ДОКУМЕНТИ

АКЦІЯ «ВІСЛА»

AKCJA "WISŁA"

Dokumenty opracował

EUGENIUSZ MISIŁO

Archiwum Ukraińskie
Warszawa, 1993

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА у ЛЬВОВІ
ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ в ЗСА
ФУНДАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕМКІВЩИНИ в АМЕРИЦІ

Українознавча бібліотека НТШ, число 8

АКЦІЯ "ВІСЛА"

Документи

Впорядкування і редакція

Євгена Місила

Львів — Нью Йорк

1997

УДК 94 (474)

Друкується за ухвалою Видавничої ради Наукового товариства ім. Шевченка

Книга видана завдяки підтримці Фундації Українського Вільного Університету в ЗСА та Фундації дослідження Лемківщини в Америці

Переклад з польської Івана СВАРНИКА

М $\frac{00421000}{96}$ Без оголошення

ISBN 5-7707-8504-7

© Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1997

© Вступне слово О. Романів, 1997

© Художнє оформлення Ф. Лукавий, 1997

ВСТУПНЕ СЛОВО

Історичні зміни, що сталися у дев'ятидесятих роках нашого століття на теренах Східної Європи, створили умови для об'єктивних і неупереджених оцінок драматичних подій та процесів, що проходили тут в часі і після Другої світової війни, в умовах дії комуністичних режимів та повсюдної домінації російської червоної імперії. До найбільш складних і недостатньо досліджених подій найновішої української історії та зокрема українсько-польських відносин належать справи ліквідації української етнічної території в межах сучасної Польської держави і, особливо, найбільш драматичної кінцевої фази процесу депортації українців, відомої під назвою "Акція Вісла". Ця акція була представлена польською владою як акт відплати за вбивство в Бескидах загонами УПА польського генерала К. Сверчевського. Щойно пройшов п'ятидесятирічний "ювілей" цих трагічних подій, які вимагають їх об'єктивного осмислення істориками, політологами і сучасними політиками, з врахуванням нової геополітичної ситуації на сході Європи та існування двох сусідніх незалежних держав Польщі та України.

Предметну основу для аналізу процесів того часу дає збірник польських, переважно таємних у минулому, документів, ретельно зібраних та відредагованих відомим українським дослідником Євгеном Місилом. Збірник вийшов у 1993 р. в Польщі польською мовою, відповідно до джерельної бази вміщених у ньому документів. Цей збірник знайшов значний резонанс, як книга, що розкриває не тільки тло і мотивації процесу, але і численні його драматичні обставини (див., зокрема, рецензії О. Романіва і І. Сварника в "Записках НТШ" т. 228. Праці Історично-філософської секції, 1994). У зв'язку з невеликим тиражем, існуючими ще обмеженнями у поширенні книг закордонних видань, а також і певними мовними бар'єрами ця книга є малодоступною в Україні, де існує велике зацікавлення даною проблемою.

Враховуючи наведенні обставини виникла ідея перевидання книги документів про акцію "Вісла" в українському перекладі, який здійснив к. і. н. І. Сварник. Пропонована книга містить величезний фактологічний матеріал. Перед читачем постають механізми і масштаби переселень українців з Закерзоння, що на етапі акції "Вісла" були проведені в режимі "бойової операції". Приведені чисельні дані про обсяги "очистки" територій окремих населенних пунктів, утримання жертв репресій в концентраційному таборі "Явожно", смертні вироки, напрямки і умови депортації українського населення.

Великою заслугою впорядника книги є грунтовна передмова яка дає обширний виклад суті проблеми депортації автохтонного українського населення з теренів сучасної Польщі, а також детальні коментарі до документів. Вони не тільки пояснюють окремі події та явища, але також наводять важливий біографічний матеріал. Він стосується як "героїв" бойових акцій проти українського населення, так і учасників підпільного і партизанського руху ОУН—УПА. В певнім сенсі, якщо орієнтуватися на іменні та географічні покажчики книга є своєрідним довідником про активних учасників української визвольної боротьби на теренах Закерзоння та усієї Західної України, а також про масштаби девастації української етнічної території в межах Польщі та драматизм мартирологу українства на цих теренах. Книга в цілому є важливим джерелом для досліджень процесів і явищ одного із найбільш драматичних етапів найновішої української історії та українсько-польських взаємин.

Випуск цієї книги в Україні став можливим завдяки підтримці проекту Фундацією Українського Вільного Університету в ЗСА та Фундацією досліджень Лемківщини в Америці. Ми особливо вдячні за прихильність до ідеї перевидання цієї книги проф. Петру Гою, та впорядникові цієї документальної книги д-ві Євгеневі Місилі за згоду на її перевидання та архівні фотоілюстрації передані для публікації в книзі.

О. РОМАНІВ

ПЕРЕДМОВА

Над дослідженнями найновішої історії польсько-українських стосунків багато років тяжів баласт спогадів з періоду війни й перших повоєнних років. Від тих подій минуло майже півстоліття. Цього достатньо, аби молоде покоління, не обтяжене особистим досвідом, могло розпочати прискіпливу дискусію про спільне минуле. Проблема очищення історії від брехні, заміни спрощених ярликів і суджень ретельним історичним знанням однаково стосується як поляків, так і українців. Рано чи пізно вона стане одним із найсуттєвіших чинників формування польсько-українського діалогу.

Український Архів розпочинає публікацію документів і матеріалів з українського питання у Польщі томом, присвяченим виселенню українців з теренів південно-східної Польщі, здійсненому в 1947 р. у рамках т.зв. акції "Вісла". Опрацьовуються наступні томи документів, що висвітлять події 1944-1956 рр., діяльність Організації Українських Націоналістів і Української Повстанчої Армії (1944-1947 рр.).

Том "Акція Вісла" містить 241 документ, з яких досі було опубліковано лише 12[1]. Переважну частину матеріалів складають документи Оперативної Групи "Вісла", утвореної з метою проведення виселення і ліквідації українського підпілля. Решта походять з центральних і місцевих політичних, військових і адміністративних інституцій, заангажованих у цю операцію. Проте в документах місцевих інституцій Краківського, Люблінського й Ряшівського воєводства акція "Вісла" відбита досить слабо. Це виразно вказує, що підготовка до акції виселення українців велася у глибокій таємниці.

Документи про акцію "Вісла", хоч і розпорошені по різних архівах, дають змогу відтворити рішення, що приймалися на різних етапах акції. Найповніше представлені документи з фондів Центрального Військового Архіву в Рембертові біля Варшави. Серед 140 документів з цього архіву — найважливіші накази, плани дій і донесення командування Оперативної Групи "Вісла", протоколи засідань Державної Комісії Безпеки і її розпорядження, накази Міністерства Національної Оборони й Генерального Штабу Війська Польського та їхнє листування з командуванням Оперативної Групи "Вісла", в тому числі особливо цінна збірка 23 шифрограм. Дії частин Війська Польського

1 Misiło E. Akcja "Wisła"//"Mowią. Wieki". 1991. N 3. S. 1-8.

під час акції "Вісла" на рівні дивізій, полків і батальйонів проілюстровано найкраще збереженими матеріалами 9 Дивізії Піхоти (34 док.) й частково 7 і 8 ДП (19 док.). Пропагандистські матеріали, опрацьовані й поширювані військом під час акції "Вісла", походять з фондів Головного Політико-Виховного Управління Війська Польського (10 док.). Карну політику щодо членів УПА й українського цивільного населення розкрито через документи Військового Суду Оперативної Групи "Вісла" й Департаменту Правосуддя МНО.

З фондів колишнього Центрального Архіву Центрального Комітету Польської Об'єднаної Робітничої Партії (тепер VI відділ Архіву Нових Актів) походять 23 документи, в т. ч. протоколи засідань Політбюро Центрального Комітету Польської Робітничої Партії , на яких приймалися всі основні рішення у справі акції "Вісла", і звіти Воєводських Комітетів ПРП в Любліні й Кракові.

Наприкінці праці над книгою з'явилася можливість переглянути частину фондів Архіву Управління Охорони Держави, переважно фонду Кабінету Міністра Громадської Безпеки. Серед цих документів переважають слідчі й оперативні матеріали про боротьбу з українським підпіллям і оригінальні документи ОУН та УПА. Вони цінні для вивчення історії українського підпілля у Польщі, натомість не мають безпосереднього зв'язку з акцією "Вісла". Звіти воєводських управлінь Громадської Безпеки у Кракові, Ряшеві й Любліні з цього періоду, що зберігаються у фондах Управління Охорони Держави, переважно були знищені. Автор, натомість, не мав доступу до архівів колишніх воєводських управлінь ГБ на теренах, де відбувалася акція "Вісла". Безумовно, до найцінніших документів, знайдених у Архіві УОД, належать інструкції для делегатів МГБ при Оперативній Групі "Вісла", так само як і єдиний збережений примірник проекту організації спеціальної акції "Схід", який був прообразом плану акції "Вісла"[2]. Не віднайдено, однак, інструкції МГБ з квітня 1947 р., що визначала засади розміщення українців на новому місці оселення, та двох інструкцій (з квітня і липня), що регулювали порядок арештів і ув'язнення українського цивільного населення у концентраційному таборі Явожно. Факт існування цих інструкцій з'ясовано на підставі інших збережених документів МГБ і Оперативної Групи "Вісла".

З фондів Архіву Нових Актів опубліковано плани й інструкції Міністерства Повернених Земель, Міністерства Громадської Адміністрації і Державного Репатріаційного Управління, що визначають засади участі органів державної адміністрації і ДРУ у виселенні, перевезенні й оселенні українців на теренах північної і західної Польщі (16 док.).

З Архіву Міністерства Закордонних Справ походить 7 документів, що стосуються домовленостей уряду Польщі з урядами СРСР і Чехословаччини у зв'язку з приготуваннями до акції "Вісла" та переходу з Польщі на територію Чехословаччини відділів УПА.

---

2 Див. док. 42.

Публікуємо також два документи з фондів Архіву Механічної Документації, а саме запис повідомлення і коментаря, переданих Польським Радіо, і підбірку 7 коментарів і статей у пресі, опублікованих у зв'язку зі смертю ген. Сверчевського й виселенням українців. Знайдені у фондах АМД записи радіопередач-коментарів, бесід, радіомонтажів, підготовлених під час акції "Вісла" для війська і населення, рівно ж, як і агресивна публіцистика у пресі, свідчать, що комуністична влада здійснювала в цей час планову пропагандистську кампанію з метою зміцнення антиукраїнських настроїв у польському суспільстві.

Хронологічно документи описують події від січня до вересня 1947 р., тобто від початку організаційних приготувань до виселення українців аж до їх виселення і ліквідації підпілля. Територіально ми обмежувалися документами, що висвітлюють перебіг акції "Вісла" на терені Краківського, Ряшівського й Люблінського воєводства. Оселення українців на території північних і західних воєводств Польщі, здійснювана щодо них національна політика після закінчення виселення — це питання, якому буде присвячена окрема підбірка документів. Проте і в цьому томі ми публікуємо 11 документів, які дають певне уявлення про ситуацію, у якій опинилися українці на західних землях[3]. Серед них заслуговують на увагу донесення майора М. Бунди й підпоручника З. Янкуна про контроль за перебігом акції "Вісла" на терені Ґданського, Ольштинського й Кошалінського воєводств, розпорядження Міністерства Повернених Земель про засади оселення українців і листи ольштинського воєводи до МПЗ щодо труднощів, з якими стикалася місцева адміністрація при реалізації цих розпоряджень[4].

Доповненням підбірки документів є додатки, що містять, між іншим, перелік місцевостей, охоплених акцією виселення, перелік транспортів з виселеним населенням, організаційні структури Оперативної Групи "Вісла" й Української Повстанчої Армії у Польщі. Додано також перелік основної літератури про акцію "Вісла". Документи публікуються зі збереженням оригінального порядку і стилю та змісту. Редакційні втручання обмежено до уніфікації пунктуації і виправлення орфографічних помилок. Усі помічені помилки, пропущені чи нечитабельні фрагменти тексту позначено в тексті документу і в примітках. Вислови, що в документі у скороченій формі, для кращого розуміння у багатьох випадках доповнені до повної форми, причому доповнення вміщені у квадратні дужки. Скорочення назв організацій та інституцій, а також загальноприйняті скорочення, переважно з військової термінології, пояснені в переліку скорочень. Збірник супроводжують іменний і географічний покажчики, перелік документів. До частини документів додані смислові примітки. Ми намагалися, аби вони мали неінтерпретаційний, а винятково тлумачний характер. Їх призначення — допомогти читачеві зрозуміти текст, а не нав'язувати певну оцінку.

---

3 Див. док. 144, 173, 218, 227, 231, 234, 238-240.

4 Див. док. 218, 227, 234, 238.

Біографії членів командування Оперативної Групи "Вісла" опрацьовані на основі їхніх особових справ, збережених у Центральному Військовому Архіві, а вояків УПА і членів ОУН — на основі картотеки членів підпілля Українського Архіву. Біографії інших осіб, прізвища яких згадані в документах, опрацьовано на основі відомих даних про їхню діяльність переважно у період, обмежений хронологічними рамками публікованих матеріалів. Фотографії походять з фондів Центрального Військового Архіву й Українського Архіву.

Навколо акції "Вісла" надалі тривають гострі дискусії і суперечки. Досі живуть ще українці, які були виселені і репресовані. Живуть солдати Війська Польського, які, виконуючи рішення Політбюро ЦК ПРП, брали участь у виселенні українців і боротьбі з УПА. Надалі є чинним законодавство, що санкціонувало політичні й економічні рішення, прийняті у зв'язку з акцією "Вісла".

Звісно, в цій ситуації кожна підбірка документів буде справою дискусійною і до певної міри суб'єктивною. Упорядник прагнув висвітлити всі основні аспекти акції "Вісла", а там, де це було неможливо, хоч би окреслити проблеми. Ці документи, донедавна труднодоступні й розпорошені, зараз зібрані і звірені, можуть становити першу спробу документування подій, і є доконечними для людей, які прагнуть свої знання на цю тему ґрунтувати на джерелах. Саме для цього ми їх публікуємо.

Підготовка до друку цього тому документів вимагала співпраці й допомоги багатьох осіб. Особливу вдячність я прагну висловити співробітникам Центрального Військового Архіву й Архіву Нових Актів за допомогу в дослідженні й відшуканні багатьох цінних матеріалів.

Дякую пані професорові Кристині Керстен і професорові Веславові Владиці за суттєві зауваження по темі, полк. д-рові Єжи Поксінському за зичливі поради щодо оцінки документів військового походження і всім, хто своєю допомогою спричинився до появи цієї книги.

Дружині Малґожаті дякую за духовну підтримку.

Євген Місило

* * *

28 березня 1947 р. в районі с. Яблінка Ліського повіту загинув заступник міністра національної оборони генерал-полковник Кароль Сверчевський. За кільканадцять годин Політбюро ЦК ПРП увалило рішення про акцію відплати — виселення українського населення на колишні німецькі землі західної і північної Польщі. Поєднання рішення про примусове виселення українців зі смертю генерала Сверчевського тепер викликає обґрунтувані сумніви. Щораз частіше лунає думка, що це рішення було прийняте значно раніше, а винних у вбивстві, можливо, слід шукати деінде.

У політичних умовах, що витворилися після липня 1944 р., врегулювання питання української національної меншості в Польщі шляхом встановлення взаємоприйнятного державного кордону з СРСР, який би накладався на етноґрафічні границі, і здійснення цілковитого

обміну населенням на засаді абсолютної добровільності було практично нереальним.

Новий кордон не задовольняв ні поляків, ні українців. Зусилля польської сторони зберегти в межах Польщі принаймні Львів і нафтовий басейн закінчилися цілковитим фіаско. Поразки зазнали й українські комуністи, які не приховували надії на приєднання до України частини Холмщини, Перемиського воєводства й Лемківщини, заселених українцями. У цілій серії статей, опублікованих у офіційному органі ЦК КП/б/У "Правда України" напередодні визволення Львова, Холма, Ярослава, Перемишля, наголошувалося на багатовікових історичних зв'язках Холмщини, Надсяння з Україною. Не залишилося сумнівів, де, на думку української сторони, повинен проходити західний кордон України[5]. Автори цих статей не заперечували, що Україна, яка зазнала підчас війни величезних втрат, має повне моральне право повернути всі історичні землі, колись загарбані Польщею.

Усі прикордонні польсько-українські проблеми вирішив Сталін. Трактуючи територіальні вимоги поляків і українців як козирні карти у грі з обома сторонами, він осягнув свою мету: польські й українські комуністи, зазнавши невдачі при встановленні кордонів, були позбавлені будь-яких ґарантій щодо їх остаточного вигляду.

Новий польський східний кордон, який проліг в основному вздовж т.зв. лінії Керзона, відділив від Польщі землі, які були захоплені шість століть тому і в історичній свідомості поляків становили невіддільну частину її території. Одночасно він відтяв від України найзахіднішу частину її етнічних земель. Кількасот заселених у переважній більшості українцями сіл, що суцільною смугою тяглися через 16 прикордонних повітів Краківського, Ряшівського, Люблінського й Білостоцького воєводств, визначали натурний етнографічний кордон між Польщею і Україною.

Українське населення на цих теренах не було напливовим елементом. Для українців це були західні рубежі з усіма рисами історичного, культурного, мовного й релігійного пограниччя: природним взаємопроникненням культур при одночасно сильному тяжінні до збереження власної національної тотожності. На противагу полякам зі східних рубежів (кресів), для українців зміна кордонів не означала зміни державності, а переселення — повернення на Батьківщину. Для них реальною Вітчизною була земля, що була їх батьківщиною протягом віків. У свідомості цих людей дана земля була українською. Ці чинники небавом мали стати головною перешкодою для прийняття колективного рішення про виїзд із Польщі.

Віддаленість від традиційних центрів Західної України спричинилася до того, що населення на цих теренах було дуже диференційоване політично, релігійно і неоднорідне щодо ступеню розвитку національної свідомості[6]. Ця констатація є надзвичайно істотною для розуміння

---

5 Н.Н.Петровский. Исконные украинские земли //Правда Украины. 1944. 9 июл. № 133. Див. також № 138, 140, 143, 148 та ін.

6 У результаті повоєнної зміни кордонів у Польщі залишилося бл. 700 тис.

позиції українців після 1944 р. і для належної оцінки реалізованої щодо них політики польської держави, яка, не враховуючи цих чинників, трактувала українську спільноту інструментально, як однорідну масу з виразно націоналістичним, антипольським і антикомуністичним обличчям.

Без ознайомлення з радянськими архівами трудно однозначно окреслити, коли точно було ухвалене рішення пов"язати зміну кордонів з масовими переселеннями українців. З багатьох міркувань як польські, так і українські власті прагнули, аби процес обміну населенням охопив якомога більшу кількість осіб. Закликаючи своїх земляків повертатися на батьківщину, власті зовсім не керувалися почуттям патріотизму. Для обох сторін спочатку це була безумовна перспектива остаточного розв'язання наболілих національних конфліктів, які під час війни й після визволення ще раз призвели до трагічних наслідків[7]. Але діяли також і економічні причини. Україна, яка під час війни втратила понад 5 млн громадян, потребувала людей до праці, до заселення спустошених і знищених колгоспів, особливо у східних областях. Перед Польщею, яка так само постраждала від воєнних катаклізмів, постала проблема заселення колишніх німецьких земель. Отож, щоб здійснити цілковитий обмін населенням, при назагал негативному ставленні останнього до розлуки з рідними землями, як польські, так і українські власті були схильні вжити всіх доступних засобів, включно з примусовим переселенням.

Підписання угод про обмін населенням з урядами України й Білорусії (9.IX.1944) та Литви (22.IX.1944) було одним із перших кроків польських комуністів[8]. Акція переселення українців з Польщі до УРСР почалася 15 жовтня 1944 р., згідно з угодою збір заяв на виїзд мав закінчитися до 31 грудня 1944 р., а переселення українців до 1 лютого 1945 р. З огляду на сувору зиму, під час якої виїзди практично припинилися, а згодом на невелику кількість добровільних зголошень, термін закінчення евакуації двічі пересували: до 31 грудня 1945 р. і до 15 червня 1946 р. В угоді було застереження, що "евакуація є добровільною, тому примус не може застосовуватися ні безпосередньо, ні посередньо". Бажання переселитися могло бути висловлене як усно, так і письмово. Це означало зречення польського громадянства, що на практиці створювало згодом великі можливості для надужить з боку переселенчих комісій.

Переселення мало добровільний характер лише протягом перших кількох місяців. Польщу залишили тоді безземельні родини й мешканці кількохдесят сіл з теренів Холщини й Грубешівщини, спалених і

українців (у 1939 р. — 5,5 млн). Близько 40% населення були православного обряду, переважно на Люблінщині й Лемківщині, решта греко-католицького

7 Kersten K. Przemiany w strukturze narodowościowej Polski po II wojnie światowej. Geneza i wyniki// "Kwartalnik Hist." 1969. z.2, s.358

8 Архів Нових Актів (далі АНА), Спадщина Болеслава Берута, 254/IV-22, а.49-107, Угода між Польським Комітетом Національного Визволення й урядом УРСР у справі евакуації польських громадян з території Польщі. Текст угоди не був опублікований у Збірнику Законів.

пацифікованих навесні й улітку 1944 р. відділами Армії Крайової і Селянських Батальйонів. Навесні 1945 р., після визволення Західної Лемківщини, виїхало населення з теренів, знищених під час запеклих боїв у районі Лупківського й Дуклянського перевалів.

У ході акції переселення польська влада почала здійснювати виразний тиск з метою збільшення кількості зголошень на виїзд до УРСР. Чинники, які мали знеохочувати українців, котрі воліли залишатись у Польщі, почали проявлятися в ході акції переселення. Серед найістотніших слід згадати позбавлення українців права на землю, поділену під час аграрної реформи, ліквідацію українського шкільництва, освітніх організацій і греко-католицької церкви. Навесні 1945 р. з'явився ще один чинник: антиукраїнські збройні акції польського підпілля, що рішуче вплинуло на зростання кількості зголошень на виїзд із Польщі. Ситуація українців у Польщі в цей час мала багато спільного з долею поляків у Західній Україні, а позиція польського й українського підпілля, висловлена у гаслах "Українці за Сян" — "Ляхи за Сян", трагічно співпала зі сталінською політикою депортацій[9].

Усупереч дотеперішнім поглядам у цій фазі переселень серед тих українців, які виїжджали, порівняно невеликий відсоток складали українці з лівими поглядами. Зокрема, на Люблінщині й Лемківщині вони намагалися організувати українську громадськість, пов'язуючи своє майбутнє більше з подальшим життям у Польщі, аніж з переселенням до УРСР. Спільною рисою вказаних середовищ був постулат визнання суб'єктивності українського населення у Польщі в політичній, культурно-освітній, економічній і релігійній галузях. Природним наслідком такої позиції було негативне ставлення до переселень, спричинене як психологічними мотивами (прив'язаність до батьківщини, побоювання виїжджати в невідомість), так і політичними (ляк перед колективізацією, сталінськими репресіями). Цей останній чинник відіграв особливу роль у середовищі українців, членів і симпатиків ОУН, так само, як і колишніх членів КПЗУ. Побоювання репресій були не безпідставними. КПЗУ й надалі була поза законом. У Західній Україні найбільшого розмаху повоєнні репресії досягнули саме в 1944-1945 рр. Негативне ставлення посилювалось і трагічним досвідом тієї частини українського населення, яке після 17 вересня 1939 р. опинилося на території, зайнятій Червоною Армією і зазнало, як і поляки, колективізації і вивезень.

У середині 1945 р. акція переселення в Україну цілком припинилася. Не надходили добровільні зголошення на виїзд, не діяли й жодні

---

9 У цей час польське підпілля здійснило кількадесят нападів на українські села. Наприклад, 3.III.1945 р. відділ Армії Крайової під керівництвом пор. Юзефа Бісса ("Вацлава") убив 365 мешканців с. Павлокома, пов. Березів (Військовий Гарнізонний Суд у Ряшеві засудив Бісса за це 4.IX.1945 р. на два роки ув'язнення). Найбільше жертв було від атак Національних Збройних Сил: 19.III.1945 р. на с. Кульно, пов. Білгорай — 50 осіб; 6.VI.1945 р. на с. Верховини, пов. Красностав — 1944 особи; 16.IV.1945 р. на с. Пискоровичі, пов. Ярослав — близько 400 осіб. Загинуло також 24 греко-католицькі і православні священики.

форми адміністративного тиску. Внаслідок переговорів навесні укладено порозуміння про припинення взаємних атак на цивільне населення[10].

З УРСР до Польщі почали нелегально повертатися, переважно з транспортами польських репатріантів, українці, переселені в 1944 р. Вони розповідали про Україну, знищену війною, залиту черговою хвилею голоду й репресій. У цій ситуації, за дорученням Президії Ради Міністрів, Міністерство Громадської Адміністрації організувало 24 липня 1945 р. у Варшаві конференцію, на яку запросило представників українського населення з Краківського, Ряшівського і Люблінського воєводств. Серед них були діячі КПЗУ, представники Селянсько-Робітничого Комітету Лемківщини й Українського Громадянського Комітету[11]. Пропозицію щодо участі в конференції отримали також члени керівництва УПА[12]. До цих осередків і організацій польський уряд вирішив звернутися з проханням про допомогу у продовженні переселення.

Десятеро делегатів, привезених до Варшави спеціальними літаками і до початку конференції ізольованих один від одного, вразили уряд, сформулювавши мало не тотожну програму щодо подальшого життя у Польщі. Серед їхніх вимог лише одна, що стосувалася засади добровільності, мала зв'язок із акцією переселення. Усі стосувалися відновлення українського шкільництва, земельної реформи, амністії членам українського підпілля, висловлювали прагнення пов'зати майбутнє українців з польською державою, а точніше — з землею, на якій вони жили відвіку[13]. Перші реакції польської сторони були позитивними. В ході дискусії українську сторону запевнили, що "нинішня Польща — це не Польща до 1939 року, вона не терпітиме національного утиску. Руська й українська людність може собі жити нарівні з польським населенням, користаючися з тих самих прав, що й польський народ"[14]. Було обіцяно амністію, яка дасть змогу повернутися

---

10 Szcześniak A.B., Szota W.Z. Droga do nikąd.-Warszawa, 1973. S.327-343; Sztendera Je. W poszukiwaniu porozumienia (Podziemie ukraińskie i polskie w latach 1945-1947. Współpraca pomiędzy UPA i WiN) // Zeszyty Historyczne. 1985. N 71. S. 163.

11 Державний Архів у Любліні (далі ДА Люблін). Воєводське Управління, 55, с. 1. Телеграма директора Політичного Департаменту МГА А.Грабовського до люблінського воєводи 4.VII.1945 р. Див.: Misiło E.Polska polityka narodowościowa wobec Ukraińców 1944-1947// Polska-Polacy-mniejszości narodowe. Wrocław. 1992. S. 391-412.

12 За словами колишнього провідника III округи ОУН Євгена Штендери ("Прірви") військовий комендант Ряшівського в-ва і командир полку піхоти, розміщеного у Ярославі, запропонували УПА вислати делегатів на конференцію для обговорення таких питань, як переселення до УРСР, перемир'я, зокрема, під час жнив, забезпечення українцям доступу до установ і участі у громадсько-господарських організаціях та можливості утворення українських відділків ГМ (Sztendera Ie. Op.cit. S.163).

13 АНА, VI відділ, ЦК ПРП, 295/VII-158, арк. 1-7. Протокол конференції 24.VII.1945 р.; ДА Люблін, ВУ, 55, арк. 9-11. Меморіал українського населення Люблінщини від 28.VII.1945 р.; АНА, Головний Уповноважений Уряду РП до справ евакуації українського населення з Польщі (далі ГУУ), 166. Звіт делегації Краківського в-ва з конференції у Президії РМ 24.VII.1945// Аннали Світової Федерації Лемків. – Камілльюс (США), 1975. 2. С. 177-179.

до нормального життя членам українського підпілля. Водночас констатувалося, що реалізація висунутих вимог буде можлива тільки після закінчення переселень. Тим часом, якщо залишиться значна кількість осіб, може виникнути необхідність переселити частину українців на інші терени Польщі з економічних міркувань. Натомість особи, які співпрацюватимуть з підпіллям, будуть переселені примусово.

Перелом липня і серпня 1945 р. був моментом, що вирішив напрямок польської національної політики щодо українців на дальші десятиріччя. Польський уряд опинився перед необхідністю вибору: визнати право оптації[15] українського населення залишитись у Польщі чи, відкидаючи засаду добровільності, застережену в міжнародній угоді, вирішити питання української національної меншини шляхом її цілковитого примусового переселення.

З виявлених останньо в українських архівах документів випливає, що на початку серпня 1945 р. головний представник уряду УРСР у справах переселення українського населення з Польщі Микола Підгорний звернувся до польських властей з проханням про надання військової допомоги для приспішення акції переселення, стверджуючи, що українське населення охоче виїхало б із Польщі, але йому не дозволяє це зробити УПА[16].

Багато що вказує на те, що польські власті спритно скористалися з пропозиції Підгорного, аби розплутати незручну ситуацію, у якій вони опинилися після варшавської конференції. 22 серпня 1945 р. міністр громадської адміністрації Владислав Кєрнік за дорученням віце-прем'єра Владислава Ґомулки скликав надзвичайну нараду за участю начальника Генерального Штабу ВП генерал-полковника Владислава Корчица, командирів 3, 8 і 9 Дивізій Піхоти й начальників Воєводських Управлінь Громадської Безпеки в Любліні й Ряшеві. Всупереч ухвалам варшавської конференції було прийнято рішення скерувати в район Перемишля, Ліська й Любачева 3, 8 і 9 ДП для виконання акції переселення. Люблінському й ряшівському воєводам доручили негайно приступити до стягнення податків і обов'язкових поставок за поточний і минулий рік, звільняючи від цього винятково осіб, які підписали декларацію про виїзд із Польщі[17].

З вересня 1945 р. три дивізії Війська Польського розпочали примусове виселення українців з терену Ліського, Любачівського, Перемиського й Сяніцького повітів. Дії ВП і органів безпеки своєю брутальністю часто перевищували те, що небавом мало статися під час акції "Вісла". Негуманний характер дій, безумовно, був пов'язаний зі скеруванням до акції переселення дивізій, сформованих з поляків, які

---

14 Звіт делегації Краківського в-ва з конференції. Цит. праця, С. 178.

15 Вибір громадянства, наданий населенню території, що переходить від однієї держави до іншої (латин.).

16 ЦДАЖР (нині ЦДАВО) у Києві. Колекція документів, арк.41-42. Пор.: Білас І. Державний механізм переселення українців з Польщі в УРСР.— Варшава, 1992. — С. 56. (Машинопис у колекції Українського архіву).

17 ЦДАВО, Колекція документів, а. 57.

походили з теренів Західної України, а особливо з Волині[18].Одночасно на Лемківщині розпочалося примусове виселення українців з прикордонної смуги, яке ґрунтувалося на розпорядженні міністра внутрішніх справ від 22 січня 1937 р. про прикордонний простір держави[19]. Було заарештовано й уміщено до в'язниці в Ряшеві перемиського греко-католицького владику Йосафата Коциловського, якого безуспішно змушували оголосити пастирського листа з закликом до віруючих і духівництва про виїзд на Україну[20]. Жертвою репресій найперше стали осередки, репрезентовані на конференції у Варшаві. Більшість депутатів заарештували, а потім виселили з Польщі. "Найбільша перешкода з моменту арешту представників повіту Ясло усунута, — інформував місцевий представник уряду РП у справі евакуації українського населення, — і справу (переселення — Є.М.) буде доведено до кінця"[21]. Знищення цієї єдиної після війни легальної репрезентації української національної меншини створило дуже несприятливе співвідношення політичних сил. Від цього моменту важив уже тільки один чинник — УПА, яка попросту була змушена взяти на себе функції захисту цивільного населення перед примусом виселення, брутальністю війська й надужиттями переселенських комісій.

Безумовно, ліквідація навіть такої урізаної легальної репрезентації українців, підтримувати яку уряд був зобов'язаний через її лівий характер, була корисною з огляду на дійсні цілі польської національної політики, адже це уможливлювало цілковитий відхід від невигідних методів політичного вирішення українського питання і водночас виправдовувало військові репресивні заходи.

З наближенням до кінця терміну чинності угоди про обмін населенням наростали темпи переселенської акції, а разом з тим і брутальність дій війська. 5 квітня 1946 р. утворено Оперативну Групу "Ряшів" під командуванням генерал-полковника Яна Роткевича. Їй підпорядкували вже діючі на цьому терені частини 8, 9 ДП, 14, 18 пп і всі сили ВОП, КВБ, ГМ і УГБ. Оперативна Група отримала завдання "надання всебічної допомоги переселенським комісіям з таким розрахунком, аби до 1 липня 1946 р. цілком переселити українське населення з повітів: Любачів, Ярослав, Перемишль, Лісько і Сянік"[22]. 24 квітня о 5 год. ранку спеціальна підгрупа ОГ "Ряшів", утворена з 14, 26 і 30 пп почала виселення українців з Ярославського й Любачівського повітів[23]. Того самого дня о 4 год., використовуючи попередньо підготов-

---

18 Центральний Військовий Архів (далі ЦВА), IV.III, т. 66, а. 173-186, Рапорт комісії Генерального Штабу ВП від 30.1.1946 р. у справі надужить з боку 3 Поморської Дивізії Піхоти. "Окрему позицію становлять убивства українців. Причина їх - почуття помсти".

19 АНА, ГУУ,179, Розпорядження повітового старости в Новому Санчі від 25.IX.1945 р.

20 Місило Є. Греко-католицька церква у Польщі (1944-1947)// Варшавські українознавчі записки. Варшава. 1989. З. 1. С. 210.

21 АНА,ГУУ, 166, Лист районного представника в Коросні 5.XI.1945 р.

22 ЦВА, 465/57, т. 256, а. 56-66.

23 АНА, ГУУ, 164, а. 251. Згідно з рапортом любачівського районного представника

лені проскрибційні списки, солдати 28 пп і функціонери ПУГБ приступили до виселення українців з Перемишля[24]. 26 квітня 1946 р. заступник начальника Генерального Штабу ВП генерал-полковник Стефан Моссор наказав командирам Люблінського, Краківського Округів і ОГ "Ряшів" виселити до 15 червня 1946 р. 15045 українських родин, які, за статистикою переселенських комісій, ще залишалися на території Краківського, Ряшівського і Люблінського воєводств[25]. Аби досягнути цього, командирам 8 і 9 ДП наказали негайно збільшити кількість виселюваних родин зі 100 до мінімум 500 за день на дивізію[26]. "Ми встановили своєрідний рекорд, — пишався згодом командир 34 пп полк. Ян Ґергард, — протягом 14 днів пройшли 200 км гір і лісів, переселили 11000 людей, понад 20000 голів худоби разом з ними"[27]. Районні представники уряду ПР до справ евакуації українського населення не без задоволення доповідали, що "терени, в яких діяло військо, вже майже очищені від українського населення. Це населення, прагнучи уникнути переселення, втікало до лісу і навіть, перетинаючи кордон, ховалося на території Чехословаччини, але місцева влада зрештою видала їх у руки ВП. Попри це, за цей час вислано 12 транспортів, в тому числі 1287 родин, 6057 осіб. В даний момент військо ще раз контролює терен, доставляє на станції завантаження рештки населення, яке залишилося і було спіймане при облавах. Села вже майже порожні"[28]. З метою кращого вишукування українського населення, яке "перед виселенням розбігається по лісах", командувач ОГ "Ряшів" вимагав від начальника Генерального Штабу додаткових розвідувальних літаків[29]. 26 червня 1946 р., тобто вже після припинення чинності угоди, військо насильно вивезло з Перемишля й передало на кордоні органам НКВС єпископа Коциловського, а наступного дня єпископа-помічника Григорія Лакоту й кількох членів Перемиської греко-католицької капітули[30].

уряду ПР для евакуації українського населення з Польщі від 30.IV.1946 р. "Начальник оперативної групи полк. Березовський наказав підпорядкованим йому частинам зігнати на залізничні станції всіх українців і навіть змішані родини".

24 ЦВА, IV, III, т. 733, а. 712. Шифрограма 160 командира 9 ДП В. Попки до командира ОГ "Ряшів".

25 ЦВА, IV, III, т. 730. Шифрограма 1507.

26 Там само, IV.310.09, т. 80, а. 32. Наказ командира ОГ "Ряшів" від 24.V.1946 р.

27 ЦВА, 1562/74/100, а .68. Рапорт полк. Ґергарда полк. Ротницькому від 23.VI.1946 р. Розмах, з яким діяв 34 пп, підтверджує у своїх звітах головний представник уряду ПР до справ евакуації українського населення з Польщі Я. Беднаж: "Починаючи з 1 червня ц. р. під натиском війська з сіл, розташованих біля кордону, перейшло бл. 5 тис. мешканців". АНА, ГУУ, 172, а. 49. Лист від 11.VI.1946 р.

28 АНА, ГУУ, 172, а. 84. Звіт районного представника уряду ПР до справ евакуації українського населення з Польщі в Сяноку Т. Вісьнєвського для Я. Беднажа від 1.VI.1946 р.

29 ЦВА, IV.III, т. 732, а. 94. Шифрограма 166 ком. "Ряшів" генерал-майора Я. Роткевича шефові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчицу від 26.V.1946 р.

30 ЦВА, IV.III, т. 733, а. 175. Шифрограма 186 начальника штабу 9 ДП полк.

Населення виселяли за схемою, яка незабаром мала повторитися у акції "Вісла". "Частина, що займається виселенням, забезпечує дану місцевість від нападу бандитів, — писав у одному з рапортів ген. Роткевич, - після чого офіцер читає зібраному населенню прізвища осіб, які підлягають репатріації, і оголошує час, потрібний для приготування (3-5 годин)"[31]. Досвід, здобутий ОГ "Ряшів" під час виселення українців, став предметом ретельного вивчення у Генеральному Штабі ВП. Його використали при опрацюванні планів дій ОГ "Вісла".

Нехтування засадою добровільності дало змогу примусово переселити з Польщі до УРСР за період від вересня 1945 р. до часу припинення дії угоди про обмін населення понад 260 тис. українців. Загалом, протягом усього тривання акції, від 15 жовтня 1944 р. до 2 серпня 1946 р. переселили бл. 482 тис. осіб, в тому числі з Краківського в-ва 21 776 осіб, з Ряшівського — 267 795, Люблінського — 190 734. Тоді ж з УРСР до Польщі переселено 788 000 польських громадян[32].

Переселення українського населення до УРСР завершили, вважаючи, що в Польщі залишилися виключно змішані польсько-українські родини і щонайбільше кільканадцять тисяч українців, розпорошених на терені трьох воєводств. Згідно з офіційною статистикою переселенських комісій за 1946 р. у Польщі мало б перебувати на той час іще 14 325 осіб, у тому числі в Краківському в-ві — 2 061 осіб, Ряшівському — 4 709, Люблінському — 7 555, тобто менше 5 % населення, що підлягало переселенню[33]. Навіть за відомостями Генерального Штабу ВП, опрацьованими в лютому 1947 р., уже під час безпосередніх приготувань до акції "Вісла", кількість українців у Польщі не перевищувала 20 306 осіб[34]. Насправді значна кількість населення ховалася перед примусовим виселенням у лісах, втікала до місцевостей, звідки українців виселили раніше.

Усвідомленняя того, що в Польщі залишалася навіть така невелика, за тодішньою офіційною статистикою, національна меншина, якої у зв'язку з закінченням чинності міжнародних угод про обмін населенням не змогли переселити до УРСР, породжувало різні концепції.

Перша — це природне прагнення продовжити переселення до УРСР. На спробу відновити такі дії вже в липні 1946 р. вказують директиви Державної Комісії Безпеки для воєводських комітетів безпеки на передвиборчий період. Вони передбачали "евакуацію решток українського населення", причому голови комітетів безпеки були зобов'язані узгодити цю акцію з представниками УРСР, керувати всіма роботами й запевнити засоби транспортування[35]. Це, звісно, вимагало б продов-

---

Герасименка до командира ОГ "Ряшів" генерал-майора Яна Роткевича від 26.VI.1946 р.

31 ЦВА, IV.III, т. 480, а. 24-26.

32 Див. док. 2, прим. 4.

33 АНА, ГУУ, 23, а. 3. Звіт про перебіг переселення українського населення від 15.X.1944 до 2.VIII.1946 р.

34 Див. док. 8.

35 АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/VII-179, а. 1-16.

ження терміну чинності угоди вже втретє, на що, незважаючи на інтенсивні дипломатичні заходи польської сторони, власті УРСР не погоджувалися. Та оскільки підписання кінцевого протоколу у справі закінчення обміну населенням між Польщею і УРСР відбулося щойно 6 травня 1947 р., до того часу здійснювалися чергові спроби продовжити переселення[36].

З публікованих у книзі документів посередньо випливає, що 23 листопада 1946 р. Міністерство Громадської Адміністрації і Міністерство Громадської Безпеки видали спільне розпорядження з вимогою виселити з Польщі до 31 грудня 1946 р. усіх українців, які підписали евакуаційні картки й не виїхали, або ж були переселені, а потім нелегально повернулися до Польщі. Оскільки ця акція не дала сподіваних результатів, 17 лютого 1947 р. генеральний уповноважений уряду до справ репатріації і водночас віце-міністр громадської адміністрації Владислав Вольський розпорядився відновити акцію переселення, яка й цього разу закінчилася цілковитим фіаско[37].

Невдалі спроби поновити переселення до УРСР спричинилися до того, що серед військових почала переважати концепція прмусового виселення решти українського населення в інші регіони Польщі. Ми ще не знаємо докладно, хто й коли вперше запропонував такий внутрішньопольський варіант депортації українців. Одне, натомість, не викликає сумніву: це не сталося під впливом смерті ген. Сверчевського. Досі не знайдено також жодного документу, який би вказував, що рішення у справі акції "Вісла" було прийняте під натиском Москви.

Про те, що задум виселення українців обговорювався в колах Міністерства Національної Оборони восени 1946 р., свідчить фрагмент звіту начальника III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу Війська Польського генерал-майора Остапа Стеци, поданого серед інших, у листопаді 1946 р. генеральному секретареві ЦК ПРП Владиславові Гомулці, який одночасно виконував обов'язки віце-прем'єра й міністра Повернених Земель. У звіті, копії якого отримали також інші члени Політичного Бюро ЦК ПРП, виразно сказано, що вирішення української проблеми можливе "передусім шляхом примусового переселення на терени Повернених Земель, до однієї чітко окресленої місцевості, яка має перебувати під суворим контролем органів безпеки"[38]. Цю концепцію генерал Стеца обґрунтовував тим, "що в майбутньому не можна розраховувати на лояльність цього населення щодо держави".

Власне організаційні приготування до виселення українців почалися у січні 1947 р. Військові частини, що діяли на терені південно-східних воєводств Польщі, отримали наказ скласти списки українських і змішаних родин[39]. За місяць заступник начальника Генерального Штабу ВП генерал-майор Моссор здійснив інспекцію Воєводських

---

36 Див. док. 129.

37 Див. док. 13.

38 АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/VII-184, а. 155. Звіт ген. О. Стеци з оперативних дій частин ВП, УБ, ГМ в галузі боротьби з бандитизмом у листопаді 1946 р.

39 Див. док. 3.

Комітетів Безпеки у Кракові, Ряшеві й Любліні. У великому звіті голові Державного Комітету Безпеки, міністрові національної оборони маршалові Жимерському він, між іншим, запропонував виселити українців "окремими родинами, розпорошивши по всіх Повернених Землях, де вони швидко асимілюються"[40]. Він подав також списки українського населення у Ряшівському воєводстві. Його кількість визначено на 20 306 осіб.

Як правну підставу виселення збиралися використати положення про проживання у прикордонній смузі. З відповідним поданням у цій справі до центральних властей мав звернутися ряшівський воєвода[41]. Сама ідея використання комуністами передвоєнного санаційного законодавства проти української цивільної людності була не нова. Її застосовували неодноразово, зокрема на Лемківщині під час переселення до УРСР; з даного положення збиралися скористатися так само й після закінчення переселення. На це вказує цілком таємне розпорядження начальника Департаменту Військ Охорони Прикордоння Міністерства Національної Оборони від 14 серпня 1946 р. командирам 8 Відділу ВОП у Перемишлі, 8 і 9 ДП та начальникам Повітових Управлінь Громадської Безпеки в Березові, Ліську, Любачеві, Перемишлі й Сяноку скласти поіменні списки осіб, які проживають у місцевостях 30-кілометрової прикордонної смуги, перебування яких на цьому терені визнане за "небажане з огляду на безпеку кордонів держави"[42]. Однак невідомо, чи ці списки складали на випадок відновлення переселень до УРСР, чи вони вже були елементом підготовки до депортації українців у глиб краю. Так чи інакше, вони були складені до жовтня 1946 р. і, що найістотніше, використані згодом під час акції "Вісла"[43].

Цей етап діяльності завершився 27 березня 1947 р. представленням генералом Моссором на засіданні Державної Комісії Безпеки концепції виселення українців. Міністра громадської безпеки генерал-майора Станіслава Радкевича уповноважили представити її членам Політичного Бюро ЦК ПРП[44]. Наступного дня, 28 березня 1947 р., загинув віце-міністр національної оборони генерал-полковник Кароль Сверчевський.. За кільканадцять годин на скликаному спеціально засіданні Політбюро постановило в рамках каральної акції "швидкими темпами переселити українців і змішані родини на повернені терени (передусім північна Прусія), не створюючи суцільних груп і не ближче 100 км від кордону"[45].

Що спричинилося до рішення про цілковиту депортацію українського населення? Безумовно, найістотнішим чинником було прийнят-

---

40 Див. док. 8.

41 Див. док. 10.

42 ЦВА, IV.310.09, т. 16, а. 22.

43 Архів УОД (далі АУОД), Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 167-232. Див. док. 183.

44 Див. док. 15.

45 Див. док. 19.

тя польськими комуністами сталінської моделі національної політики з примусовими переселеннями, застосуванням засади колективної відповідальності, як засобу вирішення проблеми непокірних національних груп. Та у випадку української меншості з'явилися також додаткові чинники, які з часом почали справляти переможний вплив на прийняття репресивної моделі національної політики..

Незмірно трудно нині однозначно оцінити те, наскільки спомини про трагічну польсько-українську боротьбу періоду війни, підсилені фактом втрати "кресів", а зокрема Львова, впливали на зростання крайніх настроїв у польському суспільстві і серед тодішніх політичних еліт. Антиукраїнські настрої з часом переставали бути рисою виключно традиційного ендецького[46] середовища. Вже незабаром зміщені у глибоку підсвідомість, усунуті з офіційних документів і публікацій, дійсні реалії нового територіального ладу на Сході мусили спричинити прикре розчарування, яке сприяло радикалізації ставлення до українського питання як у середовищі правих, так і лівих кіл польського суспільства. Не викликало сумніву й те, яка модель політики щодо українців викличе схвалення. Навіть на Західній Лемківщині, де діяльність УПА була мінімальною, а польсько-українського конфлікту практично не існувало, місцева влада не приховувала, що "громадськість була за виселення усіх лемків", як і того, що "акція переселення сподобалася не тільки новосанчівській громадськості, а й у інших повітах уряд здобув чималу симпатію"[47].

Ми не завжди усвідомлюємо, як швидко і глибоко змінилося ставлення польських комуністів до національних проблем. Поняття народу, рідко присутнє в документах і публіцистиці Комуністичної Партії Польщі, ставало найпотужнішим словом, що висувалося як надвартість, як точка відліку. Можна просто ствердити, що комуністи перейняли ендецьку ідею будівництва національної держави. Звертаючись до упереджень і образ, вони шукали спільної площини порозуміння з суспільністю, аби заручитися його підтримкою. Продумана, систематична пропагандистська політика з українського питання, подібно, як і з німецького, мала стати тим фундаментом, на якому комуністичні власті шукали порозумінняя з неприязним до них суспільством. Отож нічого дивного, що здійснювані тепер, через багато років, спроби реорієнтувати ставлення поляків до українців досі ще натикаються на поважний опір.

В ієрархії вартостей тодішньої національної політики питанням першорядної ваги було остаточне вирішення українського питання у його дотеперішньому етнічному й територіальному вигляді. Його реалізація мала здійснитися шляхом примусового виселення решток українського населення при одночасній ліквідації УПА. Всупереч дотеперішнім стереотипам, що їх роками утверджувала військова історіографія, вибір цієї концепції не мав жодного відношення до

---

46 Націонал-демократична партія у 20-30-ті рр. мала шовіністичний характер.

47 АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-173, а. 94. Звіт ВК ПРП у Кракові за липень 1947 р.

смерті ген. Сверчевського, так само, як і до загроз безпеці країни з боку українського збройного підпілля. Підпілля, якщо розглядати українське питання в цілому, було другорядним питанням. Існування УПА, з одного боку, заважало реалізації цієї мети, а з іншого, при перебільшенні результатів її діяльності, давало владі необхідний претекст для виправдання перед власною громадськістю навіть за найбільш негуманні дії щодо українців. Шанс розпалити ірреденту[48]. в самому серці комуністичного блоку півторатисячним українським підпіллям був зовсім нереальним. Це усвідомлювало як командування Української Повстанчої Армії, так і Війська Польського. Існування українського підпілля після закінчення війни було реакцією не тільки на територіальні зміни й лад Польської держави, але передусім на брутальну політику щодо цивільного населення. Пропорційно до посилення її репресивного характеру, наприклад, застосування примусу під час акції переселення до УРСР, нещадного "умиротворення" непокірних сіл, зростала підтримка підпіллю з боку цивільного населення, а отже і його запілля. Це було природним явищем не лише для УПА, що діяла на терені Польщі.

Надзвичайно характерним є те, що радикалізація намірів польських властей супроводжувалася спадом активності підпілля, яке згідно з інструкціями командування здійснило цілковиту зміну тактики. Одночасно з закінченням примусового переселення українців до УРСР зовсім припинилися атаки УПА на підрозділи ВП і пости ГМ. До боїв з військом доходило винятково у примусових випадках. Виразно зменшилися втрати серед цивільного населення і війська. Якщо в 1945 р. у результаті діяльності українського підпілля на терені Краківського, Ряшівського й Люблінського воєводств загинуло 368 цивільних осіб, а в 1946 р. — 98, то за період від січня до березня 1947 р., коли після смерті генерала Сверчевського польська пропаганда почала широкомасштабне цькування українців, звинувачуючи їх у злочинах, жорстокості та масових вбивствах, — загинуло всього 10 цивільних осіб. Від квітня до кінця 1947 р. загинуло 6 осіб[49].

Заклики до радикалізму й нещадності щодо українців розминалися з реальною ситуацією, яка існувала на теренах, де діяла УПА. Вже цитований звіт ген. Моссора з інспекції є незмірно суттєвим ще з однієї причини. Адже в частині, присвяченій питанням безпеки й боротьби з підпіллям на терені Краківського, Ряшівського й Люблінського воєводств, немає жодної згадки про діяльність УПА. Знаючи точність опрацювання рапортів ген. Моссора, не можна мати жодного сумніву, що нехтування питанням УПА при одночасному акцентуванні на діяльність польського підпілля на цих теренах у такому важливому документі не є випадковим[50].

---

48 Рух до об'єднання в одній країні земель з населенним, що зберегло спільні мову і звичаї (італ.)

49 Szcześniak A.B., Szota W.Z. Op. cit., s. 529.

50 Див. док. 8.

Це до певної міри пояснює рапорт полк. Яна Бєлецького, командира 8 ДП, яка вже два роки була основною силою у боротьбі з УПА на терені Бескидів. 10 лютого 1947 р. він звернувся до міністра національної оборони маршала Польщі Міхала Жимерського з пропозицією відвести підлеглі йому частини до гарнізону в Лодзі. "В терені, — інформував полк. Бєлецький, — панує відносний спокій. Автомобільне й гужове сполучення, — яке в першій половині 1946 р. не могло відбуватися без спеціальної військової охорони — тепер здійснюється нормально, без побоювань перед можливими нападами бандитів. Терен опанований військом і органами безпеки, а бандитські групки, які спорадично з'являються у південному й південно-східному прикордонному пасі, постійно переслідуються нашими підрозділами і знищуються" (див. док. 5). Сили УПА, які в цьому регіоні оцінювали у 265 осіб, мали бути успішно знищені виділеними з дивізії підрозділами, яким допомагало кілька тисяч солдатів КВБ, маневрові групи ВОП, частини ГМ, УГБ й ДРГМ. Рапорт отримав позитивну оцінку командира Краківського Округу генерал-лейтенанта Миколая Вєнцковського. Він підтримав проект відведення 8 ДП, за винятком 32 пп, який мав залишитися у Сяніку. Пропонований термін — перша половина травня 1947 р. — він узалежнював від закінчення ремонту гарнізонних казарм[51].

Безумовно, владі був потрібен пропагандистський успіх. Виграні вибори, загальна амністія, після чого властям здалося кількадесят тисяч осіб і польське підпілля фактично самоліквідувалося, — все це спричинилося до того, що комуністична влада відчула себе значно певніше. Згортання діяльності УПА, як вважала влада, було спричинене моральним розкладом і дезертирством у її рядах і свідчило, що українське питання можна буде вирішити швидко й успішно.

Смерть ген.Сверчевського була для цього чудовим претекстом, який виправдовував будь-які, навіть найжорстокіші, дії. Комуністична пропаганда настільки підігріла емоції польського суспільства, що кількість справжніх жертв УПА мала другорядне значення. Важливим був винуватець — символічний, колективний, якому дозволялося приписати довільні злочини, за які тепер він мав бути покараний.

На момент прийняття рішення про виселення українців Політбюро мало тільки короткий і досить неточний запис телефонограми командувача Краківського Округу ген. Миколая Вєнцковського, надісланої начальникові Генерального Штабу ВП ген. Корчицу 28 березня 1947 р. по обіді[52]. Звіт спеціальної слідчої комісії, створеної для з'ясування обставин смерті ген. Сверчевського, власті отримали тільки 22 квітня 1947 р.[53]. І хоч у ньому однозначно стверджено, що "в нинішньому стані справи неможливо точно встановити злочинців, ґрунт злочину, так само, як інспіраторів і організаторів убивства ген. Сверчевського", можна лише припустити, що засідку організувала УПА, оскільки під час бою польські солдати чули "бойові вигуки "ура", характерні для

51 Див. док. 7.

52 Див. док. 17.

53 Див. док. 29.

банд "УПА" — на хід подій це вже не справило жодного впливу. Отож, чи йшлося виключно про претекст?

Навколо смерті ген. Сверчевського накопичилося багато міфів і непорозумінь. Та й публіковані документі не дають однозначної відповіді на питання, хто був справжнім організатором засідки. З великою долею ймовірності можна твердити, що ген. Сверчевський загинув випадково, у засідці, організованій сотнею "Хріна" і "Стаха" на солдатів Маневрової Групи ВОП у Тісній для помсти за вбивство ними в січні 1947 р., кільканадцяти поранених вояків УПА[54]. Справдження цієї версії, без ознайомлення з оперативними документами МГБ й НКВС, архівами УПА, буде надзвичайно складним. Майже всі бійці УПА, що брали участь у засідці, а згодом були впіймані на терені Польщі, були засуджені на смерть і страчені. Решта разом з "Хріном" і "Стахом" перейшли на терен УРСР і переважно загинули в боях з військами НКВС. Сам "Хрін", який до своєї загибелі в 1949 р. встиг написати спогади, про засідку на ген. Сверчевського не згадує взагалі[55]. Водночас ознайомлення з публікованими документами викликає невідпорне враження, що приготування до виселення українців укладались у певну логічну послідовність, у якій смерть генерала Сверчевського вписали як важливий, хто зна, чи не найважливіший елемент.

Смерть ген. Сверчевського використали для обґрунтування рішення про виселення українців і здійснення агресивної пропагандистської кампанії, яка поглибила й до того вже сильні антиукраїнські настрої. Відкрито мовилося про помсту, офіційно лунали заклики до кривавої відплати. Можна взагалі казати про народження специфічного стилю, методу писання про українців, які донедавна існували майже в первісній формі. У частинах, визначених до участі в акції "Вісла", ці настрої додатково зміцнювалися відповідною політико-виховною роботою. Відозви до солдатів були сповнені штучного пафосу: "Солдати! Нам випала незмірна честь — мовилося в одній із них, — йти воювати за права люду. Матері й діти, плачучи, волають про допомогу до своїх синів у війську... Солдати! Поклик Народу для нас святий"[56]. "Тереновий порадник солдата", опрацьований Політико-Виховним Управлінням Оперативної Групи "Вісла", застерігав, що "бандит назагал нічим не відрізняється від будь-якої зустрічної людини" і нагадував солдатам, що боротьба з ним "є твоїм обов'язком, цього вимагають інтереси Польщі — інтереси всього Народу"[57]. Частину цих матеріалів включено до публікованого тому документів.

Усі основні рішення у справі акції "Вісла": про склад керівництва Оперативної Групи, терміни й критерії виселення, приймало Політичне Бюро ЦК ПРП. Рішення Державної Комісії Безпеки й Ради Міністрів мали вторинний характер порівняно з постановами Політичного Бюро. Українська проблематика обговорювалася на більшості засідань

---

54 Див. док. 4.

55 Там само, прим. 4.

56 Див. док. 77.

57 Див. док. 93.

Політтбюро, аж до жовтня 1947 р. Так само Політбюро ухвалило рішення про вміщення українського цивільного населення до концентраційного табору в Явожні, на території філії колішнього гітлерівського табору в Освенцімі. Серед 3 873 осіб, ув'язнених у таборі, було греко-католицьке і православне духівництво, майже вся українська інтелігенція, а передусім сільське населення, запідозрене у наданні допомоги УПА. Смерть 160 в'язнів від голоду, тортур, самогубств на табірних дротах зробила Явожно символом польської повоєнної національної політики[58].

11 квітня 1947 р. Політичне Бюро призначило штаб Оперативної Групи, визначивши командувачем досвідченого офіцера, заступника начальника Генерального Штабу, генерал-майора Стефана Моссора. Його заступником з питань безпеки призначили віце-міністра громадської безпеки полк. Гжегожа Корчинського, а з питань військ КВБ — командира Корпусу Внутрішньої Безпеки полк. Юліуша Хюбнера. Решту посад у штабі Оперативної Групи зайняяли згодом переважно офіцери зі штабу Командування Краківського Військового Округу.

14 квітня відбулася нарада в Міністерстві Повернених Земель за участю представників Міністерства Громадської Адміністрації, Державного Репатріаційного Управління і війська, під час якої було обговорено й затверджено директиви для властей загальної адміністрації, розселення й ДРУ, які визначили засади здійснення виселень, транспортування й оселення українців. Згідно з опрацьованою саме в цей час інструкцією Міністерства Громадської Безпеки українців можна було оселяти групами, що не перевищували 10 % загалу населення в місцевостях, розміщених щонайменше за 50 км від державних сухопутних кордонів, не ближче як 30 км від морських кордонів і воєводських міст, далі від важливих шляхів комунікації.

На засіданні Політбюро 16 квітня розглядали "Проект організації спеціальної акції "Схід". Цей документ, який починався словами "Остаточно вирішити українську проблему в Польщі", детально окреслював завдання Оперативної Групи, організацію командування, розрахунок сил, засади забезпечення і зв'язку. Того ж дня цей проект було обговорено на засіданні Державної Комісії Безпеки і прийнято як "Розпорядження ДКБ для Оперативної Групи "Вісла"[59]. Термін початку операції визначено на 23 квітня. З огляду на затримку окремих підрозділів початок операції згодом пересунули на 28 квіня. 16 квітня дипломатичними каналами було також повідомлено уряди СРСР і Чехо-Словаччини про намір і дату здійснення акції, прохаючи так само заблокувати східний і південний кордони.

Оперативна Група "Вісла" мала здійснити виселення українського населення і ліквідацію УПА у дві фази. В першій — у районі Сянока

---

58 Державний Архів у Катовіцах (далі ДА Катовіце), Центральний Табір Праці у Явожні (далі ЦТП Явожно), Головна книга підслідних в'язнів (українців), рік 1947/48, т.1,2. Див. док. 69.

59 Див.док. 41, 2 й 4. Змінено назву ОГ "Схід" на "Вісла". Привертає увагу виразна зміна акцентів у першій частині документа, присвяченій завданням Оперативної Групи.

й районах, прилеглих з заходу й півночі. Одночасно українців мали виселяти з Люблінського воєводства. У другій — в районі Перемишль-Любачів і на терені Лемківщини (повіти Ясло, Коросно, Горлиці, Новий Санч і Новий Тарг). Терени дій ОГ "Вісла" поділили на 4 оперативні простори: "С" (Сянік) — керував особисто ген. Моссор, "Р" (Ряшів) — підлягав командирові 9 ДП, "Л" (Люблін) — командувачеві Люблінського Округу, "Г" (Горлиці) — командування організували у другій фазі акції.

До складу сил ОГ "Вісла" у першій фазі дій увійшло п'ять дивізій піхоти, сформованих з шістнадцяти т.зв. комбінованих полків піхоти, полку саперів, автомобільного полку, полку Громадянської Міліції, авіаційної ескадри й однієї дивізії військ Корпусу Внутрішньої Безпеки з трьох бригад піхоти. Загалом — за офіційними даними — 17440 солдатів ВП і КВБ та 500 функціонерів ГМ. Комбіновані полки сформували з найдосвідченіших солдатів, вибраних зі складу тринадцяти дивізій піхоти. На час акції вони отримали нову, переважно змінену, нумерацію, що відповідала номерам дивізій, з яких були утворені[60].

Досі загалом вважалося, що військові сили, залучені до акції "Вісла", були надто слабкими, оскільки при їх формуванні недостатньо враховувалася чисельність відділів УПА і складна місцевість. Публіковані документи свідчать про зовсім інше. Виявляється, що при розрахункові сил ОГ "Вісла" УПА взагалі не бралася до уваги, а обчислення здійснювалися виключно під одним кутом: кількості населених пунктів, де проживають українці в районі "С", які передбачалося виселити у першій фазі. При цьому виконувалася проста математична операція: 325 українських сіл, помножених на 30-40 солдатів, потрібних для виселення одного села, плюс резерв з 50 осіб на кожен з 28 районів (район налічував від 6 до 21 села). Сумарно це дало 13.040 солдатів, потрібних, як це підкреслено у "Плані дій Оперативної Групи "Вісла" для здійснення акції виселення "протягом одного дня, в одну годину на всьому терені Оперативної Групи"[61]. Додаткових 4400 солдатів становило підкріплення району "Р" та резерв командувача ОГ "Вісла". Окрім того, зі складу 8 і 9 ДП, розташованих на цьому терені, які налічували 8 полків піхоти, до складу ОГ "Вісла" включено в першій фазі операції лише 5 полків. Решта увійшло в дію щойно на другому етапі акції. Не враховано також 1 000 осіб зі Служби Охорони Залізниці (СОЗ) і 2 200 солдатів восьмого загону ВОП у Перемишлі, досвідчених у боротьбі з УПА, що входили до складу 4 комендатур районів ВОП, 2 маневрових груп і 10 постів. Таким чином, на терені Сяніцького, Ліського й частини Перемиського повітів, де проживало близько 38 тис. українців, де діяло 8 сотень, чисельність яких не перевищувала 800 осіб, було сконцен-

---

60 Це були: 3 ДП у складі 3 пп, 5 пп, 14 пп, 6 ДП — 6 пп і 2 пп, 7 ДП — 7 пп, 10 пп, 11 пп; 8 ДП — 1 пп, 36 пп; 9 ДП — 26 пп, 28 пп, 30 пп (всі з 9 ДП). Поза тим комбінований 4 пп з 4 ДП (він мав захищати західний кордон терену "С") і 12 пп з 12 ДП як резерв командування ОГ "В".

61 Див. док. 2, дод. 4.

тровано принаймні 20 тис. солдатів Війська Польського. Їх підтримувало кілька тисяч радянських солдатів і чехословацьких вояків, розміщених уздовж південно-східного кордону Польщі. Перевага була нищівною.

Командування ОГ "Вісла" отримало широкі повноваження. Йому в оперативному плані було підпорядковано всі сили ВОП, ГМ і УГБ на цьому терені, Командування Краківського і Люблінського Округів, місцеву адміністративному владу, служби сполучення. При Оперативній Групі утворено прокуратуру і військовий суд, що мали повноваження судити військових і цивільних осіб військово-польовим судом. За непідтвердженими джерелами ген. Моссор, приїхавши до Сянока і зорієнтувавшись, що має справу зі значно поважнішою проблемою, як виселення початково запланованих 20 тис. осіб, вимагав додаткових урядових повноважень на письмі[62].

Ген. Моссор 24 квітня видав наказ командирам дивізій і полків здійснити масові арешти українського цивільного населення, запідозреного у співпраці з підпіллям. Подальші арешти мали місце в ході виселення, перебування виселених на полкових етапних пунктах, у місцях завантаження. На теренах, де відбувалася акція, запроваджено міліційну годину, організовано систему контрольних пунктів. Більшість заарештованих, після кількатижневого брутального слідства, були вивезені до концентраційного табору у Явожні. Арешти здійснювали солдати ВП під наглядом функціонерів УГБ, відряджених МГБ до окремих дивізій, полків і батальйонів, на підставі попередньо опрацьованих проскрибційних списків. Брак виразних критеріїв, які важили у вміщенні у списку потенційних співробітників УПА, а згодом ув'язненні в таборі, створювали можливість для безкарних надужить.

Командування ОГ "Вісла", опрацьовуючи плани акції, не мало точних відомостей про кількість українського населення у Польщі, так само, як і про сили, структуру й райони дій УПА. За відомостями Генерального Штабу ВП, зібраними в лютому 1947 р., під час підготовки до акції виселення, кількість українців у Ряшівському воєводстві становила 20 306 осіб. Не було жодної вірогідної інформації про кількість українців у Люблінському і Краківському воєводствах. У переддень початку акції "Вісла" вважалося, що виселенню з усіх чотирьох районів підлягатимуть близько 74 000 осіб (18 600 родин).[63]. Як відомо, виселено понад 140 000 осіб, кілька тисяч убито й заарештовано. Удвічі більша від планової кількість виселених осіб викликала вже на самому початку поважні проблеми зі здійсненням виселень, організацією транспортування й оселення на західних землях. Місцева адміністрація виявилася не готовою прийняти таку кількість переселених.

---

62 26.IV.1947 р. керівник кабінету МНО полк. Ст.Лентовський привіз спеціальним літаком повноваження уряду й текст ухвали Президії Ради Міністрів у справі здійснення акції. Див. док. 78, 88, 118.

63 Див. док. 43.

Схожі розбіжності були й у оцінці сил УПА. За відомостями штабу ОГ "Вісла" українське підпілля налічувало понад 2 400 осіб, у тому числі 1 770 солдатів УПА й 720 членів цивільної мережі ОУН[64]. Натомість командувач Української Повстанської Армії у Польщі полк. Мирослав Онишкевич ("Орест") визначав чисельність підпілля у цей час на максимум 1 390 солдатів, які входили до складу 17 сотень УПА, й точно не визначену кількість членів цивільної мережі ОУН. Лише невелика кількість осіб, приналежних до цивільних структур ОУН, т.зв. районів і надрайонів, які становили організаційно-постачальне запілля, забезпечували зв'язок і розвідку підпілля, з початком акції "Вісла" пішла до лісу, у лави збройних відділів УПА. Більшість, згідно з інструкцією провідника ОУН "Закерзонського Краю" Ярослава Старуха ("Стяга"), пасивно піддалися виселенню і виїхали разом з родинами на західні землі[65].

* * *

Точно через місяць після смерті ген. Сверчевського, 28 квітня 1947 р., шість дивізій Війська Польського оточили села, в яких проживало українське населення. В цей самий час частини НКВС і чехословацької армії заблокували східний і південний кордони Польщі на відтинку від Бреста над Бугом до Нового Санча. О 4 годині ранку понад 17 тис. солдатів ВП під командою генерал-майора Стефана Моссора почали виселення українців на землі західної і північної Польщі.

Дотримуючись інструкції, військо оточувало місцевість, що підлягала виселенню, щільним кільцем, аби запобігти можливим втечам населення. На світанку мешканців зганяли до центру села і сповіщали про виселення. На те, щоб зібрати найнеобхідніші речі й покинути домівки, давали кілька годин. Далі з виселених формували колону й під ескортом солдатів вели до полкового збірного пункту. За спогадами населення виселення, зокрема в першій фазі акції "Вісла", мало характер брутальної пацифікації, супроводжуваної навмисним спаленням будівель, жорстоким знущанням над родинами членів підпілля, масовими арештами[66].

---

64 Див. док. 224, додаток 1. Розрахунок сил УПА й персонального складу в терені на 1.IV.-23.VII.1947 р. У ньому багато явних помилок. Напр., згадані там сотні "Загайдачного" і "Крилатого" насправді ніколи не існували. Не було також Штабу "Закерзонського Краю", що буцімто налічував 29 осіб, і Штабу Округи 1 з 37 осіб. Цікавою деталлю, що свідчила про слабку обізнаність щодо сил УПА є те, що в першій фазі акції взагалі не було відомо про існування куреня "Беркута" у складі 4 сотень не терені Люблінщини, сили якого згодом окреслено приблизно на 150 осіб.

65 Державний Архів стол.міста Варшави (Далі ДА м.Варшави), Ср. 450/50, т. 1, а. 27-28. Протокол допиту Мирослава Онишкевича. ЦВА, 310.09, т. 24, а. 116. Інструкція "Стяга" з квітня 1947 р.

66 Український Архів у Варшаві (далі УА Варшава). Праці, надіслані на конкурс "Слідами пам'яті", присвячений долі українців у Польщі після 1944 р., організований Інститутом Літературних Досліджень ПАН, Українським Архівом і редакцією часопису "Наше Слово". Див. також док. 120 і 142.

У районі дій кожного полку організували 1-2 збірні пункти. Як правило, це був шматок громадського пасовища, оточений колючим дротом і під надійною охороною війська. В міру напливу виселених збірні пункти нагадували великі тимчасові табори з кількома тисячами осіб, де вони перебували протягом багатьох днів у тісноті, разом з худобою, під голим небом, наражені на дощ і весняні приморозки.

На збірних пунктах уважно вивчали списки виселюваних родин і майна, що перевозилося, здійснювали ґрунтовний відбір серед виселених з метою виловлення "ворожих і непевних елементів"[67]. Українців, запідозрених у співпраці чи в симпатіях до УПА, ділили на три категорії: "А" — занотовані Управлінням Безпеки, "Б" — занотовані військовою розвідкою, "В" - застереження висловлював командир підрозділу, що займався виселенням або вони походили від інформаторів, завербованих з-посеред виселенців на збірному пункті. Осіб, що належали до цих категорій, слід було, згідно з інструкцією, "вилучати як підозрілих"[68]. На практиці це означало їх арешт і ув'язнення у концентраційному таборі в Явожні або, в кращому випадку, оселення на західних землях за спеціальними правилами, наприклад, щодо осіб категорій "А" і "Б" — в кількості, що не перевищувала одну родину в даній місцевості.

Після відбору на полкових збірних пунктах виселенців поступово відсилали групами до залізничних пунктів завантаження. Тут ще раз перевіряли списки виселених осіб, видавали їм евакуаційні картки ДРУ й вантажили до вагонів. З огляду на брак достатньої кількості залізничних вагонів вони, як правило, були перевантажені[69]. Всі залізничні транспорти з виселеним українським населенням конвоювалися кільканадцятьма солдатами. Під час стоянок заборонялося залишати вагони без дозволу начальника конвою. На початку і на кінці ешелонів перебували солдати, озброєні кулеметами. На ніч вагони замикали. Командири військових підрозділів, що конвоювали транспорти українців, крім поіменного спису виселених осіб, отримували два запечатані конверти. Перший призначався для керівника т.зв. пункту переадресування (в Освенцімі чи в Любліні) і містив інформацію про розподільчий пункт, до якого мав скеруватися транспорт. При цьому намагалися, аби населення, виселене з однієї місцевості, завантажене в кілька транспортів, розділити і скерувати у віддалені одна від одної на сотні кілометрів місцевості Польщі. Другий - для керівника розподільчого пункту (в Ольштині, Щецінку, Познані чи Вроцлаві) — містив коротку інформацію про родини, що перебувають у транспорті, з виразною вказівкою щодо критеріїв, за якими їх слід було розселяти.

Через Освенцім, що був збоку від головного шляху сполучення зі сходу на захід і північ, проходили більшість транспортів[70]. Це відбу-

---

67 Див. док. 73 і 74.

68 Там само.

69 Див. док. 127, 75, 76.

70 За неповними відомостями від 19.V. до 23.VII.1947 р. через Освенцім проїхало 269

валося за рахунок розбудованих під час війни залізничних гілок, які створювали відповідні умови прийняття, здійснення суворового контролю й повного відбору кількох транспортів одночасно. Так само тут під претекстом санітарного контролю спеціальна слідча група МГБ ще раз перевіряла тотожність виселених осіб, піддчаючи усіх запідозрених брутальному допитові. Майже з кожного транспорту, що переїжджав через Освєнцім, забирали й вивозили до табору в Явожні від кількох до кільканадцяти осіб. Це власне з Освєнціма 9 травня 1947 р. прибула перша група з 17 в'язнів[71].

Перший транспорт з українським населенням, виселеним під час акції "Вісла", мав символ "Р-10". Він вирушив 29 квітня з залізничної станції Щавне в Сяніцькому пов. і через Освєнцім, потім Щецінек, 3 травня досягнув Слупська. Останній транспорт — "Р-509" з 97 українцями, виселеними з Білгорайського повіту, вирушив 8 серпня зі станції Звіринець і 12 серпня досягнув Білогарда[72].

Публіковані документи й додатки детально показують чергові етапи діяльності ОГ "Вісла". Протягом першого етапу, що тривав до кінця травня, виселено українців, що жили в повітах Сянік, Лісько, Перемишль, Березів і частково Любачів, та знищено частину сотень УПА, що входили до складу куренів "Байди" й "Рена". Далі сили ОГ поступово пересувалися уздовж прикордонних повітів у напрямку на північ і захід. Частину дивізій надалі залишили на теренах, що входили до 1 фази акції з метою продовження боротьби з УПА. 21 травня штаб ОГ "Вісла" перенесли з Сянока до Ряшева.

На початку червня почався II етап акції "Вісла", під час якого 3 і 7 ДП скерували до повітів Ярослав, Любачів і Томашів Любельський з завданням здійснення акції виселення і ліквідації куренів "Залізняка" й "Беркута", що діяли на цьому терені, а 6 ДП перекинули на Лемківщину, до повітів Горлиці, Новий Санч і Новий Тарг. 21 червня з частин 1 ДП, 11 пп і 360 солдатів КВБ організували нову оперативну групу під командою полк. Кундеревича; вона мала виселити українців з терену Люблінського воєводства. Таким чином, діяльність ОГ "Вісла" охопила всі повіти, де жило українське населення. Уже в червні стало зрозуміло, що акцію не вдасться закінчити протягом планованих двох місяців. В цій ситуації Політбюро ухвалило рішення продовжити діяльність ОГ "Вісла" аж до цілковитого виселення і ліквідації підпілля, призначаючи на це додатково 150 млн злотих.

На третьому етапі діяльності (липень) увагу зосередили на т.зв. підчищенні терену від українського населення, яке уникло виселення, і знищенні розпорошених сил УПА. Сформовано спеціальні військові контрольні групи, завданням яких було повторне докладне контролю-

---

транспортів з 77 052 особами. Їх скеровано до розподільчих пунктів: Люблін — 6 транспортів (1 512 осіб), Нижня Сілезія — 74 транспорти (18.954), Ольштин - 37 транспортів (11 849 осіб), Познань — 31 транспорт (8.032 особи), Щецінек — 121 траспорт (36 705 осіб). ДА Краків, ДРУ, 25, а. 197-213. Звіт керівника напрямкового пункту в Освєнцімі.

71 ДА Катовіце, ЦТП Явожно. Головна книга підслідних в'язнів, 1947-1948 т.1.

72 Див. додаток 2 і 3. Пор. док. 110;

вання місцевостей, де провадилася акція виселення, і виловлення українців, що там переховувалися. 16 липня ген. Моссор видав таємний наказ № 010, згідно з яким особи, що поверталися з західних земель до попереднього місця проживання, мали бути заарештовані і вислані до концентраційного табору в Явожні[73].

Акція "Вісла" відзначалася також масовими карними репресіями супроти українського цивільного населення і членів підпілля. Їх розміри ще й досі не зовсім відомі. Протягом неповних чотирьох місяців троє військових суддів засудили військово-польовим судом не менше 315 осіб, в тому числі 173 на смертну кару[74]. В цей же час за дроти концентраційного табору в Явожні потрапило 3873 особи, в тому числі понад 700 жінок і дітей. У польській повоєнній історії не було випадку застосування репресій з подібним розмахом протягом такого короткого часу.

У початковій фазі акції власті не збиралися створювати спеціальний суд, який би негайно розглядав справи схоплених членів підпілля-українців. Згідно з дотеперішньою практикою цю функцію мали виконувати районні військові суди. Військовий Суд, утворений при Оперативній Групі "Вісла" (ВСОГ "В"), за первісним задумом, мав розглядати виключно справи солдатів і офіцерів ОГ "Вісла" на рівні військового суду округу[75]. Але на початку травня було прийняте рішення розширити дотеперішні повноваженняя ВСОГ "В" до розгляду справ і цивільних осіб, до того ж негайного. З оприлюднених останнім часом документів випливає, що запровадження військово-польових судів для українців мало тісний зв'язок із провокацією, викликаною донесеннями командувача Краківського Округу генерал-лейтенанта Миколая Венцковського з інформацією про брутальні напади, вчинені невідомим відділом УПА на охорону транспортів з виселеним українським населенням, внаслідок яких буцімто було вбито ножами кількох польських солдатів[76]. Під впливом цих повідомлень, які в ході слідства виявилися неправдивими, Політичне Бюро ЦК ПРП на засіданні 3 травня ухвалило рішення про радикальне загострення репресій щодо українців[77]. Особливо суворим її наслідком було запровадження військово-польових судів для членів ОУН і УПА й політичний дозвіл на масове ув'язнення в концентраційному таборі в Явожні цивільного населення, запідозреного у сприянні підпіллю.

---

73 Див. док. 204, 213, 215, 216.

74 За відомостями Міністерства Юстиції, у 1944-1956 рр. у Польщі було засуджено на смерть і страчено 2 810 осіб. Ця цифра включає осіб усіх національностей (за винятком гітлерівських злочинців), засуджених як за політичні злочини, так і за кримінальні. Див.: Список осіб, страчених у польських в'язницях у 1944-1956 рр. Міністерство Юстиції — Центральне Управління Карних Установ, Варшава, березень 1990 р. Тоді ж — за відомостями Українського Архіву — засуджено на смертну кару 573 українці (див.дод. 16). УА Варшава, Картотека осіб, засуджених на смерть, страчених і померлих у польських в'язницях 1944-1956 рр.

75 ЦВА, Військовий Суд ОГ "Вісла", 3251/3/5, арк. 6. Пор. док. 128 і 149.

76 ЦВА, IV.III, т. 512, а. 175-176; т. 630, а. 117-118. Пор. док. 132 і 134.

77 АНА, IV Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 55-56. Пор. док. 121.

Військовий Суд ОГ "Вісла" почав діяльність 22 квітня 1947 р. у Сяноку під головуванням м-ра Мар'яна Малиновського[78]. 21 травня ВСОГ "В" разом із Штабом Оперативної Групи переїхав із Сянока до Ряшева. 31 липня, у зв'язку з ліквідацією ОГ "Вісла" був розформований і Військовий Суд, хоча насправді він діяв і надалі без великих персональних змін і обмеження компетенцій аж до середини вересня 1947 р.[79]

Процеси ВСОГ "В" протягом тривання акції "Вісла" мали показовий характер, їм надавали особливої оправи й розголосу. На терені Ряшева й інших місцевостей, де діяла ОГ "Вісла", розклеювали друковані на зразок гітлерівських "Bekanntmachung" афіші з прізвищами засуджених на смерть і страчених членів українського підпілля[80].

Протягом перших трьох місяців діяльності ВСОГ "В" засуджених практично позбавляли можливості користатися з права помилування. Здійснення вироку відбувалося нерідко вже за три дні від моменту його оголошення, в кількох випадках навіть того самого дня. Вироки затверджував командир Оперативної Групи "Вісла" генерал-майор Стефан Моссор. На практиці це робив його заступник зі справ безпеки і водночас віце-міністр громадської безпеки полк. Ґжегож Корчинський. Згідно з інструкцією головного прокурора Війська Польського полк. Генрика Гольдера від 27 травня 1947 р. вироки смерті, видані ВСОГ "В" мали виконуваттися "негайно" після їх оголошення[81]. Від моменту виходу цієї інструкції до середини червня майже всіх засуджених на смерть страчували в той самий день. Потім вироки виконували як правило через 5-7 днів, а щойно від початку серпня через 2 тижні[82]. Прикладом застосування такої процедури є трагічна історія засудженої на смерть Розалії Минько[83].

Перше засідання ВСОГ "В" відбулося 14 травня. До моменту ліквідації суду 15 вересня 1947 р. розлянуто загалом 2885 справ 364 осіб, у тому числі 315 цивільних і 49 військових. Військово-польовим судом засуджено 315 цивільних осіб, звинувачених у приналежності до УПА й ОУН, в тому числі 173 на смерть, 58 — пожиттєве ув'язнення, 40 — на 15 років ув'язнення, 39 — на термін нижче 15 років ув'язнення. Виправдано 5 осіб. З-посеред 49 офіцерів і солдатів Оперативної Групи

---

78 Функції звинувачувача виконував військовий прокурор ОГ "Вісла" к-н Ян Праусе. 11 травня на роботу до ВСОГ "В" відрядили пор. Людвіка Келтику з Районного Військового Суду в Кракові, одного з найбезжальніших військових суддів. Див. док. 145 і 149.

79 Див. док. 226.

80 "17 червня 1947 р. Воєводське Управління Громадської Безпеки в Ряшеві вивісило в Ряшеві й у всьому воєводстві близько 400 афіш місц. прокуратури про засудження місц. судом 17 бандерівців на кару смерті і про виконання над ними цього вироку". 15 липня розклеєно 200 афіш з прізвищами наступних 32 засуджених і страчених українців. Див. ЦВА, ВСОГ "В", 3251/3/54, а. 28 і 32. Звіти про діяльність ВСОГ "В".

81 ЦВА, IV.III, т. 615, а. 11. Пор. док. 167.

82 Див. дод. 17.

83 Див. док. 152 і 181.

"Вісла", звинувачених переважно у кримінальних злочинах і порушенні військових статутів, 40 засуджено звичайним судом на арешти й ув'язнення від 3 місяців до 5 років, справи 9 осіб передано для подальшого розгляду[84].

Точна кількість українців, заарештованих і засуджених протягом акції "Вісла" та після її закінчення, невідома. Відомості як МГБ, так і ВП, доступні на нинишньому етапі досліджень, містять багато неточностей і похибок, вимагатимуть ретельної перевірки. Крім ВСОГ "В" українців судили також Районні військові суди в Кракові, Ряшеві, Любліні, Варшаві, а також у Ольштині й Щеціні. Вони засудили принаймні кількасот осіб[85].

* * *

Акція "Вісла" почалася 28 квітня і тривала рівно три місяці, тобо стільки, скільки було потрібно для цілковитого виселення українців. 28 липня на польсько-чехословацькому кордоні відбулося урочисте нагородження солдатів, які відзначилися у боротьбі з УПА й виселенні. Наступного дня було ліквідовано Штаб Оперативної Групи "Вісла". Оскільки ж українське підпілля не було ліквідоване повністю, окремі військові частини надалі залишилися на цих теренах, утворивши Оперативну Групу "Татри", згодом перейменовану на Оперативну Групу Командування Військового Округу 5 (Краківського)[86]. Частини, що діяли на території Люблінського воєводства, підпорядкували командуванню Військового Округу 7 (Люблінського). Одночасно з військ Корпусу Внутрішньої Безпеки утворили три оперативні підгрупи: "Сянік" (з вересня - "Горлиці"), "Любачів" і "Грубешів". Вони продовжували боротьбу з УПА й виселення решток українського населення[87].

Кінцевою цезурою цього періоду прийнято вважати перелом вересня і жовтня 1947 р., коли після загибелі провідника ОУН "Закерзонського Краю" Ярослава Старуха ("Стяга") командувач Української Повстанської Армії у Польщі полк. Мирослав Онишкевич ("Орест")

---

84 ЦВА, ВСОГ "В", 3251/3/54, а. 52. Статистичні відомості про діяльність Військового Суду при ОГ в Ряшеві за період I.V.-15.IX.1947 р.

85 За відомостями МГБ за період 1.1.-30.IX.1947 р. було заарештовано 2 444 членів ОУН і УПА. Крім того, у слідчих ізоляторах УГБ перебувало ще 170 українців, заарештованих у кінці 1946 р. З них справи на 8 851 особу скерували до суду, 1648 було звільнено, слідство щодо 115 заарештованих тривало. За цей час заарештовано 30 390 осіб, звинувачених у приналежності до інших підпільних організацій: АК — 67, НЗС — 1333, ВіН — 1210, інших (брак назв) — 1 406. Більшість із 1648 українців, які у відомостях МГБ фігурують як "звільнені й передані", після закінчення слідства були вивезені з ізоляторів МГБ до табору в Явожні. АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/36, т. 2, а. 183. Статистичні відомості заарештованих 11-30.IX.1947 р. Див. дод. 15 і 16.

86 Див. док. 214, 219.

87 22-30 вересня 1947 р. здійснено додаткове виселення українців з повітів Грубешів і Володава. 28.IX.1947 р. до Нідзіци зі станції Буг Володавський прибув транспорт "Р-441" (63 вагони, 66 родин, 231 особа); 3.X.1947 р. до Щитна зі станції Грубешів прибув транспорт "Р-607" (53 вагони, 61 родина, 231 особа). ДА Ольштин, ДРУ, 56, а.49 і 51. Див. док. 228, 232.

видав наказ про розпуск решти сил УПА, звільняючи від присяги підлеглих йому солдатів[88].

Протягом акції "Вісла" — за відомостями Генерального Штабу ВП - виселено 140 575 українців і членів змішаних польсько-українських родин, які проживали на території 3 воєводств (22 повітів), у тому числі з Краківського в-ва — 10 510 осіб, Ряшівського — 85 339, Люблінського — 44 726. Їх розселено у 71 повіті 9 воєводств, а саме: у Білостоцькому в-ві — 995 осіб, Ґданському — 5 280, Кошалінському — 31.169, Ольштинському — 56 625, Опольському — 2 542, Познанському — 1 437, Щецінському — 15 058, Вроцлавському - 15 491 і Зеленогурському — 10 870[89]. Але ці відомості не дуже точні й потребуватимуть подальшої перевірки. Вони, наприклад, не враховують кількох тисяч осіб, ув'язнених у таборі в Явожні й у в'язницях, які після звільнення були розселені на західних землях. Не враховано також українців, виселених уже після закінчення акції "Вісла", переважно з теренів Люблінського в-ва. Та навіть при всіх цих застереженнях загальна чисельність виселеного українського населення не перевищила 150 тисяч осіб.

З огляду на величезну кількісну і технічну перевагу війська втрати українського підпілля були тяжкими. З плутаного і незрозумілого переліку втрат УПА, доданого до підсумкового звіту командування Оперативної Групи "Вісла", протягом 20 квітня — 24 липня 1947 р. УПА втратила 1334 бійців, в т.ч. 53 вбитими (24 на терені СРСР), 564 полоненими й 228 окреслених як засуджених на смерть і ув'язнення[90]. З 17 командирів сотень 10 загинуло, 4 засуджено на смерть і, за винятком "Чауса", страчено. Кількість втрат, приписуваних УПА, викликає певні сумніви, особливо в порівнянні з її справжньою чисельністю та відомостями про кількість здобутої військом стрілецької зброї. А як випливає з даних ОГ "Вісла" цієї зброї здобуто всього 986 одиниць, причому щонайменше 1/4 її походила зі складів УПА,

---

88 ДА м. Варшава, Ср. 450/50, т. 1, а. 153-154. Протоколи допитів Мирослава Онишкевича. Пор. док. 241.

89 Див. дод. 4 і 5. Дані Генштабу містять значні помилки у підрахунках.

90 Див. док. 224, дод. 2. З додатка 1 випливає, що в той же період УПА втратила 1 837 чоловік. Поза тим, на територію СРСР і Чехословаччини перейшло 250 осіб. Втрати керівництва УПА й ОУН були такими: на терені Польщі загинули: провідник ОУН Ярослав Старух ("Стяг"), командири сотень "Бриль", Семен Приступа ("Давид"), Євген Янчук ("Дуда"), Василь Ярмола ("Яр"), Григорій Левко ("Крук"), Григорій Янковський ("Ластівка"), Ярослав Коцьолек ("Крилач"), Іван Шиманський ("Шум"). На терен УРСР перейшли й загинули там: командир куреня Василь-Мартин Мізерний ("Рен"), командири сотень Василь Шишканець ("Бір"), "Стах", Степан Стебельський ("Хрін"), загинув 1949 р. по дорозі до Німеччини. Перейшли на захід: командири куренів Петро Миколенко ("Байда"), Володимир Сорочак ("Беркут"), командири сотень Михайло Дуда ("Громенко"), Микола Тарабан ("Туча"). Заарештовані й засуджені на смерть: командувач УПА в Польщі Мирослав Онишкевич ("Орест"), шеф Служби Безпеки Петро Федорів ("Дальнич"), командир куреня Іван Шпонтак ("Залізняк"), командири сотень Роман Гробельський ("Бродич"), Володимир Щигельський ("Бурлака"), Василь Краль ("Чаус"), Григорій Мазур ("Калинович"). Їхні біографії подано у примітках до окремих документів.

згромаджених у бункерах, знайдених і знищених військом під час акції[91]. Отож можна припустити, що в статистиці вбитих і полонених вояків УПА і членів цивільної мережі ОУН враховано значний відсоток українського цивільного населення, заарештованого, а потім засудженого за співпрацю з підпіллям, переважно за надання сховку і продовольчу допомогу.

Аналіз акції "Вісла" з перспективи років доводить, що крім знищення УПА вона мала на меті передовсім остаточне вирішення українського питання у Польщі у його дотеперішній етнічній і територіальній формах. Про це свідчить багато фактів: критеріїв, що застосовувалися при виселенні й оселенні українців; ув'язнення без судових вироків інтелігенції, жінок і дітей, всіх запідозрених у сприянні підпіллю, в концентраційному таборі в Явожні, розпорошене оселення з метою якнайшвидшої асиміляції, поновне переселення у випадку перевищення визначених органами безпеки "допустимих норм" оселення; заборона повернення на рідні терени під загрозою ув'язнення у таборі; заборона покидати місце проживання без згоди органів безпеки; позбавлення можливості користуватися з релігійних послуг у власному обряді й навчатися рідної мови — це лише деякі з обмежень, застосованих щодо українського населення.

Пересення стосувалося всіх українців, без огляду на ступінь лояльності щодо Польської держави або ж співпраці з підпіллям, включаючи і змішані подружжя. Комуністична влада позбавлялася навіть від своїх донедавна найвірніших союзників: членів ПРП, функціонерів УГБ, ГМ, колишніх партизанів Армії Людової української національності, часто безпосередньо задіяних до боротьби з українським підпіллям. Їх долю вирішила таємна інструкція Державної Комісії Безпеки від 1 серпня 1947 р., що наказувала командуючим Краківського і Люблінського округів виселити всіх українців, що залишилися на їх терені, "без огляду на ступінь лояльності і партійну приналежність", і організувати "сталі контрольні бригади, які повинні ще кілька разів перевіряти кожне виселене село, аби в ньому не залишилася жодна українська чи змішана родина"[92].

Українських працівників звільняли з праці, не рахуючись з економічними втратами. Виняток становили нечисленні залізничники, які обслуговували залізничну лінію Заґуж-Лупків. Спроба ряшівського воєводи залишити українців, які працювали у нафтовій промисловості Підкарпаття, викликала різкий протест самого міністра оборони Польщі Жимерського, який вимагав негайно замінити їх польськими робітниками "з огляду на небезпеку саботажу" (див. док. 138, 147 і 159). В результаті, це призвело до арешту й ув'язнення у концентраційному таборі в Явожні кількадесяти робітників з нафтопромислу в Ропенці й Пашовій.

Депортацію супроводжувало створення спеціальних адміністративно-правних бар'єрів, що мали за мету унеможливити українцям повер-

91 Там само, прим. 1.

92 Див. док. 228.

нення у місцевості, звідки їх виселили. Це повинно було не стільки запобігти відродженню УПА, скільки українського національного питання. Урядовим декретом від 27 серпня 1949 р. українців позбавили права на господарства, з яких вони були виселені під час акції "Вісла", і на залишене там нерухоме майно[93]. Цей декрет чинний і досі. В силу декрету від 28 вересня 1949 р. у державну власність перебрано майно греко-католицької Церкви й українських інституцій і організацій[94]. Одночасно, провадячи інтенсивну осадницьку акцію на колишніх українських землях, влада збиралася — як висловився про це краківський воєвода — здійснити остаточну "реполонізацію південно-східних кресів"[95]. Саме тому всіх українців, які робили спробу повернутися на власні господарства, навіть якщо їх не зайняли польські осадники, виселяли повторно. Якщо така спроба чинилася в 1947 р., це закінчувалося ув'язненням у таборі. Виселяли також українців, яких чомусь не торкнулася акція "Вісла". Керуючись цією засадою, уряд 7 січня 1950 р. доручив виселити кількадесят лемківських і змішаних родин із найзахідніших українських сіл: Явірки, Біла Вода й Чорна Вода в повіті Новий Тарг — здійснюючи це надалі під криптонімом акції "Вісла"[96].

Виселення українського населення завдало Польщі величезних матеріальних збитків. Цілком обезлюдніло кількасот сіл, які хіба в рідкісних випадках були заселені наново до подібного стану польськими осадниками[97]. Згідно з рішенням Міністерства Землеробства на терені Ряшівського воєводства було призначено під заліснення понад 50 тис.га оброблених земель на колишніх українських теренах з огляду на неможливість їх використання. Ніколи не підраховувалися втрати народного господарства від перетворення оброблених грунтів на облоги й ліси, поновного заселення цих земель, кошти державної допомоги українському населенню на відбудову знищених господарств на західних і північних землях. А були ще втрати незмірні: смерть, фізичні й моральні страждання тисяч людей, силою вигнаних із власних домівок, закріплений тенденційною пропагандистською політикою фальшивий образ української громади, що обтяжував наступні покоління, безповоротне знищення багатої, а в певних випадках унікальної, матеріальної та духовної культури.

---

93 Зведення Законів РП за 1947 р., 46, п. 339.

94 Див. док. 237.

95 АНА, Міністерство Громадської Адміністрації (далі МГА), 69, а. 10. Ситуаційний звіт краківського воєводи за липень 1947 р.

96 АНА, МГА, 781, а. 91-92. Протягом 14-22.IV.1950 р. виселено 34 родини (103 особи) на підставі приписів про прикордонну смугу, з огляду "на важливі господарчі інтереси Держави".

97 В 1950 р. облогом лежало 254,6 тис. га сільськогосподарських ужитків, у т.ч.: у Краківському в-ві — 11,3 тис.га, Ряшівському — 131,9 тис. га, Люблінському — 111,4 тис.га. Див. дод. № 7, 8 і 9.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

а. — аркуш
АК— Армія Крайова
АМД — Архів Механічної Документації
АНА — Архів Нових Актів
АУОД — Архів Управління Охорони Держави
б-н — батальйон
БСБ — боївка Служби Безпеки
ВВ — Воєводський Відділ
ВВБ — Війська Внутрішньої Безпеки
в-во — воєводство
ВВС — Верховний Військовий Суд
ВГБ — Війська Громадської Безпеки
ВіН — Воля і Незалежність
ВК — Воєводський Комітет
ВКБ — Воєводський Комітет Безпеки
вкм — важкий кулемет
ВКП — Вища Контрольна Палата
ВО — Військовий Округ
в.о.. — виконавець обов'язків
ВОП — Війська Охорони Прикордоння
ВП — Військо Польське
ВРС — Військовий Районний Суд
ВСОГ "В" — Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла"
ВСП — Військова Сільськогосподарська Підготовка
ВУГБ — Воєводське Управління Громадської Безпеки
ВЧ — високочастотний зв'зок
ГБ — Громадська Безпека
ГВК — Головний Виконавчий Комітет
ГМ — Громадська Міліція
ГПВУ — Головне Політично-Виховне Управління
гр. — громадянин
ГУІ — Головне Управління Інформації (військова контррозвідка)
ГУУ — Головний Уповноважений Уряду
ДА — Державний Архів
ДАС — Державне Автомобільне Сполучення
ден. — денний
Деп. Фін. — Департамент Фінансів
ДЗФ — Державний Земельний Фонд
див. — дивись
дипл. — дипломований
ДКБ — Державна Комісія Безпеки
дод. — додаток
ДП — Державна Поліція
ДП — Демократична Партія
ДП — дивізія піхоти
д-р — доктор
ДРГМ — Добровільні Резерви Громадської Міліції
ДРУ — Державне Репатріаційне Управління
ДСГ — Державне Сільське Господарство
зал. ст. — залізнична станція
ЗДЗФ — Заклад Державного Земельного Фонду
ЗЗРП — Збірник Законів Речіпосполитої Польщі
інж. — інженер
КВБ — Корпус Внутрішньої Безпеки
КВО — Командування Військового Округу
КД — Комендатура Дільниці
к-н — капітан
КП — Командний Пункт
КП/б/У — Комуністична Партія (більшовиків) України
КПЗУ — Комуністична Партія Західної України
КПП — Комуністична Партія Польщі
КСМП — Комуністична Спілка Молоді Польщі
ККВП — Карний Кодекс Війська Польського
МГА — Міністерство Громадської Адміністрації
МГБ — Міністерство Громадської Безпеки
мгр. — магістр
МЗС — Міністерство Закордонних Справ
м.ін. — між іншим
місц. — місцевість
МНО — Міністерство Національної Оборони
м.п. — місце постою
МПЗ — Міністерство Повернених Земель
м-р — майор
нар. — народився
НЗС — Національні Збройні Сили
НКВС — Народний Комісаріат Внутрішніх Справ
НП — Народна Партія

ОВС — Окружний Військовий Суд
ОГ — Оперативна Група
ОДДЗ — Окружна Дирекція Державної Залізниці
ПАН — Польська Академія Наук
ПБ — Політичне Бюро
ПВВ — Політично-Виховний Відділ
ПВУ — Політично-Виховне Управління
ПДЗ — Польська Дежавна Залізниця
ПЗП -Полковий Збірний Пункт
підп-к — підполковник
підпор. — підпоручник
піх. — піхотний, піхоти
ПКНВ — Польський Комітет Національного Визволення
пла — полк легкої артилерії
ПНБ — Польський Національний Банк
ПНП — Польська Народна Партія
пов. — повіт
полк. — полковник
пор. — порівняй
пор. — поручник
пп — піхотний полк
ППШ — пістолет-кулемет Шпагіна
ПРВ — Польське Радіо Варшава
прим. — примітка
ПРМ — Президія Ради Міністрів
ПРП — Польська Робітнича Партія
ПОРП — Польська Об'єднана Робітнича Партія
пс., псевд. — псевдонім
ПСП — Польська Соціалістична Партія
ПТР — протитанкова рушниця
ПУГБ — Повітове Управління Громадської Безпеки
ПЧХ — Польський Червоний Хрест
РВС — Районний Військовий Суд
ркм — ручний кулемет
РМ — Рада Міністрів
РП — Річпосполита (Республіка) Польща
СБ — Служба Безпеки
СБ — Селянські Батальйони
СКВ — Самооборонний Кущовий Відділ
СКТ — самозарядний карабін Токарєва
СОЗ — Служби Охорони Залізниці
с.п. — світлої пам'яті
СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. — станція
стр. — стрілець
ст. с-т — старший сержант
ст. стр. — старший стрілець
т. зв. — так званий
трансп. — транспорт
УА — Український Архів
УБ — Управління Безпеки
УГБ — Управління Громадської Безпеки
УГВР — Українська Головна Визвольна Рада
УНДО — Українське Національно-Демократичне Об'єднання
УНРРА — Адміністрація ООН з питань допомоги й відбудови
УОД — Управління Охорони Держави
УПА — Українська Повстанська Армія
УЧХ — Український Червоний Хрест
хор. — хорунжий
ЦА ЦК ПОРП — Центральний Архів Центрального Комітету Польської Об'єднаної Робітничої Партії
ЦВА — Центральний Військовий Архів
ЦДАЖР — Центральний Державний Архів Жовтневої Революції (нині - Центральний Державний Архів Вищих Органів Державної Влади)
ц.м. — цього місяця
ЦПМ — Центр Паливних Матеріалів
ц.р. — цього року
ЦРПС — Центральна Рада Професійних Спілок
ЦТП — Центральний табір праці
ЦУП — Центральне Управління Планування
Ч.к.к. — число книги кореспонденції

ДОКУМЕНТИ

1

1947 р., січня 27, Ряшів — З плану дій № 001 Оперативного Відділу Штабу 9 ДП від 1 до 14 лютого 1947 р.

Цілком таємно

I. Становище

Протягом останніх тижнів банди УПА[1] перестали діяти великими групами; розпорошившись по пристосованих до зимівлі схронах і віддалених від наших гарнізонів селах, вони явно уникають зустрічей з військом і намагаються перебути зиму, зберігаючи свою живу силу для дій у літній період, коли природні умови і клімат більше сприятимуть партизанській боротьбі.

Ці банди переживають кризу від щодалі безнадійнішої для них боротьби, яка триває вже два роки. Про це свідчать не тільки факти дезертирства бандерівців[2], а й обмеження діяльності винятково до дрібних грабункових нападів; про моральну слабкість банд УПА свідчить факт, що, як у передвиборчий період, так і в день виборів ці банди не вчинили жодного нападу на виборчі комісії, ніде не перешкодили спокійному перебігові виборів і масовій участі виборців у голосуванні[3].

З іншого боку, — результати передвиборчої роботи війська на місцях серед цивільного населення і факт великої перемоги у виборах Демократичного Блоку[4] — створюють тепер сприятливі передумови для поглиблення співпраці війська з населенням у акції винищення банд і для розбудови з цією метою агентурної мережі.

II. Рішення

Використати несприятливі тепер для банд природні та кліматичні умови, а також кризу, яку вони переживають, для посиленої акції проти них у місяцях лютий і березень ц. р. з метою їх повного знищення. Не пізніше, як у першій половині лютого здійснити колективні дії проти куреня[5] "Байди"[6] в повіті Перемишль і на прикордонні повітів Березів-Сянік, використовуючи для цього: 28 і 32 пп та частини, виділені з 40 пла, 12 артдивізіону протитанкового і ВГБ[7].

Дії виконати силами дуже мобільних частин, які перекриють увесь терен і унеможливлять бандам застосування дотеперішнього методу уникання зустрічей з військом.

III. Виконання

Загальне командування покладаю на полк. Березовського.

Участь візьмуть:

а) Група пп-ка Вигнанського; 2 б-ни 28 пп, 1 б-н 30 пп, підофіцерська школа 28 пп. Окрім того, придані частини з 12 артдивізіону і 40 пла.

б) Група пп-ка Цімури: 2 б-ни з 8 ДП і підофіцерська школа + [a]полк ВГБ[a]. Деталі розміщення на місцевості згідно з доданою таблицею й ескізом[б]. Кожен батальйон виступає у складі щонайменше 250 осіб.

Командирами рот і окремих взводів призначити найвідважніших офіцерів, енергійних і випробуваних у діях проти банд, здатних самостійно керувати своїми частинами в терені ...[в]

Начальник Штабу 9 Див. Піх.
(Е. Гінальський, дипл. пп-к)[8]

Командир 9 Дрезденської
Дивізії Піхоти (Величко, п-к)[9]

Оригінал, машинопис.
Центральний Військовий Архів (далі ЦВА), 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 43, а. 11-12.

а-а. Дописано рукою.

б. Додатки відсутні.

в. Пропущено IV частину плану з докладними оперативними вказівками для окремих підрозділів.

1. Українська Повстанська Армія — збройна і політична формація українського підпілля в 1942-1953 рр. Перші партизанські загони під назвою УПА — "Поліська Січ" — організував у 1941 р. на Волині Тарас Боровець-Бульба. Восени 1942 р. Революційний Провід ОУН (Степана Бандери) почав створювати на Поділлі й Волині власні збройні частини, які теж приймали назву Українська Повстанська Армія. За українськими джерелами сили УПА на переломі 1943-1944 р. налічували бл. 25.000 осіб. Перші частини УПА на теренах, які після 1944 р. залишились у кордонах Польщі, виникли навесні 1944 р. З 1945 р. УПА утворила тут VI Військову Округу "Сян", що складалася з трьох Тактичних Відтинків: № 26 "Лемко" (Лемківщина, Перемиське), № 27 "Бастіон" (Любачівське, Ярославське, Томашівське), № 28 "Данилів" (Грубешівське, Холмщина, Підляшшя). На початку 1947 р. тут діяло 17 сотень у складі 4 куренів: курінь "Рена" — сотні "Хріна", "Стаха", "Біра", "Бродича"; курінь "Байди" — сотні "Бурлаки", "Громенка", "Крилача", "Ластівки"; курінь "Залізняка" — сотні "Калиновича", "Крука", "Шума", "Тучі"; курінь "Беркута" — сотні "Бриля", "Чауса", "Давида", "Дуди", "Яра". Загалом сили частин УПА на території Польщі не перевищували 1200-1500 солдатів.

2. Бандерівець — член фракції Організації Українських Націоналістів, керованої Степаном Бандерою. 10.11.1940 р. бандерівці утворили власний Революційний Провід ОУН, що був у опозиції до Організації Українських Націоналістів і голови її Проводу Андрія Мельника (від цього мельниківці). У поточній комуністичній пропаганді — член українського підпілля.

3. Зі збережених донесень, між іншими 9 ДП, ВОП і Головного Політико-Виховного Управління ВП випливає, що у зв'язку з виборами УПА провадила інтенсивну пропагандистську акцію вже в листопаді й грудні 1946 р. Особливо активними були сотні "Хріна", "Бурлаки" й "Громенка". На мітингах вони роздавали листівки, наказували голосувати за кандидатів Польської Народної Партії. За голосування за списки Блоку Демократичних Партій погрожували репресіями. Див. ЦВА, IV.110, т. 81, а. 338; IV.310.09, т. 30, а. 442 та ін.

4. Йдеться про вибори до Сейму, які відбулися 19.1.1947 р. За список Блоку Демократичних Партій (Польська Робітнича Партія, Польська Соціалістична Партія, Демократична Партія і Народна Партія) проголосувало, за офіційними даними, 80,1 % виборців, за ПНП — 10, 3% .

5. Курінь — військова частина, чисельністю до батальйону. Курінь, залежно від ситуації, складався з 3 або 4 сотень. До складу сотні входило 3-4 чоти по 3-4 рої

кожна. Рій налічував 7-12 солдатів і часто ділився ще на дві ланки, посилені 2 кулеметами. Лише окремі сотні мали повний штатний склад.

6. "Байда" — Петро Миколенко (Микола Савченко) — майор УПА, командир перемиського куреня й заступник командувача Тактичного Відтинка "Лемко". Походив з Полтавщини, був лейтенантом Червоної Армії. Навесні 1944 р. дезертирував з війська і утворив у районі Дрогобича сотню УПА з українців, що походили з УРСР. Від 1945 р. виконував обов'язки адьютанта командувача 26 Тактичного Відтинка "Лемко" м-ра Василя Мізерного. В січні 1946 р., після загибелі підпор. "Коника", став виконувати обов'язки командира перемиського куреня й заступника "Рена". Ці функції виконував до червня 1947 р. Помер 1.1.1979 р.. у США..

До складу куреня "Байди" входили сотні: "Ударники" 2,95 — командир пор. Михайло Дуда ("Громенко"); "Ударники" 4, 94 а — командир підпор. Володимир Щигельський ("Бурлака"); "Ударники" 6, 96 а — командир підпор. Ярослав Коцьолек ("Крилач"); "Ударники" 7, 96 б — командир ст. с-т Григорій Янковський ("Ластівка").

7. Правильна назва КВБ. 22.XI.1944 р. за ухвалою ЦК ПРП утворено Внутрішні Війська, 26.III.1945 р. за ухвалою Ради Міністрів їх перетворили на Корпус Внутрішньої Безпеки чисельністю 32.000 солдатів і офіцерів. Війська КВБ підпорядковувалися міністрові громадської безпеки. В середині травня 1951 р. КВБ підпорядкували командуванню Внутрішніх Військ. Командувачами КВБ були генерал-лейтенант Болеслав Кєневич, генерал-майор Кондрад Светлік (1946-1948), генерал-майор Юліуш Гюбнер (1948-1951), Володимир Мусь (Ш.1951-Ш.1965), генерал-майор Броніслав Куріата (III.-VII.1965).

8. Ґінальський Едмунд, підп-к ВП. Нар. 29.XI.1900 р. у Кропачеві біля Уфи (Росія). З 1920 р. служив у ВП як професійний штабний офіцер. У вересні 1939 р. потрапив у німецький полон. Після визволення у квітні 1945 р. знову у ВП, спочатку в штабі 28 пп 9 ДП, потім на посаді начальника Оперативного Відділу Штабу 9 ДП (з IX.1945), начальника Штабу 9 ДП (з VIII.1946), командира 9 ДП (22.VII.-17.XI.1947). 25.IX.1947 р. переведений на посаду начальника Технічного факультету Військового Науково-Видавничого Інституту, а в листопаді 1949 р. — коменданта Центру Підготовки Офіцерів Резерву. 19.VII.1952 р. звільнений з війська й переведений до резерву.

9. Величко Ігнаци, полковник ВП. Нар. 31.VII.1897 р. в Лавришках. Після закінчення гімназії і офіцерської школи в Петербурзі служив у російській армії. З 1918 р. у ВП; у вересні 1939 р. командир батальйону. Під час війни в німецькому полоні. З 17.II.1945 р. знову у ВП, спочатку командиром батальйону 11 пп, з 21.X.1945 р. — начальник Штабу 1 ДП, потім командир 9 ДП (до 22.VII.1947 р.). Одночасно виконував функції голови Воєводського Комітету Безпеки в Ряшеві. Див. док. 3.

2

1947 січня 28, [Варшава]. — Звіт інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Ф. Столінського[1] керівникові Відділу Ф. Мазуру з виборчої акції у Ряшівському воєводстві

..[a]Серед бандерівців проявляються певні ознаки зневіри. Досить численні банди втікали від кільканадцятьох солдатів.. У двох випадках 18.I.1947 р. військо розпорошило 2 банди, поклавши на місці один раз 13, а другий 7 і взявши 3 живцем[2]. Зростання певності себе у польського населенн і брак видваги УПА викликали реакцію україн-

ського населення, яке масово взяло участь у виборах, голосуючи явно за 3-ку[3].

Вибори викликали пожвавлення і наплив до Партії. Виникає поважне питання опанування цим напливом, тим паче, що на тлі боротьби з бандами УПА в середовищі польського населення виникають сильні націоналістичні тенденції, які проникають і в Партію. Ці тенденції проявляються у товаришів з інших повітів, загрожених бандами УПА, наприклад Перемишля, припускаю, що і в інших східних воєводствах ситуація схожа.

Не знаю дійсних результатів виселення українців з інших теренів. У Ряшівському в-ві ці результати для нас незначні і остаточний їх баланс від'ємний[4]. Виїхала частина населення, т.зв. старорусини (за австрійських часів москвофіли)[5]. Ці люди не вважали себе українцями, не піддавалися інтригам Відня і вистояли проти гітлерівської зарази й УПА. Вони були головною базою КПЗУ (Сянік і Лісько) й КПП у західній частині Ряшівщини. Це був культурніший елемент серед українців. Населення, що перебувало під впливом УПА й бандерівців, утікало в гори й ліси перед примусовим виселенням, а потім повернулося і живе у своїх давніх селах. У результаті, ми позбулися ПРП-івців і симпатиків, а залишився найвідсталіший елемент, до якого ми не маємо доступу. Повторюю, я не знаю кількості українців, які залишилися — за побіжно зібраною інформацією вона значна. Питання української меншини не вирішене, воно надалі існує, тільки ми не маємо доступу до цієї меншини, бо позбулися його, а єдиними представниками держави, які займаються українським питанням на місцях, є командири військових частин, що борються з бандами. Політичний рівень цих людей і методи, якими вони змушені послуговуватися, не дають змоги вирішити українського питання. Українська болячка може залишитися назавжди і завдати нам колись великої шкоди ...[a]

(Столінський Фелікс)

Оригінал, машинопис.
Архів Нових Актів, VI Відділ, Архів Польських Лівих[6], ЦК ПРП, 295/IX-42, а. 42-43.

a. Пропущено фрагменти звіту про виборчу кампанію і голосування, а також посуху, боротьбу з впливами ПНП у державній адміністрації.

1. Столінський Фелікс, інструктор ЦК ПРП, у період з 8 до 21.I.1947 р. займався політичним навчанням старост, війтів і солтисів Ліського й Сяніцького повітів.

2. Інформація неточна. Ймовірно, йдеться про сутичку бійців 34 пп з невизначеним відділом УПА 7.I.1947 р. у селі Творильне, пов. Лісько (за польськими відомостями тут загинуло 7 солдатів УПА, 4 потрапило в полон, під час бою згоріла частина села) і про сутичку 32 пп з сотнею "Бурлаки" 19.I.1947 р. біля с. Жогатин, пов. Перемишль (загинуло 19 осіб). Див. ЦВА, VII.Ш, т. 611, а. 48 і 56.

3. Йдеться про виборчий список № 3 Блоку Демократичних Партій (ПРП, ПСП, НП і ДП).. Див. док. 1, прим. 4.

4. Йдеться про переселення українського населення з Польщі до УРСР у 1944-1946 рр. За тодішньою офіційною статистикою, опрацьованою Державним Репат-

ріаційним Управлінням, кількість українців у Польщі (на 1.X.1944 р.) оцінено на 505 тис. осіб. У межах угоди про обмін населенням, підписаної 9.IX.1944р. в Любліні урядами РП і УРСР, за період від 15.X.1944. до 15.VI.1946 р. з Польщі переселено близько 480 тис. українців, у тому числі з Краківського в-ва — 21.776 осіб (5124 родини), Люблінського — 190.734 (52.339), Ряшівського — 267.795 (64.534). Від переселення звільнено 21.928 осіб (5.638 родин), переважно змішаних польсько-українських подруж. Зі сталого місця проживання виїхало в невідомому напрямку 11.017 осіб (3.600). За цей самий період з УРСР до Польщі репатрійовано 788 тис. польських громадян. З вересня 1945 р. переселення українців мало примусовий характер і здійснювалося військом. Після закінчення акції переселення, за офіційними даними, у Польщі мало залишатися тільки 14.325 українців (3.239 родин), у тому числі у Краківському в-ві — 2.061 осіб (145 родин), Люблінському — 7.555 (1983), Ряшівському — 4.709 (1111). Насправді ж, як це підтвердили дії ОГ "Вісла", ця кількість була мало не в десять разів більшою і становила близько 150 000 осіб.

5. Старорусини, москвофіли — прихильники суспільно-політичної орієнтації, що виникла в першій половині XIX ст., спочатку переважно серед української інтелігенції і духовенства, яка проголошувала культурну, мовну й політичну єдність з Росією і російським народом, аж до повної неґації українськості. Їх впливи були особливо сильними на Лемківщині. Ширше на цю тему див.: Енциклопедія Українознавства. — Париж-Нью-Йорк, т. V. — С. 1652-1654.

6.. Колишній Центральний Архів ЦК ПОРП, фонди якого, після ліквідації ПОРП, прийняв Архів Нових Актів.

3

1947 р., січня 31, Ряшів — Наказ командира 9 ДП полк. І. Величка у справі проведення обліку українського населення

Таємно

Акція виселення українського населення з терену Ряшівського воєводства навесні 1946 р. не дала 100 % результату. Українське населення, побоюючись виселення, частково втекло до лісів, де перечекало період акції переселення, частково ж, маючи фальшиві документи, видавало себе за польських громадян, врешті, вже завантажене у транспорт, втікало (навіть через кордон), аби, повернувшись на свої давні місця проживання, надавати сховок і всіляку допомогу бандитам УПА.

У зв'язку з викладеним, командир дивізії[1]

н а к а з у є :

Командирам 8 ДП, ВВБ, 26,28,30 пп до дня 5.II.1947 р. подати Оперативному Відділові 9 ДП докладні дані про:

а) кількість українського населення, що залишилося після закінчення акції виселення;

б) кількість українського населення, що проживає у виділених командирам районах охорони в даний момент.

Начальник Штабу 9 Дивізії Піхоти
дипл. пп-к Ґінальський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 73, а. 35.

1. Командир 9 ДП Ігнаци Величко одночасно виконував функції голови Воєводського Комітету Безпеки у Ряшеві, у зв'язку з чим йому підлягали командири всіх частин ВП, ВВБ і ВОП, розташованих на терені Ряшівського в-ва, начальник ВУГБ і комендант ГМ воєводства. Див. док. 8, прим. 2.

4

1947, січня 31, Ряшів. — З ситуаційного донесення Ряшівського Відділення Військ Охорони Прикордоння № 8. Інформація про знищення шпиталю УПА

Таємно

..[a]. У доповнення до ситуаційного донесення від 29.I.1947 р.[б] про акцію Маневрової Групи № 4 з 37 К[омендатури] Д[ільниці] ВОП[1] у районі села Колоничі[2] повідомляю: 22.I.1947 р.. Маневрова Група № 4, посилена взводом 37 КД вирушила в район с. Колоничі з метою ліквідації бандерівського шпиталю. Відомості про місце розташування шпиталю здобуто від бандерівців, затриманих у попередніх акціях. Після прибуття на місце бункер оточили, перекривши всі можливі виходи. Бандерівці не зауважили солдатів ВОП, отож одного з бандерівців, який вийшов по дрова, вдалося схопити без пострілу. Впійманого послали до бункера, аби він умовив своїх товаришів здатися. Бандерівці, які були в бункері, на пропозицію здатися відповіли вогнем. Солдати закидали отвори й вікна гранатами, ранячи і вбиваючи бандерівців. Всі спроби дісталися всередину бункера не вдалися через автоматний вогонь. Командир Маневрової Групи вирішив викурити бандерівців, які ще залишилися живими, димом. Розпалений у отворах і вікнах вогонь дістався до гасу, який був усередині бункера. Виникла пожежа спричинилася до вибуху амуніції, який повністю знищив бункер. Усі бандерівці, які в ньому були, загинули. Як признався затриманий бандерівець "Пень"[3], у шпиталі були: "Арпад" — головний лікар шпиталю, "Карлик" — молодший лікар, "Рат" — районовий лікар банди "Хріна"[4], "Магістер" — з банди "Хріна", "Гуцул" — командир боївки[5], "Муха" — командир боївки, "Мірник" — кравець, "Зарічний" — комірник зброї банди "Крилача"[6], "Жук" — з банди "Хріна", "Сніг" — з боївки "Мухи", "Дружба" (охоронці шпиталю), "Кавка" (охоронець шпиталю), "Сметана" (охоронець шпиталю), "Дора" — санітарка, "Бджілка"[в] — санітарка.

Зброя у бункері: 4 карабіни, 6 автоматів МПі, 1 ППШ, 7 пістолетів, 10 гранат, 5 протипіхотних мін. Харчі: 500 кг борошна, 10 кг масла, 200 кг м'яса. Крім того, медикаменти: хірургічні інструменти, гас, спирт, бензин. Затриманого бандерівця Івана Солтиса, псевдо "Пень", передано до 34 пп[7].

Начальник Штабу
Ряшівського Відд. ВОП № 8
пп-к Коросьціньскі

Командир Ряшівського
Відд. ВОП № 8
пп-к Трубни

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 18, а. 246-247.

а. Пропущено початковий фрагмент донесення про загальну ситуацію у Ряшівському Відділенні ВОП.

б. Донесення не виявлено.

в. У тексті помилково "Полька".

1. Комендатура Дільниці ВОП № 37 знаходилась у с.Тісна, пов.Ліско. Маневрова Група ВОП № 4 прибула з Кошаліна до Тісної восени 1946 р. для зміцнення Комендатури; до своєї частини повернулася 10.IV.1947 р. Див. док. 28.

2. Село у пов. Ліско поблизу гірського масиву Хрищата.

3. "Пень" — Солтис Іван — стрілець сотні "Бродича", виділений для охорони шпиталю. Нар. 25.II.1925 р. у Завої, пов. Сянік. 22.IV.1947 р. засуджений наа смерть Районним Військовим Судом у Ряшеві на виїзній сесії у Перемишлі. Вирок виконаний 17.V.1947 р.

4. "Хрін" (помилково "Гринь") — Стефан Стебельський — поручник, згодом майор УПА, командир сотні "Ударники" 5.95 а, що входила до складу куреня м-ра Василя Мізерного ("Рена") 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко". Нар. 18.X.1914 р. у с. Голинь, пов.Калуш. За фахом учитель, під час війни працював керівником школи в селі Кузьмина, пов.Перемишль. У 1944 р. заарештований і ув'язнений гестапо за приналежність до ОУН. Від червня 1944 р. в УПА, спочатку командир чоти в сотні "Хоми", навесні 1945 р. організував власну сотню, яка увійшла до складу куреня "Рена". У квітні 1946 р. з сотні "Хріна" виділено нову сотню під проводом "Стаха". Обидві сотні брали участь у засідці, в якій 28.III.1947 р. загинув генерал-полковник Кароль Сверчевський. В липні 1947 р. сотні "Хріна", "Стаха" й "Біра" перейшли на територію УРСР, де "Хрін" прийняв командування 24 (Дрогобицьким) Тактичним Відтинком УПА "Маківка". Загинув 9.IX.1949 р. поблизу місцевості Погорільце у західній Чехії, як провідник групи кур'єрів УГВР. С. Стебельський — автор спогадів "Зимою в бункері" і "Крізь сміх заліза", опублікованих після його смерті у видавництві Місії УПА "До Зброї" у Мюнхені в 1950 і 1952 р.

5. Боївка — повна назва: боївка Служби Безпеки (БСБ) — основна одиниця у структурі організації Служби Безпеки українського підпілля. Боївки, що налічували по 10-15 осіб, існували по одній у кожному районі ОУН і підпорядковувалися безпосередньо районовим референтам СБ (у I Окрузі ОУН було 7 районів, у II — 5 районів, у III — 3 райони). Начальником Служби Безпеки "Закерзонського Краю" в 1945-1947 рр. був Петро Федорів ("Дальнич"). Нар. 20.XI.1910 р. у Кривому, пов. Бережани, вивчав право в університеті Яна Казимира у Львові. Районний Військовий Суд у Варшаві засудив його 20.I.1950 р. на смерть. Вирок виконано

11.IV.1950 р. За свідченнями "Дальнича" СБ виконувала функції служби безпеки ОУН.

6. "Крилач" — Ярослав Коцьолек — підпор. УПА. Походив з с. Пикуличі, пов. Перемишль. До УПА вступив у липні 1944 р. Спочатку служив стрільцем у сотні "Лиса", потім — командиром чоти в сотнях "Бурлаки" і "Громенка". Від травня до липня 1946 р. заступав командира сотні "Стаха". 23.VII.1946 р. призначений командиром сотні "Ударники" 6, 96 а замість відкликаного підпор. Михайла Кучера ("Яра"). Загинув 13.VI.1947 р. біля с. Завадка, пов. Лісько. У XIV томі "Літопису УПА", Торонто, 1987, опубліковані щоденники сотні "Крилача".

7. У актах слідчої комісії, що з'ясовувала обставини смерті другого віце-міністра національної оборони генерал-полковника Кароля Сверчевського, зберігся рапорт начальника 2 Відділу (розвідувального) 8 Дивізії Піхоти пор. Живеня з 12..IV.1947 р., опрацьований на основі розвідувального донесення 34 пп від 25.I.1947 р. Згідно з рапортом події розвивалися так:
Підрозділ 4-ї Маневрової Групи 22..I.1947 р. натрапив на слід банди УПА в районі села Манів (5486), який привів групу до бандерівського бункера. У цьому бункері знаходився шпиталь, де перебувало 16 бандитів. Підрозділ 4 Маневрової Групи оточив бункер і викликав підмогу, оскільки бандерівці сильно відстрілювалися, а підрозділ був малочисельним. Для підкріплення командир 34 пп 22.I.1947 р. по обіді виділив оперативну групу з 60 чол. Оточення бункера тривало менше доби. Вранці 23.I.1947 р. маневрова група разом з оперативною групою 34 пп, бачачи, що бандерівці не здаються і далі відстрілюються, принесли солому й підпалили бункер. З бункера, що починав горіти, вискочив один бандерівець (псевдо "Пень"), якого схопили. Спійманий признався, що в цьому бункері було 16 осіб, а саме:4 лікарів — д-р "Арпад" і д-р "Рат" (він обслуговував сотню "Хріна"), д-р "Карлик" і д-р "Мгр" (його псевда не знає), 3 санітарки — "Дора", "Калина" і "Бджілка". Поранені: "Муха", "Сніг", "Жук" (сотня "Хріна"), "Дружба", "Наука", "Сметана", "Гуцул" і один поранений, псевдонім якого невідомий. Коли бункер загорівся, лікарі застрелили санітарок, потім почали стріляти поранених. В цей момент "Пень" вискочив з бункера. Див. Державний Архів міста Варшави., Районний Військовий Суд (далі ДА м. Варшави, РВС), Сер. 129/48, том. 1, а. 311.

Комісія мала підозру, що смерть лікарів і поранених бійців сотні "Хріна" у знищеному шпиталі могла мати безпосередній зв'язок з організованою цією сотнею засідкою 28.III.1947 р., у якій загинув ген. Сверчевський. Див. док. 49.

5

1947 р., лютого 10, Сянік. — Рапорт командира 8 ДП полк. Яна Бєлецького міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському[1] у справі перенесення частин, що входять до складу дивізії, з теренів Бещад до сталих гарнізонів біля Лодзі

Таємно

З моменту закінчення воєнних дій на початку липня 1945 р. 8 Дрезденську Дивізію Піхоти перекинули відразу з першої лінії фронту до Ряшівського в-ва з завданням боротися проти фашистських банд з-під знаку УПА й НЗС, які дуже активно діяли на цих теренах. Район, який дивізія мала очистити, включав повіти: Ясло, Коросно, Горлиці,

Сянік, Березів і Ліськo. Детальні результати бойової діяльності проти банд такі:

У 1945 р. в цих районах діяли два курені:

а) "Різуна"[2] — штаб якого знаходився в районі місц. Тісна (5 296), а в його складі сотні "Ворона"[3] (близько 300 осіб), "Коника"[4] (близько 250 осіб), "Чорного"[5] (близько 180 чоловік) і "Яра"[6] (близько 130 осіб);

б) "Рена"[7] — штаб якого знаходився в районі місц.Сухі Ріки (5 210), який складався з сотні "Громенка"[8] (близько 120 осіб), "Мирона"[9] (близько 130 осіб) і "Хріна" чисельністю близько 180 осіб. На терені Сяніцького й Березівського повітів діяла банда НЗС під керівництвом к-на "Жубрида"[10] кількістю початково бл. 16 осіб, а згодом, у лютому 1946 р., — близько 160 осіб, восени ж 1946 р. — до 25 осіб.

Внаслідок операцій, здійснених частинами дивізії, банди від липня 1945 р. до січня 1947 р. зазнали таких втрат у людях:

вбитими	886[11]		
пораненими	224		
полоненими	331		
Здобуто зброї:			
вкм	3	гранат	285
ркм	44	мін	1071
карабінів і гвинтівок	307	ракетниць	4
ППШ	85	радіостанцій	1
пістолетів	40	телефонних апаратів	4
мінометів	5	біноклів	4
ПТР	4	друкарських машинок	3
СКТ	2	набоїв	49342

У результаті таких великих втрат з червня 1946 р. курінь "Різуна" був розпущений командуванням УПА, а сотні "Ворона", "Коника", "Чорного" і "Яра"[12] припинили існування й діяльність.

У вересні 1946 р. сотня "Громенка" з куреня "Рена" розпорошилася й перестала існувати[13]. Під натиском підрозділів Дивізії сотня "Бродича"[14] відійшла восени 1946 р. у район Криниці, а сотня "Мирона" в грудні 1946 р. втекла на терени СРСР.

У листопаді 1946 р. банда НЗС "Жубрида" була повністю ліквідована, а її командир "Жубрид" убитий.

Таким чином, наприкінці грудня 1946 р. на визначеному Дивізії терені залишалися ще тільки 3 сотні, а саме: "Хріна", "Біра"[15] і "Стаха"[16] — загальною кількістю близько 265 осіб. Сотня "Стаха" — це нова сотня. Вона виникла в середині 1946 р., сформувавшись з решток інших сотень, і була укомплектована хлопцями, насильно мобілізованими до банди. Як видно з вищесказаного, Дивізія завдала бандам величезних втрат. У терені панує відносний спокій. Автомобільний і гужовий рух, який у першій половині 1946 р. не міг відбуватися без спеціальної військової охорони, зараз здійснюється нормально, без побоювань можливих нападів бандитів. Терен опанований військом і органами безпеки, а бандитські групки, які спорадично з'являються у

південній і південно-східній прикордонній смугах, надалі переслідуються нашими частинками і знищуються. Цілком певно можна вважати: більшість банд розбита як фізично (кількісно), так і морально 8 Дрезденською Дивізією Піхоти.

Як уже зазначалося, в даний момент на теренах, визначених дивізії, займаються розбоєм ще 265 бандитів з організації УПА. На цьому терені перебувають, крім підрозділів Дивізії, також інші підрозділи війська і громадської безпеки:

Три Комендатури ВОП (36,37,38), дві Маневрові Групи ВОП (4 і 8), Відділення СОЗ[17] кількістю близько 600 осіб, які охороняють залізничну лінію Сянік-Стефкова і Загуж-Лупків, сильні частини ДРГМ[18], які загалом налічують близько 1500 осіб, Громадської Міліції і УБ. Слід зазначитти, що частини ДРГМ вже діяли тут у акціях самостійними групами і результати їхньої дільності були позитивними. На підставі порівняння кількості членів банд УПА з силами, які можна було виставити до боротьби з ними, випливає, що для остаточного знищення решток банд, які є в тутешніх теренах, достатньо дислокованих тут сил ВОП, СОЗ, ДРГМ, ГМ і УБ.

Перебування у цьому районі Штабу 8 ДП, 32 пп, 34 пп і спец[іальних] підрозділів Дивізії створює надто сильне угрупування військових частин у цих повітах. Натомість якнайшвидше перенесення частин Дивізії до інших гарнізонів дуже бажане і навіть необхідне з таких причин:

1. У даний момент Дивізія розділена на 2 групи. Одна з них (36 пп і 37 пла) розміщена у Лодзькому воєводстві й підпорядкована КВО № 7, а друга (Штаб Дивізії, 32 пп, 3 пп і спецчастини) розташована у південно-східних пов[ітах] Ряшівського в-ва і підлягає КВО № 5. Таке розпорошення частин унеможливлює штабові Дивізії здійснення відповідного контролю у військах. Отримання 36 пп і 37 пла наказів з КВО № 3, змісту яких штаб Дивізії абсолютно не знає, викликає дезорієнтацію як у штабі Дивізії, так і у відповідних частинах. Накази про бойову підготовку 36 пп і 37 пла висилає командування ВО № 3, а персонально ці полки підлягають КВО № 519, КВО № 3 і штабові Дивізії, в результаті чого рівень вишколу як рядових, так і офіцерів у всій Дивізії неоднаковий. Оскільки розчленування Дивізії продовжується вже тривалий час, воно може негативно вплинути на цілісність Дивізії як такої.

2. Гарнізони частин дивізії, розташовані у Ряшівському в-ві, зараз не приготовані до розміщення в них війська в таких кількостях. Дуже відчутний брак казарм, гаражів, приміщень для складів, стаєнь і т.д. 36 пп, який зараз перебуває у м. Ліськo, а почасти й у м. Балигороді, розквартирований у приватних будинках. Через брак відповідних казарм підрозділи, що перебувають у м.Сянік, теж займають приватні будинки. Будинки, зайняті військом, зовсім не пристосовані для цієї мети. Відчувається брак води, світла, пралень, необхідного устаткування. На пристосування цих будинків для потреб війська РЗКБ[a] відмовилося виділити кредити, мотивуючи відмову тим, що все це — приватні будівлі. Перебування підрозділів Дивізії у таких квартирних умовах, як зараз, цілком виключає можливість відповідного навчання солдатів, а тому від них не можна вимагати всього того, що слід вимагати у мирний час.

Якщо б Дивізія і надалі мала перебувати тут зі своїми частинами, слід якнайшвидше почати підготовку для війська відповідних приміщень, оскільки досі місцеві квартири все ще вважаються тимчасовими, а тому належно не підготовлені.

3. Як вище згадувалося, Дивізія відразу з фронту почала акцію боротьби з бандами на теренах, де зараз перебуває. Молоді офіцери, слабо підготовлені під час війни, з огляду на постійні бойові акції і погані умови розквартирування, не мали можливості присвятити вільні хвилини своїм заняттям, які б розширили їх пізнання як загальні, так і військові. Старші, жонаті офіцери, не маючи відповідних квартир, перебування Дивізії у дотеперішньому її місці постою сприймають як тимчасове, не привозять своїх родин. Зараз усіма засобами намагаються перейти до інших дивізій, де вони мали б можливість інакше влаштувати своє родинне життя. Багато цінних офіцерів викорстовують знайомства в департаментах і так чи інакше відходять з Дивізії чи намагаються відійти. Брак можливості для навчання, брак можливості мати біля себе родини — викликають серед офіцерів певне невдоволення і розчарування. Цей стан можна виправити якнайшвидшим переведенням Дивізії до сталого м.п.

4. Справа усталення остаточного терміну переходу Дивізії на сталий гарнізон дуже важлива і не лише з міркувань, висловлених у пунктах 2 і 3, але і з господарських міркувань. Частини Дивізії у районах свого розквартирування мають організувати приказарменні господарства. За місяць слід буде вже починати працю на землі. Де полки мають починати цю працю? Чи тут, у теперішньому м.п., чи на новому місці постою? Це питання вимагає якнайскорішої відповіді, бо весна наближається.

У разі, якби Дивізію мали переводити до КВО № 3, слід відразу ж розпочати приготування казарм, приміщень для офіцерів, устаткування для рядових, штабів і канцелярій. Слід негайно взяти під охорону все, що Дивізія має отримати з ліквідованого КВО № 6 і від частин Червоної Армії. Командування Дивізії отримує відомості, що устаткування, як і житло, залишені офіцерами КВО № 6, переходять різними шляхами у володіння цивільних осіб.

Зважаючі на все вищевказане, прошу Громадянина Маршала прийняти рішення й перевести частини Дивізії на стале місце постою в район Лодзі у другій половині березня ц.р.[20]. Дозволю собі подати на затвердження проект зайняття Гарнізону Сянік таким чином:

1 варіант: з Ярослава перевести 26 пп, що входить до складу 9 ДП, до м.Сянік, з тим, що один батальйон цього полку буде розквартирований у м. Ліско.

II варіант: тимчасово залишити в м.Сянік 32 пп з 8 ДП з тим, що він поки що буде підпорядкований в оперативному, продовольчому й навчальному та фінансовому відношенні 9 ДП.

Командир 8 Дрезденської Див. Піх.
дипл. полк. Белецький.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 630, а. 233-236.

а. Скорочення не розшифроване.

1. Жимерський Міхал, пс. "Роля" (1890-1990) — маршал Польщі. До 1926 р. служив у ВП у званні генерал-майора; оскаржений у надужиттях на посаді начальника адміністрації армії був звільнений з війська. Під час Другої світової війни зв'язався з лівим рухом, виконував обов'язки командувача Армії Людової. В липні 1944 р. призначений головнокомандувачем ВП і керівником відомства національної оборони в Тимчасовому Уряді РП. Від листопада 1949 р., після призначення міністром оборони маршала СРСР Костянтина Рокосовського — на цивільній службі. У 1952-1955 рр. був неслушно оскаржений і ув'язнений.
2. "Різун" (помилково "Резун") — Василь Андрусяк — був командиром куреня, що діяв на терені Станіславівщини (УРСР). Восени 1944 р., в період пересування лінії фронту, в районі Бещадів тимчасово перебували сотні "Чорного" і "Хоми" з куреня "Різуна". На цьому терені діяли курені м-ра "Рена" і підпор. "Коника". "Різун" загинув 24.II.1946 р. у бою з військами НКВС.
3. "Ворон" (також "Беркут") — Володимир Сорочак — старший булавний (ст.сержант), потім капітан УПА. Командир самостійної сотні, сформованої в липні 1944 р. в околицях с. Вислок Великий, пов. Сянік "Євгеном". У 1945 р. перенесений на терен Холмщини (тут виступав під псевд. "Беркут"), у жовтні 1946 р. призначений командиром 28 Тактичного Відтинка УПА "Данилів", до складу якого входили сотні "Давида", "Дуди", "Чауса" і "Яра", означені криптонімом "Вовки". 1.X.1947 р. "Беркут" залишив територію Польщі разом із групою з п'яти осіб і на початку 1948 р. дістався до американської зони окупації Німеччини. Живе в США.
4. "Коник" - прізвище невідоме - поручник УПА, командир перемиського куреня 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко". Загинув 6.1.1946 р. в бою під Бірчею. Посмертно отримав звання підполковника. Його наступником став м-р Петро Миколенко ("Байда").
5. "Чорний" - прізвище невідоме - командир сотні в курені "Різуна".
6. "Яр" - Михайло Кучер - підпоручник УПА, інструктор підофіцерської школи VI Військової Округи УПА "Сян". У жовтні 1945 р. прийняв командування сотнею "Ударники" 6, 96 а в курені "Рена" після загибелі пор. "Барона". 23.VII.1946 р. відкликаний з цієї посади через помилки в керівництві й перенесений у розпорядження Штабу ВО "Сян".
7. "Рен" - Василь Мартин Мізерний (також "477") - майор УПА, командир лемківського куреня і командир 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко". Нар. у с.Вербів, пов. Підгайці. У міжвоєнний період був в ув'язненні за діяльність в ОУН, у 1939 р. воював у лавах "Карпатської Січі", захищаючи Карпатську Україну. Після закінчення офіцерської школи поліції у Новому Санчі виконував обов'язки коменданта поліції у Сяноку. На початку 1944 р. заарештований гестапо за приналежність до ОУН і ув'язнений у в'язниці Монтелюпі у Кракові, звідки втік 27.VII.1944 р. 7.VIII.1944 р. в районі с. Жерниця взяв на себе командування куренем, утвореним з новосформованих сотень "Бульби", "Бурлаки" і "Євгена". В кінці 1945 р. призначений командиром 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко", що складався з перемиського куреня пор. "Коника" (сотні "Бурлаки", "Ластівки", "Громенка" і "Яра") та лемківського куреня, яким командував особисто (сотні "Біра", "Бродича", "Хріна" і "Стаха").. Від осені 1947 р., після переходу на терен УРСР, працював у штабі командування УПА-Захід. Загинув 24.VIII.1949 р.. біля с. Либохора, пов. Турка, у бою з військами НКВС..
8. "Громенко" - Михайло Дуда - поручник УПА, командир сотні у складі куреня "Байди" (до 1.1946 р. куреня "Коника") 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко".

10.VI.1947 р.. сотня "Громенка" перетнула в районі Бальниці кордон з Чехословаччиною і першою дісталася до американської зони окупації Німеччини. В 1951 р. "Громенко" був перекинутий на терен УРСР і там загинув.

9. Такої сотні на цьому терені не було.

10. "Жубрид", командир частини Національних Збройних Сил, попередньо офіцер Повітового Управління Громадської Безпеки в Ліську. Загинув разом з дружиною 24.X.1946 р.

11. За скрупульозною книгою полеглих 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко" за період від жовтня 1944 р. до липня 1946 р. загинуло 208 солдатів УПА. Втрати УПА у пізніший період, а також втрати СБ і цивільної мережі ОУН невідомі. Див.Архів Управління Охорони Держави, 27216 т. 111, а. 1-107.

12. Інформація помилкова. Див. прим. 2, 4, 6.

13. Інфомація помилкова. Див. прим. 8.

14. "Бродич" - Роман Гробельський - поручник УПА. Нар. 6.V.1919 р. у Стефковій, пов. Ліско. В УПА з липня 1944 р., спочатку в сотні "Громенка", від XI.1944 р. виконував обов'зки командира чоти в новоствореній у районі Устриків Долішніх сотні "Кармелюка". У травні 1946 р.. призначений командиром сотні замість "Дідика", виконував цю функцію до IX.1947 р. Під час діяльності сотні на терені Західної Лемківщини вживав псевдоніма "Роман". При спробі переходу разом із сотнею до американської зони окупації Німеччини схоплений на території Чехословаччини і 22.V.1948 р. переданий польським властям. Районний Військовий Суд у Ряшеві засудив його 14.1.1949 р. на смерть. Вирок виконано 8.XI.1949 р.

15. "Бір" — Василь Шишканинець (за іншими джерелами Іван Козєринський) - поручник УПА. Нар. 1921 р. у Лавочному, пов.Стрий. У 1939 р. захищав Карпатську Україну. До весни 1945 р. був адьютантом м-ра "Рена", потім призначений командиром сотні "Ударники" 3,96 замість "Бурого". В липні 1947 р. сотня "Біра" перейшла на територію УРСР. Загинув 28.II.1948 р. поблизу с.Завадка Боринського р-ну разом із своїм заступником з політико-виховних справ "Тарасом" і 12 солдатами сотні в бою з військами НКВС.

16. "Стах" - прізвище невідоме - командир сотні "Ударники" 8, 95 б куреня "Рена", організованої у квітні 1946 р. з новоприбулих бійців сотні "Хріна". В липні 1947 р.. "Стах" зі своєю сотнею перейшов на територію УРСР, де, правдоподібно, загинув.

17. Служба Охорони Залізниці, військова одиниця Польської Державної Залізниці, створена в 1945 р. для охорони комунікаційних шляхів і об'єктів.

18. Добровільний Резерв Громадської Міліції, воєнізована організація, створена 2.II.1946 р. для співпраці з ГМ для підтримання ладу і громадської безпеки.

19. За наказом головнокомандувача ВП від 1.II.1945 р. сформовано 6 командувань військових округів, згодом, 2.XI.1945 р. їх кількість збільшили до семи: КВО-I у Варшаві, КВО-II (Щецін), КВО-Ш (Познань), КВО-IV (Катовіце, згодом Вроцлав), КВО-V (Краків), КВО-VI (Лодзь), КВО-VII (Люблін). КВО-VI розформоване у вересні 1946 р., а його територію включено до Познанського округу (Лодзьке в-во) і Люблінського округу (Келецьке в-во). КВО-V підлягали військові частини, розміщені на терені Краківського й Ряшівського в-в (до 13.IV.1945 р. Ряшівське в-во входило до складу КВО-VII). Як у територіальній структурі, так і в місці перебування КВО часто відбувалися зміни.

20. 8 ДП повернулася до гарнізону в Лодзі (штаб дивізії і 34 пп) й у Скєрнєвіцах (32 пп) 4.VIII.1947 р., себто лише після розпуску Оперативної Групи "Вісла". Див. док. 218.

6

1947 р., лютого 14, Новий Тарг. — Лист новотарзького повітового старости Л. Леї Суспільно-Політичному Відділові Воєводського Управління у Кракові в справі виселення лемків[1].

Довірчо

У 1945 році більшість лемків[a] були або мобілізовані до Червоної Армії[2], або виселені до СРСР. За дорученням властей Земське Управління допустило на покинуті господарства польських поселенців, які перебувають там і досі.

Виселені до СРСР і демобілізовані з Ч[ервоної] А[рмії] частково повернулися до місць свого оселення і домагаються повернення їм вже зайнятих господарств. Ці люди хочуть повернути собі право перебування у Польщі, стараються здобути посвідчення про польське громадянство.

Місц[еве] староство на прохання цих людей відповіло відмовою, посилаючись на приписи, в яких сказано, що польський громадянин через військову службу в іншій країні втрачає польське громадянство[3], а також на розпорядження Воєводського Управління, що виселені до СРСР отримали радянське громадянство, а поза тим - на теперішні тенденції створення національно однорідної держави.

Оскільки Сусп.-Політ. Відділ зайняв інакшу ніж Адміністративний відділ позицію, місц. Староство вирішило надіслати Воєводському Управлінню апеляцію на рішення місц. Староства з метою отримати прецедент для вирішення таких справ у майбутньому.

З'ясувалося, що Воєводське Управління визнало за лемками польське громадянство - внаслідок чого як демобілізовані, так і ті, хто вже отримав радянське громадянство, а повернувся до Польщі, є польськими громадянами всупереч існуючим приписам і виданим з цього приводу розпорядженням.

Оскільки в результаті цього виникло таке правне становище, що всі лемки є повноправними польськими громадянами і як такі мають повне право на свої залишені господарства, а фактичний стан такий, що їхні господарства зайняті польськими переселенцями, - прошу остаточно висловитися у цій справі, а поза тим — чи позбавляти польських переселенців набутих полемківських господарств, яким чином і як трактувати лемків: як національну меншину (а, отже, які вони мають права), чи як автохтонів визнати їх національно приналежними до польської держави.

Це питання є актуальним не лише для місцевого повіту, а для двох воєводств, тому відповідно і повинно розглядатися й централізовано вирішуватися в законодавстві.

Окрім створення суто польських прикордонних повітів, що, зрештою, відповідає інтересам держави і остаточно усуває лемківське питання з проблем польської політики, бажано було б переселити лемків углиб Польщі[4]. Таке вирішення цього питання одночасно позбавило б українські націоналістичні банди баз для вилазок і моральної підтримки приязних до них елементів.

Через відсутність чіткої позиції Воєводського Управління у згаданій справі місц. Староство не може зайняти відповідного становища, а постійним відсуванням терміну остаточного вирішення підважує свій авторитет.

Повітовий староста
Лех Лея

Оригінал, машинопис.
Державний Архів у Кракові (далі ДА Краків), Воєводське Управління, 1081, а. 129-130.

a. Всупереч польській орфографії, згідно з якою національність пишеться з великої літери, в документі всюди вжито малі літери.

1. Лемки, українська етнічна група, що проживала на прикордонних теренах Сяніцького, Кросненського, Яслівського, Горлицького, Новосанчівського й Новотарзького повітів. На території Новотарзького пов. лемки жили переважно в чотирьох селах: Біла Вода, Чорна Вода, Явірки й Шляхтова.

2. У 1944-1945 рр. лемків не мобілізували до Війська Польського, а, як більшість українців — громадян РП, до Червоної Армії. На Західній Лемківщині багато осіб вступило до війська добровільно. Інтенсивну пропаганду про добровільний вступ до Червної Армії провадив створений на початку лютого 1945 р. у Горлицях Селянсько-Робітничий Комітет Лемківщини (голова — інж. Максим Собін, члени Михайло Донський, Дмитро Перун).

3. До лемків, які служили в Червоній Армії, застосували приписи закону від 20.1.1920 р. про громадянство (ЗЗРП, 7, ст. 44), за яким польського громадянства могли позбавити, між іншим, осіб, що перебувають за кордоном і служать у чужій армії "без згоди відповідного воєводи", та приписи закону від 31..III.1938 р., що застосовувався до 1939 р. до польських громадян, які воювали в лавах військ республіканської Іспанії, та політичних емігрантів, зокрема, євреїв, що перебували на території Німеччини. Щодо осіб, позбавлених громадянства, в силу цих двох законів застосовували розпорядження Міністерства Громадської Адміністрації від 31..XII.1945 р. про затримання й видалення з кордонів Речіпосполитої за ст. 10 розпорядження Президента РП від 13.УШ.1926 р.. про чужинців (ЗЗРП 83, ст. 65). Див. ДА Краків, Воєводське Управління, 1082, а.185.

4. 12 липня 1947 р. зі згаданих місцевостей було виселено углиб Польщі 125 лемківських родин (389 осіб). У жовтні 1947 р. заарештовано і ув'язнено в концентраційному таборі Явожно 21 лемка, які уникли виселення чи повернулися нелегально на свої господарства з західних земель (з с. Біла Вода - 5, Чорна Вода - 5, Шляхтова - 9). Через три роки, 14-22.IV.1950 р., здійснене повторне виселення 34 родин (103 особи) до Щецінського в-ва. Серед виселених опинилися змішані родини та лемки, які повернулися з західних земель і табору в Явожні. Див. АНА, Міністерство Громадської Адміністрації, 781, а. 123. Див. також док. 69.

7

1947 р., лютого 20, Краків. - Лист командувача Краківського округу генерал-лейтенанта М. Вєнцковського до міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського у зв'язку з рапортом командира 8 ДП

Таємно

У додатку подаю рапорт командира 8 ДП[1]. Зі свого боку, беручи до уваги тяжкі умови, в яких перебуває 8 ДП, погоджуюся з пропозицією командира цієї дивізії щодо перенесення її на стале м.п., але з тим, аби:

1. Штаб 8 ДП, 34 пп, спеціальні підрозділи перенести до КВО-3 у першій половині травня [19]47 р..

2. 32 пп надалі залишити в Сяноку й підпорядкувати його командирові 9 ДП.

Свою пропозицію мотивую наступним:

Серцевиною частин, які боролися з бандами в тому регіоні, завжди були і є надалі частини ВП, а головним організатором цієї боротьби було й залишається командування 9 ДП. ВВБ, УБ, Міліція і ДРГМ досі відігравали роль радше допоміжних частин, аніж самостійних.

Оскільки цей зимовий період є надзвичайно сприятливим для ліквідації банд, на мою думку, щоб остаточно позбутися масового бандитизму у рай[оні] Сянока, слід і надалі зосередити керівництво цією акцією до теплих днів в руках командування 8 ДП і забезпечити участь у цій боротьбі підрозділів дивізії.

Вважаю за необхідне й надалі залишити 32 пп у Сяноку, оскільки Гр[омадська] Міліція не в змозі перебрати на себе охорону нафтопромислу, а виділення одного полку 9 ДП до Сянока для продовження боротьби проти банд і охорони промислу в цьому районі ослабило б діяльність 9 ДП у рай[онах] Перемишль, Ярослав, Ряшів. З іншого боку, перегрупування штабу й частин 8 ДП у рай[он] Лодзі буде актуальним тільки після ремонту казарм для них у новому м..п., що, ймовірно, відбудеться на початку весни.

У разі схвалення Гр. Маршалом моєї пропозиції командир 8 ДП з весни організує працю у приказармених господарствах на терені ВО № 3, скерувавши туди невеликі групи на чолі з офіцерами.

Виникає потреба, аби командир Округу № 3 зараз забезпечив казарми й житла для родин у майбутніх м. п. підрозділів 8 ДП.

Командувач Військового Округу-V
генерал-лейтенант Вєнцковський[2].

Копія, машинопис.
ЦВА, Командування Військового Округу V (далі КВО V), IV, 204, т. 98, а. 26.

1. Див. док. 5.

2. Венцковський Микола Казимир (1890-1964), генерал-лейтенант ВП. У 1908-1917 р. служив у російській армії, з 1918 р. у ВП. У вересні 1939 р. командував самостійною оперативною групою. Після того, як її розбили, організував у районі Отвоцка бойову групу "Прус", розпущену в грудні 1939 р. Від січня 1940 р. до липня 1944 р. наймитував у селі. Від липня 1944 р.. у ВП на різних керівних посадаах, м. ін. командувача Краківського Округу (27.IX.1945-20.IV.1948 р.). У квітні 1948 р. переведений у запас. Користувався також прізвищем Прус-Венцковський.

8

1947 р., лютого 20, Варшава. - Зі звіту заступника начальника Генерального Штабу генерал-майора С. Моссора[1] з інспекції Воєводських Комітетів Безпеки в Катовіцах, Кракові й Любліні голові Державної Комісії Безпеки[2], міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському. Пропозиція виселення українців.

Суворо таємно

...[а]При розгляді ситуації на території всього Краківського Округу виплила проблема українських решток. Багато осіб і навіть родин українців переховувалися в лісах чи прикордонних місцевостях на терені Чехословаччини й потім повернулися до своїх садиб, створюючи базу для банд УПА і небезпеку всілякої ірреденти[б] на майбутнє. Оскільки Радянський Союз уже не приймає цих людей, видається за необхідне навесні здійснити енергійну акцію[в] їх переселення окремими родинами, розпорошивши по всіх Повернених Землях[в], де вони швидко асимілюються.

У додаток подаю докладний перелік цих решток, які складають близько 4876 родин - 20306 осіб. [в]У цій справі пропоную [звернутися] до керівника Головного Репатріаційного Управління[3] мін[істра] Вольського[в]...[а]

Заст. начальника Ген. Штабу ВП
генерал-майор Моссор

Додаток I

Додаткове переселення українців — приблизна кількість:

повіт	Приблизна кількість родин	Приблизна кількість осіб
Любачів	500	2011
Ярослав	400	1600
Перемишль	700	2800
Березів	130	509
Сянік	770	3063
Ліско	1930	7735

повіт	Приблизна кількість родин	Приблизна кількість осіб
Ясло	31	124
Коросно	2	9
Горлиці	367	2258
Ряшів	3	11
Ланьцут	30	139
Переворськ	13	47
Разом	4876	20306

Поза тим багато т. зв. "змішаних"[г].

Потрібно:

– виселити решту, перевірити у "змішаних" документи,

– запровадти паспортний примус і контроль руху населення.

Оригінал, машинопис.

ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 135, а. 50-56.

а. Пропущено фрагмент звіту з оцінкою результатів боротьби з польським підпіллям окремих Воєводських Комітетів Безпеки (ВКБ) та характеристикою політичних настроїв польського суспільства. У частині, що стосується стану безпеки на терені Краківського, Ряшівського й Люблінського воєводств, питання українського підпілля відсутнє.

б. Прагнення об'єднати в одній державі землі, де живуть люди з мовою і звичаями вітчизни (лат.).

в. Фрагмент тексту підкреслений червоним олівцем маршалом Польщі М. Жимерським.

г. Йдеться про польсько-українські подружжя.

1. Моссор Стефан, генерал-майор ВП, теоретик воєнного мистецтва. Нар. 23.X.1896 р. у Кракові, солдат Легіонів Польських, з листопада 1918 р. у ВП на різних командних і штабних посадах, м. ін. викладач тактики у Вищій Військовій Школі у Варшаві. У вересні 1939 р., командуючи полком Кресової Бригади Кавалерії, потрапив до німецького полону. Після визволення вступив до ВП, від 15.IX.1945 р. був на посаді начальника Кабінету Головного Командувача ВП – Міністра Національної Оборони, 16.II.1946 р. призначений заступником начальника Генерального Штабу ВП. Під його керівництвом готувався план виселення українського населення і ліквідації УПА, а від 17.IV. до 31.VII.1947 р. він безпосередньо керував Оперативною Групою "Вісла". 9.VIII.1947 р. за здійснення акції "Вісла" на пропозицію Політбюро ЦК ПРП йому присвоєно звання генерал-лейтенанта Від 20.IV.1948 р. виконував обов'язки командувача Краківського Округу, а з 20.XII.1949 р. – начальника Бюро Досліджень і Воєнного Досвіду МНО. У травні 1950 р. заарештований і 13.VIII.1951 р. у т.зв. процесі генералів засуджений на довічне ув'язнення. Звільнений з ув'язнення у квітні 1956 р., згодом реабілітований. Помер 22.IX.1957 р. від інфаркту у Варшаві. – Див. Polski Słownik Biograficzny, tom.XXII, C. 59-60. Пор. ЦВА, 1208/742.

2. Державна Комісія Безпеки, центральний координуючий орган боротьби зі збройним підпіллям у Польщі. ДКБ була створена в лютому 1946 р. Її очолювала

Рада Безпеки в такому складі: голова - міністр національної оборони маршал Польщі Михайло Жимерський, члени - міністр громадської безпеки генерал-майор Станіслав Радкевич, начальник Генерального Штабу ВП генерал-полковник Владислав Корчиц, командувач Корпусу Внутрішньої Безпеки генерал-лейтенант Болеслав Кенсвич, головний комендант ГМ генерал-майор Францішек Юзвяк. У квітні 1946 р.. територію країни поділено на 14 зон безпеки. В усіх воєводствах утворили Воєводські Комітети Безпеки. Головами ВКБ були, як правило, командувачі військових округів або командири дивізій, розташованих на терені даного воєводства. Більшість ВКБ були ліквідовані в кінці 1947 і на початку 1948 р.

3. Має бути: Державного Репатріаційного Управління. ДРУ було створене декретом Польського Комітету Національного Визволення від 7.X.1944 р. Серед завдань ДРУ була організація репатріації польських громадян, які внаслідок воєнних дій чи зміни кордонів опинилися на території інших держав, та акції поселення на терені північної і західної Польщі. У 1944-1946 рр. ДРУ брав участь у переселенні білорусів, литовців і українців з Польщі до СРСР.. Безпосередній нагляд за діяльністю ДРУ здійснював віце-міністр громадської адміністрації (у 1949-1950 рр. — міністр) Владислав Вольський (Антоній Пивоварчик), який одночасно виконував функції уповноваженого уряду РП до справ репатріації. ДРУ було ліквідоване 22.III.1951 р.

9

1947 р., лютого 21, Ряшів. - Зі звіту Розвідувального Відділу Штабу 9 ДП за період від 11 до 20 лютого 1947 р. Характеристика діяльності підпілля

Суворо таємно

1. Діяльність банд.

Діяльність банд на території Ряшівського воєводства порівняно з попередньою декадою дещо зменшилася і виявляється у грабункових нападах. Як випливає з зізнань полонених бандерівців, банди УПА отримали інструкції, які забороняють їм зустрічатися з частинами ВП і цивільними органами безпеки.

Зафіксовані напади, здійснені націоналістичними бандами УПА, мають на меті передовсім захоплення продовольства і одягу, а також корів і коней, які вони згодом продають населенню й купують уніформу чи тканину для неї.

Більших нападів у звітний період не занотовано. А дрібні, суто грабункового характеру, мали місце у південно-східних повітах Ряшівського в-ва. Загалом на терені Ряшівського в-ва зафіксовано 5 суто грабункових нападів і 1 напад терористичний, в результаті якого вбито керівника школи[1].

Із зізнань бандерівських полонених випливає, що настрої серед банд УПА дуже песимістичні. Командири лише за допомогою терору підримують дисципліну, але попри це дезертирство не припиняється.

За спробу дезертирства, як і за дезертирство, карають смертю через повішення або розстріл...[а]

Начальник II Відділу 9 ДП
(м-р Гриценко)

Начальник Штабу 9 ДП
(дипл. підп-к Е. Гінальський)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 32, а. 39-40.

а. Пропущено фрагмент звіту зі статистичною характеристикою діяльності підпілля і боротьби з ним ВП.

1. 16.II.1947 р. Польова Жандармерія сотні "Хріна" виконала смертний вирок на керівникові Початкової Школи в с. Лукове, пов. Лісько за співпрацю з УГБ.

10

1947 р., лютого 25, Ряшів. — З рапорту № 20 засідання Воєводського Комітету Безпеки в Ряшеві Державній Комісії Безпеки. Пропозиція виселення українців

Суворо таємно

Командир 9 ДП обговорював питання українців[а], які ще залишаються на терені Ряшівського воєводства; вони становлять базу забезпечення, розвідки і зв'язку банд УПА. Обов'язково слід довести до повного кінця акцію виселення, розпочату в 1945 р. Якщо зараз немає можливості переселити цих українців до СРСР, то треба скерувати їх на захід і поселити розпорошено, аби унеможливити шкідливу діяльність. Ця справа обговорювалася з воєводою, який має звернутися з відповідною пропозицією до центральних властей[1]. У зв'язку з цією справою начальник УГБ звернув увагу на потребу утворення властями прикордонної смуги, у якій би діяли спеціальні приписи[2], що унеможливлювали б оселення ворожих державі елементів...[б]

Заст. начальника Ген. Штабу ВП
генерал-майор Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV, 111, т. 471, а. 1231.

а. У тексті, всупереч польській орфографії, з малої літери.

б. Пропущено фрагмент рапорту, що стосується протиповстанської акції, дислокації військових частин і результатів амністії.

1. Документ не виявлено.

2. Згідно зі статтею 6 діючого на той час закону від 9.VII.1936 р. (ЗЗРП, № 117, пункт 996) воєвода чи уповноважена ним повітова влада загальної адміністрації були уповноважені забороняти проживання й перебування на терені прикордонної зони (простір завширшки 2 км уздовж лінії кордону) на певний час чи постійно,

якщо цього вимагали інтереси безпеки й охорони кордонів. З прикордонної смуги, яка обіймала весь простір повітів, прилеглих до кордону держави (він міг розширюватися в інтересах безпеки на всі чи деякі повіти, прилеглі до прикордонних) можна було видалити лише на період від 1 до 3 років осіб, покараних за дійсним судовим вироком або за постановою адміністративної, митної чи фінансової влади, за антидержавну діяльність, контрабанду, а до 10 років — осіб, покараних за злочинну діяльність проти безпеки держави.

Приписами цього закону часто зловживали в 1945-1946 роках, виконуючи примусові виселення населення української національності до УРСР, зокрема з терену Лемківщини. Наприклад, повітовий староста в Новому Санчі Юзеф Лабуз 25.IX.1945 р. видав розпорядження, у якому наказав всім лемкам покинути місце свого проживання протягом 14 днів "з огляду на безпеку й охорону кордону". Схожі приписи видало Повітове Староство у Горлицях. У Перемишлі до передвоєнного законодавства звернулись у червні 1946 р., щоб узаконити примусове виселення перемиського греко-католицького єпископа Йосафата Коциловського і членів капітули. На підставі цього ж закону за рішенням краківського воєводи з 14 до 22.IV.1950 р виселено кількадесят родин з розташованих найзахідніше лемківських сіл Біла Вода, Чорна Вода, Явірки і Шляхтова (пов. Новий Тарг). Ці акції здійснювалися так само під криптонімом "Вісла". Див. АНА, Головний Представник Уряду РП зі справ евакуації українського населення з Польщі в Любліні, 179. Пор. док. 6.

11

1947 р., березня 6, Краків. — З ситуаційного звіту Командування Краківського Округу Державній Комісії Безпеки за лютий 1947 р. Пропозиція виселення лемків з Новосанчівського повіту

Таємно

...[а] Досі на терені Краківського в-ва здаються властям тільки члени польських підпільних організацій і банд. Натомість, якщо говорити про українські банди УПА, що діють у пов. Новий Санч, то жодних випадків здачі не було[1] і на здачу в майбутньому не можна розраховувати. Причиною цього є передусім факт, що в південній частині пов. Новий Санч залишилося ще близько 2000 лемків, які з усіх оглядів становлять базу постачання для українських банд, що діють у цьому повіті. Бажано було б звернутися з пропозицією до уряду щодо здійснення переселення "лемків"[б], які ще залишаються у пов. Новий Санч, на терен Повернених Земель..

в. о. Начальника Штабу
полк. Хілінський[2]

Командувач Військового Округу—V
генерал-лейтенант Венцковський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.III, т. 470, а. 1062-1065.

а. Пропущено фрагмент звіту про діяльність польського підпілля.
б. Так в оригіналі.

1. Інформація неправдива. На терені Новосанчівського повіту зафіксовано ряд випадків здачі властям членів українського підпілля. Щоразу це закінчувалося арештом і засудженням на великі терміни ув'язнення, оскільки солдатів УПА амністія не стосувалася. Див.ЦВА, Вироки Військового Суду Оперативної Групи "Вісла", 3253/54.
2. Хілінський Михайло, полковник ВП. Нар.7.I.1911 р. у Фастівці (Київська губ.) в польській родині В 1937 р. закінчив офіцерську школу піхоти в Києві, у 1941 р. Військову Академію ім. Фрунзе в Москві. До ВП скерований 7.VII.1944 р. на посаду заступника начаальника Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП. Після закінчення війни виконував, м.ін., функції начальника Оперативного Відділу КВО № V (з 6.X.1945), командира 9 ДП (з 1.X.1947), начальника Штабу КВО № VII, начальника IX Відділу (Топографічного) Генерального Штабу (27.IV.1949-29.XII.1950), заступника, а потім начальника Головного Управління Бойової Підготовки ВП (15.II.1951-20.IX.1958). 1.VI.1954 р. отримав звання генерал-майора ВП. 20.IX.1958 р. виїхав до СРСР.

12

1947 р., березня 11, Варшава. — Телефонограма Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП Командуванню Люблінського Округу у зв'язку з проханним відновити переселення українців з Польщі до УРСР

Шифрограма № 880 з КВО 7 від 10.III.19[47] р.[a] : "8 березня ц.р. 47 пп організував і вислав 3 групи у складі 3+50 осіб з метою надання допомоги при евакуації українського населення з м. Тересполя над Бугом".

Начальник Генерального Штабу запитує:

Що це за евакуація? На чий наказ? Куди виселяють? Скільки людей треба виселити?

Передав м-р Сохацький, Оперативний Відділ Ген. Штабу

Відповідь дати 11.III.47. Оперативному Відділові Генерального Штабу ВП.[1]

Прийняв підпор. Розенберґ, год. 13^{30}, 11.III.[19]47 р.

Оригінал, рукопис.
ЦВА, КВО № VII, IV, 206, т. 331, а. 85, Книга телефонограм оперативного офіцера Штабу КВО № VII.

a. Текст шифрограми не виявлено.

1. Див. док. 13.

13

1947 р., березня 11, Люблін. — Телефонограма начальника Штабу Командування Люблінського Округу полк. Н. Кундеревича начальникові Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП генерал-майорові О. Стеці[1] у зв'язку зі спробою відновити переселення українців з Польщі до УРСР

Згідно з розпорядженням Міністерства Громадської Адміністрації, Повернених Земель і Громадської Безпеки від 23.II.[19]46 р. колишні громадяни Польщі української національності, які підписали евакуаційні картки й не виїхали до УРСР, або ж виїхали і звідти нелегально повернулися до Польщі, повинні були до 31.12.[19]46 р. залишити територію РП[2]. Оскільки ця акція не дала результатів, Головний Уповноважений Мін[істерства] Визволених Земель[a] депешею від 17.2.[19]47 р. розпорядився відновити акцію переселення, яка мала закінчитися до 10.3.[19]47 р.[3]. На прохання люблінського воєводи командувач Округу наказав частинам на вимогу старост чи органів безпеки в пов. Грубешів, Володава і Біла Підляська надати збройну допомогу в разі нападу банд УПА і для охорони евакуаційних комісій. Про кількість осіб, що підлягають евакуації, відомостей не маємо.[4]

Начальник Штабу КВО VII
дипл. полк. Кундеревич[5]

Оригінал, рукопис.
ЦВА, КВО № VII, IV. 206, т. 331, а. 86, Книга телефонограм оперативного офіцера Штабу КВО № 7.

a. Так в оригіналі. Має бути: Генеральний уповноважений уряду РП у справах репатріації. Йдеться про Владислава Вольського, віце-міністра громадської адміністрації. Див.док.8.

1. Стеца Остап (1900-1978), генерал-майор ВП, начальник III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП. Нар. 18.VII.1900 р. в Команьчі, пов. Сянік. Під час 1 світової війни добровільно вступив до частин Українських Січових Стрільців (УСС), відповідником яких були Польські Легіони. 30.IX.1916 р. потрапив до російського полону. Звільнившися з полону після закінчення війни, в 1918-1919 роках воював у лавах Української Галицької Армії (УГА), захищав Західно-Українську Народну Республіку. З березня 1920 р. служив у Червоній Армії, у 1932 р. закінчив Військову Академію ім. М. Фрунзе. До ВП скерований 20.IV.1944 р. у званні підполковника на посаду начальника штабу 1 Дивізії Піхоти ім. Т. Костюшка. 14.XII.1945 р. отримав звання генерал-майора. З 21..XII.1945 р. до 20.VII.1948 р. виконував обов'язки начальника Ш Відділу Генерального Штабу ВП, згодом коменданта Вищої Школи Піхоти (20.VII.1948-13.X.1952 р.), заступника коменданта Академії Генерального Штабу ВП з наукових питань (13.X.1952-11.XI.1953), командувача Шльонського Військового округу (31.XII.1954-6.XII.1955). 4.II.1956 р. повернувся до СРСР. Помер 23.III.1978 р. у Москві. Генерал О. Стеца був співавтором більшості документів, опрацьованих Генеральним Штабом ВП у зв'язку з акцією "Вісла".

2. Тексту розпорядження не виявлено.

3. Тексту депеші не виявлено.

4. З ситуаційного звіту КВО № VII за період 1-10.III.1947 р.: "За період від 1 до 10.III.1947 р. з терену пов. Біла Підляська евакуйовано до УРСР 43 особи української національності, які свого часу виявили бажання виїхати на терен УРСР, але з огляду на хвороби й інші причини досі залишалися на терені Польщі. Частина ж українського населення, яка перебуває під сильним впливом банд УПА, надалі втікає до лісу й ухиляється від евакуації". Див. ЦВА, IV.III, т. 471, а. 1252.

5. Кундеревич Нікодим, полковник ВП, начальник Штабу Люблінського Округу. Нар. 14.XI.1907 р. у Києві в польській родині. З 1921 р. служив у Червоній Армії. 17.V.1943 р. скерований до ВП на посаду начальника II відділу штабу 1 ДП. З 15.XI.1943 р. виконував по черзі функції начальника штабу 1 ДП, 3 ДП, 14 ДП і КВО № VI (1.VIII.1946-15.V.1948), а згодом начальника III Відділу Генерального Штабу ВП. 15.XII.1952 р. виїхав до СРСР.

14

1947 р., березня 12, Варшава. — Депеша посла СРСР у Польщі В. Лебедєва[1] заступникові голови Ради Міністрів УРСР В. Старченкові[2] у справі усталення терміну підписання кінового протоколу договору від 9 вересня 1944 р.[3]

Поляки согласны на Ваш приезд в Варшаву между 16 и 20 марта для подписания протокола об окончании эвакуации.

Прошу сообщить день Вашего прибытия, чтобы окончательно уведомить о нем польское Правительство.

Лебедев

Копія, машинопис.
ЦДАЖР (ЦДАВО), Рада Міністрів УРСР, ф. Р-2, оп. 7, том 5, спр. 5030, а. 151.

1. Лебедєв Віктор (нар.1900 р.), радянський дипломат, у 1943-1944 рр. посол СРСР при союзницькому еміграційному уряді в Лондоні, 1945-1951 рр. посол у Польщі, 1951-1958 рр. у Фінляндії, потім у НДР.

2. Старченко Василь (1904-1948), український державний діяч, агрохімік, член Академії Наук УРСР, з 1938 р. заступник голови Ради Народних Комісарів УРСР, 1946-1948 рр. заступник голови Ради Міністрів УРСР.

3. Див. док. 2.

15

1947 р., березня 27, Варшава. — Протокол № 19 засідання Державної Комісії Безпеки

Присутні: маршал Польщі Жимерський, міністр громадської безп[еки] ген. Радкевич[1], I віце-міністр н[аціональної] о[борони] ген. Спихальський[2], головний комендант ГМ ген. Вітольд[3], заступник начальника

Ген[ерального] Ш[табу] ген. Моссор, командувач Корп[усу] Внутр[ішньої] Безп[еки] ген. Светлік[4], начальник III Відділу Ген[ерального] Штабу ген. Стеца, начальник Департаменту Служби Юстиції полк. Гольдер[5], заступник начальника Гол[овного] Пол[ітично]-Вих[овного] Упр[авління] полк. Брандштеттер.

Порядок денний: "Про стан безпеки в країні".

Виступив ген. Радкевич. У виступі ген. Радкевич порушив два питання у справі безпеки в країні:

1. Результати амністії[6].

2. Подальша боротьба з підпіллям.

На 26.3. ц. р. здалося загалом 14.902 особи — стан задовільний. З цього числа 4849 припадає на Люблінське в-во. Але з огляду на велику насиченість бандитизмом цього воєводства не можна поставити його на першому місці. У Лодзькому в-ві здалося тільки 1000 осіб, але слід ствердити, що в цьому воєводстві акція здачі сягнула найглибше. У Краківському й Катовіцькому воєводствах вийшли з підпілля майже всі банди. Дуже слабким є результат здачі в Білостоцькому в-ві — тільки 600 осіб. Позаду залишається Варшавське воєводство. У цих двох воєводствах мережа ще не порушена. Є надія, що у зв'язку з переговорами, які велися з підпіллям, мережа Білосточчини рушить і найближчого тижня дасть близько 7000 здач. Слабкі результати у Ґданському в-ві.

Слід зазначити, що хоч перший етап здачі минув спокійно, та тепер трапляються випадки тиску бандитів на тих, хто здається, особливо в Люблінському в-ві, де вбито 5 осіб серед тих, хто здався. Керівництво підпілля намагається за всіляку ціну втримати політичну мережу. Процес здачі відбувається за внутрішньої боротьби в підпіллі, яка все загострюється. Слід зазначити, що всі, хто здається, не завжди здають зброю, зокрема у Варшавському воєводстві й у Вроцлавському. Постає питання здобуття цієї зброї.

З цього випливає, що там, де було завдано сильних ударів, процес здачі набрав темпів. Можна сподіватися, що до кінця терміну амністії (25 квітня ц. р.) загальна кількість тих, хто здався, становитиме близько 30 тисяч.

Завданням на найближчий період повинно бути:

1. Опублікування оголошення про акцію здачі, в якому особливо наголосити на терміні й наслідках, які чекають тих, хто надалі залишається у підпіллі. В оголошенні слід торкнутися здавання зброї.

2. Здійснити ряд операцій, зокрема там, де ще трапляються випадки терористичних актів.

3. За тиждень до закінчення терміну амністії здійснити ряд сильних ударів проти керівництва підпілля, яке досі не здається. Йдеться про звільнення мас від впливу керівництва.

4. Посилити дії на шкільному й студентському напрямках. Зобов'язати актив здійснити ряд бесід на цю тему.

У дискусії взяли участь:

Маршал Жимерський — Для здійснення аналізу здачі потрібні цифрові дані про роки народження з точки зору призову й використання цієї молоді для військової служби. Опублікування оголошення має велике значення і його слід прискорити.

Генерал Спихальський — Центральним питанням на сьогодні є Варшавське воєводство. Тут слід здійснити великомасштабну політико-пропагандистстку акцію. Слід продумати справу чистки харцерства.

Ген. Моссор — Причиною великої здачі у Краківському в-ві[a] є добре функціонування комітету. У Варшавському в-ві недостатня пропаганда. Здійснено заходи для поліпшення цього становища. Актуальна на сьогодні справа — справа виселення українців з Ряшівського в-ва.

Ген. Вітольд — Політичнаа серцевина не здається і перешкоджає здаватися загалові. Слід розширити пропаганду, особливо в низах, щоб уможливити тим, хто хоче порвати з підпіллям, деконспіруватися. Слід було б почати боротьбу з тими, які ще здійснюють активну діяльність. З цією метою потрібно було б використати елементи з-посеред тих, хто здався.

Ухвалили:

Міністр Радкевич

1. Проаналізує акти тих, хто здався, і подасть на наступне засідання дані про їх роки народження.

2. Прискорить опублікування оголошення.

3. Опрацює і здійснить акцію прискорення здачі у Варшавському в-ві.

4. Порушить у відповідних інстанціях справи, що стосуються виселення українців з Ряшівського в-ва.

Наступне засідання призначене на 10 квітня 1947 р.[7]

Протокол вів
ген.-майор Стеца

Оригінал, машинопис
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 46-48.

a. Вислів дописано від руки замість викресленого "Варшавському".

1. Радкевич Станіслав (1903-1988), генерал-майор УГБ, від 21.VII.1944 р. до 7.XII.1954 р. міністр громадської безпеки, 1945-1955 р. член Політбюро ЦК ПОРП. У грудні 1954 р. звільнений з МГБ і призначений на посаду міністра Державних Сільських Господарств. У 1960-1968 рр. генеральний директор Управління Державних Резервів.

2. Спихальський Мар'ян (1906-1980), генерал-полковник ВП, у 1963 р. отримав звання маршала Польщі. В 1944-1949 рр. почергово виконував обов'язки начальника Штабу ВП, президента Варшави, першого віце-міністра національної оборон, члена Політбюро ЦК ПРП (1945-1948) і ЦК ПОРП (1948-1949). У 1950 р. заарештований і ув'язнений, 1956 р. реабілітований і призначений міністром національної оборони, а в 1968 р. головою Ради Держави. Після подій на Узбережжі в грудні 1970 р. (робітничі заворушення) звільнений з усіх посад.

3. Юзвяк Францішек, псевд. "Вітольд" (1895-1966) генерал-лейтенант ГМ, від липня 1944 до березня 1949 р. головний комендант Громадської Міліції, згодом голова Найвищої Контрольної Палати (III.1949-IV.1955) і заст. голови Ради Міністрів (IV.1955-X.1956), з вересня 1945 до жовтня 1956 р. член Політбюро ЦК ПРП і ЦК ПОРП. Усунутий від влади в жовтні 1956 р.

4. Світлік Конрад, генерал-майор УГБ, з серпня 1946 до травня 1949 р. командир Корпусу Внутрішньої Безпеки, згодом віце-міністр громадської безпеки, наглядав за діяльністю КВБ (до 1954 р.) До 7.VIII.1946 р. виконував функції начальника ГПВУ ВП.

5. Гольдер Генрик, полковник ВП, головний прокурор ВП і начальник Департаменту Служби Юстиції МНО.

6. Йдеться про амністію, ухвалену Сеймом 22.II.1947 р. Ця амністія не стосувалася членів ОУН і УПА, німецького підпілля, т.зв. "Вервольфу", шпигунів і гітлерівських злочинців. На 6 засіданні Сейму 19.II.1947 р., в ході першого читання проекту закону про амністію, міністр юстиції Генрик Свйонтковський сказав, м. ін: "Є такі злочини, які з огляду на небезпеку, якою вони загрожують найжиттєвішим інтересам народу чи суспільства, не можуть підлягати навіть такій широкій амністії, яка окреслена у проекті закону. Цілком незгідним з нашим елементарним почуттям обов'язку щодо Держави було б погодитися вибачити вину чи позбавити від покарання шпигунів, які діють на шкоду власній Державі в інтересі інших держав. Не можна навіть припустити вибачення і позбавлення від покарання членів УПА, "Вовкулаків" ("Вервольфу") чи інших подібних організацій, які намагаються відірвати частину території нашої держави або співпрацювали зі смертельними ворогами Польщі" (АНА, Канцелрія Законодавчого Сейму, 168, Стенографічний звіт з 6 засідання 19.II.1947 р.). У зв'язку з амністією збройні дії проти польського підпілля були припинені до 25.IV.1947 р.

7. Див. док. 34.

16

1947 р., березня 27, Варшава. — З характеристики стану безпеки країни в період від 1 до 25 березня 1947 р., опрацьованої Оперативним Відділом III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП. Пропозиція виселення українців

Таємно

...[a] Незалежно від акції здачі властям польського підпілля банди УПА надалі становлять істотну небезпеку у прикордонних з СРСР теренах Ряшівського й почасти Люблінського воєводств. Ці банди зараз переживають ідеологічну й організаційну кризу, що значною мірою впливає на послаблення їх політичної і терористичної діяльності. Знеохота, викликана важкими побутовими умовами УПА, постійна чуйність і брак ідеологічного покриття з боку політично-виховного апарату в бандах викликають серед "низів" часті прояви дезертирства, що придушуються виключно терором, який застосовують окремі командири. Схоплені оперативними групами бандерівці переважно виснажені фізично й завошивлені. За донесеннями розвідки

ВВБ з першої декади березня курінь "Гриня"[б] (пов.. Ліско, Сянік) здійснив набір української молоді. Набір був примусовим, при чому молодь пробувала заховатися у польських селах.

Тепер УПА здійснює часті напади на навколишні села з метою здобути продовольство, одяг і взуття. Стала акція оперативних груп ВП і ВВБ проти банд УПА в березні принесла значні успіхи, а саме: вбито 135 бандерівців, полонено 55, заарештовано 43, при цьому здобуто 289 одиниць зброї. При цьому знищено понад 90 схронів, складів і т.п. Ставлення місцевого польського населення до банд УПА стало вже виразно ворожим. Це населення змушуване терором співпрацювати з ними, а в разі опору наражається на масові репресії. Змішане населення (польсько-українське) так само ухиляється від висловлення своїх симпатій до українців, а з остраху санкцій влад безпеки це населення тепер стало байдужою масою. Вирішення українського питання на терені Ряшівського, Люблінського й частини Краківського воєводства є надзвичайно важливою справою, яка визначає результати подальшої боротьби з бандами УПА (наприклад, у Ряшівському в-ві кількість змішаних польсько-українських родин становить 4876, тобто 20306 осіб). Оскільки СРСР тепер уже не приймає цих людей на свою територію, видається необхідним здійснити енергійну акцію переселення цих людей окремими родинами на терен Повернених Земель, де вони можуть швидко асимілюватися.

Пом[ічник] начальника
Опер[ативного] Від[ділу] Опер[ативного] Від[ділу]
Генерального Штабу м-р Скібінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. III, т. 471, а. 1310-1311.

а. Пропущено фрагмент тексту про діяльність польського підпілля і результати амністії. Найбільш загроженими з точки зору безпеки визнано воєводства: Білостоцьке (52 напади), Варшавське (33), Люблінське (33), Ряшівське (32) і Краківське (31). У звіті брак інформації про напади, виконані українським підпіллям.

б. Повинно бути: сотня "Хріна".

17

1947 р., березня 28, [Сянік]. — Телефонограма Командування Краківського Округу начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчинові[1] про смерть віце-міністра національної оборони генерал-полковника К. Сверчевського[2]

Після закінчення інспекції у 34 пп в Балигороді ген. Сверчевський разом з ген. Венцковським, командиром 8 ДП полк. Белецьким і командиром 34 пп полк. Герхардом[3] вирушив до місцевості Тісна з метою контролю 37 Комендатури Відтинка ВОП о год. 9.35. По дорозі до місцевості Тісна група на чолі з ген. Сверчевським потрапила в

засідку банди. Склад банди — бл. 150 осіб. Бій тривав 2 1/2 години. Під час бою був убитий чергою з ркм ген. Сверчевський, крім того 1 офіцер — підпор. Крисінський і 2 солдати. Поранено 3 солдатів. Ген. Сверчевський їхав на автомобілі "Додж", разом з ним у цій машині їхали: ген. Вєнцковський, полк. Бєлецький, командир 34 пп, начальник політично-виховного відділу 8 ДП і 5 підофіцерів. Крім того був ескорт з 34 пп у складі 3 офіцерів, 4 підоф[іцерів] + 48 солдатів. Ескорт їхав на 3 автомобілях. Порядок колони: 1 вант[ажний], автомобіль з ескортом, автомобіль "Додж" з ген.Сверчевським і вищевказаними офіцерами, 2 вант[ажні] автомобілі з ескортом.

Банда була озброєна: 2 міномети, ркм-и і ППШ. Погоню за бандою організував 34 пп і частини КВБ з Ряшева.

Останки ген. Сверчевського знаходяться у м.Сяноку. Всі документи генерала є в Сяноку.

Ген. Завадський[4] з групою офіцерів перебуває у Сяноку. Вилітає з Коросна до Варшави завтра, 29.3.[19]47 р., орієнтовно близько 12.00 год. Останки будуть на літаку ген. Завадського.

Полк. Вознесенський[5], який зараз перебуває у Сяноку, просить сповістити родину ген. Сверчевського у Москві і вислати завтра літак по родину до Москви, аби вона могла взяти участь у похованні (3 особи).

На звороті телефонограми дописано рукою заступника начальника Генерального Штабу генерал-майора С. Моссора:

Через Маслова[6] просити допомогти з візами родині. Ґерхард контужений виб[ухом] міни.

Його ж дописка на полі телефонограми:

30.III.[1947], а/а, донес[ення] неточне.

Оригінал, рукопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1465.

1. Корчиц Владислав (1893-1966), генерал-полковник ВП, у 1917-1944 рр. служив у Червоній Армії, з травня 1944 р. в Польській Армії в СРСР, у званні генерал-майора на посаді начальника Штабу 1 Армії ВП, а потім її командувача. 1.1.1945 р. призначений начальником Генерального Штабу ВП, 3.V.1945 р. отримав звання генерал-полковника. У 1952 р. виїхав до СРСР.
2. Сверчевський Кароль, псевд. "Вальтер" (1897-1947), генерал-полковник ВП, віцеміністр національної оборони. Нар. у Варшаві, з 1915 р. перебував у Росії. В листопаді 1917 р. вступив до Червоної Армії, у 1918 р. — до ВКП/б/. Після закінчення Військової Академії ім. М.Фрунзе у 1927 р. виконував різні командирські і штабні обов'язки. У 1936-1938 рр. воював у Іспанії, командував XIV Бригадою і 35 Дивізією (Інтернаціональною). Після повернення до Радянського Союзу в період від IV.1938 до IV.1939 р. — у розпорядженні Головного Управління Кадрів Народного Комісаріату Оборони, згодом на посаді викладача Військової Академії ім. М. Фрунзе. Під час другої світової війни командував 248 Стрілецькою Дивізією (VI-XI.1941). У 1942-1943 рр. працював у радянських військових вузах. Від серпня 1943 р. був почергово заступником командувача 1 Корпусу Польських Збройних Сил у СРСР (згодом 1 Армії ВП) зі стройових питань, командиром: 2 Армії ВП (20.VIII.-25.IX), 1 Армії (26.IX-19.XII), знову 2 Армії (від

28.XII.1944); нею командував у Берлінській і Празькій операціях. Після війни на посаді головного інспектора військових поселень і командувача Військового Округу № 3 у Познані. 14.II.1946 р. призначений II віце-міністром національної оборони. З вересня 1944 р. член ПРП.

3. Ґерхард Ян, підполковник ВП. Нар. 17.I.1921 р. у Львові. Під час війни перебував у Франції, діяв у русі Опору. З 5.XI.1946 р. до 9.XI.1947 р. керував 34 пп, згодом вчився в Академії Генерального Штабу ВП і Військовій Академії ім. К. Ворошилова у Москві. З 10.I.1950 р. виконував обов'язки начальника III Оперативного Відділу Штабу КВО № 1, начальника 1 Відділу Оперативно-Тактичних досліджень Генерального Штабу ВП (з 1.IX.1950), начальника Штабу 8 Корпусу Піхоти. 22.X.1952 р. заарештований, в ув'язненні до грудня 1954 р. У 1955 р. перейшов на роботу в Польське Пресове Агентство, з 1965 р. виконував обов'язки головного редактора тижневика "Форум". Був автором багатьох книг, м.ін.. "Відлуння в Бескидах" (16 видань від 1957 р.), "Нетерплячість", "Перемога". Публікувався також під псевдонімом Тадеуш Нарбутович і Єжи Нарбутович, м.ін. у тижневику "Пшекруй" (№ 75 за 1946 р.) опублікував репортаж про бій з УПА. Вбитий 20.VIII.1971 р. у Варшаві.

4. Завадський Александр (1899-1964), генерал-лейтенант ВП. Під час війни перебував у СРСР, співорганізатор Союзу Польських Патріотів. У 1943-1944 рр. заступник головного командувача ВП з політичних питань, 1945-1948 — шльонсько-домбровський воєвода, 1949-1951 - голова ЦРПС, 1951-1952 — віце-прем'єр, з 1952 р. — голова Ради Держави.

5. Вознесенський Дмитро, полковник ВП, заступник начальника Головного Управління Інформації ВП (військова контррозвідка), з червня 1950 до липня 1953 р. начальник ГУІ. Зять генерала Сверчевського. Полк. Д.Вознесенський і полк. Антоній Скульбашевський були головними радянськими радниками у військових органах безпеки. На початку 1954 р. відкликані до Москви, де були засуджені.

6. Маслов Михайло, генерал-майор, військовий аташе Посольства СРСР у Польщі.

18

1947 р., березня 28[1], Варшава. — Радіоповідомленняя Міністерства Національної Оборони про смерть генерал-полковника К. Сверчевського

[a] Алло, алло, передаємо [a] повідомлення МНО.

Дня двадцять восьмого березня цього року близько десятої години ранку під час службової інспекції від підступних куль українських фашистів УПА на дорозі Сянік-Балигород загинув генерал-полковник Кароль Сверчевський, другий віце-міністр національної оборони, колишній командувач другої армії, герой боїв за Нису Лужицьку.

Останки будуть перевезені літаком до Варшави.

Дата похорону буде оголошена додатково.

Оригінал, машинопис.
Архів Механічної Документації (далі АМД), Польське Радіо Варшава (далі ПРВ), 406/13, а. 55.

а-а. Фраґмент дописано від руки.

1. Оголошення зачитане о 23.10 у останньому випуску новин у вечірній програмі Польського Радіо. Текст повідомлення підготував генерал-майор С. Моссор.

19

1947 р., березня 29, Варшава. — З протоколу № 3[1] засідання Політбюро Центрального Комітету Польської Робітничої Партії

Присутні: тов. Веслав[2], Томаш[3], Замбровський[4], Берман[5], Мінц[6], Радкевич, Спихальський, Завадський.

При п. 2 присутні тов.: Сокорський, Віташевський, Шир, Долінський, Кратко, Коля, Кофман, Ґеде.

Порядок денний:

1. Похорон тов. Сверчевського.
2. Професійні справи.
3. Різне.

До п. 1 пор[ядку] ден[ного].

Після обговорення справ, пов'язаних з приготуванням і маршрутом похорону, постановили:

1. Нагородити посмертно тов. Сверчевського Орденом "Віртуті Мілітарі"[a] 1 ступеню.

2. Оголосити у пресі про забезпечення державою коштів похорону і призначення пенсії для родини.

3. Клопотати перед Урядом про ухвалу в справі будівництва пам'ятника ген. Сверчевському.

4. Перейменувати вулицю Качу і фабрику Ґерлаха ім. ген. Сверчевського (через Варшавську Нар[одну] Раду).

5. Встановити стипендію ім. ген. Сверчевського у Військовій Академії.

У рамках репресивної акції щодо українського населення постановили:

1. Швидкими темпами переселити українців[a] і змішані родини на повернені терени (передусім Півн. Пруссія), не витворюючи суцільних груп і не ближче 100 км від кордону.

2. Акцію виселення узгодити з урядами Радянського Союзу й Чехословаччини.[7]

3. Опрацювання даних про українське населення у Польщі й підготовка проекту переселення доручається тов. Спихальському і Радкевичу.

Термін — 1 тиждень...[б]

Вела протокол (Руткевичева)[8]

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 16.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Пропущено 2 і 3 пункти протоколу.

1. Протоколи № 1 і 2 за 1947 р. не вивлено. Українська проблематика обговорювалася також на чергових засіданнях Політбюро ЦК ПРП. Див. док. 27, 31, 40, 121, 157, 178, 184, 202, 208.

2. Ґомулка Владислав, псевд. "Веслав" (1905-1982), член Політбюро ЦК ПРП. Нар. в Коросні, від 1926 р. діяв у КПП і профспілках, від 1942 р. в ПРП. У 1943-1948 рр. генеральний секретар ЦК ПРП, 1944-1949 заступник голови Ради Міністрів, 1945-1949 міністр Повернених Земель. У вересні 1949 р. усунутий з ЦК, в липні 1951 р. заарештований, ув'язнений до грудня 1954 р. 19.X.1956 р. обраний першим секретарем ЦК ПОРП. Після кривавих подій на Узбережжі 20.XII.1971 р. подав у відставку. Помер у Варшаві.

3. Берут Болеслав (1892-1956), член Політбюро ЦК ПРП, з вересня до грудн 1948 р. генеральний секретар ЦК ПРП, від грудня 1948 р. голова, а в 1954-1956 рр. перший секретар ЦК ПОРП. З 1.1.1944 до 4.II.1947 р. голова Крайової Національної Ради, 5.II.1947-20.XI.1952 р. президент РП і голова Ради Держави, 20.XI.1952-17.III.1954 р. голова Ради Міністрів. Помер у Москві після XX з'їзду КПРС.

4. Замбровський Роман (1909-1977), член Політбюро. Перед війною діяч КСМП і КПП, у 1939-1944 рр. перебував у СРСР, 1944-1948 секретар ЦК ПРП, 1948-1954 і 1956-1963 секретар ЦК ПОРП, 1948-1963 член Політбюро ЦК ПОРП, 1963-1968 заст. голови Вищої Контрольної Палати. У квітні 1968 р. усунутий з ВКП й партії.

5. Берман Якуб (1901-1984), у 1945-1948 рр. член Політбюро ЦК ПРП, згодом до квітня 1956 р. член Політбюро ЦК ПОРП, 1947-1954 заст. держсекретаря у Президії Ради Міністрів, з березня 1954 до серпня 1956 р. віце-прем'єр. У травні 1957 р. усунутий з ЦК ПОРП. Помер у Варшаві.

6. Мінц Гіларій (1905-1974), у 1944-1956 рр.. член Політбюро ЦК ПРП і ПОРП, у 1944 р. керівник міністерства промисловості у ПКНВ, 1945-1949 міністр промисловості й торгівлі. 1949-1956 заст. голови Ради Міністрів. Помер у Варшаві.

7. Див.док. 38, 39, 48, 54, 55 і 70.

8. Руткевич Марія, працівник Секретаріату ЦК ПРП, під час окупації приїхала до Польщі з СРСР як радіотелеграфістка у складі першої ініціативної групи польських комуністів разом з П. Фіндером і Б. Молойцем.

20

1947 р., березня 29, Варшава. — Коментар Польського Радіо, переданий у зв'язку з перевезенням до Варшави останків генерал-полковника К. Сверчевського[1]

Жорстока доля спричинилася до того, що ця подорож у труні відбулася тоді, коли генерал Сверчевський після пекла воєнних років міг уже без потрясіння присвятитися спокійній праці в лавах армії. І ця жорстокість долі тим нещадніша й біль втрати тим більший, що цей мужній поляк, воїн і партіот, перепливши море воєнних небезпек, втонув на березі миру, що цей безстрашний боєць за волю, який добре знав її ціну й вартість, для того вийшов неушкодженим з кривавої віхоли на незліченних полях битв, аби зараз на сяніцькому шосе загинути від підступної кулі українських яничарів фашизму. Хто ж не знав цієї формації в роки німецької окупації? Яка ж польська душа

не здригнеться від огиди на саме звучання її назви: "Дивізія СС Галичина"[2], цього збіговиська арештантів, цієї зграї утриманців Гіммлерів і Франків.

Ті, хто в надвечірні години опинилися нині в натовпі, що чекав цієї трагічної похоронної процесії, — могли переконатися, яка думка нуртує в головах і яке почуття панувало на брукові варшавських вулиць. Ось везуть поляка, який загинув за те, що служив Вітчизні, а загинув від рук тих, які вже раніше скупались у крові поляків під час варшавського повстання, які жорстоко вимордували безборонних жителів Волі, Старувки, Садиби Черняківської. Ось везуть генерала, який на чолі армії у вирішальних битвах спричинився до розгрому військ окупантів, носіїв неволі й німецької тиранії.

Хто ж може сумніватися, чия рука керувала зграєю убивць на дорозі, але хто ж може водночас сумніватися, яка доля чекає рештки тієї шляхетної "Дивізії СС Галичина". Цей плюгавий злочин є ще одним похмурим відблиском скону часу свастики, відблиском, що показує світові безмір огиди й безчестя, навіки пов'язаних з іменем Третього Райху і з іменем племені, яке його породило.

Та водночас ця смерть генерала на службі Речі Посполитої своєю трагічною виразністю відкрила нині перед варшавською громадськістю й усім польським народом весь блиск великого чесного серця й характеру Кароля Сверчевського і його невмирущі заслуги, покладені на вівтар свободи Речі Посполитої і на славу польського імені.

Оригінал, машинопис.
АМД, ПРВ, 407/10 а. 47-48.

1. Коментар передано о 20.00 у вечірних новинах 1 програми Польського Радіо після повідомлення про прибуття останків ген. К.Сверчевського до Варшави.
2. Офіційна назва: SS-Freiwlligen-Division "Galizien" (30.VII.1943), 14 SS-Freiwlligen-Grenadier-Division (Galizische № 1) - 27.VII1944. Німецька військова частина, що складалася переважно з українців Генерал-Губернаторства. Формування дивізії почалось у квітні 1943 р. Перед виступом на фронт вона налічувала бл. 16 тис. вояків. У липні 1944 р. частина дивізії була розбита біля міста Броди на Поділлі. Решту частин вивели з фронту, після поповнення новими навобранцями й перепідготовки на Шльонську, потім у Словаччині (IX-XII.1944) й у Словенії (1-III.1945) вона воювала проти Червоної Армії на терені Австрії у районі Грацу. 8.V.1945 р. дивізія відірвалася від росіян і 10 травня здалася американським і британським військам. В останній фазі війни налічувала 18 тис. вояків. Її командиром був генерал Фріц Фрайтаґ (покінчив самогубством 10.V.1945 р.). Після утворення Українського Національного Комітету дивізія увійшла до складу Української Національної Армії під командуванням генерала Павла Шандрука, як 1 Українська Дивізія. Жодна з частин дивізії не брала участі в ліквідації варшавського повстання. Пор.: Гайке Вольф-Дітріх. Українська Дивізія "Галичина". Історія формуванняя і бойових дій у 1943-45 роках. Торонто-Париж-Мюнхен, 1970.

21

1947 р., березня 29, Варшава. — "*На службі Речі Посполитої*" — коментар "Жиця Варшави"[1] у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Сверчевського

"Сьогодні, 28 березня о 10 годині ранку загинув від підступної кулі вбивці з УПА генерал-полковник Кароль Сверчевський, II-й віце-міністр національної оборони..."[a]

Всі ми здригнулися, слухаючи вчора повідомлення радіо[2].

Легендарний генерал "Вальтер", який воював за Польщу під Мазанарес, боронячи Іспанську республіку від гітлерівських окупантів, — не живе. Син польського люду, Кароль Сверчевський, вірний традиції Ярослава Домбровського й Людвіка Мерославського, воював "за вашу і нашу свободу" — не живе. Творець II-ї Армії, який на Лужицях розгромив німецькі панцерні дивізії і привів польського солдата під Дрезден — не живе. Один із найбільших стратегів, яких ми будь-коли мали і з ім'ям якого назавжди буде пов'язаний кордон над Нисою Лужицькою — не живе.

Його вбили на сяноцькому шосе в ту мить, як він — вірний солдат Речі Посполитої — здійснював інспекцію. Він загинув від рук українських фашистів.

Ми знаємо цю руку.

Це рука "Дивізії СС Галичина", I бригади Камінського. Та сама, яка по-звірячому вирізала 200 тисяч поляків на Волині. Та сама, яка вбивала жінок і дітей повсталої Варшави. Та сама, яка сіяла пожежі й нищення у вже безборонній столиці Польщі. Та сама, яка вночі безжалісно будила вигнанців з Волі й Старувки, шукаючи жертви для свого звірства.

Незмінна рука сфашизованого українського націоналізму, незмінно і завжди керована з Німеччини. Тепер з осередків, які безпечно діють у англо-саксонських зонах. І користуючись із благословення, охорони й підтримки відомих кіл.

Для нової Польщі т.зв. українська справа не існує. Ми вирішили її згідно й раз і назавжди з союзницьким народом Радянської України і її урядом. Між нами більше немає суперечок. І підступних убивць, бандитів і катів польського народу з УПА не поєднуємо ані на мить з українським народом. Бачимо в них те, чим вони були і є: чужих наймитів і фашистських різунів. Рештки мізерної хвилі, які історія викинула на берег безсилля. Банкрутів, які чіпляються за сподівання третьої світової війни і союзницьку з Німеччиною "велику Україну", що включала б Ряшівське, Люблінське [воєводства] і Краків, — розпачливо намагаються перешкодити переселенню українців, які ще залишаються в Польщі.

Бачимо в них звичайних, а радше найгіршого типу злочинців, які, знаючи, що їхні дні полічено, вбивають.

Вчора вбили генерала Кароля Сверчевського.

Високі слова над труною вірного солдата Речі Посполитої, якого блискучий талант виніс з глибин польського народу на одне з найвизначніших становищ, звучали б фальшиво. Його велич і заслуги так само очевидні, як очевидним є біль і страждання.

Вшануймо його простим словом:

генерал Сверчевський своєю солдатською працею і пролитою кров'ю добре прислужився Вітчизні.

Б.В.[3]

"*Жиць Варшави*", *1947, 29. III., № 30.*

a. Так в оригіналі.

1. "Жиць Варшави", газета, що виходила з 15.X.1944 р. У травні й червні 1947 р. в "Жицю Варшави" й усіх його локальних відмінах, які під різними назвами виходили в Ченстохові, Білостоку, Любліні, Ольштині, Пйотркові, Радомі, а також для Мазовша, Підляшшя, столичного округу був опублікований цикл з кільканадцяти репортажів Єжи Роса під спільним заголовком "У марші й акції" та Яцека Воловського "Земля, оббризкана кров'ю", присвячених акції "Вісла". Їх автори, описуючи незвично емоційно й тенденційно ситуації на теренах, де жило українське населення, діяльність УПА, спричинилися до посилення антиукраїнських настроїв, що супроводжували акцію переселення. У вересні 1947 р. з'явився наступний цикл репортажів Я.Воловського "Шляхи УПА поростають травою".

2. Див. док. 18.

3. Боровський Віктор (1905-1976), у 1944-1951 рр. головний редактор "Жиця Варшави", 1951-1968 рр. заступник головного редактора "Трибуни Люду".

22

1947 р., березня 30, Ряшів. — Рапорт № 22 з засідання Воєводського Комітету Безпеки в Ряшеві Державній Комісії Безпеки

Цілком таємно

Голова: полк. Величко, командир 9 Дивізії Піхоти.

Присутні: дипл. підполк. Гінальський, начальник Штабу Комітету і 9 Див. Піх.

підполк. Ралдугін, командувач ВВБ - Ряшів підполк. Орловський, воєводський комендант Громадської Міліції підполк. Дуда[1], начальник Воєводського Управління Громадської Безпеки

м-р Шалапата, заст. командира 9 Див. Піх. з політ.-вих. справ

полк. Євченко, начальник II Відділу Шт[абу] КВО-V — як делегат

м-р Бунда, пом[ічник] начальника Від[ділу] III Шт[абу] КВО-V — як делегат.

1. Підполк. Дуда і підполк. Орловський доповіли про результати слідства, проведеного на місці випадку, у зв'язку з засідкою банди УПА в р-ні Яблінки, пов. Ліско, де в бою загинув II віце-міністр нац[іональної] о[борони] — генерал-полковник Сверчевський, здійснюючи інспекцію частин ВО-V.

2. Прийнято до відома лист командира чеської групи "Тепліце"[2] від 17.III.1947 р. з поздоровленнями й побажаннями у зв'зку з підписанням польсько-чеської угоди про взаємну допомогу.

3. У зв'язку з шифрограмою КВО-V 173/Ц від 29.III.1947 р.[3] у справі опрацювання плану ліквідації найближчим часом банд, що швендяють у Ряшівському в-ві та оприлюднення висновків, відбулася 4-годинна дискусія, у якій виступили всі члени. Усталено, що сили, які є в наявності, достатні хіба що для переслідування банд, а не для цілковитої ліквідації банд УПА, що діють на широких теренах 9 повітів і на дуже трудних теренах. З огляду на припинення діяльності банд НЗС і ВіН[4] усталено передати 8 повітів (Тарнобжеґ, Мелець, Нісько, Кольбушова, Дембіца, Ряшів, Ланьцут, Переворськ) під виключну опіку ГМ і УБ. Для решти повітів усталено поділ сил і завдань: пов. Ярослав, Любачів і Перемишль — як досі 8 ДП, посилена підофіцерською школою 30 пп, 550 людьми з ВВБ, 100 з ГМ, 150 з ДРГМ, 20 УБ — всі зусилля скеровуються на банди УПА у своїх 4 повітах, а головне в пов.Ліськo й Сянік. ВВБ, крім того, охороняють пов. Березів (100 осіб у Динові) й Горлиці (100 осіб в Усті Руському) та виділяють 100 осіб до Веняви для співпраці з 26 пп. Деталі у плані дій № 003/III від 30.III.1947 р.[5] (на квітень 1947 р.).

4. Водночас усталено, що для цілковитої і швидкої ліквідації банд обов'язковим є:

— виселення українців[a], "змішаних" і поляків, які допомагають бандам УПА, на захід;

— запровадження концентраційних таборів для українців, які шкодять державі;

— запровадження військово-польових судів для спійманих зі зброєю в руках;

— ліквідація майна, що залишилося після українців, аби воно не було базою забезпечення для банд;

— перебрання керівництва акцією виселення до рук Воєв[одського] Комітету Безпеки;

— доручення адміністративним властям усталити і впровадити в життя план заселення колишніх українських теренів поляками і зміцнення цієї колонізації відповідно силами ГМ і ДРГМ;

— поповнення кадрів війська, УБ (135 працівників), Громадської Міліції (1000 працівників), ВОП;

— організація окремої охорони нафтових теренів і шосейних мостів, або відтягнути від цих завдань війська і ГМ;

— збільшення кількості частин, призначених для боротьби з бандами; незалежно від використання для цієї боротьби надалі 8 і 9 ДП - слід іще тимчасово додати військо (ВВБ) в кількостях:

Повіт	Солдатів є	Потрібно додатково солдатів до:		Разом солдатів
		виселення	боротьби	
Любачів, Ярослав	700	600	300	1600
Перемишль	700	600	300	1600
Сянік, Ліськo	1400	1000	400	2800
Горлиці	100	100	–	200
Ясло, Коросно	–	400	–	400
Березів	100	100	–	200
Ланьцут (р-н Лежайська)	–	200	–	200
Разом	3000	3000	1000	7000
або бат.опер	15	15	5	35

З цього виділити 3000 людей відразу й на період принаймні 3-6 місяців; додаткових 1000 — на період виселення, тобто бл[изько] 1-2 місяців. Після закінчення головної акції — залишити всю 8 ДП на час прийнамні 1 року в цій місцевості. Серед частин на поповнення — бажане приєднання решти 8 ДП та оперативних батальйонів з дивізій к[олишньої] 2 Армії ВП, себто 7, 5 і 10 ДП;

— виділення літаків, не лише для служби зв'язку, а й для постійного патрулювання і навіть бомбардування таборів банд і т.д.;

— виділення легких бронемашин;

— виділення апаратури для викриття радіостанцій противника;

— виділення поліційних собак;

— відповідне постачання бензином;

— поліпшення харчування солдатів (норми, відповідні продукти для вживання без польових кухонь — концентрати);

— поліпшення забезпечення уніформою і взуттям;

— встановлення співпраці з Чехословаччиною в ділянці цілковитої ліквідації банд.

Наступне засідання відбудеться 4.IV.1947 р.

Начальник Воєводського Штабу Комітету Безпеки
дипл. підполк. Е. Ґінальський

Голова Воєводського Комітету Безпеки
полк. Величко

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1438-1439.

а. В оригіналі скрізь з малої літери.

1. Дуда Теодор (1914-1987), підполковник УГБ. Восени 1943 р. вступив до 2 Дивізії Піхоти ім. Г. Домбровського, де виконував обов'язки заступника командира батальйону з політичних питань. У червні 1944 р. скинутий на окуповану

територію Польщі як командир партизанської бригади "Грюнвальд-II". Після визволення Люблінщини виконував обов'язки уповноваженого ПКНВ зі справ безпеки в пов.Томашів Люблінський, а від середини серпня 1944 р. — начальника ВУГБ в Любліні. У листопаді 1944 р. призначений директором Департаменту В'язниць і Таборів у Відомстві Громадської Безпеки (з 31.XII.1944 р. МГБ). З цієї посади його відкликали 29.IX.1945 р. після колективної втечі 136 в'язнів, переважно солдатів АК (26.VII.1945 р. в р-ні Дембліна) з транспорту, що віз їх з празької (Варшава) в'язниці до Вронок. Т. Дуду вважають головним організатором системи таборів у післявоєнній Польщі, що складалася з кількадесяти таборів-філій Центральних Таборів Праці в Явожні, Потуліцах і Ламбіновіцах. Його наступниками на цій посаді були: підполк. Д. Й. Ланцут (IX.1945-XI.1946) і м-р С. Пізло (XII.1946-1950). У березні 1947 р. у зв'язку з приготуваннями до акції "Вісла" Т. Дуду скерували до Ряшева на посаду начальника ВУГБ. З 1949 р. був призначений заступником головного коменданта ГМ, а в жовтні 1956 р. переведений на посаду начальника розвідки ВОП. З 1962 р. на пенсії. Помер у Варшаві.

2. Оперативна Група "Тепліце" створена 22.VI.1946 р. для боротьби з частинами УПА, що переходили на територію Чехословаччини. Першим командиром групи був полк. Ян Герман. У зв'язку з акцією "Вісла" 21-30.VII.1947 р. було проведено реорганізацію ОГ "Тепліце"; новим командиром призначили полк. Віта Ондрашка. До її складу увійшли чотири т. зв. батальйони переслідування: "Лев", "Рись", "Тигр" і "Орел", самостійні роти "Петер" і "Сокіл" та рота зв'язку "Мікулаш". 1.V.1947 р. до ОГ "Тепліце" включено дев'ять рот піхоти, комбіновані батальйони з 14 і 32 пп і батальйон 20 пп. 20.V.1947 р. з 10 ДП виділено комбіновану мінометну роту, три батареї артилерії, жіночу роту, роту зв'язку, технічну роту, протитанкову роту, моторизований батальйон 4 ДП. 22.V.1947 р. включено подальші частини: роту піхоти з Чеських Будейовіц, учбовий батальйон з Міловіц. У кінці червня 1947 р. ОГ "Тепліце" налічувала 2748 солдатів і 17 літаків. 20.VI.1947 р. для боротьби з УПА був організований самостійний полк чехословацьких військ охорони прикордоння (криптонім "Словенско") під командуванням м-ра Мирослава Дуди. До його складу увійшло чотири батальйони: "Явір", "Осика", "Дуб" і "Ясен" та повітряна ескадра "Кобра". Загалом чехословацькі сили, залучені проти УПА, налічували 6148 солдатів армії і 5458 солдатів корпусу безпеки. Втрати УПА на терені Чехзословаччини за період від червня до листопада 1947 р. становили: 61 вбитими, 41 пораненими, 248 полоненими. З чехословацького боку було вбито 22, 6 пропало, 22 поранено.

3. Шифрограми не виявлено.

4. ВіН — Воля і Незалежність — польська підпільна організація, заснована 22.IX.1945 р. на базі Армії Крайової (розпущеної 19.I.1945 р.) і Делегатури Збройних Сил для Країни (розпущеної 6.VIII.1945 р.). ВіН мала на меті надати єдиного вигляду в політичному сенсі післяківському збройному підпіллю, здійснювати підпільну політичну діяльність, зберегти кадровий потенціал колишньої АК. У 1945-1947 рр. були розбиті чергові комендатури ВіН і більшість місцевих структур. Закордонна делегатура ВіН була розпущена на початку 1953 р.

5. Плану дій не виявлено.

23

1947 р., березня 30, Ряшів. — Пропозиції Штабу 9 ДП щодо удосконалення боротьби з підпіллям на терені Ряшівського воєводства

Цілком таємно

Для прискорення ліквідації банд УПА і доведення його до кінця необхідними є такі заходи:

а. Ліквідація бази діяльності банд УПА, а саме:

1. Виселення з терену воєводства на захід усіх українців та мішаних родин і поляків, які допомагають бандитам у їхній злочинній діяльності шляхом забезпечення їх розвідувальною і зв'язковою роботою. Розпорошення виселених у іншому терені так, аби вони ніде не становили суцільних груп, які можуть провадити шкідливу для Держави діяльність.

2. Усталення докладних критеріїв оцінки документів населення і кваліфікування польської чи української приналежності. Доручення всього керівництва акцією виселення Воєводському Комітетові Безпеки, оскільки адміністративна влада в багатьох випадках не справдилася в попередній акції і уможливила нашим затятим ворогам подальше перебування в терені.

3. Організація концентраційних таборів для тих українців, яким буде доведена ворожа для Держави діяльність.

4. Усталення при військових частинах і ВВБ військових судів з метою негайного вирішення й визначення кари на місці злочину для всіх схоплених зі зброєю в руках.

5. У рамках згаданих акцій — ліквідація всього рухомого українського майна з тим, аби на виселеному терені не залишилося нічого такого, з чого могли б користатися бандити, які, мабуть, переховуються у лісах. Зокрема, на місці не може залишатися нічого з харчів. Голод мусить бути союзником війська в боротьбі з бандами, а взимку — мороз.

6. Усталення адміністративною владою плану заселення поукраїнських теренів польським населенням. Цей план повинен включати ряд смуг, розташованих концентрично щодо військових гарнізонів і теренів, зараз дуже заселених поляками. Починаючи від смуг, розташованих найближче від гарнізонів, поступово щороку мають включати щораз дальші смуги. Одночасно з заселенням у цих теренах слід організувати сильні осередки ГМ і ДРГМ з тим, аби в цих теренах банди УПА не могли отримувати постачання харчами й одягом, ані не могли звідти терором виганяти польських поселенців...[a]

Командир 9 Дрезденської
Дивізії Піхоти (полк. Величко)

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 471, а. 1459-1562.

а. Пропущено фраґмент, що стосується кадрових, матеріальних і технічних проблем 9 ДП.

24

1947 р., березня 31, Варшава. — "*Куля українського фашиста*". Коментар "Дзєнніка Людового"[1] у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Сверчевського

Як грім посеред ясного неба впала на польську громадськість новина про підступне вбивство генерала Кароля Сверчевського під час виконання ним службових обов'язків.

Генерал Сверчевський належав до найпопулярніших постатей серед наших військових керівників. Його ім'я оповите легендою. Як колись Косцюшко й Пуласкі до Америки, вирушив він ген, далеко від батьківщини, аби взяти особисту участь у боротьбі іспанського народу за свободу. Цей поляк, пролетарій за походженням, син металурга і сам металург, осягнення високого становища в міжнародних військах завдячує своїм непересічним військовим здібностям і незламній ідейній позиції. Славний "Вальтер" у ході іспанської війни доходить аж до положення командира корпусу й командира групи армій "Центральне Ебро".

Але громадянська війна в Іспанії була тільки генеральною репетицією фашизму, що збирався скорити світ. У смертельному двобої з демократією ген. Сверчевський удруге вкрив себе бойовими лаврам. II Армія, якою він командував, вкрила себе у тяжкому, але переможному марші на захід найвищими почестями.

Генерал Сверчевський був одним із тих, які пересунули кордони Польщі далеко на захід, був тим, хто зміцнював наші нові набутки, оселюючи перших наших солдатів на Повернутих Землях.

І все-таки в цій боротьбі з фашизмом ген. Сверчевський мусив скласти найціннішу жертву. Куля українського фашиста обірвала пасмо життя цього великого патріота і шляхетного борця за суспільну справедливість.

Підступний вбивця походить з УПА. Його напевно виховав і прищепив йому несамовиту ненависть до всього, що польське, славний Бандера[2], якого ще кілька днів тому в Москві американський генерал Клей[3] "не мав підстав" залічити до ряду військових злочинців. А вишколив і озброїв убивцю безумовно німецький інструктор. А співпрацював з ним і надихнув на злочинну дію гітлерівський агент...

Франкіст, гітлерівці, бандерівці... Хіба ж фашизм не інтернаціональний? Хіба ж генерал Сверчевський, воюючи в Іспанії, не воював водночас за Польщу?..

Наше рідне підпілля, внаслідок мудрої і продуманної політики демократичного табору, поволі перестає існувати. Здоровий інстинкт бере гору у збаламучених "людей з лісу" й наказує їм здаватися, аби сперти подальше існування вже на нормальних засадах.

Залишаються ще недобитки українських фашистських банд. Їх слід винищувати найрадикальнішими засобами. Смерть генерала Сверчевського мусить бути якнайшвидше відомщена.

Й. Василевський

"Дзєннік Людови", 1947, 31. III., № 87.

1. "Дзєннік Людови", орган Народної Партії, видавався у Варшаві з 29.VIII.1945 р., мав видозміни: білостоцьку, лодзьку, шльонську, великопольську.
2. Бандера Степан (1909-1959), український політик, керівник українського національного руху. З 1929 р. зв'язаний з Організацією Українських Націоналістів (ОУН). У 1932 р. зайняв посаду крайового провідника ОУН і крайового коменданта Української Військової Організації (УВО). Заарештований у червні 1934 р. за участь у приготуванні замаху на міністра внутрішніх справ Броніслава Пєрацького й засуджений на кару смерті, згодом замінену довічним ув'язненням. Звільнений із в'язниці у вересні 1939 р. продовжував діяльність в ОУН, був головним ініціатором утворення Революційного Проводу ОУН (10.II.1940),опозиційного до Проводу ОУН і його голови Андрія Мельника (1890-1964). II Великий Збір ОУН, який відбувся у квітні 1941 р. у Кракові, обрав С.Бандеру провідником ОУН, виключивши А.Мельника і його співробітників з ОУН. У липні 1941 р. заарештований гестапо разом з кільканадцятьма іншими керівниками ОУН і ув'язнений у концентраційному таборі Захсенхаузен. Заарештували також двох братів Бандери: Олександра (1911-1942), журналіста й доктора політичних наук та Василя (1915-1942), студента філософії. Обидва загинули в концентраційному таборі Аушвіц у серпні 1942 р., вбиті польськими співв'язнями. 25.IX.1944 р. Бандеру звільнили з табору й він до кінця війни перебував на терені Німеччини під наглядом гестапо. Після війни оселився у Мюнхені, де 15.X.1959 р. був убитий агентом КГБ Богданом Сташинським.
3. Клей Люціус ду Біньйон, американський генерал. Під час Другої світової війни заступник начальника генерального штабу з питань матеріального забезпечення, після війни виконував обов'язки заступника начальника військового управління американської зони окупації Німеччини, а в 1947-1949 рр. начальник цього управління і командувач американських сухопутних військ у Німеччині.

25

1947 р., квітень[a], Люблін. — Зі звіту ВК ПРП в Любліні для ЦК ПРП за період від 10 березня до 10 квітня 1947 р. Вимога виселити українців

...[a] Справи безпеки.

У нашому воєводстві все ще надалі існує як д[уже] важлива проблема українських банд, які останньо посилили свою терористичну діяльність у нашому воєводстві, зокрема в повітах: Грубешів, Томашів, Володава, Біла Підляська, тероризуючи і вбиваючи польське населення і наших членів Партії[1]. Не дозволяють загосподарювати частину українських земель, які лежать облогом у повітах Грубешів і Томашів. Щоб цілком ліквідувати банди УПА, слід негайно приступити до їх ліквідації, доки розпуститься листя, поза тим слід виселити всіх українців, яких на цих теренах проживає 20667 осіб[2] і які нерозривно зв'язані з бандами й допомагають їм переховуватися. У зв'язку з цим просимо Центральний Комітет звернутися до військових чинників з пропозицією негайно виселити українців з нашого воєвод-

ства, що спричиниться до більшої стабілізації і дозволить загосподарювати терени, які лежать облогом у нашому воєводстві[3].

Секр[етар] Воєводського Комітету
ПРП в Любліні (-) Ст. Шот[4]

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-190, а. 27-28.

a. Пропущено початковий фрагмент звіту щодо організаційних, персональних і рільничих справ.

1. За офіційними відомостями від січня до березня 1947 р. у Люблінському в-ві загинуло внаслідок діяльності УПА 6 функціонерів УГБ і членів ПРП. Жертв серед цивільного населення не занотовано. Пор. АНА, VI Відділ, Особові справи осіб, полеглих у боротьбі за народну владу і вбитих польським і українським підпіллям у 1944-1947 рр.
2. Протягом акції "Вісла" з Люблінського в-ва виселено бл. 45 тис. українців.
3. За відомостями повітових народних рад до 1.I.1951 р. на терені Люблінського воєводства залишалося незагосподарьованими 111568 га ґрунтів з 221 886 га, що залишилися після виселеного українського населення.. Пор. АНА, Міністерство Сільського Господарства і Земельних Реформ, 2058.
4. Шот Станіслав, у 1945-1948 рр. перший секретар ВК ПРП, з жовтня 1956 до січня 1957 р. перший секретар ВК ПОРП у Любліні.

26

1947 р., квітня 1[a], Варшава. — Ухвала Ради Міністрів РП про вшанування пам'яті генерал-полковника К. Сверчевського

28 березня 1947 р. від підступних куль фашистів загинув ген[ерал]-полковник Кароль Сверчевський, другий віце-міністр національної оборони, колишній командувач II Армії, герой боротьби за волю Польщі й Іспанії. Визнаючи непроминущі заслуги і з метою увічнення пам'яті генерал-полковника Кароля Сверчевського Рада Міністрів ухвалює:

I. Влаштувати урочистий похорон ген[ерал]-полковника Кароля Сверчевського за кошт держави.

II. Спорудити пам'ятники ген[ерал]-полковникові Каролеві Сверчевському над Нисою Лужицькою на цвинтарі солдатів II Армії і на місці його геройської смерті.

III. Зобов'язати міністрів національної оборони й фінансів відповідно забезпечити вдову ген[ерал]-полковника Кароля Сверчевського і його неповнолітніх дітей.

"Ґлос Люду", 1947, 1. IV, № 90.

a. Дата опублікування документа.

27

1947 р., квітня 2, Варшава. — З протоколу № 4 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Томаш, Замбровський, Берман, Мінц, Радкевич, Спихальський. При п. 1 і 2 присутні тов. Мазур, Окс, Альбрехт.

Порядок денний:

1. Справа партійних внесків, скорочення і підвищення зебезпечення парт[ійного] апарату

2. Справа Головної Ради Відбудови Варшави.

3. Створення Координаційної Комісії до справ розвідки й контррозвідки.

4. Різне.

...[a] До п. 4 порядку денного.

5. Інформація тов. Радкевича про дальший перебіг здачі і про акцію на теренах операцій українських банд. Акція має закінчитись на початку травня.....[a]

Протокол вела
(М. Руткевичева)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 18-19.

а. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських питань.

28

1947 р., квітня 2, Варшава. — Наказ міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського й міністра громадської безпеки генерал-майора С. Радкевича про здійснення військової операції проти УПА у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Сверчевського

Таємно

Після трагічного випадку — вбивства українськими фашистами с[вітлої] п[ам'яті] генерал-полковника Сверчевського — 1 квітня на тому самому місці банди УПА здійснили повторний напад, цим разом на групу ВОП[1]. Під час бою було вбито 19 солдатів, а 7 схоплено. Все свідчить про те, що банди УПА роззухвалилися і діють агресивно, що особливо виявляється на теренах пов. Сянік і Ліско. Аби помститися за смерть ген[ерала] Сверчевського і товаришів по зброї, а також з метою остаточного знищення українського бандитизму насамперед на терені вищезгаданих повітів

н а к а з у ю :

1. Здійснити операцію на терені пов. Сянік і Ліско. Початок операції, після попереднього детального опрацювання плану: 10 квітня ц. р.

2. Командиром оперативної групи призначаю командира 8 ДП полк.Белецького. Командиром у справах опрацювання оперативних даних і керівництва агентурною розвідкою призначаю полк. Корчинського[2].

3. З метою зміцнення сил і засобів 8 ДП:

а)ком. КВБ — ген.-м-р Светлік виділить у розпорядження ком. 8 ДП оперативний батальйон Ряшівського в-ва у складі 1000 осіб, оперативний батальйон з військ ВБ Краківського й Люблінського в-в у складі 360 осіб і 4 бронеавтомобілів;

б) ком. ВО № 5 — виділить у розпорядження командира 8 ДП маневрову частину у складі 200 осіб.

4. Місце й райони розташування частин КВБ і ВП, що прибувають для зміцнення 8 ДП, повідомить ком. 8 ДП згідно з планом операції.

5. Засоби зв'язку, потрібні для керування операцією, виділить ком. ВО 5 за вимогами ком. 8 ДП.

6. Транспортні засоби й паливні матеріали виділять: для ВП — ком. ВО № 5, для КВБ — ком. КВБ.

7. Забезпечення оперативної групи продовольством і амуніцією запевнять командири окремих родів військ.

8. III віце-міністр н[аціональної] о[борони] виділіть ВП для забезпечення операції додатково 5 тонн бензину.

9. Командир 8 ДП подасть мені до 8 квітня 1947 р. опрацьований план операції, схвалений командиром ВО № 5.

Міністр громадської безпеки
(-) генерал-майор Радкевич

Міністр національної оборони
маршал Польщі (-) Жимерський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 67, а. 39-40.

1. У засідку, влаштовану сотнею "Біра", потрапили солдати 4 Маневрової Групи 37 Відтинка ВОП з Тісної. Загинуло 6 офіцерів, 11 солдатів і комендант постерунка ГМ у Тісній Ян Дупляк. Як випливає з документів УПА, засідку організовано у відповідь за вбивство солдатами цієї Групи поранених і персоналу шпиталю УПА на Хрищатій. Командування УПА було поінформоване про рішення перевести 4 Маневрову Групу ВОП до Кошаліна. Солдати, які потрапили в засідку, охороняли офіцерів, які їхали до Балигорода полагодити формальності, пов'язані з передислокацією Групи. Див. док. 4.
2. Корчинський Гжегож (1915-1971), полковник УГБ, в 1946-1948 рр. віце-міністр громадської безпеки, під час акції "Вісла" виконував обов'язки заступника генерал-майора Моссора з питань безпеки.

29

1947 р., квітня 8, Варшава. — Інформативна нотатка начальника II Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бургіна[1] віце-міністрові полк. Р. Ромковському[2]

Оперативний Відділ Чеського Генерального Штабу видав наказ генералові Гершманові[3] в Гуменному[4] (Сх. Словаччина), щоб він негайно порозумівся через Барвінок[5] з Ряшівською оперативною групою.

Одночасно видано наказ забезпечити кордон і здійснити активні кроки проти частин УПА, що відступають.

Оригінал, машинопис.
Архів Управління Охорони Держави (далі АУОД), Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 181.

1. Бургін Юлій (1906-1973), з 21.VI.1945 р. начальник II Відділу I Департаменту (контррозвідка) МГБ. 15.VI.1947 р. призначений головним редактором "Глосу Люду", з середини 1948 р. знову в МГБ на посаді директора кабінету міністра громадської безпеки.
2. Ромковський Роман (1907-1968), генерал-майор УГБ, у 1946-1954 рр. віце-міністр громадської безпеки, контролював діяльність оперативних департаментів, м. ін. I Департаменту — контррозвідки, III — збройне і політичне підпілля; V — партії і організації, VII - розвідка. 11.XI.1957 р. засуджений Воєводським Судом у Варшаві на 15 років ув'язнення за незаконне затримання у в'язницях і застосування недозволених слідчих методів щодо осіб, ув'язнених з політичних причин.
3. Йдеться, очевидно, про полк. Яна Германа, командира Оперативної Групи "Тепліце". Див. док. 22..
4. Місто у Східній Словаччині, розташоване над р.Лаборець, бл. 50 км на південь від кордону з Польщею.
5. Село у Коросненському пов., тепер прикордонний перехід на шляху з Дуклі до Свидника.

30

1947 р., квітня 10, Варшава. — Інформативна нотатка начальника II Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бургіна віце-міністрові Р. Ромковському

Мін[істр] внутрішних справ, цивільні і військові власті виконують усі наші побажання. Кордон від суботи[1] перекритий. Військова Комендатура в Гуменному підтвердила прийняття наказів, вказаних у нотатці від 8 квітня [19]47 р.[2]

Прикордонні частини й інші в цілковитій готовності, те ж стосується усіх властей, які нас цікавлять.

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 184.

1. Перша субота квітня в 1947 р. припадала на 5.IV.

2. Див. док. 29.

31

1947 р., квітня 11, Варшава. — З протоколу № 5 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Томаш, Замбровський, Берман, Мінц, Радкевич, Спихальський.

Порядок денний:

1. Пленум ЦК.
2. 1 і 3 Травня.
3. Сесія сейму.
4. Різне.

...[a] До п. 1 пор[ядку] ден[ного].

2. Постановлено доповнити склад кандидатів до ЦК. Політбюро висуне такі пропозиції: тов. Вольський, Борейша, Новак, Куліґовський, Краєвський, Шир. Кандидатуру тов. Орловської ще обговорити. Кооптація відбудеться на закритому засіданні членів ЦК і кандидатів. До ЦК, замість загиблого тов.Сверчевського, згідно зі статутом, докооптувати т. Лоніковського[1] ...[a]

5. Інформація тов. Радкевича про українську акцію. За тиждень тов. Вольський має подати план переселення українців[б]. За 2 тиж[ні] має розпочатися вивезення. Для української акції постановлено створити штаб у складі: ген. Моссор — по військовій лінії, полк.Корчинський — МГБ, Гюбнер[2] — КВБ. ...[a]

10. Обговорено справу II віце-мін[істра] нац[іональної] оборони. З 2 кандидатів: Поплавський[3] і Моссор визнано більш відповідним Поплавського. ...[a]

Вів протокол[в]

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-03, а. 36-37.

а. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських справ.

б. В оригіналі з малої літери.

в. Нерозбірливий підпис М. Руткевичевої.

1. Йдеться, очевидно, про Вацлава Левіковського, члена ЦК ПРП і ПОРП (1947-1959), віце-міністра громадської безпеки (1947-1952) й посла ПНР у СРСР (1952-1956).

2. Гюбнер (у документах також Губнер, Гібнер, Гуебнер) Юлій, полковник ВП, у 1945-1946 рр. командир 32 пп 8 ДП, згодом заступник командира Корпусу Внутрішньої Безпеки. 1951-1956 рр. командувач Внутрішніх Військ, 1956-1960 р. віце-міністр внутрішніх справ.

3. Поплавський Станіслав (1902-1973), генерал-полковник ВП, з 1922 р. у Червоній Армії на різних командних посадах, у вересні 1944 р. скерований до Війська Польського на посаду командувача 2 Армії ВП, з 28.XII.1944 р. командував 1

Армією ВП. У 1945-1947 рр. командувач Шльонського Військового Округу, з 22.XI.1947 р. командувач сухопутних військ, від 2.IV.1949 р. віце-міністр національної оборони. Наприкінці 1956 р. повернувся до СРСР.

32

1947 р., квітня 11[a], Варшава. — Рапорт III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчицу про результати боротьби проти УПА на терені Ліського й Сяніцького повітів

Таємно

1. Після закінчення акції переселення українського населення, тобто від липня 1946 р., боротьба з бандитизмом у вказаних повітах набрала пасивного характеру. Здійснено, щоправда, спорадичні вилазки в райони діяльності банд, але такі вилазки, не приготовані за даними розвідки, не давали жодних результатів, тим більше, що переважно запізнювалися. В разі зустрічі з бандою задовольнялися тим, що розганяли її і не пробували шляхом переслідування цілковито ліквідувати її. Таким чином, жодна з принагідних операцій не була здійснена до кінця. Поза тим, занехали систематичний контроль і обстеження терену й населених пунктів, звідки виселено українське населення. В результаті такої тактики банди УПА взимку не були ліквідовані, а їхня діяльність була лише обмежена тяжкими зимовими умовами. З настанням весни й поліпшенням кліматичних умов у горах банди стали агресивнішими. Втрати, яких банди зазнали взимку, зараз поповнюються з-посеред населення, яке під час акції переселення втекло до лісів, а згодом, через брак пильності місцевих властей і війська — повернулося до своїх давніх осель.

2. Переселення українського населення.

Переселення українського населення з повітів Сянік і Ліско за донесеннями Оперативної Групи "Ряшів"[1] було закінчено в червні 1946 р. і буцімто охопило 93 % загальної кількості українських родин у цих повітах. За даними командира 32 пп підполк. Цімури й інших офіцерів 8 ДП багато попередньо виселених сіл знову заселені українським населенням. Так, напр., у селі Вислок Великий, свого часу цілком виселеному, тепер живе бл. 140 родин (дані підполк. Цімури). Села Хільське, Творильне й інші, як зізнався полонений з банди "Ластівки"[2], так само заселені українським населенням, а свого часу були цілком виселені. Така само ситуація очевидно й у інших селах цих повітів. Ця справа недостатньо висвітлена завдяки тому, що 8 ДП, яка відповідає за цей терен, назагал не цікавиться українським населенням. Це підтверджує факт, що в районах на південний схід від Тісної понад півроку не було жодного солдата з 8 ДП, а є дані, що власне там

є бази українських банд. Як зізнає вишевказаний полонений з банди "Ластівки", населення в цьому районі зичливо наставлене до українських банд, допомагає їм, інформуючи про рухи польських військових частин, до яких воно ставиться вороже і постачає українським бандам поповнення у людях. З повищого випливає, що акція переселення, здійснювана недбало, не передбачала справдження всього українського населення, яке підлягало виселенню, і ця хиба дозволяла більшій його частині сховатися в лісах гір і згодом повернутися, аби під захистом українських банд далі господарювати. Припущення командування 8 ДП, що це повернулося населення, виселене до Радянського Союзу, мало правдоподібне. Єдино можливе є те, що завдяки недбальству командування 8 ДП частина українського населення ухилилася від перевірки, перечекала в лісах період переселення й повернулася до своїх давніх осель. При цьому слід підкреслити, що 8 ДП не зробила нічого, аби викрити людей у лісах і навіть тепер не знає, що діється на теренах, за безпеку яких відповідає.

3. Стан прихованого керівництва у дивізії.

Приховане керівництво у 8 ДП перебуває на неприпустимому рівні, взагалі кажучи — не застосовується. На всіх щаблях здійснюються звичайні телефонні розмови без використання будь-яких кодів. Під цим оглядом зовсім не видно, що дивізія виконує важливі оперативні завдання. Це уможливлює різним бандам вільне підслуховування всіх телефонних розмов. Найкраще доводить це факт, що телефонна лінія Балигород-Тісна, яка пролягає через терени, повністю контрольовані бандами, досі не знищена, оскільки приносить бандам велику користь. Такий стан сприяє виявленню військових таємниць і впливає на зменшення пильності керівництва дивізії.

Висновки:

1. З метою цілковитої ліквідації бандитизму в Ряшівському в-ві слід було б:

а) виселити українське і змішане населення, яке допомагає і поповнює банди УПА, особливо в південних районах воєводства;

б) одночасно з виселенням провадити сувору боротьбу з бандитизмом, забезпечити контроль теренів, виселених місцевими властями;

в) посилити сили військ на терені воєводства частинами КВБ;

г) організувати розвідку в бандах УПА силами УБ у співпраці з військом; досі такої розвідки не було.

2. Непідпорядкування командування 8 ДП до приписів про приховане керівництво спричиняється до зниження чуйності війська і виявлення військових таємниць, отож як гідне кари недбальство мусить гостро засуджуватися, а винні мусять притягатися до відповідальності.

3. Зважаючи на складні умови, в яких 8 ДП мусить провадити боротьбу з бандами, слід було б на час тривання акції усталити спеціальні терміни зужиття уніформи, норми забезпечення продовольством, паливними мат[еріалами] й грошового (польового) забезпечен-

ня. Поза тим треба було б доповнити до повного складу штати офіцерів і підофіцерів.

Начальник Оперативного
III Відділу Генерального Штабу
підполк. Коссовський

Заст. начальника
Оперативного Відділу
Генерального Штабу
полк. Пшонський

Над текстом рапорта дописано від руки: "Ген. Стеца. Доручаю: Підготувати окрему течку з усіма матеріалами, що стосуються трагічної смерті ген.Сверчевського. Попросити про матеріали в "Інформації"[3], Пол[ітико]-Вих[овного] Упр[авління] й інших.

а) На підставі матеріалів опрацювати генеральський наказ[4] (для ком.див.) з відповідними наслідками для винних. Корчиц. 18.4.[19]47".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 613, а. 1-3.

a. Дата дописана рукою.

1. Оперативна Група "Ряшів" була утворена 5.IV.1946 р. рішенням Державної Комісії Безпеки з метою здійснення цілковитого переселення українського населення з Польщі до УРСР і ліквідації УПА. До складу Групи входили: 8 ДП — діяла на терені пов. Березів, Ліско, Сянік; 9 ДП — пов. Ярослав, Любачів, Перемишль; 14 пп - пов.Любачів; 18 пп — пов. Сянік, Ліско, Коросно; 3 ДП і 5 пп - терен південно-східних повітів Люблінського в-ва. Крім того, ОГ підпорядкували бригаду ВВБ-Ряшів і маневрові групи 8 Відділу ВОП у Перемишлі. Командиром ОГ був генерал-майор Ян Роткевич. ОГ "Ряшів" ліквідована 31.X.1946 р.

2. "Ластівка" — Григорій Янковський — старший сержант УПА. Походив з села Тисова пов.Перемишль, під час війни служив у поліції, в січні 1946 р. утворив сотню на базі розпущеної сотні "Ворона". До серпня 1946 р. виконував функції коменданта Підофіцерської Школи ім. полк."Коника" 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко" (сотня становила в цей час охорону школи). Загинув 4.VI.1947 р. в районі села Лещава Долішня пов. Перемишль.

3. Йдеться про Головне Управління Інформації Війська Польського. ГУІ складалося з трьох оперативних відділів: I Відділ — охорона центральних частин ВП, II Відділ — контррозвідка, III Відділ — організаційний, IV Відділ займався слідством. ГУІ до 1950 р. входило до складу II Відділу Генерального Штабу. Начальниками ГУІ по черзі були: полк.Микола Кожушко (1944-XII.1945), полк.Ян Рутковський (I.1946-IV.1947), полк.Стефан Кугль (V.1947-VI.1950), полк.Дмитрій Вознесенський (до VII.1953), полк. Кароль Бонковський (до 1955). Функції заступника начальника ГУІ зі слідчих питань виконували: полк.Анатолій Фейгін (VIII.1945-IV.1950), полк.Антоній Скульбашевський (VIII.1950-VI.1954), попередньо головний військовий прокурор.

4. Зміст генеральського наказу, виданого 2.V.1947 р. був таким: "Слідство у справі трагічної смерті с.п. генерал-полковника Кароля Сверчевського виявило, що стан зберігання військової таємниці на терені Військового Округу № 5 далеко не задовільний. Розмови військового характеру провадяться відкритим текстом. Інформування громадськості про пересування військових частин, інформування частини в Тісній про наступний приїзд генералів - становить яскраве порушення елементарних засад зберігання військової таємниці.

З огляду на вищесказане Командувачеві ВО № 5 генерал-лейтенантові Венцковському Миколаю, як відповідальному за стан свого Округу, висловлюю зауваження. Наказ подати всім генералам Війська Польського".

2.V.1947 р. був виданий офіцерський наказ подібного змісту, в силу якого, за порушення військової таємниці і за погану організацію охорони ген. Свєрчевського командир 8 ДП полк.Бєлецький і командир 34 пп підполк. Ґерхард були покарані суворою доганою. Див. ЦВА, IV.111, т. 613, а. 50-51.

33

1947 р., квітня 11, Варшава. — Рапорт начальника Оперативного Відділку III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП підполковника Коссовського начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчицу про обставини смерті генерал-полковника К. Свєрчевського.

Цілком таємно

28 березня 1947 р. за наказом начальника Генерального Штабу я виїхав разом з комісією на чолі з генерал-майором Завадським до Сянока, щоб на місці обстежити умови, що супроводжували смерть с.п. ген[ерал]-полковника Свєрчевського. З Сянока, за наказом ген[ерал]-майора Завадського, я вирушив на місце смерті генерал-полковника Свєрчевського.

Місце, в якому була влаштована засідка, особливо сприятливе для цього з огляду на характер терену. Шосе йде, петляючи між стрімкими узгір'ями заввишки 300-350 м, і лише їх вершини вкриті лісом. Це створює дуже сприятливі умови видимості й обстрілу для банди, яка влаштовує засідку, при можливості повного маскування на краю лісу (д[ив].схему)[a].

Місце, в якому після першого обстрілу машини перебував ген. Свєрчевський (на схемі позначене "А"), забезпечувало йому порівняно добрий захист проти безпосередніх влучань, але генерал не залишався там довго. Після певного часу він зійшов з місця "А" під місток на струмку, що в цьому місці перетинає шосе (місток так само захищав від куль), і під містком перейшов на інший бік шосе й через струмок на протилежний берег, звідки спостерігав за перебігом бою (на схемі "Б"). В цьому місці генерал отримав перший постріл у живіт. Тоді ген. Свєрчевський, роздягаючись, аби забандажувати рану, пішов за ген. Венцковським і полк. Бєлецьким, які переходили струмок, до безпечного, захищеного місця. В цей час він отримав смертельний постріл (на схемі місце, де генерал отримав цей постріл, позначене "Ц"). Підтримуваний офіцером, ген. Свєрчевський пройшов іще близько 20 м уздовж берега струмка до місця, позначеного на схемі "Д", де помер.

Організаційної приналежності банди, яка здійснила напад, не можна встановити, оскільки нікого з учасників не спіймано. Так само не можна визначити її чисельності. Ймовірно, вона була невелика, про що свідчить факт втечі банди після прибуття автомашини "ЗІС" з 25 солдатами. Бандити відступили, маючи велику перевагу щодо розта-

шування в терені. На підставі огляду позицій бандитів і залишених слідів, між іншим у вигляді вистріляних гільз, можна зробити висновок, що банда була озброєна карабінами, автоматами й ркм. Під час моєї інспекції я встановив, що під час поїздки с.п. ген[ерал]-полковника Сверчевського було допущено цілий ряд недоліків і організаційних порушень. Найважливіші з них:

1. Під час поїздки з Балигорода до Тісної попереду не було автомашини з охороною. Генерали їхали першим автомобілем і таким чином їм першим загрожувала небезпека.

2. Охорона ген. Сверчевського була неорганізована й ніхто не знав, якими будуть його обов'язки в разі якогось випадку. Винний у цьому передусім командир відділення охорони, який повинен докладно проінструктувати своїх людей, що кожен з них у разі небезпеки має робити. Про те, що в 34 пп і в частинах КВБ офіцери, визначені командирами охорони, не знають своїх обов'язків, свідчить такий факт, який особисто я бачив.

29.3. ц. р. з групою офіцерів і охороною з близько 30 людей я вирушив на місце трагічної смерті ген. Сверчевського, аби виконати огляд місця події. В той час, як командир 34 пп підполк. Герхард показував увесь перебіг випадку, вся охорона з карабінами на ременях товклася біля нашої групи разом зі своїми командирами, замість охороняти нас. Не виставлено жодних постів, чат, не вислано патрулів і т.п. Якраз у цей момент, через непорозуміння, у навколишніх лісах трапилася досить інтенсивна стрілянина між відділами ВОП і оперативною групою 34 пп. На звук пострілів (кулі йшли над нами на висоті бл. 100 м, оскільки відділи, що стріляли, перебували на двох сусідніх узгір'ях) уся наша охорона разом із офіцерами розбіглася.

3. Припускаю, що банда мала відомість про приїзд ген. Сверчевського. Своє припущення я базую на таких умовах:

а) ген. Сверчевський здійснював інспекцію всіх військових частин по черзі від Коросна до Тісної, отож банда могла припускати, що він здійснюватиме інспекцію відділу ВОП так само і в Тісній;

б) організація засідки як під оглядом вибору позиції, так і напрямків вогню вказувала, що банда очікувала групу, що їхала з Балигорода до Тісної;

в) якби навіть диверсанти не мали докладних відомостей, куди поїде генерал, вони легко могли влаштувати кілька засідок на дорогах з Балигорода, оскільки цей терен в околицях найбільше для цього надається;.

г) начальник штабу 34 пп перед виїздом генерала з Ліська до Балигорода голосно, при відкритих вікнах, розмовляв по телефону з Балигородом, аби там приготувалися до приїзду генерала;

д) ген. Сверчевський здійснював подорож зовсім відкрито і всюди його урочисто приймали, отож цей факт так само мусив бути відомим диверсантам;

є) в місці, в якому влаштовано напад, уже понад півроку не було жодних випадків. На підставі цього слід було б припускати, що напад був не випадковим;

є) не виключено, що за подорожжю генерала весь час стежили диверсійні елементи з-посеред реакційних груп Центральної Польщі і вони організували замах власне в такому районі, де підозра впаде на українців.

Вважаю своїм обов'язком висловити це припущення, аби органи, призначені для здійснення детального слідства, не замикалися на припущенні, що злочин здійснили українські фашисти й не шукали винуватців тільки між ними.

Висновки:

1. Слід було б найближчим часом організувати оперативну групу, яка б розробила план операції, що мала б на меті, серед іншого, цілковиту екстермінацію решток українського населення на південно-східному прикордонні Польщі, виселення змішаного населення, яке сприяє бандам УПА, з гористих теренів Ряшівського в-ва й цілковите знищення українських банд. Операція мала б здійснюватися у взаємодії зі збройними силами сусідніх держав – СРСР і Чехо-Словаччини.

Для цього потрібно:

а) замінити 8 ДП, яка перебуває у цьому районі вже понад 2 роки, іншими військовими частинами;

б) сконцентрувати у р-ні Сянік, Ліско, Балигород, Тісна близько 2 дивізій піхоти (на літній період), розмістити їх не в містечках і селах, а в навколишніх лісах у наметах, чому сприяють місцеві як кліматичні, так і природні умови.

2. Слід призначити Спеціальну Комісію[1] з участю представників Генерального Штабу, Головного Управління Інформації, II віце-міністра й Військової Прокуратури, яка б на місці здійснила детальне слідство й усталила причини й обставини смерті с.п. ген[ерал]-полковника Свєрчевського.

Начальник Оперативного Відділку
III Відділу Ген[ерального] Штабу ВП
підполк. Коссовський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 613, а. 1-3.

а. Не публікується.

1. Див. док. 49.

34

1947 р., квітня 12, Варшава. — Протокол № 20 засідання Державної Комісії Безпеки

Присутні: маршал Жимерський, міністр Радкевич, генерал Вітольд, генерал Моссор, генерал Светлік, міністр Вольський, генерал Стеца, полковник Корчинський, полковник Чапліцький[1].

Порядок денний: Стан безпеки на терені Ряшівського воєводства.

Доповідає міністр Радкевич. Протягом останнього часу упівські банди у південній частині Ряшівського воєводства посилили свою діяльність. Смерть генерала Сверчевського, а потім нечуване вбивство солдатів і офіцерів ВОП між Тісною і Балигородом змушують до того, щоб українські справи внести до порядку денного і якнайшвидше запровадити на цих теренах лад і безпеку. Для цього слід виселити з цих місцевостей українське населення і переселити його на терени Повернених Земель.

Доповідає міністр Вольський. Він окреслює райони розселення українського населення у воєводствах: Щецінському й Ольштинському. Розподільчі пункти можуть бути в Катовіцах і Любліні.

Генерал Моссор. Про методи евакуації.

Генерал Спихальський. Про деталі плану.

Ухвалено. Ген Моссорові опрацювати план акції[2] і в середу, 16.4.1947 р. доповісти[3].

Вів протокол
ген[ерал]-май[ор] Стеца

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 49.

1. Чапліцький Юзеф, полковник УГБ, директор Департаменту III МГБ, що займався боротьбою з політичним і збройним підпіллям.
2. Див. док. 42.
3. Див. док. 41.

35

1947 р., квітня 12, Перемишль. — З бойового донесення № 00102 Штабу 9 ДП Командуванню Краківського Округу. Інформація про знищення шпиталю УПА в районі села Аксманичі

Цілком таємно

1. Діяльність банд.

Донесень про напади банд не було.

2. Здійснені операції.

а) група підполк. Скульского.

1/26 пп[а] прочісував район від Молодича (5830) до Любачева: банд не зустрів;

б)група підполк. Вигнанського.

1/28 пп сьогодні розвідував район [села] Холовичі (1414), захопив 1 бандерівця (рушничника).

В доповнення до донесення № 00101 — бій за схрон у р-ні на захід від Аксманичів[1] (у лісі координати: 0423) — мав такий перебіг: II/28 пп — бл. 10.00 дня 11.IV.[1947 р.] натрапив на схрон, який, як виявилося, був шпиталем надрайону[2]. У шпиталі — широко розбудованому, з кількома виходами й дуже добре замаскованому — була певна кількість поранених бандерівців і лікарського персоналу. Цей персонал боронився, відстрілюючись, і відмовлявся здатися. Лише після багатогодинної операції, перед вечором, вдалося зламати опір завдяки використанню мін і ракет, якими було підпалено запаси бензину чи спирту, що викликало пожежу й великий вибух, після якого сталося ряд менших вибухів амуніції. Під час пожежі бандити, які залишилися живими, здійснили самогубство, а можливо, хтось із персоналу добив поранених. Нікого не вдалося взяти живим. Здійснені сьогодні вранці розкопки пожарища й руїн дали такий результат: 25 трупів бандитів, з них тільки 8 надпалених, решта спалена до невпізнання; серед розпізнаних встановлено 4 лікарів, з них: 1 німець[б], псевдонім "Мар'ян"[3], ймовірно, головний лікар надрайонового шпиталю; другий — українець[б] "Сопран"[4]; псевдоніми інших поки що не встановлені. Здобуто 9 одиниць зброї, а саме: 4 карабіни, 2 автомати і 3 пістолети. Очевидно, зброю мав тільки персонал шпиталю. У шпиталі був великий запас ліків і продовольства (за агентурною інформацією - 6-місячний запас), а також велика кількість хірургічних інструментів і лікарського устаткування, але все це повністю знищене[5]. Вся операція була здійснена без власних втрат...[в]

Начальник Штабу 9 Див[ізії] Піх[оти] (дипл. підполк. Гінальський)

Командир 9 Дрезденської Дивізії Піхоти (полк. Величко)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізії Піхоти, IV. 310. 09, т. 56, а. 107.

а. Перший батальйон 26 полку піхоти.

б. В оригіналі з малої літери.

в. Пропущено фрагмент донесення про стан вишколу, моральний стан, зв'язок і дислокацію 9 ДП.

1. Село в Перемиському пов.

2. Це був шпиталь району I, надрайону "Холодний Яр", округи I ОУН.

3. Інформація помилкова. "Мар'ян" — Гельмут Краузе — лікар УПА. Нар. 30.1.1913 р. у Баксхайлері б. Аахена. Студіював медицину, під час війни служив у німецькій армії санітаром. Навесні 1945 р. звільнений УПА з табору полонених у Пикуличах під Перемишлем разом з д-ром Вільгельмом Вельніке, псевдо "Сян". До липня 1947 р. виконував обов'язки лікаря сотні "Крилача". У вересні 1947 р. під час походу розом із сотнею "Бурлаки" до американської зони окупації Німеччини Г. Краузе потрапив у полон в горах Кривань у Словаччині і 24.V.1948 р. був

депортований до Польщі. Районний Військовий Суд у Ряшеві засудив його на 15 років ув'язнення. У 1955 р. звільнений з в'язниці в Барчеві й висланий до Західної Німеччини.

4. Інформація помилкова. "Сопран" — прізвище невідоме - підреферент служби здоров'я УПА при Українському Червоному Хресті у районі І надрайону "Холодний Яр", в цей час не перебував у шпиталі. У знищеному шпиталі загинув Ярослав Совган пс. "Магістр", "Дар", "Нехрист", магістр фармації, який виконував обов'язки окружного референта служби здоров'я 1 округи ОУН "Закерзонського Краю" та "Богдана" — головний фармацевт надрайону "Холодний Яр".

5. У період перед акцією "Вісла" було знищено ще кілька інших санітарних пунктів і шпиталів УПА, напр. 9.Ш.1947 р. оперативна група повітової Комендатури ГМ з Сянока знищила санітарний пункт у Раковій (у спаленому схроні загинуло 12 поранених і персонал), 9.IV.1947 р. біля села Мельнів 2 пп спалив шпиталь з 25 пораненими й 4 лікарями. Див. док. 4.

36

1947 р., квітня 12, Люблін. — Зі звіту командувача Люблінського Округу генерал-лейтенанта Б. Зарако-Зараковського[1] Генеральному Штабові ВП за березень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у Люблінському воєводстві

Таємно

...[a] Одним із важливіших питань воєводства стає українська справа у трьох повітах (Грубешів, Томашів, Володава).

Українські терени лежать облогом і польське населення уникає оселення на них з причини присутності там багатьох українських родин і банд УПА. Тому назріла потреба радикальних кроків у цій справі (рішуче виселення українського населення і добре підготовлена акція проти УПА).

Поза тим жодних поважних політичнх змін у ситуації воєводства немає..[a]

Командир Військового Округу VII
ген.-лейт. Зараковський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1548.

a. Пропущено фрагменти звіту, що не стосуються українського питання.

1. Зарако-Зараковський Болеслав, генерал-лейтенант ВП, командир Військового Округу № VII (XII.1946-XII.1947).

37

1947 р., квітня 14, Варшава. — Директиви[1] для властей загальної адміністрації, військових, оселенчих і Державного Репатріаційного Управління у зв'язку з планованим виселенням українського населення

[a]Переселення кольорове "В"[a]

1. Власті загальної адміністрації на старих теренах зобов'язані:

а) простежити за тим, аби переселенці забрали все рухоме майно, а передовсім живий, мертвий інвентар, збіжжя, картоплю, коренеплоди й вироби з них;

б) забезпечити відповідну кількість підвод для доставлення переселенців і їхнього майна до збірних пунктів (залізничні станції);

в) стежити, щоб не було випадків сваволі, грабунку чи нищення майна, що вивозиться чи залишається і про спостереження негайно доповідати командирам військових частин, сповіщати про це негайно МГА, Політичний Департамент;

г) простежити, щоб військові власті забезпечили відповідною охороною збірні пункти;

д) простежити за належною організацією лікарської допомоги в пунктах.

2. Військові власті зобов'язані:

а) скласти перелік (родин) переселених осіб і цей перелік передати разом з переселенцями на збірний пункт за нижчеподаним зразком:

Назва села . . . . . громада . . . . . .повіт . . . . . .

Прізвище й ім'я	Вік	Ступінь спорідненості з главою родини	Примітка

б) скласти в громаді витяги з переліку ґрунтів з окремих місцевостей, вказуючи такі дані:

Назва села . . . . . громада . . . . . .повіт . . . . . .

Прізвище й ім'я	Загальна площа га	З того орних ґрунтів	Кількість власних будівель		Примітка
			житлов.	господ.	

Такий перелік повинен бути у конвоїра, котрий передасть його разом з транспортом на розподільчому пункті властям ДРУ (в місці поділу транспорту на окремі вагони);

в) забезпечити охорону збірних пунктів, підпорядкованих керівництву пункту;

г) забезпечити відповідну кількість конвоїрів, які доставлять залізничні транспорти до розподільчих станцій. Детальні інструкції отримають від керівництва пунктів;

д) поінформувати всі діючі там в[ійськові] ч[астини], що господарями збірного пункту є власті ДРУ і вони вирішують питання розмі-

щення доставлених переселенців і порядок черговості при завантаженні їх до потягів.

3. Власті ДРУ зобов'язані:

а) при завантаженні простежити, аби одну родину не завантажували до 2 чи більше вагонів і щоб майно все завантажувалося разом з власником;

б) вантажити до окремих вагонів населення, призначене для оселення в місті й окремо — в селі чи в маєтку як фільваркова служба;

в) вручити конвоїрові потягу список — скільки яких родин є в даному транспорті. У розподільчому пункті конвоїр передасть список разом із транспортом властям ДРУ;

г) приготувати пункти розвантаження на залізничних станціях з забезпеченням харчування, нічлігу й засобів транспорту до місця призначення;

д) скерувати до кінцевих пунктів механічний транспорт з інших теренів.

4. Оселенчі власті зобов'язані:

а) негайно усталити переліки вільних господарств за громадами з поданням номера й площі кожного господарства. Ці переліки виконують громадські уряди і передають оселенчим секторам;

б) з моменту прибуття транспорту оселенчий сектор телефоном викликає зв'язкових по 1 з кожної громади села. Зв'язкові повинні мати при собі другий примірник детального реєстру місткості й будуть видавати на місці скерування на конкретні об'єкти до солтисів;

в) простежити, аби власті ДРУ забезпечили засобами пересування до місць призначення. В разі необхідності здійснити мобілізацію підвод у конкретних громадах для доставлення переселенців до господарств;

г) видати відповідні розпорядження громадським урядам і солтисам у справі тимчасового розміщення осіб, що отримують господарства без будівель (бажано видати такий наказ уже на розподільчому пункті);

д) на більші господарства скерувати відразу відповідну кількість родин з правом спільного користування з будівель до часу поділу чи будівництва додаткових;

е) на господарства, що не мають будівель, осаджувати переселенців з одночасним наданням їм права користуватися будинками інщих заселених господарств аж до часу на здобуття власних;

є) до часу усталення земськими властями меж наданих господарств тимчасові розмежування здійснює солтис.

Над текстом дописано від руки: "Організаційна конференція 14.IV.[19]47 за участю зацікавлених сторін (віце-міністр Вольський). Матеріали щодо рішень конференції скеровані до Вейського[6] з метою опрацювання у вигляді нотатки для віце-міністра Вольського і відповідних листів до зацікавлених воєводств (15.IV.47). Зміна - 17.IV.47.

Копія, машинопис.
АНА, Міністерство Повернених Земель (далі МПЗ), 784, а. 1-5.

а-а. Заголовок документа дописано від руки червоним олівцем, великими друкованими літерами.

б. Так у тексті. Ймовірно, йдеться про З. Вольського, директора Центрального Правління ДРУ.

1. Директиви опрацьовано на конференції, організованій у Міністерстві Повернених Земель за участю директора Оселенчого Департаменту МПЗ Й. Петкевича, віце-міністра громадської адміністрації В. Вольського, директора Центрального Правління ДРУ З. Вольського і начальника Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП генерал-майора Стеци. У тексті директив, а також розроблених на їх основі інструкцій МПЗ і ДРУ, з огляду на суворо таємний характер акції виселення, відсутні вислови "українці", "українське населенн" і т.п. Див. док. 52 і 53.

38

1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М. Жимерського до міністра національної оборони ЧСР генерала армії Л. Свободи у зв'язку з акцією "Вісла"[1]

Таємно

Уряд Польщі вирішив остаточно очистити від фашистських банд УПА прикордонний польсько-чехословацький терен від лінії Новий Санч, Стара Любовня до кордону СРСР. Одночасно буде здійснена евакуація українського населення з тих теренів на північно-західні терени Польської Речіпосполитої, де його розмістять як сільських поселенців.

У зв'язку з цим виникає побоювання, що під час цієї акції небажані елементи проникатимуть на територію Чехословаччини, як це вже мало місце під час операцій, що відбувалися попередньо.

Прошу Вас, Пане Міністре, спричинитися до якнайсуворішого закриття кордону на згаданому відтинку. Акція почнеться 2О квітня і триватиме близько 2-х місяців.

Міністр національної оборони
Жимерський маршал Польщі

Оригінал, машинопис.
Архів Міністерства Закордонних Справ (далі АМЗС), Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 7.

1. Лист маршала М. Жимерського до ген. Л. Свободи і схожого змісту до ген. Н. Булганіна був переданий 16.IV.1947 р. начальником II Відділу Генерального Штабу ВП генерал-майором В. Комаром міністрові закордонних справ РП З. Модзелевському з проханням вислати його як телеграму каналами МЗС. Посол РП у Чехословаччині С. Вербловський вручив текст цього листа ген. Л. Свободі 17.IV.1947 р. Див. док. 39.

39

1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М.Жимерського міністрові національної оборони СРСР генералові армії Н. Булганіну[1] у зв'язку з акцією "Вісла"[2]

Таємно

Уряд Польщі вирішив остаточно очистити від фашистських банд УПА прикордонну смугу від району Бреста над Бугом аж до чехословацького кордону. Одночасно буде здійснена акція евакуації українського населення з тих теренів на північно-західні терени Польської Речіпосполитої, де його розмістять як сільських поселенців.

У зв'язку з цим виникають побоювання, що під час цієї акції небажані елементи проникатимуть на територію СРСР.

Прошу Вас, Міністре, спричинитися до якомога суворішого закриття кордону на згаданому відтинку. Акція розпочнеться 20 квітня і триватиме близько 2-х місяців.

Міністр національної оборони
Жимерський маршал Польщі

Під текстом дописно від руки: Вислана 14 ц. м. ген. Масловим.
Оригінал, машинопис.
АМЗС, Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 8.

1. Булганін Ніколай (1895-1975), генерал армії, згодом маршал, у 1947-1949 і 1953-1955 рр. нарком і міністр оборони СРСР.
2. Див. док. 38.

40

1947 р., квітня 16, Варшава. — З протоколу № 6 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Томаш, Замбровський, Берман, Радкевич, Спихальський. При п.1 пор[ядку] ден[ного] запрошені тов. Жимерський, Моссор, Вольський.

Порядок денний:

1. Справа акції переселення.
2. Приготування до 1 Травня.
3. Різне.

До п. 1 пор[ядку] ден[ного]. Доповідають: Жимерський, план військової акції[1] — ген. Моссор, питання переселення — т. Вольський.

Постановили:

1. Акція починається 23.IV.[1947 р.]

2. Командування військовою акцією: ген. Моссор — загальне керівництво, Корчинський — МГБ, Гюбнер — КВБ, Сідзінський[2] - пол[ітико]-вих[овне].

3. Військову акцію і примусове переселення здійснити в районі "С" і частково "Р"[3]. До інших теренів застосувати переселення адміністративним шляхом.

4. У планах переселення перемістити головну вагу на мазурські терени.

5. Скликати Президію Ради Мін[істрів] для прийняття ухвали Ради у справі акції переселення українців. Проект ухвали приготує т. Вольський[4].

6 На ПРМ подати кошторис акції, пропонуючи нас[тупне] вирішення: військо знімає суму 25 млн на амортизацію автомобільного парку, ДРУ покриває 15 млн на бензин, Мін[істерство] Фінансів покриває решту, тобто 50 млн...[a]

Вела протокол
М. Руткевичева

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 39-40.

a. Пропущено пункти 2 і 3 протоколу, що не стосуються українських справ. У пункті 3 протоколу засідання Політбюро, в частині, що стосується справ війська, записано: "Доручено тов.Спихальському зайнятися справою ген. Моссора (період окупації)". Див. док. 208.

1. Див. док. 42.

2. Сідзінський Болеслав, полковник резерву ВП, заступник командувача Оперативної Групи "Вісла" з політико-виховних питань. Нар. 6.X.1907 р. у Станіславові (нині Івано-Франківськ). До 1939 р. працював учителем. Під час війни у німецькій неволі, з липня 1945 р. на дійсній службі у ВП, заступник командувача Краківського Округу з політико-виховних питань (27.VII.1946-3.XII.1947) і Люблінського Округу (3.XII.1947-13.VIII.1948). 13.VIII.1948 р. безпідставно заарештований і ув'язнений. Після звільнення з ув'язнення 17.VIII.1951 р. — у запасі.

3. Терен діяльності Оперативної Групи "Вісла" поділено на 4 оперативні простори: "С" (Сянік), "Р" (Ряшів), "Л" (Люблін) і "Г" (Горлиці). Див. док. 42 і 50.

4. Див. док. 78.

41

1947 р., квітня 16, Варшава. — Протокол № 21 засідання Державної Комісії Безпеки

Присутні: маршал Жимерський, міністр Радкевич, ген[ерал]-лейт[енант] Спихальський, ген[ерал]-лейт[енант] Вітольд, ген[ерал]-май[ор] Светлік, ген[ерал]-май[ор] Моссор, ген[ерал]-май[ор] Стеца, полк[овник] Чапліцький, полк[овник] Фейгін[1], полк[овник] Нарбутт[2].

Порядок денний: План акції[3] щодо виселення українського населення і ліквідації банд УПА[a]. Доповідає ген[ерал]-май[ор] Моссор.

У дискусії взяли участь:

Маршал Жимерський.

1. До СРСР і до Чехії послано депеші про закриття кордону на період операції[4].

2. У плані викреслити "уповноважений Уряду".

3. У плані не вказано "в порозумінні з політичними партіями".

4. Підкреслити в плані, аби перед початком переселення на першому етапі знищити диспозиційні засоби банд УПА.

5. Міністр Вольський оголосить II частину плану, тобто план прийняття виселених українців[6].

Ген[ерал]-лейт[енант] Спихальський.

1. Треба спільно з Генеральним Штабом опрацювати план транспортування виселених. Опрацювати засоби забезпечення транспортів і зв'язку. Змінити назву опер[ативна] гр[упа] "Схід" на опер[ативна] гр[упа] "Вісла".

Міністр Радкевич.

1. Підкреслити в плані недопустимість виселення польського населення. У плані підкреслити, що головні завдання операції - боротьба з УПА. Найгірший елемент виселеного населення слід скерувати на Мазури.

Міністр Вольський.

1. Оголосити загалові, що військо здійснює операцію, а виселенням займаються виключно органи ДРУ.

Полк. Нарбутт.

1. Узгіднити з урядом СРСР і Чехословаччини, щоб при оперативній групі "Вісла" перебували їхні представники.

Полк. Фейгін.

1. Можуть бути втечі з транспортів. Чи можна нищити села? Потрібно забезпечити польські села. Продумати питання перевірки виселених.

Полк. Чапліцький.

1. У першу чергу слід виселити українське населення з міст. Службі безпеки слід запровадити суворий контроль виселених.

Генерал-лейтенант Спихальський.

1. Опрацювати сувору інструкцію для дій на місцевості і поведінки щодо місцевого населення.

Маршал Жимерський.

1. У тих місцях, де це можливо, дозволити населенню розібрати будинки і забрати їх із собою або ж дозволити вивезення цілих садиб тим, хто живе поблизу.

Вів протокол
ген[ерал]-май[ор] Стеца

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 50-51.

а. Так у тексті.

б. В тексті з малої літери.

1. Фейгін Анатолій (1909), полковник ВП, з вересня 1945 до жовтня 1949 р. заступник начальника Головного Управління Інформації ВП з питань слідства, потім директор Департаменту X Міністерства Громадської Безпеки. Після втечі до Західного Берліна його заступника полк. Юзефа Святли (5.XII.1953) усунутий з посади, в лютому 1954 р. звільнений з МГБ. Заарештований 23.IV.1956 р., засуджений 11.XI.1957 р. на 12 років ув'язнення.

2. Нарбутт-Робб Ігнаци (1912-1958), полковник ВП, командувач Служби Охорони Залізниці.

3. Див. док. 42 і 44.

4. Див. док. 38 і 39.

42

1947 р., квітня 16[а], Варшава. — Проект[1] організації спеціальної акції "Схід"[б].

Цілком таємно

I. Завдання.

Остаточно вирішити українську проблему в Польщі. Для цього:

а) Здійснити в порозумінні з Державним Репатріаційним Управлінням евакуацію з південної і східної прикордонної смуги всіх осіб української національності на північно-західні землі, розселяючи їх там у максимально можливому розпорошенні.

б) Евакуація охопить усі відтінки українського населення включно з лемками, так само й змішані польсько-українські родини.

в) На терені головного місцезнаходження банд, у південно-східному виступі країни (район Сянока) повинна відбутися цілковита евакуація, яка має охопити також і польське цивільне населення, без огляду на професійну, суспільну чи партійну приналежність. Цей терен у майбутньому буде заселений військовими поселенцями.

г) Акція евакуації мусить бути здійснена у найкоротший термін (якщо можливо, протягом 4-х тижнів) з огляду на потребу засіву ґрунтів новими поселенцями на теренах нового розселення.

д) Одночасно з акцією виселення повинна бути здійснена акція наступальної боротьби з бандами УПА, які після закінчення евакуації мусять бути безумовно винищені.

II. Командування

Військовим командувачем і [в]уповноваженим Уряду[в] для виконання цієї акції призначений заст. начальника Генерального Штабу генерал-майор Моссор, якому буде призначено уповноважених міністрів безпеки, громадської адміністрації та зв'язку і головного директора ДРУ.

III. Головна думка плану

а) Завдання виконати у двох фазах:

У I фазі сконцентрувати більшість сил і засобів на цілковитій евакуації району Сянока, обрамлюючи цю акцію одночасною евакуацією районів, прилеглих з заходу й півночі. Паралельно до цих дій здійснити евакуацію в Люблінському Військовому Окрузі.

У II фазі здійснити евакуацію району Перемишль-Любачів і району, замкнутого Вислоком і Новим Санчем.

б) Активну боротьбу з бандами УПА провадити від самого початку акції, здійснюючи чимраз докладнішу їх розвідку й локалізацію, аби після закінчення евакуації цивільного населення здійснити остаточну ліквідацію решток цих банд.

IV. Організація командування

Керівництво всієї акцією візьме на себе Командування Оперативної Групи "Схід" з місцем постою початково в Сяноку, а згодом у Ряшеві. Командуванню вищевказаної ОГ підлягатимуть усі частини, підрозділи й УБ як війська, так і безпеки й міліції, які перебувають на терені цих дій. Окрім того, командування ОГ "Схід" має право:

— видавати оперативні накази, що стосуються цієї акції, командувачам ВО 5 і 7.

— з уповноваження міністрів гром[адської] адм[іністрації] і сполуч[ення] та гол[овного] директора ДРУ — видавати розпорядження цивільним органам на місці.

— з уповноваження міністра пошти й тел[еграфів] видавати розпорядження місцевим поштово-телегр[афним] установам у районі: Володава—Любачів—Сянік—Ліско—Горлиці — аж до радянського й чехословацького кордону.

V.Засади політико-виховної акції

(Додаток № 1)[2].

VI. Поділ на райони дій

(Див.додану карту 1:500000, додаток № 2)[г].

Весь терен діяльності ОГ поділяється на 4 оперативні райони:

— район "С" (Сянік)

— район "Р" (Ряшів)

— район "Л" (Люблін)

— район "Г" (Горлиці)

Акцією у районі "С" особисто керуватиме командувач ОГ "Схід", у районі "Р" — командир 9 ДП, у районі "Л" — командувач ВО 7. Командування у районі "Г" буде організоване перед початком II-ї фази дій.

VII. Організація командування ОГ "Схід"

(Див. додаток № 3, 3а)[г].

VIII. Розрахунок сил

(Див. додаток № 4)[3].

IX. Організація командування у районі "С"

(Див. карту 1:100000, додаток № 5)[г].

X. Лінії сполучення для евакуації

(Див. додаток № 6)[г].

XI. Лінії сполучення для забезпечення

(Див. додаток № 7)[г].

XII. Засади забезпечення

(Див. додаток № 8[4], 8а[г], 8б[г]).

XIII. Засади і схема зв'язку

(Див. додаток № 9, 9а і 9б)[г].

Міністр громадської безпеки
Радкевич генерал-майор

Міністр національної оборони
Жимерський маршал Польщі

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 185-187.

а. Дата подання документа на засіданні Політбюро ЦК ПРП і Державної Комісії Безпеки. Див. док. 40 і 41.

б. Заголовок документа оригінальний. На засіданні Державної Комісії Безпеки 16.IV.1947 р., на пропозицію віце-міністра національної оборони ген.-лейт. М. Спихальського змінено назву Оперативної Групи "Схід" на "Вісла". Див. док. 41.

в-в. Фрагмент тексту, усунутий з проекту за пропозицією маршала Польщі М. Жимерського. Див. док. 41.

г. Додатки відсутні. Див. док. 44, прим. а.

1. Це перша версія плану акції виселення українського населення і ліквідації УПА, розробленого ген.-майором С. Моссором і представленого 16.IV.1947 р.. на засіданні Політбюро, а згодом ДКБ. Цей проект ліг в основу виданого 17.IV.1947 р. розпорядження ДКБ для Оперативної Групи "Вісла". Звертає увагу зміна акцентів у головній думці (розділ I. Завдання) первісної і остаточної версії плану. Див.док.40, 41 і 44. Єдиний примірник "Проекту організації спеціальної акції "Схід" зберігся в Архіві Управління Охорони Держави.

2. Див. док. 44, додаток № 1.

3. Див. також док. 44, додаток № 4.

4. Див. док. 44, додаток № 8.

Додаток 4

Розрахунок сил району "С" за локальними районами

№ р-ну	Кількість сіл	Характер місцевості	Кількість людей				Дивізії і їхнє місце постою	
			евакуація		гр. опер.[3]	разом		
			село[1]	разом[2]				
А	21	відкрита, порівняно спокійна	20	420	50	470	комб. полк з 8 ДП 1210	Ком. і штаб 8 ДП м.п Тирява Волоська 2570
Б	11	відкритий, ледь горбистий, густо залюднений, порівн. спокійний	20	220	50	270		
1	14	гористий, заліснений, села великі, багато україн. інтелігенції	30	420	50	470		
2	19	"	20	380	50	430		
3	14	"	20	280	50	430	комб. полк з 1 ДП 1380	
4	8	"	30	240	50	330		
В	14	Терен відкритий, ледь горбист29й, густо залюднений, порівн.спокійний	20	280	50	290		
6	13	Переважно гориста, середньо залюднена, небезпечна	30	390	50	440	комб. полк з 2 ДП 1320	Ком. і штаб 6 ДП м.п. Команьча 2300
7	11	"	30	330	50	380		
8	7	"	30	210	50	260		
9	7	"	30	210	30	240		
10	9		30	270	50	320	комб. полк з 6 ДП 980	
11	6	Гориста, густо заліснена, дуже небезпечна	30	180	80	260		
12	8	"	40	320	80	400		

№ р-ну	Кількість сіл	Характер місцевості	Кількість людей				Дивізії і їхнє місце постою	
			евакуація					
			село[1]	разом[2]	гр. опер.[3]	разом		
20	10	переважно гориста, густо заліснена, дуже небезпечна, досі не опанована	50	500	150	650	комб. полк з 7 ДП 1300	Ком. і штаб 7 ДП м.п. Устрики Горішні 3800
21	10	"	50	500	150	650		
22	13	"	50	650	150	800	комб. полк з 10 ДП 1200	
24	6	"	50	300	100	400		
23	12	"	50	600	150	750	комб. полк з 11 ДП 1300	
25	9	"	50	450	100	550		
13	13	гориста, густо заліснена, дуже небезпечна	40	520	100	620	бригада КВБ 1240	Ком. КВБ м. п. Балигород 4350
19	13	"	40	520	100	620		
16	15	"	30	450	50	500	бригада КВБ 1490	
17	10	"	30	300	100	400		
18	11	"	40	440	150	590		
5	9	переважно гориста, середньо залюднена, небезпечна, 30	30	270	40	310	бригада КВБ 1620	
14	20	гориста, густо заліснена, дуже небезпечна	40	800	100	900		
15	12	"	30	360	50	410		
Разом	325		–	10910	2230	13040		

1. Кордон з заходу й північного заходу 500 ГМ
2. Посилення району "Р" Ряшів 1300 ком. полк 5 ДП

3. Резерв командувача групи "Схід"	1300	Ком. полк	12 ДП
4. Сапери	500	один спец. сап.	
5. Посилення району "Г"	1300	ком. полк з	4 ДП
Разом	4900		
Загалом	17940		
з того:			
КВБ	4350		
ГМ	500		
сапери	500		
ВП	12590		
Загалом	17940		

Оригінал, планшет.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 27.

1. Кількість солдатів, передбачуваних для виселення одного села.
2. Загальна кількість солдатів, передбачуваних для виселення всіх сіл з даного району.
3. Кількість солдатів у оперативному резерві в даному районі.

43

1947 р., квітня 16, Варшава. — Донесення начальника IV Відділу Генерального Штабу ВП полк. М. Терлецького заступникові начальника Генерального Штабу ВП генерал-майорові С. Моссору з інформацією щодо передбачуваного Міністерством Громадської Адміністрації розміщення виселеного українського населення

Цілком таємно

Доношу, що генерал Абрагам[1] з Міністерства Громадської Адміністрації телефоном подав мені такі дані щодо розміщення населення, яке має бути евакуйоване:

"Евакуація населення з районів "С", "Р", "Л" і "Г" має бути скерована до Щецінка - 10000 родин селян. До тієї ж місцевості має бути скеровано 1200 родин міських і 1200 родин безземельних. До Ольштина має бути скеровано 5000 родин селян, 600 родин безземельних, 600 родин міських. Це приблизно становитиме 18600 родин по 4=74000 осіб".

Вищевказана фонограма буде підтверджена генералом Абрагамом ще письмово[a].

Начальник Відділу IV
Військового Сполучення
Генерального Штабу
дипломований полковник Терлецький[2]

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 615, а. 12.

а. Лист не виявлено.

1. Абрагам Роман, генерал-майор ВП. Нар. 28.II.1891 р. у Львові. У вересні 1939 р. командував Великопольською Бригадою Кавалерії. Після війни на посаді делегата в Управлінні Генерального Уповноваженого Уряду РП з питань репатріації В. Вольського (15.II.1946-31.XII.1947). З 1.I.1948 до 30.VI.1950 працював інспектором у Центральному Управлінні МГА.
2. Терлецький Міхал, полковник ВП. Нар.2.X.1881 р. в Болехові. З 9.V.1945 р. начальник Відділу Військових Оперативних Транспортів III Відділу Генерального Штабу ВП, з 20.XI.1945 до 23.XII.1949 р. начальник IV Відділу Військового Сполучення Генерального Штабу ВП. 3.II.1950 р. вийшов у відставку.

44

1947 р., квітня 17, Варшава. — Розпорядження Державної Комісії Безпеки для Оперативної Групи "Вісла"

Цілком таємно

1. Завдання:

а) Знищити банди УПА в районі Сянік—Перемишль—Любачів, здійснюючи від початку акції наступальну оперативну діяльність, яка мусить бути доведена до кінця, аж до цілковитої ліквідації банд. В першу чергу виконати всіма засобами атаку на керівні осередки фашистського руху УПА.

б) Здійснити у тісній співпраці з Державним Управлінням Репатріації евакуацію з цього району всіх осіб української національності на північно-західні землі, оселяючи їх там у можливо більшому розпорошенні.

в) Евакуація охопить усі відтінки української національності, а так само ті змішані польсько-українські родини, які співробітничали з УПА.

г) У півд[енно]-східному виступі держави, на півд[енний] схід від Балигорода має бути здійснена цілковита евакуація.

II. Командування:

На військового командира для виконання цієї акції призначаю заст. начальника Генерального Штабу — ген[ерал]-май[ора] Моссора, якому будуть виділені уповноважені міністрів: безпеки, гром[адської] адм[іністрації] і сполучень та головного директора ДРУ.

III. Головна думка плану:

а) Негайно приступити до наступального знищення банд УПА, скеровуючи на це головні зусилля апарату безпеки й усі оперативні резерви.

б) Після концентрації всіх сил і засобів приступити (бл. 24.4. ц.р.) до евакуації українського населення.

IV. Організація командування:

Керівництво всією акцією візьме на себе Командування Оперативної Групи "Вісла" з місцем постою початково у Сяноку, потім у Ряшеві. Командуванню згаданої ОГ підлягатимуть усі частини, підрозділи й УБ як війська, так і безпеки й міліції, що перебувають на терені цих дій. Поза тим командувач ОГ "Вісла" має право:

— видавати оперативні накази, що стосуються цієї акції, командувачам ВО 5 і 7;

— з уповноваження міністрів гром[адської] адм[іністрації] і сполучень та гол[овного] директора ДРУ — видавати розпорядження цивільним органам на місцях;

— з уповноваження міністра пошти й телеграфів видавати розпорядження місцевим поштово-телеграфним установам в районі: Любачів–Ряшів–Коросно–Сянік.

V. Засади політико-виховної акції:

(Додаток № 1)[1].

VI. Поділ на райони дій:

(Див. додану карту 1:500 000, додаток № 2)[a].

Терен дії ОГ поділяється на два оперативні райони:

Район "С" (Сянік)

Район "Р" (Ряшів)

Акцією у районі "С" буде керувати особисто ком. ОГ "Вісла" , в районі "Р" — згідно з його директивами ком. 9 ДП.

VII. Організація командування ОГ "Вісла":

(Див. додаток № 3, 3а)[a].

VIII. Розрахунок сил:

(Див. додаток № 4)[2].

IX. Організація командуванняя в районі "С":

(Див. карту 1:100 000, додаток № 5)[a].

X. Лінії сполучення для евакуації:

(Див. додаток № 6)[a].

XI. Лінії сполучення для забезпечення:

(Див. додаток № 7)[a].

XII. Засади постачання:

(Див. додаток № 8, 8а,8б)[a].

XIII. Засади і схема зв'язку:

(Див. додаток № 9, 9а і 9б)[a].

Міністр громадської безпеки
Радкевич генерал-майор

Міністр національної оборони
Жимерський маршал Польщі

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 7-9.

a. Додаток не публікується.
1. Див. також док. 46 і 47.
2. Пор. док. 42, додаток № 4.

Додаток № 1

Засади політико-виховної роботи акції "Вісла"[a]

Мета:

1. Роз'яснити солдатам загальнодержавне значення акції і її політичні передумови (остаточна ліквідація вогнища неспокою).

2. Морально-політичне приготування солдатів до:

а) нещадної боротьби з бандами для їх цілковитої і остаточної ліквідації та знешкодження елементів, які співробітничають з бандою;

б) дотримання максимальної пильності й дисципліни протягом операції і конвоювання транспортів;

в) дотримання гуманного ставлення до виселених; трактування їх як громадян польської держави.

Завдання:

1. Робота у війську:

а) перед завантаженням особового складу й під час транспортування на місце акції;

б) політичне приготування солдатів до акції перед її початком;

в) робота з солдатами під час акції і конвоювання транспортів.

2. Роз'яснювальна робота серед виселених перед евакуацією і під час транспортування. Основний момент: переселення, не пацифікація!

3. Використання місцевих демократичних елементів для кращої організації евакуації і роз'яснювальної роботи серед виселюваних.

4. Політичне забезпечення евакуації:

а) пильність і протиставлення спробам залишитися на місці з боку осіб, призначених до переселення з зон "Л", "Р" і "Г" (боротьба з можливими надужиттями);

б) охорона майна й особистої безпеки переселенців на місці й протягом усієї траси — проти можливих спроб помсти й грабунку;

в) турбота про відповідне забезпечення транспортів (харчі, вода) й догляд за дітьми.

Політико-виховний апарат:

1. Усією політико-виховною роботою в частинах, що беруть участь у акції "Вісла"[a] керує заступник командувача ОГ "Вісла"[a] з пол.-вих. питань підполк. Сідзінський з В[ійськового] О[кругу] 5 за допомогою Пол[ітико]-Вих[овного] Відділу, укомплектованого з-посеред офіцерів П[олітико]-В[иховного] У[правління] ВО 5 у кількості чотирьох і 2 офіцерів, відряджених Г[оловним] П[олітико]-В[иховним] У[правлінням] ВП для співпраці.

2. У дивізіях, сформованих для здійснення акції, утворюються пол.-вих. відділи у складі й за розкладом, усталеним ГПВУ.

3. ПВВ дивізії, яка формує полки для акції:

а) комплекують сильний склад пол.-вих. секцій для цих полків в посадово усталеному складі й за інструкцією ГПВУ;

б) визначають на кожну роту заступника з пол.-вих. питань з-посеред пол.-вих. офіцерів існуючих батальйонів.

4. Незалежно від заповнення полків, що формуються, лінійним і пол.-вих. офіцерським апаратом, командири окремих дивізій у порозумінні зі своїми заступниками з пол.-вих. питань визначають по 4 офіцери відповідної кваліфікації на посади командирів конвоїв переселенців. Цих лінійних офіцерів скеровують у розпорядження командувача ОГ "Вісла" після особистого інструктування їх заст. командира дивізії.

5. Для забезпечення технічної бази пропагандистської акції у війську й серед виселеного населення (листівки, відозви) підполк. Сідзінський організує у Ряшеві, порозумівшись із відповідними властями, друкарню. ПРИМІТКА: Ці директиви, що мають характер диспозиції, будуть пророблені у детальному розпорядженні ГПВУ ВП[1].

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 4-5.

a. Слово дописане від руки над викресленим "Схід".

1. Див. док. 46 і 47.

Додаток № 4

Бойовий склад частин Оперативної Групи "Вісла"

Суворо таємно

Штаб і розташування командування (рк)	Частина і її рк	Кількість людей
Командування Оперативної Групи "Вісла"		150
6 ДП Команьча	6 пп — Ославиця	800
	2 пп — Гурне[a]	800
7 ДП Тирява Волоська	7 пп — Монастирець	800
	10 пп — Явірник Руський	800
	11 пп — Тростянець	800
8 ДП Ліськo	1 пп — Буківсько	1200
	8 пп — Ліськo	800
9 ДП Перемишль	9 пп — Бірча	1000
	5 пп — Перемишль	800
	3 пп — Любачів	800
	14 пп — Ярослав	800
КВБ Балигород	3 бригади	4500
всього безпосередню участь у акції бере:		14050
Кордон	4 пп — Дукля	800
Резерв	12 пп — Сянік	800
ГМ		700
Транспорт	1 автополк — Ольховіце	500
Сапери	5 полк сап[ерів] — Загуж	500
Разом бере участь у акції		17350

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 17.

а. Так у тексті.

Додаток № 8

Перелік видатків, пов'язаних зі спеціальною акцією

I. Грошовий додаток:		
1. Офіцери й професійні підоф[іцери]	1 860 x 100 =	186 000 зл.
2. Рядові	10 910 x 10 =	109 100 зл.
II. Добові (з коштом нічлігу):		
1. Офіцери й професійні підофіцери та рядові, які не мають харчування натурою	300 x 300 =	90 000 зл.
III. Додаток для тих, хто тяжко працює	2770 x 25,20 =	321 804 зл.
Разом щоденно:		706 904 зл.
За 1 місяць	706 904 x 30 =	21 207 120 зл.
За 2 місяці	21 207 120 x 2 =	42 414 240 зл.
IV. Бензин:	320 000 кг x 45 зл. =	14 400 000 зл.
V. Мастило:	16 000 кг x 42 зл. =	672 000 зл.
VI. Утримання, поточне обслуговування й ремонт автомашин під час акції:		3 000 000 зл.
VII. Сума на непередбачені видатки:		1 000 000 зл.
Разом:		70 486 240 зл.
5 % резерву		3 124 312 зл.
Амортизація взуття:		6 039 000 зл.
Водії — додаток за тяжку працю:		9 000 зл.
Амортизація автомашин:		25 000 000 зл.
Загалом:		104 658 552 зл.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 20.

45

1947 р., квітня 17, Варшава. — Обіжник віце-міністра громадської адміністрації В. Вольського повітовим старостам Краківського, Люблінського й Ряшівського воєводств про призначення Ю. Беднажа[1] уповноваженим МГА з питань переселення українського населення

Гром. Беднаж Юзеф отримав від мене доручення здійснити акцію переселення українського населення на Повернуті Землі. Доручаю надати гром. Беднажові всіляку допомогу, якої він вимагатиме у зв'язку з виконанням доручених йому завдань.

Державний підсекретар
(В. Вольський)

Оригінал, машинопис.
АНА, Генеральний Уповноважений Уряду з питань репатріації, 9, а.11.

1. Беднаж Юзеф, від 1.I. до 31.IV.1945 р. виконував обов'язки районного представника уряду РП з питань переселення українського населення з Польщі до УРСР у Ярославі, з 1.V.1945 р. до 11.III.1947 р. – головного представника уряду. Під час акції "Вісла" Ю. Беднаж від імені Міністерства Громадської Адміністрації наглядав за діяльністю ДРУ й місцевої адміністрації.

46

1947 р., квітня 17, Варшава. — Наказ начальника Генерального Штабу ВП генерал-полковника В. Корчица і начальника Головного Політико-Виховного Управління ВП генерал-майора Я. Зажицького[1] командувачам військових округів і дивізій та їх заступникам з політико-виховних справ у зв'язку з акцією "Вісла"

Цілком таємно

У зв'язку зі спеціальною акцією "Вісла" (Наказ головноком. № 001 від 17.IV.1947 р.)[2], з огляду на велике державне й політичне значення цієї акції — ставлю перед політ.–вих. апаратом сформованих спеціальних частин такі завдання:

I. За 8-10 годин до виходу сформованого спеціального полку на залізничну станцію командир і заст. командира дивізії, зі складу якої сформований полк, скликає спеціальну нараду всіх лінійних і політ.-вих. офіцерів, які вирушають на акцію. Програма наради передбачає:

1. Обговорення загальних політичних положень і її значення для остаточної ліквідації фашистських диверсантів у Польщі.

2. Організаційні справи, дисципліна.

3. Господарчі справи.

На цій нараді усталити, між іншим, як засаду, спільне перебуванн офіцерів разом з солдатами у вагонах під час переїзду.

II. Незалежно від цієї загальної наради за 5-6 годин до виходу заст. ком. дивізії скличе спеціальну нараду всіх політико-виховних офіцерів, призначених на посади у сформованих для акції полках. На цій нараді здійснити інструктування щодо бесіди з солдатами перед завантаженням і поставити перед політ.-вих. апаратом полку такі завдання:

1. Проведення політ.-вих. праці під час переїзду.

2. Контроль стану дисципліни перед завантаженням, під час поїздки й після прибуття на місце (недопущення пияцтва, самовільних виходів з вагонів і підрозділів, контроль речових комплектів і т.п.).

3. Дотримання абсолютної військової таємниці (уникання розмов з населенням з боку офіцерів і недопущення під час переїзду до таких розмов з боку солдатів).

4. Дотримання повного обмундирування і забезпечення солдатів продовольством і турбота про їхній побут у дорозі. На нараді виконати персональний розподіл вагонів транспортів окремим політ.-вих. офіцерам для здійснення опіки над морально-політичним станом окремих груп і політ.-вих. роботи.

III. Перед завантаженням і під час переїзду з особовим складом сформованих полків провести таку роботу:

1. За 3-4 години перед виходом з казарм заст.ком. роти у присутності ком. проведе спеціальну бесіду (в межах однієї години) з ротою, під час якої:

а) з'ясує солдатам мету акції і її політичне значення;

б) зверне особливу увагу на питання дисципліни й дотримання військової таємниці, зокрема на недопустимість у листах до родин будь-яких згадок про характер акції;

в) сповістить про найважливіші організаційні моменти, які вважатиме за потрібне довести до відома солдатів.

Після проведення цієї бесіди не допустити жодних спроб контакту солдатів з цивільним населенням і організувати суворий контроль за солдатською кореспонденцією. Розподілити активістів рівномірно в усіх вагонах, скликати їх регулярно на інструктування на стоянках.

2. Під час переїзду провадити таку політико-виховну роботу:

а) офіцери, призначені до окремих вагонів, проводять бесіди на тему дисципліни й поведінки солдатів. Коротке інструктування для цих бесід здійснювати по можливості під час зупинок транспорту на залізничних станціях;

б) щоденно обов'язково проводити політінформацію в кожному вагоні. Заст. ком. полку стежить за купівлею свіжих газет на залізничних станціях і організовує відповідне опрацювання й переказ інформації офіцерам, які проводять політінформації.

IV. Заст. ком. полків:

а) складуть план політ.-вих. роботи на час переїзду, враховуючи специфічні обставини траси, зупинок і т. п.;

б) забезпечаться необхідними технічними засобами (друкарська машинка, папір і т. д.);

в) забезпечаться пропагандистськими матеріалами (конспекти бесід, невикористані примірники — старі й нові — "Записника солдата-активіста" і т. п.).

V. У всій пол.-вих. роботі з солдатами у зв'язку з акцією "Вісла" звернути увагу на такі основні моменти:

1. Ми вирушаємо на акцію, яка має гарантувати цілковитий спокій і безпеку східним повітам Речіпосполитої. Там іще шаленіють банди українських фашистів з УПА, які вбивають населення, грабують майно, палять містечка й села. На сумлінні цих банд смерть багатьох наших командирів і колег (згадати вбивство ген. Свєрчевського й ін.). Боротьба з бандами має величезне значеня для всієї Країни, для всього Народу. Тому кожен солдат, беручи участь у акції, мусить показати в боротьбі з бандами якнайбільшу енергію, відвагу й дисциплінованість, пам'ятаючи, що йдеться про остаточне винищення затятих ворогів нашого Народу й Держави. Вітчизна поставила перед нами бойове завдання — і ми мусимо виконати його з честю, мусимо показати себе гідними довіри, яку виявляє нам Уряд і весь Народ.

2. Для остаточної ліквідації вогнищ бандитизму на південно-східних теренах Уряд Речіпосполитої постановив виселити з деяких

охоплених бандитизмом теренів усе українське населення. Таким чином, бандити будуть цілковито позбавлені своїх баз для вилазок. Військо здійснюватиме виселеня, а також охоронятиме транспорти з виселеним населенням, а організацією переселення населення займеться ДРУ. Місце виселених займуть військові поселенці.

3. Мусимо виразно усвідомити різницю між бандитами й виселюваним населенням. Виселювані — це повноправні польські громадяни, які з огляду на необхідність боротьби з бандитизмом будуть переселені на інше місце (на Західні Землі). Тому, якщо до бандитів ми мусимо ставитися з усією суворістю й нещадністю, аж до їх цілковтого винищення, то до переселюваного населення мусимо ставитися так, як до нормальних громадян. Переселенці мають право забрати все своє майно, включно з живим і мертвим інвентарем. Не можна допускати жодних актів насильства щодо населення, навпаки — слід охороняти населення від грабунків і нищення майна. Кожен випадок насильства, грабунку і т.п. якнайсуворіше каратиметься. Ми мусимо пам'ятати, що погане ставлення до населення — це вода на млин бандитів, які зображатимуть військо як ворогів і намовлятимуть чинити нам опір. Тому треба відповідно поводитися щодо населення, пояснити характер акції, щоб таким чином осягнути її швидше й докладніше здійснення.

4. Аби швидко і з якомога меншими втратами виконати поставлене перед нами Народом завдання, слід:

а) зберігати залізну дисципліну в частинах. Ми опинимось у бойових умовах, де невиконання наказу чи сваволя каратимуться так, як під час війни. Відважні, швидкі й ефективні дії — це запорука успіху;

б) зберігати якнайбільшу пильність і обережність;

в) зберігати абсолютну військову таємницю. Нікому не розповідати, навіщо й куди ми їдемо. Той, хто видасть будь-кому будь-яку подробицю акції, попередить ворога, буде покараний з усією суворістю.

Відвага, дисципліна, пильність, військова таємниця, відповідне ставлення до населення — це необхідні умови, які поможуть нам належно виконати поставлене перед нами бойове завдання.

VI. Усі директиви у справі акції "Вісла" призначені виключно для командування частин і підрозділів, безпосередньо зацікавлених у акції. Звертаю увагу на суворе дотримання службової таємниці: офіцери, які беруть участь лише в підготовчих діях (квартирмейстри, штабники полків і т.д.) повинні отримувати тільки негайні, організаційні накази для виконання окремих завдань, без посвячення їх, однак, у цілість.

Начальник Гол. Політ.-Вих. Упр. ВП (генерал-майор Зажицький)	Начальник Генерального Штабу ВП (генерал-полковник Корчиц)

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1405-1407.

1. Зажицький Януш, генерал-майор ВП. Нар. 15.IV.1914 р. у Прушкові. З 22.VIII.1945 р. на різних посадах у Головному Політико-Виховному Управлінні ВП, м. ін.

начальника ГПВУ (24.IV.1947-30.XII.1947 р. і 13.XI.1956-20.VI.1960 р.). В 1948-1949 рр. голова Спілки Польської Молоді. У військових документах перед вереснем 1946 р. виступав під прізвищем Януш Нойґебауер.

2. Див. док. 44.

47

1947 р., квітня 17, Варшава. — Розпорядження начальника Головного Політико-Виховного Управління ВП генерал-майора Я. Зажицького заступникам командувачів військових округів з політико-виховних питань у зв'язку з акцією "Вісла"

Цілком таємно

У зв'язку з акцією "Вісла"

наказую:

1. Заст. ком. дивізій, що формують полки для акції:

а) повністю укомплектують політ[ико]-вих[овні] секції полків, що виходять на акцію, з-посеред найкращих політ.-вих. офіцерів на рівні полку.

Секції полків, що вирушають на акцію, комплектувати за нормальним штатом п[олітико]-в[иховної] с[екції] полку;

б) в полках, що вирушають на акцію, впровадити заст.ком.роти з політ.-вих. питань, ліквідувавши натомість на період акції посаду заст.ком. і інструктора батальйону. Посади заст.ком.роти замістити повністю найкращими заст.ком. та інструкторами батальйонів дивізії.

2. Укомплектувати для 7, 8 і 9 ДП, що вирушають на акцію, пол.-вих. відділи в складі: заст. ком. дивізії, заст. нач. від. дивізії, викладач, інструктор.

а) встановлюю такий склад П[олітико]-В[иховного] В[ідділу] 7 ДП: заст. ком. дивізії — м-р Піщек, заст. нач. ПВВ — к-н Шуберт (10 ДП), викладач — к-н Дудка (7 ДП), інструктор — пор. Граєта (ПВУ КВО IV);

б) заст. ком. ВО V усталить склад ПВВ 6 і 8 ДП, що вирушають на акцію.

3. Заст. ком. ВО VII відрядить разом з полком, формованим 1 ДП, м-ра Барабаша у розпорядження підполк. Сідзінського, заст.ком.акції "Вісла". М-р Барабаш займе посаду заст.начальника ПВВ 8 ДП на період акції. Заст. ком. ВО VII відрядить разом з полком, формованим 2 ДП, м-ра Гольденберґа у розпорядження підполк. Сідзінського на посаду заст. начальника ПВВ 6 ДП на період акції.

Начальник Гол. Політ.-Вих. Управління ВП
(генерал-майор Зажицький)

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1408.

48

1947 р., квітня 17, Прага. — Нота Посольства РП у Чехословаччині Міністерству Закордонних Справ ЧСР у зв'язку з акцією "Вісла"

Таємно. Терміново

Посольство РП у Празі має честь сповістити Міністерство Закордонних Справ, що у зв'язку з акцією ліквідації фашистських банд УПА 20 квітня ц. р. буде закритий кордон Польща—Чехо-Словаччина на відтинку від лінії Старий Санч — Нова Любомля[а] аж до кордону СРСР.

Сповіщаючи про це, Посольство РП у Празі має честь просити Міністерство Закордонних Справ видати необхідні розпорядження для унеможливлення під час акції проникнення невідповідних елементів на терені Чехо-Словаччини[1].

Посольство РП у Празі користається з нагоди, аби запевнити Міністерство Закордонних Справ у своїй глибокій повазі.

(підпис нечіткий)

Копія, машинопис.
АМЗС, Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 12.

1. Див. док. 55.

а. Має бути: "Новий Санч — Стара Любовна".

49

1947 р., квітня 17[а], Сянік. — Звіт слідчої комісії у справі обставин смерті ген.-полковника К. Сверчевського

Суворо таємно

При цьому надсилаємо звіт слідчої комісії[1] зі слідства у справі вбивства II віце-міністра національної оборони ген.-полковника Кароля Сверчевського. Схема і рапорт комісії Генерального Штабу[2] є у начальника Генерального Штабу ген.-полковника Корчица.

За комісію:
полк. Фейгін[б]

Цілком таємно

Звіт слідчої комісії зі слідства у справі вбивства ген. Сверчевського

У результаті дотеперішнього слідства у справі вбивства ген.-полковника К. Сверчевського, проведеного на терені Військового Округу № 5, усталено таке:

23 березня 1947 р. о 15.45 літаком прибув до Кракова II віце-міністр національної оборони ген.-полковник Кароль Сверчевський для виконання інспекції ВО 5. Того ж дня увечері у Кракові на нараді у командувача ВО 5 ген.-лейтенанта Венцковського був усталений план інспекції частин, і на його виконання 24 і 25 березня 1947 р. ген. Сверчевський за участю ген.Венцковського здійснив інспекцію у Кракові[3], 26.03.1947 р. — у Ряшеві, 27.03.1947 р. — у Ярославі й Перемишлі, звідки літаком о 17.00 відлетів до Коросна з метою поїздки до Сянока, на інспекцію 8 Дивізії Піхоти. (Зізнання свідка Венцковського).

Про наступний приїзд ген. Сверчевського і ген. Венцковського на інспекцію до 8-ї ДП у Сяноку Штаб 8-ї ДП був повідомлений по телефону відкритим текстом через штаб 40-го пла у Ярославі 27 березня 1947 р. близько 12.15, з тим, аби негайно були вислані автомобілі й охорона до Коросна, звідки після приземлення літака генерали мали поїхати до Сянока. (Зізнання свідків Белецького й Ільницького).

Командир дивізії полк. Белецький негайно скликав нараду начальників відділів штабу дивізії і служб, на якій переказав їм цю відомість, доручаючи простежити за належним порядком у своїх відділах, а також сповістив про це телефоном відкритим текстом командира 32 пп у Сяноку підполк. Цімуру й командира II дивізіону протитанкової артилерії в Сяноку м-ра Солтика. (Зізнання свідків Белецького, Ільницького, Шпаковського, Солтика).

Начальник штабу дивізії полк. Ільницький телефоном відкритим текстом передав цю відомість разом з дорученням простежити за порядком командирові 34-го пп у Ліську підполк. Ґерхардові, а той зі свого боку сповістив по телефону (французькою мовою) к-на Карчевського, командира II батальйону 34-го пп, розташованого в Балигороді. (Зізнання свідків Ільницького, Белецького, Ґерхарда, Карчевського).

Про наступний приїзд ген. Сверчевського до Сянока були — так само за дорученням полк. Белецького — поінформовані заступником начальника політ.-вих. відділу 8-ї ДП к-ном Цесарським власті цивільної адміністрації і представники політичних партій: з метою їхньої участі в урочистостях з нагоди привітання генерала. (Зізнання свідків Белецького, Цесарського, Кубіка, Риглішина).

О 15.00 27 березня 1947 р. перед штабом дивізії у Сяноку вишикувано почесну роту й оркестр, прийшли також представники цивільних властей, політичних партій і населення, щоб привітати ген. Сверчевського. Одночасно — згідно з розпорядженням — до Коросна виїхав разом з охороною командир дивізії полк. Белецький, аби привітати генералів на аеродромі й супроводжувати їх до Сянока. Приїзд до Сянока стався близько 19 годин 30 хвилин 27 березня 1947 р. Прийнявши рапорт командира почесної роти і привітавшись із представниками цивільного населення, ген. Сверчевський разом з ген. Венцковським пішли відпочивати. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ільницького, Шпаковського, Романовського, Цесарського, Риглішина).

На 21.00 27 березня 1947 р. ген. Сверчевський скликав у помешканні командира дивізії полк. Белецького нараду керівних офіцерів дивізії. На нараді розглядалися методи й стан політико-виховної роботи на

терені дивізії і генерал запитував також про політичну картину терену дислокації дивізії. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Цесарського).

Після наради було частково обговорено план інспекції на наступний день, тобто на 28 березня 1947 р., і генерал Сверчевський прийняв рішення здійснити з самого ранку інспекцію 34-го пп в Ліську, висловивши водночас бажання відвідати підрозділи ВОП. Командир дивізії полк. Белецький поінформував генерала, що найближчий до Сянока пост ВОП є в Ольшаниці, крім того пости ВОП стоять також у Команьчі й у Тісній. Генерал в той момент не прийняв жодного рішення щодо інспекції підрозділів ВОП і визначив час виїзду до Ліська на 6.30 28 березня 1947 р. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького).

28 березня 1947 р. о визначеній годині відбувся виїзд ген. Сверчевського, ген. Венцковського, полк. Белецького, квартирмейстера 8-ї ДП підполк. Шпаковського, к-на Цесарського з Сянока до Ліська. Трасу переїзду з Сянока до Ліська в небезпечних місцях охороняли військові пости 34-го пп, крім того генерала супроводжувала охорона з 20 солдатів і 2 офіцерів на двох автомашинах марки "Додж", озброєна 4 ркм, автоматами, карабінами й гранатами. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Шпаковського, Цесарського, Ґерхарда, Стопчака).

Після інспекції у Підофіцерській Школі 34-го пп в Ліську негайно виїхали до Балигорода. На цьому відтинку дороги генералові виділили додаткову охорону з 29 солдатів і 2 офіцерів на автомашині марки "ЗІС", озброєну 1 ркм, 4 дисками до нього й карабінами. Після прибуття до Балигорода бл. 8.00 генерал Сверчевський проінспектував там другий батальйон 34-го пп. Після інспекції до генерала підійшов війт Балигорода гр. Тшесьньовський, який просив не виводити військо, мотивуючи це тим, що в противному разі всі поляки — з огляду на діяльність банд українських націоналістів — виїдуть услід за військом. Генерал запевнив, що військо в Балигороді залишиться ще надовго і на прохання війта наказав привезти автомашиною з Ліська лікаря до двох тяжко хворих жінок. Наказ генерала було передано телефоном до Ліська, а коли війт пішов, генерал вирішив виїхати на інспекцію до Тісної, де є форпост 8-ї Дільниці ВОП і 4-та маневрова група. Супутники генерала, а саме полк. Белецький і командир другого батальйону 34-го пп к-н Карчевський звернули його увагу, що відтинок між Балигородом і Тісною небезпечний, на що генерал, однак, відповів, що й у Варшаві може цегла на голову впасти й не змінив свого рішення, водночас даючи розпорядження, щоб автомашини, які вже розвернулися у зворотному напрямку, тобто на Ліско, повернули в напрямку на Тісну. Одночасно генерал Сверчевський запитав, чи з Тісною є телефонне сполучення, а коли отримав ствердну відповідь, сказав: "Краще не телефонуватимемо їм, що я їду, зробимо несподіванку". (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Шпаковського, Цесарського, Лучника, Ґерхарда, Карчевського, Вевюри, Ноґаля, Слотвінського, Блюмського, Амільовського, Тшесьньовського).

Тим часом підрозділи ВОП у Тісній близько 9.00 28 березня 1947 р. були повідомлені невідомою особою телефоном з Балигорода відкри-

тим текстом про планований приїзд до них генерала. (Зізнання свідків Монтримовича, Доніфація, Антошляка, Міхаляка, Сарнецького, Верушевського, Ф. Шпаковського, Мусяльського, Юшкевича, Ліпського).

Виїзд з Балигорода до Тісної відбувся близько 9.00-9.15 28 березня 1947 р. Група вирушила в такому порядку: попереду автомобіль марки "Додж" з охороною із 16 солдатів і 2 офіцерів, озброєних 2 ркм, автоматами ППШ, карабінами й гранатами, та підполк. Шпаковський і командир 34-го пп підполк. Ґерхард, який у Ліську приєднався до інспекційної групи. Другим відкритим автомобілем марки "Додж" їхав поруч із водієм ген. Сверчевський, ліворуч від нього ген. Венцковський і полк. Белецький, а праворуч — к-н Цесарський і підпор. Лучник з 34-го пп, який мав робити фото з інспекції, та 4 солдати з 2-ма ркм позаду. Третім автомобілем типу "ЗІС" їхало 19 солдатів з Підофіцерської Школи 34-го пп з підпор. Крисінським і хор. Блюмським на чолі, озброєні 1 ркм і карабінами. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда, Шпаковського, Цесарського, Лучника, Амільовського, Блюмського, Сьроди, Стопчака, Вевюри, Ноґаля, Корнашевського, Сломки й ін.).

Але перший автомобіль — вже на дорозі Сянік-Балигород виявилася неповна справність через дефект радіатора (15 % недіючих трубок і нещільність) і двигуна (2 недіючі свічки) — затримував їзду автомбілів "Додж" і "ЗІС". Через це за якихось 300 м від Балигорода ген. Сверчевський наказав підполк. Ґерхардові пересісти з першого автомобіля до свого, а водієві об'їхати перший автомобіль і поїхати вперед, а зіпсованому автомобілеві сказав наздоганяти групу. Наказ було виконано і за автомобілем ген. Сверчевського рушив вантажний автомобіль "ЗІС". (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда, Цесарського, Шпаковського, Василевського, Стопчака, Малиска й інших та протокол огляду комісією автомобіля "Додж").

Після цієї зміни порядку автомобіль "Додж", що їхав позаду, від'їхав близько 2 км від Балигорода й остаточно зупинився внаслідок згаданих вище дефектів двигуна, які спричинили його надмірне нагрівання до температури + 200° С. Підполк. Шпаковський у цей час дав наказ повернути назад до Балигорода, щоб пересісти там на інший, справний автомобіль. (Зізнання свідків Шпаковського, Стопчака й ін.).

Таким чином, загальний стан групи, що їхала двома автомобілями, був таким: ген. Сверчевський, ген. Венцковський, 6 офіцерів і 25 солдатів (разом з водіями), усього 33 особи, з них фактично охорони було 23 солдати і 2 офіцери, озброєні 3 ркм, автоматами ППШ й карабінами. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда, Цесарського, Лучника, Блюмського, Василевського, Амільовського та ін.).

Слідство встановило, що не було визначено загального командира, який на випадок нападу керував би обороною, не визначено спеціальної групи для безпосередньої охорони особи генерала на випадок нападу, не проінструктовано також складу охоронної групи про тактику дій в разі нападу. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда).

На сьомому кілометрі на південь від Балигорода в напрямку Тісної (див. схему й рапорт комісії[6]) близько 9.25-9.35 автомобіль генерала й "ЗІС", що їхав за ним, були піддані сильному обстрілові з автоматичної зброї з узгір'я праворуч від напрямку їх руху, але незважаючи на вогонь, автомобілі, збільшивши за наказом генерала швидкість, продовжували їхати вперед. (Зізнання свідків Венцковського, Цесарського, Лучника, Блюмського, Амільовського й ін.).

Автомобіль генерала проїхав місток через струмок, що перетинав шосе, після чого на відстані 40 м від містка генерал наказав водієві зупинити машину. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда, Цесарського, Лучника).

За наказом генерала всі вискочили з автомашин. З правого боку шосе у придорожному рові зайняли позицію: ген. Сверчевський, підполк. Ґерхард, к-н Цесарський, підпор. Лучник та солдати з ркм-ами й водій, які згодом, аби поліпшити свої позиції, посунулися придорожним ровом до струмка й перейшли його вбрід. Натомість ген. Венцковський і полк. Белецький опинилися у придорожному рові з лівого боку шосе, звідки згодом перейшли під містком на правий бік шосе і приєдналися до групи ген. Сверчевського*. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда й ін.).

Одночасно на відстані близько 20 м перед містком зупинився другий автомобіль з охороною. Ген. Сверчевський наказав розсипатись у розстрільну вздовж правого боку шосе, пересунути 1 ркм на праве крило й наступати на узгір'я. Наказ ген. Сверчевського, переказаний полк. Белецьким і підполк. Ґерхардом, було негайно виконано, й солдати відкрили вогонь, просунувшись уперед на кількадесят метрів. Під час наступу на узгір'я загинув підпор. Крисінський. Одночасно було вбито водія Стшельчика, який намагався розвернути "Додж" у напрямку на Балигород. (Зізнання свідків Ґерхарда, Белецького, Венцковського, Лучника, Цесарського, Амільовського й ін.).

Як випливає з зізнань наочних свідків (це було підтверджено оглядом на місці), бандити мали перевагу перед військовими, поза моментом несподіванки, також і позиційно, і щодо сили вогню й кількісно. Лінія поширення вогню банди завдовжки 500-600 м пролягла по узгір'ях праворуч від шосе, які домінували над усією місцевістю. Бандити мали не менше 8 ркм-ів і значну кількість карабінів. Як виявив огляд місця події, на узгір'ї, опанованому бандитами, були кулеметні гнізда, частину яких бандити використали під час нападу. (Зізнання свідків Венцковського, Белецького, Ґерхарда, Цесарського, Лучника, Амільовського, Василевського, Сьроди, Луґовського й ін.).

Почуваючи кількісну й стратегічну перевагу, бандити почали наступ, намагаючись оточити групу з лівого й правого боків. Побачивши небезпеку оточення, ген. Сверчевський наказав зайняти лінію оборони ліворуч від шосе, уздовж струмка, що протікав поруч, з одночасним забезпеченням флангів. Але щоб зайняти цю лінію, слід було під сильним вогнем бандитів пробігти кількадесят метрів. (Зізнання свідків Ґерхарда, Белецького, Цесарського, Лучника й ін.).

Перебігши на інший, тобто лівий бік шосе, ген. Сверчевський зайняв позицію між двома балками, що лежали поблизу струмка, звідки спостерігав за рухом банд. У якийсь момент він випростався і в цьому положенні куля вцілила йому в живіт. На вигук генерала "мене поранили" за наказом полк. Бєлецького в напрямку до генерала побігли к-н Цесарський, підпор. Лучник і кілька солдатів. Але генерал Сверчевський тим часом залишив своє місце між балками, рушив у бік струмка й увійшов у його русло. Коли він входив до русла, його вдруге поранило в ліву лопатку[4]. Коли к-н Цесарський першим підбіг до генерала, той ішов, заточуючись, руслом струмка. К-н Цесарський, взявши ген. Сверчевського під рамено, за допомогою підпор. Лучника і 2 солдатів провів його руслом струмка близько 30-40 м. Коли вони опинились у місці, що не було під обстрілом банди, вийшли на берег і перев'язали генерала. Але рани виявилися смертельними й незабаром генерал Сверчевський помер. (Зізнання свідків Лучника, Цесарського, Ґерхарда й ін.).

Через кільканадцять хвилин після загибелі генерала з Балигорода під'їхав автомобіль з рештою відсталої охорони під командуванням підполк. Шпаковського. З наближенням автомобіля вогонь бандитів значно ослаб, а коли машина зупинилася і з неї вискочили солдати, банда припинила вогонь і відступила. (Зізнання свідків Вєнцковського, Бєлецького, Ґерхарда, Шпаковського, Цесарського, Амільовського, Сьроди й ін.).

Після закінчення бою останки загиблих ген. Сверчевського, підпор. Крисінського й ряд. Стшельчика забрали на автомобіль і перевезли до Балигорода, а солдати обшукали узгір'я, яке перед тим займали бандити. З огляду на незначні сили погоню не продовжували. (Зізнання свідків Цесарського, Шпаковського, Амільовського й ін.)

Виходячи з зізнань свідків, жоден з яких не міг докладно окреслити час тривання бою, слід припустити, що він продовжувався від 45 хвилин до години. (Зізнання свідків Лучника, Амільовського, Шпаковського).

Основні висновки слідчої Комісії:

1 У результаті проведених досі операцій не схоплено нікого з учасників нападу, здійсненого 28 березня 1947 р. У зв'язку з цим, а також через цілковитий брак агентури в підпіллі, за нинішнього стану справи виключене точне встановлення злочинців, причин злочину, так само як і організаторів та інспіраторів убивства ген. Сверчевського.

2. Таким чином, на основі всіх обставин справи, перебігу нападу, терену, аналізу випадку з 1 квітня 1947 р.[5], слід припускати, що вбивство ген. Сверчевського здійснила "упівська" банда "Біра"[6].

Підстави для цього припущення такі:

а) терен випадку охоплений виключно діяльністю банд українських фашистів;

б) під час нападу військові чули відголос команд, що віддавалися бандитами українською мовою, а також бойові вигуки "урра", характерні для банд УПА;

в) усталено цілком безсумнівно, що напад на групу офіцерів і солдатів ВОП 1 квітня 1947 р. здійснила "упівська" банда "Біра".

Зваживши, що цей напад був здійснений через чотири дні після вбивства генерала Сверчевського, що відстань між обома місцями засідок становить усього кількасот метрів, що на обох узгір'ях, де були організовані засідки, виявлене існування ідентично збудованих вогневих точок, слід зробити висновок, що в обох випадках діяла одна й та ж банда "Біра". Цю тезу цілком підтверджує зашифрований записник заступника "Біра" з господарчих питань і водночас командира першої "чоти" в цій банді, якогось "Яра"[7]. В цьому записнику, який "Яр" систематично вів від січня 1946 р., останній запис датований 27 березня 1947 р., тобто за день до нападу на генерала Сверчевського, має такий абзац: "виходжу з чотою на гору". На цьому записник, який "Яр" вів скрупульозно, уривається й аж до 6.IV.1947 р., коли згаданий "Яр" здійснив самогубство, вже не містить жодних інших записів. Одночасно з документів банди "Біра" неспростовно випливає, що всю військову розвідку УПА на терені, замкнутому Тісною, Балигородом, Ходчою[8], Ліськом і Вовковиєю, здійснює згадана банда УПА;

г) як випливає з зізнань ряду селян, мешканців с.Криве, пов.Сянік, а саме: Романіва, Лесика й інших, бандити з банди "Біра" хвалилися в селі Криве, що вбили генерала ВП. Характерною у цих зізнаннях є специфічна деталь, що напад на генерала вони буцімто здійснили випадково, а про те, що під час нападу загинув генерал, довідалися згодом. Правдивість цього можна, звісна річ, з'ясувати після ліквідації банд і арешту бандитів.

3. З огляду на недостатність матеріалів слідства й відсутність безпосередніх винуватців убивства, за нинішнього стану справи, поки що неможливо з'ясувати на місці причини й інспіраторів здійсненого злочину.

4. На підставі слідства треба ствердити, що дотримання військової таємниці на терені ВО 5 під час інспекції генерала Сверчевського було цілком незадовільним: ведення незакодованих телефонних розмов військового змісту; інформування про план інспекції військових частин, де має відбутися інспекція; інформування громадськості, а часом навіть ворожих елементів (український піп у Тісній)[8] про переміщення військових частин; інформування частини в Тісній про наступний приїзд генералів — є яскравим порушенням елементарних засад військової таємниці. Якщо, крім того, зважити, що солдати частин ВО 5 не усвідомлювали обов'язку дотримання військової таємниці з цього питання, що розвідка ворога — внаслідок слабої роботи агентури — мала чи не цілковиту свободу дій, то в цих умовах ворог міг здобути докладні відомості про трасу й дату інспекції.

5. Аналізуючи організацію безпеки на трасі поїздки ген. Сверчевського на терені дислокації 8-ї ДП, можна ствердити, що вона була організована правильно, як завдяки охороні небезпечних пунктів траси, так і організації авіаційного контролю й виділення особистої охорони. Натомість траса на відтинку Балигород — Тісна цілком не охоронялася, охорона ген. Сверчевського організована недбало. Осо-

биста охорона була не проінструктована, командир конвою не визначений, машини не відремонтовані, кількість людей недостатня.

Недостатня організація охорони ген. Сверчевського на відтинку Балигород-Тісна — як випливає з результатів слідства — пояснюється тим, що рішення їхати цією трасою ген. Сверчевський прийняв в останню хвилину і це рішення було негайно виконане. Беззаперечний авторитет ген. Сверчевського серед усіх офіцерів, які його супроводжували, спричинився до того, що після того, як він гостро відреагував на їхнє нагадування про небезпечність поїздки до Тісної, офіцери вже не відраджували його від цієї поїздки, побоюючись звинувачення у боягузтві.

Слід звернути особливу увагу на те, що настрій генерала й легковаження ним пересторог про небезпеку нападу "упівців" значною мірою були наслідком хибного переконання, з яким генерал прибув на інспекцію, ніби терен Ряшівського воєводства назагал спокійний, відомості про діяльність банд "УПА" перебільшені, а ситуація перебуває під контролем[9].

З огляду на ці результати слідства не вбачається можливим притягати до карної відповідальності осіб, що супроводжували ген. Сверчевського.

6. Як випливає з ходу справи і її тла, необхідне подальше детальне слідство з метою:

1. Затримання безпосередніх винуватців убивства і встановлення шляхом їх допитів деталей приготування засідки й організації вбивства[10].

2. Встановлення інспіраторів і пружин здійсненого вбивства.

Тим часом слідство слід проводити в напрямку глибокої розробки існуючих широких зв'язків українського й польського фашистського підпілля[11].

Виходячи з цього,

Слідча комісія, створена для з'ясування на місці обставин смерті ген. Сверчевського, вважає за необхідне модифікувати систему роботи й перенести центр її ваги на широко розбудовану оперативно-агентурну працю, як у регіоні, охопленому бандитською діяльністю УПА, так і поза ним.

Слідча комісія:
полк. Фейгін[г]
підполк. Ружанський[12]
підполк. Ніколашкін[13]

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 613, а. 8-18.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/70, а. 117-127.

а. Дата дописана від руки. З дописок від руки на полі звіту випливає, що міністр національної оборони ознайомився з його змістом 22.IV.1947 р., а начальник Генерального Штабу ВП 23.IV.1947 р.

б. Не публікується.

в. Назва місцевості не з'ясована. Ймовірно, йдеться про село Гічва між Балигородом і Ліськом.

г. Тут і далі підписи оригінальні.

* В оригіналі помилково "Венцковського".

1. Збережені примірники звіту були призначені для міністра національної оборони й міністра громадської безпеки.

2. Див. док. 33.

3. За донесенням тодішнього начальника ВУГБ у Кракові м-ра Яна Ольковського ген. Свєрчевський під час перебування у Кракові позичив у службовця ВУГБ м-ра Ю. Святла мисливську рушницю, маючи намір влаштувати полювання на терені Бескидів. Цю інформацію підтверджує листування, що велось у жовтні 1947 р. між заступником головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевським і командувачем Краківського округу генерал-лейтенантом М. Прус-Венцковським у справі повернення цієї рушниці. Як з'ясувало слідство, це був цінний екземпляр мисливської зброї, незаконно привласнений у 1946 р. Ю. Святлом (на той час функціонером ВУГБ в Ольштині) під час обшуку в одному з приватних помешкань на терені Ольштина. Див. ЦВА, КВО № V, IV. 204, т. 97.

4. З протоколу огляду останків ген. Свєрчевського випливає, що в нього вцілило три кулі: дві в живіт і одна в плечі (див. ДА м. Варшави, ВРС, Сер. 129/48, том 1, а. 1).

Одна з численних, непідтверджених, версій смерті ген. Свєрчевського стверджує, що за результатами балістичної експертизи, виконаної під час слідства, третя, смертельна куля влучила в момент, коли генерал перебував у т.зв. мертвому полі (його не було видно) щодо стрілецьких позицій частин УПА. У матеріалах слідчої комісії немає згадки про балістичну експертизу. Не збереглися також ніякі матеріали огляду місця події, виконаного під час слідства на місці засідки за участю схоплених вояків сотень "Хріна" і "Стаха".

5. Йдеться про заасідку, влаштовану сотнею "Біра", в яку потрапили солдати Маневрової Групи № 4 Дільниці ВОП № 37 у Тісній. Див. док. 4.

6. Інформація хибна. Засідку влаштували об'єднані сотні "Хріна" і "Стаха".

7. "Яр" — прізвище невідоме — квартирмейстер і командир першої чоти сотні "Біра". Загинув 6.IV.1947 р. разом з двома вояками своєї сотні на присілку села Жерниця, пов. Ліско, у бою з солдатами 32 пп. Записника "Яра" в актах комісії не виявлено.

8. Йдеться про священика Остафія Хархаліса (нар. 1898 р.), пароха греко-католицької парохії в Тісній. 11.V.1947 р. його заарештували й ув'язнили в концентраційному таборі в Явожні, де тримали без вироку до кінця грудня 1948 р. Після звільнення з табору працював у Дзєжгоні в латинському обряді, а з 1957 р. й у греко-католицькому. Нині на пенсії.

9. За рапортами 8 ДП, надісланими до Генерального Штабу ВП, у районі дії дивізії понад півроку не було випадку нападу УПА на частини ВП. Див. док. 5.

10. У Державному Архіві Варшави збереглися слідчі й судові документи солдатів УПА, звинувачених у засідці на ген. Свєрчевського, м.ін. протоколи допитів кількадесяти осіб, як офіцерів і солдатів ВП, так і членів українського підпілля, ситуаційні ескізи з місця засідки, військові рапорти (див. ДА м.Варшави, ВРС, Сер.129/48, том 1-VII/. З цих матеріалів випливає, що слідство у справі смерті ген. Свєрчевського розпочато 28 березня, а закінчено 13.IX.1947 р. Допити солдатів УПА, запідозрених в участі у засідці, тривали від 10.V. до 20.VIII.1947 р. Їх проводили у Варшаві в Мокотовській в'язниці під особистим наглядом директора Слідчого Департаменту МГБ підполк. Ю. Ружанського

27.XI.1947 р. Політбюро ЦК ПРП ухвалило рішення організувати процес убивців ген. Сверчевського. Він мав відбутись у Ряшеві без участі закордонних кореспондетів. Але серед кількохдесят українців, засуджених у цей час Військовим Районним Судом у Ряшеві, не було бійців УПА з сотень "Хріна" і "Стаха". Див. АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 184.

З невідомих причин цей процес відбувся у Варшаві лише 28.V.1948 р. На кару смерті були засуджені: Ярослав Білоус ("Щур"), нар.2.1.1925 р. в Дуплиськах, пов. Заліщики, командир рою в сотні "Стаха"; Володимир Борович ("Чорний"), нар. 8.IV.1918 р. в Мішталях, пов. Ярослав, командир II рою в III чоті сотні "Хріна"; Остап Бревка ("Клим"), нар. 29.VII.1923 р. в Володжі, пов. Березів, заступник командира сотні "Крилача" з політико-виховних питань; Петро Ґеча ("Білий"), нар. 7.XII.1922 р. в Страшевичах, пов. Самбір, стрілець сотні "Біра"; Стефан Гамерський ("Бойовчик"), нар. 1.XI.1919 р. в Пулавах, пов. Сянік, стрілець сотні "Хріна"; Петро Олекса ("Убіч"), нар. 28.VI.1928 р. в Сяночку, пов. Сянік, стрілець (прицільний ркм) сотні "Хріна"; Степан Сова ("Хмара"), нар.17.IX.1923 р. в Мокрому, пов. Сянік, стрілець сотні "Хріна"; Андрій Теник ("Ялівець"), нар. 25.V.1922 р. в Ратнавиці, пов. Сянік, стрілець (прицільний ркм) сотні "Стаха"; Еміль Войцеховський ("Білий"), нар. 17.V.1922 р. в Пробіжній, пов. Копичинці, стрілець сотні "Хріна". Президент Болеслав Берут відхилив 14.VIII.1948 р. прохання засуджених про помилування. Смертний вирок виконано 28.VIII.1948 р. у Варшаві. На довголітнє ув'язнення засуджено 8 стрільців сотні "Стаха" і 4-х із сотні "Хріна".

11. Думка, що генерал Сверчевський став жертвою замаху, організованого УПА, була використана у фільмі Ванди Якубовської (режисер) і Єжи Борейші (сценарист) "Солдат звитяги" (1950 р.). Організатором убивства виступала американська розвідка, ВіН і офіцери II Відділу Генерального Штабу ВП, а виконавцем — за сценарієм фільму — підрозділ, який "складатиметься переважно з українців, поза тим власовці й німці. Поляків якнайменше (...) Вся відповідальність має лягти на них".

Натомість у художньому фільмі "Був такий час" режисера М. Душинського (1987 р.) ген. Сверчевський гине від кулі снайпера німецького підрозділу парашутистів.

На XIV З'їзді Істориків у Лодзі під час дискусії над доповіддю Євгена Місила щодо концепцій національної політики польської держави щодо українців у 1944-1947 рр. проф. Юліуш Стройновський з Кьольна прилюдно заявив, що він володів копією таємного донесення підполк. Петра Шемберга, в якому той доводив, буцімто Сверчевський загинув внаслідок замаху, організованого НКВД.

Підполк. П. Шемберґ (1922-1958) від серпня 1946 до березня 1947 р. був заступником ген. Сверчевського з політико-виховних питань і супроводжував його під час останньої інспекції. Згаданий рапорт був конфіскований у проф. Ю. Стройновського функціонерами Служби Безпеки в 1969 р. перед виїздом з Польщі. Полк. П. Шемберґ був звільнений з ВП в лютому 1948 р. і відряджений на роботу в Головне Управління Фізичної Культури. Помер 3.XII.1958 р. у Варшаві від ракової хвороби. В актах слідчої комісії немає жодних матеріалів щодо його особи.

12 Ружанський Юзеф (1907-1981), підполковник УГБ, директор Слідчого Департаменту МГБ.

13 Ніколашкін, підполковник НКВД, радянський радник у Слідчому Департаменті МГБ.

50

1947 р., квітня 18[а], Варшава. — Організаційний наказ Міністра Національної Оборони для Оперативної Групи "Вісла". Частина I[1]

Цілком таємно

I. Завдання

а) Знищити фашистські банди УПА в прикордонній смузі південно-східної частини країни.

б) Допомогти Державному Репатріаційному Управлінню у переселенні українського населення з цих земель на північно-західні терени Польщі.

II. Організація

Для виконання цього завдання створити Оперативну Групу "Вісла", командувачем якої призначаю заст. начальника Генерального Штабу — ген.-лейт. Моссора, заст. командувача Оп[еративної] Групи з питань безпеки — полк. Корчинського[б], який керує роботою органів безпеки, інформації й військової розвідки[б], заст. командувача Оп[еративної] Групи з пол[ітико]-вих[овних] справ — підполк. Сідзінського, який організує Пол[ітико]-Вих[овний] Відділ Оп[еративної] Групи в складі 7 офіцерів, заст. командувача ОГ з питань КВБ — полк. Гуебнера.

а) Штаб.

Начальник Штабу ОГ — полк. Хілінський. Штаб у складі 6 відділів: Оперативний, Розвідки, Зв'язку, Шифрувальний, Персональний, Сполучення.

б) Відділ інформації.

в) Прокуратура і Військовий Суд.

г) Квартирмейстерство.

Квартирмейстером ОГ призначаю підполк. Лейтля. До складу Квартирмейстерства включити начальника Продовольчого Забезпечення, Мундирно-Табірного Забезпечення, начальника Автомобільної Служби, начальника Забезпечення Паливними Матеріалами, начальника Санітарної Служби, начальника Ветеринарної Служби, начальника Фінансової Служби, начальника Орг.-План.

Крім того, до Командування ОГ будуть відряджені такі уповноважені: з Міністерства Громадської Адміністрації, Сполучення, Головного Репатріаційного Управління[в], з Головного Командування ГМ.

До Командування ОГ призначити:

а) Саперний полк у складі 500 осіб. Командиром полку призначаю полк. Перка, який одночасно виконуватиме обов'язки начальника Інж[енерної] Служби ОГ.

б) Автомобільний полк у складі 6 рот по 50 автомобілів у кожній і однієї роти технічного забезпечення, до якої приділити санітарний взвод з 10 санітарних автомобілів. Командиром полку призначаю м-ра Ундерка, який одночасно виконуватиме обов'язки начальника Автомобільної Служби ОГ.

в) Авіаційну ескадру в складі одного "Дугласа", 9 "П-2". Командиром ескадри призначаю підпор. Мацьонжика.

г) Взвод охорони штабу ОГ у складі 1 плюс 46, виділений з четвертого Самостійного Батальйону Охорони Генерального Штабу.

Терен Оперативної Групи "Вісла" поділити на два райони: Район "С" — Сянік, Район "Р" — Ряшів.

III. Склад бойових сил

а) Бойові частини району "С":

6 ДП — командир Дивізії — полк. Сеніцький.

Штаб Дивізії: по одному офіцерові з кожного відділу й начальники всіх служб. Взвод охорони штабу в складі 1 плюс 2 плюс 20. Табірний взвод у складі 25 возів (в тому числі санітарні вози). До складу 6 ДП входять: один комбінований полк 2 ДП, один комбінований полк 6 ДП.

7 ДП — командир Дивізії — полк. Кобилянський

Штаб Дивізії: як у 6 ДП. До складу 7 ДП входять: один комбінований полк з 7 ДП, один комбінований полк з 10 ДП і один комбінований полк з 11 ДП.

8 ДП — командир Дивізії — полк. Бєлецький.

Штаб Дивізії: як у 6 ДП. До складу 8 ДП входять: один комбінований полк з 1 ДП, один комбінований полк з 8 ДП.

Комбінована дивізія з військ КВБ — командир дивізії — полк. Рожковський.

До складу Дивізії входять: I бригада — командир бригади — підполк. Ралдугін, 2 бригада — м-р Волянський. 3 бригада — м-р Банасінський.

б) Лінійні частини району "Р": 9 ДП і комбіновані полки 3,5 і 14 ДП.

в) Кордон від заходу: комбінований полк 4 ДП.

г) Резерв ОГ: один комбінований полк 12 ДП. Частина ГМ у складі 700 осіб (прибуде 7 травня).

д) З оперативного огляду командувачеві Оперативної Групи підлягатимуть: командувач ВО № 5 і командувач ВО № 7.

I віце-міністр
національної оборони
генерал-лейтенант Спихальський

Міністр національної оборони
маршал Польщі
Жимерський

Начальник Генерального Штабу
генерал-полковник Корчиц

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 10-12.

а. Дата дописана від руки.

б-б. Фрагмент тексту, дописаний від руки.

в. Має бути: Державного Репатріаційного Управління.

1. Див. док. 51.

51

1947 р., квітень[a], Варшава. — Організаційний наказ Міністра Національної Оборони для Оперативної Групи "Вісла". Частина II[1].

Цілком таємно

1. Кошти і способи їх покриття

Від моменту завантаження до часу повернення у свої гарнізони солдати, які беруть участь у акції, отримують такі кошти:

а) грошові:

— оклад з усіма додатками, як у квітні;

— харчова платня для офіцерів і професійних підофіцерів;

— спеціальний додаток у розмірі 100 зл. на день для офіцерів і професійних підофіцерів;

— спеціальний додаток у розмірі 10 зл. на день для понадтермінових рядових і рядових дійсної служби;

— службові добові з коштами для ночівлі для штабу ОГ і штабів дивізій за весь період операції та для офіцерів і професійних підофіцерів, відряджених у місцевості поза операційним районом (увага — тим, хто отримує службові добові, не належиться згаданий спеціальний додаток).

б) харчові:

— рядовим дійсної і понадтермінової служби основний раціон плюс додаток для тих, хто тяжко працює;

— офіцерам і професійним підофіцерам безкоштовне харчування з казана, як рядовим (за винятком тих, хто отримує службові добові);

— кур'єрам, конвойним і патрулям — харчі за дорожною нормою плюс додаток для тих, хто тяжко працює (мож[лива] виплата грошової рівновартості в розмірі, усталеному на даний місяць);

— цигарки для офіцерів і професійних підоф[іцерів] — для рядових дійсної служби — 10 штук на день.

2. Забезпечення частин

Частини, що від'їжджають до району концентрації, забезпечити:

а) грошовими засобами на поточні потреби в розмірі 250 000 зл. на полк;

б) продовольством і пашею за основними нормами плюс додаток для тих, хто тяжко працює, на 10-денний період;

в) літнє обмундирування, плащі, плащ-намети, ковдри, повне спорядження й екіпіровка;

г) мило на період 15 днів;

д) ремонтні шевсько-кравецькі матеріали на період 15 днів;

е) шевсько-кравецькі майстерні й підковні комплекти;

є) канцелярські товари на 2 місяці.

3. Продовольче забезпечення

Всі частини ОГ "Вісла" спираються на продовольчій базі[6] в районному складі[6] м. Ряшева.

Начальник Продовольчо-Мундирного Департаменту:

а) зосередить у м. Ряшеві припаси продовольства і паші для поточного забезпечення і запас на 15 днів для всього складу ОГ;

б) організує центр випікання хліба й пункти видачі м'яса в містах Сянок і Ряшів.

4. Обмундирування

Начальник Продовольчо-Мундирного Департаменту:

а) приготує запаси:

— м. Сянік 3000 плащ-наметів[2],

— м. Ряшів 5000 пар взуття, 3000 пар літнього обмунд[ирування] і 500 плащів;

б) забезпечить запас мила за нормами для технічних військ і шевсько-кравецьких матеріалів на 2 місяці.

5. Купівля

Картоплю, свіжі овочі й сіно та матеріали для опалювання й освітлення купувати на місці за ринковими цінами на підставі купівельного рахунку.

6. Підводи

На випадок використання підвод враховувати постанову Зб[ірника] Нак[азів] № 2/46, поз. 20[3].

7. Розрахунки

Усі господарчі частини (полки, самостійні батальйони) звітуються перед власним військовим округом. Дрібні господарчі підрозділи й окремі особи (військові) квартирмейстер ОГ прикріпить до однієї з господарчих частин на підставі продовольчих і грошових атестатів. ВО № 5 видає матеріал на підставі чеків чи протоколів, а кількість виданих матеріалів і грошей подасть до відома військовим округам, з яких походять частини, що забезпечуються.

8. Автомобілі

Як у наказі про сформування автомобільного полку (16.IV.1947 р.)[3]. Деталі уточнить розпорядження III віце-міністра н[аціональної] о[бороні].

9. Паливно-мастильні матеріали

а) база забезпечення паливом і мастилами — Ясло;

б) автомобільний полк забере з Центральних Складів Паливних Матеріалів устаткування й інвентар служби паливних матеріалів і доставить його разом з автомобільним парком на місце акції;

в) забезпечення всіх автомобілів ОГ паливно-мастильними матеріалами здійснюватиме взвод паливних матеріалів Автомобільного Полку за схемою: база забезпечення — взвод перевезення — підрозділ забезпечення;

г) за організацію бази забезпечення, її персональний склад і забезпечення відповідної кількості паливних матеріалів відповідає начальник Відділу Паливних Матеріалів МНО.

10. Служба Здоров'я

а) начальником Служби Здоров'я ОГ призначаю підполк. д-ра Ґроеґера. Заступником — м-ра д-ра Слідзевського.

б) Командувачі ВО 1-7 забезпечують заміщення персоналу служби здоров'я частин плюс молодший санітарний персонал;

в) частини, що відправляються на акцію, забезпечити санітарними матеріалами (засоби перев'язування, дезинфекції і дезінсекції) з Окружних Санітарних Баз.

Командувач ВО № 5 організує і забезпечить висунуту Санітарну Базу в м. Ряшів з метою подальшого забезпечення потреб у сан[ітарних] мат[еріалах].

г) евакуація поранених і хворих.

До гарнізонного шпиталю в м. Ряшів. Евакуація поранених і хворих транспортними засобами начальника служби здоров'я ОГ. В окремих випадках евакуація літаком за розпорядженням командувача ОГ до шпиталів у м. Краків і м. Варшава;

д) транспортні засоби.

У розпорядженні начальника Служби Здоров'я ОГ перебуває відділ з 10 санітарних автомобілів "Додж" з автомобільного полку.

Для евакуації легко поранених використовувати вантажні автомобілі, виділені ОГ.

е) санітарне забезпечення ВОП — власними засобами;

є) санітарне забезпечення цивільного населення — засобами ДРУ за вказівками начальника Служби Здоров'я ОГ.

11. Ветеринарна служба

а) Начальником Вет[еринарії] ОГ призначаю підполк., д-ра вет. Завєруху Зиґмунта.

б) Командувачі ВО 1-7 призначають начальниками Вет[еринарної] Служби в 6, 7, 8 і 9 ДП найенергійніших ветеринарних лікарів з полків даної дивізії. Полки, лікарі з яких призначені начальниками Вет[еринарії] дивізії, забезпечити молодшими вет. лікарями Окруж[ної] Вет[еринарної] Амб[улаторії].

в) ветеринарне забезпечення.

Вет[еринарний] персонал забирає з собою поточне вет[еринарне] забезпечення. Поповнення вет[еринарного] матеріалу — з Окруж[ної] Вет[еринарної] Амб[улаторії] ВО 5 і 7 на вимогу ОГ;

г) шпиталі й евакуація.

Командувач ВО № 5 у Сяноку (казарми 32 пп) розгорне тимчасову вет. [г]амбулаторію[г] ОГ, забезпечивши її персоналом і вет[еринарним] мат[еріалом]. У розпорядження командувача ВО 5 Відділ Вет. Служби МНО відрядить 2 вет. лікарів.

Евакуація хворих і поранених коней: через головні вет. пункти, полкові вет. амбуляторії — до тимчасової вет. [г]амбулаторії[г] ОГ, а звідти до Окр[ужної] Вет[еринарної] Амб[улаторії] № 5 [д]у Кракові[д]. Командувач ВО № 5 у порозумінні з ОГ пристосує Окр[ужну] Вет[еринарну] Амб[улаторію] № 5 до потреб ОГ.

12. Грошове забезпечення

а) грошове забезпечення через КВО № 5.

Начальник Фінансового Департаменту МНО видасть детальне розпорядження про спосіб грошового забезпечення й забезпечить термінове відкриття кредитів для командувача ВО 5 на покриття поточних потреб ОГ.

б) Командувачеві ОГ виділяю резевний фонд у сумі 10 млн.зл., які призначені на: пропагандистську акцію, разові премії за бойові акції, разові премії, пов'язані зі здійсненням розвідки та інші видатки адміністративно-господарчого характеру (непередбачені).

13. Відповідальність і керівництво

Відповідальними за виконання цього наказу у своїй сфері є начальники Департаментів і Самостійних Відділів МНО.

Керівництво і координація всіма квартирмейстерськими справами від імені III віце-міністра МНО покладається на полк. Сатановського.

I віце-міністр
національної оборони
генерал-лейтенант Спихальський

Міністр національної оборони
маршал Польщі
Жимерський

III віце-міністр
н[аціональної] о[борони]
генерал-майор Ярошевич

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 15-16.

а. Дата дописана від руки.

б. Вислів дописано від руки над закресленим "складу".

в-в. Зміст підпункту викреслено повністю.

г-г. Вислів дописано над закресленим "шпиталь".

д-д. Вислів дописано над закресленим "як гарнізонного шпиталю".

1. Див. док. 50.

2. Йдеться про багатофункціональні військові дощовики, які вживалися також як тимчасові намети.

3. Док. не виявлено.

52

1947 р., квітень не пізніше 18[а], Варшава. — План виселення українського населення, опрацьований Міністерством Повернених Земель

Таємно

I. На місці початку акції

а) Збори всіх мешканців, що підлягають переселенню, і складення поіменного списку за родинами.

Зразок списку № 1

Список

мешканців села . . . . . громади . . . . . .
повіту . . . . . евакуйованих родин . . . . . .1947 р.

Порядковий № родини	Прізвище й ім'я	Вік	Ступінь спорідненості до глави родини (жінка, син, дочка і т.п.)	Примітки

[б]У разі проведення акції евакуації в умовах, що не дозволяють скласти цей список, слід скласти його при передачі переселенців на збірному пункті у 2 примірниках. На одному примірникові представник ВП на збірному пункті поквитує прийняття цих переселенців на пункт[б].

б) Зібрання й доставлення разом з евакуйованими всього їхнього рухомого майна, а передусім живого інвентаря, рільничих знарядь, збіжжя, картоплі, паші, продовольства і т.п.

в) Після закінчення евакуації населення громади всюди, де існуватиме адміністрація, скласти, на основі громадських книг, список кількості залишених кожною родиною ґрунтів і будівель за таким зразком:

Зразок № 2

Список

нерухомого майна, залишеного населенням, евакуйованим з

села . . . . . громади . . . . . повіту . . . . . .

Пор. №	Прізвище й ім'я	Кількість ґрунтів		Кількість будинків		Прим.
		загальна	с/г ужитків	житлових	господ.	

Цей перелік повинен надсилатися до розподільчого пункту (Щецінек чи Ольштин) за адресою: Повітовий Поселенський Відділ у Ще-

цінку чи Воєводський Поселенський Відділ у Ольштині, залежно від того, на терен якого воєводства призначені мешканці даного села.

II. На збірному пункті (станція залізничного завантаження)

а) Власті ДРУ організовують табір з улаштуванням наметів чи бараків, місцем для стоянки возів до часу завантаження, кухні для харчування доставлених і організовують санітарну допомогу.

б) Військові власті забезпечують відповідну охорону для збірних пунктів та надсилають свого представника для співпраці з ДРУ на терені кожного збірного пункту.

в) Відповідальним за всю справу на терені пункту є керівник, делегований ДРУ.

г) Конвой, доставляючи мешканців одного села, передає на пункті представникові ВП поіменний список доставлених переселенців, складений за зразком № 1. Представник ВП зв'язується з керівником пункту, звіряє поданий список з фактичним станом і видає підтвердження прибулому конвоїрові.

д) Кожен, хто перебуває на пункті, аж до часу завантаження отримує харчування тричі на добу.

е) Представник ВП у порозумінні з керівником пункту встановлює склад родин до окремих транспортів, складаючи відповідний список особового стану за зразком № 1, на підставі якого ДРУ видає евакуаційні посвідчення (кольорові)[1] з зазначенням, що переселенці забирають із собою і що, за свідченням переселеної особи, вона залишила як нерухоме майно на місці.

є)[в] ОГ "Вісла" призначає конвой, який доставить транспорт аж до місця його призначення. Командир конвою отримує від представника ВП два запечатані конверти, адресовані до пункту в Освєнцімі[2] чи Любліні, а другий до пункту в Щецінку чи Ольштині. У першому міститься окреселення якості транспорту з рекомендацією, до якого розподільчого пункту, Щецінек чи Ольштин, слід скерувати транспорт. У другому конверті буде вказівка для керівника пункту розподілу, чи родини, які перебувають у цьому транспорті, можна селити групами, чи ж тільки поодинці.

ж) Перевізні листи будуть адресуватисяя до [г]Катовіц[г] чи Любліна, а лише там змінюватимуться на властиві розподільчі станції.

[д]з) Конвоїри отримують забезпечення на 7 днів[д].

[е]III. На пункті переадресування ([г]Катовіце[г] і Люблін)[е]

а) Комендант конвою, прибуваючи на пункт, негайно зголошується на станційний відділ ДРУ і дає черговому урядовцеві призначений для цього пункту запечатаний конверт.

б) Черговий урядовець ДРУ негайно заповнює наступні перевізні листи і скеровує транспорт за вказівками, що містяться у запечатаному конверті.

в) На терен Ольштинського воєводства може бути скеровано 5000 селянських родин і до 1500 неселянських родин як міських, так і

сільських. На терен Щецінського воєводства може бути скерована решта 7500 родин селян і до 2000 неселянських родин.

г) Пункти переадресування мусять встановити між собою залізничне телефонне сполучення і щоденно взаємно повідомляти про кількість родин, скерованих на окремі воєводства, з тим, щоб не перевищити 5000 родин на Ольштинське воєводство.

д) Під час переадресування поїзда власті ДРУ повинні забезпечити переселенців теплою стравою.

е) Керівник пункту або ж черговий урядовець ДРУ видає комендантові конвою скерування до розподільчого пункту з зазначенням, зі скількох і яких вагонів складається транспорт.

є) Керівники пунктів переадресування складають щоденний рапорт про кількість родин, скерованих до окремих воєводств, Міністерству Повернених Земель по телефону, за допомогою залізничного телефонного зв'язку з номером у Варшаву 13-80 від 9 до 15 год. щоденно за минулий день (за винятком неділь і свят) та залізничним телефоном 13-81 упродовж всієї доби.

IV. На розподільчих пунктах (Щецінек і Ольштин)

а) Пункт ДРУ — вивішує на видному місці для прибулих транспортів вказівники про місцезнаходження залізничного представництва ДРУ, яке займається справами переселенців.

б) Комендант конвою звертається до залізничного представництва ДРУ й отримує скерування до потрібної станції розвантаження (письмове).

в) Керівництво ДРУ на розподільчому пункті в порозумінні з делегатом МПЗ і представником Воєводського Поселенського Відділу встановлює черговість скерування транспортів на окремі станції розвантаження і заповнює перевізні листи.

г) Транспорти, повною мірою оцінені в доставленому комендантом конвою запечатаному конверті, скеровуватимуться на терен повітів, що потребують найбільше населення.

д) Усі непорозуміння, що можуть виникнути на розподільчому пункті, остаточно вирішує делегат МПЗ.

е) [є]На розподільчому пункті перебуває резервний підрозділ війська чисельністю 50 осіб, який може бути використаний для встановлення порушеного ладу тільки згідно з відповідним розпорядженням делегата МПЗ.

є) Керівник розподільчого пункту здійснює суворий контроль ємності окремих повітів і негайно після заповнення якогось повіту припиняє скерування туди наступних транспортів.

ж) Делегат МПЗ, встановивши заповнення ємності якогось повіту, дає доручення відповідним чинникам у справі скерування наявних там транспортних засобів на інший повіт і звільняє військову частину, яка здійснює охорону пункту вивантаження, у розпорядження дивізії[є].

V. На пунктах вивантаження

а) Власті ДРУ організовують пункт вивантаження, забезпечують його бараками чи наметами, кухнями, санітарним обслуговуванням і сталим чергуванням, яке може обслужити транспорт, що прибуває у будь-який час на терен будь-якого повіту, включеного до акції.

б) Військові власті забезпечують кожен пункт вивантаження охороною з 25 осіб, відповідно озброєною і спорядженою.

в) Цей підрозділ може бути використаним для виконання вартової служби і, згідно з певним розпорядженням керівника пункту чи його чинного заступника, для відновлення порушеного ладу.

г) Пункт ДРУ повинен мати докладну таблицю й відповідні дороговкази, з тим, аби комендант конвою прибулого транспорту міг легко відшукати пункт і чергового урядовця.

д) Комендант конвою подає черговому урядовцеві ДРУ скерування розподільчого пункту і список осіб, доставлених у транспорті, і на підставі цих документів передає для розвантаження конвойований транспорт.

е) Черговий урядовець ДРУ негайно сповіщає чергового урядовця поселенського відділу про прибуття транспорту, вимагаючи відповідної кількості скерувань на земельні господарства та на окремі квартири на місці призначення для тимчасового проживання.

є) Поселенські відділи негайно (телефоном) віддають розпорядження окремим громадським урядам прислати зв'язкових з переліками вільних господарств і пунктів тимчасового розквартирування у вже влаштованих осадників; на підставі цих переліків зв'язківці громад за розпорядженням поселенського відділу видають скерування окремим родинам на індивідуальні господарства. Родини, які прибули з транспортом, що має негативну характеристику, не можуть бути скеровані в кількості, більшій ніж одна родина з кожного транспорту, до одного села. Родини, що прибули з транспортом з позитивною характеристикою, можуть бути поселені на більших господарствах навіть по кілька родин на одному господарстві.

ж) Комендант конвою, завершивши розвантаження й отримавши від чергового урядовця ДРУ підтвердження про доставку транспорту, повертається з порожнім ешелоном до місця, визначеного при завантаженні транспорту його військовими начальниками.

з) Керівництво ДРУ організовує доставку вивантажених переселенців до місця поселення, згідно зі скеруваннями, отриманими від поселенського відділу.

и) До часу відтранспортування з місця вивантаження ДРУ повинно забезпечувати переселенців кожен день триразовим гарячим харчуванням.

і) Поселенський відділ стежить за наповненням ємності в окремих громадах, аби відразу після заповнення припинити скерування туди наступних родин. Після заповнення ємності всього повіту відділ відразу повідомляє про це розподільчий пункт, підтверджуючи це

згодом письмово. Про віднайдені нові можливості для поселення слід негайно сповістити той самий розподільчий пункт.

й) За поданням ДРУ повітова влада загальної адміністрації зобов'язана мобілізувати всі наявні вантажні автомобілі, а у виключних випадках розпорядитися про доставлення підвод управліннями громад.

Начальник Оперативного Відділу
Генерального Штабу ВП
генерал-майор О. Стеца

Директор Поселенського
Департаменту МПЗ[ж]
Й. Петкевич

Копія, машинопис.
АНА, МПЗ, 784, а. 19-27.

а. Дата дописана від руки біля доручення "розмножити документ у 100 прим". Розмножений і надісланий воєводським управлінням план не мав дати.

б-б. Дописано від руки.

в-в. Вислів дописано від руки над закресленим: "Представник ВП".

г-г. Вислів дописано від руки над закресленим "Освєнцім". Зміна викликана побоюваннями, що назва цієї місцевості, у разі оприлюднення плану виселення українців, могла викликати у громадськості негативну асоціацію.

д-д. У розмножених примірниках цей пункт відсутній.

е-е. У копії оригіналу плану виселення розділ III не зберігся. Цей відсутній фрагмент доповнено з засвідченої копії документа. Див. АНА, МПЗ, 784, а. 23-27.

є-є. Фрагмент тексту перекреслено впоперек червоним олівцем і доповнено надруком "ТАЄМНО".

ж. Розмножені примірники підписані тільки Й. Петкевичем.

1. Переселенські посвідченя українців були рожевого кольору, на відміну від загальноприйнятих посвідчень польських репатріантів і осадників синього кольору. Це мало запобігти приховуванню українцями своєї національності та спробам змінити місце перебування без дозволу органів безпеки. Цю справу детально врегульовувала, м.ін., інструкція ольштинського воєводи з 30.IV.1947 р., видана у зв'язку з акцією "Вісла", яка стверджувала: "Переселенців з кольоровими посвідченнями, що прибули індивідуально, не можна в жодному разі скеровувати на поселення, а слід спочатку віддати в розпорядження властям безпеки, щоб з'ясувати, з яких причин вони прибули індивідуально. Поселенські власті скерують на осадництво тільки переселенців, що прибувають суцільними транспортами. Зміни господарств піля зайняття їх переселенцями під час акції неприпустимі". Див. АНА, МПЗ, 786, а. 1-2.

2. Через Освєнцім (у документах він виступає як Харчувально-Санітарний Пункт у Катовіцах) за період від 1 травня до 27 липня 1947 р. пройшло, за неповними відомостями, 269 транспортів, з яких 121 скеровано до Щецінка, 74 на Нижній Шльонськ, 37 до Ольштина, 31 до Познані й 6 до Любліна. Мешканців однієї місцевості, яких переселяли кількома послідовними транспортами, в Освєнцімі розділяли й скеровували до різних віддалених один від одного пунктів вивантаження. Так само тут, під претекстом контролю санітарного стану, спеціальна слідча група МГБ ще раз перевіряла тотожність виселеного населення, здійснюючи чисельні арешти. Затриманих у Освєнцімі вивозили вантажними автомобілями до концентраційного табору в Явожні. Всього в Освєнцімі заарештовано 544 особи, в тому числі 361 у травні, 85 у червні й 98 у липні. Див. док. 69.

53

1947 р., квітня 18, Лодзь. — Інструкція Центрального Правління Державного Репатріаційного Управління у справі акції "Вісла"[1]

Цілком таємно

I. Збірні пункти

1. Повітові відділи ДРУ в порозумінні з властями, що здійснюють переселення, організовуюь у місцях завантаження населення збірні пункти.

2. Збірні пункти повинні бути забезпечені кухнею, продовольством і мати організовану санітарну опіку.

3. На чолі збірного пункту стоїть керівник, призначений воєводським відділом ДРУ.

4. Охорону збірного пункту забезпечують військові власті, які так само делегують свого представника для співпраці з керівником збірного пункту.

5. Переселенці, які перебувають на збірному пункті, отримують харчування тричі на день.

6. Керівник збірного пункту видає переселюваним переселенські посвідчення (згідно з доданим зразком)[a]. Переселенське посвідчення видається на ім'я глави родини. Інших членів родини вписують до посвідчення глави родини.

7. До переселенського посвідчення слід вписати, який інвентар переселенці забирають із собою і яке нерухоме майно залишають.

8. Переселенські посвідчення заповнюються у двох примірниках. Один видається переселенцеві, а другий залишається в актах керівника збірного пункту. Після закінчення акції копії переселенських посвідчень слід передати відповідним воєв[одським] відділам ДРУ.

9. Завантаження переселенців до транспорту відбувається у порозумінні з представником ВП, який так само визначає конвой транспорту.

10. Встановлюються напрямні пункти в Освєнцімі, який називатиметься Катовіце, й Любліні та два розподільчі пункти Щецінек і Ольштин.

11. Конвой супроводжує транспорт аж до місця його призначення. Командир конвою отримує від представнка ВП два запечатані конверти, один адресований до напрямного пункту в Катовіцах (Освєнцімі) чи в Любліні, а другий до розподільчого пункту в Щецінку чи Ольштині. У першому конверті буде вказівка для розподільчого пункту, чи родини, які перебувають у цьому транспорті, слід оселяти групами чи поодинці.

12. Збірний пункт видає перевізні документи тільки до напрямних пунктів (Освєнцім чи Люблін).

II. Напрямні пункти

13. Відповідні відділи ДРУ 25 квітня ц.р. видадуть розпорядження про цілоденне й нічне чергування у вищезгаданих напрямних пунктах Освєнцім чи Люблін і розподільчих пунктах Щецінек і Ольштин та призначать керівників двох пунктів, добре поінформованих про свої завдання.

14. Комендант конвою транспорту, що прибуває на напрямний пункт, зголошується до чергового урядовця ДРУ пункту і вручає йому призначений для цього пункту конверт.

15. Черговий урядовець ДРУ негайно видає нові перевізні документи для транспорту і скеровує його до одного з розподільчих пунктів, Щецінка чи Ольштина, згідно з вказівкою, що була в конверті.

16. Під час стоянки транспорт слід забезпечити теплою їжею.

17. Після отримання конверта урядовець ДРУ напрямного пункту видає комендантові конвою транспорту письмове скерування до керівника розподільчого пункту з зазначенням транспорту, складу вагонів і кількості осіб, можл[иво] інвентаря. Копія скерування залишається в актах пункту і служить підставою для донесення про загальну кількість переселенців.

18. Керівники напрямних пунктів в Освєнцімі й Любліні щоденно подають рапорт про кількість транспортів і родин, скерованих до окремих розподільчих пунктів, залізничним телефоном міністра Вольського: Варшава, номери 13-81 або 13-80 (від 9 до 15 год.) крім свят. Копії цих донесень слід пересилати депешами також до Центрального Правління ДРУ чи телефоном за номером 175-76.

III. Розподільчі пункти

19. Керівники розподільчих пунктів у Щецінку й Ольштині мають вимагати від поселенських відділів воєводських управлінь переліку місцевостей, у які слід скеровувати транспорти з переселенцями. В переліку мусять бути подані точні цифри, що відображають ємність даного терену.

20. Директори воєводських відділів ДРУ в Щеціні створюють на терені, охопленому згаданою поселенською акцією, автомобільні бази, забезпечені паливом і мастилом, і власними силами опрацьовують раціональний план використання автомобілів при розвантаженні транспортів з переселенцями і можл[ивої] доставки їх до місць поселення.

21. Розподільчий пункт ДРУ вивішує на видному місці вказівник про місцезнаходження залізничного представництва ДРУ, що займається справами переселенців. Комендант конвою зголошується до залізничного представництва ДРУ й отримує скерування до відповідної станції вивантаження (письмове).

22. Керівництво ДРУ на розподільчому пункті встановлює у порозумінні з делегатом МПЗ і представником воєв[одського] поселенського відділу черговість скерування транспортів на окремі станції вивантаження і заповнює перевізні документи.

23. Керівник розподільчого пункту веде суворий облік ємності окремих повітів і негайно після заповнення ємності якогось повіту припиняє скеровувати туди подальші транспорти.

IV. Пункти вивантаження

24. На терені кожного повіту, охопленого акцією, власті ДРУ організовують пункт вивантаження, устаткований кухнею, санітарною обслугою і сталим чергуванням, щоб обслужити транспорт, який може прибути у будь-який час.

25. Пункт ДРУ повинен мати на видному місці табличку й відповідні дороговкази, аби комендант конвою прибулого транспорту міг легко відшукати пункт і чергового урядовця.

26. Комендант конвою вручає черговому урядовцеві ДРУ скерування розподільчого пункту й перелік осіб, доставлених транспортом, і на підставі цих документів передає під розвантаження конвойований транспорт.

27. Черговий урядовець ДРУ негайно сповіщає про прибуття транспорту чергового урядовця поселенського відділу, вимагає відповідної кількості скерувань на земельні господарства та до окремих квартир для тимчасового проживання на місці призначення.

28. Поселенські відділи негайно віддають розпорядження (телефоном) про скерування окремими громадськими управліннями зв'язківців зі списками вільних господарств і пунктів тимчасового проживання у вже поселених осадників; на підставі цих списків громадські зв'язківці за дорученням поселенського відділу видають скерування для окремих родин — на індивідуальні господарства. Родини, що походять з транспорту, про який є негативна думка, не можна скеровувати в кількості, більшій за одну родину з кожного транспорту до одного села. Родини, що походять з транспорту, про який є позитивна думка, можна оселяти на більших господарствах навіть у кількості кількох родин на одному господарстві.

29. Після розвантаження й отримання підтвердження про доставку транспорту від чергового урядовця ДРУ комендант конвою повертається з порожнім ешелоном до місця, вказаного при завантаженні транспорту його військовими начальниками.

30. До часу відправки з місця розвантаження проміжний пункт ДРУ повинен забезпечувати переселенців щоденним триразовим гарячим харчуванням.

31. Поселенський відділ стежить за вичерпуванням ємності в окремих громадах, аби негайно після їх заповнення припинити скерування туди наступних родин. Після заповнення ємності всього повіту відділ негайно сповіщає про це розподільчі пункти, підтверджуючи це згодом письмово. Про виявлені подальші можливості оселення слід негайно сповістити той самий розподільчий пункт.

32. За поданням ДРУ повітова влада загальної адміністрації зобов'язана мобілізувати всі наявні вантажні автомобілі, а в виключних випадках дати розпорядження управлінням громад про доставку підвод для розвезення переселенців до місця оселення.

33. Акція "В" охопить бл. 80 тис. осіб. Початок акції 25.IV. ц. р.

34. Нинішнє розпорядження суворо таємне. Зацікавлених урядовців слід поінформувати лише про дії, що входять до їх компетенції.

Директор[б]

Копія, машинопис.
АНА, Державне Репатріаційне Управління (далі ДРУ), 1/12, а. 47-49.

а. Не публікується.

б. Підпис відсутній.

1. Див. док. 59.

54

1947 р., квітня 18, Москва. — Нота посла РП в СРСР М. Нашковського[1] заступникові міністра закордонних справ СРСР А. Вишинському[2] у справі акції "Вісла"

Цілком таємно

За дорученням мого уряду маю честь сповістити Вас, що уряд Польської Республіки вирішив цілком очистити від фашистських банд "Української Повстанської Армії" (УПА) прикордонну смугу, починаючи від району Брест над Бугом аж до чехословацького кордону.

Одночасно буде здійснена з цих районів евакуація українського населення в північно-західні області Польської Республіки, де йому будуть надані земельні наділи й господарства.

У зв'язку з евакуацією виникають побоювання, що під час цього заходу небажані елементи намагатимуться проникнути на територію СРСР.

З огляду на повище прошу Вас дати вказівку про якомога старанніше закриття кордону на вищевказаній дільниці. Вказаний захід розпочнеться 20-го квітня ц. р. й триватиме близько двох місяців.

Із вказаного питання маршал Польщі Жимерський звернувся до міністра Збройних Сил Союзу РСР Генерала Армії Булганіна. Текст телеграми вручено сьогодні[3].

Прийміть, Пане Заступник Міністра, запевнення у вельми високій до Вас повазі.

Копія, машинопис. Мова російська.
АМЗС, Радянський Відділ, т. 545, в. 34, а. 1.

1. Нашковський Мар'ян (1912), політичний діяч, генерал-майор ВП, в 1945-1947 рр. начальник польської Військової Місії у Франції, 1947-1950 рр. посол у СРСР, 1950-1952 рр. віце-міністр національної оборони, 1952-1968 р. віце-міністр закордонних справ, з 1968 р. редактор органу ЦК ПОРП "Нове Дроґі".

2. Вишинський Андрій (1883-1954), радянський політик і правник, у 1933-1939 рр. заступник генерального прокурора, а згодом генеральний прокурор СРСР, головний звинувачувач у політичних процесах. 1939-1944 рр. заступник голови Ради Народних Комісарів, 1940-1949 рр. заст. міністра закордонних справ, 1949-1953 рр. міністр закордонних справ СРСР.

3. Текст телеграми вручив особисто військовий аташе Посольства РП в СРСР м-р Юліуш Бардах. Документ ідентичного змісту Міністерство Закордонних Справ РП передало радянській стороні за посередництвом військового аташе Посольства СРСР у Польщі ген Маслова. Див. док. 39.

55

1947 р., квітня 18, Прага. — Відповідь Міністерства Закордонних Справ ЧСР на ноту Посольства РП в Чехословаччині у справі акції "Вісла"

Міністерство закордонних справ має честь підтвердити посольству Польської республіки прийняття його ноти 5471/Таєм/2 від дня 17 квітня 1947 р.[1] і сповіщає, що про її зміст було повідомлено відповідні інстанції.

Міністерство закордонних справ користується цією нагодою, щоб запевнити посольство Польської республіки у своїй глибокій пошані.

Під текстом кругла печатка: Міністерство Закордонних Справ.

Оригінал, машинопис, мова чеська.
АМЗС, Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 13.

1. Див. док. 48.

56

1947 р., квітня 18, Варшава — Інформаційна нотатка начальника Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бурґіна для віце-міністра полк. Р. Ромковського

Стосовно: Операції проти УПА.

Командувач оперативних військ на терені Словаччини ген. Гершман кілька разів намагався сконтактуватися з польськими оперативними частинами, що з незрозумілих причин не вдалося. Друзі, які виконали всі наші побажання, не розуміють, чому з нашого боку не хочуть сконтактуватися з ними на оперативному відтинку, як це було під час попередніх операцій. У зв'язку з цим Приятелі просять про якнайшвидше встановлення контакту.

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 183.

57

1947 р., квітня 20, Сянік — План дій Оперативної Групи "Вісла"

Цілком таємно

I. Завдання

а) Знищити банди УПА в районі Сянік—Перемишль—Любачів, здійснюючи від початку акції наступальну оперативну діяльність, яка мусить бути доведена до кінця, до цілковитої ліквідації банд. В першу чергу здійснити всіма засобами атаку на керівні осередки фашистського руху УПА.

б) Здійснити в тісній співпраці з Державним Репатріаційним Управлінням евакуацію з цього району всіх осіб української національності на північно-західні землі, оселяючи їх там у якомога більшому розпорошенні.

в) Евакуація охоплюватиме всі прошарки українського населення, а також ті змішані польсько-українські родини, які співпрацювали з УПА.

г) У півд[енно]-східному виступі держави, на півд[енний] сх[ід] від Балигорода, має відбутися цілковита евакуація.

д) Акція евакуації має бути здійснена у найкоротший термін (по можливості протягом 4-х тижнів) з огляду на необхідність для нових осадників засіяти ґрунти на теренах нового оселення.

II. Відомості про банди УПА

Відомості, здобуті на місці, виявились інакшими від тих, які можна було отримати у Варшаві. Центр ваги банд, у кожному разі, не міститься в Сяніцькому й Ліському повітах, у яких неспростовно виявлено (перший бій 19.4. ц. р.) тільки сотню "Біра", — дві інші ж сотні "Хріна" і "Стаха" буцімто відійшли, перша до Чехо-Словаччини, друга — в район на півд[енний] зах[ід] від Перемишля. Натомість поважне скупчення банд спостерігається в районі лісів, замкнутих між вигином Сяну й радянським кордоном на півд[енний] зах[ід] від Перемишля. Це курінь "Байди", що складається з сотень "Бурлаки"[1], "Ластівки", "Крилача" й "Громенка", до яких начебто приєдналася сотня "Стаха". Окреме угруповання становить курінь "Залізняка"[2], сили якого діють переважно в лісах на півд[ень] від Любачева. Загальні сили банд УПА оцінюю приблизно у 2000 осіб, чудово озброєних, серед яких панує залізна дисципліна.

III. Оцінка густоти українського населення

1. Виступ терену на півд[енний] схід від Балигорода загалом мало залюднений, більшість сіл спалена.

2. Досить густо залюднені такі відтинки:

— прикордонна смуга між Дуклянським перевалом і Яслиськами (на півд[ень] від Коросна);

— весь терен вигину Сяну на півд[енний] зах[ід] від Перемишля.

Обидва ці регіони у величезній більшості заселені українським населенням, дуже ворожо настроєним.

3. Між цими відтинками порівняно найбільший процент польського населення з досить сумнівною лояльністю.

4. Смуга території між лісистими районами Перемишля й Любачева (на півд[енний] сх[ід] від Ярослава) заселена переважно польським населенням і переважно вільна від банд.

5. Населення району Любачева змішане, завдяки чому робота з викриття банд і евакуації буде там простішою.

6. Слід особливо підкреслити, що всупереч переконанням командувача ВО 5, ряшівського воєводи, органів безпеки й командирів 8 і 9 ДП, усі вказані вище відомості як про банди, так і про місцеве населення дуже непевні і повинні уточнюватися лише під час самої акції.

7. Закриття польсько-радянського кордону, за дотеперішніми відомостями, дуже суворе з радянського боку, натомість з чеського боку за відомостями, які ми досі маємо, — не викликає довіри. Я розпорядився розвідати цей кордон з нашого боку, про що доповім окремо й подам пропозиції.

8. Оцінка ситуації на місці змусила внести певні зміни в угруповання Великих Частин Оперативної Групи і в загальні наміри, прийняті у Варшаві. Шифрограмами видано розпорядження про зміну пунктів призначення деяких комбінованих полків, які вже перебувають у залізничних транспортах.

IV. Головна думка плану

Виконання завдання мусить включати три одночасні акції:

1. Боротьба з бандами від першого моменту прибуття кожного підрозділу у свій район призначення.

2. Евакуація українського населення, яка почнеться в один день і в одну годину на всьому терені Оперативної Групи, — з моменту закінчення необхідних технічних приготувань (25 чи 26 ц.м.); причина затримки — запізнення комбінованих полків з ВО 4 з 10 і 11 ДП.

3. Закриття чехословацького кордону з метою унеможливити втечу й очищення більших міст на тилах (Сянік, Коросно, Перемишль, Ярослав, Ряшів) з метою знешкодження керівних центрів.

Перша акція вимагає зосередження найбільшої кількості сил у вигині Сяну на півд[енний] зах[ід] від Перемишля, друга і третя змушує затримати в першій фазі дій значну кількість війська і КВБ у Сяніцькому й Ліському повітах. Після очищення даного району (що, можливо, вдасться осягнути протягом 2 тижнів від моменту початку евакуації), більшість сил ОГ буде сконцентровано між Сяніком і Любачевом для рішучого очищення цього терену.

V. Угруповання Великих Частин Оперативної Групи

(Дивись доданий шкіц)[a]

VI. Завдання Великих Частин на I фазі

1. Знищення банд у повітах: Сянік, Ліськo, Перемишль.

2. Цілковите переселення українського населення з півд[енно]-східного виступу пов. Ліськo. Переселення українського, змішаного, того, що співпрацює і запідозреного у співпраці з бандами населення з решти пов. Ліськo і повітів Сянік і Перемишль.

Частини КВБ

1. Ліквідувати банду "Біра", що діє в гористо-лісистому масиві, обмеженому місцевостями: Радейова (6296), Яблінки (5892), Тісна (5296), Криве (5098), Хільське (5610), Творильне (5806).

2. Здійснити цілковиту евакуацію населення з наказаного району (див. шкіц № 1)[a], частиною сил щільно замкнути польсько-чехословацький кордон на відтинку: перетин залізничної колії з польсько-чехословацьким кордоном (2 км на півд.-зх. від Лупкова) — (5674 б) — стик польсько-чехословацько-радянського кордонів (2 км на півд.-зх. від Солінки) — (5688).

6 Дивізія Піхоти (2 і 6 пп)

1. Здійснити інтенсивну розвідку щодо району діяльності банди "Хріна". На підставі здобутих відомостей здійснити ліквідацію цієї банди.

2. Виселити чисто українське, змішане населення, запідозрене і те, що співпрацює з бандами в названому районі — див. шкіц[a].

3. Частиною сил щільно замкнути польсько-чехословацький кордон на відтинку Черемха включно (7056) — перетин залізничної колії з державним кордоном у квадраті (5674 б).

7 Дивізія Піхоти (7 і 11 пп)

1. Співпрацюючи з органами безпеки, ГМ і через власну розвідку здобути відомості про банду "Стаха". У разі отримання конкретних даних, що підтверджують присутність цієї банди в оперативному районі 7 ДП, — здійснити її ліквідацію.

2. Виселити населення, що підлягає евакуації з району, як на шкіці[a].

3. Як у здійсненні акції переселення, так і в пошукові й ліквідації банд тісно співпрацювати з командирами 6 і 8 ДП.

8 Дивізія Піхоти (1, 8 і 10 пп)

1. Доповнити наявні відомості про банди у призначеному районі відповідальості. Ліквідувати банди: "Крилача" і "Ластівки", що діють у районах, як на шкіці.

2. Виселити населення, що підлягає евакуації, див. шкіц[a].

3. При виконанні завдань співпрацювати з командирами 7 і 9 ДП. У II фазі дій бути готовими до можливого підсилення 9 ДП і у зв'язку з цим передбачити, які частини будуть задіяні для цілковитого очищення і виселення решток населення, охопленого евакуацією.

9 Дивізія Піхоти (28, 4, 30, 5, 14 і 3 пп)

1. Знищити банди, що діють у районі на захід, південь і півд[енний] зах[ід] від Перемишля.

2 Виселити з призначеного району відповідальності населення, що підлягає евакуації.

3. Провадити інтенсивну розвідку й виявлення банд у пов. Любачів з точки зору приготування терену до оперативних дій II фази за участю підкріплення силою близько 2 дивізій.

VII. Передбачуване перегрупування після закінчення I фази

Після закінчення I фази в районах Ліськo, Сянік передбачається залишити 8 ДП і Дивізії КВБ з завданням остаточного очищення цього терену від банд. У II фазі головне зусилля буде спрямоване на повіти: Любачів і Перемишль. З цією метою будуть використані 6,7 і 9 ДП і всі самостійні частини. Тривалість окремих фаз значною мірою залежатиме від технічних перешкод, що виявляються вже тепер.

VIII. План здобуття відомостей

Зважаючи на силу керівних осередків українського підпілля, їх широко розгалужену розвідувальну мережу, гнучку цивільну організацію і живі сили (банди), — всі засоби пошуку й розвідки зосереджуються у руках заступника командувача ОГ з питань безпеки.

У зв'язку з цим апарат УБ, Інформації ВП, ВВБ й розвідки:

1. Негайно передадуть усі наявні матеріали, а саме:

— здобуті архіви банд УПА й цивільної мережі, всі агентурні виходи на окремі об'єкти й осіб, для опрацювання плану швидкого скоординованого виявлення військової і політичної [структури] українських організацій.

2. Негайно пересилатимуть матеріали, здобуті агентурним, інформаційним шляхом і отримані від схоплених бандитів і членів організацій цивільної мережі шляхом допитів схоплених членів організацій.

3. Інформуватимуть про стан безпеки командирів частин ВП, КВБ в терені їх діяльності, тимчасово передаючи їм матеріали, отримані агентурним шляхом чи з зізнань схоплених членів організацій, які можуть послужити до негайної ліквідації чи затримання членів банди.

4. Оскільки в районі дій 9 ДП згрупована велика кількість банд і широко розбудована цивільна мережа, буде виділена група безпеки під командуванням м-ра Врублевського[3], яка разом з місцевим апаратом УБ, Інформації і розвідки ВП негайно розпочне опрацювання визначеного терену, передаючи щоденно здобутий матеріал заступникові командувача ОГ з питань безпеки.

IX. План очищення і забезпечення тилів

1. Запроваджується міліційна година від 21.00 до 4.00 год. у всіх містах і селищах, охоплених акцією ОГ за винятком м.Сянока, де міліційна година залишається без зміни (22.00).

2. Належить негайно обставити рогачки міст і залізничні станції за участю працівників УБ чи інформації з метою перевірки документів тих, хто приїжджає чи від'їжджає, щоб унеможливити членам організації УПА пересування на місцевості.

3. У містах, де стоять гарнізони, запроваджується нічне й денне патрулювання з перевіркою документів підозрілих осіб.

4. Негайно приступити до усталення й розшуку української інтелігенції, греко-католицького духовенства, які є головним мотором діяльності українського підпілля. Скласти докладні списки для її цілковитого виселення. Українська інтелігенція часто законспірована. Використовуючи знайомства і стосунки з місцевою польською інтелігенцією і католицьким духовенством, вони отримують від них польські посвідки і т.п. У зв'язку з цим при з'ясуванні, крім офіційних матеріалів, слід зорієнтувати агентурно-інформаційну мережу на викриття замаскованої частини української інтелігенції і її зв'язків з польською інтелігенцією, яка надає їй допомогу. Опрацьовані матеріали присилати як донесення.

X. План забезпечення Оперативної Групи

Забезпечення ОГ базується на запасах КВО 5, зосереджених у Продовольчому Складі в Ряшеві та допоміжних дільницях, організованих для кожної фази дій.

I фаза

Продовольство і паша: на час I фази припаси будуть зосереджені у двох осередках: у Сяноку й Перемишлі — на 4 тижні і місячний запас — у Ряшеві.

Осередок Забезпечення у Сяноку базуватиметься на складах 12 пп й організованому осередку випікання хліба та пункті видачі м'яса у Сяноку. З цього осередка забезпечуватимуться три дивізії й позадивізійні частини (12 пп, 1 автополк і 5 сап. полк) і відділи СОЗ (близько 1000 осіб). Відділи забезпечуватимуться шляхом використання залізничної лінії Сянік-Лупків (6 ДП) і за допомогою автомобільного парку, що розвозитиме продовольство з Сянока до підрозділів.

Осередок забезпечення у Перемишлі буде базуватися на складах 28 пп, звідки автотранспортом забезпечуватимуться полки 9 ДП за винятком 9 пп. В Перемишлі організовується випікання хліба й м'ясний пункт. З пп з огляду на віддаленість* від Перемишля спиратиметься на 40 пла в Ярославі.

При переході з першої фази до другої фази дій будуть використані осередки забезпечення, організовані в першій фазі (Сянік, Перемишль), звідки частини забезпечуватимуться до моменту зміни районів дії. На час переміщення частин передбачається часткове забезпечення м'ясними консервами замість м'яса.

Паливні й мастильні матеріали — забезпечення за рахунок бази паливних матеріалів і мастил у Яслі, звідки взвод постачання доставлятиме паливні й мастильні матеріали до окремих дивізій.

Евакуація хворих і поранених — спиратиметься на Гарнізонний Шпиталь у Ряшеві й частково в Перемишлі. Для евакуації використовуватимуться транспортні засоби ОГ (10 санітарних автомобілів) і ймовірно вантажні автомобілі, що повертаються до осередків забезпечення після доставлення продовольства. Передбачається виділення санітарних автомобілів для окремих дивізій.

Евакуація хворих і поранених коней здійснюватиметься до Вет[еринарної] амбулаторії в Сяноку й Перемишлі.

II фаза

Продовольство і паша: забезпечення спиратиметься:

а) На осередку в Перемишлі (28 пп) для частин, що діятимуть на південь від Перемишля, звідки забезпечуватимуться за допомогою автомобільного парку.

б) На продовольчому складі в Ряшеві для частин, що діятимуть на північ від Перемишля (у районах Любачева і Ярослава). З продовольчого складу в Ряшеві продовольство висилатиметься до залізничних станцій, а звідти автомобільним транспортом до частин. У другій фазі передбачено організувати осередок випікання хліба і м'ясні пункти в Ряшеві і Ярославі.

Паливні матеріали й мастила — забезпечення як у I фазі.

Евакуація хворих і поранених людей і коней — спиратиметься на Гарнізонний Шпиталь у Ряшеві й Перемишлі та Вет[еринарну] Амбулаторію в Перемишлі.

IX. Найважливіші труднощі

1. Важко встановити, хто підлягає евакуації, оскільки усталення дійсної польської приналежності зустрічає поважні складності через брак конкретних даних.

2. На терені дій дуже слабо розвинута залізнична мережа, причому магістраль Ряшів-Перемишль ширококолійна, потрібно буде перевантажувати транспорти. Залізничне сполучення між Ярославом і Любачевом перерване у зв'язку з пошкодженням мосту під час повені. На битих дорогах ряд мостів знищено. Терен гористий, густо заліснений, не має доріг для автомобільного парку, а до деяких районів не можна доставити припаси навіть кінним гужовим транспортом. Це бездоріжжя позначається на нормальному постачанні і змушує харчуватися у формі сухого пайка.

3. В Окрузі й усьому терені невистачає сіна, вівса й картоплі та свіжої ярини. Овес і сіно повинно доставлятися[6].

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Гюбнер

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський

Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу
Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 17-26.

* В ориг. помилково "відділення".

а. Не публікується.

б. Пропущено кінцевий фрагмент плану дій, що стосується системи зв'язку ОГ "Вісла".

1. "Бурлака" — Володимир Щигельський — підпоручник УПА. Нар. 8.VIII.1920 р. у Львові, закінчив українську гімназію. У 1939 р. воював, захищаючи Карпатську Україну. В 1940 р. за наказом ОУН вступив до поліції, виконував обов'язки коменданта відділка у Войтковій, Кузьмині, Явірнику Руському й Медиці Перемиського пов. У червні 1944 р. дезертував з усім відділком і на терені Бескидів, в районі села Жерниця сформував першу сотню УПА, яка згодом увійшла до складу куреня "Коника", а потім "Байди". У вересні 1947 р. здійснив спробу перейти з частиною розбитих сотень "Крилача" і "Ластівки" до американської зони окупації Німеччини. Схоплений на терені Чехословаччини й 22.V.1948 р. переданий польським властям 4.I.1949 р. засуджений на кару смерті Районним Військовим Судом у Ряшеві. Вирок виконано 7.IV.1949 р. У XIII томі "Літопису УПА" опубліковано щоденник сотні "Бурлаки".

2. "Залізняк" (помилково також "Железняк", "Желязняк") — Іван Шпонтак — майор УПА, використовував також псевда "Леміш", "Дубровик", "25". Нар. 12.VIII.1919 р. у Волковиї пов. Ужгород на Карпатській Україні (тоді належала до Чехословаччини). Після закінчення педагогічної семінарії працював учителем української мови в місцевості Алкін Гора. У 1938 р. воював у лавах Січі, захищаючи Карпатську Україну, а після її окупації угорцями виїхав до Чехословаччини, де жив разом з батьками у Великих Капушанах. Після початку німецько-радянської війни за дорученням ОУН вступив у допоміжну поліцію. У квітні 1944 р. дезертував разом з усім відділком поліції у Раві Руській і вступив до УПА. Організував сотню, а потім курінь, до складу якого увійшло 4 сотні: "Калиновича", "Крука", "Тучі", "Шума". У березні 1945 р. призначений командувачем 27 Тактичного Відтинка УПА "Бастіон", що охоплював терен Ярославського, Любачівського, частково Томашівського й Перемиського повітів. Одночасно виконував обов'язки начальника Штабу VI Округи УПА "Сян" і командира куреня. Після розгрому куреня ОГ "Вісла" в середині листопада 1947 р. пробрався до Великих Капушан, де легалізувався, подаючи себе за угорського полоненого, визволеного з радянського полону. У 1960 р. впізнаний агентом польського МВС, а потім виданий польським властям. 8.III.1961 р. Районний Суд у Перемишлі засудив його на смертну кару, замінену 3.VI.1961 р пожиттєвим ув'язненням, а згодом 26.II.1970 р. — 25-річним ув'язненням. Звільнений із в'язниці 4.XI.1981 р. повернувся у Словаччину. Помер 14.IV.1989 р.

3. Врублевський Станіслав, майор УГБ, начальник Відділу II Департаменту Ш МГБ, що займався боротьбою з українським підпіллям. У 1948-1954 рр. особисто наглядав за діяльністю агента МГБ й НКВС "Богуслава" — Лева Лапінського — провідника ОУН у Польщі, що виступав під пс."Зенон", "Ревучий", "Орловський" (1945-1947 рр. шеф Служби Безпеки у III Окрузі ОУН). С. Врублевський помер у 70-ті роки у Варшаві.

58

1947 р., квітня 20, Сянік. — Розпорядження № 001 заступника командувача ОГ "Вісла" з політико-виховних питань підполк. Б. Сідзінського

Цілком таємно

Головне командування ставить перед нами завдання остаточно ліквідувати рештки українських фашистських банд, що волочаться на південно-східних теренах Речіпосполитої і забезпечення на цих теренах повного спокою й безпеки. Швидке й докладне виконання цього завдання - одна з умов остаточної стабілізації стану справ у країні, важливий крок на шляху до відбудови Польської Держави. Так, як ми вибороли Незалежність Польщі на фронтах останньої війни, так мусимо знищити й це останнє вогнище неспокою, яким є рештки фашистських банд, що рекрутуються з есесівців із колишньої дивізії СС "Галичина".

Цього вимагає від нас весь Народ.

Для виконання цього завдання необхідно переселити з цих теренів рештки українського населенняя, яке становить природну базу для фашистських банд УПА, і оселити на його місці польських військових осадників.

Дотеперішня політико-виховна робота в акції Оперативної Групи "Вісла" поділялася на такі два періоди:

Перший період, що включав політичну підготовку частин, які вирушали на акцію, від моменту їх визначення, через момент завантаження й переїзду, до моменту вивантаження на станції. Ця робота проводиться згідно з директивами, доданими до наказу Генерального Штабу ВП № 001 від 17.4. ц. р.[1]

Другий період — від моменту вивантаження через момент маршу до м[ісця] п[ризначення], визначеного окремим частинам у наказі Оперативної Групи "Вісла" № 001/Оп/"Вісла" від 19.4. ц. р.[a]

У цей період належить:

А. По лінії пропаганди здійснити політичну роботу у війську, беручи за основу такі політичні моменти:

1. Нинішня військово-адміністративна акція не має характеру пацифікації, а тільки й виключно є переселенням, і цей момент слід особливо підкреслити. Всі дії в акції мусять відбуватися у двох зовсім відмінних положеннях:

а) нещадність щодо воюючих банд УПА й усього, що з ними пов'язане;

б) якнайбільша гуманність щодо цивільного населення, яке підлягає виселенню.

2. Акцію переселення здійснять Державні Репатріаційні Управління (ДРУ). Акцію боротьби з бандами здійснює військо.

Щодо пункту 1 участь війська полягає у забезпеченні виселеному цивільному населенню можливості забрати все майно, перевезенні

його до пунктів завантаження, в охороні колони виселених і частковому харчуванні під час транспортування до пунктів вивантаження. Беручи до уваги вказані моменти, акція буде здійснена гуманним чином, і в той же час рішуче.

3. На підставі вищеназваних політичних моментів заступники командирів дивізій опрацюють спеціальну бесіду, яку слід провести з усім особовим складом війська після попереднього інструктування політичного апарату на спеціальній нараді.

Б. По організаційній лінії:

1. Підтримувати щоденний зв'язок з Політико-Вих[овним] Від[ділом] у формі донесень на виконання наказу ком-ча ОГ "Вісла" № 001/Оп/"Вісла" від 19.4. ц. р. Донесення повинні включати:

а) короткий опис ситуації в терені дій;

б) статистично-оперативні дані;

в) надзвичайні донесення у разі потреби.

2. Перший звіт з перебігу акції слід надіслати до 25 ц. м., наступні 15 і 30.V. ц. р. і далі через кожних 15 днів. Звіт повинен включати такі пункти:

1. Ситуація в терені дій (напр. ставлення населення до репатріації, ставлення властей, ставлення населення до банд, діяльність політичних партій).

2. Настрої:

а) у військах, що беруть участь у акціях проти банд, у виселенні цивільного населення;

б) виселюваного населення.

3. Дисципліна і моральний стан війська (порушення дисципліни, вартова служба, мародерство, пияцтво, грабунок, охорона майна і безпека переселенців).

4. Пропагандистська робота:

а) у війську;

б) серед цивільного населення.

5. Політична підготовка.

6. Організаційна робота:

а) план політ.-вих. заходів;

б) наради й інструктажі;

в) робота з активом (облік активу, що бере участь у акції, дотримання військової таємниці);

г) бесіди.

7. Робота з виселюваним населенням.

8. Господарчі справи:

а) майнове і харчове забезпечення рядовиків і офіцерів;

б) санітарний стан і розквартирування.

3. Додатки до періодичного звіту: креслення, ситуаційні плани, статистичні дані.

До 25 ц.м. заст.ком. дивізій подадуть до Політ.-Вих. Від. Оперативної Групи "Вісла":

а) комплектні списки рот, секцій полків і відділів дивізій;

б) звіти про виконаня наказу Ген. Штабу ВП № 001 від 17.4. ц. р.;

в) поіменні списки офіцерів (по 4 з кожної дивізії), призначених для акції завантаження і конвоювання.

При виконанні цього розпорядження слід взяти до уваги директиви щодо дій проти банд УПА, додані до наказу Оперативної Групи "Вісла" № 001/ОП/"Вісла" від 19.4.1947 р. Наступні директиви щодо праці перед виходом до акції будуть урегульовані подальшими розпорядженнями.

Заст. командувача
Оперативної Групи "Вісла"
з політ.-вих. роботи
підполк. Сідзінський

Засв. копія, машинопис.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 26-29.

а. Не публікується. Він містить великий, дуже детальний перелік районів дислокації дивізій і полків, що входили до складу ОГ "Вісла". Головна думка й найістотніші оперативні елементи наказу № 001 входять до "Плану дій ОГ "Вісла". Див. док. 57.

1. Див. док. 46.

59

1947 р., квітня 21, Лодзь. — Додаток до інструкції Центрального Правління Державого Репатріаційного Управління у справі санітарної опіки над українським населенням[1]

Цілком таємно

1) Центральне Правління ДРУ зобов'язує лікарів частин організувати санітарну опіку акції "В".

2) Центральне Правління доручає до особового складу кожного зі збірних пунктів ввести одного лікаря і принаймні одну санітарку. Влаштувати на пункті амбулаторію з необхідними ліками першої допомоги, приготувати підручні сумки й ноші для санітарної служби й забезпечити амбулаторію відповідною орієнтаційною таблицею. Відвошивлення здійснювати з застосуванням ДДТ, дбати про чистоту приміщень кухні, продовольчих складів, туалетів і води. В разі браку власного персоналу звернутися до ПЧХ чи війська про поповнення відсутніх кадрів з застереженням суворої таємності.

3) На напрямному пункті в Любліні чи Освєнцімі організувати сталу санітарну допомогу з цілоденними й нічними чергуваннями.

4) Дільничні лікарі Щеціна й Ольштина організовують санітарну допомогу при розподільчих пунктах у Щецінку й Ольштині, надаючи

переселенцям допомогу в разі термінових випадків і дбатимуть про санітарно-гігієнічний стан пунктів.

5) Дільничні лікарі Ольштина і Щеціна організовують санітарне обслуговування пунктів вивантаження на терені своїх воєводств (ліки, відвошивлення).

6) Детальний звіт з санітарної акції слід надсилати до відділу здоров'я щотижня[2].

Заступник директора[a]

Копія, машинопис.
АНА, ДРУ, 1/12, а. 46.

a. Підпис нечіткий.

1. Див. док. 53.

2. У липні 1947 р. Рада Держави скерувала до Ольштинського в-ва комісію з метою вивчення, м.ін., стану санітарної опіки й охорони здоров'я українського населення. Комісія усталила, що більшість рекомендацій не виконана через повну відсутність організації й координації дій санітарних і медичних служб. Про здійснення акції "Вісла" не було повідомлено ані Відділ Здоров'я Воєводського Управління, ані надзвичайного комісара по боротьбі з епідемією в Ольштині. Попри загрозу вибуху епідемії через загрозливий стан санітарних умов, у яких транспортували українців, не проведено щеплень проти черевного тифу, хлорування криниць з питною водою на етапних і контрольних пунктах ДРУ. Санітарні власті противилися видачі переселенцям засобів дезинфекції з подарунків УНРРА. Стверджено масове зараження переселенців коростою й вошами під час транспортування внаслідок багаторазового використання вагонів для перевезення населення, м.ін. німців, без попередньої їх дезинфекції (див. АНА, Канцелярія Ради Держави, 9, Звіт за 15.VII.1947 р.) За період від 1 травня до 8 серпня 1947 р. у транспортах з виселеним українським населенням, скерованих до Ольштина, зафіксовано 31 смерть (20 у дорозі, 8 на етапному пункті, 3 в шпиталі), 19 народжень, 158 осіб у тяжкому стані скеровано до шпиталів. Див. ДА Ольштин, ДРУ, 56, а. 3-48. Статистична таблиця Воєводського Відділу ДРУ про захворювання серед переселенців.

60

1947 р., квітня 22, Сянік. — Ситуаційне донесення № 001 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

1. Політична ситуація

Активність політичних партій на терені всього району операції дуже слабка. Найактивніша з партій ПРП має непогано розгалужені організаційні осередки, передусім у промислових центрах (фабрика вагонів у м. Сянік, центри нафтопромислу у повітах Горлиці, Ясло,

Коросно і Сянік). ППС має також досить широку мережу в тих самих центрах — значно слабшу організаційно. НП, що має велику чисельність (тільки в пов.Сянік понад 3000 членів), не проводить жодної діяльності. Інші політичні партії, окрім ПНП, фактично взагалі не існують. ПНП зовні відмовилася від помітної діяльності. Вона обмежується пропагандою пошепки серед своїх членів і прихильників та виявляє виразну схильність до опанування своїми людьми важливих господарчих інституцій, таких як "Селянська Самодопомога", Пов[ітова] Рада Проф[есійних] Сп[ілок] та інші. Головні робітничі партії всі свої зусилля на рівні повітових організацій останніми днями скерували на підготовку до святкування 1 Травня.

У зв'язку з прибуттям на терен півд.-сх. повітів більших частин ВП, серед цивільного населення шириться ряд характерних пліток. Значна частина населення прибуття війська сприймає з великим задоволенням, здогадуючись про справжню мету, себто посилення акції проти бандерівців. Серед українського населення циркулюють відомості про виселення на західні землі, що викликає велике занепокоєння. Несвідомі жителі містечок і сіл повторюють найфантастичніші плітки про третю війну, про удар англо-американських військ через Грецію на СРСР і у зв'язку з цим про концентрацію Польської Армії, про війну з Чехо-Словаччиною і т. п.

II. Оперативна ситуація

1. Штаб Оперативної Групи опрацьовує і розсилає матеріали, що стосуються боротьби з бандитизмом і початку переселенської акції.

2. До 22.04.1947 р. прибули на своє м.п. такі частини: 1 пп, 2 пп, 3 пп (на марші до свого м. п.), 4 пп, 5 пп, штаб 6 ДП, 6 пп, штаб 7 ДП, 7 пп, Штаб 8 ДП, 8 пп, Штаб 9 ДП, 28 пп, 30 пп, опер[ативний] від[діл] 26 пп, 12 пп, 14 пп, 1 автомобільний полк (некомплектний, у складі 224 автомашин) і 5 полк саперів у повному складі (450 осіб).

3. Всі вищезгадані частини розпочали розміщення своїх підрозділів і знайомляться з тереном. Підрозділи 8 і 9 ДП та підрозділи КВБ здійснюють операцію.

4. 21.04.47 р. патруль охорони нафтових свердловин зі складу 8 ДП був обстріляний у м. Вельополе групою бандерівців чисельністю близько 5 осіб. 1 солдат з 8 ДП був поранений і по дорозі до шпиталя помер. Погоня за винуватцями триває.

III. Справи розквартирування

1. Організація: Досі не зголосився начальник Мунд[ирного] Забезпечення. Рота обслуги охорони складів — на стадії формування при 8 ДП. Потрібно з Варшави: 4 продовольчі офіцери, 1 друкарка, 2 підофіцери — писарі для квартирмейстера Оперативної Групи, окрім того, 3 офіцери-фінансисти, необхідні для роботи у Фінансовому Відділі Оперативної Групи "Вісла".

2. Припаси:

Продовольство: ОГ перебуває на стадії збирання припасів у Сяноку й Перемишлі. За отриманими відомостями поповнення припасів на перші 10 днів КВО-Краків відвантажить 23 і 24 ц. м. на адресу: Сянік і Перемишль та поповнення одномісячного припасу на стан групи — в Ряшеві. Бракує вівса, сіна, картоплі і свіжої городини. У м. Сянік організоване випікання хліба для частин, що базуються на центрі забезпечення. Віддано розпорядження про збільшення випікання хліба в Перемишлі і законтрактування пекарні в Переворську. З сільськогосподарською фірмою домовлено про постачання м'яса до Сянока, Перемишля і Любачева.

Обмундирування: Визначених наказом припасів обмундирування КВО-5 досі не зібрало. Через брак пральні в інших місцевостях прати білизну для особового складу Оперативної Групи передбачається у Перемишлі.

Паливні матеріали: Згромаджено припаси в ЦПМ у Яслі, Ярославі й Перемишлі. 23.04.1947 р. очікується колона цистерн доставки паливних мат[еріалів] з Переворська (7 цистерн). Надіслано вимогу до Варшави ще на 5 цистерн для обслуговування автомобілів ОГ.

Забезпечення частин: Частини забезпечені до 27.04.47 р., після чого отримуватимуть продовольство і пашу з осередка постачання ОГ.

Грошові справи: Оперативна Група тепер полагоджує формальності в Національному Банку в Ряшеві[1].

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
генерал-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. підполк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. пит. підполк. Сідзінський

Начальник Штабу Операт[ивної] Групи
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV.110, т.135, а.110-112.

1. Див. док. 82 і 89.

61

1947 р., квітня 22, Сянік. — Директиви начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського до дій частин ВП проти УПА

Цілком таємно

I

1. Населення на оперативному просторі

Територію оперативного району заселяє мішане польсько-українське населення з переважаючим відсотком українського населення у сх[ідній] і півд[енно]-сх[ідній] смузі цього району.

Польське населення, що заселяє цей район, найдалі висунутий на рубежі країни і віддалений від культурних осередків краю, в багатьох випадках недостатньо свідоме під політичним оглядом, а крім того, залякане терором банд українських фашистів, але переважно не співпрацює з бандами й може бути широко використане у боротьбі проти них, зокрема, при організації власної розвідки.

Українське населення в загальній масі настроєне вороже і активно співпрацює з бандами. Банди УПА мають великий авторитет серед українського населення, в очах якого є армією, що воює за "Самостійну Україну". Знаходять у нього повну підтримку. Це населення постачає банди людськими резервами й матеріальними засобами, співпрацює в проведенні бандитських акцій, проводить широку розвідку і т. п.

2. Терен

Гористий і дуже вкритий лісами терен, слабко розгалужена мережа шляхів сполучень, порівняно мала кількість міських центрів і сталих військових гарнізонів створюють сприятливі умови для бандитської діяльності.

3. Організація банд

Банди УПА мають гнучку військову організацію. Територіально частини поділяються на т.зв. "курені", які в багатьох випадках очолюють колишні офіцери СС зі штабом[1]. До складу "куреня" входить пересічно 5-6 сотень у складі 150-300 осіб. Сотня поділяється на 2 чоти, що відповідають нашим ротам, кожна з яких складається з 3 роїв, чисельністю приблизно до взводу[2]. Всі ці частини мають широко розгалужений політико-виховний апарат, що діє не тільки у складі частин, але водночас проводить сильну пропаганду серед місцевого населення. Крім суто військової організації, ці банди мають власну цивільну адміністрацію і відповідний виконавчий апарат у терені.

Банди озброєні переважно автоматичною зброєю й кулеметами німецького, російського і чеського походження. Мають велику кіль-

кість амуніції і гранат. Обмундирування різне — зустрічаються німецькі, російські і польські мундири, та переважно цивільне вбрання, майже всі мають плащі УНРРА.

У терені ці банди мають організовану мережу шпиталів з санітарним персоналом. Ці шпиталі розміщені в підземних бункерах у дуже добре прихованих і неприступних районах, чудово замасковані і тому викрити їх важко. Подібно розміщені всілякі склади й бази матеріалів.

4. Характер діяльності банд

На основі докладних відомостей розвідки, що проводилася всіма засобами, включно з радіо — й телефонним підслуховуванням, банди готують звичайні операції, концентруючи епізодично більші сили на час акції. Після виконання акції відразу розпорошуються у терені й повертаються до своїх сіл, де працюють буцімто як мирне населення на своїх робочих місцях. Діють звичайно шляхом несподіванок, засідок і раптових нападів. Нападають на дрібні підрозділи війська, державні, адміністративні установи, представників влади, польське цивільне населення, важливі об'єкти і промислові споруди, підривають залізничні колії і мости. Під час постою вони чудово забезпечуються — пересування здійснюють переважно вночі, що їм уможливлює докладне знання терену. В разі зустрічі з більшими військовими підрозділами не вступають у бій і організовано відступають.

II

У зв'язку з вищесказаним від моменту вивантаження з транспорту слід рахуватися з загрозою з боку банд. З цією метою обов'язковим є:

1. Старанно забезпечити район вивантаження, організувати спостережно-вартову службу, зберігати повну бойову готовність для негайного виступу в разі загрози.

2. Марш з району вивантаження до наказаного м. п. організувати у строгій відповідності з положеннями статуту, так, як у бойових умовах. Вислати стежу вздовж осі маршу, старанно забезпечити з усіх сторін частину на марші. Організувати спостережно-вартову службу. Старанно дотримуватися маршової дисципліни, не допускати розтягування колон, мародерства і т. п. Просуватися кидками, опановуючи окремі регіони.

3. На постої, як у перервах маршу, так і в м.п., старанно організувати бойові чати, варту й секрети. Запровадити сталий і суворий контроль пильності варти й охорони, негайно усувати всі недоліки, суворо карати порушників. Широко застосовувати денно-нічні секрети, добре сховані й замасковані (банди перегруповуються уночі). Продовольство для секретів доставляти тільки вночі. Застосовувати також лінії засідок.

4. Пильно стежити за рухом і поведінкою цивільного населення, що може дати важливі розвідувальні матеріали.

5. Старанно перевірити стан охорони важливих об'єктів і мостів на терені дій частини, зміцнити слабкі залоги.

6. На випадок сутички з бандою прагнути до її оточення, використовуючи всі сили для її знищення чи полонення. В жодному разі не допускати безкарного відступу банди й не давати їй змоги відірватися.

7. У разі відступу банди проводити рішуче переслідування, яке повинно привести до цілковитої її ліквідації.

8. Прагнути до здобуття полонених. Проводити розвідку всіма засобами, здобуті відомості негайно використовувати.

9. Звертаючи пильну увагу на охорону зброї і техніки, враховувати можливість спроб здобуття їх шляхом крадіжки.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-) дипл. полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 4-5.

1. Інформація неправдива. Не зафіксовано жодного випадку командування частинами УПА німцями, офіцерами СС чи інших формацій гітлерівської армії.
2. Інформація неточна. Див. док. 1, прим. 6.

62

1947 р., квітня 22, Сянік. — Оперативний наказ № 003 Штабу ОГ "Вісла"[1]

Цілком таємно

I. Загальні засади організації переселенської акції

1. Завдання ОГ — переселення українського і змішаного населення з теренів, охоплених акцією.

2. Вся територія, охоплена акцією ОГ "Вісла", поділена на окремі райони (зони), підпорядковані командирам частин, що беруть участь у акції.

3. Командири окремих районів здійснять переселення з підпорядкованих собі теренів.

4. Основою планування транспортів будуть щоденні донесення командирів частин із зазначенням приблизної кількості переселених на збірних і завантажувальних пунктах.

II. Організаційні засади

Командири частин організовують такі ланки апарату виселення:

1. Відділи виселення, що охоплюватимуть окремі села й хутори.

2. Збірні пункти (в засаді для кожного полку).

3. Пункти завантаження при визначених станціях.

4. Відділи конвоювання.

До 1. Відділи виселення мають становити цілісні одиниці, такі як роти, взводи, батальйони — залежно від кількості виселюваних з даної місцевості, умов безпеки і відстані від збірних пунктів.

До 2. Збірні пункти організувати, беручи за основу відстань до окремих сіл і хуторів, якість доріг до збірного пункту і від збірного пункту до станції завантаження. Звернути увагу на можливість використання автомобільного транспорту на відтинку: збірний пункт — пункт завантаження. Для окремих зон визначаю такі станції завантаження:

для командувача	КВБ	— ст. Лупків і ст. Загуж
— " —	6 ДП	— ст. Команьча і ст. Беско
— " —	7 ДП	— ст. Куляшне і ст. Писарівці
— " —	8 ДП	— ст. Залуж, ст. Лукавиця і ст. Ольшаниця
— " —	9 ДП	— ст. Сянік і ст. Переворськ

На визначених пунктах завантаження організувати підрозділи, яким наказати:

— організовувати транспорти виселених;

— охороняти пункти;

— конвоювати залізничні транспорти;

— проводити роз'яснювальну роботу з виселеними.

Для виконання цих завдань виділити зі складу своїх частин відділи такої чисельності:

— для ст. Лупків	2 + 80 — 2 + 40
— для ст. Загуж	2 + 80 — 7 + 70
— для ст. Команьча	2 + 50 — 3 + 60
— для ст. Беско	2 + 50 — 1 + 20
— для ст. Писарівці	2 + 50 — 1 + 20
— для ст. Куляшне	2 + 50 — 7 + 70
— для ст. Залуж	2 + 50 — 7 + 70
— для ст. Лукавиця	2 + 50 — 7 + 70
— для ст. Ольшаниця	2 + 50 — 7 + 70
— для ст. Переворськ	2 + 50 — 7 +100
— для ст. Сянік	2 + 50 — 7 + 70

На всі станції завантаження призначити комендантів і заступників з пол[ітико]-вих[овних] справ. Відділи призначати на постійно, пункти завантаження зайняти в день, визначений командувачем ОГ. Точний обсяг робіт і компетенція для окремих ланок апарату виселення згідно з доданими інструкціями[2].

Примітка: Зміст цього наказу може бути повідомлений підлеглим лише у витягах, що їх стосуються, і згідно з календарем, який буде поданий на нараді командирів дивізій.

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Гюбнер

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський

Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
підполк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 6-8.

1. Наказ № 002 не публікується. Він дослівно повторює зміст плану дій ОГ "Вісла" від 21.IV.1947 р. Див. док. 57.
2. Див. док. 63, 65, 71, 73 і 75.

63

1947 р., квітня 22, Сянік. — Інструкція на виселення для командування ОГ "Вісла"

Таємно

Цивільне населення з теренів, призначених під виселення, переселятиме ДРУ. Завданням військових частин є надання якнайбільшої допомоги переселенцям.

Вказівки для опрацювання плану:

З метою належного виконання завдань командири частин негайно почнуть опрацювання плану переселення. При опрацюванні плану переселення слід взяти до уваги:

1. Переселенню підлягають всі українські і т. зв. змішані родини.

2. Право залишитися на місці мають виключно польські родини, щодо яких немає жодних доказів співпраці і співчуття до банд.

3. У районах нафтового промислу перелік осіб, які не підлягають виселенню, складають власті УБ.

4. Щодо громадян, які мають американські паспорти, то їх справи вирішують представники УБ.

При виключенні польських родин слід взяти до уваги:

а) що велика кількість українців[a] має підроблені паспорти;

б) що адміністративні власті, управління громад і староства видали велику кількість посвідок про приналежність до польської національності. При виключенні польських родин слід керуватися передовсім

інформацією, поданою УБ й Інформацією, в наступну чергу довоєнними паспортами, в яких зазначено віровизнання, шкільними свідоцтвами, довоєнними військовими книжками і т.п. В сумнівних випадках, складних для з'ясування, вирішальне слово за представником УБ.

5. Командири рот віддадуть розпорядження про складення поіменного переліку переселюваних родин за поданим нижче зразком:

Зразок 1

Перелік

мешканців села . . . . . громади . . . . . .
повіту . . . . . переселюваних родин . . . . . 1947 р.

Пор. № родини	Прізвище й ім'я	Родинний стосунок до глави родини (дружина, син, дочка і т. п.)	Примітки

У разі здійснення акції переселення в умовах, що не дозволяють скласти цей перелік на місці, слід скласти його у 2-х примірниках при передачі переселенців на збірний пункт. На одному примірнику комендант пункту завантаження поквитує прийняття переселенців на пункт.

6. При виселенні слід створювати умови, щоб кожен міг взяти максимальну кількість особистого майна, віддаючи перевагу необхідним сільськогосподарським знаряддям, живому інвентареві, паші, коренеплодам і продовольству. Решту припасів харчів вивозити колективним способом на пункти завантаження з тим, щоб на новому місці розділити їх між усіма родинами.

7. Акцію переселення розпочати одночасно в усіх місцевостях у термін, визначений ком[андуванням] ОГ "Вісла". При опрацюванні плану переселення слід передбачити посередні, полкові збірні пункти, маючи на увазі, що сюди з окремих сіл напливатимуть ті, хто переселявся власним гужовим транспортом і пішо. З полкових збірних пунктів до станції завантаженя транспортування також здійснюватиметься за допомогою автомобілів, які є в розпорядженні штабу дивізії.

8. Організацію пунктів завантаження й технічну сторону функціонування транспортів, продовольче забезпечення, визначення ескорту від місця завантаження до місця призначення забезпечують штаби дивізій у порозумінні з делегатами ДРУ, УБ й ДКБ. Для ескорту залізничного транспорту призначити підрозділи такої чисельності, аби один стрілець припадав на два вагони плюс один офіцер на кожен транспорт.

Звертаю увагу командирів частин, аби комендантами полкових збірних пунктів, а особливо комендантами пунктів завантаження призначити офіцерів з високими моральними й організаційними якостями. Допоміжний персонал повинен добиратися так само ретельно. Для вдосконалення праці на станції завантаження слід відділити

функції організації і відсилання транспортів від функцій захисту районів.

9. Основні дані слід якомога докладніше зібрати й продумати, аби не допустити, з одного боку, до надмірного нагромадження устаткування, живого інвентаря і людей на пунктах завантаження, а з другого боку, до нераціонального простою залізничного транспорту. У зв'язку з цим слід організувати і здійснити розвідку для збору таких даних:

а) з'ясування стану доріг уздовж осі транспортування переселенців. Ці дані будуть основними при виборі місця й визначенні кількості полкових збірних пунктів;

б) оцінка віддаленості окремих поселень від полкових збірних пунктів і пунктів завантаження буде основою для підрахунку величини хвиль в окремих днях на пунктах завантаження, беручи до уваги, що час маршу колон з живим інвентарем середньо складає 2 км на годину.

При визначенні плану переселення з окремих районів слід мати на увазі не лише труднощі з розміщенням переселенців, але й харчування живого інвентаря;

в) точна розвідка і збір відомостей про "мораль" польських родин, що підлягають переселенню, значною мірою полегшать працю командирам і допоможуть в організації акції.

10. При організації пункту на станції завантаження слід пам'ятати, що це район дуже складний для опанування. З цього району може "витекти" найбільше доставлених, так само тут буде сильний натиск елементів, що прагнуть підкупити солдатів, займатися крадіжками й використати наївність переселенців.

11. Власті ДРУ зобов'язані організувати на пункті завантаження табір з наметами чи бараками, місце для стоянки підвод до моменту завантаження, кухні для приготування гарячих харчів, а також санітарну допомогу.

12. Комендант пункту завантаження організовує свою роботу в тісному порозумінні з представниками ДРУ.

13. Комендант пункту завантаження приймає від командира конвою переселенців з полкових збірних пунктів на підставі поіменного списку переселенців за зразком № 1 і після перевірки в присутності представника ДРУ підтверджує командирові конвою прийняття переселенців. Кожен переселенець отримує на пункті завантаження харчування тричі на добу.

14. Комендант пункту завантаження погоджує з представниками ДРУ склад родин для окремих транспортів, складаючи відповідний список особового складу за зразком № 1, на підставі якого ДРУ видає переселенські посвідчення (кольорові) з вказівкою, що з нерухомого майна переселенці забирають із собою і що, за їх свідченням, залишають на місці.

15. Для орієнтації комендантів переселенських пунктів сповіщаю, що кожен залізничний транспорт складається пересічно з 40 критих вагонів і 10 платформ. На кожен критий вагон припадає по дві

3-особові родини або на один транспорт — 300 осіб, 120 голів живого інвентаря та близько 30 возів. На станції повинні знаходитися принаймні 2 склади, один для завантаження, а другий для залагодження формальностей ДРУ щодо переселення. Отже ці склади повинні бути достатньо великими. Для кращого контролю й економії сил бажано було б передбачити обгородження району. Ці дії не слід виконувати завчасно, а лише в день початку акції переселення. Переселенцям треба витлумачити, що ці обмеження мають на меті охорону від нечесних людей.

Санітарні вказівки:

Враховуючи можливість розповсюдження інфекційних захворювань серед переселенців, організувати в районі дій кожного полку санітарні пункти, в яких належить ізолювати як хворих, так і їхні родини. Інфекційна хвороба не є підставою залишатися на місці. Для незаразних хворих у кожному транспорті передбачити санітарний вагон.

Забезпечення продовольством:

Переселенці повинні забезпечитися продовольством на час дороги. З моменту завантаження передбачається видати по 2 кг хліба на переселенця, а під час проїзду залізницею забезпечення як людей, так і живого інвентаря силами ДРУ.

Різне:

а) командири частин і їх заступники з політ.-вих. питань відповідають за життя і майно переселенців. За безпеку виселених від місця виселення до пункту завантаження відповідає командир полку, за організацію пункту завантаження командир дивізії;

б) у разі прибуття закордонного делегата в переселюваний район за ним слід закріпити офіцера чи представника УБ і скерувати до Командування ОГ "Вісла" з метою отримання дозволу на перебування в терені, що підлягає переселенню;

в) з метою уникнення надужить — підкупу під час переселення, не допускати жодних торговельних угод як під час дороги до пункту завантаження, так і під час залізничного транспортування;

г) зазначаю, що оскільки проблема боротьби з бандитизмом є дуже важливою проблемою у загальнодержавному значенні, то й акція переселення є дуже важливою проблемою. Слід пам'ятати, що ворожі нам чинники старанно фіксуватимуть усілякі помилки, недоліки, а особливо невідповідну поведінку війська щодо переселюваного населення. З цих міркувань вимагаю від усього особового складу проникнутися розуміням важливості дорученого нам для виконання завдання і посвятити всі здібності, аби виконати це завдання якнайліпше;

д) транспорти повинні мати характеристику моральних і політичних якостей переселенців. Характеристику складають на всіх етапах переселення органи УБ у тісній співпраці з офіцерами, що займаються

акцією переселення. Інтелігенцію і американських громадян покищо залишити на місці (вирішують власті безпеки).

Начальник Штабу
Опер. Групи "Вісла"
(-) полк. Хілінський

Заст. ком. Опер. Групи "Вісла"
з пол.-вих. питань
(-) підполк. Сідзінський

Копія, машинопис.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 32-38.

а В оригіналі з малої літери.

1 Насправді кількість осіб, що перевозилися в одному вагоні, була значно більшою. Див. док. 110 і 127.

64

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при командирі дивізії, що входить до складу ОГ "Вісла"

Слід негайно організувати у складі дивізії систему звітності на лінії від місця виселення до станції завантаження і в районі бойової акції з метою надсилання до штабу УБ докладних звітів за зразком:

I. Боротьба з бандитизмом

1. Кількість проведених бойових операцій проти банд із зазначенням, який підрозділ їх здійснював.
2. Скільки затримано чи вбито членів банд з поданням звання й посади в банді.
3. Скільки і якої зброї й амуніції здобуто.
4. Скільки взято архівів, літератури і т. п. в банд.
5. Арешти членів цивільної мережі.
6. Якими були власні втрати.

II. Дані про акцію виселення

1. Перелік сіл, у яких нині здійснене виселення.
2. Кількість виселених, що перебувають на полковому перех[ідному] пункті.
3. Транспорти на шляху до станції завантаження.
4. Кількість виселених, що перебувають на станції завантаження.
5. Характеристика і кількість транспортів, що відійшли протягом останньої доби зі станції завантаження. Вказати напрямок від'їзду транспорту.

III. Найважливіші агентурні й офіц[ійні] дані, здобуті протягом дня

1. По лінії орган[ів] безп[еки], війська, Інформації, військової розвідки.

2. Загальні інформації про настрої і поведінку польського й українського населення під час акції переселення.

3. Що здійснено на підставі цих даних.

4. Обґрунтувати пропозиції про надання штабом УБ санкцій на фотографування злочинного елементу в транспортах.

Письмові звіти за поданим зразком слід надсилати командуванню ОГ "Вісла" на адресу полк. Корчинського в термін до 12-ї год. наступного дня. Крім того, делегат УБ зобов'язаний передавати щодня спеціальні радіограми (за тими самими пунк[тами], але коротко) о 20-23 год., перед кожним письмовим донесенням. Винні в недотриманні цієї інструкції негайно притягатимуться до дисциплінарної відповідальності.

(-) полк. Корчинський

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 107.

65

1947 р., квітня 22, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" командирові конвою залізничного транспорту з виселеним українським населенням

Таємно

К[оманди]р конвою відповідає за безпеку життя і майно довірених його опіці переселенців з моменту прийняття транспорту від коменданта станції завантаження до моменту передачі транспорту в місці призначення представникові ДРУ. До обов'язків к[оманди]ра конвою належать:

1. На станції завантаження і під час транспортування

К[оманди]р конвою отримує від коменданта станції завантаження (представника ВП) поіменний список переселюваних за зразком № 1[1] і списки рухомого майна переселюваних, а передусім живого інвентаря, сільськогосподарських знарядь, збіжжя, коренеплодів, паші, продовольства і т. д. Ці списки після перевірки фактичного стану к[оманди]р конвою забирає з собою, залишаючи підтвердження комендантові станції завантаження. Крім того, к[оманди]р конвою отримує від коменданта станції завантаження 2 запечатані конверти з адресами:

1. До пункту переадресування (Освенцім чи Люблін);

2. До кінцевої розподільчої станції (Щецінек чи Ольштин).

Перед виїздом к[оманди]р конвою повинен докладно проінструктувати конвоїрів, виділених у його розпорядження, про їхні обов'язки, звертаючи їхню особливу увагу на:

а) якнайбільшу пильність щодо конвойованих;

б) на можливі спроби підкупу з боку конвойованих;

в) на прислухування до розмов серед виселюваних як основу пізнішого слідства як щодо деяких з преселенців, так і щодо тих, які залишилися на місці;

г) роз'яснювальну роботу шляхом здійснення індивідуальних розмов з переселеними.

К[оманди]р конвою повинен намагатися своїм авторитетом, турботою про побут переселених, індивідуальними розмовами здобути симпатії і довіру переселенців. Повинен також звертатися у відділи ДРУ в разі браку харчів по трасі подорожі.

Не допустити в місцях тимчасової стоянки поїзда до самовільного відходу переселених, які під різноманітними приводами намагатимуться втекти й розпорошитись у терені. Задля цього слід так розставити конвоїрів, щоб вони мали можливість спостерігати за вагонами, дорученими їхній опіці. Залучити до охорони транспорту в місці тимчасової стоянки також бійців СОЗ. Не допустити до контактів переселюваних з населенням. Транспорти з переселеними повинні затримуватися виключно на менших станціях і на віддалених коліях чи відгалуженнях, де під пильним наглядом конвоїрів людей можна буде забезпечувати водою і вони зможуть залагоджувати натуральні потреби. Конвоїрів слід розставляти так, щоб на кожні два вагони припадав один конвоїр. У кожному вагоні слід визначити старшого, який відповідатиме за лад у вагоні. Після подолання близько 150 км траси на більшій станції відіслати половину конвоїрів назад у розпорядження коменданта пункту завантаження.

2. На пункті переадресування (в Освенцімі чи Любліні).

Командир[a] конвою, що прибуває на пункт переадресування, негайно зголошується у станційний відділ ДРУ і вручає черговому службовцеві призначений для цього пункту запечатаний конверт. Перед від'їздом з пункту переадресування командир конвою отримує від керівника пункту або чергового службовця ДРУ скерування до розподільчого пункту з зазначенням, зі скількох і яких вагонів складається транспорт.

3. На розподільчому пункті (у Щецінку чи Ольштині).

Негайно після прибуття командир[a] конвою зголошується до залізничного представництва ДРУ й отримує скерування до станції розвантаження (письмове).

4. На кінцевому пункті вивантаження. Після прибуття до мети подорожі командир конвою подає черговому службовцеві ДРУ скерування, отримане на розподільчому пункті, і список осіб, доставлених у транспорті, і на підставі цих документів передає конвойований транспорт на розвантаження. Після розвантаження й отримання підтвердження про доставку транспорту від чергового службовця ДРУ командир конвою повертається з порожнім ешелоном до місця, вказаного йому при завантаженні транспорту комендантом пункту завантаження, якому він складає рапорт про виконання завдання.

5. Під час усієї поїздки к[оманди]р конвою стежить, аби всі вагони з одного боку були постійно замкнені. Натомість у нічний час, після

вечірньої перевірки стану окремих вагонів, їх слід замкнути з обох боків.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-) полк. Хілінський

Заст. Командувача ОГ "Вісла"
з політ.-вих. справ (-)
підполк. Сідзінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 49-51.

а. В ориг. "комендант".
1. Див. док. 63.

66

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік — Інструкція для офіцера УБ при командирі конвою залізничного тррансопорту

Офіцер УБ при к[оманди]рі конвою підпорядкований безпосередньо представникові пункту завантаження, від нього він отримує інструктаж перед від'їздом транспорту і до нього мусить якнайшвидше зголоситися після повернення з пункту вивантаження і скласти рапорт про виконання завдання.

Інструктаж щодо подальшого стеження за підозрілими елементами в транспорті, співпраці з агентурою, переданою на станції завантаження, врешті наступного планового вербування з метою викриття всіляких законспірованих злочинців.

Ці елементи на підставі поважних, докладно перевірених агентурних даних, слід знімати, а на кінцевих станціях розвантаження передавати відповідному ВУГБ разом з комплектом доказових матеріалів. До рапорту з поїздки в конвої слід додати донесення про фотографії і весь здобутий під час поїздки агентурний матеріал та інформацію, що дає вихід на невиселене населення чи те, яке залишилося на етапних пунктах у районі операції "Вісла".

підполк. Дуда

Над текстом інструкції дописано: "Затверджую: полк. Корчинський".

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 106.

67

1947 р., квітня 22, м.п. — Наказ № 001 Штабу 7 ДП

Цілком таємно

1. VII ДП у складі: 7 пп (сформований з полків VII ДП), 11 пп (сформований з полків 11 ДП), входить до складу ОГ "Вісла", К[омандний] П[ункт] якої знаходиться у м. Сянік.

2. Завдання:

а) винищування фашистських банд УПА в південно-східний частині країни;

б) надання допомоги Державному Репатріаційному Управлінню в переселенні українського населення.

3. Директиви до дій проти банд, як у додатку № 1[а].

4. Розміщення: Командування VII ДП — КП — Куляшне (7482)
7 пп — КП — Полонна (7478)
11 пп — КП — Новосілки (7492)
м.п. і КП батальйонів — як на доданій схемі (додаток № 2)[а].

5. Райони відповідальності — як на додатній схемі (додаток № 2)[а] з тим, що не слід сліпо дотримуватися визначених границь — а на підставі власної розвідки й потреб здійснити певні поправки, а пропозиції щодо зміни границь району відповідальності подати до Штабу VII ДП на затвердження.

6. Сусіди: VI ДП — КП — Команьча (6674)
1 Див. ВВБ — КП — Балигород (6694)
8 ДП — КП — Лісько (8296)

Н а к а з у ю :

1. Командири 7 і 11 пп у власних межах забезпечують вивантаження своїх частин.

2. 7 пп — без 1 батальйону негайно після вивантаження забезпеченим маршем перейти до визначеного цим наказом м.п. на захищений постій. Організувати КП.

3. 11 пп після вивантаження на станції [б]Сянік[б] забезпеченим маршем досягнути свого м.п. у місц. Новосілки (7492), організувати КП і захистити постій.

4. Командирам 7 і 11 пп — провести у своїх районах відповідальності розвідку терену. Настроїти свої підрозділи на виконання покладених на них завдань.

Утримувати сталу бойову готовність. Встановити й утримувати сталий зв'язок з місцевими органами УБ й ГМ і адміністрації. У районах своєї відповідальності забезпечити безпеку пересування частин і військового транспорту на головних шляхах.

5. Начальник зв'язку VII ДП організовує дротовий зв'язок і радіозв'язок і опрацьовує таблицю звукових і світлових сигналів.

6. Донесення про досягнення визначених м.п., розміщення частин і організацію КП разом із шкіцом надіслати до Штабу VII ДП у термін до 23.IV.1947 р. до 10.00. Разом з донесенням переслати план розвідки своїх районів відповідальності. Безпосередньо після досягнення своїх м.п. й створення КП — послати гінців до Штабу VII ДП.

Щоденні бойові донесення пересилати до 10.00 за доданим зразком[a]. Додаток 3[a].

Начальник Штабу
VII Дивізії Піхоти
м-р Калимон[1]

Командир
VII Дивізії Піхоти
дипл. полк. Кобилянський[2]

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 5.

а. Додатки відсутні.

б-б. Вислів закреслений.

1. Калимон Ян, майор ВП. Нар. 7.VIII.1907 р. у Ярославі. У ВП з 1926 р., у вересні 1939 р. ком. роти 20 пп. З квітня 1945 р. знову у ВП, м. ін., начальник Штабу 7 ДП (18.IV.-1.VIII.1947 р.), потім 10 ДП. 28.III.1950 р. вийшов у відставку. Помер 11.III.1966р. в Зеленій Гурі.
2. Кобилянський Ян, полковник ВП. Нар. 12.VII.1895 р. у Вільнюсі. У 1916-1917 рр. офіцер російської армії, потім ВП. У вересні 1939 р. начальник штабу 14 ДП. Після визволення з неволі знов у ВП: начальник штабу 1 ДП (3.III.1946-3.II.1947), згодом командир 7 ДП. Загинув 30.VI.1947 р. в автомобільній аварії.

68

1947 р., квітня 22, Краків. — Донесення заступника начальника Окружного Військового Суду в Кракові м-ра М. Малиновського[1] голові Верховного Військового Суду полк. В. Ґарновському[2]

Таємно

На виконання наказу Верховного Суду від 18 квітня 1947 р. № 01915 доповідаю[a], що Окружний Військовий Суд № 5 у Кракові на виїзній сесії в Сяноку розпочав своє функціонування дня 22 квітня 1947 р.[3]

м-р д-р Малиновський

Копія, машинопис.
ЦВА, Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла", 3251/3/54, а..1.

а. Тексту наказу не виявлено.

1. Малиновський Мар'ян, майор ВП. Нар. 4.II.1903 р. у Кракові. В 1929 р. закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету. З 22.II.1945 р. суддя Окружного Військового Суду в Кракові, потім заступник начальника ОВС (10.II.1947-30.XII.1948) і правний радник у Департаменті Служби Юстиції МНО. Звільнений

з військового судівництва 17.III.1956 р. В судових актах до середини 1946 р. виступав під прізвищем Габер Самуель.

2. Ґарновський Владислав, полковник ВП. Нар. 25.XI.1898 р. в Комарні Львівського в-ва. У 1923 р. закінчив юридичний факультет Ягеллонського університету. 3 вересня 1944 р. голова Гарнізонного Військового Суду в Ряшеві, потім у Варшаві (з 30.XI.1944 р.), ОВС і начальник РВС у Познані, начальник РВС у Варшаві (з 31.X.1946 р.), голова ВВС (18.III.1947-2.XI.1949). 28.XI.1949 р. вийшов у відставку. Помер 25.V.1954 р. у Варшаві.

3. Див. док. 149.

69

1947 р., квітня 23, Варшава. — З протоколу № 7 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Замбровський, Берман, Мінц, Томаш, Радкевич, Спихальський. При п. 1 пор[ядку] ден[ного] присутні: тов. Скшешевський, Єнджиховський, Корманова, Бєньковський, Сокорський, Ковальський, Врублевський. При п. 2 пор[ядку] ден[ного] тов. Ковальський.

Порядок денний:

1. Освітні справі.
2. З'їзд "Віці"*
3. Господарські інформації — т. Мінц.
4. Справи 1 травня.
5. Різне.

...[a] До п. 5 пор[ядку] ден[ного].

4. Інформація т. Радкевича про перебіг здачі банд.

5. Обговорено справи перехідного табору[1] для підозрілих українців і постановлено порозумітися з Рад[янським] С[оюзом] щодо можливості врегулювання справи українців[2].

Вела протокол
(М. Руткевичева)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 41-42.

* Молодіжна виховна й культ.-осв. організація, засн. 1928 р. 1948 р. увійшла до СПМ.

a. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських питань.

1. Йдеться про Центральний Табір Праці в Явожні Краківського (нині Катовіцького) в-ва, створений Міністерством Громадської Безпеки на переломі січня-лютого 1945 р. замість гітлерівського концентраційного табору SS-Lager Dachsgrube, філії концтабору Auschwitz, заснованого 15.VI.1943 р. Після визволеня Явожна (19.I.1945 р.) табір було збережено й використано польською владою як місце ув'язнення німецьких військовополонених, потім "фольксдойчів". У 1945-1946 рр. у таборі померло принаймні 5910 осіб. В цей же період відновлено інші колишні

гітлерівські табори, м.ін. у Потуліцах (Поморське в-во), Ламбіновіцах (Опольське в-во), у якому з лютого 1945 р. ув'язнювали автохтонне польське населення Опольської Сілезії. З 10.11.1945 р. для ув'язнення "фольксдойчів" використовували частину колишнього гітлерівського табору в Освенцімі. Останній транспорт в'язнів з Освенціма, Т-458 і Т-459, прибув до табору в Явожні 17.IV.1947 р.

У зв'язку з приготуваннями до акції "Вісла" Явожно призначили на місце ув'язнення цивільного українського населення, запідозреного у сприянні збройному підпіллю. Перший транспорт українських в'язнів прибув до Явожна 9.V.1947 р. з Освенціма. До березня 1949 р. в таборі ув'язнено загалом 3873 українці, в тому числі понад 707 жінок, кільканадцять дітей, 27 греко-католицьких і православних духівників і мало не всю українську інтелігенцію. Через тортури, виснаження і хвороби в таборі загинуло 162 українці. Тіла в'язнів закопували в безіменних могилах у поблизькому ліску.

У листопаді 1947 р. у зв'язку з різким зростанням кількості смертей в'язнів табору в Явожні спеціальна комісія ВУГБ у Кракові опрацювала рапорт, у якому стверджувала м.ін.: "Українці свідомо саботують розпорядження керівництва табору щодо утримання його на належному рівні таким чином, що попри отримання нормального харчування, передбаченого нормами Деп. В'язниць і Таборів, тобто 2400 калорій. — неодноразово, що підтверджують свідки, їдять сирі немиті: картоплю, буряки, моркву. Ці продукти вони збирають при вивантаженні вагонів (...) Як один із чинників, що сприяє виникненню епідемії тифу, можна підкреслити факт недоставлення кер. табору, через заборону слідчої групи МГБ, туалетного паперу, що за низького стану культури й недотримання засад гігієни (миття рук) може спричинити черевний тиф, тим більше, що ті самі люди розносять харчі по своїх кімнатах і напевно не миють рук перед їдою. Бараки "УПА" дещо переповнені, крім того відчутний брак соломи. Як вище згадувалося, українці в більшості випадків позбавлені білизни і вбрання, що так само унеможливлює їм щоденне миття, а одяг, який вони мають, у такому жалюгідному стані, що вони не можуть вийти з бараку". Див. ДА Краків, Управління Громадської Безпеки, 11.

Безпосередній нагляд над табором здійснював начальник Відділу В'язниць і Таборів ВУГБ у Кракові пор. Якуб Гаммершмідт (з 1946 р. Якуб Галицький), підлеглий Департаментові В'язниць і Таборів МГБ. Комендантами табору були почергово: пор. Влодзімеж Станішевський (до жовтня 1945 р.), м-р Станіслав Квятковський (до квітня 1948 р.), Теофіль Газельмаєр (до лютого 1949 р.), к-н Соломон Морель (брак інформації доки). Охорона табору складалася з бл. 300 солдатів і 18 офіцерів КВБ. На терені табору було 14 типових (як в Аушвіці) бараків, лазня, виробничі майстерні. Система охорони табору складалася з 12 мурованих сторожових веж, оснащених кулеметами й прожекторами, подвійної дротяної загорожі, підключеної до струму високої напруги, і 5-метрового муру, збудованого після війни з боку шосе Краків-Катовіце.

У 1949 р. ЦТП перетворено на центр примусової праці для неповнолітніх в'язнів (в той час у ньому ув'язнювали м. ін. солдатів АК і УПА, засуджених на менші терміни ув'язнення). Табір ліквідовано в серпні 1956 р. у зв'язку з розбудовою міста; в'язнів перевели до карного закладу в Ілаві. Див. *ДА Катовіце, ЦТП Явожно. Головні книги підслідних і карних в'язнів ЦТП Явожно (1945-1956); Головна Комісія Розстеження Злочинів проти Польського Народу, Список прізвищ в'язнів ЦТП у Явожні, померлих від квітня 1945 до кінця 1956 р.*

2. Не виявлено документів, які б підтверджували проведення в цей час польсько-радянських переговорів у справі українського населення в Польщі.

70

1947 р., квітня 23, Прага. — Лист міністра національної оборони ЧСР генерала армії Л. Свободи послові РП у Чехословаччині С. Вербловському про готовність посилити безпеку кордону з Польщею у зв'язку з акцією "Вісла"

Таємно

Шановний пане после,

відповідаючи на Вашого листа від 17 квітня 1947 5471/Таєм/1[1], дозвольте сповістити Вас, що:

закриття кордону на схід від Лупкова аж до кордону СРСР, посилення безпеки і військова готовність на цьому відтинку кордону були наказані відповідному ч/с військовому командирові вже 5 квітня ц. р.

На Вашу вимогу від 17 ц. м., яку мені передало також ч/с міністерство закордонних справ, 19 квітня 1947 р. відповідному ч/с військовому командирові було видано розпорядження, аби вище згадані заходи безпеки на кордонах розширити на захід аж до лінії Новий Санч-Стара Любовна.

З висловами глибокої пошани
Міністр національної оборони
ген. арм. Людвік Свобода

Оригінал, машинопис. Мова чеська.
АМЗС, Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 10.

1. Див. док. 48.

71

1947 р., квітня 23, Сянік — Інструкція командування ОГ "Вісла" командирові частини, що провадить виселення

Таємно

1. У день евакуації на світанку перекрити виходи з села, аби не допустити до втечі цивільного населення, передовсім у напрямку лісу.

2. На світанку оголосити збір усього населення на вибраному місці і рішучо й безкомпромісно заявити, що:

а) з метою уможливити їм спокійне життя і працю, уникнути непотрібних жертв цивільного населення в ході боротьби з бандитизмом у районі сіл і в самих селах, за розпорядженням головних властей населення переселяється на віднайдені терени. Будь-хто, без уповноваження залишившись на місці, буде вважатися за члена банди і трактуватися як такий;

б) з причин браку транспорту й короткого часу, аби ще уможливити їм на новому місці засіяти поля, а прийнаймні посадити картоплю, вони не можуть забрати з собою все рухоме майно;

в) що мають забрати з собою:

весь живий інвентар, одяг, кухонне начиння, необхідні рільничі знаряддя, плуг, мотики і т.п. й необхідну кількість продовольства на найближчий час, зазначаючи при цьому, що під час подорожі їх харчуватиме ДРУ, що решта припасів як зерна, так і коренеплодів буде забрано, перевезено на нове місце поселення й там розділено рівномірно.

Саме тому потрібен поспіх, аби вози з майном могли вернутися кілька разів, звезти його до збірних пунктів полку, звідки автомобілями разом з їхніми делегатами й малими дітьми майно перевезуть на залізничну станцію для завантаження у вагони. Отож для власного добра населення повинно відкрити всі криївки зі збіжжям з метою його вивезення і приспішити перший етап переселення;

г) скласти перелік чисто польських родин;

д) скласти перелік інфекційних хворих і везти їх на збірний пункт окремо.

На збір і вказані роз'яснення відвести не більше 1 - 1/2 години часу й наказати негайно готувати транспорт.

3. На підготовку транспорту виділити не більше 5 годин. За цей час:

а) визначити писарів, які у визначених районах складуть списки населення й живого інвентаря;

б) особисто к[омандир] або його з[аступник] перевірять перелік польських родин, спираючись передусім на списки УБ, а не на паспорти, видані після 1944 р. За основу брати передвоєнні паспорти, шкільні свідоцтва, військові книжки, в яких зазначені національність і віровизнання. У сумнівних випадках звертатися до делегатів УБ;

в) санітарна служба перевіряє стан хворих, у випадку виявлення інфекційної хвороби скеровує на збірний пункт як хворого, так і всю його родину. Під час приготування населення до евакуації визначені для цього солдати стежать у призначених їм районах за спішністю, пояснюючи при цьому її необхідність. На підставі готових переліків писарі складають список осіб, худоби, коней, і цей список буде підставою для передачі транспорту на полковому збірному пункті.

4. Скласти перелік родин, що не підлягають переселенню, з зазначенням причин, стверджувальні документи, відповідний список УБ.

5. Близько 11-ї години колона повинна бути сформована і під конвоєм, обов'язково зі складеним списком, вирушити в напрямку полкового збірного пункту.

6. Пам'ятати, що як під час підготовки до переселення, так і під час транспортування до місця завантаження банда може здійснити напад, щоб розпорошити населення і уможливити йому втечу в ліс. Крім необхідної кількості особового складу, зайнятого організацією і прискоренням транспорту, решта військовиків повинна бути в повній бойовій готовності, аби не допустити банд до конвою.

7. Після прибуття на полковий збірний пункт передати переселене населення і майно на підставі складеного протоколу командира полкового збірного пункту, натомість порожніми возами негайно повернутися до виселюваного села для повторного перевезення продуктів харчування згідно з вказівками командира збірного пункту.

8. Весь особовий склад повинен знати:

а) про необхідність виселення;

б) про безумовне виконання наказу про переселення і одночасно гуманне ставлення до переселенців;

в) попередити, що забороняється будь-яка торгівля і всякі допуски до продажу вже є підставою для передачі солдата Військовій Прокуратурі.

Під час транспортування конвой повинен вміло збирати відомості про тих, хто залишився на місці — чи не мали контакту з бандою.

Після закінчення переселення кожної місцевості подати орієнтовні дані про кількість невивезеного зерна, коренеплодів і, можливо, сільськогосподарських знарядь.

Примітка: Якщо серед залишених польських родин якась виявить бажання переселитися у повернені терени або в район більших польських скупчень, погодитись і надати максимальну допомогу з транспортом. Вони за бажанням можуть або вирушити з транспортом на захід, або самостійно перебратися в райони більших польських скупчень. Від таких родин брати декларацію про добровільне переселення.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-)полк. Хілінський

Заст. ком. ОГ "Вісла"
з політ.-вих. справ (-)
підполк. Сідзінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 14-16.

72

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при командирові частини, що здійснює виселення

Згідно з інструкцією для командира групи виселення[1] делегат УБ повинен тісно співпрацювати з командиром групи, що здійснює виселення, у відборі виселюваного населення, послуговуючись:

а) списком осіб, складеним для реалізації;

б) списком осіб, запідозрених у приналежності, чи тих, які співробітничають з бандами, а також вороже настроєні до Польської Держави.

Якщо особи, згадані в пункті а, опиняться серед виселених, слід негайно сповістити штаб УБ. Одночасно почати агентурне виявленя осіб, згаданих у пункті б. Для цього безпосередньо після оголошення виселення почати вербування осіб:

1. З-посеред польського населення, яке, можливо, заявило про бажання залишитися на місці.

2. З-посеред польського населення, яке добровільно заявило про бажання переселитися.

3. З-посеред населення, що підлягає примусовому виселенню.

Осіб, вказаних у пункті 1, вербувати передусім на основі патріотичних почуттів, або ж обіцяючи їм частину залишеного рухомого й нерухомого майна.

Осіб, вказаних у пункті 2, вербувати також на основі патріотичних почуттів, а також обіцяючи їм спеціальну перевагу при розподілі землі й колишнього німецького майна на повернених землях. Перед вербуванням кожного кандидата слід переконати, що небезпека з боку українських банд після виселення буде цілковито усунута й тому ті, хто залишається, не повинні боятися помсти цих банд за надання інформації УБ, а ті, хто виїжджає, повинні бути впевнені, що на новому терені вони не зіткнуться з іншими виселеними, якщо цього вимагатимуть їхні інтереси.

Осіб, вказаних у пункті 3, вербувати, використовуючи, наприклад, переляк і пригнічення, викликані акцією, родинні й сусідські антагонізми, труднощі, пов'язані з транспортуванням майна і хворих членів родини до перехідного й завантажувального пунктів.

Отже, при вербуванні можна вдаватися до різних обіцянок, залежно від ситуації, що склалася.

Завербованих використати, між іншим, для додаткової перевірки осіб, які можуть мати контакт з бандами, але через брак доказів чи помилку не були виселені.

Щодо пункту 3 б "Інструкції для командира групи виселення" у разі зголошення виселюваною особою серйозного заперечення щодо національної приналежності, слід, крім вивчення польських довоєнних документів, використати агентурний матеріал з метою можливого викриття факту прийняття даною особою української національності під час гітлерівської окупації.

Слід також пам'ятати, що після 1944 р. місцеві власті видали українцям[а] велику кількість фальшивих польських паспортів. Здобуття якнайдокладнішої інформації делегатом УБ, військовою розвідкою і активістами групи виселення полегшить на полковому збірному пункті остаточний відбір і поділ виселюваної[б] групи на певний і непевний елементи (згідно з інструкцією для коменданта збірного пункту)[2].

підполк. Дуда

Над текстом інструкції дописано: "Затверджую: полк. Корчинський".

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/1Х/140, а. 102.

а. У документі з малої літери.

б. В документі помилково "групи виселення".

1. Див. док. 71.

2. Див. док. 73.

73

1947 р., квітня 23, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" для коменданта полкового збірного пункту

Таємно

Полковий збірний пункт є першим етапом переселення. Тут відбувається перший відбір переселених. Відбір має на меті виявлення ворожих і непевних елементів. Вилучених скерують до інших місць поселення.

Відбір здійснює комендант полкового збірного пункту разом з пол[ітико]-вих[овним] офіцером і представником УБ на підставі:

а) відомостей, зібраних штабами частин, розвідкою, перед проведенням акції переселення і під час акції;

б) вказівок делегата УБ;

в) донесень, надісланих командирами частин, що здійснюють виселення, зібраних у переселюваних місцевостях і під час подорожі до полкового збірного пункту за допомогою активу;

г) власних спостережень і донесень активістів полкового збірного пункту.

У результаті відбору комендант полкового збірного пункту занотовує у примітках списку № 1[1] (який йому вручає командир групи виселення) помітки, що позначаються літерами:

"А" (означає занотований в УБ),

"Б" (означає занотований військовою розвідкою),

"В" (означає спостереження командира частини виселення, її активу чи власні).

Кожна з цих літер є символом категорії людей, яких слід вилучити як підозрілих.

Позначки А, Б чи В зорієнтують коменданта пункту завантаження в людському матеріалі, пересланому йому комендантом полкового пункту. Відсутність позначки у примітках списку № 1 означатиме певний елемент[2].

Після здійснення відбору транспорту переселенців списки за зразком списку № 1 з позначеними примітками треба вручити командирові конвою у запечатаному конверті. Командир конвою після доставки переселенців на збірний пункт завантаження повинен вручити конверт зі списками комендантові пункту завантаження, одержавши взамін поквитування про здачу транспорту й інвентаря.

Організовуючи полковий збірний пункт треба:

а) передбачити заходи остороги перед нападом бандитів. Для цього розробити детальний план оборони;

б) забезпечити постами район розміщення переселенців, щоб унеможливити їхню втечу, район цей потрібно обгородити[3]. Не допускати в район розміщення сторонніх людей;

в) організувати власну розвідку з активістів, які, з одного боку, повинні провадити з виселеними роз'яснювальну роботу у формі індивідуальних розмов, а, з другого боку, збирати дані про тих, які співпрацювали з бандами;

г) довести до підлеглих, що всілякі спроби таємних зносин з переселенцями каратимуться за всією суворістю закону;

д) здійснювати відбір якомога швидше й чіткіше, залучаючи до технічної допомоги писарів з-посеред активістів;

е) підтримувати зв'язок з комендантом пункту завантаження з метою відповідного регулювання потоків переселенців на станцію завантаження. Надану колону автомобілів використовувати економно, залучаючи для транспортування переселених також їхній транспорт;

є) виділити відповідний для забезпечення безпеки конвой під командуванням офіцера;

ж) підтримувати зв'язок з командуванням полку шляхом інформування командування про стан і кількість прийнятих на пункт і відісланих на станцію переселенців.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-)полк. Хілінський

Заст. ком. ОГ "Вісла"
з політ.-вих. справ
(-)підполк. Сідзінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а .40-42.

1. Див. док. 63.
2. Див. док. 234 і 238.
3. Див. док. 116.

74

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція для представника УБ при комендантові полкового переселенського пункту

Згідно з інструкцією для ком[енданта] полк[ового] переселенського пункту делегат УБ повинен тісно співпрацювати з комендантом п[олкового] п[ереселенського] п[ункту]. З метою здійснення докладного відбору осіб, доставлених до пункту, за категоріями:

А — означає занотований в УБ,

Б — означає занотований військовою розвідкою,

В — означає особу, що проходить через первинні інформаційні донесення, отримані в період акції по лінії УБ, розвідки і співпраці полкового активу, делегат УБ повинен використати всі матеріали, переслані через штаб УБ, отримані в ході акції приготування і реалізації (див. інструкцію для делегата УБ при командирові групи виселення)[1].

Знову слід перевірити, чи в виселюваній групі немає осіб, яких розшукують органи Гром[адської] Безп[еки], й у випадку виявлення таких чи в разі розшифрування інших злочинних елементів слід негайно сповістити штаб УБ. Без чіткої санкції з боку штабу УБ не можна здійснювати жодних арештів у групах конвойованих чи сконцентрованих на перехідних і завантажувальних пунктах.

У ході передачі груп виселених на пункт завантаження делегат УБ (при ком[ендатові] пункту завантаження) приймає інформаційні матеріали і агентуру для подальшого використання.

підполк. Дуда

Над текстом інструкції дописано: "Затверджую: полк. Корчинський"

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 104.

1. Див. док. 72.

75

1947 р., квітня 23, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" комендантові пункту завантаження

Таємно

За всі справи на території пункту завантаження відповідає керівник, делегований ДРУ, завдання якого - організація табору разом із влаштуванням наметів і бараків, визначення місця для стоянки возів до часу завантаження, функціонування кухні для харчування переселюваних і санітарна охорона. Комендант пункту завантаження і його заступник з політико-виховних справ відповідають за безпеку переселюваних і чітку організацію постачання, транспортування до місця призначення.

Виконавчими органами коменданта пункту завантаження є:

1) командир охорони переселюваних у районі пункту завантаження;

2) командир конвою залізничного транспорту;

3) керівник завантаження з помічниками;

4) командир автоколони, що займається перевезенням переселюваних з полкових збірних пунктів на пункт завантаження.

Керівник завантаження відповідає за:

а) швидке й правильне оформлення документів для переселюваних;

б) швидке завантаження залізничного транспорту.

Для виконання вказаних завдань керівник пункту завантаження повинен тісно співпрацювати з делегатом ДРУ, представниками УБ, ПДЗ й СОЗ. Для цього комендант пункту завантаження повинен:

1. Перед прибуттям першого транспорту виселених усталити з делегатом ДРУ послідовність робіт, пов'язаних з оформленням документів переселюваних, і простежити за приготуванням харчування й забезпеченням лікарської опіки під час переїзду виселених залізницею. Спільно з делегатом ПДЗ й ДРУ усталити пункти забезпечення виселюваних, керуючись засадою, що перші етапи зупинки транспортів повинні бути якнайдалі від пункту завантаження й короткочасними, аби запобігти можливості втечі з транспорту. З делегатами УБ і СОЗ — погодити питання, пов'язані з охороною транспорту під час зупинки на залізничних станціях.

Відповідальність з[аступни]ка коменданта пункту завантаження з пол[ітико]-вих[овних] питань окреслює інструкція щодо участі пол[ітико]-вих[овного] апарату в акції переселення й інструкція комендантові залізничного конвою.

2. Під час прибуття транспортів переселенців на пункт завантаження комендант пункту приймає транспорт від офіцера супроводу разом зі списком стану переселюваних, складеним за зразком № 1[1], а потім разом з керівником пункту (делегатом ДРУ) звіряє вручений список з фактичним станом переселюваних і видає підтвердження офіцерові, який доставив транспорт.

Комендант пункту завантаження повинен простежити, аби кожен переселенець під час перебування на пункті був забезпечений харчуванням тричі на добу.

Комендант пункту спільно з делегатом ДРУ усталює склад родин для окремих транспортів, складаючи відповідний список особового складу за зразком № 1, на підставі якого ДРУ видає евакуаційні посвідчення з зазначенням, що переселенці забирають із собою, а що, згідно з зізнанням переселюваної особи, вона залишила на місці у вигляді нерухомого майна. В основу складання списків особового складу для окремих транспортів будуть покладені примітки, занотовані у списку (за зразком № 1), доставленому офіцером супроводу транспорту з полкового збірного пункту, де в рубриці "примітка" занотовані відповідні позначки, які означають:

Позн. "А" — занотований в УБ.

Позн. "Б" — застереження на підставі відомостей розвідки.

Позн. "В" — застереження на підставі відомостей активу.

Без позначки — застережень немає. Ці списки комендант пункту завантаження повинен скласти в тісному порозумінні зі своїм заступником з пол[ітико]-вих[овних] справ, представником УБ і делегатом ДРУ.

Після складення списків комендант пункту завантаження вручає командирові конвою два запечатані конверти, у яких:

а) в одному, адресованому до пункту переадресування (в Освенцімі чи Любліні), міститься окреслення якості транспорту з рекомендацією, до якого розподільчого пункту (Щецінек чи Ольштин) слід скерувати транспорт;

б) у другому, адресованому до розподільчого пункту (в Щецінку чи Ольштині), містяться вказівки для керівника пункту — чи родини, які перебувають у цьому транспорті, можна поселяти групами, чи тільки поодинці. Обидва конверти слід вручити командирові конвою з відповідним дорученням.

У порозумінні з представником ПДЗ комендант пункту простежить за оформленням перевізних документів до станції переадресування (Освєнцім чи Люблін) з зазначенням, що подальші перевізні документи до властивих розподільчих станцій командир конвою отримає на пункті переадресування.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-) полк. Хілінський

Заст. командувача ОГ "Вісла"
з політ.-вих. питань
(-) підполк. Сідзінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 43-45.

1. Див. док. 63.

76

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при комендантові пункту завантаження

Представник УБ повинен передусім докладно ознайомитися з текстом інструкції командування [Оперативної Групи] "Вісла" для комендантів пунктів завантаження[1] і погодити з ними на місці форми співпраці, особливо з питань:

а) оформлення документів для переселенців;

б) організації залізничних транспортів згідно з поділом (на групи А, Б, В і певний елемент), здійсненим у письмовій формі під час відбору на полковому збірному пункті;

в) забезпечення охорони залізничних транспортів - особливо на місцях стоянки ешелонів. Представник УБ при комендантові п[ункту] з[авантаження] при надходженні конвойованих транспортів з полкового збірного пункту приймає від офіцера УБ, висланого задля цього з полкового збірного пункту, всі інформаційні й агентурні матеріали, що стосуються цього транспорту, разом із насадженою в ньому агентурою. Ці матеріали є підставою для подальшої розробки підозрілого і злочинного елементу на станції завантаження і для інструктування офіцерів УБ, призначених до групи конвою залізничного транспорту. З моменту відходу залізничного транспорту матеріали слід негайно переслати разом з даними про агентуру (яка перебуває у транспорті) службовими каналами до штабу УБ при командуванні [Оперативної] Групи "Вісла". На підставі розробки, продовженої на залізничній станції, представник УБ повинен подати належно вмоти-

вовані пропозиції представникові УБ при к[омандуванні] дивізії про отримання у штабі УБ санкції на вилучення виявленого злочинного елементу.

На станції завантаження не можна ділити сконцентрованої маси переселенців на окремі групи залежно від категорій А, Б, В і певні. Лише в момент зупинки прибулого ешелону їх можна завантажувати у відповідні вагони шляхом почергового оголошення прізвищ з підготовленого заздалегідь списку.

підполк. Дуда

Над текстом інструкції дописано: "Затверджую: полк. Корчинський"

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 105.

1. Див. док. 75.

77

1947 р., квітня 23. — Наказ заступника командира 11 пп з політико-виховних справ поручника П. Базюка у зв'язку з виїздом полку на акцію "Вісла"

Солдати!

Нам випала незмірна честь іти воювати за права народу. Матері й діти, плачучи, волають до своїх синів у війську про допомогу, аби покласти край діяльності фашистських банд з-під знаку Української Повстанської Армії, заснованої гітлерівськими фашистами й керованої офіцерами СС. Ці банди грабують і вбивають наше населення.

Солдати! Поклик Народу для нас святий.

Хоча справа пильності вже попередньо обговорювалася, тепер, в міру пересування у щораз загроженіший терен, до питання пильності слід повернутися і ще раз обговорити її форми. У зв'язку з цим належить:

1. Без сигналу "вільно" не покидати вагона.

2. Не вступати в жодні розмови з людьми, які не належать до транспорту.

3. На зупинках звертати увагу на підозрілих осіб, що перебувають поблизу.

4. Не приймати жодних почастунків від сторонніх осіб.

5. Не набирати питної води з непевних джерел.

6. Не віддалятися від транспорту на стоянках.

7. Зі зброєю поводитись обережно, аби не спричинити надзвичайних випадків і не вцілити в колег.

8. Не вдаватися до зброї без потреби.

9. Зброю використовувати тільки за наказом командира.

10. У разі атакування транспорту бандами не товпитися й не зчиняти хаосу, а точно виконувати накази командирів.

Примітка: Нагадую к[оманди]рам підрозділів, що вказані 10 пунктів є лише нагадуванням попередніх наказів і треба простежити за точним виконанням їх солдатами.

Заст. ком. полку з політ.-вих. справ
(пор. Базюк)

Копія, машинопис.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 62.

78

1947 р., квітня 24, Варшава. — Ухвала Президії Ради Міністрів у справі акції "Вісла"

Президія Ради Міністрів на засіданні дня 24 квітня 1947 р. у складі:
1) Голова Ради Міністрів Гр. Циранкевич[1]
2) Віце-прем'єр Гр. Гомулка
3) Віце-прем'єр Гр. Кожицький[2]
4) Міністр національної оборони Гр. Маршал Жимерський
5) Міністр громадської безп[еки] Гр. Радкевич
6) Віце-міністр гром[адської] адм[іністрації] Гр. Вольський
7) Віце-міністр сполучення Гр. Ястшембський
8) Заступник державного секретаря Гр. Берман
прийняла таку

У Х В А Л У:

У зв'язку з необхідністю подальшої нормалізації стосунків у Польщі цілком назріла потреба ліквідувати діяльність банд УПА.

З метою виконання цього завдання Президія Ради Міністрів ухвалила:

I. Міністр національної оборони в порозумінні з міністром громадської безпеки виділить відповідну кількість військових частин для здійснення акції очищення загроженого терену й ліквідації банд УПА.

II. Міністр національної оборони в порозумінні з міністром громадської безпеки призначить командира, який керуватиме всією акцією і як уповноважений Уряду буде владний видавати розпорядження, пов'язані з очищенним терену.

III. Державне Репатріаційне Управління здійснить акцію переселення українського і змішаного населення на теренах, де діяльність банд УПА може загрожувати їхньому життю й майну.

IV. Міністр громадської адміністрації віддасть розпорядження адміністративним властям I і II інстанцій, аби вони тісно співпрацювали в цій акції згідно з вказівками уповноваженого Уряду.

V. Міністр сполучення виділить необхідну кількість вагонів і паровозів для переселення населення на Повернені Землі згідно з планом уповноваженого Уряду.

VI. Міністр пошти й телеграфів видасть розпорядження підвладним органам у районі, охопленому акцією, щодо всіляких полегшень в утриманні зв'язку згідно з вказівками уповноваженого Уряду.

VII. Міністр фінансів відкриє кредит на покриття коштів акції у розмірі до 65 000 000, в тому числі 35 000 000 на травень.

Під текстом документа червона подовгаста печатка з написом: "Міністр Національної Оборони Маршал Польщі Міхал Жимерський" і нерозбірливий підпис. Нижче поставлена штемпелем дата: "25.4.47". На полі дописано від руки М. Жимерським: "Ген. Моссор. До відома". У лівому горішньому куті печатка з написом: "Військо Польське Головне Командування Генеральний Штаб 25.IV.1947 р. №0022".

Копія[3]*, машинопис.*
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 615, а. 9.

1 Циранкевич Юзеф (1911-1989) діяч робітничого руху, політик, у 1945-1948 рр. генеральний секретар ЦК ПСП, 1948-1975 член ЦК ПОРП, 1948-1971 член Політбюро ЦК ПОРП, 1947-1952 і 1954-1970 голова Ради Міністрів, 1970-1972 голова Державної Ради, 1973-1986 голова Загальнопольського Комітету Миру.

2 Кожицький Антоній (н.1904) діяч народного руху, в 1945-1949 рр. генеральний секретар ГВК НП, 1947-1952 заст. голови Ради Міністрів .

3 Оригіналу ухвали чи її копії з підписами членів Президії Ради Міністрів не виявлено. Існують поважні сумніви, чи така ухвала взагалі була прийнята. Політбюро ЦК ПРП на засіданні 16.IV.1947 р. доручило: "Скликати Президію Ради Міністрів для прийняття ухвали Уряду в справі акції переселення українців" (див. док. 40). Але в протоколах засідань Ради Міністрів за 1947 р. немає жодної згадки про прийняття такої ухвали. Див. АНА, Президія Ради Міністрів, 290, том I-IV.

В Центральному Військовому Архіві, у фонді Генерального Штабу ВП, збереглася, правдоподібно, робоча версія ухвали, без першої частини тексту з прізвищами членів Президії РМ. Фрагмент тексту, що починається словами: "У зв'язку з нормалізацією стосунків у Польщі (...)" замінено на: "У зв'язку з необхідністю подальшої нормалізації стосунків у Польщі (...)". У пункті VII дописано від руки, чорним чорнилом суму кредитів, виділених на покриття коштів акції. Під текстом проекту ухвали дописано від руки червоним олівцем характерним почерком міністра національної оборони М.Жимерського: "Варшава, 24 IV 1947 р.", після чого приписку двічі перекреслено. Див. ЦВА, IV. 111, т. 511, а. 6.

Публікований вище документ — версія ухвали, яку начальник Кабінету Міністра Національної Оборони полк. С.Лентовський відвіз особисто літаком командувачеві Оперативної Групи "Вісла" ген.-майорові С. Моссору 26.IV.1947 р. разом з уповноваженням для виконання акції "Вісла". Див. док. 88 і 118.

79

1947 р., квітня 24, Сянік. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора командирові 8 ДП полк. Я. Белецькому у справі виконання арештів серед українського населення

Цілком таємно

У зв'язку з питаннями, що обговорювалися на останній нараді, — командувач Оперативної Групи

наказує:

Разом з місцевими органами безпеки й цивільної адміністрації провести в термін 24-25 ц. м. арешти осіб, згаданих у доданому реєстрі[a].

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 77.

a. Додаток не публікується. Він містить прізвища й характеристики 155 осіб української національності, мешканців сіл: Добра Шляхетська — 58, Пашова — 52, Ракова — 4, Семушова — 3, Тирява Сільна — 2, Тирява Волоська — 18, Воля Крецівська — 14, Війське — 4, запідозрених у співпраці з УПА. Подібні реєстри, поновлювані в міру тривання акції, отримали командири всіх дивізій і полків, що входили до складу ОГ "Вісла". Багатьох заарештованих осіб згодом ув'язнили в концентраційному таборі в Явожні. Див. док. 80.

80

1947 р., квітня 24, Куляшне. — Наказ командира 7 ДП полк. Я. Кобилянського командирові 7 пп Я. Собесяку у справі проведення арештів серед українського населення

Цілком таємно

На підставі наказу Ч.к.к. 027/60 від 24 IV 1947 р. командир дивізії

наказує:

Разом з місцевими органами безпеки й цивільної адміністрації, а за її відсутності власними силами провести в термін 24-25 IV 1947 р. арешти осіб, згаданих у доданому реєстрі[a].

Про виконання доповісти.

Додаток — 1 тільки для адресата.

Начальник Штабу VII ДП
(-) м-р Калимон

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 19-21.

а Додаток не публікується. Він містить прізвища й характеристики 39 мешканців сіл: Долина, Карликів, Морохів, Воля Петрова, Воля Сенькова, Волиця, Загір'я, запідозрених у співпраці з УПА. Див. док. 79.

81

1947 р., квітня 24, Куляшне. — Спеціальний наказ № 002 Штабу 7 ДП

Цілком таємно

1. Частини, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла", мають завдання знищити банди УПА в районі Сянік, Перемишль, Любачів, здійснюючи від початку акції наступальну діяльність аж до цілковитої ліквідації банд, скеровуючи головне зусилля в першу чергу на ліквідацію керівних осередків банд.

У тісній співпраці з ДРУ здійснити переселення з цього району осіб української національності. Переселенню підлягають українські, польсько-українські родини, що співпрацювали з УПА. Вся акція повинна бути проведена у якомога коротший термін.

2. У Сяніцькому й Ліському повітах у боях незаперечно виявлена сотня "Біра" та сотні "Хріна" і "Стаха". Ці останні, правдоподібно, вийшли зі згаданого району. Перша — до Чехо-Словаччини, друга — в район Перемишля. Загальна сила банд, що діють на південно-східних прикордонних теренах, становить близько 2000 осіб, чудово озброєних, з залізною дисципліною.

3. VII Дивізія у складі 7 й 11 пп в районі своєї відповідальності отримала завдання:

а) співпрацюючи з органами безпеки, ГМ і за допомогою власної розвідки здобути відомості по банду "Стаха", а після ствердження її присутності здійснити її цілковиту ліквідацію;

б) виселити українське, змішане польсько-українське населення, що співпрацює з бандами УПА;

в) всю акцію організувати у тісній співпраці і зв'язку з 6 ДП (Команьча), 1 Дивізією ВВБ (Балигород) і 8 Дивізією (Лісько). Райони відповідальності - дотеперішні.

4. Я вирішив — провадити надалі акцію боротьби з бандами і приступити до акції виселення населення, що підлягає евакуації, у 2-х фазах.

Перша фаза — у смузі завширшки 10 км від південної границі району відповідальності VII ДП.

Друга фаза — на решті території району відповідальності VII ДП.

У зв'язку з цим

наказую:

1. Організувати розвідку, щоб безумовно здобути відомості про банду "Стаха" і цілковито ліквідувати її разом з іншими дрібними бандами.

2. Командири полків встановлять і підтримуватимуть сталі контакти й організують взаємодію з сусідами:

7 пп — з частинами 6 ДП, що діють уздовж південної границі нашого району відповідальності (Штаб 6 ДП - Команьча).

11 пп — з частинами 8 ДП, що діють уздовж східної границі нашого району відповідальності (Штаб 8 ДП - Ліськo). З частинами 1 Дивізії ВВБ, що діють уздовж південної границі нашого району (Штаб 1 Див. ВВБ - Балигород).

3. Про всі відомості щодо банд негайно доповідати й ділитися ними з сусідами.

4. У призначених районах відповідальності:

а) запровадити міліційну годину від 21.00 до 4.00 (як орієнтовний час — у залежності від місцевих умов);

б) виставити контрольні пости на рогачках міст, залізничних станцій, виїздах з сіл. Організувати суворий контроль документів цивільного населення;

в) у місцевостях, зайнятих військом, організувати патрулювання й заарештовувати всіх підозрілих осіб. Про арешти негайно доповідати, а заарештованих після проведення слідства відсилати під конвоєм до УБ в Сяноку;

г) негайно приступити до складання списків української інтелігенції і її розробки, звертаючи особливу увагу на греко-католицьке духівництво як на стрижень діяльності українського підпілля.

Нещадно викривати українців[а], що видають себе за осіб польської національності;

д) здійснити таємний докладний перепис населення у своїх районах відповідальності у тісному порозумінні з місцевими органами УБ й ГМ.

5. Розпорядження про переселення населення і докладні інструкції щодо організації збірних пунктів і станцій завантаження — в додатку[1].

Термін початку акції переселення буде поданий додатково.

6. Забезпечення — як у наказі квартирмейстера VII ДП[б].

7. Зв'язок Дивізії з полками — по радіо й рухомими засобами. Зв'язок полків з батальйонами — по радіо, телефоном, рухомими засобами.

Заст. ком. Дивізії з політ.-вих. питань
(-) м-р Піщек

Командир VII ДП
(-) дипл. полк. Кобилянський

Начальник Штабу VII ДП
(-) м-р Калимон

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 36-37.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Не публікується.

1. Див. док. 63, 65, 71, 73, 75.

82

1947 р., квітня 24, Варшава. — Шифрограма № 376 III віце-міністра національної оборони генерал-майора П. Ярошевича квартирмейстерові ОГ "Вісла" підполк. Ф. Лейтлу[1]

Суворо таємно

22 квітня переслано телеграфом на ПНБ у Ряшеві 40 млн. злотих, з яких:

а) на розділ 1, параграф 1, пункт 1 — 10 млн. зл[2].
б) на розділ 1, параграф 1, пункт 1, літера "а" — 10 млн. зл.
в) на розділ 1, параграф 3, пункт 1 — 500 тис. зл.
г) на розділ 1, параграф 10 — 9,5 млн. зл.
д) на розділ 1, параграф 12 — 10 млн. зл.
е) на розділ 1, параграф 12 — 10 млн. зл.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 358.

1. Лейтл Францішек, підполковник ВП, квартирмейстер ОГ "Вісла". Нар. 1.VII.1899 р. в Борині, пов. Турка. У 1918-1939 рр. офіцер квартирмейстерства ВП. Після звільнення з полону керівник секції в департаменті інтендантури МНО. З 1.VIII.1946 р. квартирмейстер Краківського Округу, з 1.VIII.1947 р. начальник Продовольчо-форменного Департаменту МНО. 18.I.1950 р. вийшов у відставку.
2. Див. док. 51.

83

1947 р, квітень [не пізніше 24], Сянік. — "Спадкоємці Гітлера" — Конспект бесіди, опрацьований Політико-Виховним Відділом ОГ "Вісла"

Мета бесіди:

1. Вселити в солдатів переконання про необхідність суворої боротьби з бандами УПА, їх цілковитої й остаточної ліквідації та знешкодження елементів, що співпрацюють з бандами.

2. Приготувати солдатів до виконання допоміжної роботи при переселенні населення, здійснюваному ДРУ, для того, щоб:

а) переселення відбулося швидко й чітко;

б) переселюване населення бачило у війську своїх союзників, а не ворогів.

I

Минає другий рік від моменту закінчення війни й остаточного розгрому гітлерівської Німеччини, головного вогнища фашизму в Європі. Завдяки спільній боротьбі Союзої Армії, а в першу чергу завдяки високій боєздатності Червоної Армії, Німеччина як військова потуга перестала загрожувати Європі. Але не всі осередки фашизму

були ліквідовані до кінця. І тепер, коли майже всі європейські країни, обравши шлях демократії, почали період мирної праці й відбудови, в багатьох демократичних країнах ще залишаються осередки войовничого фашизму. Цей фашизм намагається всіма засобами домогтися хаосу чи то в ділянці господарчої відбудови, чи в реалізації порозуміння й міжнародного співробітництва народів і країн.

Польща, яка разом з Радянським Союзом зазнала найбільших втрат у останній війні проти гітлеризму, а від першого моменту повернення незалежності вибрала найвідповідніший шлях — шлях суспільного прогресу, будуючи основи нового ладу — народної демократії, також має на своїх теренах осередки войовничого фашизму у вигляді українських націоналістичних банд УПА (Українська Повстанська Армія). Ці банди обрали собі тереном дій півд.-сх. повіти Речіпосполитої, використовуючи гористий терен, дуже вкритий лісами, зі слабо розвинутою мережею доріг, заселений змішаним польсько-українським населенням. Саме в цих околицях банди УПА (бандерівці) від самого початку повернення нашої Незалежності почали свою бандитську діяльність, нападаючи на безборонне польське населення, палячи села, люто знущаючись над мешканцями й грабуючи їхнє майно та вбиваючи підступно солдатів ВП, ГМ і співробітників Упр[авління] Безп[еки]. Вже кільканадцять місяців частини Війська Польського й КВБ воюють на цих теренах, успішно проріджуючи лави бандитів і охороняючи життя й майно громадян. Але сприятливі для бандитів місцеві умови і сприяння українського населення допомагають бандерівцям утриматися в цьому терені. Попри поважне послаблення сил, УПА ще не ліквідована до кінця, а мирне населення півд[енно]-сх[ідних] польських повітів надалі страждає, гноблене терором фашистських злочинців.

Зараз Головне Командування і весь Народ ставлять перед Військом завдання остаточно винищити рештки українських фашистських банд. Від нашої праці залежить спокій у країні, відповідні умови життя мешканців цих теренів і остаточна стабілізація стосунків, така потрібна для відбудови знищеної Держави. Мусимо нещадно знищити це останнє вогнище неспокою в Польщі.

II

Хто такі бандерівці?

Під час останньої війни прославилася в Польщі знана своєю жорстокістю гітлерівська дивізія СС "Галичина", укомплектована з українських націоналістів. Цю дивізію німці використовували для спеціальних кривавих пацифікацій польського населення. Вона відома звірствами під час придушення Варшавського Повстання в 1944 році, її знали мешканці багатьох польських міст, містечок і сіл, де під командуванням гітлерівських офіцерів СС здійснювала масові вбивства невинного цивільного населення[1]. У лавах дивізії СС "Галичина" служили випробувані в жорстокості українські націоналісти, продажні слуги гітлерівських фашистів, які до кінця вірно служили Гітлерові. Просякнуті запеклою ненавистю як до Польщі, так і до Радянського

Союзу, як і до своїх демократичних земляків з Західної України, після поразки Німеччини вони подалися до лісу, аби з засідки підступно вбивати надалі спокійне населення, сіяти неспокій і хаос у країні. Їхні лави поповнили зрадники радянської батьківщини, солдати зрадника Власова[2], який разом зі своїм військом перейшов на службу до німців, та звичайні солдати, злодії, мародери й дезертири. Всі вони становлять зараз організовану зграю, ненавидять усе прогресивне й демократичне.

Винищення цих останніх залишків фашизму в Польщі, повернення ладу на знищених кількарічними боями теренах, запевнення спокою вимученим терором мешканцям — ось найважливіше завдання, що сьогодні стоїть перед нами.

III

Аби з корінням вирвати бур'ян гітлеризму, необхідно позбавити бандерівців натуральних баз у вигляді українського населення, яке ще частково залишається на цьому терені. З цією метою Уряд Речіпосполитої постановив виселити з деяких охоплених бандитизмом теренів все українське населення, а на його місце осадити польських військових осадників. Це завдання було поставлене перед Польським Репатріаційним Управлінням (ПРУ)[a]. Репатріаційне Управління переселяє мешканців цих повітів у визначені райони Повернених Земель, уможливлюючи їм перевезення всього свого майна включно з живим і мертвим інвентарем. Завданням війська є забезпечення охорони й безпеки переселюваного населення і допомога в чіткому здійсненні переселення. Переселюване населення часто становить цілком позитивний елемент, який тільки терором бандерівців був змушений часто до нейтральності чи надання допомоги бандитам. Чітке переселення може дати країні багато рук, потрібних для освоєння Повернених Земель, може з учорашніх ворогів зробити повноцінних громадян Речіпосполитої.

Тому кожен солдат мусить пам'ятати на кожному кроці, що його завданням є переселення, а не пацифікація, що кожен випадок мародерства, насильства чи грабунку допомагатиме бандитам, які виставлятимуть військо, що допомагає при переселенні, як ворогів місцевого населення, а переселюване населення підбурюватимуть чинити опір і ухилятися від виїзду на Повернені Землі. Кожен солдат мусить чітко зрозуміти, що від його поведінки і відповідного ставлення до переселюваного населення залежить так само багато, як і від його хоробрості, мужності й нещадності у боротьбі з бандитами. Кожен випадок зловживання, грабунку чи насильства якнайсуворіше каратиметься. Не брутальним насильством, а рішучим солдатським словом слід діяти на переконання переселюваних, з'ясувати їм, що переселення здійснюється у їхніх інтересах. Від чіткого й швидкого переселення залежить успіх усієї акції.

IV

У нинішніх умовах мирної праці участь військових частин у акції проти бандерівців повинна бути зрозумілою для кожного солдата як вирізнення й честь. Старшим колегам випала почесна справа виборення незалежності у війні з фашизмом — молодші призовники в нинішній акції винищення решток українського фашизму сьогодні мають можливість довести, що вони дорівнюють своїм старшим колегам у досконалій бойовій підготовці, відвазі й дисципліні, що вони гідні носити форму солдата Відродженого Війська Польського, що вони гідні наступники героїв з-під Леніно, Колобжеґа, Дрездена й Берліна. У боях з бандерівцями полягло багато наших найхоробріших колег, багато наших найкращих командирів. Від підступної кулі українських бандитів упав на посту II віце-міністр національної оборони генерал-лейтенант Кароль Сверчевський, символ боротьби за волю народу й демократію. Про їхню смерть нам не можна забути. Ми мусимо зрозуміти, що від сумлінного виконання нашого завдання залежить спокій і безпека десятків тисяч громадян, залежить остаточна стабілізація стосунків у країні і швидка відбудова держави. На нас звернені очі всього Народу, від нас командування вимагає відваги й рішучих дій для гарантування цілковитого спокою і встановлення народної, демократичної влади в Польщі.

Копія, машинопис
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 51-55.

a. Правильна назва "Державне Репатріаційне Управління" (ДРУ).

1. Див. док. 20.

2. Власов Андрій (1900-1946), радянський генерал, потрапивши до німецького полону в 1941 р., командував частинами Русской Освободітєльной Армії (РОА), утвореної за згодою Гітлера з російських полонених. Солдати РОА, на щодень звані власовцями, разом з бригадою СС під командуванням ген. Мєчислава Камінського з Русской Освободітєльной Народной Армії (РОНА) брали участь у ліквідації Варшавського Повстання. У цих формаціях українці не служили. Ген. А. Власов був схоплений у травні 1945 р. на терені Чехо-Словаччини військами НКВД й у 1946 р. засуджений на смерть.

Камінський Мєчислав, капітан Червоної Армії, син поляка й німкені, нар. у Познані, жив у Ленінграді. У 1942 р. в районі Орла потрапив до німецького полону. В 1944 р. РОНА, якою командував М. Камінський, була включена до СС, а він сам отримав звання бригаденфюрера СС.

Бригада ген. М. Камінського, що налічувала бл. 2500 солдатів, воювала під час Варшавського Повстання на Охоті. 26.VIII.1944 р. її виведено з Варшави і використано для боротьби з партизанами у Кампіноській Пущі, де була розгромлена під Трускавєм у ніч з 2 на 3.IX.1944 р. угрупованням АК "Кампінос". Самого Камінського згодом заарештували за наказом ген. фон дем Баха-Желевського, і німецький військовий суд засудив його на смерть, після чого його розстріляли. Грабежі й убивства цивільного населення Варшави, здійснені росіянами з РОА і РОНА, у повоєнній пропаганді спеціально приписувалися українцям з дивізії СС "Галичина". Див. док. 20.

84

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — "До одурманених членів банд УПА"[1] — Листівка ОГ "Вісла"

У всій країні панує спокій, а населення відбудовує знищене й заліковує рани, завдані йому ненависним гітлерівським окупантом. Тільки на півд[енно]-східному прикордонні, на терені кількох повітів ви припускаєтеся вбивств, підпалів і грабунків за намовою своїх командирів — підручних кривавого Гітлера, колишніх есесівців і поліцаїв.

Через ваш терор усе населення цих повітів жило в постійному страхові й непевності завтрашнього дня. Тому Уряд Польщі постановив

[a]ОСТАТОЧНО Й БЕЗПОВОРОТНО[a]

покінчити з таким становищем і повернути цілковитий спокій і лад на цих теренах.

Державне Репатріаційне Управління здійснює переселення українського населення на інші терени Речіпосполитої, де воно отримає сільські господарства і забезпечені умови спокійної праці.

Українське населення після переселення — звільнене від грабунків і вбиств, звільнене від Вашого терору, благословить Уряд за те, що він позбавив його від постійного страху перед вами.

Частини Війська Польського й Корпусу Внутрішньої Безпеки отримали наказ знищити вас і не перервуть своєї боротьби й акції аж до повного виконання цього наказу.

Нині ви голодні й обдерті. Внаслідок постійної погоні ви живете, як дикі звірі, у бруді, в холоді. Вас жеруть воші. Не можете ні відпочити, ні вмитися, бо навіть мила у вас немає.

Ви сумуєте за вашими рідними й близькими, а вони — за вами. Але ваші ватажки, щоб втримати вас у лісі й на шляху злочину, розповідають вам дурниці про третю війну, яка буцімто має незабаром вибухнути і про яку ніхто в світі поважно не думає. Розповідають вам про війну, яку ненавидять і проклинають усі народи світу.

Розповідають вам про ненависть поляків до українського населення, коли ми з вашими братами з Радянського Союзу — з Українською Радянською Соціалістичною Республікою - живемо в міцній і сердечній приязні.

Ваші ватажки обдурюють вас, розповідаючи про жорстокість наших солдатів. Насправді члени банд УПА, взяті до неволі, дивуються правильному ставленню до них.

Але якщо хтось із вас прозрів і не хоче далі жити життям переслідуваного дикого звіра, то ваші ватажки розстрілюють таких за допомогою своєї СБ за гітлерівським зразком.

Добре подумайте про те, що вас чекає. Подумайте і опам'ятайтеся. Покиньте шлях провин і злочину. Виженіть геть ваших гнобителів — командирів і криваву вбивцю СБ.

Справа кожного полоненого у нас розглядається індивідуально й справедливо.

[a]Хто зголоситься добровільно зі зброєю в руках, той буде жити[a]

Уже протягом першого місяця акції умиротворення цих теренів ми здобули дуже багато важливих відомостей. Ми знаємо про вас усе. Мусите зрозуміти, що знищення ваших банд до останньої людини — питання недовгого часу. А хто цього не розуміє або не хоче зрозуміти, — тим гірше для нього.

Вам не допоможе розпорошення на малі групи. Не допоможе і втеча на інші терени й навіть на сусідні прикордонні терени, де вас чекають органи безпеки дружніх держав.

Отож покиньте шлях злочину, доки ще не пізно. Не слухайте одержимих злочинців, які вами керують ще сьогодні.

Відкиньте терор, у якому досі живете.

Покидайте свої злочинні банди. Шукайте шляхи повернення до нормального і спокійного життя.

Оригінал, друк, розмір 15x25 см.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 167.

a. Фрагменти тексту, виділені жирним шрифтом, більшого розміру.

1. Листівку опрацював і надрукував Політико-Виховний Відділ ОГ "Вісла". Від 28.IV.1947 р. розкидано з літаків 352 000 листівок "До одурманених членів банд УПА" та 130 000 примірників "До місцевого населення". Див. док. 85.

85

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — "До місцевого населення" — Листівка ОГ "Вісла"

Весь Польський Народ після страхітливих воєнних руйнувань взявся до праці з відбудови краю. Всюди панує спокій. Добробут зростає.

Тільки в південно-східних повітах Польської Речіпосполитої чинять розбій банди УПА, що відзначаються особливою жорстокістю. Бандити УПА вбивали в цих околицях безборонну людність, грабуючи її добро, підпалюючи села й містечка.

Польське населення на цих теренах, живучи під постійним терором і страхом перед грабунком, насильством, убивством чи підпалом, не могло приступити до спокійної праці над відбудовою краю. Громадські діячі, службовці Управлінь Безпеки й полонені, яких бандитам вдалося захопити, зазнавали жорстоких тортур і вбивств. Нещодавно від рук бандитів УПА загинув II віце-міністр національної оборони с.п. генерал-майор Кароль Сверчевський.

Бандити з-під знаку УПА переважно знаходили підтримку українського населення, що досі значно затруднювало успішну боротьбу з ними.

Українське населення не завжди добровільно, часто під терором співпрацювало з бандами. Таким чином українські села стали природними базами для бандитів, що ширили смерть і пожежі.

Так довше не може бути!

З метою остаточної ліквідації вогнищ бандитизму на південно-східних теренах Уряд Речіпосполитої постановив, згідно з законом про прикордонну смугу[1], переселити українське населення з теренів, охоплених бандитизмом. Цю акцію здійснить Державне Репатріаційне Управління.

Українське населення мусить зрозуміти, що переселення є наслідком діяльності банд УПА. Це розпорядження болісне, але необхідне, воно забезпечить переселеному населенню спокійне життя на нових осадах, приготованих Урядом, на інших теренах Речіпосполитої.

[a]Ті, хто не підпорядкується цьому розпорядженню й залишиться в районах, охоплених акцією переселення, трактуватимуться як бандити УПА.

Військо може охороняти транспорти виселеного населення перед грабунком і знищенням майна.

Українське населення буде оточене опікою як під час транспортування, так і на новому місці проживання[a].

Оригінал, друк, розмір 15x25 см.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 56.

а-а. Фрагмент тексту підкреслений.

1. Див. док. 10.

86

1947 р, квітень, Куляшне. — "Боротьба з бандитами — наш солдатський обов'язок" — Конспект солдатської бесіди, підготовленої Політико-Виховним Відділом 7 ДП

Наші колеги, які були на фронті, героїчно боролися з гітлерівськими бандитами. Ця боротьба була тяжкою і складною, бо неприятель затято боронився. І в історії боротьби Відродженого Війська Польського з гітлерівськими бандитами не було жодного випадку боягузтва. Солдат Відродженого Війська Польського у боротьбі з гітлерівськими бандитами подавав приклад незвичайної мужності й геройства, прагнучи бути гідним великих бойових традицій тих поляків, які протягом історії боролися за вільну й незалежну Польщу. І треба ствердити, що він не заплямував цих великих бойових традицій, ніколи не відступав перед неприятелем, а сміливо й відважно йшов уперед з глибокою вірою в перемогу. Нам, прибулим на [ці] терени, Головне Командування довірило бойове завдання набагато менше, як виконували наші колеги на фронті. І в нас вистачить сил і відваги виконати довірене завдання. Рештки фашистських банд, які [ми] маємо знищити, є

безумовно набагато меншою небезпекою, ніж гітлерівські орди на фронті. [Ми] маємо величезну перевагу в кількості, перевагу озброєння й забезпечення. Нас у 70 разів більше, ніж банд. Ми озброєні найкращою у світі зброєю. Цією зброєю наші колеги розбили гітлерівських бандитів. Завдяки цій зброї польський солдат підніс переможні польські прапори на згарищах Берліна. І цією зброєю винищимо рештки фашистських банд УПА. Українські банди УПА не є для нас поважним ворогом. Їх били польські війська майже 2 роки. Боротьба банд з польським військом значною мірою вищербила їхні лави. Бандити змучені постійними поневіряннями й незручностями лісового життя, їх вистежують і безупинно переслідують численні частини польського війська; розбиті й пригноблені, вони за найкоротший час можуть бути дощенту винищені нами. Але при зустрічі з ними ми мусимо мужньо протистояти їм, не відступати, а точно й докладно виконувати накази наших командирів. Наша мужність і відвага, дисциплінованість, сумлінне виконання наказів запевнять нам при кожній зустрічі з бандою перемогу. Ми мусимо стріляти в українських злочинців влучно й упевнено. Нікому не можна боятися, нікому не можна втікати з поля бою. Втеча кількох із нас полегшить бандитам можливість внести сум'яття в наші лави, що безумовно послабить нашу бойову силу. Відступ перед ворогом, втеча з поля бою є найбільшою ганьбою солдата. Солдат, що відступає перед ворогом, — це зрадник народу. Боягуз ганьбить великі бойові традиції Війська Польського, плямує добру пам'ять тих колег, які мужньо й переможно воювали з гітлерівською навалою. Серед нас не може бути боягузів і зрадників народу. Відроджене Військо Польське мусить складатися з героїв, солдатів, які можуть воювати, бити українських бандитів аж до їх повного знищення. Воюючи з українськими бандами, ми мусимо пам'ятати, що здійснюємо помсту за тисячі польських родин, по-звірячому вбитих українськими бандитами. До боротьби з бандами нас змушує свідомість кривд, завданих польському народові українськими бандитами. Для польського народу було б кривдою, якби український фашист гасав собі безпечно по теренах Речіпосполитої, вбивав і палив. Безжалісної й переможної боротьби вимагає від нас народ. Ми — збройна рука народу, і на нас лежить відповідальність за виконання завдань народу. Польський робітник у поті чола забезпечив нас, аби ми стали на сторожі миру й безпеки Речіпосполитої, польський селянин своєю напруженою працею на землі годує нас, солдатів, задля того, щоб спокійно жити, орати й сіяти. Тим часом на південно-східних теренах Речіпосполитої гасає жменька бандитів, яка перешкоджає добрим полякам працювати для Народної Польщі, здійснює вбивства й палить міста і села й цими злочинами зневажає нас, Військо Польське, яке здобуло таку велику перемогу й успішно воювало проти Німеччини. Ми, солдати, не можемо далі це терпіти, нам слід напружити всі наші сили для переможної боротьби з бандами УПА, якими керують гітлерівські офіцери. Відвага і мужність, пильність і послух полегшать нам перемогу над рештками фашистських банд. Перемога над українськими злочинцями принесе нам глибоку вдячність Народу, зусилля, прикладене нами для знищення

банд, тісніше зблизить нас з народом і покаже, що ми справді є збройною рукою народу.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 145-145 а.

87

1947 р., квітень [не пізніше 24], Сянік. — Наказ № 1 заступника командувача ОГ "Вісла" з питань безпеки полк. Г. Корчинського для членів оперативної групи МГБ

У зв'язку зі спеціальним завданням, поставленим для виконання Міністерством Громадської Безпеки групі, відрядженій до Сянока[1], для підлеглих мені працівників від дня 25.IV.1947 р. є обов'язковим:

1. Праця починається о 8-й год. ранку, триває до 20-ї год. вечора з двогодинною обідньою перервою, тобто від 13-ї до 15-ї год. У випадках спеціального значення може тривати довше.

2. Забороняю працівникам самовільно виходити з Управління.

3. Про кожен вихід з Управління працівник зобов'язаний доповідати начальникові, куди і з якою метою він іде.

4. Працівники негайно повідомлять докладні адреси проживання.

5. Увечері о 19-й год. усі працівники складають вичерпні звіти своїм начальникам.

6. Відповідальні за акцію складають мені звіти щоденно увечері про виконання довірених їм завдань.

Цей наказ довести до відома всіх працівників.

Підписав:

(-) полк. Корчинський

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 89.

1. За даними МГБ з 24.IV.1947 р. група складалася з 90 функціонерів МГБ й ВУГБ, з яких 55 придано до дивізій, що входили до складу ОГ "Вісла", 35 — до ПУГБ в Сяноку. Див. АУОД, 17/IX/140 а. 123-126. Поіменні списки членів оперативної групи.

88

1947 р., квітня 25[a], Варшава. — Уповноваження Уряду РП генерал-майорові С. Моссорові для здійснення акції "Вісла"

УПОВНОВАЖЕННЯ

На підставі ухвали Президії Ради Міністрів від 24 квітня 1947 року[1] — призначаю генерал-майора Стефана Моссора уповноваженим

Уряду на період акції ліквідації діяльності банд УПА й акції переселення українського населення.

Сферу Уповноваження окреслює ухвала Президії Ради Міністрів.

Міністр громадської безпеки[б] — Міністр національної оборони Міхал Жимерський маршал Польщі[б]

Під текстом дві округлі печатки: "Міністерство Громадської Безпеки", "Міністерство Національної Оборони".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 615, а. 1.

а. Дата написана від руки.
б. Підписи від руки С. Радкевича й М. Жимерського.
1. Див. док. 78.

89

1947 р., квітня 25, Варшава. — Шифрограма № 382 третього віце-міністра національної оборони генерал-майора П. Ярошевича командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майорові С. Моссору

Цілком таємно

Прошу негайно видати уповноваження квартирмейстерові Оперативної Групи підполк. Лейтлу Францішкові на розпорядження спеціальним [а]рахунком[а] під назвою "Фінансовий Відділ № 113" у Відділенні ПНБ в Ряшеві. Уповноваження повинно бути підписане гр. генералом і затверджене круглою печаткою. Це уповноваження квартирмейстер пред'явить Відділенню ПНБ у Ряшеві, засвідчивши там свій підпис, а потім зі свого боку уповноважить начальника Фінансового Відділу й, можливо ще одного офіцера підписувати чеки на отримання готівки.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 360.

а-а. Вислів дописано від руки замість закресленого: "вантажем".

90

1947 р., квітня 25, Куляшне. — Спеціальний наказ Штабу 7 ДП

Таємно

СОЛДАТИ!

24 квітня 1947 р. командувач Оперативної Групи "Вісла" генерал-майор Моссор відзначив Срібною Медаллю Заслуги на Полі Честі з 7

пп (37 пп) капрала Хмеля Яна і стрільця Янковського Казимира за відвагу в боротьбі з українськими бандитами. Це велика честь для солдатів 7 пп. Головне Командування цінує відвагу солдатів і винагороджує бойові зусилля. Солдати, які відзначаються у боротьби з українськими фашистськими бандами, отримують також визнання Народу, який хоче, щоб на всій території Речіпосполитої панував мир і лад. До безжалісної й невблаганної боротьби з українськими розбійниками Вас кличе Тінь одного з найбільших борців за Польщу, Свободу й Народ — генерал-майора Кароля Сверчевського, який загинув у героїчній боротьбі з українськими фашистами. У цій боротьбі ви мусите виявити відвагу й мужність, як виявили її Ваші колеги капрал Хмель і стр. Янковський. Відвага й докладність у виконанні всіх наказів Ваших начальників під час боротьби з бандою принесе Вам безсумнівну перемогу. Ви мусите усвідомлювати, що ми маємо величезну перевагу над бандами, маємо перевагу в озброєнні й забезпеченні. Подвиг капр. Хмеля й стр. Янковського, які так значно спричинилися до викриття бандитів у чудово замаскованому схроні, нехай буде заохоченням для невпинного й пильного переслідування тих, які вимордували тисячі польських родин і спалили сотні польських сіл.

Солдати, бажаю Вам, аби якнайбільше Вас отримали бойові відзнаки й закликаю Вас, аби ви в кожному місці били українських бандитів, помщаючись за смерть тисяч польських родин, по-звірячому вбитих фашистськими бандами українців. Не може бути пощади для тих, які на південно-східному терені Речіпосполитої несуть її громадянам смерть і пожежу. Вірю у Вашу відвагу й готовність до невблаганної боротьби з українськими фашистами, я глибоко переконаний, що Ви швидко й чітко виконаєте довірене Вам Головним Командуванням бойове завдання. Перемога над рештками українських фашистських банд буде Вашою. Завдяки нашим зусиллям і бойовим звитягам на цих теренах запанує мир і безпека, які уможливлять польському народові у південно-східному районі Речіпосполитої працю для добра Народної Польщі. Даний наказ зачитати перед фронтом усіх солдатів.

Заст.ком. VII Див. Піх.
з політ.-вих. питань
м-р Піщек

Командир VII Див. Піх.
дипл. полк. Кобилянський

Начальник Штабу VII Див. Піх.
м-р Калимон

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 30.

91

1947 р., квітня 25, Куляшне. — Наказ № 003 Штабу 7 ДП

Цілком таємно

I. Загальні засади організації акції переселення

1. Завдання Дивізії — здійснити переселення українського і змішаного населення з терену, виділеного Дивізії.

2. Командири окремих районів відповідальності здійснять переселення з виділених для них теренів у спосіб, окреслений даним наказом і наказом № 002[1].

3. Підставою для планування транспорту будуть щоденні донесення командирів полків, що окреслюватимуть приблизну кількість переселених на збірних пунктах і пунктах завантаження. Донесення мусять подаватися щодня до 10.00 разом з бойовими донесеннями.

II. Організаційні засади

З метою чіткого здійснення виселення командири полків організують такий апарат вислення:

1. Частини, що виселяють окремі села й хутори. Ці частини мають становити суцільні підрозділи: взводи, роти, батальйони — залежно від кількості осіб, які підлягають виселенню з даної місцевості, умов безпеки й відстані від збірних пунктів.

2. Збірні пункти — організувати у визначених цим наказом місцевостях і забезпечити їх силами в залежності від місцевих умов.

3. Пункти завантаження — на визначених цим наказом залізничних станціях.

4. Частини конвою — до кожного транспорту з виселеними, що відходить з пункту завантаження.

III. Виконання

1. Для 7 пп визначаю: Пункти завантаження:

а) станція Щавне–Куляшне — організовує м-р Рочняк зі Штабу ДП.
Комендант станції [а]пор. Далечковський[а] з 7 пп

Заст. з політ.-вих. питань [а]пор.Свобода[а] з 7 пп

Представник УБ хор. Дзягва з УБ

Представник ДРУ [а]гром. Черняк Юзеф[а] з ДРУ

Охорона пункту завантаження — 2 офіцери — 50 рядових з 7 пп.

Для конвоювання транспорту — 7 офіцерів — 70 рядових з 7 пп

б) залізнична станція — Писарівці — організовує к-н Дутка зі Штабу ДП.

Комендант станції [а]підпор. Ленчук[а] з 7 пп

Заст. з політ.-вих. справ [а]пор. Відовський[а] з 7 пп

Представник УБ — гр. Варшава з УБ

Представник ДРУ [б]...[б] з ДРУ

Охорона пункту завантаження — 2 офіцери — 50 рядових з 7 пп.

Для конвоювання транспортів — 1 офіцер — 20 рядових з 7 пп.

Збірні пункти:

а) для станції Щавне–Куляшне — у районі самої станції - влаштовує командир взводу саперів за усними вказівками, поданими на місці начальником Штабу ДП;

б) для станції Писарівці — у місц. Буківсько й у місц. Прусік (південна частина) організовує командир 7 пп.

На збірний пункт у Щавне — Куляшне — скеровувати евакуйоване населення з місцевостей Репедь — Щавне — Прибишів — Полонна — Карликів — Кам'яне — Височани - Горбки[в] — Куляшне — Чашин.

На збірний пункт Буківсько — скеровувати евакуйоване населення з місцевостей Пулави — Розтоки — Воля Яворова — Токарня — Воля Петрова — Буковиця — Буківсько — Белхівка — Сянічок — Нагоряни — Волиця.

На збірний пункт — Прусік — скеровувати виселених з місцевостей Сторожі Великі — Пораж — Дзял — Морохів — Мокре — Завадка Морохівська — Небещани — Ратнавиця — Циприхівка[в] — Збоїська — Під Обшаром — Прусік (південна частина).

Крім того, командир 7 пп після погодження з командиром 11 пп скеровує виселене населення на станцію завантаження у місц. Загір'я з місцевостей Постолів — Лази — Сушків — Загір'я — Нове Загір'я — Під Кляштором - Заслав — Долина — Загутинь.

Командир 11 пп скеровуватиме виселених з пунктів у місц. Туринське й Кальниця до станцій завантаження Щавне — Куляшне.

2. Для 11 пп визначаю пункти завантаження:

Станція Загір'я, організовує к-н Ярошевський зі Штабу ДП.

Комендант станції ..... з 11 пп.

Заст. з політ.-вих. справ ..... з 11 пп.

Представник УБ підпор. Ярош ..... з УБ

Представник ДРУ ..... з ДРУ

Охорона пункту завантаження: 2 офіц., 60 ряд. з 11 пп

Для конвоювання транспорту: 7 офіц., 70 ряд. з 11 пп

Збірні пункти:

а) для станції Загір'я у місц. Гічва організує комадир 11 пп;

б) для станції Щавне — Куляшне збірний пункт у місц. Кальниця;

в) на збірний пункт у місц. Гічва скеровувати виселених з місц. Здвижень — Квасниця — Бережниця Нижня — Забродь — Береска — Воля Матяшова — Жерниця Вижня і Нижня - Підглибоке — Мхава — Розтоки Долішні — Тисовець -Загочеве — Жерденка — Новосілки — Бахлява — Середнє Село — Гічва — Дзюрдзів — Чекай — Вільхова — Лучки — Веремінь — Ліськo — Грушка;

г) безпосередньо на пункт завантаження місц. Загір'я скеровувати виселених з місц. Великополе — Тарнава Горішня й Долішня — Вільхова — Лукове — Баня;

д) на збірний пункт у місц. Кальниця скеровувати виселених з місцевостей: Середнє Велике — Хоцінь — Кальниця — Келчава — Суковате — Гучвиці — Кам'янки;

е) на збірний пункт Щавне — Куляшне скеровувати населення з місцевості Туринське;

є) командир 7 пп після погодження з командиром 11 пп скеровує на пункт завантаження місц. Загір'я виселених з місцевостей: Постолів — Лази — Сушків — Загір'я — Нове Загір'я — Під Кляштором — Заслав — Долина — Загутинь.

IV. Різне

1. Завдання для окремих ланок апарату виселення, обсяг праці й компетенції визначають інструкції, додані до наказу № 002.

2. На збірних пунктах і пунктах завантаження проводити роз'яснювальну роботу серед переселенців.

3. Частини охорони й конвоювання визначити на постійно, а пункти завантаження забезпечити персоналом у день, визначений окремим наказом.

4. На пункти завантаження вибрати найенергійніших, кмітливих і безумовно чесних офіцерів.

5. Виконання окремих завдань контролювати якомога частіше й не допустити до будь-яких зловживань. Винних у несумлінному виконанні наказів та інструкцій притягати до суворої відповідальності.

6. Зміст цього наказу повідомити підлеглим тільки у витягах, що стосуються їх безпосередньо, або щодо їхньої календарної праці, план якої командири полків отримають у мене на нараді.

Заст. ком. з політ.-вих. питань
(-) м-р Піщек

Командир VII ДП
(-) дипл. полк. Кобилянський

Начальник Штабу VII ДП
(-) м-р Калимон

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 28-29.

а-а. Дописано від руки.

б-б. Так у тексті.

в. Назва місцевості не ідентифікована.

1. Див. док. 81.

92

1947 р., квітня 25, Краків. — Зі звіту командувача Краківського округу генерал-лейтенанта М. Венцковського Державній Комісії Безпеки за період від 10 до 20 квітня 1947 р.

Цілком таємно

...[a]Сильне враження на краківську громадськість справила смерть ген. Свєрчевського. Населення, яке не виявляло особливого зацікавлення справою боротьби з бандерівцями, зараз уважно стежить за перебігом ліквідації цих відділів. Кіножурнал, демонстрований у кінотеатрах, що розповідає про боротьбу 8 Дивізії Піхоти з бандерівцями, широко коментується і викликає слушне обурення громадськості, водночас кидаючи певне світло на досі діючі в підпіллі відділи, які, будучи знаряддям реакції, співпрацюють з УПА. Звірські вбивства, вчинені цими фашистськими недобитками, викликають палку ненависть демократичної громадськості...[a]

Командувач Військового Округу — V
ген.-лейт. Микола Казимир Венцковський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 1669.

а. Пропущено фрагмент про труднощі в забезпеченні ринку продовольством, акцію осадництва і страйк студентів краківських вузів.

93

1947 р., квітня 25, Сянік. — "Тереновий порадник солдата" опрацьований Політико-Виховним Відділом ОГ "Вісла"[1]

[a]**Солдате!**

Ретельно ознайомся зі змістом "Порадника"![a] Ти знайдеш у ньому найважливіші вказівки, як діяти під час бойової акції і переселення.

[a]**Запам'ятай їх і суворо дотримуйся!**

Зверни на них увагу колег![a]

Порадник допоможе Тобі правильно виконувати завдання.

[a]**Наші завдання:**[a]

[a]**1. Безжалісно винищити останні рештки банд УПА (Українська Повстанська Армія)**[a].

УПА (бандерівці), давні союзники Гітлера, колишні члени гітлерівської дивізії СС "Галичина" і частин зрадника Власова; українські фашисти, що дихають ненавистю до Польщі й СРСР. На території тільки одного Сяніцького повіту:

— вимордували понад 600 мешканців[2],

— спалили близько 3000 сільських садиб,

— пограбували майно польського населення на 10 000 000 зл. (довоєнної вартості).

Бандерівці хочуть відірвати від Польщі півд.-сх. повіти й створити з них фашистську державу, яку вони називають "Самостійна Україна". Саме тому кожен солдат, який хоче, щоб у країні остаточно запанував лад і порядок, аби припинилися вбивства й грабунки, аби швидше відбудувався наш знищений край, повинен з усіх сил боротися проти фашистських бандитів.

[a]Це твій обов'язок, цього вимагають інтереси Польщі — інтереси всього Народу.

СОЛДАТЕ!

Пам'ятай![a] Ти мусиш очистити півд.-сх. повіти Польщі від решток банд УПА. Твій обов'язок — знищити ворога, який убиває, грабує і палить майно Твоїх співгромадян. Пам'ятай, що від зрадницьких куль бандерівців загинуло багато Твоїх колег і командирів, що від цих куль загинув II віце-міністр національної оборони генерал-полковник Кароль Сверчевський.

[a]У боротьбі з ворогом ти мусиш пам'ятати:[a]

Бандит загалом нічим не відрізняється від кожної зустрічної людини, він може перебувати серед людей, у будь-якому місці, а у вигідному для нього випадку використає зброю, яку попередньо добре замаскував.

Пам'ятай — якщо ти опинишся в оперативній акції проти бандитів, спостерігай за кожною сторонньою людиною, прислухайся до всіх розмов, доповідай про них командирові і виконуй його накази. Засадою тактики нападів бандитів є уникання відкритої боротьби. Банда діє несподівано, стріляє з укриття, з будинків і т.п. Твій обов'язок — пильне спостереження за всіма місцями, які видаються тобі підозрілими.

Якщо під час дій ти перебуваєш у заселеній місцевості, не приймай почастунків, не вдавайся у розмови, швидко виконуй накази; пам'ятай, що бандити можуть перебувати всюди (в пивницях, льохах, криницях і інших зручних для укриття місцях). Докладно перевір кожне місце, яке може викликати підозри. Діючи в лісі, постійно стеж за сусідами, не затримуй ланцюга повільним маршем. У разі несподіваного обстрілу бандитів сховайся, стеж за вогнем і чекай наказу командира.

Готуючи засідку, аби несподівано допасти бандитів, дотримуйся максимальної тиші й не пали цигарок. При появі бандита — намагайся якомога ліпше виконати поставлене перед тобою завдання, тобто на поданий командиром сигнал дій сміливо й рішуче. Пам'ятай, що найменше відхилення чи легковажність загрожують невдачею засідки.

У момент схоплення бандерівця пам'ятай, що його слід повністю роззброїти — а потім докладно обшукай кишені його одягу. Всі листи, документи, посвідчення й паспорти слід негайно забрати й віддати командирові водночас із передачею захопленого бандита.

Якщо ти опинишся у складі ескорту, що конвоює впійманих бандитів, — не встрявай з ними в розмови, не слухай жодного їхнього прохання, оскільки таким чином даси їм можливість відвернути Твою увагу, з чого скористаються, аби втекти. Намагайся провадити схоплених відкритою місцевістю, не залісненою, без корчів чи забудівлі.

Перед виїздом на операцію не розмовляй ні з ким на тему задумів і цілей виїзду.

Якщо тебе легко поранили, зроби собі перев'язку і воюй далі. Якщо тебе тяжче поранили, повідом про це свого командира, а якщо отримаєш дозвіл відійти, забери з собою особисту зброю, переповзи у більш захищене місце й чекай санітара. Не можна покидати поля бою з метою випровадження поранених.

[а]П А М' Я Т А Й! — **Бандерівці розраховують передусім на несподіванку, застосовують сильне зосередження вогню, не завжди прицільного. Часто вдають атаку голосними вигуками, завиванням і тупотінням. При найменшому просуванні наших солдатів уперед вони не витримують натиску і втікають.**

Не дозволяй обдурити себе бандитам, багато їх ходить у польських мундирах з орликами.

Будь пильним! Бандити вдаються до різних підступів. Уночі вони можуть тебе затримати, вживаючи для омани польської мови.

НЕ ПРИПИНЯЙМО БОРОТЬБИ, ДОКИ ХОЧА Б ОДИН БАНДЕРІВЕЦЬ ПЕРЕБУВАЄ НА НАШІЙ ЗЕМЛІ![а]

[б]**2. Допомогти ДРУ (Державному Репатріаційному Управлінню) у здійсненні переселення решти українського населення на Повернені Землі** [б].

Українці, що залишаються на терені півд.-сх. повітів Речіпосполитої, становлять для бандитів природну допомогу. Їх переселення позбавить бандерівців необхідних баз забезпечення. Крім того, бандити тероризують спокійне населення сіл, забирають у нього продовольство, пашу для коней, одяг і інші цінні речі, часто вбиваючи й палячи оселі.

Переселення має на меті забезпечити населенню спокійні умови життя і праці та звільнити його від терору банд. Переселення має на меті уникнення непотрібних жертв цивільного населення під час остаточної ліквідації українських банд.

Переселювані родини зможуть на новому місці, на Західних Землях, спокійно жити й працювати, отримуючи всебічну допомогу державних властей.

[б]**Усі, хто залишиться у місцевостях, призначених для виселення, ховаючись від переселенського апарату й війська, будуть вважатися бандитами і будуть цілковито знищені як члени банд**[б].

[в]**Хто підлягає переселенню?**[в]

Переселенню підлягають всі українські і т. зв. "змішані" родини. Право залишитися на місці мають тільки безумовно польські родини, щодо яких немає жодних закидів у співпраці чи співчутті до банд.

Так само підлягає виселенню певна кількість людей, зайнятих у районі нафтопромислів.

[в]**Чому виселяють людей, які часом мають документи про польське походження?**[в]

Багатьом українцям[г] вдалося здобути шляхом підкупу реакційних чиновників і священиків документи й посвідчення про польське походження. Є й такі українці, які послуговуються документами вбитих поляків.

Тому слід пам'ятати, що не завжди паспорт чи посвідчення є достатнім доказом польськості. Підставою для визначення походження кожної людини власті вважають точні дані, перевірені адміністративними органами й службою безпеки...[д]

Оригінал, друк, розмір 14 х 22 см.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 57-60.

а-а. Фрагмент текст, виділений жирним шрифтом.

б-б. Фрагмент тексту, виділений жирним і удвічі більшим шрифтом.

в-в. Фрагмент тексту, виділений жирним, утричі більшим і підкресленим шрифтом.

г. В оригіналі всюди з малої літери.

д. Пропущено кінцевий фрагмент брошури про харчування і транспортування хворих та перелік предметів, які переселенцям дозволялося забрати.

1. Брошуру видано накладом 10 тис. прим.

2. Інформація неправдива. За даними, поданими у книзі А. Щесьняка й В. Шоти "Дорога в нікуди" (Варшава, 1973, с.528-529), опрацьованими на підставі аркушів ідентифікації осіб, загиблих у боротьбі зі збройним підпіллям і аркушів ідентифікації осіб, убитих польським і українським підпіллям, на терені Сяніцького повіту в 1944-1947 рр. загинуло 24 цивільні особи, в тому числі в 1945 р. — 16 осіб, у 1946 р — 7, у 1947 р. — 1. Не зафіксовано жертв у періоди VII-XII 1944 р. й I-IV 1947 р. В аналогічний період загинуло, крім того, 29 членів ПРП, функціонерів УГБ, ГМ і ДРГМ, в тому числі: 11 у 1945 р., 1 у 1946 р. і 4 в 1947 р. Багатократно завищена також кількість спалених сільських будівель, насправді переважно колишніх українських господарств, покинутих внаслідок примусового виселення українців з Польщі до УРСР у 1945-1946 рр.

94

1947 р., квітня 26, Сянік. — Розпорядження № 5 Начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського про часткову зміну оперативного наказу № 003 від 22.IV.1947 р.[1]

Таємно

Командувач ОГ "Вісла"

наказав:

1. Здійснити поділ станцій завантаження таким чином:
для 6 ДП — ст. Команьча і ст. Боско
для 7 ДП — ст. Щавне–Куляшне, ст. Писарівці, ст. Загір'я

для 8 ДП — ст. Вільшаниця, ст. Залуж

для 9 ДП — ст. Сянік, ст. Переворськ, ст. Белзець

для Див. КВБ — ст. Лукавиця, ст. Лупків

2. Визначити персональним наказом коменданта для кожної станції завантаження. Термін прийняття станції завантаження і приїзду на неї конвою — 27 квітня [19]47 р., год. 8.00.

3. До складу конвоїв виділяти підофіцерські школи.

4. Про виконання вищевикладеного доповідати через Оперативний Відділ ОГ "Вісла".

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 6.

1. Див. док. 62.

95

1947 р., квітня 26, Сянік. — Телефонограма командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора командирові 9 ДП полк. І. Величкові[1]

Цілком таємно

За отриманими відомостями в окремих місцях, зокрема між Сяноком і Перемишлем, деякі елементи українського населення мають намір у разі евакуації чинити збройний опір. Оскільки окремі такі випадки можуть трапитися на терені кожної дивізії, рекомендую видати відповідні запобіжні розпорядження.

Засвідчена копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 123.

1. Ідентичні доручення отримали командири інших дивізій, що входили до складу ОГ "Вісла".

96

1947 р., квітня 27, Сянік. — Ситуаційне донесення № 002 Штабу ОГ "Вісла" Генеральному Штабові ВП[a]

Таємно

1. Політична ситуація.

У районі дій ДП до окремих сіл і хуторів починає проникати інформація про майбутнє виселення. Серед населення кружляє версія про близьку війну, яка нібито буде наслідком непорозумінь, що виникли на конференції у Москві. Поширюються плітки про напад англо-американських військ на Радянський Союз.

9 ДП доповідає про появу бандерівських листівок, які закликають польське населення й військо до пасивності в акції переселення і до співпраці проти спільного ворога, тобто СРСР.

З 7 ДП доповідають, що в районі її діяльності населення вороже ставиться до польської держави. Політично воно цілком несвідоме. Великий вплив на населення мають місцеві священики.

Згідно з донесенням 6 ДП, ситуація настільки змінилася, що населення більше задоволене з доброго ставлення солдатів до себе. З висловлювань самого населення у цьому районі випливає, що воно нібито вороже ставиться до банд, але фактично ставлення до банд тут прихильне. Населення, яке співпрацює з бандами, надає їм матеріальні засоби і здійснює розвідку.

Діяльність політичних партій у всіх районах відповідальності дивізій дуже слабка. Лише Польська Робітнича Партія виявляє порівняно помітну політичну активність. Велику кількість членів цієї партії мають осередки нафтовидобутку в Горлицях, Яслі, Коросні, на Фабриці Вагонів у Сяноку. Інші політичні партії демократичного блоку, якщо й існують формально, фактично бездіяльні. Тепер у повітових містах виникли міжпартійні комісії, які готуються до першотравневих святкувань.

ст. Залуж

До 27.04.1947 р. всі частини, що входять до Оперативної Групи "Вісла", сконцентровані у визначених районах, ознайомилися з тереном, аби докладно з'ясувати місця згрупування банд, встановити кількість мешканців для акції переселення, уточнити й поправити дороги й переходи. В результаті вжитих заходів банди у терені розпорошені на малі розділи. Під час боїв убито 6 бандитів УПА, схоплено 8 членів банди, заарештовано 203 особи, запідозрені у співпраці з бандитами. Здобуто 19 карабінів, 1 ркм, 1 автомат, 3 пістолети, 5 ручних гранат, 545 набоїв до карабіна, 2 міни до 82-мм мінометa, 72 набої до протитанкової рушниці, викрито 1 радіостанцію. Власних втрат не було.

На терені Грубешівського й Томашівського повітів банди УПА тероризують польське населення, не дозволяють йому сіяти. 28.04.47 р. о 4.00 починається акція переселення українського

населення на всій території Оперативної Групи. Переселюване населення буде завантажуватися на таких станціях завантаження: Переворськ, Сянік, Риманів, Писарівці, Залуж, Загір'я, Лукавиця, Вільшаниця, Куляшне, Команьча, Лупків. Дня 28.04.1947 р. відійдуть перші два транспорти, згодом відходитиме по 6 транспортів на день...[б]

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 41-44.

а. Донесення було опрацьоване о 22.00.

б. Пропущено пункт 3 донесення: "Квартирмейстерська ситуація" з інформацією про стан обмундирування, паливні матеріали, фінансове забезпечення, службу здоров'я й ветеринарії Оперативної Групи "Вісла".

97

1947 р., квітня 27, Сянік. — Телефонограма віце-міністра громадської безпеки полк. Г. Корчинського начальникові II Відділу МГБ полк. Ю. Бургіну

У зв'язку з операціями, які ми проводимо, сприяйте:

1. Приїздові одного з наших людей до штабу ОЗБ[а] на терені Гуменного з метою усталення й урегулювання питання обміну інформацією і людьми на даному терені в період тривання акції (близько 4 тижнів).

2. Зверніться до наших приятелів з метою якнайшвидшого відрядження військ на терени, охоплені операцією. У цій справі генерал Перко[1] виїхав до Праги.

3. Дня 26 ц. м. ми провели зустріч з представниками Чеської Армії і ОЗБ. У цій зустрічі від імені війська брав участь генерал Перко, полк. Тлях[2] та інші. Від імені ОЗБ шт.к-н Фріце і шт.к-н Селенец — подайте нам їхні характеристики.

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 195.

a. Скорочення не розшифроване. Очевидно, йдеться про формацію, аналогічну до Військ Внутрішньої Безпеки.

1. Перко Еміль, генер-майор чехословацької армії, командувач т.зв. Групи Забезпечення Прикордонного Простору, яка в червні 1947 р. була об'єднана з Оперативною Групою "Тепліце" (командувач Віт Ондрашек). Див. док. 22, прим. 2.

2. Тлях Йозеф, полковник чехословацької армії, до 30.IV.1947 р. командувач ОГ "Тепліце".

98

1947 р., квітня 27, Бірча. — Бойовий наказ штабу 30 пп[a]

Таємно

Принципи: На підставі власної розвідки встановлено, що в лісах на північний схід від м.Бірча по ріку Сян у місцевості Березка, Гута Березька, Сівчина, Купна діють банди УПА кількістю 15-20 членів з сотні "Хріна". Цивільне населення, що проживає у цьому районі, переважно українське.

Завдання: Знищити банди, що діють на північ і північний схід від м.Бірча по ріку Сян. У ході дій слід докладно перевірити дані про цивільне населення і банди, оскільки ці дані не завжди можуть бути точними. Виселити українське населення, що підлягає евакуації.

Виконання: I/30 пп район діяльності — Стара Бірча, Пришиб'янка, Котів, Заліски, Іскань, уздовж струмка Ступниця. Дня 28.04.1947 р. почнеться акція переселення о год. 4.00 в першу чергу в м[ісцевостях] Бахів, Ясениця Сівчинська, Лодинка-Горішня, Заліски, у другу чергу в місцевостях Іскань, Березка, Сівчина, Котів.

II/30 пп район діяльності уздовж струмка Ступниця на півночі до ріки Сян, м[ісцевість] Кречкова (виключно). Дня 28.04.1947 р. о 4.00 почне акцію переселення в першу чергу в м[ісцевостях] Купна, Хирина, Хиринка, у другу чергу Гута Березька.

Напрямки діяльності: Протягом усього часу евакуації провадити розвідку діяльності банд і боротися з ними. Евакуювати все українське і змішане населення та польське населення, запідозрене у співпраці з бандами. Тісно співпрацювати з приданими службовцями УБ і ГМ. Поліційна година від 21.00 до 4.00. Організувати розвідку з метою викриття всіх українців, що видають себе за осіб польської національності, скласти докладний список української інтелігенції. Особливу увагу звернути на греко-кат[олицьке] духовенство.

Зв'язок: Зі штабом полку по радіо.

Розпізнавальні знаки: "Хто ти" — одна біла ракета. "Я свій" — одна червона ракета. Білі пов'язки від 5.00 до 13.00 на лівому рукаві, від 13.00 до 24.00 на правому рукаві.

Забезпечення: Вибрати провіант на 3 дні.

Донесення: Щодві години обов'язково. В окремих випадках у будь-яку пору дня.

В.о. Начальника штабу 30 полку піхоти
пор. Крисяк

Командир 30 полку піхоти
підполк. Лісовський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 58, а. 205.

а Накази інших полків, що входили до складу ОГ "Вісла", не публікуються. Вони аналогічного стилю і змісту.

99

1947 р., квітня 28[a], Сянік. — Телефонограма командувача ОГ "Вісла" ген.-м-ра С. Моссора міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському про початок виселення українців

Доповідаю, що сьогодні о 4-й год. на всьому терені оперативної групи почалася акція переселення українського населення. Одночасно літаки розкидали на всій території листівки[1] з відповідним поясненням мети й способу здійснення акції. На місці виявилося, як я з'ясував особисто в терені, що на всьому просторі групи в Перемиському, Сяніцькому й Ліському повітах перебуває щонайбільше 15 % польського населення, яке переважно боїться залишитися на місці після евакуації українського населення. Я попередив про це по ВЧ віце-прем'єра Веслава[2]. Аби не допустити до того, щоб за нами залишилася пустеля, я здійснюю зосередження польського населення в суцільні села, забезпечені ДРГМ. Одночасно проектую негайну широку акцію заселення цих околиць малоземельними й безземельними з чисто польських повітів Ряшівського воєводства.

Віце-прем'єр погодився на цей проект, 30 ц. м. вишле літаком готовий план здійснення акції[3].

Вона готуватиметься за допомогою органів ПРП, оскільки на інші чинники в цих околицях розраховувати не можна.

Далі надходять відомості про активність банд УПА в Горлицькому й Люблінському [повітах]. Тутешні банди розпорошилися й, на жаль, не приймають жодного бою.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-м-р Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 135, а. 113.

а. В оригіналі помилкова дата прийняття телефонограми 29.IV.1947 р., год. 9.25.
1. Див. док. 84, 85.

2. Йдеться про Владислава Ґомулку, тодішнього віце-прем'єра й генерального секретаря ПРП.

3. Див. док. 168.

100

1947 р., квітня 28, Чесанів. — Бойове донесення № 003 штабу 3 пп командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові

Цілком таємно

1. Політична ситуація в районі відповідальності 3 пп частково досліджена. Цивільне населення дуже вороже ставиться до банд УПА (польське населення), натомість українське населення значною мірою сприяє бандам і допомагає їм.

2. Розвідкою гарнізону Старий Диків стверджено, що до села Плазів часто приходить банда нез'ясованої чисельності. Акції, здійснені в цьому селі, дали негативні результати. Усі досі здійснені розвідки жодних результатів не дали. Затримано двох запідозрених у співпраці з бандами.

3. Сьогодні, 28.04.1947 р. о 4.00 почалася акція переселення у місцевостях: Улазів, Люблінець Новий, Гораєць, Жуків[1]. Акція виселення почалася точно о 4.00.

4. Організовано 2 збірні пункти виселенців (полкові) в м. Чесанів і в м. Плазів. Визначено комендантів і охорону цих пунктів. Прізвища будуть подані в наступному донесенні.

5. Зв'язок: зі штабом дивізії по радіо й телефону та рухомими засобами. З підрозділами по радіо, телефоном і рухомими засобами.

6. Кількісний стан частини без змін[2].

Начальник штабу 3 пп
м-р Скрипченко

Командир 3 пп
підполк. Ляшков

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, 310. 09, т. 21, а. 211.

1. Села в Любачівському повіті.

2. 3 пп налічував 928 солдатів і офіцерів.

101

1947 р., квітня 28[1], Кривча. — Бойове донесення № 007 штабу 5 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові

Цілком таємно

1. Сьогодні почалося переселення українського населення й змішаних родин. Найбільшим клопотом у переселенні був брак коней, оскільки місцеве населення має мізерні господарства, це переважно бідні люди — коні має один з трьох господарів.

Під час переселення населення не чинило опору. Навіть багато таких, які охоче виїжджають, але є й такі, які з жалем полишали рідну сторону, це були переважно люди старшого віку, які тут народилися й виховалися.

2. Дня 28.04.[19]47 р. о 4.00 почалася евакуація українського і змішаного населення в м[ісцевостях] Кривча, Воля Кривецька, Середня, Дубецько, Передмістя Дубецьке, Рушельчичі, Руське Село, Дрогобичка, Ненадова.

Загалом виселено 487 родин. Акція переселення була здійснена чітко й без жодних надзвичайних випадків. Українське і змішане населення не дуже охоче покидає оселі. Майном, залишеним переселенцями, опікуються солтиси відповідних громад.

У вечірні години здійснено контроль документів у родин, що залишаються, причому виявлено досить велику кількість мешканців, відсутніх у першому списку. Вищевказані будуть евакуйовані 29.04.47 р.[2]

Дня 26.04.47 р. гр. Почонтек здав взводному Лисякові 1 ркм (німецький) № 37292-40 та карабін (російський) № 9119 зразка 1944 р.

Банди на терені відтинка відповідальності полку не виявляли жодної активної збройної діяльності.

3. На відтинку I, II, III батальйонів організовано засідки, опорні пункти, секрети й контрольні пункти з метою контролю документів усіх цивільних осіб. Організовано патрулювання ріки Сян. Результат засідок і патрулювання ріки Сян — негативний...[a]

Начальник штабу 5 пп
м-р Замарліцький

Командир полку
підполк. Врублевський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 21, а. 240-241.

а. Пропущено кінцевий фрагмент донесення з повторенням переліку місцевостей, охоплених переселенням, з поділом на окремі батальйони полку.

1. Донесення опрацьоване о 22.00.

2. За донесенням 5 пп від 29.IV.1947 р. "Сьогодні, себто 29.04.47 р. полк здійснив ґрунтовне переселення змішаних родин, що підлягають переселенню, не включених у списки". Див. ЦВА, 9 ДП, IV. 310. 09, т. 21, а. 243.

102

1947 р., квітня 28[1], Княжичі. — Бойове донесення № 002 штабу 28 рн командирові 9 ДП полк. І. Величкові

Цілком таємно

1. Політична ситуація у районі діяльності: ставлення населення до акції виселення приховане. Виходять усі. Населення загалом не побивається при виселенні й залишає свої оселі досить байдужо. Трапляється досить багато випадків, що виселювані охоче погоджуються на виїзд і тільки транспортні труднощі затримують відтранспортування їх до збірного пункту (брак коней). Виселяються назагал усі, оскільки це переважно так звані "змішані" й "українці"[а], поляки ж так само не бажають залишатися на місці, а майже всі висловлюють бажання переселитися до Перемишля і одночасно з мішанцями й українцями приїжджають з усім своїм майном на збірний пункт. Складених декларацій щодо виїзду на захід з боку поляків досі є дві.

У місцевостях, не охоплених акцією переселення, досі панує спокій, однак мешканці сподіваються, що їх найближчим часом так само переселять.

2. Дані розвідки: в селі Вітошинці в покинутій стодолі (власника виселили попередньо) [до УРСР. — Є. М.] при обшукові знайдено карабін з обрізаним стволом. Поза тим нічого нового не знайдено й не викрито. На бандитів не натрапили.

3. Здійснені операції: влаштовані засідки протягом ночі не дали позитивних результатів. О 4.00 почато акцію преселення. [б]Обшуки фортів і лісів у районі цих фортів біля села Кругель Великий не дали позитивних результатів[б].

4. Акція переселення: після початку акції переселення перший транспорт дійшов до збірного пункту в передбачений час (11.00). Автомобільний транспорт зі збірного пункту було вислано о 17.00 (вислано 53 родини). Різниця в часі виникла тому, що перший транспорт, який прибув на збірний пункт, складали родини на власних возах. Після їх розвантаження вози вислали назад до села, щоб забрати родини, які не мали возів. З родинами вони повернулися близько 15.00 й відразу почалося їх завантаження. Акцією переселення було одночасно охоплено 9 місцевостей. До моменту складення донесення[1] майже 50 % цих місцевостей [б]виселено[б]. Місцевості, охоплені акцією переселення: Горохівці, Княжичі, Вітошинці, Корманичі, Фредропіль, Аксманичі, Конюша, Сільниця[в], Берендовичі. Виселене українське населення перебуває на збірному пункті й буде відіслане завтра у вранішні години[б], якщо дозволять атмосферні умови. На збірному пункті вже є 250 родин; кількість родин зростає щохвилини[б].

5. Надзвичайні випадки: надзвичайних випадків не було.

6. Різне: брак достатньої кількості транспорту негативно впливав на акцію переселення.

7. Зв'язок: зв'язок з оперативною групою по радіо, посередньо через Перемишль (станція ВОП) кабельний, на місці між підрозділами за допомогою гінців і через особисті зустрічі.

Начальник штабу 28 полку піхоти
к-н Слизень

Командир 28 полку піхоти
підполк. Вигнанський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 58, а. 119.

а. В оригіналі з малої літери.
б-б. Фрагмент тексту дописаний від руки.
в. В оригіналі помилково "Сільця".
1. Донесення опрацьоване о 19.15.

103

1947 р., квітня 28[1], Бірча. — Бойове донесення № 0129 штабу 30 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові

Цілком таємно

Політична ситуація: цивільне населення тутешніх околиць припускало, що його виселять. На цю тему поширювано найрізноманітніші чутки. Лише після офіційного оголошення для всіх мешканців, яким чином і куди їх переселять, настало відпруження. Деякі особи навіть висловили задоволення, що виїжджають на добрі понімецькі господарства[2].

Розвідуальні дані: у приданому раайоні нічого нового не виявлено.

Акція переселення: 1-й батальйон о 3.00 вийшов з м. Бірча з завданням виселення м[ісцевостей] Лодинка Горішня і Стара Бірча. 2-й батальйон сьогодні здійснює виселення м[ісцевостей] Купна, Хирина і Хиринка. Обидва батальйони почали роботу о 4.00.

Надзвичайні випадки: не було.

Зв'язок: зі штабом оперативної групи й батальйонами по радіо.

Чисельність частини: офіцерів — 38, підоф[іцерів] професій[них] — 5, підофіцерів — 123, рядових — 386. Разом — 552.

В.о. начальника штабу 30 полку піхоти
пор. Крисяк

Командир 30 полку піхоти
підполк. Лісовський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 58, а. 206.

1. Донесення опрацьоване о 7.00.
2. Див. док. 119.

104

1947 р., квітня 28, Перемишль. — З бойового донесення № 00111 Штабу 9 ДП командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссору. Оцінка політичної ситуації

Цілком таємно

1. Політична ситуація.

Крім роботи, спрямованої на боротьбу з усілякими чутками серед населення, нібито має бути проведена акція переселення, населення на підставі відомостей, отриманих від працівників самоуправління, які здійснили перепис населення у теренах, охоплених акцією переселення, переконане, що ця акція буде здійснена, отож відчувається велике занепокоєння, що випливає з розмов з цивільним населенням, яке досі не має точніших відомостей про характер цієї акції. У самому Перемишлі зауважено, що українське населення, а зокрема чоловіки, на ніч покидають свої домівки й ночують у поляків. Подібна ситуація і на інших теренах, що докладно характеризує перший пункт донесення від 26.04.1947 р.[1] ...[a]

Заст. ком. 9 Див. Піх.
з політ.-вих. питань
(м-р Шалапата)

Командир 9 Дрезденської
Дивізії Піхоти
(полк. Величко)

Начальник Штабу 9 Див. Піх.
(дипл. полк Е. Гінальський)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 56, а. 123.

a. Пропущено перелік кількадесяти місцевостей, у яких окремі полки 9 ДП здійснювали операції проти УПА, що закінчилися безрезультатно.

1. Зміст згаданого пункту був таким: "Серед цивільного нанесення кружляють чутки, що всіх українців будуть виселяти у глиб СРСР. Розповідають також про бандерівські листівки, що закликають польське населення і військо до байдужості в акції виселення й до співпраці в боротьбі зі спільним ворогом, тобто з СРСР. Ці листівки закликають солдатів поводитися під час акції галасливо, палити вночі багаття, оскільки це допоможе бандам уникнути сутичок. Запевняють також, що бандерівці не стрілятимуть у окремих солдатів. Але ці листівки не потрапили до наших рук". Див. ЦВА, 9 ДП, IV. 310. 09, т. 56, а. 120.

105

1947 р., квітня 28, Сянік. — План другої фази дій ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Оцінка політичної ситуації на терені Оперативної Групи

1. Банди УПА. Передбачення щодо сил, організації і розміщення банд, обговорені в попередньому плані дій[1], виявилися назагал слушними. Вже перший тиждень дій дав змогу, однак, ствердити, що банди назагал розпорошилися, не вступаючи в боротьбу і внаслідок цього є невловимими. У більшій групі зауважено лише банду "Ластівки" (близько 80 осіб) на північ від Ропенки (8810). Не локалізована банда "Хріна". Банда "Біра" здається надалі розпорошено перебуває в лісах на півд[енний] схід від Балигорода. Цілком відсутні відомості про положення банд "Громенка" і "Стаха", які перебувають у лісах в районі Жогатина (1096). Резервний полк Оперативної Групи (12 пп) вирушає на світанку 29.04.[19]47 р. з метою локалізації і ліквідації цих двох останніх банд. Видано всі розпорядження, аби рішуче відійти від тактики "прочісування", що не дає результатів, локалізувати військовою й агентурною розвідкою окремі групки й ліквідувати їх шляхом повного оточення. Вже досягнуто певних успіхів щодо викриття ряду бункерів, серед яких кілька діючих було здобуто в бою. Назагал слід ствердити, що процес дріб'язкового очищення терену від розпорошених бандитів буде тривалим і марудним і розтягнеться на багато місяців. Окреме питання становлять останні відомості про активну діяльність банд УПА в Люблінському в-ві й західних повітах Підкарпаття, оскільки ці райони не входять у зону безпосередніх дій Оперативної Групи "Вісла". Видається, що конче потрібно у якомога коротший термін ліквідувати й ці банди, інакше вони стануть зародком подальшого неспокою так само й на нинішньому терені Оперативної Групи.

Висновки:

а) боротьба з бандами мусить тривати протягом усього часу процесу переселення;

б) після відходу з цього регіону основних сил Оперативної Групи необхідно залишити на місці відповідні сили, суто бойові й мобільні, які матимуть єдине завдання — ліквідацію решток банд;

в) слід передбачити якомога швидше виділення зі складу Оперативної Групи поважних сил з метою знищення банд на західному Підкарпатті й у Люблінщині.

2. Місцеве населення. Всупереч оцінці на підставі матеріалів, наявних у Варшаві, на всій території повітів: Перемиського, Сяніцького й Ліського більшість українського і змішаного населення співпрацює з бандами УПА і значно чисельніше, ніж можна було припускати. Воно складає пересічно близько 85%. Решта 15% польського населення, стероризована й деморалізована, в даний момент не становить великої моральної вартості. Значна більшість цих розкиданих польських родин не хоче, зрештою боїться, залишитися на місці. У зв'язку з цим

було опрацьовано й представлено окремий план заселення цих околиць напливовим населенням з суто польських повітів Ряшівського в-ва[2].

II. Оцінка власного становища

У першій фазі основний натиск і найбільше сил було спрямовано на очищення повітів: Перемишль — Сянік — Лісько, оскільки в цьому терені українське населення найбільш вороже й після попередньої евакуації залишилося в багатьох місцях суцільною масою, завдяки чому чисельний курінь "Байди" й сотні "Хріна", "Стаха" і "Біра" чулися на цьому терені як у себе й виявили високу активність. Передбачаючи необхідність розширення акції на північну частину зони дій (повіти: Ярославський і Любачівський) і прилеглі терени Коросно — Горлиці й південну частину Люблінського в-ва організовано акції 1 фази таким чином, аби на деяких теренах закінчити очищення території протягом 10-14 днів і мати змогу відтягнути відповідні сили, щоб перекинути їх кудись інде. З цією метою в районі Любачева започатковано творення нової комбінованої 3 Дивізії Піхоти.

III. Намір

(Див. додаток — шкіц № 1)[a].

1. Почавши від 8.05.1947 р., перегруповувати такі сили:

— 6 Дивізія Піхоти (у складі: комбінований 2 пп і 6 пп) з району Команьчі — в район Дукля — Горлиці з завданням ліквідації банд УПА в цих околицях.

— 7 Дивізія Піхоти (у складі: комбінований 7 пп, 10 пп, 11 пп) перегрупувати в район: Ярослав — Любачів з метою ліквідації головних сил куреня "Залізняка" і здійснення переселення українського населення з Ярославського й південної частини Любачівського повіту.

— Штаб 3 Дивізії Піхоти — підпорядкувати обидва полки з КВО № 7 - Люблін (комбінований 3 пп і 14 пп) та комбінований 5 пп з завданням згрупуватись у північній частині Любачівського повіту, здійснити там евакуацію і ліквідувати банди УПА, поступово пересуваючись до південних повітів Люблінського в-ва.

2. У дотеперішньому районі головного посилення акції залишити шляхом поступового послаблення такі сили:

— Дивізія КВБ пошириться на весь район дотеперішніх дій 6 і 7 ДП, включно зі своєю дотеперішньою зоною відповідальності з завданням:

а) подальшої ліквідації банд "Хріна", "Біра" й, можливо, "Стаха";

б) закінчення евакуації населення, призначеного до переселення;

в) оточення опікою, охорона й утвердження у терені новозаснованих польських осередків.

— 8 Дивізія Піхоти (склад: комбінований 1 пп і 8 пп). Зона відповідальності без змін. Завдання:

а) ліквідація сотні "Ластівки" і "Крилача" та всіх інших групок УПА, які можуть з'явитися на цьому терені;

б) закінчення евакуації населення, призначеного до переселення;

в) як для Дивізії КВБ,

— 9 Дивізія Піхоти (склад: власні сили Дивізії плюс комбінований 4 пп).

— Південний кордон без змін.

— Південно-західний і східний кордони без змін.

— Північний кордон: р. Сян до Радимна, далі р. Вишня до радянського кордону, за винятком Ярослава, який увійде у сферу дій 7 Дивізії Піхоти.

IV. Приготування Оперативної Групи

1. Командування Оперативної Групи перенесеться з Сянока до Ряшева між 12 і 15 травня ц. р.[3]

2. У цей же термін передбачене перегрупування 6 і 7 ДП та полків, які увійдуть до складу 3 Дивізії Піхоти.

V. Організація Командування

(Див. шкіц — додаток № 1)[a].

VI. План реорганізації шляхів сполучення (залізничних і автомобільних) для евакуації у II-й фазі

(Додаток № 2)[a].

VII. План забезпечення Оперативної Групи у II фазі

(Додаток № 3)[a].

VIII. План реорганізації зв'язку

(Додаток № 4)[a].

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-м-р Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк Гуебнер	Заст. ком ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 84-87.

a. Додатки не публікуються.

1. Див. док.57.

2. Див. док.168.

3. Командування ОГ "Вісла" було перенесене до Ряшева 18 травня 1947 р.

106

1947 р., [квітня 28[а]], Варшава. — З протоколу наради начальників воєводських управлінь служби громадської безпеки в МГБ

...[б]Полк. Кратко[1] запитує, який з Відділів займеться справами українців, — отримує відповідь, що Відділ 1[2]. Полк. Кратко питає, чому ВУГБ у Щеціні не повідомлено про наступне прибуття українських переселенців. Полк. Чапліцький твердить, що інформував.

Полк. Дуда. Прагне нав'язати до кінця доповіді полк. Чапліцького. Українське підпілля організоване першокласно, а наші результати поки що слабкі. У справі переселення слід пам'ятати, що ворожі елементи організовано можуть перенестися на Західні Землі. У повітах Сянік і Лісько мало місце відсилання бандитів командуванням банд до сіл, аби вони могли переїхати. З другого боку, маємо занотовані факти вчинення опору проти переселення. Конче потрібно влаштувати сито в пунктах, з яких вони виходять. Але в нас для цього замало людей. На дивізію нам потрібно 15 осіб, на полки-по 4 особи, на станції завантаження-по 3 особи, на транспорти-по 1 особі. На слідство у Сяноку-20 осіб, в Перемишлі-20 осіб, а в Любачеві і Ярославі-по 5 осіб. Загалом нам потрібно 385 осіб. Ми ж маємо 136, тобто мусимо отримати ще 249 осіб. Це мають бути найкращі люди, отож я з цього місця звертаюсь із закликом до начальства, аби прислали нам своїх найкращих людей, розуміючи вагу українського питання. ...[б]

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/77, а. 134-135.

а. Протокол помилково включили до матеріалів наради начальників ВУГБ в МГБ від 13.X.1947 р.

б. Пропущено фраґменти протоколу, що не стосуються українського питання.

1. Кратко Юзеф, полковник УГБ, директор Департаменту Підготовки МГБ.

2. Йдеться про Відділ I Департаменту III УГБ, що займався боротьбою з політичним і збройним підпіллям. З огляду на це Відділ займався також наглядом над українським населенням.

107

1947 р., квітня 29, м. п. — Шифрограма № 4 командира 6 ДП підполк. В. Сеніцького начальникові Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінському

Цілком таємно

Прошу подати, чим ми маємо керуватися при адресуванні транспортів з переселенцями до розподільчого пункту Щецінек чи Ольштин.

Під текстом дописка від руки: "Термінове. Начальникові Штабу. Дуже погано, що люди зараз запитують про такі речі. Прошу відразу

шифрограмою з'ясувати цю справу і як та на який термін оформляти документи конвоїрам. 29.04.1947 р. Моссор".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 367.

108

1947 р., квітня 29, м. п. — Шифрограма № 6 заступника командира 6 ДП полк. М. Санака[1] командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові

Цілком таємно

Прошу залізничного транспорту для переселенців на 30 квітня 1947 р., год. 8.00 на станцію Команьча.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 733, а. 369.

1. Санак Мечислав, полковник ВП. Нар. 01.01.1897 р. у Ярославі. З 1918 р. у ВП, в 1934-1939 рр. ком. батареї 51 пп в Бережанах. Після звільнення з неволі начальник штабу 14 пп 6 ДП, з 27.III.1947 р. начальник Оперативного Відділу Штабу 9 ДП. В лютому 1947 р. вийшов у відставку.

109

1947 р., квітня 29, Полонна. — Бойове донесення № 05 штабу 7 пп командирові 7 ДП полк. Я. Кобилянському

Цілком таємно

1. 28.IV.[19]47 р. о 4.00 почалося виселення місцевого українського і змішаного населення з місцевостей Полонна, Токарня, Прибишів, Воля Сенькова, Розтоки, Карликів і Воля Петрова. Загалом виселено 1252 особи. З того 228 осіб перевезено до збірного пункту Буківсько. Невеликий відсоток населення, яке виселялося, був задоволений з такої ситуації, решта похмуро й ворожо виконувала обов'язок виїзду. Старші люди з криком і плачем виїжджали зі своїх сіл, молодші з затятим виразом обличчя пакували свої речі. Загалом виселення пройшло спокійно, на що вплинуло повідомлення, що люди виїжджають не до таборів праці, а кожна родина отримає своє господарство, а також те, що вони можуть забирати з собою все, що мають. У виселених селах залишилася велика кількість збіжжя, переважно вівса, сіно, солома, велика кількість картоплі й багато рільничих знарядь, таких, як молотарки (Токарня), плуги, борони, вила, граблі і т. п.

2. Полонна. Українське і змішане населення не чинило опору, а байдуже бралося вантажити свої речі. Жодних інцидентів не було. В

поспіху брали багато безвартісних речей, таких, як шафи, ліжка, колиски, а залишали збіжжя, картоплю й рільничі знаряддя.

Токарня. Населення українське і змішане; його виселили до збірного табору в Буківську. Під час виселення заарештовано солтиса за антипольський заклик і Титка Івана за володіння зброєю. В селі залишилося багато збіжжя, картоплі й рільничих знарядь. Виселили гр[еко]-кат[олицького] священика Серединського[1], який разом зі своєю дочкою — вчителькою був оплотом українського націоналізму. Зараз він милий, покладистий і з вигляду задоволений переселенням.

Прибишів. Українське населення при виселенні поводилося спокійно, залишаючи частину збіжжя, більшість картоплі й трохи рільничих знарядь.

Воля Сенькова і Розтоки. Населення поводилося спокійно, але через брак транспортних засобів залишило багато збіжжя, картоплі й рільничих знарядь. Під час виселення одного з українців[a] знайшли в бункері, він хотів ухилитися від виселення, другого знайшли в церкві разом з речами. Обох долучили до транспорту.

Карликів. Українське і змішане населення при виселенні зберігало спокій. Виселення дуже добре організував хор. Копцюх з III батальйону 9 роти. Населення забрало майже все, залишаючи тільки частину збіжжя й частину картоплі.

Воля Петрова. Українське населення при виселенні зберігало спокій. Залишено велику кількість збіжжя й картоплі через брак транспортних засобів.

3. Збірний табір у Буківську не був достатньо підготовлений, бракувало туалетів для жінок і чоловіків, води, дров, сіна. Видано розпорядження з метою усунення недоліків. Поза тим велика кількість польського населення й ДРГМ крутилося по табору, роблячи з виселених видовище й сіючи замішання. Польське населення разом з ДРГМ почало грабувати виселені села, або ж "розпізнавати" нібито пограбований інвентар, бажаючи його зараз же відібрати й маючи на це свідків. І в цьому напрямку видано спеціальні розпорядження й рекомендовано обережність при прийнятті рішення.

4. Засоби зв'язку з дивізією: радіо, телефон і рухомі засоби.

Офіцер розвідки 7 пп
(-)пор. Вєжхановський

Начальник штабу 7 пп
(-) к-н Домарадзький

Копія, рукопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 44, с. 16-17.

a. В оригіналі з малої літери.

1. Серединський Теодор (1877-1949), парох греко-католицької парохії в Токарні, пов. Сянік. Виселений до Битова в Кошалінському воєводстві, нелегально відправляв греко-католицькі богослужіння.

110

1947 р., квітня 29, Щавне. — Характеристика[1] транспорту Р-10[2] з виселеним українським населенням

Транспорт переселенців № 1 складається з мешканців села Довжиця, гром. Команьча, віросповідання гр.-кат., національності української. З огляду на те, що в місц. Довжиця протягом тривалого часу був осередок і база постачання для банд УПА, а також і те, що між переселенцями можуть бути й такі, які безпосередньо працювали з бандерівцями, радимо транспорт не оселяти групою в одному селі чи одному суцільному терені, натомість по кілька родин (від 3 до 4) в окремих селах на Повернених Землях.

Представник УГБ
(пор. Леопольд Арендарський)

Копія, машинопис.
АНА, МПЗ, 787, а. 288.

1. Командир конвою транспорту отримував, крім поіменного списку осіб, яких перевозив, з зазначеною категорією, також коротку характеристику політичного стану виселеного населення. На станції призначення з характеристикою ознайомлювали начальника місцевого УБ й керівника відділу ДРУ. Особливо негативну оцінку дано українцям з Томашівського й Грубешівського повітів. Окреслення "Національність українська і змішана (бандитська). Оселяти вроздріб поодинці" — у характеристиках їхніх транспортів повторювалося найчастіше. Див. ДА Ольштин, Воєводське Управління, 1368, а. 120-128 і далі.
2. Транспорти з виселеним українським населенням були позначені великою літерою "Р" і черговим цифровим номером, починаючи від "10" й вище. Перший транспорт у акції "Вісла" мав символ "Р-10". Він вирушив 29.IV.1947 р. з залізничної станції Щавне району "С" (Сянік) і через Освенцім, а потім розподільчий пункт у Щецінку досяг 3.V.1947 р. Слупська. Останній, 155 транспорт з цього району "Р-164" вислали 30 травня з Сянока до Мєндзижеча в Зеленогурському в-ві. У пізнішій фазі акції з району "С" вислали ще 6 транспортів: Р-210 (5.VI.1947) і Р-290 (14.VII.1947) — Р-296 (23.VII.1947) з 1341 особою. Означення транспортів у інших регіонах було таке:

   Район "Г" (Горлиці) — 54 транспорти: перший Р-201 (28.V.1947) з Ясла — останній Р-254 (27.VI.1947) з Загірян.

   Район Новий Санч — 42 транспорти: перший Р-255 (28.VI.1947) з Грибова — останній Р-296 (22.VII.1947) з Жегестова.

   Район "Р" (Ряшів) — 61 транспорт: перший Р-301 (1.V.1947) з Переворська — останній Р-361 (19.VII.1947) з Городиська.

   Район "Л" (Люблін) — 130 транспортів, в т.ч.: зі станції завантаження Белзець 39 транспортів: Р-361 (2.V.1947) — Р-395 (8.VII.1947), Р-413 (15.VII.1947) — Р-416 (12.VIII.1947); Вербківці — 27 транспортів: Р-395 (19.VI.1947) — Р-412 (20.VII.1947), Р-501 (21.VII.1947) — Р-506 (30.VII.1947); Довгий Кут — 1 транспорт Р-507 (4.VIII.1947); Звіринець — 2 транспорти: Р-508 і Р-509 (4 і 8.VIII.1947); Буг Володавський — 24 транспорти: Р-417 (4.VI.1947) – Р-440 (27.VII.1947); Хотилів — 30 транспортів: Р-450 (28.VI.1947) – Р-479 (21.VII.1947); Холм — 10 транспортів: Р-480 — Р-489 (8-30.VII.1947).

111

1947 р., квітня 30, Варшава. — Шифрограма № 390 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові

Цілком таємно

Командування ОГ "Вісла" вислало донесення безпосередньо президентові й віце-прем'єрові уряду. З метою одностайного інформування про перебіг акції виселення уряду наказую: щоб всі донесення скеровувалися виключно до мене.

Оригінал, рукопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 370.

112

1947 р., квітня 30. Варшава. — З повідомлення № 288 начальника Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП ген. м-ра О. Стеци. Діяльність ОГ "Вісла"

Таємно

...[a]**А. Діяльність Оперативної Групи "Вісла"**

а) Оперативна діяльність.

До 28.04. ц. р. частини, що входять до складу ОГ "Вісла", проводили розвідувальні дії в терені з метою встановлення:

1) місця зосередження банд; 2) кількості мешканців, яких слід охопити акцією переселення; 3) з'ясування пропускних можливостей шляхів і їх можливого ремонту.

У результаті дій, проведених у цей період, вбито й захоплено 60 членів банд УПА й заарештовано 364 особи, запідозрені у співпраці з бандами. Здобуто загалом 1 ркм, 3 автомати, 2 пістолети, 3 гранати й 417 набоїв. Зараз роздроблені малі групи бандерівців не вступають у бій і ховаються в терені.

б) Акція переселення.

28.04. ц. р. о 4.00 частини ОГ "Вісла" після попередніх старанних приготувань приступили до акції переселення українського населення. Акція відбувається спокійно, без сутичок.

Загалом українське і змішане населення наставлене дуже неприхильно до самої акції і хоч досі не трапилося жодних випадків виступів чи демонстрацій, однак слід враховувати можливість вчинення опору з боку населення.

28.04. ц. р. на збірних пунктах у пов. Перемишль зібрано понад 1000 осіб, у пов. Сянік-близько 2000 осіб, планованих на перші транспорти. Почавши від 30.04. ц. р., щоденно відходитиме 6 транспортів з таких

станцій завантаження: Переворськ, Залуж, Ліско, Писарівці, Сянік, Загір'я, Лукавиця, Вільшаниця, Куляшне, Команьча, Лупків.

в) Відзначення за боротьбу з УПА.

До 29.04. ц.р. командувач ОГ "Вісла" відзначив посмертно "Хрестом Відважних" одного стрільця з 8 ДП, який поліг у бою. "Срібною Медаллю на Полі Честі" відзначено 2 рядових з 7 ДП, які відзначилися при здобутті бункера УПА.

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/VII-186, а. 159.

a. Пропущено початковий фрагмент повідомлення щодо діяльності польського збройного підпілля.

1. Щоденні повідомлення начальника Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП, яких видавалося від 9 до 11 прим., залежно від періоду, отримували: головнокомандувач ВП, президент РП, прем'єр, віце-прем'єр (В. Ґомулка), міністр, I і II віце-міністри національної оборони, міністр громадської безпеки, міністр громадської адміністрації, начальник Генерального Штабу ВП, головний комендант ГМ. Повідомлення включали короткі донесення з окремих воєводств про діяльність підпілля і статистику операцій, людських втрат, втрат підпілля у зброї, втрат ВП, УГБ, ГМ і цивільного населення. В ході переселення українського населення з Польщі до УРСР повідомлення доповнено додатковим пунктом: "Акція виселення", у якому подавалася інформація про кількість транспортів, родин і осіб, скерованих до УРСР. Від 3.V.1947 р. Генеральний Штаб опрацьовував "Повідомлення про оперативну ситуацію і діяльність Оперативної Групи "Вісла" й частин ВП та ВВБ на теренах Ряшівського, Люблінського і Краківського в-в". Див. док. 123.

113

1947 р., квітня 30, Мацьковичі. — Бойове донесення № 008 штабу 14 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові

Цілком таємно

1. Політична ситуація у районі відповідальності: польське населеня політично малосвідоме. Налякане діяльністю фашистських банд УПА. Не висловлюється ані ворожо, ні прихильно до існуючого ладу. До війська ставлення досить добре. Тамтешнє населення на 50% українці, прихильники "Самостійної України". Особи, запідозрені у співпраці з бандами УПА, бажають приховати свою діяльність, записавшись до партій ПРП чи ПСП, напр. Чумер Йосип, Конефка Лев, обидва з місцевості Дрогоїв.

2. Розвідувальні дані: 29.04.[19]47 р. взвод 2-ї роти під командуванням підпор. Вороного здійснив розвідку села Дрогоїв. Село заселене репатріантами з-за Бугу, налічує бл. 130 родин, в тому числі 5 родин сталих мешканців (поляки) і 5 змішаних родин, які ухилилися від виселення до СРСР у 1945 р. На підставі розвідувальних даних з солтисом і дільничним ГМ усталено прізвища осіб для переселення: Стрихов-

ський Прокіп, Інгльот Ян, Чумер Йосип, Конефка Лев, Німець Ганна, Пашуля Ганна.

3. Контрольний пункт, виставлений відділом 2-ї роти 29.04.47 р., затримав 11 українців (в т. ч. 2 жінок), 2 вози, 4 коней, 15 мішків борошна й 3 жита. Вищевказаних разом з возами й борошном доставили до штабу дивізії під розписку. Рота 3 згідно з наказом патрулює відтинок ріки Сян в межах Радимно — Загороди (включно), Перемишль — Засяне (виключно). На цьому відтинку досі спокійно.

4. 28 і 29.04.47 р. здійснено акцію виселення в місцевостях Речпіль, Коритники, Вапівці, Кунківці, Острів, Лентовня, Бовино*. 28.04.47 р. переселено 208 осіб, 65 коней, 81 шт. рогатої худоби, 43 вози. 29.04.47 р. переселено 327 осіб, 113 шт. рогатої худоби, 30 коней і 30 возів. Загалом переселено: осіб 535, рогатої худоби 212 шт., коней 95 шт., возів 73. 29.04.47 у місц. Кунківці під час акції переселення представник УГБ підпоручник Райхель звільнив українця Федоренка Михайла, оскільки його син є капітаном ВП і працює у військовій прокуратурі. Я наказав вищезгаданого переселити. Комендант ГМ у Кунківцях доповів, що він сповістив його, що генерал Моссор і полк. Величко наказали, аби затримати родини міліціонерів, а не переселяти — у зв'язку з цим праця поважно затрималася — я наказав переселити родини міліціонерів. Начальник ПУГБ Перемишль видав посвідчення, що гр. Янковська Марія і Катерина на 100% лояльні, бо син Янковської працює в УБ стоматологом.

5. Надзвичайних випадків не було.

6. Моральний стан солдатів добрий. Дисципліна добра.

7. Зв'язок добрий.

8. Кількісний стан: офіцерів 62, підофіцерів 148, рядових 701. Разом: 911.

Начальник штабу полку
(-) м-р Кухарський

Командир полку
(-) підполк. Бучек

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 21, а. 267-268.

*В оригіналі "Белвін".

114

1947 р., травня 1, Перемишль. — З бойового донесення № 00113 Штабу 9 ДП командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майору С. Моссорові. Оцінка політичної ситуації

Цілком таємно

1. Політична ситуація.

Серед переселенців почала ширитися чутка, що їх мають "вивозити на Сибір". Цю чутку негайно почали спростовувати офіцери й активісти, які ведуть роз'яснювальну роботу.

Польське населення у районах, охоплених переселенням, всупереч запевненням, що його не виселятимуть, так само приготувалося до виїзду. Лише коли почали видавати спеціальні посвідчення тим, хто мав залишитися на місці, настав спокій і люди повернулися на поля до праці.

1.V.1947 р. в Перемишлі, у зв'язку з початком травневих богослужінь, у костелі оо. Францисканів один зі священиків у своїй проповіді висловив глибоке співчуття з приводу великого нещастя, яке спіткало "наших братів" (українців?) приречених внаслідок виселення на поневіряння й вигнання; він закликав віруючих до молитви за "братів", яких спіткало це лихо. ...[a]

Заст. ком. 9 Див. Піх.
з політ.-вих. питань
(м-р Шалапата)

Командир 9 Дрезденської
Дивізії Піхоти
(полк. Величко)

Начальник Штабу 9 Див. Піх.
(дипл. підполк. Е. Гінальський)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 56, а. 129.

а. Пропущено фрагмент донесення щодо дислокації, зв'язку і розвідувальних даних 9 ДП та докладний перелік місцевостей, з яких у цей день виселено українське населення.

115

1947 р., травня 1, Сянік. — Лист заступника командувача ОГ "Вісла" з питань безпеки полк. Г. Корчинського Окружній Дирекції Польської Державної Залізниці у Кракові у справі виселення залізничників-українців з Перемиського повіту

При цьому надсилаю перелік залізничних працівників Перемиського повіту, які підлягають акції переселення[a].

Щоб не паралізувати залізничного сполучення, прошу надіслати в Перемиський повіт нових залізничних працівників, що не підлягають переселенню, а вказаних у переліку перевезти на визначені терени переселення.

Представник УБ (-)
полк. Корчинський

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 226.

а. Додаток відсутній. З док. 145, що є відповіддю на цього листа, випливає, що згаданий перелік містив прізвища 356 залізничників-українців, в т. ч.: 51—з залізничної станції Перемишль, 153—з Журавиці й 152—з Головного Депо в

Журавиці. Їх виселили в кінцевій фазі акції. Подібні переліки залізничників складали військові частини, що діяли в районі колії Загір'я — Команьча — Лупків. 30.IV.1947 р. командир 7 ДП видав наказ, що частково призупиняв виселення українців, які працювали на залізниці. Ті, яких уже виселили, мали бути звільнені з пунктів завантаження і збірних пунктів. Див. ЦВА, 310.07, т.25, а.54.

116

1947 р., травня 1, Краків. — Шифрограма 269 командувача Краківського Округу генерал-лейтенанта М. Вєнцковського командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майорові С. Моссору

Цілком таємно

З Варшави відправлено 24.4.[19]47 р. залізничним транспортом № 1/4001 15 тонн дроту[1].

З огляду на потребу 5 тонн Інж[енерного] Департ[аменту] МНО доручив решту дроту використати для навчання.

Прошу, отож, розділити 10 тонн дроту для 6, 8 і 9 Див[ізій] Піх[оти].

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 375.

1. Йдеться про колючий дріт для обгородження полкових перехідних таборів, у яких утримували виселене українське населення до часу завантаження на залізничний транспорт. У перехідних таборах складали поіменні списки виселених, здійснювали їх відбір за критеріями лояльності, попередні допити й арешт осіб, запідозрених у співпраці з УПА.

117

1947 р., травня 2, Сянік. — Оперативний наказ № 004 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. На підставі дотеперішніх результатів праці й досвіду, здобутого в терені, стверджую, що всі командири частин загіпнотизувалися акцією евакуації і забули про перше й головне завдання, яким є боротьба з бандами УПА.

Наказ і план розвідки, висланий Штабом Оперативної Групи частинам, не було виконано. Після десяти днів дій відділів у терені ми не знаємо про банди нічого іншого, крім того, що знали в перший день перебування в цьому районі. Дійшло до того, що бандити нас б'ють, забираючи худобу з-під носа, а ми їх ні. Ми не осягнули майже ніяких результатів у боротьбі. Серед 17 убитих тільки 11 були членами банд, а з 35 осіб, схоплених зі зброєю, тільки 10 належало до банди. Щоправда, 8 ДП мала певні, але дрібні успіхи, а саме: здобуття

бункера з важливими документами банд, 1 пп здобув деякі відомості про банду "Ластівки", 9 ДП мала певні, хоч незначні результати, але Дивізія КВБ й інші частини не осягнули жодних результатів і нічого не доповідають про банди. Досі Дивізія КВБ не знає, де і що робить банда "Біра".

II. Акція переселення, загалом, іде досить добре. Та є певні недоліки, які особливо проявилися в перші дні.

Командири дивізій піхоти отримали завдання, були зорієнтовані в періоді, передбаченому на всю акцію, були подані станції завантаження для окремих дивізій, організоване постачання, засоби транспорту, словом, усе те, що було в можливостях Оперативної Групи.

Самі частини в порозумінні з цивільними властями усталили кількість людей, що підлягали виселенню. На підставі цих даних командири дивізій мали опрацювати план дій, у якому слід було врахувати завантажувальні можливості залізничних станцій, віддаленість збірних пунктів, транспорт, передбачити роботи наступного етапу, зокрема, кого залишити на місці, а кого виселити.

Не всі командири докладно продумали цю справу. Всіх опанувала гарячка згромадження людей на збірних пунктах і станціях завантаження. Виселяли спочатку наосліп, без плану й перспективи. Між віддаленими збірними пунктами й станціями завантаження не організовано посередніх пунктів, не використано відповідно залізничний і автомобільний транспорт для перевезення майна переселенців. На станціях завантаження вагони напихали інвентарем, вантажачи по 10-12 корів у один вагон, що є неприпустимим. Останнім часом це у значній мірі було пригальмовано, але в окремих частинах, як, наприклад, у 9 ДП, цей стан триває.

Акція переселення в 6 і 7 ДП і Дивізії КВБ продумана і здійснюється добре. В 7 ДП пункт завантаження Куляшне працює взірцево, а Писарівці, поза незначними недоліками — добре. У 8 ДП початково зроблено багато помилок, але командир Дивізії вчасно зорієнтувався і знайшов добре рішення. Пункт завантаження 9 ДП — Переворськ погано організований і забитий.

Деякі командири дивізій не продумали як слід справу заселення своїх районів і відповідного забезпечення польських родин, які залишаються на місці. Тому, наприклад, у районі 7 ДП бандити пограбували польські родини, забравши у них корів.

III. З метою негайного усунення недоліків

н а к а з у ю :

1. Негайно приступити до виконання головного завдання, яким є боротьба з бандами УПА, й провадити її весь час, аж до остаточної ліквідації центрів бандитизму.

2. Продумати й опрацювати план дій проти банд у своїх районах відповідальності.

3. Покінчити з неефективною тактикою "прочісування", оскільки банди все одно краще знають ліси й завжди безкарно зникнуть.

4. Негайно визначити:

а) в кожному батальйоні — один взвод розвідки кількістю 30-35 осіб, озброєних 1 ркм, половина автоматами й усі ручними гранатами. З кожним взводом співпрацюватиме визначений представник УГБ.

Завдання розвідувальних взводів:

— невтомно переслідувати бандитів і викривати місця їх перебування;

б) в кожному полку і при штабі кожної дивізії — оперативну роту кількістю близько 100 осіб. Оперативну роту при дивізії забезпечити відповідно швидкими транспортними засобами.

5. Одержавши повідомлення про викриття банди негайно використати оперативну роту й бити бандитів, використовуючи тактику оточення, захоплення полонених і цілковитої ліквідації банди.

6. Кожну погоню довести безумовно до кінця.

7. Використати кожну перерву в евакуації, щоб зосередити сили й бити банди.

8. Командир Дивізії КВБ — ліквідувати у найближчий час банду "Біра".

9. Усі командири від командирів відділень до командирів дивізій і кожен рядовий мусять бути розвідниками. Результат боротьби з бандами буде критерієм оцінки командира.

10. Опрацювати план евакуації, пам'ятаючи про те, що слід залишити й такі елементи, з яких можна було б мати допомогу при вишукуванні банд. Цих людей передати під спеціальну охорону ПУБ. Польських родин не намовляти до виїзду — а навпаки — намовляти залишитися.

11. Інші польські родини забезпечити й уберегти від банд.

12. Організувати посередні пункти між збірними пунктами й станціями завантаження. Між цими пунктами пересилати людей етапами, координуючи рух автоколон з кінним транспортом.

13. Забирати якнайбільше конче потрібного майна, а саме: продовольство, пашу й фураж, рільничі знаряддя, домашнє начиння, збіжжя й картоплю з таким розрахунком, аби можна було прожити до наступного року й сівби.

14. На машини вантажити тяжкі знаряддя (рільничі знаряддя, пашу й фураж, збіжжя й картоплю).

15. На кожному етапі використати 2-4 рейси возів.

16. Визначити відповідальних: диспетчера автомобільних колон і командирів транспортів.

17. У плані евакуації передбачити II фазу дій, беручи до уваги, що в цій фазі 6 ДП відійде на захід у район Коросно — Горлиці — Новий Санч; 7 ДП відійде на північ десь у район Любачева; 8 ДП (без 10 пп) залишиться у своєму районі; 9 ДП (без 5 і 14 пп) — південний кордон

— без змін, північний кордон — Сян, Вишня за винятком Ярослава. Дивізія КВБ займе район 6 і 7 ДП.

18. Один батальйон КВБ якнайшвидше прислати до командира 6 ДП з метою зайняти район.

19. Акцію переселення закінчити:

— 6 ДП до 7 Травня 1947 р.
— 7 ДП до 10 травня 1947 р.
— 8 ДП до 15 червня 1947 р.
— 9 ДП до 5 червня 1947 р.
— Див. КВБ до 15 травня 1947 р.

20. У зв'язку з планом заселення колишніх українських теренів сконцентрувати збіжжя й знаряддя, потрібні для родин, що прибуватимуть на ці терени; решту польського населення або евакуювати разом у більші польські скупчення, або надати йому охорону.

21. До 6 травня ц. р. подати командирові дивізії перелік сіл, що надаються до заселення. Ці села забезпечити від можливого спалення бандами.

22. Від 6 травня ц. р. формувати конвої, що транспортуватимуть переселених, з курсантів підофіцерських шкіл і скеровувати їх на залізничні станції до гарнізонів. У першу чергу посилати курсантів підофіцерських шкіл артилерії. До 30 травня ц. р. командири дивізій перешлють з кожного комбінованого полку по 150 курсантів до гарнізонів.

23. Усіх солдатів, які відзначились у боротьбі з бандитами, подавати до відзначення чи до грошових премій. Прізвища відзначених оголосити в наказі до відома всіх солдатів своєї дивізії.

IV. Підкреслюю і висловлюю задоволення зі зрозуміння важливості завдання, яке виявили всі командири й солдати частин, що входять до складу Оперативної Групи, і з настрою, що панує в частинах, які провадять тяжку боротьбу з бандами УПА.

Командувач Опер[ативної] Групи "Вісла"
генерал-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ
полк. Гюбнер

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп.
полк. Корчинський

Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань
підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 185-189.

118

1947 р., травня 2, Варшава. — Рапорт начальника Кабінету Міністра Національної Оборони полк. С. Лентовського маршалові Польщі М. Жимерському про перебування у Штабі ОГ "Вісла"

Цілком таємно

26 квітня ц. р. — згідно з наказом Громадянина Маршала — я відвіз літаком ген.-м-ру Моссорові уповноваження[1] і копію ухвали[2]. Ці документи я доручив ген. Моссорові особисто у м.Сянік.

Ген. Моссор просив, щоб я доповів Громадянинові Маршалові такі питання:

Дня 29[a] квітня ц. р. на всьому визначеному терені розпочнеться переселення українського елементу до відразу передбачених місць на терені Речіпосполитої. Саме в цей час будуть розкидані листівки[3] опрацьованого політико-виховним апаратом змісту, які ген. Моссор має затвердити.

Ген. Моссор подав, що відомість про переселення українського населеняя — попри прагнення втримати її у якнайсуворішій таємниці — витікає до місцевого населення через органи місцевої адміністрації, які, на жаль, не стоять ні на політичному, ні на фаховому рівні. Для прикладу ген. Моссор наводить:

Місцевий сяніцький староста[4], член ПСП, має українську родину і в цій родині переховувався український підпільний воєвода Лавко[5]. Співпраця з сяніцьким старостою наштовхується на поважні труднощі.

Староста в Любачеві[6] здався як член банди НЗС у званні рядового, а його заступник здався як взводний НЗС.

Горлицький і ліський старости не відповідають рівневі — УБ збирає проти згаданих матеріал, який найближчим часом буде переданий.

У місцевостях Ліско, Перемишль, Любачів, Ярослав розкидано листівки УПА, що закликали до збройного опору[7]. Ці листівки слід доставити у центр.

Тоді ж було стверджено присутність банд УПА у таких районах:

Повіт Ясло, місцевість Кремпна — банда складалася зі 100 осіб, пограбувала місцеве населення, забрала продовольство й худобу. Відомість доставлено УБ.

Пов. Горлиці — дільниця ГМ у Сеньковій подає, що в районі Сенькової, Островиці, Бендзін В.[6] банда УПА чисельністю 300 осіб окопується.

Пов. Білгорай — банда з 40 осіб перейшла з терену СРСР у район Томашова. Відомість з УБ Любачів. Нитки пропаганди УПА сягають до Щеціна, Києва і Львова[8].

Відділи УБ проводять арешти підозрілих за спеціальним списком. У деяких районах осягнули 80% намірів, у південно-східних районах — 20%, бо особи, яких передбачалося затримати, втекли в ліс.

Ген. Моссор повідомляє, що на підставі отриманих даних на місці близько 80% місцевого населення призначено до переселення з огляду на проупівські настрої.

Після здійснення переселенської акції залишаться пустки — будинки з меблями, засіяні поля і т.п., а також дрібні острівці поляків, яких можуть вирізати банди, що залишилися.

У зв'язку з цим треба:

а) сконцентрувати польський елемент уздовж нашої південно-східної етнічної границі й заздалегідь утворити на місці партійну мережу й ДРГМ;

б) заселити покинуті терени. З цією метою протягом 3-4 днів буде запропоновано відповідний план, узгоджений з воєводським секретарем ПРП тов. Крупою та повітовими органами ПРП. У цій справі ген. Моссор у моїй присутності провів тел[ефонну] розмову з віце-прем'єром гром. Ґомулкою (по ВЧ)[9].

Примітка — був також другий проект, запропонований віце-міністром Ткачовим[10], який був на місці. Він вважає, що оскільки ці терени мають бути заліснені — краще слід утворювати державні осередки, аніж вселяти[в] дрібноселянський елемент. Але проект, здається, не пройшов.

Крім того, доповідаю: ген. Моссор просив, щоб я переказав ген. Ромейці[11], що два літаки У-2 в дуже поганому стані і їх треба замінити[12]. Виконано.

Мої особисті зауваження. Як я зауважив, штаб ген. Моссора, як і представники УБ в особі полк. Корчинського та політико-виховний апарат, працюють гармонійно й цілком панують над ситуацією. Мені здається, що організаційна мережа банди УПА ще не розгризена.

Начальник Кабінету Міністра Національної Оборони
полк. Станіслав Лентовський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 103, а. 35.

а. Має бути: "28 квітня".

б. Місцевості з такою назвою у Горлицькому пов. не було. Ймовірно, йдеться про села Снітниця, Остришне й Брунари Великі.

в. Так у тексті.

1. Див. док. 88.

2. Див. док. 78.

3. Див. док. 84 і 85.

4. Повітовим старостою у Сяноку був на той час Анджей Шудлік.

5. Такої посади не було в структурі (цивільній і військовій) українського підпілля. Йдеться про Михайла Дзімана, псевд. "Левко" (в документі помилково "Лавко"), провідника району III, надрайону "Бескид", I округи ОУН, що охоплював північну частину Сяніцького пов. і Ліського пов. разом із Сяноком. "Левка" захопили солдати 34 пп вночі 15-16.XI.1946 р. в селі Загутинь пов. Сянік у садибі господаря на прізвище Шудлік, де він перебував на лікуванні. Під час бою

загинула головний лікар району III "Ксеня" (вживала також псевдо "Н-27"), яка ним опікувалася. У "Левка" знайдено цінні листи від "Рена", "Хріна" й "Мара" — провідника надрайону "Бескид". Див. ЦВА, IV. 310. 09, т. 40, а. 62-64.

6. Інформація хибна. Любачівський повітовий староста Анджей Беднаж під час окупації служив у АК. Після війни був засновником і заст. голови Повітового Правління ПНП в Любачеві. Обов'язки заступника старости виконував Владислав Ґустав, також член ПНП. Очевидно, внаслідок негативного враження, яке справив у МНО рапорт полк. С.Лентовського, генерал-майор С. Моссор призначив спеціальну комісію ОГ "Вісла" для вивчення ситуації в Любачівському пов. За оцінкою комісії А. Беднаж "у широкому сенсі використав припис, що залізничники української національності не підлягають евакуації і під цим приводом багатьом українцям, що виконували примітивні обов'язки на залізниці, напр. залізничним сторожам, шляховикам і т. п., повидавав посвідчення, що вони не підлягають евакуації. Комісія усталила також, що А. Беднаж і заст. старости В. Ґустав були одружені з українками. Рапорт комісії, пересланий ген. С. Моссором міністрові громадської безпеки ген.-м-ру С. Радкевичу з рекомендацією "усунення адміністративним шляхом", спричинився до арешту і ув'язнення А.Беднажа спочатку в ВУГБ в Ряшеві, а згодом, від 31.VIII.1947 р. до 2.VI.1948 р. в концентраційному таборі в Явожні. Див. ЦВА, IV. 110, т. 135, а. 116-118.

7. Інформація хибна. УПА не друкувала в цей період листівок подібного змісту. Інструкція провідника ОУН Ярослава Старуха ("Стяга") з квітня 1947 р. у зв'язку з початком акції виселення рекомендувала тактику виживання за будь-яку ціну, м. ін. шляхом переходу до глибокої конспірації, громадження припасів продовольства при одночасному униканні збройної конфронтації з військом. Див. ЦВА, 310. 09, т. 24, а. 116.

8. У виданнях ОУН, друкованих на терені Польщі, як символічне місце їх публікації подавалося: Львів-Київ. Їх поширювали на території всієї Польщі, висилаючи на адреси різних інституцій і приватних осіб, так само й до Щеціна.

9. Див. док. 168. Так само ВК ПОРП у Ряшеві видав 24.V.1947 р. "Директиви для Повітових Комітетів Польської Робітничої Партії у справі оселенсько-переселенської акції на господарства поукраїнські". Див. ЦВА, ГПВУ ВП, IV.112, т. 290, а. 168-172.

10. Ткачов Станіслав (1913-1969), у 1945-1947 рр. міністр лісів, з II.1947 р. віце-міністр рільництва й рільничих реформ.

11. Ромейко Александер (1898-1965), генерал-майор ВП, в 1945-1947 рр. начальник штабу, згодом командувач авіаційних військ ВП, з 1951 р. в СРСР.

12. У-2 — біплан радянської конструкції, з популярною назвою "кукурудзяник", використовуваний як літак розвідки і зв'язку.

119

1947 р., травня 2, Бірча. — З бойового донесення штабу 30 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові. Оцінка політичної ситуації.

Цілком таємно

Політична ситуація: Населення назагал перестало працювати, непевне, чи буде виселене. Українська молодь, навіть дівчата, втікає до лісу (Ліщава, Крайна[a], Лімна — інформації ГМ). Україн-

ське населення за жодну ціну не хоче покидати свої господарства. Українські бандити поширюють чутки, що переходять у любачівські ліси й там сидітимуть аж до часу тривання акції[б]. Потім прийдуть, щоб далі допомагати українцям[в], які залишаться, і тероризувати польське населення. Також поширюють відомості, що буде ще одна світова війна, і цим стримують українське населення від виселення...[г]

В. о. начальника штабу 30 полку піхоти
пор. Крисяк

Командир 30 полку піхоти
підполк. Лісовський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 309. 09, т. 58, а. 215.

а. В ориг. "Крайнє".

б. Очевидно, до часу закінчення акції.

в. В ориг. з малої літери.

г. Пропущено кінцевий фрагмент донесення, що стосується розвідувальних даних, надзвичайних випадків, зв'язку й кількісного складу частини, що повторює бойове донесення № 0129. Див. док. 103.

120

1947 р., травня 2, Перемишль. — Ситуаційне донесення № 35 перемиського старости Воєводському Управлінню у Ряшеві

Акція переселення

Війт громади Фредропіль сьогодні доповів, що 28.IV. ц. р. військо виселило населення з таких громад: Конюша–Берендовичі–Аксманичі–Фредропіль–Княжичі–Корманичі й Сільча.

Про цю акцію Правління Громади Фредропіль досі не було повідомлене військом.

З виселених громад населення забрало тільки стільки, скільки могло забрати на вози, натомість ті, хто не мав власних засобів перевезення, були евакуйовані автомашинами, по 2 родини на 1 авто.

Це населення через малу кількість возів і засобів сполучення було змушене залишити всі свої знаряддя, збіжжя, коренеплоди й інше продовольство, яке військо вивозить до Перемишля.

Серед решти населення панує розлад, переляк; а найважливіше, що це розчароване населення припинило всілякі сільські роботи.

Крім того, доповідаю, що акція так само й сьогодні почалася в селі Журавиця, з якого, крім українських родин, виселено 15 польських родин[1].

Акцією керує Військо Польське, яке дає родинам, визначеним до переселення, ледве 20 хвилин часу для пакування речей.

Евакуйоване населення отримує підводи з громади.

В додатку пересилаю звіт про становище в повіті[a].

Повітовий староста
(-) заст. Фельчинський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 48.

а. Додаток відсутній.

1. Див. док. 125.

121

1947 р., травня 3, Варшава. — З протоколу № 8 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Замбровський, Томаш, Мінц, Берман, Спихальський, Радкевич.

Порядок денний:

1. Приблизна оцінка 1 Травня.
2. Господарча ситуація.
3. Справи, пов'язані з ПСП.
4. Різне.

...[a]До п. 4 пор[ядку] ден[ного].

6. У справі української акції т. Радкевич висунув такі пропозиції:

а) У відповідь на акти терору з боку виселених загострити щодо них курс[1].

б) Поширити акцію на півн[іч] і півд[ень] і вивезення з найбільш загрожених теренів.

в) Переселення у межах воєводства.

ПБ схвалило доп. т.Радкевича. ...[a]

Вела протокол
(М. Руткевич)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 55-56.

а. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських справ.

1. Йдеться про донесення КВО № V у справі атаки УПА на охорону транспорту з виселеним українським населенням, здійсненої 2.V.1947 р. в районі Хабівки. Див. док. 132 і 134.

Як виявило слідство, інформація про напад і вбивство ножами 5 солдатів ВП виявилася вигаданою, але доручення загострити ставлення до українців не було відкликане. Одним із особливо суворих наслідків згаданого рішення

Політбюро було запровадження військово-польових судів для членів українського підпілля і цивільного населення, оскарженого у співпраці з УПА (див. док. 167). МГБ утворило спеціальну слідчу групу, яка на т.зв. Харчувально-Санітарному Пункті в Освенцімі здійснювала повторний, детальний контроль транспортів з виселеним населенням. Затриманих осіб ув'язнювали в концентраційному таборі в Явожно. Див. док. 40.

122

1947 р., травня 3, Варшава. — Протокол № 22 засідання Державної Комісії Безпеки

Присутні: маршал Жимерський, міністр Радкевич, віце-міністр Вольський, генерал-лейт. Спихальський, генерал-лейт. Вітольд, генерал-полк. Корчиц, генерал-майор Светлік, генерал-лейт. Зажицький, генерал-майор Стеца і полк. Гуебнер.

Порядок денний:

Оцінка ситуації на терені дій Оперативної Групи "Вісла".

Доповідає полк. Гуебнер.

1) Справи переселення українського населення йдуть нормально, труднощів поки що немає. Після виселення українців у селах залишається не більше 15 % поляків. Йдеться про те, щоб у ці терени переселити малоземельних поляків із північної частини Ряшівського воєводства.

2) З початком операції банди відхлинули на північ — у пов[іти] Люблінського в-ва і на сх[ід] — у пов[іти] Горлиці й Новий Санч. Йдеться про розширення оперативної акції у цих напрямках.

3) Цивільна мережа, особливо вища, ще не виявлена й існує ймовірність, що її осередок перебуває у Кракові[1]. Трудно здобути язика, оскільки упівців не вдається схопити живими. Дуже тяжкі терени ускладнюють боротьбу. Найкраща можливість боротьби — влаштування засідок на бандитів, що відходять від своїх банд у пошуках продовольства. Слабо зайняті військами відтинки кордону: південна частина радянського кордону й увесь чеський кордон.

Генерал Корчиц. Характеризує упівські банди на підставі інформативних бюлетенів, здобутих у бункерах бандитів[2].

Генерал Жимерський. Характеризує новий план дій ОГ "Вісла", надісланий ген. Моссором у зв'язку зі зміною ситуації[3].

Банди скерували свої зусилля на північ, аби відтягнути військо від акції виселення українського населення. Прагненням ОГ "Вісла" повинно бути швидке винищення банд, без відкладення цієї справи на майбутнє.

Міністр Радкевич. Ген. Моссор прагне розширити акцію ОГ "Вісла" й навіть перекинути частину сил на терен Люблінського в-ва, оскільки ситуація на терені цього воєводства видається досить загрозливою.

Віце-міністр Вольський. Якщо йдеться про переселення польського населення в терени, звільнені від українців, не буде жодних труднощів, і Міністерство Громадської Адміністрації може здійснити цю акцію власними силами, без апробації уряду.

Генерал Корчиц. Слід вказати ген. Моссорові, аби прикласти більше зусиль до боротьби з бандами і посилити терор щодо банд УПА.

Генерал Спихальський. Більшість банд УПА криється по лісах. У бункерах переважно перебувають лише командири й штаби УПА. З метою їх ліквідації слід винищити передовсім банди, що переховуються по селах, не дозволяючи їм контактувати між собою. Найбільш загрожені північні терени. Треба посилити акцію на Люблінщині.

Польському населенню, переселеному в колишні українські терени, слід надати допомогу з боку ДРГМ.

Ген. Вітольд. Для організації й підготовки ДРГМ на теренах, заселених поляками, треба бл. 1000 осіб, що значно зменшить і так малий склад дільниць ГМ. Слушною видається думка зміцнення акції на терені Люблінського в-ва.

Маршал Жимерський. Саме виселення — це теж боротьба, це друга частина бойової акції. Тому також не можна використовувати війська до інших дій, які не входять у сферу виселення.

Переселення польського населення з північної частини Ряшівського воєводства на колишні українські терени слушне, але його не можна починати без схвалення уряду.

Розширення плану дій у цьому напрямку слід вважати так само слушним, але тільки за схваленням уряду.

Слід збільшити апарат безпеки. Ген. Моссорові видаю спеціальні директиви з метою розширення бойових дій щодо банд УПА, поза межі дій ОГ "Вісла"[4].

Вів протокол: ген.-м-р Стеца

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 52-54.

1. Органи безпеки підозрювали, що цей осередок міститься у Кракові в приміщенні греко-католицької церкви св. Норберта на вул. Вісльній. 12.V.1947 р. (за іншими джерелами, 5.V.1947 р.) спеціальна оперативна група МГБ заарештувала адміністратора парохії свящ. д-ра Стефана Граба (1905-1962). У приміщеннях плебанії і церкви провели обшук, а потім влаштували засідку терміном на два тижні. Заарештовано 35 осіб, переважно українців, які жили в Кракові, та пенсіонованого свящ. Євгена Хиляка (1877-1953). 20.V.1947 р. їх вивезли в концтабір Явожно. Свящ. С. Граба, після кількамісячного слідства, проведеного у Варшаві в мокотовській в'язниці, передали органам НКВС і заслали до табору в Сибір. Свящ. Микола Денько (1905-1991), член Перемиської капітули, який у цей час перебував у Кракові, зумів втекти й до часу арешту 16.XII.1952 р. переховувався в одному з підваршавських монастирів. Подібну засідку організували в приватному помешканні на вул. Уейського. У ній затримали м. ін. свящ. Стефана

Шеремету, який з 1946 р. виконував обов'язки священика-помічника римо-католицької парохії у Живці, його дружину, дочку, власницю помешкання та її сестру. Всіх ув'язнили в Явожні. Церкву св.Норберта, після усунення з неї греко-католицьких сестер йосифіток, віддали оо. салетинам.

2. Мова, очевидно, про щомісячний "Інформаційний бюлетень" 1 Округи ОУН, опрацьований Мирославом Гуком ("Григором"), а за хибною інформацією Штабу ОГ "Вісла" — пор. Стефаном Стебельським ("Хріном"). Бюлетень, поза широкою характеристикою військової ситуації й політичної обстановки на терені пов. Ліско й Сянік, включав детальну інформацію щодо двадцяти питань у такому порядкові: більшовики, польське населення, адміністрація, ГМ, ВОП, СОЗ, УГБ, ВП, господарство, промисловість, торгівля, будівництво, шкільництво, охорона здоров'я, пропаганда, політичні партії, польське підпілля, співпраця з пригнобленими народами (стосувався поляків, які були в опозиції до комуністів), національні меншості, настрої українського населення. Бюлетень було знайдено разом з іншими документами 28.IV.1947 р. у кур'єрському пункті в селі Ракова пов. Сянік і передано до Генерального Штабу ВП. На супровідному листі генерал-майора С.Моссора від 30.IV.1947 р., доданому до "Інформативного бюлетеня", є приписка від руки начальника Генерального Штабу ВП генерал-полковника В. Корчица: "а)Інтеліґентна побудова бюлетеня; б) Повна оцінка і взагалі об'єктивна; в)Оцінка Безпеки, ГМ, Війська й ДРГМ позитивна. Скарги на конфіскацію худоби й жорсткість". Див. ЦВА, IV.III, т. 512, а. 63-72.

Крім згаданого "Інформативного бюлетеня", українське підпілля у цьому регіоні систематично опрацьовувало й видавало у формі розмноженого машинопису "Інформативний звіт" (містив відомості з терену Лемківщини) й "Вісті з терену" (інформації з терену Перемиського в-ва). Крім того, командування 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко" щомісяця опрацьовувало "Оперативний звіт" з детальною інформацією про здійснені бойові операції, власні й ворожі втрати, настрої і моральний стан солдатів УПА, на теми військового вишколу й політичного виховання та ін. Ідентичну звітність вели й дві інші округи ОУН та 27 і 28 Тактичні Відтинки УПА. Вона становить надзвичайно цінне джерело до історії і діяльності українського підпілля.

3. Див. док. 117.

4. Див. док. 126.

123

1947 р., травня 3, Варшава. — Повідомлення № 1[1] про оперативну ситуацію і діяльність Оперативної Групи "Вісла" та частин ВП і ВВБ на теренах Ряшівського, Люблінського і Краківського в-в на 2 травня 1947 р.[a]

Цілком таємно
Не для публікації!

А. Діяльність Оперативної Групи "Вісла"

а) Оперативна діяльність.

До 28.IV. ц. р. частини, що входять до складу ОГ "Вісла", провадили розвідувальні дії в терені з метою усталення: 1) місця згрупування

банд, 2)кількості мешканців, яких слід охопити акцією переселення, 3)з'ясування пропускної спроможності доріг та можливості їх ремонту.

28.IV. ц.р. ОГ "Вісла" почала дії проти УПА. Безпосередній контакт з бандами УПА мав місце у р-ні м[ісцевості] Великополе (8 км півд-сх. Сянока), у р-ні м[ісцевості] Ліщини (15 км півд.-сх. Бірчі), у р-ні м[ісцевості] Ракова (14 км сх. Сянока) та на півд. і півд.-сх. (Балигород).

У р-ні м[ісцевості] Великополе викрито в лісі 5 бункерів. З одного з них бандити відкрили вогонь. У захопленому бункері схоплено 1 бандита і знайдено останки заст. ком. банди "Хріна" пс. "Довгорукий"[2], який під час бою покінчив життя самогубством. У інших 4 бункерах бандитів не було.

У р-ні м[ісцевості] Ракова здобуто бункер, у якому після бою 5 бандитів покінчили самогубством[3], у здобутому бункері збереглися документи вищого штабу банди й велика кількість пропагандивних матеріалів.

Тепер банди УПА розпорошились у терені і не вступають у бій.

а) Акція переселення.

28.IV. ц. р. о 4.00 частини ОГ "Вісла" приступили, після попередньої старанної підготовки, до акції переселення українського населення. До 30.IV.[1947 р.] від'їхало назагал 8 транспортів у складі 2 429 осіб.

Станції завантаження передбачено: Переворськ, Залуже, Лісько, Писарівці, Сянік, Загір'я, Лукавиця, Вільшаниця, Куляшне, Команьча, Лупків.

Почавши від 30.IV. ц. р., з терену ОГ "Вісла" відходитиме 6 транспортів на день.

Акція переселення відбувається планово. Під час її проведення не стверджено випадків ворожої демонстрації з боку населення чи опору.

Б. Важливіші події.

Люблінське в-во.

25.IV. ц.р. оперативна група 9 ДП мала бій з бандою у м[ісцевості] Лівча (39 км півд.-сх. Грубешова). Після годинного бою банда відступила до лісу й розпорошилася, забираючи своїх убитих і поранених. За свідченнями населення, вбито й поранено 6 бандитів. Внаслідок бою згоріло 65 будинків, з яких бандити боронилися. Власні втрати: 3 вбитих, у т. ч. 1 офіцер і 2 підофіцери.

27.IV. ц. р. на терені колишнього фільварку Вільшанка пов. Красностав відкопано 68 карабінів різних типів. Цю зброю закопав у 1944 р. невідомий партизанський загін.

В. Загальні підсумки на 2.V.1947 р.

1. Власні втрати

людські: вбитих	солдатів ВП	—	4
пропалих	— " — ВВБ	—	1

2. Втрати банд

вбито	бандитів	—	28

схоплено — " — — 26
заарештовано запідозрених у співпраці
з бандами — 496

3. Здобуто зброї

вкм	— 1	пістолетів	— 3
ркм	— 3	гранат	— 25
автоматів	— 7	набоїв	— 1428
карабінів	— 98	мін протит.	— 243

Міністр національної оборони
маршал Польщі
Міхал Жимерський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 98, а. 182.

а. Заголовок повідомлення оригінальний.

1. Загалом опрацьовано 38 повідомлень подібного змісту; останнє, від 30.VII.1947 р., містило інформацію про ліквідацію ОГ "Вісла" та загальні втрати ВП і УПА. За повідомленням загинуло 111 солдатів ВП і КВБ, поранено 73 солдатів. Втрати УПА становили 623 вбитих, 796 заарештованих, 56 здалося добровільно. Крім того, заарештовано 1582 цивільні особи, запідозрені у співпраці з УПА. Кожен 1-й примірник повідомлення з написом "у власні руки" отримував президент РП Б. Берут. Повідомлення опрацьовував Відділ III (Оперативний) Генерального Штабу ВП на підставі донесень Штабу ОГ "Вісла".
2. У сотні пор. "Хріна" не було особи з таким псевдо. Його заступником з політико-виховних питань був "Соловій".
3. Тоді загинули: Михайло Колос ("Чумак"), Михайло Гошко (псевдо невідоме), Іван Бинда ("Залізний"), "Шугай" (прізвище невідоме). Прізвища й псевдоніма п'ятої особи встановити не вдалося.

124

1947 р., травня 3, Сянік. — Інструкція з боротьби з УПА, опрацьована Штабом ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Організація банд

Банди УПА мають гнучку організацію, військову, з залізною дисципліною. Територіально банди поділяються на відділи, т. зв. "курені", які в багатьох випадках очолюють колишні офіцери СС зі штабом[1]. До складу кожного куреня входить переважно 5-6 сотень кількістю бл. 150-300 осіб. Сотня поділяється на 2 чоти, що відповідають нашому [a]взводові[a]. Кожна з них складається з 3-х роїв, приблизно як взвод[б]. Усі відділи мають широко розбудований політико-виховний апарат, що не лише діє в межах частин, а й веде сильну пропаганду серед

місцевого населення. Поза суто військовою організацією банди мають також власні органи цивільної організації та відповідний виконавчий апарат у терені.

Банди озброєні переважно сучасною автоматичною зброєю й кулеметами німецького, російського і чеського виробництва. Мають велику кількість амуніції і гранат. Обмундирування різне —трапляються німецькі, російські і польські однострої, але переважно цивільний одяг. Майже всі мають плащі УНРРА. Банди УПА мають організовану в терені мережу шпиталів з медичним персоналом. Штаби й місця зустрічей та шпиталі розміщені в бункерах, розташованих у добре замаскованих і мало доступних місцях, складних для викриття. Подібно розміщені бази й різні матеріальні склади.

Зв'язок між окремими бандитськими групами підтримують через спеціальних цивільних гінців-зв'язкових. Банди УПА чудово поінформовані про м.п. війська, його пересування і навіть частково про наміри.

II. Характеристика діяльності банд

Як відомо з останньо здобутого листування, банди УПА, що діють на польських теренах, отримали детальний план діяльності на літо 1947 р.[2], а саме:

1. Не провадять наступальних боїв; воюють лише у виняткових випадках, для здобуття необхідних засобів.

2. У разі розпорошення війська в терені бандити нищать окремі групки, влаштовуючи засідки. В оборонних боях використовують всі можливості відступу і зникають.

3. Бандити не тримаються одного лісу, рейдують тереном, заходять у глиб терену до польських місцевостей. Не здійснюють актів помсти за втрати, завдані частинами ВП.

4. Кожна частина має виділений терен, який є його сталим м.п. Бандитські частини не діють із засідки в районах, що є місцем їхнього відпочинку, здійснюючи свої акції терористичного характеру й грабунки на інших теренах.

5. Завданням частин УПА в цьому році є рейдування тереном і ведення пропаганди серед польського населення. Рейдування розпочнають поступово, тобто — спочатку на 10 км, вдруге — на 20 км і т.д. У здійсненні пропаганди найважливішим чинником є література УПА, яку роздають населенню.

Протидією УПА на блокуючі маневрові дії ВП є швидке переміщення у терені окремих підрозділів УПА тилами війська, здійснення несподіваних, швидких вилазок на польські села і тероризування органів УБ і ГМ у них. Частинами УПА керують штаби, сховані в чудово замаскованих бункерах, збудованих у горах, ярах чи навіть пивницях і криницях у селах. Засада, від якої не відступають усі члени штабів УПА при викритті бункера військом, — не здаватися живим до неволі.

Бандитські формування діють і пересуваються в терені тільки вночі; вдень відпочивають у своїх сховках.

На підставі даних власної розвідки у місцях, де сподіваються переходу війська, банди влаштовують засідки, відкривають по підрозділові, що проходить, сильний вогонь з усіх боків, закидають його гранатами з вигуком "ура".

Українське і змішане населення, а в багатьох випадках і стероризоване польське населення, співпрацюючи з бандами, інформує їх про пересування війська, харчує і переховує бандитів.

III. Методи боротьби з бандами.

1. Розвідка.

Без відповідно виконаної розвідки не може бути бою. Агентурна розвідка повинна здобувати й доставляти інформацію про райони діяльності банд, їхні бази, командування, чисельність і озброєння.

Розвідка частин, які провадять боротьбу, може бути пішою, кінною чи автомобільною. Але для розвідувальних підрозділів завжди слід надавати швидкі засоби пересування для передачі здобутих відомостей (мотоцикл, велосипед, радіо).

Розвідку слід скеровувати до місця, з якого повідомили про появу банди. Вона повинна мати на меті:

а) докладне окреслення місця перебування банди, стеження за її пересуванням і намірами;

б) усталення кількості, озброєння й забезпечення;

в) викриття і знешкодження діяльності бандитської оперативно-інформативної мережі.

Розвідувальні підрозділи повинні безумовно використовувати у своїй праці собак, не обов'язково тренованих, а зібраних з сіл, які є осередками банд. Вони будуть шукати бандитів у криївках і в терені.

2. Організація маршу до місця проведення операції.

Після отримання від розвідувальної групи певних відомостей про місцеперебуванняя банди командир підрозділу опрацьовує план виходу і проведення операції. Для дотримання таємниці свого руху підрозділи повинні пересуватися під прикриттям темряви; маршируючи вдень — дотримуватися всіх заходів обережності перед несподіванкою. Марш до місця операції слід здійснювати в суворій таємниці і скеровувати в інший бік. До мети треба заходити навколишнім шляхом. (Можна навіть поширити чутки про інший намір підрозділу з метою послаблення пильності банди). Маршові траси підрозділів повинні добиратися так, щоб можна було забезпечити приховане пересування у терені. Слід уникати руху дорогами; марширувати через ліси і яри.

3. Боротьба.

Боротьба повинна мати на меті ліквідацію банди з якнайбільшою кількістю живих полонених, від яких можна буде отримувати на місці відомості. На основі цих даних, не втрачаючи часу, розвивати операцію далі.

З моменту зустрічі з бандою негайно виділеними підрозділами оточити її, поступово стискаючи кільце оточення. Оточені бандити намагатимуться прорватися через кільце війська раптовим ударом у

слабке місце. Тому слід виділити резервний відділ, який щомиті буде готовий зміцнити відтинок кільця, атакований оточеною бандою, і ліквідувати бандитів, яким вдалося пробитися через кільце.

Чим швидше буде здійснена операція, тим кращим буде її результат.

4. Здобування бункерів.

Метою здобуття бункерів є передусім схоплення живих бандитів, які в ньому перебувають. Тому, зокрема, отримавши відомість про місце, в якому міститься бункер, треба ретельно перевірити місцевість, можливість приховано підійти до бункера, а якщо це дозволять умови — виставити ряд засідок і чекати виходу бандитів з бункера. Обов'язково слід хапати всіх, хто намагається дістатися до бункера.

Другою можливістю здобуття бункера є приховане (найкраще вночі) підповзання кількох саперів і закладення навколо бункера в 4-5 місцях вибухових зарядів, прокладення бікфордового шнура і вдосвіта оглушення вибухом бандитів, які перебувають у бункері, з одночасним нальотом війська. Не дозволяти, шляхом швидких дій, бандитам зорієнтуватися в ситуації, схопити їх живими.

У всіх випадках здобування бункера остерігатися вогню з боку бандитів, скерованого на підрозділ війська, що атакує.

5. Організація засідок.

Терен діяльності частин ОГ "Вісла" гористий і густо заліснений, що дає змогу бандитам легко рухатися в терені.

При ліквідації бандитських груп рекомендований метод — застосування засідок, організація яких має базуватися на таких засадах:

а) детальною розвідкою терену діяльності банд;

б) після докладної розвідки можливої траси їх руху.

Засідки слід влаштовувати у місцях, несподіваних для бандитів, використовуючи для цієї мети ліс і гори. Обережність бандитів під час маршу завжди дуже велика. Групи бандитів висилають патрулі і посилюють спостереження за тереном. Всі засідки слід влаштовувати вночі, виставляючи їх на період до 3 діб. На трасі можливого пересування банди слід вибирати для засідки 2 місця на відстані 40-50 м одне від одного, щоб заскочити банду з двох напрямків і цим полегшити її оточення. Не слід під час засідки зосереджувати солдатів. Атакувати банду сміливо, швидко, розстрільним ладом, одночасно закидаючи її гранатами.

6. Погоня за розбитою бандою.

У разі розгрому банди за втікачами слід влаштувати негайну погоню. Слід за всяку ціну оточити банду чи загнати на перешкоди, складні до подолання, наприклад, болото, ріка і т.п. з наперед зайнятими переходами.

IV. Короткі зауваження про недоліки досі веденої боротьби з бандами УПА

1. Тактика "прочісування" лісів і місцевості дала негативний результат. Обширний гористий терен, густо заліснений, не дає змоги "прочісувати" докладно. Операцію слід здійснювати після отримання докладних відомостей розвідки, оточуючи всю місцевість, у якій перебуває банда.

2. Пошук банд наосліп від місцевості до місцевості, без належної, а часто без жодної розвідки, призводить до розпорошення банд і зміцнення їхньої конспірації.

3. Досі бракувало належно організованої як військової, так і агентурної розвідки, а також співпраці з УБ.

4. Не використовувалися собаки (яких треба було б зібрати й швидко приручити) при виконанні пошуків і погоні за бандитами.

Начальник Штабу
Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 127-131.

а-а. Дописано над перекресленим "роті".

б. Повинно бути "відділ". Див. док. 1, прим. 5.

1. Інформація хибна. Жоден командир куреня УПА не був офіцером СС чи інших формацій гітлерівських військ.

2. Йдеться про інструкцію "Рейди і політично-пропагандова робота серед польського населення", видану 20.IX.1946 р. Командуванням VI Військової Округи "Сян". Див. АУОД, 2721, том VI, а. 288-296.

125

1947 р., травня 3[a], Сянік. — Шифрограма № 1576 командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському

Цілком таємно

Доповідаю, що при нагоді виселення українців командир 9 ДП виселив з району на півд.-зах. від Перемишля кільканадцять польських родин, цілком прогнилих внаслідок пропаганди ПНП і НЗС[1].

Маємо підстави припустити, що відповідні чинники у Варшаві можуть з цього приводу підняти великий галас. Можливо, дійде до запиту в Сеймі[2]. Беручи на себе відповідальність за ці випадки, я прошу довіритися мені, що жодна польська родина не буде виселена з цих сторін без поважних причин.

Командувач ОГ "Вісла"
генерал-майор Моссор

Засвідчена копія, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 98, а. 180.

а. Дата відіслання копії шифрограми до відома президента Болеслава Берута.

1. Див. док. 101, 120, 142.

2. 4.VI.1947 р. посли Польської Національної Партії звернулися з пропозицією про створення спеціальної комісії для вивчення випадків примусового виселення польського населення разом з українцями у рамках акції "Вісла". Див. АНА, Канцелярія Законодавчого Сейму, 132, а. 447-448.

126

1947 р., травня 5, Варшава. — Директива № 7 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського для ОГ "Вісла"[1]

Цілком таємно

У зв'язку з поданим мені планом дій на другу фазу[2] і планом заселення колишніх українських теренів[3] — наказую таке:

I. Головним завданням ОГ "Вісла" є боротьба і ліквідація українських банд у пов.: Сянік, Лісько, Перемишль і Любачів, а також на півн. від пов. Любачів і на зах. від пов. Сянік.

Виселення із згаданих теренів українського і змішаного населення має бути допоміжною акцією у цій боротьбі, що має утруднити існування банд у терені і знищити їхні матеріальні бази.

II. З огляду на незначні результати боротьби з бандами у першій фазі — слід прагнути, аби виселення українського населення не вийшло на перший план, не призначати всіх військових сил для цієї справи, через що властива мета — боротьба з бандами — відійшла б на другий план.

III. В основному затверджую поданий мені план діяльності на другу фазу, з тим, що потрібно розширити акцію на південні райони Люблінщини, де можна зауважити посилення діяльності українських банд — і в західному напрямку, до західних границь Ряшівського в-ва на півд. від Ясла, Коросна і Горлиць.

IV. Рекомендую прислати мені до відома оперативний наказ, який буде виданий на другу фазу, — з урахуванням докладного місця постою командирів дивізій та границь визначених районів діяльності, за які відповідає кожен командир[4].

V. З резервів ОГ "Вісла" створити швидкі, рухливі відділи й ударити ними там, де виникне потреба, навіть поза границі ОГ "Вісла". Ваше бойове завдання не обмежуватися лише Ряшівським в-вом, а шляхом створення рухливих резервів переслідувати українські банди там, де вони перебувають, аж до їх цілковитого розгрому — я маю на увазі південні повіти Люблінського в-ва і Підкарпаття.

VI. План заселення колишніх українських теренів Уряд в основному апробує, але організацію такого плану слід радше передати адміністративним чинникам і громадській безпеці, утворити разом з ДРУ спільне керівництво, але не організовувати військового керівництва. Віце-міністр Вольський — як відповідальний керівник акції переселення — візьметься за здійснення цієї акції чітко з будь-якого погляду.

VII. Ще раз доручаю Генералові здійснити цю акцію в період і час якомога коротший. Урядові дуже залежить, щоб уся акція не розтягнулася поза визначений термін.

Міністр національної оборони
Міхал Жимерський
маршал Польщі

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 98, а. 176.

1. Прим. 1 директиви з дописскою "У власні руки" отримав президент Б. Берут, прим. 2 — генерал-майор С. Моссор.
2. Див. док. 105.
3. Документ не публікується. Див. ЦВА, IV. 111, т. 512, а. 45-54.
4. Див. док. 137.

127

1947 р., травня 5, Сянік — Лист генерал-майора С. Моссора військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-ну Я. Праусе у справі випадку на пункті завантаження у Сяноку

Таємно

Пересилаю з цим витяг з рапорту начальника Відділу Пропаганди ОГ "Вісла" м-ра Житинського[1] з інспекції на пункті завантаження Сянік дня 3 ц. м. до відома з метою притягнення винних до відповідальності:

"На пункті завантаження Сянік завантажений 3.V. ц. р. транспорт складався з 31 вагона й налічував 897 осіб, 120 корів, 24 коней, 45 кіз, 7 телят, 2 жеребців. Завантаження у окремі вагони мало такий вигляд:

вагон 1 — 25 корів
-"- 2 — 77 осіб
-"- 3 — 27 осіб
-"- 4 — 7 корів, 11 коней, 1 жеребець, 4 особи
-"- 5 — 13 коней, 1 жеребець, 3 особи
-"- 6 — 53 особи
-"- 7 — 12 корів, 6 осіб
-"- 8 — 13 корів, 1 коза
-"- 9 — 12 корів, 5 осіб
-"- 10 — 14 корів, 2 особи
-"- 11 — 49 осіб

-"- 12 — 49 осіб
-"- 13 — 70 осіб
-"- 14 — 36 кіз, 1 теля, 4 особи
-"- 15 — 10 корів, 1 ялівка, 5 осіб
-"- 16 — 47 осіб
-"- 17 — 11 корів, 1 теля, 8 кіз
-"- 18 — 47 осіб
-"- 19 — 92 особи
-"- 20 — 12 корів, 9 осіб
-"- 21 — 41 особа
-"- 22 — 72 особи
-"- 23 — 95 осіб (матері з дітьми)
-"- 24 — 63 особи
-"- 25 — 11 корів
-"- 26, 27, 28, 29 і 30 — рільничі знаряддя
-"- 31 — охорона транспорту.

Транспорт мав номер Р-40 і відійшов зі станції Сянік дня 4. V. ц. р. о 7.30. Перед від'їздом двоє дітей померло у вагоні"[2].

Заст. командувача ОГ "Вісла"
з політ.-вих. питань
підполк. Сідзінський

Командувач ОГ "Вісла"
генерал-майор Моссор

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 220.

1. М-р Станіслав Житинський виконував обов'язки інструктора пропаганди у Політико-Виховному Відділі ОГ "Вісла". Начальником Відділу був підполк. Болеслав Сідзінський, одночасно заст. командувача ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань.
2. Про випадок на пункті завантаження доповідав командувачеві ОГ "Вісла" також підполк. Б. Сідзінський: "Перед від'їздом транспорту на пункт завантаження прибув м-р Житинський з Політико-Виховного Відділу та начальник Служби Здоров'я полк. Ґроґер, які, ствердивши скандальний стан транспорту, збиралися затримати від'їзд і розпорядитися про перевантаження. Але присутній на станції полк. Хілінський, начальник Штабу ОГ "Вісла", не погодився на це". Див. ЦВА, ГПВУ ВП, IV.112, т. 290, а. 100.

128

1947 р., травня 5, Варшава. — Шифрограма № 397 голови Найвищого Військового Суду ВП полк. В. Ґарновського і заступника головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевського[1] начальникові Військового Суду ОГ "Вісла" м-ру М. Малиновському і військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе[2]

Цілком таємно

Доручаю провадити всі справи осіб з воєнізованих частин, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла" (військо, ГМ, УГБ, КВБ).

Для розгляду справ цивільних осіб, що належать до компетенції Військових Судів, надалі залишається відповідним Військовий Районний Суд у Ряшеві, який повинен розглядати ці справи негайно в місцях, вказаних Командуванням Оперативної Групи "Вісла"[3]. Попередні дії у цих справах може провадити к-н Праусе.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 385.

1. Скульбашевський Антоній, полковник ВП, радянський офіцер. У 1944 р. скерований до ВП на посаду заступника прокурора І Армії, згодом заст. головного прокурора ВП. Від серпня 1950 до червня 1954 р. — заст. начальника ГУІ ВП зі слідчих питань. Відкликаний до СРСР разом з Д.Вознесенським і там засуджений на 10 років ув'язнення. Помер 1990 р. у Києві.
2. Праусе Ян Костянтин, капітан ВП, прокурор ОГ "Вісла". Нар. 5.III.1911 р. у Кракові. З 1932 р. служив у Державній Поліції, м. ін. як вивідач слідчого відділу в Сосновці (II.1935-IV.1936), референт Головної Команди ДП (V.1936-X.1938), заст. коменданта комісаріату ДП в Пінську. Під час окупації працював у Шкільній Кураторії Генерал-Губернаторства у Кракові. Від 9.V.1945 р. служив у Війську Польському на посадах: командира роти автоматників 14 пп 6 ДП, слідчого офіцера Прокуратури 6 ДП (від 15.VIII.1945), прокурора 9 Відділу ВОП, заст. прокурора Головної Прокуратури ВП (від 12.VIII.1947), прокурора 1 ДП (від 28.X.1947), прокурора Районної Військової Прокуратури у Кракові (від 15.X.1948). 5.XII.1949 р. звільнений з війська, працював керівником транспортного відділу краківського представництва Центрального Управління Міської Промисловості.
3. За кілька днів це розпорядження було радикально змінене. Відтоді Військовий Суд ОГ "Вісла" мав розглядати у надзвичайній формі також справи цивільних осіб. Див. док. 167.

129

1947 р., травня 6, Варшава. — Підсумковий протокол до договору від 9 вересня 1944 р. між Польським Комітетом Національного Визволення й Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки у справі переселення польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР

Згідно з договором від 9 вересня 1944 року між Польським Комітетом Національного Визволення і Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки про евакуацію польських громадян з території УРСР і українського населення з території Польщі, обидві договірні сторони склали цей протокол про таке:

Стаття 1

Договірні сторони з задоволенням стверджують, що евакуація польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР відбувалась і була завершена в атмосфері взаємного розуміння і згоди.

Стаття 2

Про закінчення роботи, пов'язаної з евакуацією, за розпорядженням договірних сторін складено два акти, підписані головними помічниками й головними представниками сторін:

1. Акт про закінчення евакуації українського населення з території Польщі до УРСР, підписаний головним уповноваженим Уряду Української РСР з питань евакуації і головним представником Уряду Польської Речіпосполитої у Любліні[a].

2. Акт про закінчення евакуації польських громадян з території УРСР до Польщі, підписаний головним представником Уряду Польської Речіпосполитої з питань евакуації і головним уповноваженим Уряду Української РСР з питань евакуації у Луцьку[a].

Стаття 3

У актах, згаданих у ст. 2 цього протоколу, наведено такі дані:

Виконано праці згідно з вимогами договору від 9 вересня 1944 року й додаткового до нього договору щодо продовження терміну евакуації[1].

Місце перебування районних представників, кількість врахованого населення, що підлягало евакуації, кількість подань, прийнятих від родин, які підлягали евакуації, кількість евакуйованих.

Вартість залишеного евакуйованими рухомого й нерухомого майна, засівів — озимих і ярих.

Вартість відданої евакуйованими сільськогосподарської продукції з зазначенням тонн і сум оцінки за окремими видами сільськогосподарських культур.

Формальне ствердження передачі цієї продукції перевізними документами, а також інші відомості щодо евакуації.

Стаття 4

Остаточний взаємний розрахунок між сторонами у зв'язку з евакуацією польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР буде здійснений згідно з підписаними актами після підрахунку всіх видатків сторін, пов'язаних з евакуацією, згідно з пунктом 2 статті 6 договору від 9 вересня 1944 року. Цей взаємний розрахунок, здійснений відповідно до порозуміння сторін готівкою або в натурі поставками сільськогосподарських і промислових продуктів.

Стаття 5

Цей протокол складено у двох примірниках польською і українською мовами, причому обидва тексти є однаково правомірними.

Цей протокол вступає в силу з дня підписання.

З уповноваження
Уряду Польської Речіпосполитої
(А. Кожицький)
(печатка)

З уповноваження
Уряду Української Радянської
Соціалістичної Республіки
(В. Старченко)
(печатка)

Копія, машинопис.
АНА, Відділ VI, Спадщина Болеслава Берута, 254/IV-22, а.112-114.

а. Документів не виявлено.

1. Термін закінчення акції переселення було двічі продовжено: до 31.XII.1945 р., а потім до 15.VI.1946 р.

130

1947 р., травня 7, Варшава. — Повідомлення Уряду Польської Речіпосполитої і Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки про закінчення переселення польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР

Уряд Польської Речіпосполитої і Уряд Української РСР з задоволенням стверджують, що евакуація польських громадян з УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР, здійснена на підставі договору від 9 вересня 1944 р. про взаємну евакуацію польських громадян з Української РСР і українського населення з Польщі, була закінчена в атмосфері взаємного зрозуміння.

У результаті дворічної спільної праці при реалізації договору польські громадяни, які проживають в УРСР, і українське населення, що живе в Польщі, дістали можливість повернутися на свою батьківщину.

Нині, коли евакуаційні роботи закінчено, обидва уряди вважають, що здійснена евакуація польських громадян з УРСР і українського

населення з Польщі є для обох сторін важливим чинником, який служитиме справі дальшого зміцнення приязні, взаємного зрозуміння і співпраці між нашими братніми народами.

З уповноваження Уряду Польської Речіпосполитої протокол[1] про закінчення евакуації польських громадян з території Української РСР до Польщі й українського населення з території Польщі до Української РСР підписав віце-прем'єр Уряду Польської Речіпосполитої Антоній Кожицький.

З уповноваженням Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки протокол про закінчення евакуації польських громадян з території Української РСР до Польщі й українського населення з території Польщі до Української РСР підписав заступник голови Ради Міністрів Української РСР В. Ф. Старченко.

Дня 6 травня 1947 року при підписанні протоколу з польського боку були присутні: міністр закордонних справ Польської Речіпосполитої Зиґмунт Модзелевський, заступник державного секретаря Президії Ради Міністрів Якуб Берман, віце-міністр громадської адміністрації, генеральний уповноважений з питань евакуації Владислав Вольський і вищі урядовці Президії Ради Міністрів та Міністерства Закордонних Справ: А. Губринович, Й. Замбрович, мгр Филипович та інші.

З рядянського боку були присутні: посол СРСР у Польщі В. З. Лебедєв, начальник комісії при Раді Міністрів Української РСР з питань евакуації і переселення українського й польського населення І. П. Русецький[a], головний уповноважений представник Української РСР з питань евакуації українського населення з території Польщі до Української РСР М. А. Ромащенко, головний представник Української РСР з питань евакуації польського населення з території Української РСР до Польщі А. А. Цоколь, секретар делегації Української РСР А. І. Машков.

"Ґлос Люду", 1947, 8.V., № 125.

a. Має бути: "І. П. Русецький".

1. Див. док. 129.

131

1947 р., травня 7, Сянік — Донесення командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалові Польщі М. Жимерському у відповідь на директиву № 7[1]

Цілком таємно

Доповідаю, що директиву № 7 отримав. Всі розпорядження будуть виконані.

Щодо директив про боротьбу з бандитизмом, то вони перегукуються з розпорядженнями, які за кілька днів до цього (2 травня ц.р.) я видав на нараді командирів дивізій. Копію оперативного наказу, що підтверджує усні розпорядження на нараді, даю в додатку[2].

Результати боротьби безумовно поліпшаться, до чого спричиниться набуття досвіду новоприбулих частин.

Як я вже двічі доповідав, з причин розпорошення банд і надзвичайно складного терену не можна розраховувати на цілковите знищення окремих банд за короткий час, відведений на діяльність ОГ. Ця акція мусить продовжуватися після ліквідації ОГ шляхом залишення на місці підрозділів (перелічені у поданому Вам "Плані заселення")[a]. Терен може бути напевно очищеним від решток банд лише взимку спеціальними частинами, оснащеними лижами.

Звичайно, я зроблю все, аби всю організацію і всі більші банди розгромити якнайшвидше.

Учора, на підставі досконалих матеріалів, зібраних полк. Корчинським, я організував і особисто керував операцією у лісі 0820 на півд.-зах. від Перемишля з метою викриття бункера "провідника" чи керівника організації УПА всього краю[3]. Попри те, що ми з полк. Корчинським особисто перешукували густий і гористий ліс, маючи провідником греко-католицького священика, який сам був недавно в бункері, ми протягом усієї другої половини дня не зустріли нікого, знайшли тільки 5 порожніх бункерів меншого значення і бочку бензину. Ми докладно усталили район, вкритий густими деревами, у якому мусив би бути цей бункер. В цьому терені я зосередив 4 батальйони й наказав командирові 28 пп підполк. Вигнанському обшукати цей терен метр за метром. Врешті після полудня підполк. Вигнанський знайшов цей бункер, а в ньому багато цінних документів, які після вивчення будуть Вам переказані. На жаль, "провідника" в ньому не було.

Для цієї операції, хоч ми й мали докладні дані, потрібно було використати понад 1300 осіб і герметично замкнути великий шматок лісу.

Наводжу ці факти для ілюстрації труднощів, пов'язаних з місцевими умовами боротьби, а передовсім тереном, — для того, щоб пояснити, що очікування швидких і великих результатів було б помилковим.

У зв'язку з боротьбою проти бандитизму і з метою її полегшення доповідаю таке:

1. Велика площа діяльності Оперативної Групи буде ще більше розширена. Перед від'їздом я зобов'язався відіслати протягом місяця підофіцерські школи, не знаючи їхнього кількісного стану. Я вже видав розпорядження поступово відсилати вихованців цих шкіл з конвоями. Але доповідаю, що виконання цього наказу знизить сили Оперативної Групи як кількісно, так і передовсім якісно, що мусить позначитися на боротьбі з бандитизмом. Вихованці підофіцерських шкіл у деяких комбінованих полках складають 30-60% складу. Вони є ядром розвідувальних взводів і оперативних груп і працюють чудово. Вчора в моєму розпорядженні була Підофіцерська Школа ВОП з Перемишля, поведінкою і працею якої в терені я був захоплений. Після відходу цих людей якість праці Оперативної Групи знизиться щонайбільше до 40 відсотків. Для прикладу подам, що полки, пересічною чисельністю 600-800 осіб, мають таку чисельність вихованців підофіцерських шкіл:

комбінований полк	2 ДП — 355
- " -	7 ДП — 239
- " -	11 ДП — 394
- " -	1 ДП — 235
- " -	3 ДП — 461
- " -	5 ДП — 485
- " -	12 ДП — 228 і т. д.

Дозволю собі висловити таку пропозицію:

Сформувати при кожній дивізії, яка тут діє, і при кожному полкові оперативну групу, складену з усіх вихованців підофіцерських шкіл, що є в складі даної частини. Використовувати ці оперативні групи тільки для конкретних операцій на підставі матеріалів, здобутих розвідкою УБ й розвідувальними взводами. Згадані операції будуть для цих груп чудовою практикою польових навчань у бойових умовах. Весь вільний від операцій час, який становитиме не менше 3-4 днів на тиждень, присвячених розвідуальній роботі вище вказаних органів, підофіцерські школи займатимуться нормальним навчанням за своїми програмами під наглядом командирів дивізій і полків. Штаб Оперативної Групи пристосує ці програми до місцевих умов, а я особисто здійснюватиму контроль за вишколом. Прошу шифровано сповістити про Ваше рішення у цій справі.

2. Зв'язок в умовах цієї акції має для боротьби з бандитизмом першорядне значення. Я маю телефонний і шифровий зв'язок з дивізіями, який працює назагал добре. Натомість на рівні нижче дивізії маю добре налагоджений радіозв'язок, який доходить тільки до батальйону. Для оперативних потреб конче необхідно продовжити радіозв'язок до роти. Розгром банд УПА в даний момент є справою настільки важливою для майбутньої акції заселення, що можна було б, гадаю, піти на реквізицію засобів зв'язку на час до 2-х місяців у всіх частинах ВП, які не провадять жодної боротьби з бандитизмом. Щоб забезпечити цей зв'язок у рамках Оперативної Групи, я просив би видати розпорядження і оперативно надіслати додатково 162 радіостанції типу 12-РБ чи 13-Р разом з персоналом.

3. Директиви щодо заселення я також отримав. Завтра зв'яжуся в цій справі з воєводою і воєводським директором ДРУ. З досвіду щодо функціонування чиновників ДРУ, як суто допоміжного в нинішній акції апарату, вважаю за свій обов'язок доповісти про моє особисте та всіх моїх заступників і ген. Светліка переконання, що ДРУ не зможе здійснити заселення швидко й більш-менш організовано.

Постараюся об'єднати в цій акції як ДРУ, так і адміністративні власті та партійні органи. Але мені здається, що через різноплановість цих чинників і необхідність погодження цієї справи з обов'язковою умовою її забезпечення — було б украй бажаним, щоб керівництво цією справою доручили комусь із генералів. Пропоную ген. Пруґара-Кетлінґа[4], якому стан здоров'я не дозволяє залишатися на дійсній військовій службі, а він походить з цих теренів. Звичайно, це залежить

від політичних міркувань щодо особи ген. Пругара, проте я не знаю, чи вони вже з'ясовані.

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т.512, а.181-184.

а. Не публікується.

1. Див. док. 126.
2. Див. док. 177.
3. Інформація хибна. Бункер провідника ОУН "Закерзонського Краю" Ярослава Старуха ("Стяга") містився в районі села Монастир, пов. Любачів (див. док.241) У донесенні йдеться, мабуть, про один з бункерів провідника Перемиського надрайону "Холодний Яр" І Округи ОУН Петра Кавули ("Руслана").
4. Пругар-Кетлінґ Броніслав (1891-1948), генерал-лейтенант ВП, під час війни інтернований на території Швейцарії, після повернення на батьківщину у квітні 1945 р. виконував різні функції у ВП, зокрема начальника Кабінету Головнокомандувача, начальника Департаменту Бойового Навчання МНО.

132

1947 р., травня 7, Сянік. — Рапорт командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалові Польщі М. Жимерському у зв'язку з інформацією про напад УПА на транспорт з виселеним українським населенням

Таємно

Дня 3 травня ц.р. нам подали додане донесення[1] про ряд нападів з метою грабунку, які мали місце в околицях Кракова під час проходження транспорту з переселюваним українським населенням. Це донесення викликало у Варшаві великий неспокій і спричинилося до появи думки, що банди УПА переміщаються з транспортами на захід[2].

Я і мої заступники отримали в цій справі кілька неприємних запитів.

Я негайно розпорядився про вивчення цієї справи якнайшвидшими засобами: через апарат безпеки й через залізничну телефонну мережу.

Доповідаю, що жоден із поданих у донесенні фактів не мав місця. Мені відразу доповіли, що джерелом цих відомостей був якийсь поручник КВБ, якому ці факти наче розповідав "якийсь солдат", прізвища й місця служби якого не встановлено[3].

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т.512, а.175.

1. Йдеться про донесення командувача Краківського округу ген.-лейт. М.Венцковського такого змісту: "У р-ні Хабівки українці закололи ножами 5 солдатів конвою. Транспорт пішов далі. В Андрухові вийшли на станцію й пограбували 27 000 зл.". Див. ЦВА, IV.111, т.512, а.176.

2. Див. док. 121.

3. Див. док. 134.

133

1947 р., травня 8, Сянік. — Звіт про зустріч представників командування ОГ "Вісла" й чехо-словацької армії

Таємно

Зустріч, про яку була попередня домовленість, відбулася на польсько-чехословацькому кордоні в районі місц. Радошиці[1]. Чеська делегація прибула об 11.00 у складі: 3 генералів, в т.ч. з Генерального Штабу, полковника — командира Дільниці Прикордонної Охорони, та 4 штабних офіцерів[2].

На початку ком. ОГ "Вісла" зорієнтував чеську делегацію в становищі на терені дій Оперативної Групи. Далі обговорювалися такі питання:

1. Закриття кордону чехо-словацькими силами.
2. Контактування на кордоні й обмін відомостями про банди.
3. Зв'язок.
4. Загальні справи.

До 1. Чеська делегація висловила готовність закрити кордон на відтинках, на яких провадитимуться наші операції, пояснюючи неможливість закрити кордон на всій довжині терену дій Оперативної Групи "Вісла" через брак сил.

У цій справі погоджено, що чеські прикордонні власті будуть попереджатися щонайменше за 3-4 дні перед планованою нами операцією, на якому відтинку ми вимагаємо закрити кордон і на який час. При цьому чеська делегація висловила прохання, щоб ці відтинки не перевищували довжини 4-5 км.

До 2. Справи контактування на кордоні представників Оперативної Групи й УБ з представниками чеської прикордонної охорони вирішено таким чином, що в умовленому місці й часі на кордоні відбуватимуться зустрічі з метою взаємного обміну наявною інформацією про банди і обговорення актуальних справ.

Найближчі дві зустрічі, під час яких будуть остаточно визначені відтинки для закриття, визначені: 1-ша — між заступником ком. ОГ з питань КВБ полк. Гюбнером і ком. Дільниці Чеської Прикордонної Охорони полк. Ондрашком у районі на півн. від місц. Руське 12 травня ц.р. об 11.00.

2-га зустріч — між ком. 6 ДП полк. Сеніцьким і полк. Ондрашком у районі місц. Барвінок 15 травня ц.р. об 11.00.

На найближчий період визначено для закриття (орієнтовно) відтинок від місц. Хрищата[3] на захід і від місц. Руське в напрямку радянського кордону.

До 3. Крім вже налагодженого телефонного зв'язку на відтинку 6 ДП вирішено встановити радіостанцію "РБ". Для польської радіостанції усталено м.п. на чехословацькому боці в місц. Гуменне. Для чехословацької радіостанції - у м. Сянік[4]. Поза тим, під час операції для зв'язку між обома сторонами будуть використані радіостанції меншого радіусу дії. Остаточне обговорення справи взаємного обміну радіостанціями "РБ" відбудеться під час вищезгаданої зустрічі на кордоні дня 12.05.47 р.[5]

Крім того, обговорено й вирішено обмінятися знаками розпізнавання.

До 4. Узгоджено, що в засаді обидві сторони трактують кордон як непорушний, натомість якщо йдеться про погоню за бандою, з якою встановлено бойовий контакт, погоня може відбуватися без перешкод у прикордонній смузі з боку сусіда, причому підрозділ переслідування повинен отримати всіляку допомогу місцевих властей і військових частин.

На побоювання, висловлене чеською делегацією щодо можливого обстрілу населення на полях на чехословацькому боці польськими літаками, які б брали участь у погоні за бандитами, ком. ОГ "В" пояснив, що в акції братимуть участь лише розвідувальні літаки.

На закінчення конференції полк. Корчинський розповів чеській делегації про нову тактику банд, підкреслюючи як головний мотив тенденцію банд проникати на терени Чехо-Словаччини.

5 підписів[a]

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т.615, а.7-8.

a. Підписи відсутні.

1. Село в пов. Сянік.

2. Польську сторону перезентували ген.-майор С. Моссор, полк. М. Хілінський, полк. Ю. Гюбнер, полк. Г. Корчинський, підполк. В. Сідзінський, полк. В. Сеніцький.

3. Хрищата, гірський масив у р-ні с. Команьча пов. Сянік. Місцевості з такою ж назвою не було.

4. Здійснено також обмін офіцерами зв'язку. Ці функції виконували: з чехо-словацького боку підполк. Заврел у Сяноку, з польського боку м-р Орлік у Гуменному. 17.IV.1947 р. на шосе Перемишль-Медика відбулася зустріч представників 8 Відділу ВОП у Перемишлі (к-н Крикун - начальник Відділу Інформації, підпор. Новаковський — керівник секції 1 Відділу, підпор. Сташук — керівник реферату "В") і прикордонної охорони СРСР (к-н Ковалевич, м-р Бронов). Радянській стороні передано інформації щодо акції "Вісла" й усталено розпізнавальні знаки. Того ж дня у районі Медики зустрілися представники Воєводського Управління Громадської Безпеки в Ряшеві й НКВС СРСР (полк. Іткін, полк. Демельов, полк. Злобін). Обговорено справу передачі НКВС членів УПА, схоплених на терені Ряшівського в-ва. 27.IV.1947 р. о 12 год. відбулася чергова зустріч представників

польської і радянської прикордонної охорони. Узгоджено знаки розпізнавання на кордоні до 30.IV.1947 р. (опаски на рамені й сигнали ракетою), які мали систематично змінюватися й погоджуватися. Не виявлено, натомість, документів, які б вказували на зустріч командування ОГ "Вісла" з командуванням радянських частин, що здійснювали операції проти УПА в прикордонній смузі, як це мало місце з чехословацькою стороною. Див. ЦВА, IV.310.09, т.21, а.28-31 і 58.

5. 28.VI.1947 р. в Кошицях (ЧСР) підписані "Директиви про взаємодію польських і чехословацьких частин у боротьбі з бандами УПА". Цей документ конкретизував і уточнював дотеперішні форми співпраці польської й чеської сторін. Для боротьби з частинами УПА, що проходили через кордон, як з польського, так і з чехословацького боку виділено спеціальні підрозділи, названі ударними батальйонами. В ОГ "Вісла" такі батальйони організовано в 6 і 8 ДП і 1 дивізії КВБ. Вони могли перетинати державний кордон і діяти на терені Чехо-Словаччини. Тоді вони підпорядковувалися командуванню відтинка Чехо-Словацької Армії. Див. ЦВА, IV.111, т.513, а.587-593.

134

1947 р., травня 8, Краків. — Рапорт командувача Краківського Округу ген.-лейтенанта М. Вєнцковського міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському в справі інформації про атаку УПА на конвой транспорту з виселеним українським населенням

Таємно

Доповідаю, що дня 3-го травня 1947 р. в пообідні години начальник ВУГБ Краків м-р Ольковський[1] доповів мені про те, що на транспорт з українцями[a] в районі Ясла 2-го ц.м. здійснила напад банда УПА, що цей напад конвоєм було відбито, але пізніше українці, яких перевозили цим транспортом, застрелили п'ятьох наших солдатів. Як джерело цих відомостей м-р Ольковський назвав ВВБ Краків.

Прагнучи перевірити вірогідність поданих мені відомостей, я зателефонував до ком. ВВБ Краків.

Заступник ком. начальник штабу ВВБ м-р Йонас доповів мені в категоричній формі про напад на транспорт з українцями, який мав місце в районі Ясла, про відбиття цього нападу конвоєм і про вбивство українцями в районі Хабівки у цьому транспорті п'ятьох наших солдатів, причому начальник штабу ВВБ подав, що цих солдатів попередньо застрелили, а потім покололи ножами, що командир транспорту доповів про випадок на ст. Макув Подгалянський, що транспорт з убитими пішов далі і що п'ятеро українців з цього транспорту намагалися втекти, з тим, що двох із них конвой транспорту застрелив, а решті вдалося втекти. Начальник штабу ВВБ Краків згадав мені, що розмовляв по телефону з Маковом Подгалянським і що вищезгадані відомості перевірив.

Внаслідок цього донесення й усіх ознак його правдоподібності я, в приписаний термін, доповів про все міністрові національної оборони.

Згадав, що мені відомо про те, що начальник штабу ВВБ Краків доповів про вищезгадані випадки ген. Світлікові. У своєму донесенні я випустив лише відомість про буцімто грабунок одного з польських службовців транспортованими українцями на суму 27 000 зл., оскільки мені не вказали місцевості, де цей грабунок відбувся.

Доповідаю, що про вищезгаданий випадок я повідомив Штаб ОГ "Вісла".

Прагнучи віддати розпорядження про поховання останків солдатів, я зажадав від ВВБ Краків і ВУГБ Краків точного встановлення місця, де залишено ці останки, і власне це спричинилося до встановлення факту, що всі вищезгадані випадки виявилися вигаданими командиром транспорту й підтримані працівником ПДЗ Людвіком Ґіґонем.

Доповідаю, що на моє подання Військова Прокуратура Округу V розпочала карну справу проти ком. транспорту Р-21.389 біс[2], прізвище якого ще не встановлене, та хор. Бжиського Богдана, офіцера розвідки ВВБ Краків, проти к-на Тшаски Мечислава, капр. Ринци Мар'яна та працівника ПДЗ Ґіґоня Людвіка, які посередньо чи безпосередньо несуть відповідальність за вигаданий вищевказаний випадок і подання фальшивого донесення[3].

Командувач Військового Округу-V
ген.-лейт. Миколай Казимир Вєнцковський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т.630, а.117-118.

а. В тексті всюди з малої літери.

1. Ольковський Ян, начальник ВУГБ у Кракові в період від травня 1946 до 1948 р.
2. Інформація неточна. Це були два з'єднані по дорозі транспорти: Р-21 — вирушив 2 травня зі станції Щавне і Р-14 — вирушив 30 квітня з залізничної станції Куляшне. Цей транспорт дійшов 9.V.1947 р. до залізничної станції в Бартошицях. У 58 вагонах переселено 117 родин, 513 осіб.
3. Результатів карної справи, веденої Прокуратурою КВО-V з цього приводу, встановити не вдалося. Див. док. 121 і 132.

135

1947 р., травня 8, Краків. — Інформація "Дзєнніка Польскєго" про перебування делегації уряду УРСР у Кракові

Увечері до Кракова прибула делегація уряду Української РСР на чолі з віце-прем'єром В. Ф. Старченком. Крім того, до складу делегації входять: уповноважений уряду УРСР з питань репатріації М. Ромащенко та двоє членів комісії з питань репатріації, а саме І. Русецький і А. Цоколь[a]. Від Міністерства Закордонних Справ делегацію супроводжує гр. Ліхова. На аеродромі гостей привітали краківський воєвода д-р К. Пасенкевич, президент міста С. Воляс і представники політичних партій. У пообідні години делегація відвідала пам'ятки міста Кракова, після чого її прийняв краківський воєвода. Потім делегація

від'їхала на екскурсію до соляних шахт у Величці. Сьогодні делегація уряду УРСР виїжджає до Варшави.

"Дзєннік Польскі", 1947, 8.V, № 125.

а. В ориг. помилково: "Сокол".

136

1947 р., травня 8, Сянік. — Донесення квартирмейстера ОГ "Вісла" підполк. Ф. Лейтля ген.-майорові С. Моссору про ситуацію виселюваного населення

Із розмов з населенням випливає, що воно отримує закороткий термін на евакуацію, не маючи жодних засобів перевезення, залишає в селах коренеплоди, збіжжя і пашу, нічого не забираючи з собою. Дня 5.05.1947 р. на станції Сянік я ствердив, що населення не має навіть по кілька кілограмів жита й коренеплодів. Це населення евакуює 4 пп.

Дня 8.05.47 р. населення, евакуйоване з місцевостей Липа Горішня й Липа Долішня, має дуже мало коренеплодів і збіжжя, натомість по селах залишаються великі запаси коренеплодів і збіжжя, які псуються.

Квартирмейстер ОГ "Вісла"
підполк. Лейтль

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV.310, т.79, а.126.

137

1947 р., травня 9, Сянік. — Оперативний наказ № 005 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

Зміст: Перегрупування і завдання частин Оперативної Групи "Вісла" у II-й фазі акції.

I. Завдання Оперативної Групи "Вісла" у II-й фазі дій

1. Остаточна ліквідація банд на всьому просторі дій Оперативної Групи "Вісла".

2. Цілковите закінчення акції переселення.

3. Згрупування і захист польських родин у визначених місцевостях.

4. Звезення і забезпечення решти сільськогосподарських припасів у визначених місцевостях.

II. Відомості про банди УПА

Банди УПА на терені дій ОГ "Вісла" не приймають бою, розпорошились і діють дрібними групами. В окремих випадках провадять диверсійну діяльність, спалюють виселені села, нищать мости, грабують худобу і, прагнучи створити бази забезпечення, грабують залишені припаси у виселених місцевостях.

Район дій куреня "Залізняка" — (сотні "Шума"[1], "Крука"[2], "Тучі"[3], "Калиновича"[4]) у пов. Любачів і півн.-схід. частині пов. Ярослав залишився незмінним.

Район дій куреня "Байди" гіпотетично пересунувся до р-нів: сотня "Громенка" разом із сотнею "Стаха" — Ріки (1282), Явірник Руський (1094), Улюч (0490); сотня "Крилача" — Добра Шляхетська (0094), Малява (0402), Кузьмина (9802); сотня "Ластівки" — Лімна (0008), Посада Риботицька (6416), Войткова (9410); сотня "Бурлаки" - Фредропіль (0624), Посада Риботицька (6416), Гувники (0222); сотня "Хріна" — Прелуки (6680), Хучвиці (6488), Воля Михова (5682); сотня "Біра" на півд. від місц. Ветлина (4606), Береги Горішні (4412), Устрики Горішні (4220).

III. Провідна думка

У II-й фазі дій ОГ "Вісла" я збираюся:

1. Скерувати головні зусилля всіх частин Оперативної Групи на ліквідацію банд УПА. На підставі відомостей, що здобуватимуться щодня, встановити місця стоянки головних згруповань і рядом операцій, проведених на всіх рівнях командування, знищити ці сили.

2. Остаточно закінчити виселення українського населення, однаково пристосовуючи темп і способи здійснення цієї акції до сил і часу, що залишатиметься після виконання головного завдання — боротьби з бандитизмом.

3. Згрупувати й захистити польські родини в місцевостях, визначених до заселення.

IV. Виконання

1. Перегрупувати Оперативну Групу згідно з додатком - ескізом № 1[6].

2. Поступово розширювати район дії Оперативної Групи в північному напрямку на Люблінське в-во, одночасно охоплюючи Ряшівське воєводство, аж до його західної границі, на півд. від Коросна, Ясла і Горлиць.

3. Реорганізувати 3 і 7 ДП, включаючи до 3 ДП 5 і 14 пп, до 7 ДП — 10 пп.

V. Завдання великих частин

1. Дивізія КВБ (у складі 3 бригад) К[омандний] П[ункт] - Балигород.

а) змінити частини 6 і 7 ДП до 11.05.1947 р., розширюючи дотеперішній район відповідальності шляхом охоплення оперативного терену, що належав у 1-й фазі 6 і 7 ДП;

б) остаточно ліквідувати банду "Біра" і "Хріна";

в) в ході акції співпрацювати з 6 і 8 ДП;

г) інші завдання як у п. 1.

2. 8 Дивізія Піхоти (у складі: 1, 8 і 36 пп) КП — Сянік. Залишитись у дотеперішньому районі відповідальності, в якому:

а) організувати належну розвідку, а особливо детально окреслити район дій банд "Ластівки" і "Крилача". Після збору відповідних даних рядом рішучих акцій цілковито знищити згадані банди;

б) співпрацювати з Дивізією КВБ і 9 ДП;

в) інші завдання як у п. 1.

3. 9 Дивізія Піхоти (у складі: 28, 30 і 4 пп) КП — Перемишль.

Район відповідальності:

півд. границя — без змін

східна границя — державний кодон

півн.границя — границі пов. Перемишль і Ярослав

зах. границя — місц. Лісківка (2492), Бахір (2290) і далі р. Сян до місц. Добра Шляхетська (0092). Всі пункти включно для 9 ДП.

а) повністю знищити банди "Бурлаки" й "Громенка". Не допустити до відступу цих банд у півн.-зах.напрямку. В разі можливого прориву їх на терен пов. Березів, виділяючи зі складу Дивізії спеціальні швидкі підрозділи, перетинати шляхи відступу банд, аж до їх цілковитої ліквідації;

б) до дня 15. 05. [19] 47 р. закінчити акцію переселення на терені дій 5 і 14 пп і скерувати вказані полки до Любачівського[в] пов. у розпорядження ком. 3 ДП;

в) тісно співпрацювати з 7 і 8 ДП;

г) решта завдань, як у п. 1.

4. 3 Дивізія Піхоти (у складі 3, 5 і 14 пп) КП — Любачів.

Район відповідальності:

півн.-сх. і північна границя — границя Любачівського[в] й Томашівського[в] пов.

західна границя — від півн. границі Любачівського[в] пов. — Мощаниця вкл. (7432) — Старий Диків вкл. — залізнична колія з місц. Олешичі до зал. станції Корениця

півд. границя — півд. границя Любачівського[в] пов. — від станції Корениця на схід

східна границя — державний кордон.

Завдання:

а) до прибуття 5 і 14 пп використати сили 3 пп, організуючи рухомі підрозділи для розвідки, яким поставити завдання здобути відомості про банди: "Шума", "Крука" і "Тучі";

б) унеможливити бандам палення виселених сіл і нищення зв'язку;

в) після прибуття 5 і 14 пп повністю знищити згадані банди, використовуючи здобуті попередньо відомості;

г) здійснити переселення населення, що підлягає акції переселення;

д) під час проведення операції тісно співпрацювати з 7 і 9 ДП.

5. 7 Дивізія Піхоти (у складі: 7, 11 і 10 пп) КП — Ярослав.

Після виконання завдань у дотеперішньому районі відповідальності буде перекинута у р-н Ярослава й півн.-західну частину Любачівського[в] пов., де прийме район відповідальності в границях:

східна границя — від півн. границі Любачівського[в] пов. — Мошаниця (7432) — Старий Диків (6838) — шосе із Старого Дикова до місц. Олешичі — залізниця з місц. Олешичі до місц. Корениця (4838) — включаючи всі пункти.

півд.-сх. границя — місц. Корениця (4838) — Гурко (4642), Великі Очі (4454) і далі державним кордоном аж до місц. Кальників (3444).

південна границя — границя пов. Перемишль, Ярослав.

північна границя — Мощаниця (7432) — Буковець Великий (7422), Слобода (7414).

західна границя — границя пов. Ярослав, Ланьцут.

Під час переходу на терен пов. Ярослав 7 ДП виконуватиме завдання, які їй будуть поставлені у зв'язку з результатами розвідки, виконаної частинами 8 і 9 ДП щодо ліквідації банд куреня "Байди". Після прибуття до визначеного району отримає докладне завдання.

6. 6 Дивізія Піхоти (у складі 6 і 2 пп) КП — Ясло.

Буде перекинута з р-ну Команьча до р-ну Ясло з завданням:

а) організувати детальну розвідку банд, що діють у районі півд. частини пов. Коросно, Ясло і Горлиці;

б) на підставі отриманих даних цілком ліквідувати розвідані банди;

в) приготувати матеріали щодо можливої акції переселення українського населення у вищевказаних повітах у прикордонній смузі.

7. 12 полк піхоти.

Далі виконує своє оперативне завдання, потім буде скерований до м.Ланьцут, де надійде у мій резерв.

8. 5 полк саперів.

Дня 7. 05. 47 р. вирушити пішим маршем до м.Ярослава. Від дня 11. 05. ц.р. приступити до відбудови мостів і ремонту доріг на відтинках: Сенява, Пекари, Воля Олешицька, Лежахів (5816), пристосувати до гужовго руху залізничний міст на Сяні у р-ні місц. Мунина, відбудувати 2 пороми через Сян у р-ні м. Сенява, поправити під'їзні шляхи до ст. завантаження Переворськ і Триньча. Поправити дороги з м. Любачева в напрямку станцій: Белзець, Любича Королівська, Шкварки.

9. 1 автомобільний полк.

а) змінити місце постою полку з м.Сянік на м.Ряшів;

б) перед зміною місця постою виконати поділ автомобілів за таким списком:

3 ДП — 50 автомобілів — 1 рота
7 ДП — 50 автомобілів — 1 рота
8 ДП — 50 автомобілів — 1 рота

9 ДП — 50 автомобілів — 1 рота

ВВБ — 25 автомобілів — 1 взвод

Решта, тобто 3 взводи — залишиться як мій резерв.

10. У наданих районах відповіальності II-ї фази дій суворо підпорядковуватися розпорядженням, виданим у оперативному наказі № 002 від 21. 04. 1947 р.[г]

11. Головний Комендант СОЗ.

У термін до 15. 05. 1947 р. — забезпечити лінії сполучення на відтинках — як у додатку № 2[б].

12. Постачання частин ОГ.

(Див. розпорядження Квартирмейстерства № 060/ Кварт., додаток 3)[б].

13. М.п., командування і зв'язок:

Зв'язок Штабу ОГ з дивізіями — телефонний, радіо, між дивізіями — телефонний і радіо, між дивізіями і полками — радіо й рухомими засобами (див. додаток № 4)[б].

Командувач
Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ полк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 512, а.200-205.

а. В оригіналі помилково "Мєхови".

б. Не публікується.

в. В оригіналі з малої літери.

г. Не публікується. Він дослівно повторює зміст плану дій ОГ "Вісла" від 20.IV.1947 р. Див. док. 57.

1. "Шум" — Іван Шиманський — підпоручник УПА. Нар. 1913 р. у Люблінці Новому, пов. Любачів. Під час війни заступник коменданта поліції у Чесанові. Від квітня 1944 до вересня 1945 р. командир першої сотні ("Месники" 2, 97а) в курені "Залізняка", потім — командир другої сотні й одночасно його заступник у командуванні 27 Тактичного Відтинка УПА "Бастіон". Загинув 7. IX. 1947 р. біля с. Верхрата.

2. "Крук" — Григорій Левко — підпоручник УПА. Нар 1922 р. у Кобильниці Волоській, пов. Яворів (після 1944 р. пов. Любачів). Від початку 1945 р. командир четвертої сотні в курені "Залізняка". Після її розгрому перейшов, ймовірно, на терен УРСР. Подальша доля "Крука" невідома.

3. "Туча" — Микола Тарабан — підпоручник УПА. Нар. 30. III. 1921 р. в Будомирі, пов. Любачів. До УПА вступив у 1945 р, спочатку виконував обов'язки командира третьої чоти в сотні "Шума", курені "Залізняка", а від квітня 1945 р. у новоор-

ганізований третій сотні "Балая" (Теодор Булас). Після смерті "Балая" 4 квітня 1946 р. командував сотнею аж до її розпуску у вересні 1947 р. Частина вояків сотні перейшла на територію УРСР, решта, разом з "Тучею", до Ольштинського в-ва. 18. VIII. 1948 р. дістався до американської окупаційної зони Німеччини. Мешкає у США.

4. "Калинович" — Григорій Мазур — підпоручник УПА. Нар. 15. I. 1912 р. в Карові, пов. Рава Руська. В УПА від травня 1944 р., спочатку як стрілець, потім — як ройовий у сотні "Шума". 15. XI. 1945 р. призначений командиром чоти в сотні "Балая", у квітні 1946 р. став командиром першої сотні замість "Бойка". У вересні 1947 р. під час переходу разом із сотнею до американської окупаційної зони Німеччини був поранений і схоплений чехо-словацькими органами безпеки, а потім переданий 22. V. 1948 р. Польщі. Військовий Районний Суд у Ряшеві засудив його 10. I. 1949 р. на кару смерті. Вирок виконано 28. IV. 1949 р.

138

1947 р., травня 9, Варшава. — Лист міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського міністрові промисловості й торгівлі Г. Мінцу щодо українців, які працюють у нафтовій промисловості

Таємно

У власні руки

У рамках акції переселення українського населення й змішаних родин з південних районів Ряшівського в-ва зазначені робітники вищевказаної національності, що працюють у нафтовій промисловості, не були охоплені акцією з метою забезпечити безперервність виробництва.

З огляду на небезпеку саботажу з їхнього боку прошу Громадянина Міністра вплинути на якомога швидшу їх заміну робітниками польської національності[1].

Міністр національної оборони
маршал Польщі
Михайло Жимерський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 195.

1. Виселення охопило також українців, що працювали в інших промислових закладах. 6. V. 1947 р. Центральне Правління Металургійної Промисловості у Варшаві переслало до Поселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель інформаційного листа про несподіване виселення українських робітників з Фабрики Зеленевських і Фішер-Гампер у Сяноку:

"Наша фабрика у Сяноку повідомила нас, що 30. IV. ц.р. військо почало переселення українського і змішаного населення на тих теренах. В той день з фабрики звільнилося бл. 100 працівників. З цієї кількості 41 були розраховані, а решта в поспіху покинула фабрику навіть без розрахунку. Виселення

почалося в той час, коли робітники були у фабриці. У кількох випадках навіть приїхали родини, вже виселені, до фабрики під наглядом поліції чи війська по своїх чоловіків. В цей момент трудно зорієнтуватися, але якщо виселення триватиме далі, то слід враховувати дуже велике зменшення колективу, від чого дуже постраждає виробництво. Начальник Персонального Відділу (Сорока)". Див. АНА, МПЗ, 704, а. 148. Пор. док. 147.

139

1947 р., травня 9, м.п. — Звіт заступника командира 7 ДП з політико-виховних справ м-ра К. Піщека заступникові командувача ОГ "Вісла" з політико-виховних справ підполк. Б. Сідзінському про перебіг акції виселення українського населення в період від 26 квітня до 9 травня 1947 р.

Цілком таємно

Ситуація в районі дій

а) Ставлення населення до репатріації.

Переважна частина населення сприйняла повідомлення про репатріацію на Повернені Землі з задоволенням. Серед них були особи, які з недовірою сприйняли це повідомлення, сподіваючись, що населення виселять до Радянського Союзу. Офіцери довго пояснювали і з'ясовували, що населення виселятимуть на Повернені Землі. Після детальніших роз'яснень їм вдалося переконати цих недовірливих. Військо, завдяки допомозі, надаваній виселюваному населенню, здобуло його довір'я. Початково це населення ставилося до війська вороже. Протягом усього часу тривання акції виселення не зафіксовано жодного випадку опору з боку населення. У районі відповідальності 11 пп у зв'язку з репатріацією виявлено прояви українського шовінізму. В селі Береска українці насипали дві могили, одна з яких символізувала переслідування українців, а друга Польщу, покладену в могилу[1].

Там були різні випадки, коли населення, покидаючи села, цілувало землю зі словами: "прощай, українська земле". Кілька разів на полкових збірних пунктах і станціях завантаження зауважено більшу кількість чоловіків, здатних носити зброю. Функціонери УБ уважно записували для себе всіх тих, які опинились у таборах, але були відсутні у списках, складених командирами груп виселення. Ці чоловіки прибули з лісів. Дня 04.05.1947 р. в селі Мокре трапився характерний випадок. Коли підрозділ виселення покинув село, до цього села увійшов патруль банди, який випитував, як військо поводилося з виселюваним населенням. Дехто з цього патруля заявив людям, які залишилися на місці, що вони теж виїдуть на Повернені Землі. Правдоподібно, це були бандити, які походять з села Мокрого і родини яких виселили.

Прихильно настроїв населення до репатріації дозвіл забрати з собою все своє майно. Населення повитягало з різних криївок величезну кількість збіжжя й коренеплодів. Воно не змогло забрати з собою всього збіжжя й коренеплодів. З сіл, розташованих поблизу станцій завантаження, забрали майже все. Більше майна залишилося у селах, розташованих далі від станцій завантаження, до яких був трудний доїзд. Факт, що населенню не перешкоджали забирати якнайбільшу кількість майна, що військо подавало при цьому якомога більшу допомогу, був чинником формування настроїв виселюваного населення.

На станції завантаження Куляшне розпустили плітку, що військо відвозить населення до "лагерів". Тільки-но стало відомо про цю плітку, негайно проведено групові розмови серед населення, що було в таборі, й пояснено, що ці плітки розпускають члени банд, яким залежить на тому, щоб якнайбільше населення залишилося тут, бо вони бояться за власне майбутнє. Ця плітка швидко поширилася, бо тій частині населення, яка співпрацювала з бандами, трудно було повірити, що за подану бандам допомогу її не притягатимуть до відповідальності. Щоб подібні плітки не поширювалися, на станціях завантаження і на збірних пунктах здійснено інтенсивну роз'яснювальну роботу з особливим наголосом щодо величезних життєвих можливостей на Західних Землях.

б) Поведінка польського населення.

Польське населення на південно-східних теренах Речіпосполитої внаслідок діяльності українських фашистських банд було відтяте від усіляких політичних і культурних впливів демократичного табору. Воно дуже мало знає про те, що діється у Відродженій Польській Державі, не розуміє глибоких змін, які відбулися у житті держави й народу. Не знає прізвищ президента, членів Уряду Речіпосполитої. Політичних партій тут майже не було, і тому ніхто не виховав населення в дусі нових часів. Тільки в Небещанах існує чисельно досить сильна, але організаційно дуже слабка НП, яка майже не проводить виховної роботи зі своїми членами. У тих же Небещанах і в Буківську існує ДРГМ, політично цілком несвідомий, про що якнайкраще свідчать часті грабунки колишнього українського майна, здійснювані власне ДРГМ. Польське населення, стероризоване бандами, досі керувалося інстинктом самозбереження, не призвичаєне до виконання розпоряджень, про що найкраще свідчать грабунки колишнього українського майна, які воно чинить попри суворі заборони, видані військом.

Аби покласти цьому край, слід негайно приступити до створення громадських організацій, в міру можливостей засновувати осередки демократичних політичних партій. Нові громадські й партійні організації виховуватимуть це населення в дусі національної демократії й розказуватимуть йому про великі здобутки на всіх відтинках нашого життя. Добре організовані адміністративні власті запроваджуватимуть серед населення дотримання права й правних приписів, про існування яких воно в даний момент не має уявлення.

Отож всупереч проголошеним заборонам населення масово кинулося грабувати залишене українцями й змішаними родинами майно, [а]воно не могло зрозуміти, що це майно, залишене виселеним населенням, є власністю Польської Держави[а]. Попри організовану нами охорону, польському населенню вдалося перевезти до себе значну кількість майна з виселених місцевостей. Польське населення зжилося з українцями й мішанцями. Залишаючись на місці, воно просить звільнити від евакуації мішанців і українців, про яких нам відомо, що вони співпрацювали з бандами, а часто навіть були в бандах. Польське населення у багатьох випадках з плачем і наріканнями прощається з українськими й змішаними родинами, які від'їжджають.

Польське населення у всіх місцевостях, у яких не було ДРГМ, більшою чи меншою мірою співпрацювало з бандами й надавало їм допомогу, польське населення у дуже рідкісних випадках дає нам відомості про пересування банд і про тих людей, які походять з даної місцевості і є чи були в бандах. Ці відомості дають радше мішанці й українці.

Групки поляків, залишені в окремих селах, неохоче переселяються до більших польських скупчень. Було б бажано, щоб адміністративні власті надали у власність переселеним польським родинам ті колишні українські господарства, на які їх переселило військо.

Характерною є діяльність католцького духівництва. Парохи Поража й Команьчі видали й видають метричні витяги, що стверджують факт приналежності до римо-католицького обряду тим особам, які стверджують, що вони греко-католицького обряду. На цих витягах вказують також польську національну приналежність. Ті, хто має такі витяги, посвідчили, що платили за них різні грошові суми. При виселенні такі метричні витяги не враховувалися. ...[б]

Пропагандистська робота

а) з цивільним населенням;

б) з виселюваним населенням.

Опрацьовано спеціальні директиви про роз'яснювальну роботу серед виселеного населення. З цими директивами ознайомлено весь особовий склад, прагнучи до того, щоб усі, хто зустрічається з виселеним населенням, так само пояснювали, навіщо вирішено його переселити. Ці директиви додаю до донесення[в]. У роз'яснювальній роботі серед населення, яке виселяється, звернено увагу на такі моменти:

1) Уряд переселенням населення на Повернені Землі хоче вберегти його від терору банд.

2) Транспорт, харчування й опіка над хворими, надані військом виселюваному населенню, охорона маршових колон — це прояви зичливого ставлення уряду й війська до переселенців.

3) Проявом зичливого ставлення уряду до виселюваного населення є дозвіл забрати все майно.

4) Переселенці користуватимуться на Повернених Землях з допомоги, наданої їм урядом.

5) Бандити перед їх остаточною ліквідацією вирішили знищити села й міста, і безкомпромісна боротьба Війська Польського з бандами могла б завдати населенню відчутної шкоди.

6) На Повернених Землях переселене населення буде жити спокійно, безпечно й забезпечено.

7) Кожен, хто після закінчення акції виселення залишиться на визволеній території без дозволу військових властей, вважатиметься членом банди УПА.

8) У Народній Польщі всі громадяни без огляду на національність і віровизнання користуватимуться однаковими правами й привілеями.

Роз'яснювальна робота серед виселюваного населенняя велася під час і після виселення на полкових збірних пунктах і на станціях завантаження. Цю роботу проводили політико-виховні й лінійні офіцери. Результатом цієї роботи стало те, що виселення пройшло без жодного опору з боку населення. Складніше було здійснити цю працю в місцевостях, які перебували під великим впливом ідеології банд. До таких місцевостей належали: Мокре і Морохів[2]. Отруєні фашистською ідеологією жителі цих місцевостей під час виселення не хотіли розмовляти з військовими. Лише на станції завантаження Куляшне цей опір вдалося подолати і населення нехотячи вислухало офіцерів, які пояснили йому, куди його везуть і які життєві перспективи перед ними постають. Інтенсивна праця з виселюваним населенням поклала край пліткам, які розпускалися на збірних пунктах і станціях завантаження, що населення вивозять до "лагерів". ...[6]

Настрої

а) солдати.

Солдати від моменту прибуття були вороже настроєні до українського населення. Не підтримували з ним жодних ближчих контактів. Але зараз поводяться так, як личить солдатам Війська Польського. Вони ясно усвідомлювали мету прибуття. Капр. Гая з 11 ДП заявив: "Ми прибули, щоб помститися за смерть ген. Сверчевського". Стрілець Бяли з 7 пп: "Це неможливо, щоб через два роки після війни тут не було спокою". "До ноги знищимо наймитів Гітлера". Свідомість наших солатів збуджує ненависть до фашистських банд УПА. Стрілець Вежбіцький з 11 пп: "Банди мордують поляків, грабують і палять села і наше завдання — помститися за всі кривди, заподіяні полякам". Ст. стр. Раковецький з 7 пп ствердив: "Невблаганно воюючи з українськими фашистами, ми помстимося за смерть улюбленого ген. Сверчевського". Ненависть до банд спричиняється до того, що солдати охоче вирушають у походи в ліси. Стрільці Цішевський і Дурас з 7 пп заявили: "Переслідуватимемо бандитів, щоб вони ні на хвилину не могли спочити". Стр. Скібінський з 11 пп сказав: "Охоче йду на засідки, може впіймаю у свої руки живого бандита". До певної міри заохотило солдатів шукати зустрічі з бандитами повідомлення, що за живого українського бандита, схопленого зі зброєю в руці, можна отримати 20 000 зл. винагороди. Стр. Вайхерт з 7 пп серед своїх товаришів заявив: "Мені б придалися 20 тис. зл. нагороди, я б відразу вислав їх додому".

Політико-виховний апарат індивідуальними розмовами й бесідами підігріває ненависть солдатів до банд і мобілізує їх до нещадної боротьби з українськими фашистами та старається утримати серед солдатів постійну бойову готовність. Так само й події у країні й за кордоном викликають жвавий відгук серед рядових. Велике зацікавлення викликало святкування 1-го Травня у Польщі й за кордоном.

Солдати перестали нарікати на обтяжливі марші й вартову службу. Причиною цього стало краще харчування. Солдати тепер не ходять голодні, тому не скаржаться, що їм затяжко. Неприязно солдати ставляться до місцевого польського населення. Стр. Куля з 7 пп каже: "Які це поляки, якщо не кажуть нам, хто належить до банди". Стр. Франковський з 11 пп заявив: "Поляки, а плачуть за українцями, які від'їжджають, і просять нас, аби українці залишилися на місці". Стр. Фінц з 7 пп сказав: "Поляки в Буківську не хотіли організувати ДРГМ, бо вважали, що коли будуть без зброї, банди залишать їх у спокої. Лише коли банда тричі напала на Буківсько, лише тоді організували ДРГМ. Але тоді дві третини населення втекли до Сянока". Солдати зауважили цікавий факт при виселенні населення. У багатьох місцевостях серед виселюваного населення перебувало дуже багато демобілізованих солдатів Червоної Армії[3]. Поляків, демобілізованих солдатів, тут мало. Взводний Костшева з 7 пп сказав: "Погляньте, скільки українців були в Червоній Армії і воювали з німцями, а скільки поляків звідси було у Відродженому Війську Польському". Політ.-вих. апарат у індивідуальних розмовах вказує, у яких трудних умовах жили тут поляки, не бажаючи допустити до того, щоб солдати почували до місцевого населення неприязнь і ненависть. Солдати в акції виселення виявили багато зрозуміння інтересів держави й тому дуже активно допомагали місцевому населенню забрати все майно. Завдяки роз'яснювальній роботі, всупереч ворожому ставленню до українського населення, ставилися до нього по-людськи й тактовно.

б) Виселене населення.

Настрої серед виселеного населення початково були ворожі, бо населення вважало, що його виселятимуть до Радянського Союзу. Але поступово настрої нормалізувалися. Населення, бачачи, що військо, яке бере участь в акції виселення, поводиться з ним лагідно й по-людськи, що поспішає подати йому якнайбільшу допомогу, змінило своє спочатку вороже ставлення до війська. Виселюване населення висловлювало певне задоволення з виїзду. На станціях завантаження виселюване населення дякувало військові за подану йому допомогу і за хороше трактування. Населення, яке виїжджало, самочинно замаювало вагони зеленню чи вивішувало біло-червоні прапорці (Писарівці).

Переселюване населення на збірних пунктах не проявляло особливого пригнічення з таких причин: 1. докладна і всебічна підготовка населення до переселення гарантувала йому продовольче забезпечення; 2. уможливлення переселюваному населенню забрати з собою всі рільничі продукти й знаряддя; 3. безумовне й рішуче ставлення війська переконало населення у невідворотності нашого рішення. В даний момент можна зауважити зростання тенденції до вироблення

відповідних документів, на підставі яких можна було б звільнитися від примусової репатріації. ...[б]

Заст. командира 7 ДП
з політ.-вих. справ (-)
м-р Піщек

Засв. копія, машинопис.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 127-139.

а-а. Фрагмент тексту перекреслено.

б. Пропущено фрагмент звіту щодо діяльності політичних партій, стану організаційної роботи, дисципліни війська і господарських справ.

в. Не публікується. Політико-Виховний Відділ 7 ДП опрацював цикл конспектів бесід і розмов для солдатів, що брали участь у виселенні українців, м.ін.: "Навіщо ми прибули?", "Перебіг акції виселення", "Переслідувати банди без спочинку", "Боротьба з бандами — наш солдатський обов'язок". Див. ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 141-143. Див. також док. 86.

1. Інформація хибна. Спорудження символічних могил українцями сягає часів Київської Русі, а згодом козаччини. У багатьох українських селах збереглися хрести й могили, споруджені 1848 р. на ознаменування знесення у Галичині панщини. В таку могилу закопували кайдани й терновий вінець, що символізували панщину й селянську неволю. У міжвоєнний період та під час окупації насипали символічні могили на пам'ять відродження 1.XI.1918 р. української державності й полеглих у її захисті солдатів Української Галицької Армії і Українських Січових Стрільців. Зичайно, це були кількаметрові горби з землі й каміння з установленим на верхівці хрестом з прикріпленим до нього українським гербом — Тризубом. До 1939 р. спорудження могил було заборонене й каралося польською владою. Після війни комуністична пропаганда поширила погляд, що могили символізують Польщу, покладену в труну. Під час акції "Вісла" всі могили нищилися військом.

У "Журналі відомостей про неприятеля" Розвідувального Відділу ОГ "Вісла" в розділі про дії II пп 7 ДП від 27. IV. 1947 р. занотовано таке: "Береска. Насипано 2 могили, що символізують: одна страждену Україну з терновим вінцем, друга мертву Польщу. Ком. III батальйону II пп зібрав усе населення Берески, вибрав із них українців, і ті мусили рознести могили". Див. ЦВА, 9 ДП, IV. 310. 09, т. 98, а. 5.

2. В 1946 р., під час переселення українського населення до УРСР, солдати 34 пп 8 ДП під командуванням підполк. Станіслава Плюто здійснили пацифікацію кількох сіл у цьому районі, м.ін. 24. 1. 1946 р. спалено село Карликів і вбито 14 мешканців цього села, в тому числі греко-католицького священика Олександра Малярчика з дружиною і дітьми: 25. I. 1946 р. солдати II батальйону 34 пп під командуванним к-на Криси вимордували 56 мешканців села Завадка Морохівська. Під час наступних пацифікацій Завадки (28. III. і 13. IV .1946 р.) загинуло 17 осіб. Мешканців села, які вціліли, 30. IV. 1946 р. примусово виселили до УРСР; незначна частина зуміла втекти й переховатись у сусідніх селах Морохів і Мокре. Наказом верховного командування ВП № 54 від 23. II. 1946 р. підполк. С.Плюто нагородили "Срібним Хрестом Заслуги", після чого 1. VI. 1946 р. відкликали з посади й відіслали до СРСР. Замість нього командиром 34 пп призначли підполк. Яна Ґерхарда. Див. АУОД, 2721, т. IX, "Нові Лідіце" у: "Кривавим шляхом сталінської демократії", 1946. Пор. т. XIV, а.27, Рапорт пор. Степана Стебельського

("Хріна") командирові куреня м-рові "Рену" від 27. I. 1946 р. у справі вбивства у Завадці Морохівській.

3 Українців, громадян РП, не мобілізували в 1944-1945 рр. до Війська Польського, а тільки до Червоної Армії. З Сяніцького пов. взято до Червоної Армії, за офіційними даними, 760 українців. Більшість, після двотижневої перепідготовки, скерували на фронт, де вони майже всі загинули під час боїв за Дуклянський перевал. Див. АНА, Головний Представник Уряду з Питань Репатріації, 172, а. 90. Пор. док. 6.

140

1947 р., травня 10, Сянік. — Оперативний наказ № 006 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Відомості про банди, що входять до складу куреня "Рена"

На підставі відомостей, здобутих розвідкою потягом цілого ряду оперативних акцій частинами, що входять до складу ОГ "Вісла", базою куреня "Рена" є район лісового масиву, обмеженого: Тісною (5396), Яблінкою (5893), Бистрим (6393), Чорною (6390), Сукуватим (6687), Кам'янками (6785), Чорним[a] (7080), Душатином (6481), Смільником (5881), Щербанівкою (5389), Жубрачим (5292).

У цьому районі, а особливо в р-ні гори "Хрещата", виявлено цілий ряд бункерів, куренів, складів зі збіжжям і припасами. В даний період більших живих сил не виявлено, натомість кілька бандитських груп, пересічно кількістю в 10 осіб, кочує у згаданому районі. За всіма даними ці групи є добірними кадрами сотень "Хріна" і "Стаха", які мають на меті розвідку. В той же час більшість сил банд демобілізована і намагається разом з переселюваним населенням проникнути на захід.

II. Головна думка

Перед закінченням першої фази дій ОГ "Вісла" ґрунтовно знищити банди у вищевказаному лісовому комплексі.

III. Намір

Операцію здійснити у 2 фази:

Перша фаза — протягом 12. 05. ц.р. всіма силами 6 ДП і 12 пп та більшістю сил 7 ДП очистити лісовий комплекс на півн. і півн.-зх. від дороги Балигород–Рябе–Воля Михова.

Друга фаза — після закінчення першої фази перегрупувати частини до наступної операції, яка почнеться на світанку 13. 05. ц.р. з завданням:

— силами з попереднього дня й однією бригадою КВБ знищити банди й очистити від бункерів лісовий комплекс на півд.-сх. від дороги Балигород–Рябе–Воля Михова.

IV. Власні сили

6 ДП (у складі: 6 і 2 пп — разом 1000 осіб).

7 ДП (у складі: 7 і 11 пп — разом 800 осіб + 100 осіб з відділу ВОП з м.Команьчі).

12 пп — 650 осіб.

1 бригада КВБ — 800 осіб.

До кожного полку піхоти командир дивізії додає взвод саперів чисельністю 25 осіб з засобами підривання й розміновування.

V. Завдання частин у першій фазі операції

1. 7 ДП дня 11 травня ц.р. у післяобідні години очистити від банд півн. виступ лісу в квадраті 6881 і 6882. Увечері зайняти лінію: сх. край місц. Прелуки (6780) уздовж стежки до висоти 710 (6882), де розбити бівуак до наступного ранку. Того самого дня підпорядкувати собі відділ ВОП з м.Команьча з метою використання у операції. Дня 12.05. ц.р. зайняти вихідні позиції одним полком на лінії Душатин (6481) за виключенням висоти 612 (6680) вкл., східний край місц. Прелуки (6780) висота 710 (6882).

Другим полком (11 пп): Камінки (6785), висота 701 (6786) і Хучвиці викл. (6588). Далі 7 пп, загинаючи праве крило у півд. напрямку, опанувати наступні горизонти й вийти на лінію "8" (від правого крила - півн. край місц. Душатин, висота 653, висота 779, висота 807 і півн.-зах. край місц. Камінки). Співпрацюючи з правим сусідом, осягнути лінії "Ц" і "Д" З лінії "Д", виділяючи сильні патрулі, докладно перетрусити яр уздовж р. Вільхуватої аж до підніжжя гори "Хрещата" до зустрічі з частинами 6 ДП і 12 пп.

11 п з вихідного пункту на лінії "А" вирушити одночасно з 7 пп і, діючи в півд.-зах. напрямку, вийти на лінії "Б" і "Ц", а потім у тісній взаємодії з 7 і 12 пп, опанувати лінію "Д", де залишитись до кінця операції на вогневих позиціях у повній бойовій готовності.

Права границя дій: місц. Душатин (6481), долина р.Вільхуватої — обидва пункти викл.

Ліва границя дій: місц. Хучвиці (6488), висота 990 (6386) — обидва пункти включно.

2. 6 Дивізія Піхоти — зайняти вихідну лінію (лінія "А"): Душатин (6481), висота 523 (6181) і далі півд.-зах. краєм лісу Хлівний (5785). Потім у тісній співпраці з 7 ДП вийти на лінію "8". Організувати на висоті 895 (6086) сильний опорний пункт, решта сил після упорядкування частини вирушить на лінію "Ц". Правокрильний полк залишити на лінії "Ц" на вогневих позиціях, організувати засідки й пильне спостереження. Лівокрильним полком осягнути лінії "Д" й "Е" — утримуючи тісний зв'язок з сусідами.

З метою докладного забезпечення стику з 7 ДП і прочісування долини р.Вільхуватої призначити сильну групу, яка почне діяти з моменту виходу з лінії "А".

Границя з правим сусідом (12 пп) — уздовж р. Хлівної (5784), висота 816 (5986), висота 895 (6086) — усі пункти включно.

Границя з лівим сусідом — як права границя 7 ДП.

3. 12 полк піхоти — зайняти вихідну позицію на лінії "А" — місц. Хучвиці (6388), Рябе (6288), тартак (6188), звідки вийти на лінію "Б", а потім, загинаючи праве крило, зайняти по черзі лінії "Ц", "Д" і "Е" при взаємодії з сусідами.

Права границя — границя з 7 ДП.

Ліва границя — границя з 6 ДП.

4. Вихідну позицію для всіх частин зайняти о 4.00. Готовність доповісти по радіо до 5.00.

Початок дій частин з вихідної позиції (лінія "А") й осягнення чергових ліній взаємодії за такою таблицею:

Частина	Зайняття вихід. поз	Бойова готовність	Вихід з лінії А	Зайняття окремих ліній		
7 ДП	4.00	5.00	6.00	"Б"-9.30	"Ц"-12.00	"Д"-14
6 ДП	4.00	4.30	5.00	"Б"-9.30	"Ц"-12.00	"Д"-13 "Е"-14
12 пп	4.00	5.00	6.00	"Б"-9.30	"Ц"-12.00	"Д"-13 "Е"-14

На кожній лінії призначити на впорядкування частин і встановлення зв'язку з сусідами півгодини і в разі неотримання наказу по радіо щодо затримки, виконувати далі своє завдання.

5. 1 Бригада КВБ — 11.05.[19]47 р. перейняти район відповідальності у 6 і 7 ДП, потім 12.05.47 р. до 5.00 добровільно організувати й замкнути засідками лісовий комплекс, передбачений 2-м етапом операції від місц. Рябе (6288), Чорна (6390), перехрестя доріг (6492) на шляху до місц. Тісна (5396), Жубраче (5292) й уздовж півд.-зах. краю лісу до р.Хлівна (5785). Частиною сил очистити півн. виступ лісу від дороги Рябе–Чорна – перехрестя доріг (6492), опановуючи від вечора лінію: висота 684 (6088), Колоничі (5991), висота 622 (5993), де залишитись у бойовому угрупованні до ранку 13.05. ц.р.

6. Авіація — 12.05.47 р. від 6.00 висилати на зміну по одному літакові ПО-2 з завданням спостерігати терен дій Оперативної Групи.

VI. Перегрупування частин на другий етап дій

Після закінчення першого етапу операції частини перегрупуються таким чином:

1. 7 Дивізія Піхоти — пішим маршем вирушити до р-ну Рябе — висота 895 (6086), де влаштувати бівуак, виставивши бойові чати.

2. 6 Дивізія Піхоти — пішим маршем перейти до р-ну висоти 816 (5986) уздовж р. Хлівної (5785), де влаштувати бівуак, забезпечившись бойовими чатами.

3. 12 полк піхоти — пішим маршем перейти до місц. Чорна (6390), звідки автомобільним транспортом осягнути район місц. Жубраче (5594).

VII. Завдання частин на другому етапі операції

13.5. ц.р. зайняти вихідну позицію до 5.00.

1. 7 ДП — на лінії тартак (6188), висота 816 (5986) включно.

2. 6 ДП — на лінії: висота 816 (5986) включно уздовж р. Хлівної до краю лісу у квадраті (5785), звідки о 6.00 у тісній взаємодії між собою і з частинами ВВБ на крилах діяти в напрямку півд.-сх., докладно прочісуючи лісовий масив. До 9.00 опанувати лінію "Б", до 12.00 — лінію "Ц" і до 15.00 — лінію "Д", де встановити контакт з 12 пп.

Границя 7 ДП — ліва — місц. Рябе (6288), місц. Колоничі (5991), Яблінки (5893).

Границя права — висота 816 (5986), висота 1024 (5790), висота 1070 (5691), всі пункти включно для 7 ДП.

Границя 6 ДП — ліва з 7 ДП, права — висота 750 (5784), висота 733 (5587), Щербанівка, всі пункти виключно.

12 пп — зайняти вихідну позицію на лінії висоти 870 (5394), півд. виступ лісу при залізничній колії (5293), висота 751 (5391), звідки о 7.00 вирушити у півд.-західному напрямку, очищаючи ліс у напрямку дій і до 10.00 осягнути лінію "Б", потім лінію "Ц" до 12.00. Після опанування цієї лінії зайняти вогневі позиції, організувати засідки й докладне спостереження за передпіллям аж до моменту виходу на цю лінію частин 6 і 7 ДП, що діятимуть у півн.-зах. напрямку.

1. Бриг. КВБ — завдання як попереднього дня, при чому:

а) після осягнення 12 пп лінії "8" стягнути сили з відтинка Яблінка — Тісна — Жубраче, посилюючи ними загороджувальні частини на відтинку лісничівка (6193) - півд. край місц. Яблінка (5893) і на відтинку висота 737 (5685), висота 733 (5587) і 753 (5488) і 740 (5490).

б) на східному відтинку в р-ні лісничівки (6193) і лісничівки (5793) створити рухомі відділи резерву, готові до дії уздовж дороги на Тісну з завданням не допустити можливого прориву банди в східному напрямку.

VIII. Перегрупування частин після закінчення другого етапу операції

1. 7 Дивізія Піхоти — після закінчення операції згрупуватися у р-ні місц. Яблінки, де переночує і 14. 05. ц.р. автотранспортом досягне р-ну Великополе — Загір'я. У цьому районі отримає оперативний наказ до подальших дій.

2. 6 Дивізія Піхоти — згрупуватися у місц. Манів (5486), Щербанівка (5388), звідки пішим маршем осягнути район Радошиці[6] — Команьча. Після одноденного відпочинку вирушити до нового району дій на терен півд. частини пов. Коросно.

3. 12 полк піхоти — в день закінчення операції автомобільним транспортом вирушити до м. Сянока, де отримає подальші накази.

4. Частини КВБ — пішим маршем вирушити до своїх м.п. на терені району відповідальності Дивізії КВБ.

IX. М.п. командування на обидва етапи операції

М. п. командувача ОГ "Вісла" — м. Балигород.

М. п. командирів частин — див. доданий план[в].

X. Сигнали

1. Зайняття вихідної позиції — радіо 222.
2. Початок акції — радіо 444.
3. Кінець акції — радіо 666.
4. Зв'язок пілота з наземними частинами — червона ракета в напрямку розвіданої банди.

Зв'язок частин з пілотом — "Я свій" — жовта ракета.

5. Дайте допомогу — радіо 888.

XI. Зв'язок

(Дивись додаток № 1)[в].

XII. Розпізнавальні знаки

(Дивись додаток № 2)[в].

XIII. Квартирмейстерські розпорядження

Харчування.

Квартирмейстер ОГ "Вісла" забезпечить частини, які беруть участь в операції, сухим провіантом на 3-4 дні. (Подорожня норма + додаток для осіб, що тяжко працюють). Після закінчення акції видати солдатам забезпечення за основною нормою. Частини, які не мають достатньої кількості сухих пайків — негайно візьмуть їх з центра забезпечення.

Паливні матеріали.

Можливу нестачу мат. поповнити в Сяноку на підставі вимог.

Евакуація хворих і поранених.

До Хірургічної Групи 8 ДП при Пов[ітовому] Шпиталі в Сяноку.

XIV. Донесення пересилати по радіо:

1. Після зайняття вихідної позиції.
2. Після початку акції.
3. У разі зустрічі з неприятелем.
4. Після опанування наказаних ліній.

У разі несправності радіостанції доповідати гінцем до сусіда, який перекаже донесення своїм радіо.

XV. Особливі розпорядження

1. Кожна частина виділить резерв, до якого приєднати саперів з вибуховими засобами й засобами розміновування. Після того як буде почуто відголос бою, вислати резерв у напрямку пострілів.
2. Забезпечити частини ракетами й ракетницями.
3. У разі знахідки великого бункера негайно доповідати командирові полку, який виділить відповідний підрозділ для його знищення і доповість по радіо.

Знайдені бункери оточувати на відстані бл. 100 м., окопуючись на вогневих позиціях. Завалювати виходи, залишаючи тільки один, у який стріляти ракетами з метою оглушити бандитів. При пошукові бункерів звертати увагу на всілякі сухі дерева і пні, якими звичайно маскуються виходи з бункерів.

4. Особливу увагу звернути на патрулювання ярів. З огляду на можливість частих зустрічей з власними патрулями й підрозділами, зберігати особливу обережність у відкриванні вогню. У зв'язку з цим вести вогонь з відстані 20 м і тільки після докладного розпізнання цілі.

5. Ком. Дивізії КВБ надасть 6, 7 ДП і 12 пп по 5 псів з провідниками. Ці патрулі використовувати за вказівками, отриманими зі Штабу ОГ "Вісла".

6. Мати на увазі, що оточені бандити вилазять на дерева, звідти ведуть вогонь і бороняться до кінця. Крім того, роблять усе, щоб прорвати кільце оточення.

XVI. Про отримання нинішнього наказу доповідати шифрограмою.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ полк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 226-233.

а. В оригіналі помилково "Турнс".

б. В оригіналі помилково "Радощиці".

в. Не публікується.

1. Див. док. 179. Ця операція проти підрозділів УПА, що входили до складу лемківського куреня м-ра Рена, попри залучення майже половини сил ОГ "Вісла", закінчилася цілковитою невдачею. Єдиним її результатом було відкриття і знищення в масиві Хрищатої покинутого партизанського табору. Здобутий в ході операції досвід вплинув на вирішальну зміну тактики боротьби з УПА. Див. док. 158.

141

1947 р., травня 10, Варшава. — Шифрограма № 413 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полковника В. Корчица командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору

Цілком таємно

У зв'язку з акцією переселення українського населення з теренів, охоплених діями ОГ "Вісла", міністр національної оборони розпоря-

дився надсилати кожні 5 днів, на 5,10 і 15 і т.д. кожного місяця спеціальне донесення, в якому слід подати:

а) перелік місцевостей, охоплених акцією, у яких виселення закінчене (подати координати)[1];

б) кількість людей, виселених з кожної місцевості;

в) кількість мешканців польської національності, які не підлягають виселенню і залишаються у даній місцевості;

г) кількість населення української національності, яких ще треба виселити в пізніший термін.

У першому донесенні слід подати стан акції виселення на день 10.05. ц.р. включно.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 401.

1 У цьому випадку координати, що окреслюють розміщення місцевості на військових штабних картах.

142

1947 р., травня 10, Рушельчичі. — Протокол голови Громадського Управління Польської Народної Партії у Кривчі про виселення українського населення

Дня 29 квітня приїхало військо до громади Кривча[1] уночі. Наступного дня рано о 4 годині військо вигнало всіх людей і дітей на пасовиська й оголосило виселення. Виселення зробили за три години, вже громадянина не було вдома, по-варварськи поводилися з людьми, так, що Яна Ожеховського, оскільки просив їх про другу підводу, побили як худобу, а також Томаш Голдисевич мав хліб у печі. Хліб ще годину мав пектися, то йому не дали. У Якова Сапи військо зробило обшук, перетрясли дім, але нічого не знайшли. Сапу Тадея, сина Якова, побили й тоді казали 3 дні роздягатись і виводили його до лісу й мали його стріляти, аби віддав зброю. Він сказав, що принесе їм, тоді залишили його в спокої. Так Польське Військо поводиться з громадянами[2].

Голова (-) Яків Сапа

Копія, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 135, а. 179.

1. Рушельчичі і Кривча — села в Перемиському пов., заселені польським і українським населенням. З Кривчі, за військовими даними, виселили 224 українців, залишилося 490 поляків, з Рушельчичів виселили 284 українців, залишилося 406 поляків.

2. На вимогу Головного Виконавчого Комітету ПНП Прокуратура ОГ "Вісла" провела у цій справі розстеження. Ген. Моссор у рапорті від 29.VI.1947 р. повідомив маршала

Жимерського, що "автор донесення і двоє його синів — злочинці, що співпрацюють з бандами УПА. На підставі незаперечних доказів провини Сапу Якова мусли негайно заарештувати". (Див. ЦВА, IV.110, т. 135, а. 176). Якова Сапу, нар. 28.VII.1891 р. в Рушельчичах, тримали в ув'язненні від 28.VII.1947 р. до 18.III.1948 р. в концентраційному таборі в Явожні. Його син був службовцем ГМ.

143

1947 р., травня 11, Сянік. — Рапорт делегатури МГБ при ОГ "Вісла" міністрові громадської безпеки ген.-майорові С. Радкевичу за період від 1 до 10 травня 1947 р.

Цілком таємно

...[a]**Акція переселення**

Преселення українського населення на терені дій частин ОГ "Вісла" було поділене на чотири етапи:

1-й етап — від моменту оголошення розпорядження про виселення громади до часу передачі вислених на Полковий Збірний Пункт, створений у центрі виселюваного району. При командирові групи виселення працює представник УБ, який на підставі попередньо складених списків здійснює попереднє виявлення ворожого елементу. Вербує агентуру з завданням виявлення членів і співпрацівників банд.

2-й етап — перебування виселених на Полковому Збірному Пункті (ПЗП) до часу виїзду на станцію завантаження. Населення в міру можливості розміщується у наметах чи в будинках з огляду на можливість довшого квартирування. Під час перебування виселених на ПЗП організовуються підводи для перевезення більшої кількості збіжжя і паші з покинутих господарств. При командирові ПЗП працює представник УБ, який переймає від командира групи виселення отримані відомості про виселених і завербовану агентуру. На підставі отриманих матеріалів власної розробки громад і при співпраці представників Інформації й військової розвідки працівник УБ складає список виселених і здійснює відбір за наперед домовленими знаками. Одночасно надалі триває розробка зібраних на ПЗП переселенців і вербування агентури.

3-й етап — з ПЗП здійснюється перевезення виселених транспортами, за складеними списками, на станцію завантаження (ст.зав.). Тут починає роботу ДРУ, складаючи переселенські картки й готуючи квитки на переїзд до станції перевантаження (Люблін, Освєнцім). До обов'язків ДРУ належить також харчування виселених під час перебування на станції завантаження. При комендантові ст.зав. працює представник УБ, якому допомагає 1-2 референти. З прибуттям транспорту вони переймають матеріали, отримані по лінії УБ на ПЗП (селекційні списки, агентуру, переліки розшифрованих членів і співпрацівників банд та ін.) й надалі проводять розробку транспорту. Після закінчення праці ДРУ наш представник, використовуючи мате-

ріали з 3 етапів, організує транспорт виселених для завантаження до вагонів, керуючись засадою, що непевний елемент, призначений на інший терен оселення, не може бути перемішаний зі спокійним населенням. Після сформування транспорту представник УБ може, якщо вважатиме це за потрібне, виконати приховано фотографування[6] небезпечних осіб або складає перелік осіб для затримання на станції розвантаження[1]. Потім з комендантом ст.зав. редагує листа до представника ДРУ на перехідній станції і станції розвантаження.

4-й (останній) етап — починається з моменту завантаження транспорту до вагонів і триває до приїзду на станцію вивантаження. Представник УБ при комендантові транспорту отримує від працівника УБ, який його висилає, на ст.зав. поширену характеристику транспорту[2], перелік агентури й директиви для подальшої розробки виселених під час подорожі, з тим, що отримані матеріали та всі інші передасть до УГБ, на терені якого транспорт розвантажуватиметься. Представники УБ на всіх перелічених етапах організують свою працю відповідно до інструкцій, отриманих з Делегатури МГБ при ОГ "Вісла"[3].

Загальні зауваження. Акцію переселення характеризував брак глибшого планування міжетапного руху виселених груп, а передовсім поганий стан агентурної розробки населення з теренів, охоплених акцією. Так само праця апарату УБ в перший період акції перебувала на дуже низькому рівні — з причини поважного браку кадрів, з одного боку, і з огляду на величину й різноплановість завдань, що стоять перед апаратом УБ, з другого боку. Докладні письмові інструкції по лінії УБ були розіслані вже після початку акції переселення. У зв'язку з цим:

а) виникли часто поважні затримки на ПЗП і ст.зав., що своєю чергою створювало труднощі у роботі пунктів;

б) перші транспорти, скеровані на Захід, були в багатьох випадках зовсім не розроблені, не проселекціоновані й позбавлені внутрішньої агентури;

в) у перший період акції зустрілися великі труднощі при організації санітарної допомоги на пунктах;

г) слід припускати, що з огляду на великі відстані між етапами й різні теренові перешкоди, що спричинялися до розтягнення конвою на шляхах, мало місце відлучення виселених (особливо в Перемиському повіті) з транспорту, а також приєднання втікачів з банд УПА до своїх родин з метою оселення на Заході.

Якщо в перші дні виселення у транспортах зовсім не було молодих чоловіків, то вже почавши від 4 травня наші представники ст.зав. доповідали про зростання відсотка молоді призовного віку у транспортах. Дійшли також відомості, що члени банд кидають зброю і виїжджають разом з родинами. У зв'язку з підтвердженням цих інформацій видано відповідні інструкції.

Робота органів ГБ

Делегатів УБ розміщено при штабах дивізій і полків та на пунктах збірних і завантаження з завданням підготовки списків осіб, які

підлягають виселенню, і вербування агентури як у терені, так і в транспортах.

Мережа агентури

У звітній декаді завербовано:

інформаторів у транспортах	— 93
інформаторів, залишених у терені	— 16
агентів, залишених у терені	— 1

Дня 8.V.47 р. завербовано у якості агента мешканця громади Команьча, який до 1939 р. співпрацював з "польською двійкою"[4], здійснюючи розвідку на терені Чехо-Словаччини.

За декаду отримано ряд цінних агентурних донесень про розміщення окремих бункерів та про членів банд, які проникають до транспортів переселенців.

Здійснені заходи

На підставі даних, отриманих працівниками УБ, заарештовано:

членів банд УПА	— 15
запідозрених у співпраці з бандами	— 72
за нелегальне володіння зброєю	— 1

Охорона нафтових свердловин.

Дня 6.V.47 р. почали працю осередки УБ при нафтових свердловинах у Ропєнці пов.Ліско. В результаті поліпшення умов безпеки настрої серед робітників, яким досі загрожувала діяльність банд, поліпшилися. Здійснюється, після вивезення частини українських робітників, акція перевірки, що полягає у видачі посвідчень особам польської національності. Випадків саботажу не занотовано.

Дня 7.V.47 р. продукція нафти складала 43100 кг, тобто 92 % норми. Невиконання норми пояснюється вибуттям виселених українських робітників.

Дня 10.V.47 р. заарештовано Волянського Яна[5], працівника нафтопромислу в Ропєнці, який зізнався у співпраці з бандою УПА. На підставі його зізання усталено 5 осіб, що співпрацюють з бандами.

Українське населення назагал охоче йде на виселення, опору не занотовано. Отож акція виселення відбувається досить чітко. Загалом, за винятком Любачівського й частково Перемиського пов., де ПУГБ настроїлися на генеральне виселення всіх підозрілих елементів заодно з акцією виселення українців[в], поважніших відхилень від складеного плану акції не спостерігалося. Окремою проблемою, розв'язання якої ми ще не знайшли, є проблема українського населення і змішаних родин у містах (приблизно 30 000), зокрема міської інтелігенції, якої є близько 1000 осіб разом з родинами. Конечним чинником для ліквідації української проблеми є виселення цього населення.

Ставленя українського підпілля до акції переселення більш-менш таке: переселенню загалом не протидіють, але військова й цивільна мережа має наказ залишитись у терені в бандах. Тим часом відчувається, що певна, наперед проінструктована частина політичної мережі

їде з родинами з метою утримати організаційний зв'язок (часто переодягнувшись селянами). Мета зрозуміла: аби втримати виселених у дусі українського шовінізму. Поза тим, відчувається, що прослизають члени банд, які втікають з підрозділів, щоб не розлучатися з родинами. У зв'язку з викладеним, уся вага агентурної роботи лягає на пункти завантаження, де ми поставили завдання проведення вербування у 3 напрямках: 1) вербування для здобуття інформації про настрої виселених і використання їх у новому місці поселення, 2) з метою виловлення організаційного елементу, що пробує виїхати з родинами, 3) з метою заслання до існуючого підпілля. Результати поки що мізерні, але треба ствердити, що ми почали цю роботу. Військова акція — попри те, що ефекту у формі ліквідації цілих банд немає, — завдала величезних втрат бандам. Ліквідовано величезну кількість бункерів, криївок, складів продовольства. Банди ходять голодні, і настрій у них погіршується з дня на день. Порвано зв'язок, знищено бункери керівників укр. підпілля, а саме: [г]"Григора"[6], окружного провідника[г], надрайонового провідника "Мара"[7], кур'єрський склад і т. п. Ефективніших результатів слід чекати цими днями.

Командування ОГ "Вісла"
(-) полк. Корчинський[д]

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 136-147.

а. Пропущено початковий фрагмент рапорту про дії ВП, який повторює донесення командування ОГ "Вісла".

б. У значенні "арешт".

в. У тексті з малої літери.

г-г. У тексті помилково: "Григора — провідника облоського".

д. Прізвище дописане від руки над закресленим "(-) полк. Чапліцький".

1. Спираючись на згадані переліки, спеціальна слідча група МГБ здійснювала арешти вже в Освенцімі, звідки затриманих вивозили до концентраційного табору в Явожні.

2. Див. док. 110.

3. Див. док. 64, 66, 72, 74 і 76.

4. Йдеться про Відділ II (Розвідка) Штабу Головного Командувача ВП.

5. Волянський Ян, син Йосифа, нар. 25.VII.1916 р. у Ропенці, ув'язнений у таборі в Явожні 1.VII.1947 р., а згодом засуджений Районним Військовим Судом у Кракові 5.VIII.1947 р. на смертну кару і страчений 16.VIII.1947 р.

6. "Григір" — Мирослав Гук — з IX.1945 до VIII.1947 р. повідник I округи ОУН, у серпні 1947 р. перейшов на територію УРСР.

7. "Мар" — Степан Ґоляш — від X.1945 до VII.1947 р. провідник надрайону "Бескид" I округи ОУН, у серпні 1947 р. перейшов до американської зони окупації Німеччини. Мешкає у США.

144

1947 р., травня 12, Варшава. — Службова нотатка директора Поселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель Я. Петкевича у справі акції "Вісла"

Перші транспорти прибули до Щецінка 2 травня — до Ольштина 3 травня. За отриманою досі інформацією на терен Щецінського в-ва вже прибуло понад 2 тисячі сільських родин. На терен Ольштинського в-ва — понад 1 тисяча родин.

Ми отримуємо донесення про поважні перешкоди у здійсненні всієї акції на терені старих земель.

Основні недоліки полягають у:

1) переселенці отримують надто мало часу для збирання і завантаження свого рухомого майна, зокрема збіжжя, коренеплодів, продовольства й мертвого інвентаря. Їм обіцяють отримання рівновартості на Повернених Землях. Залишене майно негайно розграбовується населенням, що залишається на місці. За інформацією, отриманою від органів Громадської Ради Колективно-Парцеляційного Осадництва, у деяких місцевостях трапляються випадки визначення терміну евакуації протягом 2-х годин;

2) транспорти надто довго перебувають у дорозі з огляду на транспортування їх від станції до станції за допомогою резервних локомотивів;

3) трапляються затримки на перепускній станції Піла, з причини браку паровозів у Щецінській Дирекції (ПДЗ);

4) висланий конвой має продовольство на короткий період і вимагає харчування у пункті ДРУ, який не має у цій справі жодних повноважень;

5) конвой часто отримує інструкції, що зобов'язують його повернутися доставленим потягом як човниковим. Натомість Дирекція Залізниці й місця призначення мають інструкції, що дозволяють їм ужити залізничний транспорт на власному терені. Конвой домагається засобів для повернення пасажирським потягом — ДРУ, натомість, не має дозволу виплачувати їм якісь кошти;

6) інвентар завантажують до вагонів, не забезпечивши його пашею, навіть на час тривання подорожі.

Перекинення на терени Повернених Земель, а зокрема у воєводства Щецінське й Ольштинське, такої великої кількості родин, до того ж чисельних (пересічна родина складається з 5 осіб) без наданням їм можливості забрати з собою продовольчі припаси, насіння й інвентар спричиняється до 2 наслідків:

1) брак можливості прохарчування їх на новому терені до часу збору першого врожаю, а відповідно до цього обов'язок з боку держави доставити їм як продовольство, так і насіння, необхідне для освоєння нових отриманих сільськогосподарських об'єктів;

2) майно, залишене ними на місці попереднього проживання, розграбовують чи знищують, поширюючи на тих теренах спосіб збагачення через "спекуляцію", що дуже деморалізує селян.

Оскільки ці явища стосуються майже кожного з доставлених транспортів, прошу по можливості негайно втрутитися і звернутися до відповідних чинників щодо зміни цього становища.

Наголошую, що ці випадки мають дуже небажані наслідки так само з політичного погляду, оскільки багато з-посеред поселенців уважають, що руйнування і дозвіл на грабунок їхнього майна спричиняються спеціально, з відома і згоди зверхніх чинників.

Директор Поселенського Департаменту
(-) Я. Пєткевич

Оригінал, машинопис.
АНА, МПЗ, а. 178-179.

145

1947 р., травня 12, Варшава. — Шифрограма № 418 заступника головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевського військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе

Цілком таємно

Вдруге[а] нагадую:

Вашій компетенції підлягають справи всіх цивільних осіб, схоплених під час дій Оперативної Групи "Вісла". Ці справи слід готувати разом зі слідчими органами УБ якнайшвидше й скеровувати для розгляду до Військового Суду при Групі (м-р[б] Кєлтика)[1].

Справи військових осіб з частин, що входять до складу Групи, залежно від участі командувача Групи ген. Моссора, доручаю провадити прокуророві 8 і 9 ДП під Вашим наглядом.

1-й заст. головного прокурора ВП
полк. Скульбашевський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 416.

а. Ранішої шифрограми у цій справі не виявлено.

б. Має бути: "пор."

1. Кєлтика Людвік, поручник ВП, суддя Військового Районного Суду в Кракові, відряджений 11.V.1947 р. для роботи у Військовому Суді Оперативної Групи "Вісла". Протягом чотирьох місяців засудив на смертну кару 130 вояків УПА. Нар. 23.VI.1922 р. в Лєнтовні, пов. Перемишль. Закінчив Державну Гімназію у Перемишлі (1935-1939). Під час окупації працював м.ін. інструктором Союзу Тваринників у Кракові. В липні 1944 р. вступив до ГМ, в лютому 1945 р. до ВП. 30.IX.1945 р. закінчив Офіцерську Школу Піхоти в Ярославі у званні підпоручника піхоти й був скерований до Окружного Військового Суду в Кракові на посаду секретаря. 18.III.1946 р. призначений засідателем РВС у Кракові з присвоєнням звання поручника, а 17.IV.1947 р. суддею того ж РВС у Кєльцах, від

1.IX.1952 р. — засідатель РВС у Катовіцах. У 1952 р. заочно почав учитись у Ягеллонському університеті в Кракові на юридичному факультеті. 15.V.1954 р. звільнений з посади й скерований на роботу до Воєводського Бюро Міністерства Закупівель у Кельцах. Помер 13.I.1973 р. у Кельцах.

146

1947 р., травня 12, Ряшів. — Відозва ряшівського воєводи[1] Я. Мірка до польського населення у зв'язку з акцією "Вісла"

ДО ГРОМАДЯН РЯШІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА!

В останні тижні Уряд Речіпосполитої здійснив відповідні кроки задля звільнення місцевого населення від терору фашистських банд УПА. У зв'язку з цим Державне Репатріаційне Управління (ДРУ) почало переселення українського населення, яке становило природну допомогу для бандерівців.

Цю акцію безвідповіальні елементи, ворожі Державі й Демократії, використали для того, щоб викликати неспокій серед громадськості й дезорганізувати життя спокійного населення. Ці елементи поширюють неправдиві відомості про цілковите виселення всього населення з теренів, охоплених акцією.

Безпідставність поширюваних чуток і політична мета ворогів Польської Держави зрозуміла: викликати замішання в господарському житті й затруднити відбудову знищеної країни.

Цим пліткам повинна давати рішучу відсіч тверезомисляча громадськість. Спокійне місцеве населення мусить зрозуміти, що в інтересі Польської Держави якнайшвидше запевнення на цих теренах спокійних умов життя і праці.

[a]Ніхто з польського населення цих повітів не буде переселений[a]

Закликаю всіх громадян у їхніх власних інтересах рішуче протиставитися поширюваним пліткам, зберігати цілковитий спокій і залишатися на своїх робочих місцях та далі провадити весняні польові роботи.

Підбурювачів неспокою, що поширюють брехливі й фальшиві відомості, слід віддавати в руки Органів Безпеки.

В.о. Воєводи:
(-) Ян Мірек[2]

Оригінал, афіша, розмір 42 x 57 см.
ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 176.

а-а. Фрагмент тексту, виділений жирним шрифтом, був надрукований удвічі більшими літерами й підкреслений.

1. Текст відозви був опрацьований і надрукований Політико-Виховним Відділом ОГ "Вісла".

2. Мірек Ян (1900-1971), діяч ПСП, з 16.XI.1944 р. віце-воєвода, з 24.VII.1945 р. ряшівський воєвода.

147

1947 р., травня 12, Варшава. — Лист директора Економічно-Соціального Департаменту Міністерства Промисловості й Торгівлі інж. Ґеде Центральному Правлінню Промисловості Рідкого Палива в Кракові у зв'язку з акцією "Вісла"

Таємно

У зв'язку з акцією переселення українського і змішаного населення, що охоплює частину працівників нафтової промисловості, Економічно-Соціальний Департамент доручає:

1) Частину кваліфікованих працівників кількістю не більше 100 осіб, що входять до складу українського і змішаного населення, яке підлягає переселенню, можна перевести до інших закладів нафтової промисловості, що мають потребу в даних працівниках і розташовані поза тереном, охопленим виселенням. Умовою їх праці є отримання згоди відповідних властей (КВБ) як щодо кількості, так і конкретного розміщення переведених.

2) Інших працівників нафтової промисловості з-посеред українського населення і змішаної людності слід віддати в розпорядження КВБ для переселення. Працівникам, які перестають працювати на підставі розпорядження про переселення, не належать жодні відшкодування й виплати через відмову у праці з боку працедавця і таких [відшкодувань] не слід виплачувати. Жодних відмов у праці не належить відшкодовувати. В разі звернення працівника, який підлягає виселенню, про розрахунок йому слід виплатити лише належну платню.

Цю справу належить обговорити з представниками Професійних Спілок[1].

Копія, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV.110, т. 135, а. 95.

1. Див. док. 138.

148

1947 р., травня 14, Варшава. — Лист директора Персонального Бюро Міністерства Сполучення Р. Раковського Міністерству Громадської Безпеки у справі залізничників української національності, що працюють на терені Перемиського повіту

Таємно

Повітове Управління Громадської Безпеки у Сяноку листом від 1 травня ц.р. вих. № 00144 звернулося до Дирекції Окружної Державної Залізниці у Кракові з вимогою переселити з Перемиського повіту на визначені терени переселення 356 залізничних працівників, вказаних у поіменному перелікові тим же Управлінням, та надіслати замість

переселених інших працівників залізниці. Копію вказаного листа додаємо[1].

За поіменними списками підлягає переселенню 51 працівник зі станції Перемишль, 153 — зі станції Журавиця і 152 — з Головного Депо в Журавиці.

Міністерство Сполучення просить про встановлення по можливості довшого терміну здійснення цієї акції та про пояснення, що слід розуміти під окресленням "на визначені терени переселення".

Справа переселення була б значно простішою, якби її можна було здійснити тільки в Окрузі Краківської Дирекції, тобто перенести вказаних працівників в межах цієї Дирекції на захід, а інших працівників скерувати на схід.

З-посеред труднощів, які виникають при виконанні переселень, Міністерство Сполучення дозволяє собі звернути увагу на такі:

Польська Державна Залізниця не має резервів працівників, які можна було б скерувати до Перемишля й Журавиці для прийняття служби від працівників, які підлягають переселенню.

Внаслідок цього Міністерство Сполучення буде змушене розпорядитися про перенесення з кількадесяти службових одиниць працівників до Перемиського повіту, призначити на місце перенесених тимчасових заступників, аж до часу прибуття з Перемишля й Журавиці на їхнє місце переселених працівників. Тому ця акція не може бути здійснена за короткий час.

До часу відповіді Міністерства Громадської Безпеки М[іністерство] С[получення] утримається від видачі розпоряджень у нинішній справі.

Директор (Р. Раковський)

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 235.

1. Див. док. 115.

149

1947 р., травня 15, Сянік. — Звіт про діяльність Військового Суду ОГ "Вісла" за період від 22 квітня до 15 травня 1947 р.[a] начальникові Департаменту Юстиції МНО підполк. Г. Гольдерові й голові Верховного Військового Суду полк. В. Ґарновському

Таємно

Згідно з відрядженням Голови Верховного Військового Суду від 1 квітня 1947 р. № 01915 і наказом начальника Окружного Військового Суду № 5 у Кракові від 21 квітня 1947 р. № 299/47[б] я виїхав із Кракова разом з засідателем пор. Маковським Мирославом і секретарем підпор. Шварцом Збіґнєвом, обоє з Окружного Військового Суду № 5 у

Кракові, дня 21 квітня 1947 р. з метою виконання суддівських обов'язків при Оперативній Групі "Вісла". До Сянока прибув дня 22 квітня 1947 р. і негайно доповів командувачеві Групи ген. Моссорові, від якого отримав відповідні інструкції, після чого зв'язався з його заступником з питань безпеки полк. Корчинським.

22 квітня 1947 р. я письмово доповів голові ВВС про початок офіційної діяльності при Оперативній Групі "Вісла"[1].

Разом зі мною з Кракова до Сянока 22 квітня 1947 р. приїхав у якості прокурора Оперативної Групи "Вісла" к-н Праусе Ян, делегат Окружної Військової Прокуратури № 5 у Кракові.

Згідно з директивами, отриманими мною під час мого перебування у Варшаві 20 квітня 1947 р. від 1 заступника голови ВВС підполк. Зараковського, — Окружний Військовий Суд № 5 у Кракові на виїзній сесії у Сяноку, що діє при Оперативній Групі "Вісла", був уповноважений до розгляду справ виключно військових осіб у межах Окружного Військового Суду. За звітний період, тобто від 22 квітня до 15 травня 1947 р., до місцевого суду жодні справи для розгляду не надійшли.

На підставі шифрограми голови ВВС № 397 від 5 травня 1947 р.[2] місц. Суд був також уповноважений для розгляду всіх справ осіб з мілітаризованих частин, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла". Досі до Суду жодні подібні справи ще не надходили.

Щодо розгляду Судом справ цивільних осіб, затриманих під час акції частинами Оперативної Групи, доповідаю, що справа розгляду справ цивільних осіб у межах діяльності Військового Суду була вирішена шифрограмою голови ВВС № 397 і 411. Суддя пор. Кєлтика Людвік, який прибув 11 травня 1947 р. з Районного Військового Суду в Кракові, провів 14 травня 3 справи, а 15 травня 1947 р. дві справи в пильному порядкові[3]. Шифрограми у справі смертних вироків, ухвалених у цих справах, були вислані через Пов[ітове] Управління Гром[адської] Безп[еки] в Сяноку до начальника Департаменту Служби Юст[иції] у Варшаві.

Згідно з шифрограмою голови ВВС № 411 від 10 травня 1947 р.[в] я скерував засідателя пор. Маковського Мирослава до Окружного Військового Суду в Кракові з метою подальшого виконання своїх службових обов'язків.

Заступник начальника
Окружного Військового Суду № 5 у Кракові
м-р д-р Малиновський

Копія, машинопис.
ЦВА, Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла", 3251/3/54, а. 6.

а. Наступні звіти не публікуються. (Див. ЦВА, 3251/3/54, а.1-54). 21.V.1947 р. Військовий Суд ОГ "Вісла" перебрався до Ряшева. Після розформування ОГ "Вісла" створено Суд Оперативної Групи ВО № 5, який судив у тому ж складі до 15.V.1947 р. Див. док. 226. Обива ці суди за період від 14 травня до 15 вересня 1947 р.

засудили загалом 310 українців, в т.ч. на смертну кару — 173, пожиттєве ув'язнення — 58, 15 років ув'язнення — 40, від 10 до 15 років ув'язнення — 29, менше 10 років ув'язнення — 10 осіб.

Незалежно від Військового Суду ОГ "Вісла" й Суду ОГ ВО-V, члени УПА й ОУН як під час акції "Вісла", так і після її закінчення підлягали юрисдикції Районних Військових Суддів у Кракові, Ряшеві, Любліні, Ольштині, Щеціні й Варшаві. За дотеперішніми відомостями вони в 1945-1950 рр. засудили на смерть понад 570 українців.

б. Наказ не виявлено.

в. Шифрограми не виявлено.

1. Див. док. 68.

2. Див. док. 128.

3. На смертну кару були засуджені: 14.V.1947 р. — Петро Дмитришин ("Липа"), Теодор Герман ("Чорний") і Михайло Музика ("Сміх"); 15.V.1947 р. — Михайло Дацько і Семко Головатий ("Лісковий"). Вирок над усіма засудженими виконано 22.V.1947 р. Див. док. 152.

150

1947 р., травня 15, Загір'я. — Наказ командира 7 ДП полк. Я. Кобилянського командирам полків у справі складення списків українського і змішаного населення, досі не охопленого виселенням

Таємно

Для детального охоплення кількості осіб української і змішаної національності, що залишаються на місці, — командир дивізії

наказав:

1. Не пізніше дня 9.V.47 р. ком. 7 і 11 пп подадуть до штабу ДП докладні списки всіх осіб української і змішаної національності, яких, згідно з наказами, залишили на місці — як працівників нафтової промисловості, залізниці, СОЗ, лісників, працівників у тартаках, у фабриках і т. п.

У цих списках подати: місце проживання, місце праці, професію (нафтовик, залізничник, лісник і т.п. заняття).

На майбутнє такі списки подавати що 5 днів. Негативні донесення подавати так само. ...[a]

Начальник Штабу
VII Див[ізії] Піх[оти]
(-) м-р Калимон

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 100.

а. Пропущено пункт 2 наказу, що стосується недостатнього вишколу офіцерських кадрів щодо послугування мапою і компасом у терені.

151

1947 р., травня 15, Краків. — Інформація газети "Напшуд" про планове виселення змішаних польсько-українських родин з терену Перемиського повіту на західні землі

З огляду на підтверджений факт допомоги, яку подають УПА деякі змішані польсько-українські родини, урядові чинники доручили здійснити переселення цих родин на західні землі на підставі закону 1933 року про прикордонну смугу[1].

Ця акція з одного боку, певною мірою сприятиме боротьбі з бандами УПА, а з другого боку допровадить до цілковитого присвоєння цього елементу динамічною польськістю Повернених Земель.

Ці переселення здійснюватимуться таким чином, аби у зв'язку з ними не виникло жодних надуживань.

Цю справу на терені Перемишля контролюватимуть: староста, віцестароста і президент міста.

"Напшуд", 1947 р., 15. V., № 130.

1. У 1933 р. такого закону не схвалювалося. Мова, очевидно, про закон від 9.VII.1936 р. у справі зміни розпорядження президента ПР від 23.XII.1927 р. про кордони держави (З.З.Р.П., № 55, п. 397). Див. док. № 10.

152

1947 р., травня 16, Сянік. — Рапорт делегатури МГБ при ОГ "Вісла" міністрові громадської безпеки ген.-майорові С. Радкевичу за період від 11 до 16 травня 1947 р.[1]

Цілком таємно

...[a]**Акція переселення**

До 10.V.1947 р. виселено 43 003 особи з 240 місцевостей. До 15.V.[19]47 р. включно вивезено у 150 транспортах 49 894 особи. Досі нам доповіли про насадження у 62 транспортах 277 інформаторів. Акцію переселення закінчено у районах відповідальності I, VI і VII ДП.

Акція оселення польського населення у цих районах входить зараз у стадію планування. Досі нам бракує інформації про переадресування виселенських транспортів на станції Люблін—Освєнцім, і через це неможливо використати у найближчий час зібрані агентурні матеріали та інші, що стосуються переселених осіб. В ході агентурної роботи знайдено і знято з транспортів 159 осіб, членів організації українського підпілля.

Спроба задіяти 55 функціонерів ГМ у характері представників УБ при ком. конвоїв залізничних транспортів, попри їх спеціальну підготовку, дала негативний результат. Їхня робота не принесла жодної

оперативної користі. У зв'язку з цим ті функціонери ГМ, які повертаються після супроводу транспортів до станції розвантаження, тепер відсилаються у розпорядження відповідних комендатур ГМ і їхні функції переймуть частково самі ком. залізничних транспортів.

Акція органів ГБ і Інформації ВП

За весь час роботи делегатів ГБ на терені діяльності ОГ "Вісла" заарештовано в акції проти українського підпілля 560 осіб. З цієї кількості 475 осіб було схоплено в акціях, здійснюваних ВП. Решту заарештовано органами ГБ й Інформації ВП.

Слідча робота: з 560 осіб арештованих розподілено так:

До табору в Явожні дня 13.V.[19]47 р. відіслано 307 заарештованих[2]. У транспорті перебувало 4 попів, призначених до ув'язнення у відокремленому місці[3].

Справи 23 бандитів було передано до Прокуратури Військового Суду. З цих осіб 9 було засуджено на смертну кару за вироком Військового Суду з Кракова[6], що здійснював у Сяноку засідання у негайній формі. Засуджено:

Герман Теодор, пс. "Чорний"
Музика Михайло, пс."Сміх"
Дмитришин Петро, пс."Липа"
Головатий Семко
Дацько Михайло
Васьків Йосип[в]
Боднар Михайло
Марчак Іван
Минько Розалія[4]

Після розгляду 68 справ стверджено, що це особи польської національності і переважно не усталено доказів провини. Цих осіб, очевидно, звільнять. 13 заарештованих членів ВіН-у Інформацією IX ДП були передані до ПУГБ в Перемишлі.

Слідча секція Делегатури МГБ зараз провадить слідство у справах 136 осіб.

У транспортах переселенців було заарештовано 9 осіб, запідозрених у приналежності до банд, які збиралися виїхати з переселеними.

Мережа агентури:

Загалом завербовано:

інформаторів у транспортах	— 277	осіб
- " - залишених у терені	— 18	-"-
агентів - " -	— 1	-"-
митних агентів у ПУГБ Сянік	— 8	-"-

Різне: Дня 10.V.[19]47 р. розвідка IX ДП заарештувала 13 діючих членів ВіН, запідозрених також у співпраці з УПА. У вищезгаданої групи знайдено склад зброї.

Дня 9.V.[19]47 р. з Управління ГБ в Любачеві вирушила група з 51 особи, сформована з солдатів ВП й ГМ і 11 цивільних осіб — колишніх партизанів — з метою ведення акції боротьби з бандами партизанським методом. Акцію групи передбачено на період 3 тижнів, район діяльності — Милківські ліси. У цих лісах перебувають сотні "Калиновича" і "Шума". Зв'язок з групою мав підтримуватися через гінців.

Дня 11.V.[19]47 р. ця група була відкликана назад до Управління у Любачеві через випадок: двох членів групи застрелив третій її член, що називався Оською, функціонер ГМ. Причини вбивства не встановлені. Обставини згаданого вчинку вказують на свідомі дії Оськи. Після реорганізації групи є намір знову вислати її у терен[5].

У місцевості Завадка завербовано одного інформатора, в селі Арламів гром. Риботичі завербовано 2-го. Обидва залишаються в терені.

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 131-135.

а. Пропущено початковий фрагмент рапорту про дії ОГ "Вісла", що повторює військові донесення.

б. Йдеться про Військовий Суд ОГ "Вісла".

в. У тексті помилково: "Васко Йосип".

1. Наступних рапортів не виявлено.

2. Цей транспорт, позначений номером 3, прибув 14.V.1947 р. до залізничної станції у Щаковій. У ньому було 258 чоловіків, 49 жінок, мешканців Ліського й Сяніцького пов., засланих до табору під приводом співпраці з УПА. До Явожна, яке за 8 км, в'язнів гнали пішо під сильним ескортом солдатів КВБ. По дорозі їх били, вдавали колективну екзекуцію. Дійшло до спроби самосуду з боку місцевого населення на звістку, що конвойовані — бандерівці, відповідальні за смерть ген. Свєрчевського.

3. Їх також ув'язнили у Явожні. Це були греко-католицькі священики: о. Володимир Бозюк (1913-1969) і о. Іван Яремин (1910) з Райського, о. Остафій Хархаліс (1898) з Тісної та о.Омелян Каленюк (1880-1961) з Команьчі. З табору їх звільнили наприкінці грудня 1948 р.

4. Їх розстріляли 22.V.1947 р. в лісі біля села Лішня біля Сянока за наказом заступника командувача ОГ "Вісла" з питань безпеки, віце-міністра громадської безпеки полк. Г. Корчинського. Див. док. 181. Того ж дня разом з ними стратили ще 9 інших осіб, засуджених на смертну кару 17, 19 і 20.V.1947 р. Їх братську могилу знайдено влітку 1992 р.

5. Не виявлено інформації про повторне вислання цієї групи в терен. Ширше про тему діяльності підрозділів ВП під виглядом УПА див.док. 229 і 230.

153

1947 р., травня 16, Сянік. — Вирок Військового Суду ОГ "Вісла" у справі Розалії Минько пс. "Малина"

№ актів Ср.3/47/ОГ "В"
Вх. № 141/ОГВ/47

ВИРОК
ВІД ІМЕНІ ПОЛЬСЬКОЇ РЕЧІПОСПОЛИТОЇ
дня 16 травня 1947 р.

Районний Військовий Суд у Кракові на виїзній сесії у Сяноку в будинку Суду на вул. Костюшка № 5 у складі:

1) пор. Келтика Людвік — як голова
2) взв. Кліх Станіслав
3) капр. Стахор Станіслав — як засідателі

за участю серж. підх. Льоедля Єжи, як секретаря, у присутності прокурора к-на Праусе Яна з Військ[ової] Прок[уратури] ОГ "Вісла" й державного захисника Клоса Казимира — розглянув явну справу в терміновому порядку дня 16 травня 1947 р.

цив. Минько Розалії, д.Йосипа й Анни Андрусечко, нар. дня 16.XI.1924 р. у Станьковій пов. Лісько, яка проживає там само, українки, селянки, 4 кл. заг[альної] школи, у ВП не служила, не одруженої, без майна, правдоподібно не судженої — оскарженої у здійсненні злочину за ст. 85 КК ВП

і визнав:

Оск-на Минько Розалія д. Йосипа

винна

в тому, що вона від серпня 1945 р. до 27.IV.1947 р. у Станьковій намагалася відірвати південно-східну частину території Польської Держави, будучи чл. банди УПА під псевдонімом "Малина", виконуючи у ній функції зв'язкової — тобто в злочині за ст. 85 КК ВП і за це

засудити її

згідно ст. 85 КК ВП на смертну кару. За ст. 46 § 1 КК ВП оголосити втрату гром[адських] і гром[адянських] почесних прав назавжди.

За ст. 48 КК ВП оголосити конфіскацію всього майна засудженої на користь Скарбниці Держави.

Обґрунтування

В ході судового засідання встановлено, що оск-на Минько Розалія добровільно погодилася на приналежність до банди УПА в серпні 1945 р. За дорученням чл. тієї ж банди псевдо "Скакун"[1] виконувала функції зв'язкової між селом Станькова й Завадкою і Пашовою під псевдонімом "Малина". За дорученням "Скакуна" переносила таємну кореспонденцію УПА, скручену в трубочки. Перед тим її поінформували, що у випадку зустрічі з органами безп[еки] або ВП вона має відкинути кореспонденцію далеко від себе. Від травня 1946 р. збирала трави, з яких виготовляли ліки для хворих і поранених чл. УПА. Оск-на визнала в ході засідання, що здійснила вчинки, у яких звинувачується.

При визначенні покарання Суд взяв до уваги як обтяжуючі обставини ненависть, яку вона відчувала до Народу й Польської Держави, й активні виступи від імені банди УПА, не знайшовши жодних пом'якшуючих обставин.

За такого стану речей слід було визнати як у сентенції вироку.

Голова: (-) пор. Келтика
Засідателі: (-) взв. Кліх
(-) капр. Стахор

Згідно: Єжи Льоедль

Нинішній вирок набув чинності дня 20 травня 1947 р.

м-р др. Малиновський

Копія, машинопис.
ЦВА, Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла", 3253/3/54, а. 10.

а. У тексті помилково "У Станкові".

1. У тексті помилково "Скокон". Прізвище невідоме, командир куща, до складу якого входили, м.ін., села Станькова, Завадка й Ракова.

2. Смертний вирок виконано 22 травня 1947 р. Див. док. 149, 152 і 181. Оригінали листування Військового Суду ОГ "Вісла" з Департаментом Юстиції МНО у справі Розалії Минько були знищені 25.XII.1976 р. в Архіві Служби Юстиції МНО. Вміщена в публікованих документах юридична кваліфікація дій і форма обґрунтування вироку характерна для більшості справ українців, засуджених Військовим Судом ОГ "Вісла" на смертну кару. Див. ЦВА, ВСОГ "В", 3253/3/54, а. 1-578.

154

1947 р., травня 18, Володава. — Протокол з'їзду активу ПРП з терену Володавського повіту[1]

Порядок денний:

1. Відкриття.
2. Справи репатріації.
3. Дискусія.
4. Пропозиції.

до 1) Зібрання[2] відкрив тов. Хмелевський, 1-й секр. Пов[ітового] Ком[ітету] ПРП у Володаві, надаючи потім слово представникові Воєв[одського] Ком[ітету] ПРП тов. Висоцькому.

до 2) Тов. Висоцький висвітлив загальні справи репатріації, спираючись на обіжник Пов. Ком. ПРП у Володаві, який долучається до нинішнього протоколу[3].

до 3) У дискусії виступили:

а) тов. Хмелевський, просячи про список працівників і їхніх родин, який має бути поданий до 23.05.1947 р.;

б) тов. Кунах, пояснюючи, що шкідливі елементи є як української, так і польської національності і ми повині трактувати їх однаково і я пропонував би вислати делегацію Воєв. Ком. ПРП до ЦК[a];

в) тов. Гресь Стефан, просячи пояснити, чи репатріація є примусовою, а якщо так, то яке є розмежування між укр[аїнцями] й пол[яками], коротше кажучи, кого ми маємо вважати укр[аїнцем], а кого пол[яком], на це питання відповіді не прозвучало;

г) тов. Тарасюк Антоній, який просив пояснити, чи переселення укр[аїнського] населення на західні терени вимагає партія, її накази ми завжди виконаємо, а якщо ні, то цю справу необхідно докладно розглянути в партійних органах, аби все здійснити на засаді національного рівноправ'я;

д) тов. Занюк Павло, який тільки поставив запитання, чи репатріація стосується виключно укр[аїнського] населення, чи загалом всіх, на це питання відповіли згідно з обіжником Пов. Ком. ПРП;

е) тов. Ваврищук Матвій, який підтвердив слушність лінії Тарасюка, пояснюючи те, що якщо переселення укр[аїнського] населення відбудеться без огляду на їхнє наставлення та без огляду рівного національного трактування як поляків, так і українців, то це буде незгідним із засадами марксизму. Також, що виселенням укр[аїнців] не вдасться знищити банд, оскільки пов'язані з ними елементи вже зараз приготувалися до цього, а отже, загалом, справи безпеки треба залишити органам УБ;

є) тов. Туренець Антоній, кажучи, що кожного члена партії слід трактувати нарівні, тобто без різниці національності, що буде згідне з засадами демократичної конституції і що член партії укр[аїнської] національності досі вірно працював для Демократичної Польщі, тобто своєї вітчизни, що можуть довести результати виборів на терені нашого повіту, у яких брали участь у більшості члени ПРП укр[аїнської] національності. Але якщо ми повинні виїхати, то нас повинні трактувати нарівні з поляками. Дискусію закінчив тов. Висоцький, ще раз прокоментувавши обіжник. Додатково на основних положеннях обіжника зупинився тов. Яркевич, одночасно підтримавши пропозицію вислати делегацію до відповідних властей.

до 4) У пропозиціях на підставі попередньої дискусії обрано делегацію, яка має вирушити від Воєв. Ком. ПРП до ЦК, у складі: 1) тов. Ваврищук Матвій, 2) Гресь Стефан, 3) Туренець Антоній, які на підставі повноваження, наданого з'їздом, ухвалять резолюції[4], яку подадуть відповідним властям[5]. На цьому з'їзд закінчено співом "Інтернаціоналу".

Вів протокол
тов. Андреюк Василь

Голова з'їзду 1-й секр[етар]
Пов. Ком. ПРП у Володаві
тов. Хмелевський Мар'ян

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX/27, а. 41-42.

а. Йдеться про Центральний Комітет ПРП.

1. Див. док. 171.

2. У з'їзді брало участь 40 делегатів.

3. Див. додаток № 1.

4. Має бути "резолюцію". Див. додаток № 2.

5. Секретар Воєводського Комітету в Любліні С. Шот не дав згоди на поїздку делегації до ЦК ПРП.

Додаток № 1[а]

Обіжник

До секретарів осередків Польської Робітничої Партії

У зв'язку з переселенням українського населення на Західні Землі Повітовий Комітет Польської Робітничої Партії у Володаві звертається до секретарів, щоб вони на засіданнях партійних осередків пояснювали товаришам про акцію переселення як про річ, важливу для кожного члена ПРП.

Зі східних повітів Люблінського[б] в-ва українське населення, яке добровільно зголоситься на виїзд на Західні Землі, ті землі, які багатші від східних, забудівля і культура стоять на високому рівні, отримають[в] допомогу й опіку, транспорти й будуть вирізнені при оселенні. Але ті, хто противитиметься, як II-га група, підлягатимуть військовим владам. Щоб уникнути непорозуміння, слід оголосити у громадах і осередках, де живе українське населення, про необхідність зайняти позицію у цій справі. Вірячи у бойовитість і зрозуміння членів ПРП, Повітовий Комітет не помилиться у надіях щодо повного зрозуміння цієї справи.

Західні Землі — це скарб, на якому мусить бути добрий господар. Німці зараз залишають у доброму стані й лише швидке оселення українського населення з Люблінського[б] в-ва дадуть[в] гарантії утримання цих господарств на такому самому рівні.

Західні Землі — це терен для людей, що працюють на землі, на фабриках і в установах, це основа народного господарства. Два мільйони німців[г] буде виселено в цей час, а на їх місце слід поселити населення зі східної і центральної Польщі.

Західні Землі — це заповідник землі і фабрик, що потребують робочих рук для праці. Репатріація українців з Польщі до Радянського Союзу повністю припинена Репатріаційною Комісією як з одного, так і з другого боку. Пропагандистські чутки-нашіптування про те, що українське населення у прикордонній смузі виселятимуть на Сибір, вигадані реакційними елементами і їх слід розвіяти як фальшиві. Польське населення переселяти не будуть.

Секр. Пов. Ком. ПРП
(-) Мар'ян Хмелевський

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-27, а. 41-42.

а. Дата обіжника відсутня.

б. В оригіналі з малої літери.

в. Так в оригіналі. Має бути в однині.

г. В оригіналі з малої літери.

Додаток № 2

РЕЗОЛЮЦІЯ

Підсумовуючи внесок у будівництво Демократичної Народної Польщі, зроблений членами ПРП Володавського[а] пов. української національності, від боротьби з окупантом і постачання людського матеріалу на фронт та організації осередків ПРП й УБ на терені Люблінського[а] в-ва на початку і внесок крові наших партійців у період праці, майбутня евакуація на західні терени партійців та нашого населення — вважаємо за ...[б] кривду, так що виконання замірів виявить брак тактики трактування рівноправності членів і знизить запал праці членів і населення, і дасть привід для жирування чинникам нечесної реакції. З огляду на вищевказане просимо про рівноправне трактування у акції переселення без огляду й національних ухилів, бо цього вимагає інтерес добробуту національностей Речіпосполитої, віддаючи справу переселення населення нашого повіту під зверхнє управління місцевих влад безпеки.

Підписали: 1) тов. Ваврищук М.[в]
2) тов. Ґресь С.
3) тов. Туренець А.

Схвалив Пов. Ком. ПРП у Володаві

1-й секретар
(-) тов. Хмелевський Мар'ян

Під текстом дописано від руки: "дня 22.V.47 р. делегація
з Володави тов. Ваврищук
з Парчева -"- Тарасюк"

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-2, а. 44.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Два слова замазані червоною тушшю, нечиткі.

в. Тут і далі підписи оригінальні.

155

1947 р., травня 19, Варшава. — Шифрограма № 96 начальника Департаменту Служби Юстиції МНО і головного прокурора ВП підполк. Г. Гольдера начальникові Військового Суду ОГ "Вісла" м-ру М. Малиновському і військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе

Цілком таємно

1. Розпорядження і вказівки, видані заст. голови Верховного Військового Суду, затверджую і наказую суворо їх виконувати[1].

2. Санкції на вміщення підозрілих у таборах відокремлення[а] надавати лише у випадках подання доказів, що обґрунтовують тимчасовий арешт[2].

3. Звіти про роботу надсилати що 5 днів через гінця[3].

Пункт 2 повністю підкреслений червоним олівцем і до нього дописано від руки: "підполк. Праусе — вважаю, що в цій справі ви повинні зателефонувати до Гольдера. Моссор. 21.5.47".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 444.

а. Йдеться про концентраційний табір у Явожні.

1. Документів не виявлено.

2. Командування ОГ "Вісла" не дотримувалося цих розпоряджень. На це, зокрема, вказує приписка ген.-майора С.Моссора. Арешти серед українського населення здійснювалися на підставі проскрипційних списків, опрацьованих функціонерами УГБ, делегованими до ОГ "Вісла". Затриманих ув'язнювали в ПУГБ, де протягом принаймні двох тижнів піддавали брутальним допитам. Особи, яким було доведено співпрацю з УПА чи ті, які признались у цьому під тортурами, потрапляли до Військового Суду ОГ "Вісла" й у Районні Військові Суди в Любліні, Ряшеві й Кракові. Всіх інших, щодо яких не виявлялося доказів для обґрунтування продовження тимчасового ув'язнення, збірними транспортами вивозили до концтабору в Явожні.

Укінцевій фазі виселенської акції ген.-майор С. Моссор видав наказ № 010, доручаючи командирам підпорядкованих йому частин заарештовувати й ув'язнювати в таборі у Явожні українців, які без згоди органів безпеки поверталися з західних земель до місцевостей, звідки їх виселили, м.ін. по залишене майно. Подібне розпорядження видало Центральне Правління ДРУ. Див. док. 213 і 216.

3. Звіти про діяльність Військового Суду ОГ "Вісла" складалися що 15 днів голові Верховного Військового Суду й начальникові Департаменту Служби Юстиції МНО. Див. док. 149. Звітів військового прокурора ОГ "Вісла" не виявлено.

156

1947 р., травня 20, Варшава. — Протокол № 23 засідання Державної Комісії Безпеки

Таємно

Присутні: голова — міністр громадської безпеки ген.-майор Радкевич, ген.-лейт. Спихальський, ген.-полк. Корчиц, ген.-майор Моссор, ген.-майор Светлік, полк. Метковський[1], полк. Корчинський, полк. Нарбутт, полк. Шанявський, полк. Пшонський[2], полк. Воднар, віце-міністр Вольський.

Порядок денний:

А) Результати діяльності ОГ "Вісла" у І фазі дій.

Доповідають — ген.-майор Моссор, полк. Корчинський.

Б) Дискусії над пунктом 1.

А. Результати діяльності ОГ "Вісла" у І фазі дій

1. Доповідь ген.-майора Моссора.

а) Боротьба з бандитами УПА є головним завданням, передбаченим планами Опер[ативної] Групи "Вісла". Якщо у перші дні діяльності ОГ зверталася надто мала увага на боротьбу з бандами, то ця помилка була негайно виправлена. Зараз банди УПА розпорошились у терені і не приймають боротьби. Крім того, краще орієнтуючись у терені, вони якнайкраще його використовують, перевищуючи маневрові можливості частин ОГ, що створює великі труднощі у боротьбі з бандами з метою їх цілковитого знищення.

У ході ліквідації було розгромлено цивільну теренову мережу УПА, порушено матеріальну базу банд (схрони, припаси продовольства і т.п.) та зв'язок (пункти збору донесень, архіви і т.п.). Дотеперішні результати ОГ "Вісла" у боротьбі з бандами УПА містить "Звіт з І фази дій".

Хоча на терені діяльності ОГ "Вісла" вже знищено основи для подальшого існування організації УПА, та остаточна ліквідація бандитизму все-таки настане не швидко. Банди УПА надалі боротимуться, оскільки це єдиний вихід для підримання їх існування.

б) Акція переселення. У перші дні акції мали місце певні недопрацювання, що полягали, напр., у перевантаженні людьми збірних пунктів, створенні для них труднощів при забиранні з собою майна, певні форми брутального ставлення деяких командирів до виселених і т. п. Але ці недоліки було виправлено і надалі перебіг акції увійшов у нормальне русло. Кількість виселених подано у "Звіті ОГ "Вісла" у І-й фазі діяльності"[a].

в) Пропозиції щодо остаточного опанування терену після закінчення дій ОГ "Вісла" були б такими:

1. Розбудова розвідувальної мережі УБ як на теренах, охоплених діями ОГ "Вісла", так і на прилеглих теренах.

2. Залишення 3 батальйонів ВВБ у містах Балигород, Бірча, Любачів після відходу ОГ "Вісла" з терену.

3. Залишення 8 ДП (без артполку і 36 пп) до вересня ц.р. та одного полку цієї дивізії до весни 1948 р. У разі залишення дивізії на її терені слід надати їй якнайбільшу допомогу, оскільки від часу закінчення воєнних дій дивізія постійно перебуває у акції проти банд.

4. У кожному селі, заселеному польським населенням, слід виставити пост ГМ. Забезпечення дільниць на поселенських теренах вимагатиме близько 500 функці[онерів] ГМ.

5. Під час акції виселення слід було б звернути увагу особливо на організацію ДРГМ на теренах, охоплених оселенням. ДРГМ став би справжньою охороною місцевого населення перед бандами.

6. У півд.-сх. виступі від м.Балигорода, де залишається пустка, слід звернути особливу увагу на організацію прикордонної служби, враховуючи при цьому 1-й маневровий батальйон, завданням якого була б боротьба з бандитизмом у цьому виступі.

7. Дуже велику допомогу при викритті в терені окремих бандитів чи дрібних бандитських груп надають треновані собаки. Слід наголо-

сити на забезпеченні оперативних груп достатньою кількістю службових собак[3].

г) Акція оселення. За приблизними підрахунками на теренах ОГ "Вісла" в момент початку акції перебувало близько 15 % польського населення. Під час виселення українського населення польське населення було зосереджене в певних осередках. Акція оселення на цих теренах охопить безземельне й малоземельне польське населення з півн. і зах. повітів Ряшівського[6] в-ва. Ця акція, на мою думку, почнеться за тиждень.

Незалежно від того, що польське населення переважно займатиме незнищені господарства, оброблену і значною мірою підготовану до збирання врожаю землю, однак це населення потребуватиме допомоги як транспортом, так і фінансової, і цю допомогу повинно надавати ДРУ.

д) Персональні справи. Найкращим командиром дивізії є: ком. 6 ДП - полк. Сеніцький, крім того, добре працюють також ком. 7 ДП — полк. Кобилянський і ком. 8 ДП — полк. Бєлецький. Натомість ком. 9 ДП - полк. Величко виявив найслабші здібності організатора у боротьбі з бандитизмом.

1. КВБ — воює добре, але в межах усієї діяльності дивізії відчувається брак досвідчених офіцерів.

2. СОЗ — працює добре. У цілому в акції "Вісла" виявляє багато позитивної ініціативи.

е) Забезпечення і бюджет. Забезпечення ОГ "Вісла" організоване добре і не виявляє недоліків чи труднощів. Щодо бюджету ОГ "Вісла" досі невідомо, у якій якості буде затверджено бюджет для частин, які беруть участь у акції ОГ "Вісла".

II. Полк. Корчинський. Дієву боротьбу з бандитизмом гарантує добре організована агентура в терені й достатня кількість війська. Початковий період акції ОГ виявив цілковитий брак агентурної розвідки, що викликало значні труднощі у боротьбі з бандами. З іншого боку УПА володіла сильно організованою власною цивільною тереновою мережею, з якої банди черпали відомості про всі пересування військ. Отож одним із перших завдань ОГ була ліквідація розвідки УПА та її мережі зв'язку. Значною мірою до цього спричинилася акція виселення, яка позбавила банди підтримки місцевого наседення, утруднюючи їм можливість командувати. Але зараз трапляються випадки, що співпрацівники банд, які входять до складу теренової мережі, втікають до лісу.

Найважливішим актуальним завданням є оселення покинутих сіл польським населенням, забезпечуючи його шляхом негайної організації ДРГМ.

Б. Дискусія

I. Віце-міністр Вольський.

а) У початковий період акції переселення транспорти перевозили до місць призначення населення, позбавлене значної частини його майна, навіть худоби. Зараз ця справа поліпшилася.

б) Не манш важливим питанням на теренах ОГ "Вісла" є концентрація зерна й коренеплодів, які ще залишились у господарствах виселених і які не зможуть перебрати нові поселенці. Ці припаси слід було б якнайшвидше передати державі.

в) Незалежним від усіх інших питань є питання регулювання потоку транспортів з переселюваним населенням до місць призначення. Намірне нагромадження їх у одному місці ускладнює справи, пов'язані з оселенням.

II. Полк. Метковський. Результати акції переселення виявилися дуже добрими, натомість у недостатній мірі ведеться боротьба з бандитизмом. До певної міри це спричинене фактом, що місцеві влади безп[еки] надали ОГ надто мало матеріалу про організацію банд у терені і цей матеріал ОГ "Вісла" мусила здобувати шляхом власної розвідки.

Питання боротьби з бандитизмом особливо важливе в цьому терені, бо з моменту відходу війська бандитизм знову почне загрожувати новооселюваному населенню.

Принциповим завданням повинно бути передусім: орієнтація на цілковиту ліквідацію бандитизму в терені, а лише наступним — акція переселення.

III. Полк. Нарбутт. Боротьбу з бандами слід провадити малими групками війська та оганізацією ДРГМ з новооселюваного населення.

IV. Ген.-полк. Корчиц. Порівняно короткий період діяльності ОГ "Вісла" не міг дати поважних результатів у боротьбі з бандитизмом. УПА є суворо законспірованим підпіллям, а її ліквідація вимагає довшого часу. Тим не менше, якщо теренова база УПА знищена, то можна сподіватися, що банди вже не зможуть утриматися. Подальше забезпечення терену повинна перейняти ДРГМ, оскільки з огляду на демобілізацію, яка здійснюється у війську, не буде можливості продовжити передбачений період діяльності ОГ "Вісла".

V. Мін. Радкевич. Загальну оцінку операцій ОГ "Вісла" слід вважати позитивною. Акція забезпечила поважні успіхи в напрямку опанування терену. З іншого боку, належить ствердити, що остаточне розв'язання українського питання повинно йти по лінії рішучої розправи з реакційним елементом, що має вестися паралельно з акцією виселення. Якщо така розправа не матиме місця, то слід вважати, що питання не буде розв'язане. Крім того, під час боротьби не застосовувалися методи, осягнуті на підставі дотеперішнього досвіду.

Друга фаза дій ОГ "Вісла" повинна відрізнятися підвищеною активністю в напрямку боротьби з українською реакцією. Незалежно від цього в Люблінському[6] й Краківському[6] в-вах мусять бути організовані спеціальні групи для ліквідації банд, що переходять на терен цих воєводств.

На теренах, заселюваних польським населенням, ГМ буде організована, причому, незалежно від цього, Гол[овне] К[омандування] ГМ розпочне організацію ДРГМ.

План оселення українського населення на теренах окремих воєводств не був конкретизований місцевими (повітовими) владами ДРУ, внаслідок чого скерування населення до окремих сіл здійснювалося хаотично. З метою впорядкування цих справ повинні бути негайно виконані плани розподілу українських осадників по окремих повітах і селах[4].

Вів протокол: полк. Пшонський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 55-60.

а. Не публікується. Найістотніша інформація щодо I фази дій ОГ "Вісла" включена до кінцевого звіту (див. док. 224). За звітом з діяльності ОГ "Вісла" за час від 28.IV. до 21.VI.1947 р. виселено 94 291 особу в 291 транспорті, вбито 368 солдатів УПА, полонено 275, виконано 61 смертний вирок, до табору в Явожно вислано 1830 осіб. Див. ЦВА, КВО № 7, IV. 204, т. 99, а. 241-248.

б. В оригіналі з малої літери.

1. Мєтковський Мечислав, II віце-міністр громадської безпеки, наглядав за департаментами: V-політичні партії, профспілки, шкільні організації; VII — розвідка за кордоном; XI — боротьба з церквою.

2. Пшонський Михайло, полковник ВП, заступник начальника III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП. Нар. 5.X.1913 р. в Пукасівці біля Кам'янця-Подільського. З серпня 1941 до травня 1944 р. служив у Червоній Армії. У червні 1944 р. скерований до Війська Польського, почергово виконував обов'язки: начальника Оперативного Відділу 1 Корпусу Піхоти ВП, заст. начальника Оперативного III Відділу Генерального Штабу ВП (з 15.VIII.1945); заст. начальника III Відділу (з 6.II.1946); начальника Штабу Варшавського Округу (з 12.VIII.1947); начальника Штабу Військ Охорони Прикордоння (з 11.III.1949) і командувача ВОП (19.III.1951-VIII.1955). 20.VIII.1955 р. виїхав до Москви.

3. Див. док. 163-165.

4. Див. док. 223.

157

1947 р., травня 22, Варшава. — З протоколу № 11 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП[1]

Присутні: тов.Веслав, Томаш, Замбровський, Берман, Мінц, Спихальський, Радкевич.

Порядок денний:

1. Справа Універсальних Магазинів.
2. Виконавчі розпорядження до ухвал.
3. Платня державних працівників.
4. Справи, пов'язані з ПСП.
5. Різне.

...[a]До п. 5 пор[ядку] ден[ного].

3. Інформація тов. Радкевича про перебіг української акції. Вже вивезено 57 тис. Банди оцінюються у 2000 осіб. Слід приготувати місце для переселення людей з II етапу.

Вела протокол
(М. Руткевич)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 82-83.

а. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських справ.
1. Див. док. 178.

158

1947 р, травня 23, Ряшів. — Інструкція про боротьбу з УПА у другій фазі акції, опрацьована Штабом ОГ "Вісла"

Таємно

1. Характеристика банд після закінчення І-ї фази дій

У результаті операцій, здійснених у І-й фазі дій частинами, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла", банди зазнали поважних втрат в людях, а передусім втратили бази постачання.

У результаті дій банди втратили сталі місця зустрічей і збірні пункти, внаслідок чого було дезорганізоване комадування і зв'язок між окремими бандитськими групами, порозкидуваними в терені. Банди, як випливає з захопленого листування, у фатальному стані під оглядом забезпечення продовольством, одягом і санітарними матеріалами. Бойовим групам бракує набоїв і зброї. Моральний стан банд поважно похитнувся.

З іншого боку, акція переселення українського населення позбавила банди основної бази постачання і моральної підтримки в терені.

Однак і досі існують дрібні бандитські групи, час від часу вони навіть чинять несподівані грабункові напади, існують і працюють їхні штаби й командування, але ця робота хаотична й нескоординована.

З огляду на розпорошення банд у терені безсенсовною є організація великих операцій, здійснюваних за участю великих сил.

Боротьбу з бандами УПА у 2-й фазі слід організувати згідно з такими вказівками:

1. Організувати мережу розвідувальних взводів, які, безупинно перешукуючи терен, виявлятимуть бункери, здобуватимуть полонених і на підставі найсвіжішої інформації, здобутої таким чином, встановлюватимуть місця перебування банд і їх пересування у терені. Здобуті відомості слід негайно використовувати й переказувати до штабу ОГ "Вісла".

Розвідувальний взвод повинен налічувати не менше 25-30 осіб. До складу взводу має увійти представник УБ. Крім того, взводові надавати поліційних собак, які відшукуватимуть бандитські схрони й

табори. У розпорядження розвідувального взводу слід надавати один-два автомобілі для швидкого перекидання відділу в разі потреби, а також виділяти радіостанції РБМ разом з радіоданими для підтримання зв'язку з сусідніми розвідувальними взводами й оперативними групами, що діють у терені.

2. Організувати рухомі маневрові групи кількістю до 100 осіб, які забезпечити швидкими транспортними засобами й засобами зв'язку. В разі отримання відомості про місцезнаходження банди чи шлях її відступу використовувати маневрові групи:

— для здійснення блискавичного маневру, який мусить замкнути всі можливі ущелини й дороги, якими банда могла б вислизнути, або перетинати шляхи відступу банди;

— для проведення рішучої акції знищення виявленої банди.

Маневрова група може досягнути позитивних результатів тільки за умови утримання тісного зв'язку і взаємодії з розвідувальними взводами й оперативною групою, до якої вона призначена.

Маневрова група повинна постійно утримуватися у повній готовності так, щоб кожної хвилини бути готовою вирушити негайно після отримання наказу.

Автомобілі, виділені групі, утримувати в постійній готовності. Вони мусять мати необхідну кількість бензину. Водіїв розмістити поблизу машин.

До складу як розвідувальних взводів, так і маневрових груп виділити найкращих офіцерів, підофіцерів і рядових.

До кожної маневрової групи прикріпити групи саперів з усіма засобами й матеріалами для розміновування, мінування і знищення бункерів. Забезпечити весь особовий склад маневрової групи сухим провіантом на 5 днів і одною одиницею вогню. Офіцери й підофіцери, які входять до складу маневрової групи, повинні старанно ознайомитися з характером терену, в якому, можливо, будуть діяти. Організовувати, по можливості якнайчастіше, тактичні навчання, під час яких ґрунтовно освоїти:

а) швидку орієнтацію у читанні карти;

б) вибір з карти шляхів, що надаються до проїзду автомобілями і т.д.

Крім того:

— приготувати весь особовий склад до нічних дій;

— довести до досконалості вміння організовувати засідки і здійснювати переслідування;

— опанувати розпізнавальні знаки й умовні сигнали взаємодії.

Усю додаткову підготовку скерувати на специфічні умови місцевого терену. Організувати оперативні групи у складі 100-150 осіб. Ці групи мають завдання негайно після отримання повідомлення від розвідувальних взводів приступити до опрацювання плану і здійснення операції проти банди, переслідувати її аж до цілковитого винищення до останнього бандита.

Планування операції повинно відбуватися в умовах тісної співпраці і взаємодії з усіма групами, що діють у терені.

Оперативна група має бути наставлена на цілковиту ліквідацію даної банди, тому потрібно організувати стільки оперативних груп, скільки банд, за перевіреними даними, діє у терені відповідальності окремих дивізій. Оперативна група переслідує банду без перерви, без огляду на чий терен відповідальності банда відступає. Всі командири зобов'язані взаємодіяти й надавати всіляку допомогу на вимогу командира оперативної групи, яка переслідує банду.

У разі зустрічі з іншою бандою під час погоні командир оперативної групи надалі виконує завдання, виділяючи частину сил для боротьби з зустрінутою новою бандою і негайно доповідає про це командирові дивізії, який повинен якнайшвидше вислати підмогу.

При здійсненні дій особливу увагу звертати на яри, окопи, схрони і т.п., так само й на дерева й кущі, де, як виявлено, бандити ховаються від погоні. Якнайчастіше використовувати поліційних собак, які можуть значно полегшити вистеження бандитів, що ховаються.

Всю акцію організувати так, щоб не дати бандитам ні хвилини спочинку. Обшукувати кожен лісок, кожен закуток терену, переслідувати всюди й бити без зупинки й перепочинку. Нищити схрони, криївки і знайдені припаси продовольства й матеріалів. До максимуму збільшити рухливість власних груп і відділів у терені.

Штаб оперативної групи повинен складатися з ком. групи, начальника штабу й представника УБ.

II. Організація розвідки, засідок і маршів

Організація і здійснення боротьби з бандитами, погоня, здобування і знищення бункерів містяться у попередній інструкції про боротьбу з бандами УПА № 089/Оп від 3.05.1947 р.[1]

Начальник Оперативного Відділу
Оперативної Групи "Вісла"
підполк. Коссовський

Начальник Штабу
Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 82, а. 20-23.

1. Див. док. 124.

159

1947 р., травня 23, Варшава. — Шифрограма № 436 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору

Цілком таємно

Міністр промисловості й торгівлі надіслав Центральному Об'єднанню Промисловості Рідкого Палива у Кракові листа № дес/7/а/00/2 від 12 травня ц. р.[1], наказуючи звільнити працівників, охоплених виселен-

ням, чи перевести їх до закладів, розташованих поза тереном, охопленим виселенням, за згодою переселенських влад.

У зв'язку з цим доручаю генералові включити працівників нафтової промисловості української і змішаної національності в рамки головної переселенської акції.

На полі дописано від руки: "підполк. Сідзінський. Прошу з'ясувати цю справу. 23.5.[1947]. Моссор".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 454.

1. Див. док. 147.

160

1947 р., травня 24, м.п. — Шифрограма № 138 начальника Штабу 9 ДП підполк. Е. Ґінальського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору

Доповідаю, що командир 11 пп доповів: у лісах, координати (1422), знайдено написи на деревах з датою 19 і 20 травня 1947 р., що скеровують усіх членів банд до Бескидів, де має бути збір.

На полі дописано від руки: "Начальник Штабу. 1. Подати в донесенні до МНО; 2. З'ясувати, що це означає (які околиці гір) назва "Бескид"; 3. Повідомити ком. 6 ДП. 25.5.[1947]. Моссор".

Оригінал, машинопс.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 460.

161

1947 р., травня 25, м. п. — Шифрограма № 35 заступника командира 6 ДП підполк. М. Санака комавдувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору

Цілком таємно

Доповідаю, що в селах у південній частині пов. Ясло проживають цигани греко-католицького обряду.

Прошу відповісти, чи вищевказаних слід виселити, чи залишити на місці[1].

На полі дописано від руки: "Начальник Штабу. Відп[овісти]. Трактувати індивідуально — залежно від вартості і лояльності. Моссор. 25.5.[1947]".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 463.

1. Циганів, які жили в селах біля Дуклянського перевалу, м.ін. у Зиндрановій, Тиляві, виселили разом з українським населенням.

162

1947 р., травня 26, Сянік. — Лист командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора командувачеві Люблінського округу ген.-лейтенантові Б. Зарако-Зараковському у справі розширення меж дій ОГ "Вісла" на терен Люблінського воєводства

Цілком таємно

З огляду на те, що після місячної інтенсивної діяльності Оперативної Групи за період її дій у терені й північна її границя зараз уже видима для керівництва банд УПА, з'являється можливість використання теренів ВО 7 як сховку для банд.

Прагнучи створити у їх свідомості переконання, що ця акція сягає далі на північ, прошу започаткувати на терені свого Округу, зокрема в районі пов. Томашів Любельський і Володава, подібну акцію, а саме:

а) організацію боротьби з бандитизмом;

б) переселення українського населення на терен Повернених Земель.

Для полегшення цієї роботи надсилаю в додатку для використання продумані інструкції[1], щодо переселення.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
генерал-майор Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512 а. 318.

1. Див. док. 63, 65, 71, 73 і 75.

163

1947 р., травня 26, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора у справі поліційних собак, призначених для боротьби з УПА

Таємно

У зв'язку з призначенням до Вашої Дивізії[1] поліційних собак командувач Оперативної Групи "Вісла"

наказав:

1. Взяти на харчування виділених провідників і собак на основі наявних у них продовольчих атестатів.

2. Звернути особливу увагу на догляд і опіку над призначеними собаками, оскільки вони мають високу військову вартість, а їх виховання й вишкіл є дуже марудним і коштовним.

Начальник Штабу Оперативної Групи
"Вісла" (-) підполк. Коссовський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 78, а. 39.

1. Наказ отримали командири 3, 7, 8 і 9 ДП та 12 пп. Див. також док. 164.

164

1947 р., травня 26, Ряшів. — Розпорядження № 7 начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського щодо використання поліційних собак у боротьбі з УПА

Таємно

Для полегшення розвідки й простішого виявлення слідів бандитів під час втечі і їх лігв командувач Оперативної Групи "Вісла"

наказав:

1. Призначити частинам спеціально дресированих собак разом з обслугою за такою рознарядкою:

3 Дивізія Піхоти	—	3 собак
7 - " -	—	4 - " -
8 - " -	—	4 - " -
9 - " -	—	3 - " -
12 полк піхоти	—	3 - " -
Резерв Воєв. Ком. ГМ	—	3 - " -
Разом	—	20 собак

2. Використовувати собак тільки згідно з доданою інструкцією[1].

3. Для поліпшення методів використання собак детально доповідати про всі спостереження і зауваження про їх використання у боротьбі з бандитизмом, зокрема в самих операціях.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-) полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 78, а. 40.

1. Див. док. 165.

165

1947 р., травня 26, Ряшів. — Інструкція Штабу ОГ "Вісла" щодо використання поліційних собак для боротьби з частинами УПА

Таємно

Поліційні собаки є одним із дуже важливих засобів у боротьбі з бандами. Їх уміле використання дасть змогу легко відшукувати табори й бункери банд, а також полегшить погоню й виловлювання в терені бандитів.

З метою найраціональнішого використання поліційних собак слід дотримуватися таких засад:

1. Поліційних собак надавати розвідувальним взводам і оперативним групам, які вирушають до акції на підставі конкретних даних про банду, або ж тим, які зійснюють погоню. При цьому слід пам'ятати, що поліційна собака може повести по слідах, якщо дати їй обнюхати предмет чи місце, де перебував бандит, не пізніше, як через 15-20 годин після того, як бандит покине дане місце чи предмет.

До кожного патруля з поліційною собакою, крім провідника, щоразу додавати групу солдатів чисельністю не менше взводу й більше, залежно від того, з яким завданням виходить патруль і в якому терені має діяти.

У дотеперішніх операціях траплялися випадки, що банді, яка докладно знала терен, вдавалося вислизнути з-під удару з безпосереднього зіткнення з нашими відділами, або ж сильним ударом в один пункт кільця оточення розірвати його і зникнути в терені, як це мало місце 22 ц.м. під час бою 12 пп з бандою "Громенка". У таких випадках слід негайно використовувати собак, які поведуть відділ переслідування по слідах банди, що відступає. Собака доведе до будь-якого місця, де може ховатися банда.

Неодноразово відділи виявляли під час дій свіжопокинуті табори банд, у яких знайдено ряд покинутих у поспіхові предметів. У таких випадках не затоптувати слідів, натомість пустити собаку з провідником на відкриті місця, дати обнюхати знайдені предмети й тихо просуватися за собакою, що йтиме по слідах, зберігаючи повну бойову готовність для зустрічі можливої засідки банди.

Провідник з собакою повинен просуватися дещо попереду, але під охороною вивідачів. У разі зіткнення з бандою провідника з собакою слід умістити в безпечному місці, а в разі оточення банди його треба вмістити при ударній групі на відстані 200-300 м поза кільцем, що оточує банду. В разі прориву банди ця група негайно переходить до рішучого переслідування, використовуючи надану собаку.

Як максимальну норму безперервної роботи собаки слід прийняти 6 годин, після чого собаку треба нагодувати. До наступної роботи собаку можна використати після 6 годин відочинку. Робота змучених собак не дає ефективних результатів. Слід абсолютно уникати використання собаки в тих випадках, коли немає певності, що дане місце чи предмет були покинуті бандою 15-20 годин тому.

2. За раціональне використання поліційних собак, за безпеку провідника й собаки відповідають особисто командири підрозділів, до яких було прикріплено патруль.

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
(-) підполк. Коссовський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 78, а. 41-42..

166

1947 р., травня 26, м.п. — Шифрограма № 23 командира 6 ДП полк. В. Сеніцького начальникові Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінському

Цілком таємно

Дня 26 ц.м. почалася акція виселення. Прошу про доставлення залізничного транспорту до Коросна на 5.00 28 травня, до Ясла на 14.00 28 травня.

Для орієнтації подаю, що залізничні транспорти в Яслі й Коросні будуть потрібні на 29 травня, на ранішні години, так само й на наступні дні, з огляду на велику акцію переселення на терені повіту Горлиці, яку я збираюся здійснити.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 467.

167

1947 р., травня 27[a], Варшава. — Інструкція начальника Департаменту Служби Юстиції МНО й верховного прокурора ВП підполк. Г. Гольдера військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе щодо процедури виконання смертних вироків над засудженими солдатами УПА

Цілком таємно

Смертні вироки, видані Військовим Судом [Оперативної] Групи "Вісла" виконувати негайно після оголошення вироку. Вищесказане стосується лише "Упівців".

Цей лист після прийняття до відома і ствердження цього своїм підписом передати до актів Групи "Вісла" в руки ген. Моссора[1].

Начальник Департаменту Служби Юстиції
Міністерства Національної Оборони
і Верховний Військовий Прокурор
підполк. Генрик Гольдер[6]

Під текстом документа округла печатка з легендою: "Військо Польське — Верховна Прокуратура".

На полях документа дві дописки від руки:

"Читав. Ряшів, 27.5.47 р., 15.30. К-н Праусе".

"Начальник Штабу. Зберігати в актах суворо таємних. 28.5.1947. Моссор".

Оригінал, рукопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 615, а. 11.

а. Дата надходження листа.

б. Прямокутний штамп і оригінальний підпис.

1. Смертні вироки, видані Військовим Судом ОГ "Вісла", затверджував ген.-майор С. Моссор. На практиці рішення про виконання вироку приймав його заступник з питань безпеки, віце-міністр громадської безпеки полк. Г. Корчинський. Див. док. 181.

До моменту видачі інструкції, за період від 14 до 20 травня 1947 р., засуджено на кару смерті 19 осіб. Всіх стратили 22 травня 1947 р. Після отримання інструкції, згідно з наказом полк. Г. Гольдера, вироки виконували негайно після закінчення процесу. Така доля спіткала, зокрема, 30 осіб, засуджених від 3 до 13 червня 1947 р. Згодом вироки виконували, як правило, протягом 4-7 днів. На 176 смертних вироків, виданих за період від 15 травня до 10 вересня 1947 р., право помилування використано лише щодо 8 осіб. Див. ЦВА, Військовий Суд ОГ "Вісла", 3253/3/54, а. 1-609.

168

1947 р., травня 28, Ряшів. — "Проект остаточного впорядкування південної і східної прикордонної смуги", опрацьований Штабом ОГ "Вісла" і присланий на затвердження міністрові національної оборони Польщі М. Жимерському

Цілком таємно

I. Доповідаю, що акція боротьби з бандами й переселення українського населення вже розширена на захід аж по Криницю і протягом найближчих трьох днів буде розширена на північ, аж по Володаву включно. Близько 5-8 червня на терен Люблінщини буде перекинута вся 3 ДП у складі 3-х комбінованих полків. Уже зараз цю акцію започатковують невеликі підрозділи, визначені за моїм дорученням командувачем ВО № 7.

II. Якщо йдеться про виселення цивільного населення, то вся кількість (100 тис. осіб), переселення якої необхідне, буде евакуйована залізничними транспортами в передбачений термін до 20.07. ц. р. Таким чином, з усього прикордоння Польщі раз і назавжди буде усунута соціальна й матеріальна база для банд УПА.

III. Одночасно ще раз доповідаю, що знищити банди УПА дощенту в цей термін неможливо. Увесь час, ще перед початком акції, я

доповідав у всіх своїх донесеннях, що розпорошені банди УПА є надто невловимим противником, щоб можна було розраховувати на швидкі й великі успіхи.

Як показують долучені витяги з моїх донесень, рапортів і планів (додаток № 1)[а], я від початку вважав, що цілковите винищення цих банд буде акцією марудною, дріб'язковою і тривалою, яка мусить розтягнутися на багато місяців і яку можна буде остаточно закінчити взимку за допомогою підрозділів, забезпечених лижами.

IV. Найвищі власті у Варшаві очікували швидких і великих результатів. Це пояснювалося тим, що на терен дій ОГ прислали справді великі сили й засоби. Але я переконався, вже після попереднього знайомства з тереном і умовами боротьби, що вирішальним фактором у цій діяльності є не лише сили, а передовсім витривалість у копіткому прочісуванні терену, що при величезних і густих лісових комплексах переконує, що вирішальним чинником є час.

V. Після закінчення 1-ї фази дій можна ствердити, що банди організаційно, морально й матеріально деградують і що цей стан дає змогу цілковито винищити їх фізично, але при одній обов'язковій умові: не можна дозволити їм перепочити, зібрати припаси, відновити втрачений зв'язок і т. д. Щоб ця умова була виконана, акцію безупинної погоні треба продовжити на такий час, який буде потрібний для остаточного винищення всіх частин цієї злочинної організації.

VI. Доповідаю, що ми діємо в найгіршу тактичну пору року. Дрібні групи банд в умовах теплої пори року і під прикриттям вже густого листя можуть тижнями перебувати в терені, пересуваючись з місця на місце. Командири радянської прикордонної охорони дивуються, що ми діємо в цей час, оскільки вони головну ставку у винищенні банд роблять на пізню осінь і зиму, обмежуючись улітку засідками на головних прохідних шляхах.

VII. З цих причин я вирішив розвинути проекти, вже подані мною в попередніх планах (План II-ї фази дій від 28.04. ц. р., арк. 2 - пропозиції, пункт б[1] і План заселення колишніх українських теренів від 29.04. ц. р., арк. 8, п. 11)[а].

Мене схиляють до цього 3 причини:

1) Акція впорядкування величезного прикордоння повинна бути, на мою думку, від моменту, коли до неї включилися такі поважні сили, доведена до кінця і спокій повинен бути забезпечений з усією рішучістю.

2) Дії ОГ "Вісла" протягом травня і червня створили настільки сприятливі умови для остаточної ліквідації банд, що вся акція мусить вдатися. Інакше банди, після перепочинку, реорганізуються і знову почнуть свою діяльність.

Організація банд і їх політико-адміністративної мережі нам повністю відома. В додатку подаю зізнання платника округи № 1 УПА, людини освіченої, яку я допитував особисто і зізнання якої підтвердили й доповнили наші дотеперішні відомості (додаток № 3)[б].

3) Акція заселення колишніх українських земель поширюється чимраз далі, і за два дні мають надходити перші транспорти. Оскільки Поселенські Комісії є органами, щойно зібраними й мало дієвими, а їх засоби поки що мізерні, слід рахуватися з тим, що процес заселення розтягнеться принаймні на кілька місяців. Воєводська Комісія висловлює щораз більшу певність, що кількість нових осадників перевищить 10 тис. родин. З причини слабкості адміністративної влади та малої активності всіх політичних партій, крім ПРП, головним рушієм усієї цієї акції є Воєводський Комітет ПРП з його повітовими осередками. Про це свідчать додані директиви воєводського секретаря ПРП[в].

Оскільки загал у цьому орієнтується, на мою думку, не можна допустити до компрометації цієї акції через бандитські напади на новозаселені села, що, безумовно, мало б місце, якби акція була перервана чи зупинена хоча б на короткий час.

VIII. З цих причин я пропоную прийняти засаду, що після закінчення переселення українського населення боротьба з бандами УПА провадитиметься далі, аж до їх цілковитого винищення, так довго, наскільки це виявиться необхідним, але не коротше як до зими включно.

Звичайно, це вимагатиме засобів, якими не володіють у нормальному житті органи війська, безпеки й адміністрації, але зрозуміло, що цілковита перебудова, суспільна й господарська, широкої прикордонної смуги від Криниці до Володави не може здійснитися звичайними засобами.

Пропоную виконання цього плану у 3 періоди:

1-й період — дії Оперативної Групи "Вісла" у повному складі протягом настільки тривалого періоду, наскільки це буде можливим, але не менше як до 1 липня.

2-й період — дії сильними засобами війська, безпеки й міліції, залишеними в терені після ліквідації Оперативної Групи "Вісла".

3-й період — закінчення індивідуального знищення найменших групок і поодиноких бандитів у зимовий період підрозділами лижників.

Усе це згідно з проектами, які я досі подавав. Далі я пропоную лише модифікацію в напрямку продовження тривалості окремих періодів і незначного розширення засобів на 2-й і 3-й періоди.

IX. Вважаю за необхідне внести такі модифікації:

1-й період:

а) продовжити, як вище, діяльність усієї ОГ;

б) продовжити існування і діяльність дивізії КВБ, якщо можливо, до кінця вересня зі значним розширенням сфери її дій у 2-му періоді;

в) до першого липня не забирати з ОГ жодних підрозділів, крім тих, відіслати які вже наказав Гр. Міністр Національної Оборони і які будуть відіслані у визначені наказом терміни;

г) приготування до 20 червня всіх сил, засобів і зброї, які будуть потрібні на 2-й період, аби Штаб Оперативної Групи ще перед своїм

розпуском зміг усі ці сили впровадити й розмістити в терені, дати їм завдання і перевірити їх виконавчі плани.

2-й період (від ліквідації ОГ до жовтня).

А. Завданням на 2-й період була б подальша боротьба з бандами УПА й забезпечення акції оселення.

Б. Керівництво акції на всьому просторі від Криниці до Любачева міг би в цей час взяти на себе командувач Округу № 5 — Краків. Але було б бажаним, щоб аж до осені командувач ВО-5 постійно перебував у Ряшеві і приїжджав до Кракова раз на тиждень.

В. Закінченням акції на терені Люблінщини міг би керувати командувач ВО № 7.

Г. Сили, призначені для виконання завдання 2-го періоду, повинні бути такими:

1. Дивізія ВВБ. Як я згадував вище, бажано, щоб дивізія залишилась у терені до кінця вересня, розширюючи, після ліквідації ОГ, свою акцію на пов. Коросно і Ясло (з метою допомогти частинам 6 Дивізії Піхоти) і виділяючи по одному батальйонові до Бірчі й Любачева.

2. Самостійні батальйони КВБ. Після ліквідації дивізії КВБ повинні б залишитися пропоновані мною раніше самостійні оперативні батальйони в Любачеві, Бірчі й Балигороді. Крім того, пропоную залишити один батальйон КВБ у Яслиськах (7858) для того, щоб замкнути район дій банд "Рена" з заходу і стежити за дуклянськими лісами, та один самостійний батальйон КВБ у Горлицях для остаточного заспокоєння цих теренів.

3. 8 Дивізія Піхоти. Безумовно, 8 Дивізія досі доклала більше зусиль, ніж усі інші дивізії ВП, тим часом постулат остаточного забезпечення Сяніцького й Ліського повітів змушує мене запропонувати, щоб ця дивізія у повному складі 3-х полків піхоти — лише без полку польової арт., залишилась у районі Сянік—Ліско до весни. Апелювання до факту, що дивізія воює від часу перебування 2 Армії на фронті без перерви, вважаю значним перебільшенням, бо, починаючи від командира дивізії, майже весь склад офіцерів і всіх рядових змінився від того часу кілька разів. Проте вона була й залишається розквартирована у абсолютно примітивних умовах, отож у разі залишення її на місці слід було б призупинити кредити на ремонт казарм у р-ні Лодзі, натомість якомога скоріше приступити до санітарного ремонту казарм і приміщень у Сяноку й Ліську і квартир офіцерів у обох цих містах, щоб уможливити дивізії перебути осінь і зиму в можливо найкращих умовах. Ця дивізія муситиме без перерви діяти оперативно, а з зізнань захоплених полонених випливає, що її дії були ефективними і що вона відчутно далася взнаки бандам УПА.

4. 9 Дивізія Піхоти. 9 Дивізія повинна залишитись аж до весни в районі Перемишль — Жогатин (1096) — Войткова (9410) для ґрунтовного очищення й забезпечення лісів цього реґіону, на які досі спираються чотири сотні УПА.

5. Поповнення складу 8 і 9 ДП. Залишення на місці 8 і 9 ДП нітрохи не вирішить справи, якщо їх склад значно не зміцнити. Гадаю, ми не

повинні вагатися перед негайним збільшенням їх штатів на термін півроку чи 8 місяців за рахунок невеликого скорочення всіх інших дивізій піхоти, які не воюють. В іншому разі, після демобілізації і різних нормальних відряджень, ці дивізії будуть не в стані використовувати для оперативних цілей більш ніж 100-200 осіб, які на цих просторах не матимуть жодного значення.

6. Забезпечення району Ярослава. Район між Перемишлем і Замостям цілком позбавлений війська, і завдяки цьому в ярославських і любачівських лісах досі утримувався курінь "Залізняка", що налічує 4 сотні. 9 ДП, бажаючи очистити й забезпечити район перемишльських лісів, не матиме можливості висунути на той терен будь-яку оперативну групу.

Пропоную залишити аж до весни в районі Ярослава один комбінований полк піхоти з західних дивізій, який при тісній взаємодії з батальйоном КВБ "Любачів" закінчував би очищення і забезпечував повіти Ярославський і Любачівський[г].

7. 3 і 14 Дивізії Піхоти можуть своїми нормальними силами довести акцію в Люблінському[г] в-ві до остаточного кінця.

8. 6 Дивізія Піхоти може так само нормальними силами закінчити акцію у Новотарзькому й Новосанчівському[г] повітах у взаємодії з батальйонами КВБ "Краків" і "Горлиці".

9. ВОП. Прошу видати оперативне розпорядження для створення спеціального оперативного батальйону ВОП, як я пропонував у попередніх планах, для забезпечення "апендициту"[д] місцевості на півд.-сх. від Балигорода.

10. Громадянська Міліція. Ще раз доповідаю, що відрядження на ці терени близько тисячі міліціонерів для забезпечення евакуйованих і новозаселених місцевостей є нагальним питанням. Це ж стосується мережі Управлінь Безпеки і надіслання відповідної кількості зброї для ДРГМ. Одночасно доповідаю, що 50 ркм, потрібні для дільниць міліції, досі не надійшли.

3-й період (від жовтня до весни).

А. Сили війська, безпеки й міліції без змін, як у 2-й період.

Б. Необхідною річчю є опрацювання спеціальних директив та інструкцій про боротьбу з дрібними групами бандитів у зимовий період.

В. Вважаю, що необхідно вже зараз замовити відповідну кількість лиж (принаймні 100 пар на батальйон піхоти або КВБ), щоб усі підрозділи, що борються з бандами, могли від перших снігів почати тренування і операції на лижах.

Г. Оскільки зима є періодом, коли, безсумнівно, різноманітних бандитів можна винищити, на мою думку, було б добре, щоб усі частини ВП вислали на терени боротьби підрозділи лижників, які б одночасно проходили лижний вишкіл і здобували досвід зимової боротьби.

Довготривала акція, організована таким чином, може здаватися надто розтягнутою, але для користі справи мушу доповісти з усією переконливістю, що це єдиний спосіб цілковитого впорядкування й

заспокоєння довгої прикордонної зони, дотеперішній стан якої підривав авторитет держави як усередині країни, так і перед сусідами.

Настійно прошу, в разі схвалення цього плану, якнайшвидше видати розпорядження про приготування і реорганізацію частин на 2-й і 3-й періоди. Залишився тільки місяць часу, і незаповнення штату 8 й 9 ДП чи запізнення готовності інших частин війська, безпеки й міліції автоматично призведе до перерви в боротьбі й "вільного подиху" для бандитів, що якнайгірше відіб'ється на подальшому розвиткові дій.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ
полк. Гуебнер

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп.
(-) полк. Чапліцький

Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань
(-) м-р Іваняк

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, КВО № V, IV. 204, т. 139, а. 248-255.

а. Не публікується.

б. Не публікується. (Див. ЦВА, IV. 111, т. 513, а. 415-422; т. 644, а. 95-96). Мова про Ярослава Гамівку, пс. "Вишинський", "Метеор", "УНРРА", господарського референта 1 Округи ОУН. Нар. 26.VII.1918 р. у Волі Олешицькій, пов. Любачів, у родині греко-католицького священика, до 1947 р. пароха в Лімній, пов. Перемишль. Закінчив українську гімназію у Перемишлі і 2 курси Академії Закордонної Торгівлі у Львові (подальші студії перервала війна). З 1945 р. в підпільній адміністрації ОУН. Правдоподібно 21.V.1947 р. добровільно зголосився до частин Оперативної Групи "Вісла". До 28.V.1947 р. розкрив структуру ОУН і УПА, псевдоніми керівництва, шифри, локалізацію кількадесяти бункерів з припасами зброї і продовольства. Ця інформація, передана всім дивізіям і полкам, що брали участь в акції "Вісла", значною мірою спричинилася до дезорганізації структур, а потім розгрому українського підпілля (див. ЦВА, IV. 310. 09, т. 78, а. 127-130; пор. ДА Варшава, Ср. 129/48, т. IV, а. 169-173, Схеми структури ОУН, УПА й сотні). Я. Гамівку не судили за діяльність в ОУН. В липні 1947 р. з його ініціативи ВУГБ у Ряшеві організував на зразок УПА підрозділ (чоту), що діяв під криптонімом "чота "Чумака", маючи завдання захопити провідника ОУН "Закерзонського Краю" Ярослава Старуха ("Стяга"). Акція закінчилася невдачею. Згодом, працюючи в органах безпеки, нишпорив серед українців на західних землях, вишукуючи колишніх членів УПА, виступав як свідок звинувачення у їхніх процесах. Живе в Польщі під зміненим прізвищем.

в. Не публікується. Йдеться про директиви 1 секретаря ВК ПРП у Ряшеві З. Каліновського повітовим комітетам ПРП у справі оселенсько-переселенської акції на колишні українські господарства від 24.V.1947 р. Див. ЦВА, ГПВУ ВП, IV. 112, т. 290, а. 168-172. Пор. док. 118, прим. 9.

г. В оригіналі з малої літери.

д. В оригіналі помилково "апендиципу". Йдеться про терен на стику кордонів СРСР і ЧСР, т. зв. бескидський мішок.

і. Див. док. 105.

169

1947 р., травня 28, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора у справі зміцнення охорони й контролю збірних пунктів і пунктів завантаження виселеного українського населення

Таємно

Точно встановлено, що збірні пункти і станції завантаження повні членів банд УПА, які мають намір дістатися разом з переселюваним населенням на Повернені Землі з метою організування і продовження там ворожої діяльності. У зв'язку з цим командувач ОГ "Вісла"

наказав:

1. Посилити охорону збірних пунктів і станцій завантаження.

2. Посилити контроль за переселюваним населенням на цих пунктах, а особливу увагу звернути на виявлення зброї у тих, хто намагається провезти її з собою.

3. Підозрілих осіб негайно передавати працівникам УБ для слідства.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310.09, т. 79, а. 182.

170

1947 р., травня 28, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора про контролювання місцевостей, охоплених акцією виселення

Таємно

У багатьох випадках стверджено, що переселене населення втікає зі збірних пунктів, зі станцій завантаження чи з транспортів і повертається до своїх сіл, де його зовсім не турбують частини, що здійснюють переселення. У зв'язку з цим командувач ОГ "Вісла"

наказав:

1. Здійснити контроль уже виселених сіл, організувавши їх патрулювання.

2. Усіх втікачів з транспортів і тих, хто уникає переселення, заарештувати й негайно передати УБ.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV.310.09, т. 79, а. 183.

171

1947 р., травня 28, Варшава. — Лист інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Я. Труша[1] керівникові Відділу Ф. Мазурові у зв'язку з виселенням українського населення з Люблінського[a] воєводства

У зв'язку з актуальним нині виселенням українського населення з терену Люблінського[a] в-ва на захід, хочу звернути увагу на кілька моментів, істотних, на мою думку.

Атмосфера, яка виникла після закінчення репатріації на схід, куди, як знаємо, виїхав значний відсоток українського населення, позитивно настроєного як до СРСР, так і до нашої дійсності, є несприятливою навіть серед ПРПівців, так само поляків, як і українців.

Ця атмосфера проявляється, між іншим, у недовірі наших товаришів щодо нинішньої репатріації. Кажуть, напр.: "от зараз ми виїдемо, а ті всі, хто продався як УПівцям, так і НЗС-івцям, залишаться надалі". Мимовільним підтвердженням їхніх побоювань є посилена акція католицького духовенства в напрямку активного вербування українських "душ" під католицький жезл. Оскільки в кількох повітах ми маємо багатьох активістів ПРП-івців української національності і їхній виїзд значно ослабить місцеві партійні організації, слід подумати над тим (якщо їхній виїзд необхідний), щоб там, куди ми їх перевеземо, зміцнити цими активістами наші місцеві організації. Додаю протокол і резолюцію делегації володавської організації ПРП[2].

Інструктор Орг. Від. ЦК ПРП
(-) Ян Труш

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-27, а. 40.

a. В оригіналі з малої літери.

1. Труш Ян, інструктор ЦК ПРП, наприкінці лютого 1948 р. призначений II секретарем ВК ПРП у Кельцах, від 2.VI.1949 до 24.X.1956 р. виконував обов'язки I секретаря ВК ПОРП у Ґданську.

2. Див. док. 154.

172

1947 р., травня 29, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора про засади призначення грошових винагород за вбитого чи полоненого солдата УПА

Командувач Оперативної Групи "Вісла"

наказав:

1. Оголосити всім солдатам Вашої дивізії, що за бандита, вбитого в бою, будуть виплачуватися премії: за вбитих — 2000 зл., за полонених зі зброєю — 5000 зл. З цією метою полонених слід відсилати до Штабу ОГ разом зі зброєю і з коротким описом факту, підписаним команди-

ром полку, заст. з політ.-вих. питань, начальником Інформації. Той, хто передає донесення, уповноважений офіцер, негайно отримає належну суму від квартирмейстера ОГ.

2. Ще раз звернути увагу всім рядовим, що при перешукуванні лісу слід уважно дивитися на дерева. Всі полонені свідчать, що під час оточення вони мали накази ховатись у кронах дерев, і це їм не раз вдавалося.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310.09, т. 79, а. 185.

173

1947 р., травня 30, Ельблонг. — Донесення інспектора Міністерства Повернених Земель С. Орчиковського директорові Департаменту Інспекції МПЗ у зв'язку з прибуттям до Ельблонга першого транспорту виселеного українського населення

Під час перебування в Ельблонґу дня 20 травня ц. р. надійшов транспорт 103 родин, 380 осіб з акції "В". Це населення прибуло під конвоєм з повітів Перемишль і Ярослав. При здійсненні описів про стан володіння Повіт[овим] Відділом ДРУ понад п'ятдесят родин подало, що вони української національності й пробували відповідати українською мовою. Оскільки я вважаю, що для українських бандитів Польща не може надавати й навіть передбачати сільських господарств на Повернених Землях, тому я звертаю на це увагу Гр. Директора для подальшого розпорядження.

Про те, що це українці, я повідомив місцеве Управління Безпеки й Воєводський Відділ ДРУ у Гданську.

В останню мить я довідався, що такий самий транспорт надійшов до пов. Штумського, у якому є 40 українських родин.

Станіслав Орчиковський
Інспектор Міністерства

Оригінал, машинопис.
АНА, МПЗ, 785, а. 55.

174

1947 р., червень, Люблін. — Зі звіту ВК ПРП у Любліні ЦК ПРП за період від 15 травня до 15 червня 1947 р. Оцінка перебігу акції виселення й поселення у Люблінському[а] воєводстві

...[б]Ситуація у воєводстві.

Діяльність банд на нашому терені триває, є поодинокі випадки вбивства, терору і грабунків. Пожвавилася діяльність УПА у зв'язку з переселенням українського населення з Ряшівського[а] воєводства, у наше воєводство напливає багато банд, які здійснювали свою терорис-

тичну діяльність, палячи села[1], яких згоріло 17, переважно у Володавському[а] повіті.

Зараз відділи ВП прийшли з терену Ряшівського[а] в-ва на наше воєводство, і завдяки цьому діяльність банд була загальмована. Військо до 15.VI. ц. р. переселило з Володавського[а] повіту близько 500 українських родин, у інших повітах акція виселення перебуває в останніх стадіях підготовки.

Слабкою стороною акції виселення є брак достатнього забезпечення залишеного майна виселеними (себто мертвого інвентаря, а часом і живого, збіжжя і т. п.). Військо не дає жодного резерву для охорони інвентаря, МО не в стані забезпечити — це майно грабують навколишні мешканці. У зв'язку з цим необхідно мобілізувати для охорони принаймні близько 1000 ДРГМ-івців — для цього нам бракує грошей, а ДРУ для цього також не має коштів. Я кілька разів звертався до Міністерства [Громадської] Адміністрації, як і тов. Рузґа[2], але без жодних результатів. Тому просимо про втручання у відповідних урядових чинників про виділення нам для цієї мети фондів.

Акція оселення на колишні українські землі готується далі. Створено воєводський комітет і повітові комітети поселення, покликано воєводського й повітового уповноваженого зі справ оселення. У цій справі було видано обіжники, питання оселення піднімалося на сільських сходах і партійних зборах, де ми наголошуємо на вербуванні селян з метою оселення їх на виселених теренах.

У повітових управліннях безпеки велика кількість функціонерів української національності, відомих як українці[а]. У зв'язку з акцією виселення українського населення необхідно переселити їх у інші воєводства, оскільки, коли вони залишаться на місці, це спричиниться до неприхильного ставлення польського населення, яким керує польське підпілля, на доказ чого поширюються листівки підпілля, які додаю[в].

Просимо Міністерство Безпеки звернути увагу на перенесення цих функціонерів української національності на інші терени, оскільки я вже звертався до керівника Воєвод. Управління Безпеки, який мені сказав, що це залежить від міністерства Безпеки.

Воєводський Комітет ПРП в Любліні
Секретар (-) С. Шот

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX–190, а. 42–46.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Пропущено початковий фраґмент звіту про організаційні справи, персональні справи ВК ПРП, співпрацю з ПСП і НП.

в. Додатка бракує.

1. Інформація неправдива. УПА почала палити колишні українські села на цьому терені лише в серпні й вересні після закінчення виселення населення.

2. Люблінський воєвода.

175

1947 р., червня 3, Ряшів. — Розпорядження командування ОГ "Вісла" про лікування поранених солдатів УПА

Таємно

У справі лікування поранених бандерівців пояснюю, що їх можна лікувати лише в цивільних шпиталях під охороною міліції або безпеки.

Поранених бандерівців не слід скеровувати до військових шпиталів, винятково за дозволом начальника Сл[ужби] Охорони Здор[ов'я] ОГ в разі, якщо не можна скерувати до цивільного шпиталю[1].

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
дипл. полк. Хілінський

Командувач ОГ "Вісла"
ген.-майор Моссор

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 75.

1. Див. док. 190.

176

1947 р., червня 3, Краків. — Лист краківського воєводи М. Рубінського Міністрові Громадської Адміністрації з вимогою виселення лемків з Новосанчівського[a] й Новотарзького[a] повітів

Конфіденційно

На терені Ряшівського воєводства здійснюється акція переселення українського населення (лемків) на Західні Землі. У межах Краківського[a] воєводства також знаходиться лемківське населення у Новосанчівському[a] (близько 5000 осіб) і Новотарзькому[a] (близько 600), повітах, яке не скористалося з доброчинності угоди, укладеної дня 9.IX.1944 р. між ПКНВ й урядом УРСР і залишилося на терені Польщі, перебуваючи в місцях попереднього проживання. Це населення підтримує банди УПА, які чимраз частіше з'являються, зокрема, в Новосанчівському[a] повіті, нападають і грабують польське населення, здійснюють убивства[1]. Маючи на увазі відносний спокій і громадську безпеку та прагнення до створення одноманітного у національному відношенні суспільства, прошу про відповідне втручання у властивих влад у напрямку охоплення переселенням також і лемківського населення з терену Краківського[a] воєводства, яке творить тут вигідні бази й трампліни для банд УПА[2].

Воєвода
мгр Мар'ян Рубінський

Оригінал, машинопис.
АНА, МГА, 781, а. 6.

а. В оригіналі з малої літери.

1. 1945-1947 рр. на терені пов. Новий Тарг і Новий Санч від рук польського підпілля загинуло 267 осіб. У боротьбі з УПА загинуло в 1946 р. — 7 осіб, в т.ч. 3 цивільні особи, 2 солдати КВБ, 1 функціонер ГМ і 1 ПРП. У 1947 р. загинув 1 солдат КВБ (22 січня) й 1 солдат ВП (12 травня); натомість не було жодних жертв серед цивільного населення. Див.: Віддали життя в боротьбі за нову Польщу. Варшава: Державне Наукове Видавництво, 1987. С. 103-200.

2. 14 червня 1947 р. Воєводське Управління у Кракові звернулося до Міністерства Громадської Адміністрації з наступним листом у цій справі. Див. док. 186.

177

1947 р., червня 4, Варшава. — Наказ № 00260/III міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві Варшавського Округу ген.-лейтенантові Ґ. Пашкевичу[1] й командувачеві Люблінського Округу ген.-лейтенантові Б. Зарако-Зараковському у справі утворення оперативної групи для боротьби з УПА на терені повіту Бельськ Підляський і Соколів Підляський

Цілком таємно

У зв'язку з діяльністю Оперативної Групи "Вісла" боротьба з бандами УПА пересунулася на терен Люблінського[а] в-ва, крім того, в пов. Володава розпочато акцію виселення українського населення[2]. Переслідувані банди мають можливість відступу в північному напрямку, себто на терен пов. Бельськ Підл[яський] (Білостоцьке[а] в-во) й пов. Соколів Підл[яський] (Варшавське[а] в-во).

Аби не допустити до подальшого відступу банд, а знищити їх на терені, охопленому акцією,

наказую:

1. Командувач ВО № 1 організує зі складу 18 ДП оперативну групу кількістю не менше 600 осіб з завданням діяти на півдні пов. Бельськ Підл[яський] і Соколів Підл[яський] (прикордоння з Люблінським[а] в-вом). Група повинна не допустити проникнення на згадані терени банд УПА з Люблінського[а] в-ва, а в разі появи знищити їх.

2. III віце-міністр н[аціональної] о[борони][3] передбачить на період тривання акції відповідні кредити для офіцерів і підофіцерів-професіоналів опер[ативної] групи.

3. Термін початку дій опер[ативної] групи: 9[б] червня 1947 р. до відкликання.

4. Командувач ВО № 1 доповість мені про виконання цього наказу через Оперативний Відділ Генерального Штабу до 10[в].VI.1947 р.

Міністр національної оборони,
маршал Польщі Жимерський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 275-276.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Дата написана замість: "5 червня".

в. Дата написана замість: "6.VI".

1. Пашкевич Ґустав (1892-1954), генерал-лейтенант ВП. У 1913-1917 рр. офіцер російської армії, з 1918 р. у Війську Польському. Як командир 24 ДП у Тернополі прославився брутальною пацифікаційною акцією проти українських сіл у вересні—листопаді 1930 р. Під час війни у ВП в Шотландії. Після повернення у 1945 р. на батьківщину виконував обов'язки командира 18 ДП, потім Військового Округу № 1 (Варшавського). Знову прославився жорстокою боротьбою з польським підпіллям і пацифікацією сіл на терені Білосточчини. У 1951 р. вийшов у відставку.

2. Виселення українського населення з Володавського пов. почалося 2.VI.1947 р.

3. Ці функції виконував генерал-майор Петро Ярошевич.

178

1947 р., червня 8, Варшава. — З протоколу № 13 засідання Політбюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Берман, Томаш, Замбровський, Мінц, Радкевич, Спихальський.

Порядок денний:

1. Справи офіцерських кадрів.
2. Справи, пов'язані з ПСП.
3. Закордонні справи.
4. Конференція.
5. Різне.

...[a]До п. 5 пор[ядку] ден[ного].

7. Інформація т. Радкевича про українську акцію. До вивезення залишилося 40-45 тис. Темпи спадають. Банди налічують бл. 1500 осіб. Операції поліпшилися — значні наслідки. Акція не може закінчитися у планований термін 2 місяців.

Постановили: Акцію довести до кінця. Поповнити терен військами КВБ з захід. теренів і Помор'я. Військо опрацює конкретний план і подасть до ПБ.

8. У справі освоєння виселених теренів:

а) для здійснення на цих теренах жнив у цьому році військо мобілізує 10 тис. юнаків;

б) справу перебрання цих теренів Державою представити на Економічному Комітеті[1]. ...[a]

Вела протокол
(М. Руткевичева)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 87-88.

а. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських справ.

1. Йдеться про Економічний Комітет Ради Міністрів (ЕКРМ), орган уряду, що координував діяльність галузей, які відповідали за планування й реалізацію економічної політики. ЕКРМ існував у 1946-1955 рр., потім його повноваження перейняла Президія Ради Міністрів. Див. док. 239.

179

1947 р., червня 9, Ряшів. — Оперативний наказ № 008 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Оцінка загального становища

1. У дотеперішній діяльності Оперативної Групи "Вісла" можна виділити кілька фаз. На початку операції ми мали мінімальні відомості про склад, силу і район діяльності банд УПА. Про цивільну мережу ми нічого не знали. Ми були змушені діяти навпомацки, збирати досвід і впроваджувати його в життя. Ми діяли не на всьому терені одночасно, а відтинками, поступово розширюючи район своєї діяльності на захід і північ. Дивізії працювали у різних місцевих умовах і теренах, і внаслідок цього не можна оцінювати результати їхньої праці однаково.

2. Я розрізняю чотири райони, які оцінюю так:

1-й район — район відповідальності 6 ДП.

6 Дивізія Піхоти діяла в терені, де банд було дуже мало, внаслідок чого її результати в боротьбі з бандами УПА дуже слабкі. Але поза тим Дивізія працювала відмінно і всі покладені на неї завдання виконувала бездоганно.

2-й район — повіти Перемишль–Сянік (р-н відповід. 8 і 9 ДП). Стан справ у цьому районі має особливий характер. Початково банди розпорошилися на малі групки. Протягом першого місяця діяльності зустріли тільки більшу групу банди "Стаха" кількістю близько 35 осіб і в районі попередньої діяльності 7 ДП — 2 чоти "Хріна". Більших груп бандитів не було. Лише через місяць зустріли сотню "Громенка" і то більшої сили, ніж вона була спочатку. Цілковите переселення українського населення було здійснене в цьому районі швидко й чітко. Інтенсивна евакуація дала такий результат, що дрібні бандитські групки втратили підтримку у виселених селах, самі ж були надто слабкими, щоб здобути продовольство і втриматися, отож вони почали об'єднуватися. Кущі й частина цивільної мережі, не бачачи інакшого виходу, взяли зброю в руки і з'єдналися з бойовими групами банд. Тенденція до об'єднання, яка проявилася через шість тижнів після початку дій Оперативної Групи, охопила не лише малі групи тих самих сотень, а й кількох сотень разом. Отож останньо об'єдналися сотні "Ластівки", "Бурлаки" й "Крилача", до яких так само намагався приєднатися "Громенко". Завдяки операції, добре проведеній командиром 8 ДП, плани прориву об'єднаних банд не вдалися.

3-й район — повіти Ярослав—Любачів (р-н відповід. 7 і 3 ДП).

Курінь "Залізняка", який тут діє, за винятком сотні "Шума", котра була розбита 3 ДП, залишився майже незачепленим. Витворилася така ситуація, як у початковій фазі. Ми не знаємо, де знаходяться сотні "Калиновича", "Тучі" і "Крука". У діях командування і Штабу 7 ДП криється помилка, яка спричиняється до браку результатів. Цю помилку слід якнайшвидше віднайти і виправити. З цією метою я висилаю до штабу 7 ДП Начальника Опер. Від. і Начальника Розв. ОГ.

4-й район — район відповідальності 1 Дивізії ВВБ.

У початковій фазі діяльності в діях Дивізії також була помилка. Організовано розвідку, засідки, погоні, солдати працювали добре, а результатів, попри існування банд у цьому районі, не було. Останньо це становище поліпшилося і слід очікувати ефективніших результатів. Акція переселення була здійснена добре.

II. Відомості про банди УПА

1. У пов. Ясло, Коросно, Горлиці й частині Новосанчівського[a] повіту діє банда "Романа"[1] чисельністю близько 100 осіб і територіальна банда "Смирного"[2] чисельністю близько 70 осіб. Ці банди проявляють більшу активність у південній частині Горлицького[a] й Новосанчівського[a] пов.

2. У Ярославському[a] й Любачівському[a] пов. далі існують майже незачеплені сотні "Калиновича" і "Крука" та рештки сотні "Шума" з куреня "Залізняка". За отриманими відомостями сотня "Калиновича" ще налічує, після невеликих втрат, близько 50 осіб. До цієї сотні, правдоподібно, приєдналася група "Бриля"[3] після загибелі її командира. У районі лісів на півн. від Тухлі (4444) можливо знаходиться сотня "Крука". Про "Тучу", крім однієї зустрічі в р-ні Бірок (8088), брак відомостей.

3. Рештки сотні "Ластівки" кількістю близько 20-30 осіб розпорошені в лісах Турниця (9816). У лісовому масиві Рокетниця (2414) виявлено об'єднані сотні "Бурлаки" й "Крилача" кількістю близько 200 осіб.

4. Банда "Громенка", після чотириразових проривів, знищена морально й без постачання, останньо перейшла в район 3 Бриг[ади] ВВБ, очевидно маючи намір пройти лісовим комплексом (8470) на південь. У південному й півд.-східному виступі Ліського[a] повіту стверджено безсумнівно сотні "Біра" й "Орленка"[4]. Про "Хріна" брак відомостей.

5. На терені пов. Грубешів і Томашів діє банда "Прірви"[5] чисельністю бл. 180-200 осіб, сотні "Дуди"[6], "Крилатого"[7], "Давида"[8] — кожна кількістю 40-50 осіб. Завдяки великим зусиллям командирів і солдатів банди в дотеперішньому терені дій ОГ дезорганізовані, деморалізовані й фізично виснажені. Дуже часті випадки добровільної здачі бандитів у руки військових частин і органів безпеки.

III. Головна думка

Оперативна Група осягнула зараз кульмінаційний пункт своєї діяльності, що вимагає найбільшого зусилля з боку всіх частин, аби

протягом червня повністю виконати покладені на нас завдання. З цією метою слід:

1. Розширити територію діяльності ОГ на захід до Новотарзького[a] і на північ на Томашівський[a] і Новотарзький[a] повіти.

2. Користаючи із дезорганізації і виснаження банд переслідувати їх до кінця й не дати їм вислизнути.

3. Усі зусилля спрямувати на цілковиту ліквідацію ще досі існуючих банд.

4. Здійснити цілковиту евакуацію українського населення з новоохоплених теренів.

5. Активно співпрацювати з Оселенськими Комітетами в акції заселення колишніх українських теренів.

IV. Завдання великих частин

1. 3 Дивізія Піхоти (в складі 3, 5 і 14 пп).

а) передаючи півд. частину дотеперішнього району відповідальності 7 ДП, пересунутися негайно на північ, обіймаючи новий район відповідальності в межах:

східна границя — державний кордон.

півд.-зах. - " - — від державного кордону місц. Верхрата (7276), Монастир (7474), Воля Велика (7670), Липсько (8066), Псари (8460), Сусець (8856), Новини (9250). Всі пункти включно для 3 ДП.

західна - " - — взагалі західна межа пов. Томашів і Грубешів.

північна - " - — північна межа пов. Грубешів.

б) діючи двома полками в пов. Грубешів і одним полком на терені пов. Томашів, забезпечити у новому районі відповідальності тісну співпрацю з органами безпеки, спрямовану на інтенсивну розвідку банд;

в) якнайшвидше евакуювати населення, яке підлягає переселенню;

г) після закінчення евакуації, на підставі здобутих відомостей і опрацьованих планів, усіма силами приступити до цілковитої ліквідації банд "Прірви", "Крилатого", "Дуди", "Чорного"[9], "Шума";

д) згрупувати польські родини з виселених сіл в осередках, розташованих біля більших польських скупчень або створювати нові села, суто польські, організовуючи їх самооборону чи забезпечуючи охорону силами війська;

е) забезпечити виселені села від спалення;

є) утримувати тісний контакт і співпрацювати з адміністративними властями й Оселенськими Комітетами, надаючи всебічну допомогу в організації життя новозаснованих сіл. Особливу увагу звернути на організацію ДРГМ і дільниць ГМ;

ж) колишні українські припаси передавати під поквитування Оселенським Комітетам.

2. 6 Дивізія Піхоти (у складі 2 і 6 пп).

а) Включити до свого району відповідальності пов. Новий Тарг, передаючи 1 Дивізії ВВБ пов. Коросно;

б) від початку акції організувати у співпраці з органами безпеки розвідку банд і їх цивільної мережі;

в) залишаючи частину сил для охорони польських сіл і боротьби з бандами у пов. Ясло, більшістю сил знищити банди УПА в пов. Горлиці, Новий Санч і. Новий Тарг, а особливо банди "Романа" і "Смирного";

г) евакуювати з району відповідальності все населення, яке підлягає переселенню, збираючи і забезпечуючи польське населення згідно з попередніми наказами;

д) з огляду на дотеперішнє оголення цього терену від війська і спричинену цим безкарність банд та ворожу українську пропаганду й ПНП звернути особливу увагу на відповідну організацію роз'яснювальної роботи серед місцевого населення. Вселити в населення переконаність у остаточній ліквідації злочинної діяльності банд, здобути його довіру і залучити до співпраці у боротьбі з бандитизмом;

е) співпрацювати з адміністративними властями й Оселенськими Комітетами. В першу чергу заселити господарства, залишені власниками, які переїхали на терени, не охоплені евакуацією, з наміром уникнути переселення.

3. 7 Дивізія Піхоти (у складі 7, 10 й 11 пп).

а) передати 9 ДП південну смугу дотеперішнього району відповідальності й зайняти район діяльності в межах:

східна границя - державний кордон.

південна - " - — від державного кордону Кальників (3244) включно, Ниновичі (3438) вкл., Загороди (3632) викл., Острів (3628) викл., Тучапи (3824) вкл., Весела (4218) вкл.

західна - " - — місц. Кругель (4618) викл., Костків (5218) вкл., дорога до місц. Гориці (5614), до західної границі дотеперішнього району відповідальності й далі уздовж дотеперішньої границі відповідальності на відтинку до місц. Лежахів (5614) вкл., до місц. Лухів Долішній (7616) вкл.

півн.-зах. - " - — Лухів Горішній (7820), Тарногород (8024), Хмільок (8432), Осухи (8638), Фришарка (8844) — всі пункти включно.

півн.-сх. - " - — як границя з 3 ДП.

б) дня 10.06.1947 р. перенести м. п. з м. Ярослава до м. Любачева;

в) в районі відповідальності розвідати й докладно усталити у тісній співпраці з органами безпеки місце перебування банд куреня "Залізняка";

г) закінчити до 15. 06. ц. р. евакуацію, після чого всіма силами приступити до остаточного знищення банд "Тучі", "Калиновича", "Крука" й "Шума";

д) співпрацювати з адмін. владами й Оселен. Ком. в організації нових сіл, забезпечуючи польському населенню якомога ширшу допомогу й опіку війська;

е) передбачити використання на своєму терені 4 пп, який увійде до складу Дивізії після виконання поставлених йому завдань;

є) орієнтуватися на можливе включення до сфери відповідальності Дивізії півд. частини Білгорайського[a] пов.

4. 8 Дивізія Піхоти (1, 8 і 36 пп).

а) у дотеперішньому районі відповідальності залишити:

1 пп, якому, крім дотеперішнього району, передати район діяльності 8 і 36 пп з завданням: знищити рештки розбитих банд, що блукають у терені, бути готовими співпрацювати з 9 ДП у знищенні банди "Бурлаки" в разі появи цієї банди в дотеперішньому терені її діяльності.

1 батальйон КВБ - "Кельце" в районі Жогатин з завданням: охорона населення польської національності, забезпечення виселених сіл від спалення шляхом постійних рейдів і патрулювання у терені;

б) ком. Дивізії з 8 і 36 пп — перейти на терен відповідальності 1. Див. ВВБ, де в тісній співпраці з частинами Дивізії ВВБ переслідувати аж до цілковитого знищення банду "Громенка". За знищення цієї банди відповідальний Командир 8 ДП;

в) координацію дій частин 8 ДП і Дивізії ВВБ доручаю моєму заступникові з питань КВБ;

г) взяти активну участь в акції заселення й запевнити безпеку польському населенню.

5. 9 Дивізія Піхоти (у складі: 26, 28 і 30 пп).

а) перебрати південну смугу дотеперішньої зони відповідальності 7 ДП;

б) після виконання завдань 4 пп скерувати цей полк у розпорядження 7 ДП;

в) у районі відповідальності знищити банду "Бурлаки" й решту вже розбитої банди "Ластівки". За знищення цих банд покладаю відповідальність особисто на Командира 9 ДП;

г) закінчити очищення виселюваних місцевостей від можливих залишків українського населення;

д) у порозумінні з орг. безпеки виселити змішані родини, яким уже після закінчення акції переселення доведено співпрацю з бандами;

е) запевнити охорону польського населення, забезпечити виселювані села від спалення;

є) тісно співпрацювати з владами адм., орг. безп. і Оселенськими Ком. в акції заселення терену й організації життя у новозаселених польських поселеннях.

6. 1 Дивізія ВВБ (у складі 3 бригад).

а) перебрати від 6 ДП повіт Коросно;

б) у районі відповідальності розвідати й ліквідувати банди "Хріна", "Біра" й "Орленка".

Тісно співпрацювати з ком. 8 ДП у знищенні банди "Громенка", скеровуючи головну увагу на недопущення прориву цієї банди на південь за чехо-словацький кордон;

в) запевнити опіку й допомогу польському населенню, яке залишилося в терені;

г) зберегти від спалення виселені села;

д) приготувати матеріали і співпрацювати в акції заселення з відповідними властями й виконавчими органами в терені.

7. 12 полк піхоти.

Після дводенного відпочинку в м. Сяноку отримає наступні накази.

8. 5 полк саперів.

Дня 11 ц. м. від'їде до м. Щеціна залізничним транспортом зі станції Переворськ.

9. 1 автомобільний полк.

Далі виконує видані попередньо накази.

V. Загальне розпорядження

1. Використати стан дезорганізації банд, їх сильну деморалізацію і виснаженість. Переслідувати банди без перерви, не дати їм відпочити ні хвилини. Втрата раз встановленого контакту з бандою є неприпустимою.

2. Доручаю прийняти засаду, що командирові, який переслідує банду, підлягають усі підрозділи, що діють поблизу, без огляду на те, на чиєму терені відповідальності відбувається дана акція.

3. Неістотне, хто й де б'є банду, важливо, щоб банда була розгромлена. Негайно після осягнення контакту з бандою доповідати до штабу ОГ й сповіщати всі сусідні частини. Недопустимо, під загрозою прокурорського слідства, відмовляти в допомозі підрозділові, що переслідує банду.

4. Тактика довготривалого оточення великих лісових комплексів себе не виправдала. Оточена банда має забагато часу на розвідування слабкого чи не забезпеченого місця в кільці оточення, що, при докладному знанні терену, уможливлює їй вихід з оточення. У зв'язку з цим негайно після отримання відомості про місце перебування банди кинути до боротьби з нею найкращий підрозділ, який мусить нав'язати з нею бойовий контакт, не допускати її відриву. У бій вводити щораз більші сили. Йти за бандою слід у слід і бити її невпинно. Тим часом швидкими підрозділами перетинати шляхи відступу банди й оточити її. При цьому уникати застосування рідкої розстрільної, а організувати мережу опорних пунктів, виділяючи відповідну кількість резервних груп, які в разі удару банди вступлять до акції на загроженому напрямку.

5. У разі отримання відомості про бій у районі сусіда негайно йти йому на допомогу, виділивши необхідну кількість сил на охорону свого відтинка.

6. Довести до відома всіх солдатів, що відійти з поля бою можна лише за наказом командира. Вселити в солдатів обов'язок сміливого й постійного натиску вперед і утримання за всіляку ціну контакту з бандитами, що втікають.

7. У зв'язку з випадками легковажного ставлення до безпеки бойових частин у терені, звернути увагу всіх Командирів (!) на сувору відповідальність за недотримання кардинальних статутних вимог.

8. Звертаю увагу на необхідність запровадження найсуворішої ощадності у витрачанні бензину. Дотримуватись вибору якомога коротших трас і нормативів завантаження автомобілів.

9. Терен дій Групи й бойова ситуація вимагають від солдата концентрації зусиль. Командири всіх щаблів повинні докласти максимум сил щодо відповідного забезпечення і якнайбільшого піклування про своїх солдатів. Всі упущення у цій справі суворо каратиму.

10. Визначені наказами премії за результати боротьби з бандами Командування Групи досі не отримало. Нагадую ще раз, що протягом трьох днів після закінчення акції слід отримати й виплатити належні солдатам суми.

11. У зв'язку з необхідністю проводити на терені дій Оперативної Групи жнива з участю Сільськогосподарської Підготовки — командир 3 ДП у термін до 20 ц. м., командири 6, 7, 8 ДП і 1 Дивізії КВБ у термін до 15 ц.м. подадуть мені свої пропозиції щодо:

а) організації праці на своєму терені;

б) кількості засіяних гектарів з поданням виду збіжжя;

в) кількості сільськогосподарського реманенту, який можна буде мобілізувати для жнивної акції.

12. Командири Дивізій встановлять тісну співпрацю з відповідними адміністративними властями й виконавчими органами в терені, наголошуючи на приспішенні акції заселення у своїх районах відповідальності.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 77-86.

1. Йдеться про сотню "Крилача". Її командир — Роман Гробельський — під час дій на терені Західної Лемківщини використовував псевдонім "Роман". Див. док. 5, прим. 14.
2. "Смирний" — Михайло Федак — від 1945 до 1948 р. провідник VII району у надрайоні ОУН "Бескид", після реорганізації XI.1946 р. включеного до надрайону "Верховина" і позначеного № 1 (повіти Ясло, Коросно, Горлиці). Використовував також псевдоніми "Черник", "Магура", "Лис". У 1948 р. перейшов до американської зони окупації Німеччини. Тепер мешкає у США.
3. "Бриль" — прізвище невідоме — командир окремої сотні УПА, підпорядкованої Львівській Військовій Окрузі УПА "Буг", що діяла також на терені Польщі у пов. Ярослав і Любачів. Загинув 28.V.1947 р. в селі Цетуля пов. Ярослав.

4. "Орленко" — прізвище невідоме — командир сотні, що входила до складу IV Військової Округи "Маківка" (УРСР), яка взимку й навесні 1947 р. діяла також у районі села Царинське й Мучне пов. Ліськo. "Орленко" загинув 3.III.1948 р. в селі Городиня пов. Самбір у бою з військами НКВС.
5. "Прірва" — Євген Штендера — від VII.1945 до IX.1947 р. провідник III Округи ОУН. Після загибелі м-ра "Ягоди" виконував одночасно обов'язки командира 28 Тактичного Відтинка УПА "Данилів" і командира куреня. У вересні 1947 р. разом з невеликим підрозділом УПА перейшов на терен Ольштинського в-ва, потім Зеленогурського, звідки в 1948 р. пробився до американської зони окупації Німеччини. Зараз живе в Канаді, є головним редактором видавництва "Літопис УПА".
6. "Дуда" — Євген Янчук — за іншими джерелами Ящук — старший сержант УПА, командир сотні "Вовки" 2, куреня "Беркута". Помер від ран, отриманих 9.IX.1947р. (за іншими джерелами 22.VIII.1947 р.) у бою з ВП під селом Верешин пов. Грубешів.
7. Така сотня не існувала.
8. "Давид" — Семен Приступа — командир сотні "Вовки" 3, куреня "Беркута". Загинув у червні 1947 р. разом з іншими партизанами (за донесенням від 24.VI.1947 р.) в селі Шихотори пов. Грубешів, у бою з II батальйоном 3 полку піхоти ВП.
9. Така сотня не існувала.

180

1947 р., червня 9, Варшава. — Шифрограма № 471 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчица командувачеві військ авіації ген.-майорові А. Ромейкові

Цілком таємно

З метою підвищення оперативності ОГ "Вісла" міністр національної оборони

наказав:

Командувач авіаційних військ надасть у розпорядження командувача ОГ "Вісла" на період від 10.06. до 30.06. ц.р. 1 ланку винищувальних літаків зі складу Авіаційного Винищувального Полку в Кракові.

Під документом дописано від руки: "Начальник Штабу! Шифрувати про штурмовики[1], вже. Моссор[a]. 4.6.1947". "Виконано. Сохацький. 9.VI.1947".

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 491.

a. Копію шифрограми отримав ген. Моссор.

1. З рапортів начальника Відділу Інформації ОГ "Вісла" м-ра А. Сайка випливає, що виділені штурмовики ІЛ-2 виявилися непридатними для боротьби з УПА. Бомбардування партизанських згрупувань виявилося неефективним, крім того, спричинилося до пожеж лісу й сільських будівель.

181

1947 р., червня 9, Ряшів. — Лист начальника Військового Суду ОГ "Вісла" м-ра М. Малиновського начальникові Департаменту Служби Юстиції МНО і верховному прокуророві ВП полк. Г. Гольдерові у справі засудженої на смертну кару Розалії Минько

Таємно

Щодо розпорядження у шифрограмі від 6 червня 1947 р.[a], підписаній полк. Шпондровським, передаю акти справи № Ср. 3/47/ОГВ[1] проти цив. Минько Розалії д. Йосипа, засудженої за вироком місц. Суду від 16.V.1947 р. на смертну кару за злочин за ст. 5 ККВП.

Одночасно доповідаю, що вирок над засудженою було виконано дня 22.V.1947 р. у Сяноку за наказом полк. Корчинського, віце-міністра МГБ.

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
д-р м-р Малиновський

Копія, машинопис.
ЦВА, Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла", 3251/3/54, а. 22.

а. Не публікується.
1. Див. док.153.

182

1947 р., червня 10, [Любачів]. — З бойового донесення № 005 начальника Штабу 7 ДП м-ра Я. Калимона начальникові Розвідувального Відділу ОГ "Вісла" полк. О. Євченкові[1]. Оцінка політичної ситуації у районі дій 7 ДП[2]

Цілком таємно

1. Політична ситуація: переселюване населення піддається переселенню байдуже. Всі переселенці твердять, що вони не винні, що ніколи не співпрацювали й не допомагали бандерівцям, отож за що їх карають виселенням з тамтешніх теренів. Виїжджаючи, палають ненавистю до польського уряду й польського населення, що залишається на цьому терені, називаючи це історичною несправедливістю. Поширюють різні плітки, погрожують польському населенню, роблять усе, щоб посіяти паніку серед польського населення, що залишається. ...[a]

Начальник Штабу 7 ДП
(-) м-р Калимон

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. III, т. 733, а. 498.

а. Пропущено кінцевий фраґмент донесення щодо мізерних результатів операцій проти УПА, здійснених окремими полками.

1. Євченко Олександр, полковник ВП, начальник Розвідувального Відділу ОГ "Вісла". Нар. 22.X.1902 р. у Москві. У 1918-1929 і 1938-1944 рр. служив у Червоній Армії. 5.X.1944 р. скерований до ВП у званні підполковника на посаду заст. начальника II Відділу 1 Армії. Після закінчення війни виконував обов'язки начальника II Відділу (Розвідки) КВО № V (від 15.XI.1945), начальника III Оперативного Відділу КВО № V (від 12.IX.1947), начальника Штабу 2 Корпусу Піхоти (від 5.V.1949), командира 2 Корпусу Армії (від 5.XI.1953). 12.XII.1955 звільнений з ВП, виїхав до СРСР. За видатні заслуги в боротьбі з УПА нагороджений орденом "Полонія Рестітута".
2. 7 ДП у складі 7, 10 й 11 пп у першій фазі діяла на терені Сяніцького пов. (Штаб Дивізії розташовувався в селі Куляшне). 25 травня Дивізію передислокували в район Сеняви у Ярославському пов., а 8 червня до Любачева. 7 ДП виселила всього 5525 родин, 23798 осіб. Див. ЦВА, 310.07, т. 25, а. 463.

183

1947 р., червня 11, Краків. — "Бандити УПА втрачають підтримку". Інформація "Дзєнніка Польскєго"[1] про виселення лемків з Горлицького повіту

У цю мить відбувається репатріація лемків з Горлицького повіту в околиці Ольштина і Щеціна. У повоєнний період лемківські села в Горлицькому повіті служили базами й схованками для банд українських терористів УПА, які вбивали й переслідували польське населення, грабували його майно, а потім палили господарства. Через підтримку, яку вони знаходили у лемків, у багатьох випадках вони були невловимі, бо в їхньому розпорядженні було кількадесят сіл, де вони знаходили сховок. Останньо бандити УПА здійснювали формальну мобілізацію серед лемків з метою посилення своїх лав, забираючи молодь, попри опір, до лісу.

Особливо ненавиділи банди УПА польських вчителів. Майно багатьох вчителів у селах Горлицького повіту були цілковито пограбоване. Їм залишили тільки те, що було на них.

В останній тиждень банди УПА спалили в повіті дві школи й лісничівку. Школи підпалили зсередини, поливаючи шкільні парти гасом.

Центром розвідки банд УПА були і є Горлиці, де ще досі перебуває дно українських фашистів, які прислуговують бандам. Поза тим Горлицький[a] [повіт] "вислав" на терени інших повітів свої боївки з метою тероризування населення.

Безумовно, компетентні чинники постараються, щоб цей елемент у першу чергу був переселений із самих Горлиць, бо це було б ґарантією, що повіт у майбутньому житиме спокійно і без страху, що завтра якесь із сіл не буде пограбоване і знищене "упівцями". Тоді й учитель зможе спокійно вчити й виховувати польських дітей. Рішення уряду, на основі якого будуть переселені лемки, мешканці повіту сприйняли з глибоким полегшенням і задоволенням. (м)

"Дзєннік Польскі", 1947, 11. VI, № 156.

а. В оригіналі "Горлицьке".

1. Ця стаття послужила сигналом до здійснення масових арештів серед українського населення на терені Горлицького повіту. Понад 100 осіб ув'язнили в таборі в Явожні, м. ін. відомого горлицького лікаря Стефана Сміґельського та його дружину Ірину, вчительку. Арешти здійснювалися на підставі "Списків осіб, запідозрених у співпраці з УПА, Горлицький пов.", складених 1 секцією 39 Комендатури ВОП у Горлицях та начальником Повітового УГБ у Горлицях Тадеушем Мастеєм у жовтні 1946 р. і доповнених навесні 1947 р. Ці списки, що частково втратили актуальність, 2.V.1947 р. передали у Штаб ОГ "Вісла". Крім прізвищ і адрес проживання, вони містили стислу характеристику звинувачення і джерело інформації. Переважно це було "приватне донесення". Наприклад: "Є ворогом теперішнього ладу і ширить ворожу пропаґанду" (свящ. Йосиф Хиляк, село Лосє); "Нижче вказані є націоналістами і небезпечні для поляків, вони двічі записувалися на виїзд до Росії і не виїхали" (7 господарів з села Гладишів); "Керівник української школи в Горлицях" (Ірина Сміґельська); "Український націоналіст" (свящ. Ярослав Гребеняк, Баниця); "Вчителька, донька священика з Реґетова, українського націоналіста" (Ринявець, Кункова); "Православний священик, вчить дітей у школі релігії українською мовою, ширить ворожу пропаґанду проти польської держави" (свящ. Михайло Попіль, Устє Горлицьке). Збереглася також частина проскрипційних списків, опрацьованих УГБ, з інших повітів, охоплених акцією "Вісла", в тому числі унікальний список 38 осіб української національності й 8 російської, що проживали в 8 місцевостях Тарнобжезького повіту. Див. АУОД, 17/IX/140, а. 167-232.

184

1947 р., червня 14, Варшава. — З протоколу № 14 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Берман, Томаш, Замбровський, Мінц, Радкевич, Спихальський.

Порядок денний:

1. Справи, пов'язані з ПСП.
2. Справи, що стосуються ДП.
3. Звіт з розмови посла Нашковського з Молотовим[1].
4. Господарські справи.
5. Різне.

...[a]До п. 5 пор[ядку] ден[ного].

6. Асигнувати ще 150 млн. зл. на місяць для української акції.

7. У справі відпусток чл[енів] ПБ висунуто такі пропозиції: т.Томаш, Берман, Спихальський — у липні. Тов. Мінц, Замбровський, Радкевич — у серпні. ...[a]

Вела протокол
(М. Руткевич)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 89-90.

a. Пропущено фрагменти протоколу, що не стосуються українських справ.

1. Молотов Вячеслав (1890-1986), радянський політик, з 1926 р. член Політичного Бюро ЦК КПРС, у 1930-1941 рр. голова Ради Народних Комісарів СРСР, 1939-1949 і 1953-1957 – міністр закордонних справ СРСР, у 1957 р. усунутий з посад у партії і уряді.

185

1947 р., червня 14, Варшава. — Протокол № 24 засідання Державної Комісії Безпеки

У складі:

Голова: міністр національної оборони, маршал Жимерський.

Члени: мін. Радкевич, ген.-лейтенант Спихальський, ген.-майор Светлік, ген.-лейт. Вітольд, ген.-майор Ярошевич, віце-мін. Вольський, ген.-лейт. Пултужицький[1], полк. Пшонський, полк. Нарбутт.

Порядок денний:

I. Питання, пов'язані з діяльністю ОГ "Вісла".

II. Дискусія.

I

Засідання відкрив маршал Жимерський, зачитавши оперативний наказ ген. Моссора № 008/Оп.[2] "Вісла", що включає три основні завдання ОГ "Вісла", а саме:

1. Боротьба з бандами УПА як головне завдання ОГ "Вісла".

2. Закінчення акції виселення українського населення та заселення колишніх українських теренів.

3. Здійснення жнивної акції на теренах, охоплених акцією виселення.

Боротьба з бандами УПА ще не закінчена, у зв'язку з чим стало безумовною конечністю продовження діяльності ОГ "Вісла". Але це продовження потягне за собою досить поважну суму видатків, які, м. ін., повинні покрити кошти, пов'язані з затримкою демобілізації у частинах ОГ "Вісла" та з передчасним покликанням рекрутів у 8 і 9 ДП з метою підготовки й заміни ними складу, що підлягає демобілізації. Щодо ВП, то сума видатків становитиме бл. 120 мільйонів зл. З метою збільшення на цю суму бюджету ВП для боротьби з бандитизмом міністр національної оборони виступить з відповідною пропозицією на засіданні Ради Міністрів 16 червня 1947 р.

Слід ствердити, що в останній період має місце розширення діяльності банд на терені Люблінського[a] в-ва. У зв'язку з цим необхідно розширити на ці терени акцію проти банд. Конкретна пропозиція: перекинути на терени півн. повітів Люблінського[a] в-ва 3 і 7 ДП.

Поважним питанням є організація жнивної акції на теренах, охоплених виселенням. Хоча саму акцію здійснюють спеціально покликані

для цього частини, тобто ВСП, однак військо повинно зайняти керівне становище.

Не менш важливим є також питання організації боротьби з бандитизмом після закінчення дій і виходу з терену ОГ "Вісла" так, аби в літній період винищити банди остаточно.

II

Віце-міністр В о л ь с ь к и й. З метою тривалої боротьби з бандитизмом необхідно розширити діяльність війська на терени, розташовані на північ і захід від дотеперішнього простору, охопленого операціями. Незалежно від цього опанування терену повинно йти по лінії якнайшвидшого заселення польським населенням колишніх українських теренів при одночасному запевненні цьому населенню максимальної безпеки. Отож найбільшу увагу слід звернути на створення у терені відповідної кількості дільниць ГМ та негайну організацію ДРГМ з оселюваного населення.

Міністр Р а д к е в и ч. Якщо в початковий період діяльності ОГ "Вісла" боротьба з бандитизмом не дала бажаних результатів, то все-таки десь від 2 тижнів можна зауважити поважний поворот до активізації акції. Підрозділи нав'язали бойовий контакт з бандами й рішуче їх переслідують. У даний момент відкликання ОГ "Вісла" з терену недоцільне. Пропозиція щодо продовження діяльності ОГ "Вісла" до 1 серпня ц.р. слушна, і хоча це викличе підвищення суми бюджету, та в результаті, з огляду на осягнуті успіхи, вкладені кошти оплатяться. Слушним також є розширення боротьби з бандитизмом на північ і захід, але з тим застереженням, щоб загальне керівництво всією акцією надалі залишалося в руках ген.-майора Моссора. Для цілей виключно допоміжних бажано створити зі складу Штабу КВО № 7 у Любліні підгрупу, до складу якої увійшли б представники МНО й Міністерства Громадської Безпеки. Завданням підгрупи, підпорядкованої командувачеві ОГ "Вісла", було б керівництво частинами, що ведуть боротьбу з бандитизмом на терені Люблінського[a] в-ва.

Ген.-лейт. В і т о л ь д. Організація дільниць ГМ на теренах, охоплених акцією виселення, зустрічається з труднощами, як бюджетними, так і персональними. Ніхто з функціонерів ГМ не хоче потрапити на колишні українські терени.

Натомість питання організації ДРГМ з-посеред напливового населення абсолютно можливе в рамках бюджету, і ця акція буде негайно розпочата.

Полковник Н а р б у т т. Зрозуміло, що в 3 фазі боротьби банди розпорошаться в терені і свою діяльність обмежать виступами в малих групках. Виникає думка, щоб відповідальність за всю боротьбу з бандитизмом взяли на себе командувачі відповідних округів, а Оперативна Група ген. Моссора координувала перебіг боротьби.

Ген.-м-р С в є т л і к. У зв'язку з затягуванням строків боротьби з бандитизмом постала необхідність подальшого виділення потрібних для цього кредитів. Адже виявилася неможливість подальшої реалізації цієї боротьби у рамках дотеперішніх бюджетів. Як свідчать останні

донесення з терену, банди розширюють свою діяльність не тільки на теренах Польщі, а намагаються також пробитися до Чехо–Словаччини. Отож неможлива ліквідація банд у літній період. Вже тепер слід видати відповідні розпорядження щодо приготування частин до боротьби в зимовий період (забезпечення лижами і т. п.).

Вів протокол
полк. Пшонський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 643, а. 61-63.

а. В оригіналі з малої літери.

1. Пултужицький Броніслав, генерал-лейтенант ВП, начальник Департаменту Мобілізації і Поповнень МНО. Нар. 20.XII.1894 р. у Несвіжі, пов. Слуцьк. У 1918-1944 рр. служив у Червоній Армії. 11.I.1944 р. скерований до ВП на посаду заст. командувача 1 Корпусу. З 4.III.1944 р. командувач 1 Армії ВП. 6.VII.1944 р. призначений начальником Мобілізаційного Відділу ВП, згодом Департаменту Мобілізації і Поповнень МНО. З 19.XI.1947 до 21.I.1953 р. командувач Поморського Округу (КВО № 2), згодом заст. голови Державної Комісії Господарського Планування. 22.XII.1956 р. виїхав до СРСР.
2. Див. док. 179.

186

1947 р., червня 14, Краків. — Лист краківського воєводи Міністерству Громадської Адміністрації у справі виселення лемків з Новосанчівського повіту

Воєводське Управління подає до відома услід спр[ави] від 3.VI.1947р.[1] № СПП.IX/2/4/47 з проханням пояснити, чи акція переселення лемків з прикордонної смуги, що зараз здійснюється у Ряшівському[a] воєводстві, охопить також лемківське населення Новосанчівського[a] повіту на терені Краківського[a] воєводства.

Лемківське населення Краківського[a] воєводства дезорієнтоване листівками, розкиданими з літаків (примірники листівки додаються)[2] й не хоче працювати й виконувати повинність на користь держави, сплачуючи податки, чи виконувати розпорядження самоврядування, що спричиняється до неспокою і значних втрат і збитків у господарстві.

За такого стану речей слід було б:

1) або розпочати акцію переселення лемків з Краківського[a] воєводства у найкоротший термін, або

2) заспокоїти настрої серед населення лемківського походження шляхом урядової заяви, що акції переселення з прикордонної смуги Новосанчівського[a] повіту не буде.

Швидке вирішення цього питання становить загальнодержавний інтерес.

За воєводу
мгр Пагач Альфред
Начальник Громадсько-Політичного
Відділу

Над текстом дописано від руки: "Відповідь дано усно. 25.VI.1947".

Оригінал, машинопис.
АНА, МГА, 781, а. 7.

а. В оригіналі з малої літери.

1. Див. док. 176.

2. Див. док. 84 і 85.

187

1947 р., червня 16, Варшава. — Розпорядження № 00275/111 Державної Комісії Безпеки у справі продовження діяльності ОГ "Вісла"

Таємно

1. З метою проведення кінцевої стадії акції ліквідації бандитизму на східних теренах в-в Ряшівського[a] й Люблінського[a] розпорядженням Уряду ПР[1] діяльність Оперативної Групи "Вісла" у повному складі продовжено до дня 31 липня 1947 р.

2. З моменту закінчення дій ОГ "Вісла" — командувач КВБ генерал-майор Светлік переймає обов'язки, пов'язані з боротьбою проти бандитизму, охороною вищевказаних теренів і запровадженням на них належного ладу при взаємодії з частинами ВП, що перебувають на цих теренах, одночасно враховуючи можливість розтягнення акції остаточної ліквідації бандитизму на зимовий період[2].

У зв'язку з цим істотним і необхідним зараз є передбачити відповідну підготовку частин і забезпечити їх устаткуванням, необхідним для боротьби в цей період.

3. 3, 8 і 9 ДП у липні ц.р. отримають відповідний набір рекрутів, які до вересня ц.р. повинні бути навчені і включені до частин.

Демобілізацію старих річників у вищевказаних дивізіях здійснити безпосередньо після включення до частин нового річника з таким розрахунком, щоб постійно зберігати безперервність у забезпеченні теренів військом.

4. Усі дивізії, в яких було сформовано комбіновані полки, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла", здійснять демобілізацію старого річника в термін між 1-8 серпня (тобто в термін, на місяць пізніший).

5. Головний Комендант ГМ докладе зусиль щодо якнайшвидшої організації:

а) дільниць ГМ на теренах, охоплених акцією оселення;

б) відділів ДРГМ з-посеред польського населення, що заселяє згадані терени;

в) передбачить часткове озброєння для відділів Селянсько-Військової Підготовки, які братимуть участь у жнивній акції на цих теренах.

II

Головним завданням ВП і КВБ у цей період є безпосередня боротьба з бандитизмом. Не можна допускати, аби банди мали можливість здобути час для використання його з метою відпочинку чи подальшої втечі. Тереном дій охопити повіти північної частини Люблінського[a] воєводства.

У зв'язку з цим командувач ОГ "Вісла" ген.-майор Моссор:

1. Перекине один комбінований полк піхоти до району Володава-Холм.

2. Створить при КВО № 7 у Любліні підгрупу, завданням якої буде керівництво частинами, що беруть участь у боротьбі з бандитизмом на терені Люблінського[a] воєводства (3 ДП, вищезгаданий комбінований полк і частина, що досі провадить боротьбу з бандами).

Керівництво підгрупою візьме на себе начальник Штабу КВО № 7 полк. Кундеревич незалежно від виконуваних досі поточних обов'язків на посаді начальника штабу, причому у справах, пов'язаних з боротьбою проти бандитизму, буде безпосередньо підпорядкований командувачеві ОГ "Вісла", від якого отримає відповідні директиви.

3. Видасть відповідні директиви для підгрупи щодо боротьби з бандитизмом і переселення українського населення з теренів Люблінського[a] воєводства.

III

У зв'язку з наступним періодом жнив:

1. Командувач ОГ "Вісла" здійснить підготовчу роботу, пов'язану з організацією кампанії. У принципі ВП не бере безпосередньої участі в акції жнив, а своє завдання вбачає в активній допомозі адміністративно-господарським органам щодо організації і забезпечення безпеки терену.

2. III віце-міністр національної оборони в тісному порозумінні з міністром землеробства усталить форми взаємодії війська з адміністративними властями у жнивній кампанії, залучення до цієї кампанії частин ВСП та стосунки між військом і вищевказаними частинами.

3. Командувач ОГ "Вісла" згідно з цим наказом опрацює конкретний план діяльності частин у цей період і подасть його мені на затвердження до 25 червня 1947 року.

Міністр громадської безпеки
генерал-майор
Радкевич

Міністр національної оборони
маршал Польщі
Жимерський

Під текстом округла печатка: "Міністерство Національної Оборони".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 520-522.

a. В оригіналі з малої літери.

1. Інформація неправдива. У протоколах засідання уряду відсутні будь-які згадки на цю тему. Рішення у справі продовження терміну діяльності ОГ "Вісла" прийняло Політбюро ЦК ПРП на засіданні 8.VI.1947 р. Див. док. 178.

2. Ця концепція незабаром зазнала змін. Див. док. 211, 214 і 219.

188

1947 р., червня 16, Люблін. — Зі звіту Командування Люблінського Округу Генеральному Штабові ВП за період від 1 до 10 червня 1947 р. Виселення українців з Володавського повіту

Таємно

...[a]3. Акція переселення.

Після узгодження з ген. Моссором — від 2.VI.[19]47 р. частини 14 ДП почали виселення українського населення з повіту Володава за списками УГБ.

Цією акцією були охоплені найворожіше настроєні українські села, які давали притулок бандам УПА. Початково акція виселення зустрічала великі труднощі, населення покидало своє майно й утікало до лісу. Зараз ця акція здійснюється краще й випадки втеч порідшали.

Протягом першої декади червня відійшло 4 транспорти з 1078 особами.

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 471, а. 2091.

a. Пропущено пункти 1 і 2 щодо діяльності ОГ "Люблін".

189

1947 р., червня 16, Варшава. — Лист квартирмейстерства Корпусу Внутрішньої Безпеки міністрові Повернених Земель В. Ґомулці у справі вивезення картоплі, залишеної українським населенням, виселеним з терену Ліського повіту

Прошу надати дозвіл[1] на вивезення Корпусом Внутрішньої Безпеки з терену пов. Ліско Ряшівське[a] в-во до центральної Польщі 400 (чотирьохсот) тонн картоплі, що залишилися після виселення населення.

За даними, отриманими від офіцерів, які перебувають на тих теренах, там знаходиться більша кількість картоплі, яка не може бути використана повністю місцевим населенням, і навіть при найбільшому

темпі висилання їх за виселюваним населенням не будуть повністю вислані і частково зазнають ймовірного зіпсуття.

Згідно з розпорядженням МПЗ, ті, хто перевозить до залізничної станції і висилає картоплю, отримають в рахунок платні 40 % висланої картоплі.

Оскільки КВБ вислав досі понад 1000 тонн картоплі, прошу дозволити вивезти з тих теренів 400 тонн, тим більше, що ця картопля конче потрібна частинам, розташованим на терені центральної Польщі, а через малу пропозицію не можуть бути набуті на місці[2].

Заст. квартирмейстера КВБ
з п[олітико]-в[иховних] пит.
к-н Риковський

Квартирмейстер КВБ
підполк. Клос

Оригінал, машинопис.
АНА, МПЗ, 791, а. 10.

а. В оригіналі з малої літери.

1. Див. док. 196.

2. Головний представник уряду з питань евакуації Ю. Беднаж видав 7.VI.1947 р. розпорядження про скерування додаткових транспортів з сільськогосподарськими продуктами й рухомим майном, залишеним виселеним українським населенням, услід за їх власниками, а в разі труднощів з їх відшуканням — до Ольштина. Це розпорядження не виконувалося. Як випливає з рапорту, опрацьованого для віце-міністра громадської адміністрації В. Вольського 25.VI.1947 р., картопля, залишена українцями, масово вивозилася військом. Напр., тільки зі станції Ліско за період від 14.V. до 16.VI.1947 р. вивезли 867 000 кг картопля, 19 700 кг збіжжя і 30 000 кг борошна. "Офіцер, який керує висилкою картоплі з Ліська, ствердив, що з навколишніх сіл звезено вже всю картоплю, натомість зараз будуть звозити з дальших і недоступніших сіл. У місцевості Тростянець громади Бірча знаходиться звезена на копицю картопля в кількості близько 300 000 кг, яка внаслідок тривалих дощів псується. По інших селах є картопля ще в кагатах і пивницях. Загалом з теренів, охоплених акцією "В", ще потрібно звезти близько 1 500 000 кг картоплі з повітів Ліско й Березів. "Рільник" у Ліську масово скуповує картоплю в селян, які займаються грабежем по селах, виселених і покинутих українцями". Див. АНА, МГА, 78, а. 4-5, 10-15.

190

1947 р., червня 17, Перемишль. — Лист начальника Штабу 9 ДП підполк. Е. Ґінальського начальникові Розвідувального Відділу ОГ "Вісла" полк. О. Євченкові у справі лікування поранених солдатів УПА

Таємно

Прошу з'ясувати, як діяти з пораненими бандерівськими полоненими, схопленими частинами 9 ДП, оскільки гарнізонний шпиталь у

Перемишлі не приймає таких на лікування у зв'язку з наказом начальника Служби Здоров'я ОГ "Вісла" полк. Ґроеґера[а].

Начальник Штабу 9 Дивізії Піхоти
(дипл. підполк. Е. Ґінальський)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 32, а. 113.

а. Тексту наказу не виявлено. Пор. док. 175.

191

1947 р., червня 18, Краків. — Відозва Переселенсько-Осадничого Комітету до польського населення у зв'язку з планованим виселенням лемків з Новосанчівського повіту

Відозва
до сільського населення Краківського[а] воєводства[б]

Діяльність фашистських банд УПА завдала великої шкоди Нашій Державі, а вінцем їх злочинів була трагічна смерть ген. [в]Кароля[в] Сверчевського. Так само спокійне лемківське населення, зосереджене на терені Новосанчівського[а] повіту, стало жертвою цих банд, служачи їм з необхідності як база для вилазок. З метою радикального вирішення цього питання й випалення залишків фашизму наш уряд приступив до акції, що має на меті збройну ліквідацію цих банд. У рамках цієї акції буде переселене також з Новосанчівського[а] повіту місцеве [г]лемківське[г] населення на західні терени.

Господарства, які після нього залишаться, забудовані й засіяні, населятимуться в міру зголошення безземельних і малоземельних, які отримають ці господарства у довічну власність.

Отож масово зголошуйтесь і займайте ці господарства, які, будучи засіяні й стережені, чекають разом з полем ваших працьовитих рук.

Отож зголошуйтеся до свого війта і старости, які скерують Вас до кого слід з метою отримання колишнього лемківського господарства.

[д]Ставтеся до цієї справи з точки зору інтересів Держави, оскільки заселення цих теренів чисто польським населенням є вимогою моменту[д].

Вирішуйте швидко й чисельно спішіть до цих господарств, оскільки наближаються жнива і треба буде збирати врожай, а потім [е]засіяти[е] ці терени для нашого спільного добра.

За Переселенсько-Осадничий Комітет[1]
воєвода д-р К. Пасенкевич

Оригінал, машинопис.
ДА Краків, Воєводське Управління, 1081, а. 185.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Текст відозви затверджено воєводою К. Пасенкевичем 19.VI.1947 р.

в-в. Дописано від руки.

г-г. Дописано від руки над закресленим "українське".

д-д. Фраґмент тексту перекреслено олівцем.

е-е. Дописано від руки.

1. 18.VI.1947 було видано оголошення Комітету з питань Лемківщини з осідком у Новому Санчі, створюваного для здійснення осадничої акції на терені колишніх українських земель. Польським осадникам пропонували господарства з 8-12 га на рівнинних теренах, з засівами. Переселенців не зобов'язували складати декларацію про відступлення своїх дотеперішніх господарств на користь Державної Скарбниці. Нові господарства, після врегулювання рільничо-лісових границь, мали стати іпотечною власністю осадників. Влада ґарантувала цілковиту безпеку і спокій на терені Лемківщини. Головою Комітету був новосанчівський староста Вацлав Войтушак. Див. ДА Краків, Воєводське Управління, 1081, а. 187-188.

192

1947 р., червня 21, Варшава. — Шифрограма № 502 начальника IV Відділу Генерального Штабу ВП полк. М. Терлецького командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майорові С. Моссору

Цілком таємно

Подаю до відома:

Міністерство Громадської Адміністрації постановило висилати щоденно транспорти переселенців згідно ключа:

1. З району Любліна по два транспорти на Ольштин, кожен третій транспорт на Щецін[a].

2. З південної лінії через Освенцім один транспорт на Познань, решту на Нижній Шльонськ.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 530.

а. Повинно бути: "Щецінек". Там містився другий, поза Ольштином, розподільчий пункт транспортів з українським населенням, скерованим на оселення у північні воєводства Польщі.

193

1947 р., червня 21, Любартів. — Денний наказ № 54 Штабу 7 Дивізії Піхоти

Служба на день 22/23.6.1947 р.

Черговий офіцер Штабу Дивізії підпор. Тальма Вацлав.

Черговий писар Штабу Дивізії стр. Суський Тадеуш.

Служба на 23/24.6.1947 р.

Черговий офіцер Штабу Дивізії к-н Чернушко Едвард.

Черговий писар Штабу Дивізії ст. стр. Тарновський Віктор.

Розпорядження.

Дня 22 червня 1947 р. в Любачеві відбудеться перейменування вулиці Шашкевича на вулицю ген. Кароля Сверчевського з урочистим відкриттям таблиці з написом "Вулиця Генерала Кароля Сверчевського".

На урочистість перейменування назви вулиці як делегатів від VII ДП визначаю:

1. к-н Стшелецький Мар'ян, 2. пор. Кухарський Станіслав. Командир взводу охорони штабу визначить одного підофіцера і двох рядових.

Після відправи в костелі збір війська, ГМ, шкільної молоді й інших організацій на ринку перед будинком загальної школи дня 22.6.1947 р.

Начальник Штабу
(-) м-р Калимон

Командир VII Дивізії Піхоти
(-) дипл. полк. Кобилянський

Копія, машинопис.
ЦВА, Денні накази ОГ "Вісла", 57/2/53, а. 26.

194

1947 р., червня 23, Люблін. — Звіт інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Я. Труша керівникові Відділу Ф. Мазурові про ситуацію на Люблінщині у зв'язку з виселенням українського населення

Виселення українців з Володавського[а] пов. почалося дня 4.06.1947 р. До дня 20.6. ц.р. з цього повіту виселено близько 700 родин. У Томашівському[а] повіті готується перший транспорт. Як полк. Єкель[1] (КВО), так і тов. Татай[2] (ВУГБ) заявили, що ВК ПРП був вчасно поінформований про заходи війська й безпеки. Полк. Єкель подав тов. Шотові "План Ряшівського ВК ПРП у зв'язку з переселенням"[б] для орієнтації і можливого застосування на терені Любліна. Однак досі ВК не здійснив жодних організаційних кроків по лінії Партії, обмежуючись тільки до видачі короткого загального обіжника (який додаю)[в] в останні дні, тобто 19-20.6.47 р. Стверджую, що ВК протягом усього часу не присвятив цій важливій справі жодного засідання секретаріату чи виконкому. Після повернення з Володави дня 16.6. ц.р. я намагався порушити цю справу на засіданні секретаріату, але тов. Шот потрактував це як звичайну інформацію і відніс до рубрики пропозицій.

Воєвода також не справився з завданням. Було зрозуміло, ще перед початком акції виселення, що військо не може й не буде залишатися після виселення українців у даному селі, а отже, охороною майна виселених повинна займатися державна адміністрація. Нараду старост у цій справі воєвода скликав лише 12-13 ц. м. На цій нараді призначили повітових оселенсько-переселенських уповноважених...[г]

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-27, а. 45-46.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Документа не виявлено.

в. Обіжник відсутній.

г. Пропущено кінцевий фрагмент щодо організації заселення колишніх українських земель.

1. Єкель Міхал, полковник ВП. Нар. 22.III.1910 р. у Тарнові. З 5.XII.1945 р. до 1.XII.1947 р. заступник командувача Військового Округу № VII з політико-виховних справ, потім начальник Організаційного Відділу ГПВУ ВП. 21.XI.1952 р. звільнений з військової служби й призначений на посаду заступника голови Головного Комітету Фізичної Культури.

2. Татай Францішек, підполковник УГБ, начальник ВУГБ в Любліні.

195

1947 р., червня 24, Люблін. — Шифрограма № 334 начальника Штабу Командування Люблінського Округу полк. Н. Кундеревича начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полковникові В. Корчицу

Цілком таємно

Доповідаю, що на підставі наказу МНО № 527 від 17 червня 1947 р.[а] на терені ВО-VII від дня 21.6.47 р. була організована з підрозділів 14 ДП, 11 пп і 360 людей з ВВБ Підгрупа "Вісла" під командуванням полк. Кундеревича, яка провадитиме виселення українського населення з пов. Володава, Біла Підляська й Холм та провадитиме боротьбу з бандами на терені цих повітів. Крім того, Група забезпечить заселення цих теренів польським населенням, організує і забезпечить жнивну акцію.

Оперативні донесення про виселення і боротьбу з бандами в цих теренах висилатимуться до Генерального Штабу ВП від дня 24.6.1947 р. через Штаб ОГ "Вісла".

Про перебіг цієї акції у пов. Грубешів, Томашів і Білгорай ген. Меленас[1] доповість також через Штаб ОГ "Вісла".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 536.

а. Має бути: " № 275 від 16 червня 1947 р." Див. док. 187.

1. Меленас Мечислав, генерал-майор ВП, командир 3 ДП. Нар. 15.II.1904 р. у Дніпропетровську. В 1927-1944 рр. служив у Червоній Армії. У квітні 1944 р. скерований до ВП у званні полковника на посаду командира 4 пп 2 ДП. Від січня 1946 р. виконував обов'язки командира 3 ДП, потім керівника курсу Академії Генерального Штабу (з 1.I.1948) і заст. начальника ГПВУ ВП (7.II.1950-25.X.1955). У кінці жовтня 1955 р. виїхав до СРСР.

196

1947 р., червня 26, Варшава. — Лист директора Оселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель Й. Петкевича до квартирмейстерства Корпусу Внутрішньої Безпеки у справі коренеплодів, залишених виселеним українським населенням

У відповідь на отриманого листа[1] № 1421 від дня 16.VI.1947 р. і [а]№ 1468/447 від дня 23.VI.1947 р.[а] — Міністерство Повернених Земель не висловлює застережень проти перебрання на потреби КВБ 400 (чотирьохсот) тонн коренеплодів, залишених на терені Ряшівського[б] в-ва у зв'язку з акцією "В".

[в]У зв'язку з цим Міністерство просить подати, звідки, куди і яка кількість буде перевезена[в].

Директор Департаменту
(Й. Петкевич)

Копія, машинопис.
АНА, МПЗ, 791, а. б.

а-а. Фраґмент тексту дописано від руки.
б. В оригіналі з малої літери.
в-в. Фраґмент тексту підкреслено.
1. Див. док. 189.

197

1947 р., червня 26, Люблін. — Лист 1 секретаря ВК ПРП в Любліні С. Шота заступникові командувача Люблінського Округу полк. М. Єкелю у справі виселення українців з Білгорайського повіту.

Дня 19 червня ц.р. військова група, що виселяє українців у Білгорайському[а] повіті, громада Боличі, село Бабичі, залишила, не виселяючи, такі родини українців:

1. Метник Андрій
2. Сай Михайло
3. Сай Стефан
4. Повнак Василь
5. Повнак Іван

6. Тендорф Генрик
7. Желязко Мирон
8. Пиріг Тимофій
9. Літковуц (!) Шимон
10. Сенейко Юстина
11. Сенейко Марія
12. Міславська[б]
13. Кнаціум Катерина,

серед яких є українські націоналісти, попри те, що військова група під командуванням капітана (прізвище невідоме) була попереджена нашою Партією про політичне обличчя згаданих осіб.

З огляду на вказане просимо провести слідство і виправити допущені помилки.

Секретар Воєв. Ком. ПРП у Любліні
(-) Шот

Згідно: Начальник Канцелярії ОГ "Вісла" (-) серж. Чиковський

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 378.

а. В оригіналі з малої літери.
б. Імені бракує.

198

1947 р., червня 27, Седльце. — Бойове донесення № 001 начальника Штабу Групи "Північ" підполк. С. Серби командувачеві Підгрупи ОГ "Вісла" полк. Н. Кундеревичу

Таємно

1. Політична ситуація у районах відповідальності.

а) пов. Біла Підляська.

Населення пов. Біла Підляська настроєне надзвичайно реакційно, що є результатом усної пропаґанди. На кожному кроці можна зауважити упередженість до військ, що діють на терені повіту.

У зв'язку з опрацюванням списків українського населення все населення охоплене панікою перед виселенням. Часто можна почути, що всіх виселяють до Ґданська, а потім на Сибір. Ворожа пропаґанда твердить, що серед інших виселятимуть і польське населення, а особливо багате.

2. Розвідувальні дані.

За здобутими відомостями на терені пов. Біла Підляська групи банд УПА не зустрічалися.

На терені цього пов. чинять розбій тільки прийшлі банди з грабунково-політичним характером. Вони діють малими групками, напада-

ють на установи й села, грабують їх і провадять ворожу антидержавну пропаґанду.

Начальник Штабу Групи "Північ"
підполк. Серба

Копія, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 273.

199

1947 р., липень, Люблін. — Зі звіту ВК ПРП у Любліні для ЦК ПРП за період від 18 червня до 15 липня 1947 р. Оцінка перебігу виселенської і оселенської акції у Люблінському воєводстві

...[а]Акція переселенсько-оселенська.

Стверджено, що польське населення, яке проживає у пов. Грубешів по селах разом з українцями, й надалі, після виселення українців, співпрацює з рештками УПА, приносячи їм продовольство й інформуючи, тому необхідно виселити його з цих теренів, бо в іншому разі воно завдасть нам великої шкоди.

Військо, виселяючи українців, залишає заслужених українців, що складає пересічно 150-200 родин на повіт. Беручи до уваги, що підпілля ще не ліквідоване і те, що не можна мати цілковитої певності щодо демобілізованих українців, чи вони не будуть співпрацювати з бандами УПА. Як з огляду на безпеку, так і з політичних міркувань бажано було б виселити всіх українців безумовно[1]. Заслужених осіб у[б] нашому воєводстві буде не більше 300, яким слід було б на заході дати кращі умови загосподарювання...[а]

Секретар Воєводського Комітету ПРП
в Любліні
(-) С. Шот

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-190, а. 56.

а. Пропущено фраґмент звіту щодо організаційних, персональних справ, заміни партійних посвідок та співпраці з ПСП і НП.

б. В оригіналі "на".

1. Див. док. 197.

200

1947 р., липень, Люблін. — З рапорту начальника ВУГБ в Любліні підполк. Ф. Татая міністрові громадської безпеки ген.-майору С. Радкевичу за червень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у Люблінському воєводстві

1. Загальна політична ситуація.

а) останньо населення Люблінського[а] воєводства живе під враженням двох найважливіших акцій. Перша це виселення українського населення, друга це боротьба з дорожнечею і спекуляцією.

Отже, щодо переселення українського населення на західні терени. У зв'язку з цим ширяться чутки ворожої пропаґанди про те, що виселяють не тільки українське населення, але виселяють і польське. Що це роблять для того, аби потім на колишніх українських землях запровадити колгоспи на радянський взірець. У деяких повітах кружляють версії, що виселені терени віддадуть Росії (Білгорай).

Упівська пропаґанда розпускає по селах плітки, що виселяють усіх без різниці національності, цю пропаґанду частково підтримують польські реакційні елементи. Шкідливість цієї пропаганди часом виявляється в тому, що частина польського населення на селі кидає роботи в полі, чекаючи своєї черги на виселення. Натомість частина тверезо мислячого суспільства дивиться з довірою і певним задоволенням на справи вирішення і ліквідації українських справ на терені Люблінського[а] воєводства. На терені виселених пов[ітів] надалі відчувається брак охорони колишнього українського майна, про що я доповідав у спеціальному рапорті[б]...[в]

Оригінал, машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/8, т.2, а.49-52.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Рапорту не виявлено.

в. Пропущено фраґмент рапорту щодо боротьби зі спекуляцією і чужоземною розвідкою, політико-господарську ситуацію, політичні партії.

201

1947 р., липень, Краків. — Зі звіту ВК ПРП у Кракові за липень 1947 р.[а] Оцінка настроїв польського суспільства у зв'язку з виселенням лемків з Новосанчівського повіту

...[б]На поліпшення настроїв вплинули й інші обставини, часто локальні. У повіті Новий Санч виселення лемків зустріло прихильне схвалення суспільства, яке вбачає в цьому остаточне вирішення національного антагонізму.

Від давніх часів між польським і лемківським населенням у Новосанчівському[в] повіті існував антагонізм. Останньо банди УПА мали моральну і матеріальну підтримку серед лемків. Новосанчівська гро-

мадськість була за виселення всіх лемків. Наша партія доклала зусиль, аби ця проблема була належно вирішена. Всі лемки в кількості 8000 переселені. Їх залишилося ледве 10, які перебувають у лавах ДРГМ і потрібні в акції, що точиться проти бандитів. Залишилося ще переселити лемків з міста Криниці. Є випадки, що переселені лемки повертаються, і тоді їх негайно затримують і віддають у розпорядження ДУГБ[1]. Ця переселенська акція сподобалася не тільки новосанчівському суспільству, а й у інших повітах уряд здобув багато симпатій...[б]

Копія, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/IX-173, а. 94.

а. Звіт підписав другий секретар ВК ПРП Лапот.

б. Пропущено початковий і кінцевий фрагменти звіту щодо заміни партійних посвідок, поширення партійної преси, боротьби з дорожнечею, співпраці з ПСП і НП.

в. В оригіналі з малої літери.

1. Такою, між іншим, була доля лемківського художника Никифора Дровняка, званого Криницьким (1896-1968), якого двічі в 1947 р. виселяли на Помор'я. У липні 1948 р. повторно виселили кілька родин лемків з села Поворозника, всупереч отриманій останніми згоді президента Б. Берута на повернення у рідні краї. Краківський воєвода повідомив Міністерство Громадської Адміністрації, "що переселені лемки є греко-католицького віровизнання, невизначеної національної приналежності, що могло викликати серед місцевого населення непорозуміння. Саме тому рішуча позиція влади, яка знову переселила на Захід прибулих лемків, — зустріла схвалення місцевого суспільства". Див. АНА, МГА, 68, а. 34. Пор. АНА, ДРУ, XI/247, а. 93-100.

202

1947 р., липня 3, Варшава. — З протоколу № 17 засідання Політбюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Берман, Томаш, Замбровський, Радкевич, Спихальський. Запрошені тов. Мазур, Кліщко.

Порядок денний:

1. Справи, пов'язані з ПСП.
2. Політичні інформації.
3. Інформації з XI Конґресу КПФ.
4. Паризька конференція.
5. Господарські справи.
6. Різне.

...[а]До п. 6 пор[ядку] ден[ного].

2. Т. Радкевич звернув увагу на небезпечну практику зосередження українських родин при переселенні. У зв'язку з цим спостерігаються втечі, повернення на старе місце проживання і т. д.[1]

Усталено, що зосередження українських родин не може перевищувати 10 % стосовно місцевого населення[2].

На пропозицію т. Томаша усталено, що Президія Ради Міністрів ухвалить кредити на будівельні матеріали як акцію допомоги держави для переселених [3] ...[а]

Вела[б] протокол
(М. Руткевич)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 95-96.

а. Пропущено фраґменти протоколу, що не стосуються українських справ.
б. В оригіналі "вів".
1. Див. док. 213 і 216.
2. Див. док. 223,227 і 238.
3. Див. док. 239.

203

1947 р., липня 3, Любартів. — Наказ № 21 командира 7 ДП полк. З. Бобровського у справі відновлення виселення українського населення з Ярославського й Любачівського повітів

Таємно

На підставі отриманих з МО списків я ствердив, що в районах відповідальності окремих полків ще залишилися українські родини, які з різних причин досі не охоплені акцією виселення.

У зв'язку з цим

н а к а з у ю:

1) Командири 7, 10 і 4 пп здійснять у термін до 10.07.1947 р. виселення українських родин у своїх районах відповідальності згідно доданих списків[а].

2) Призначити кваліфікаційні комісії у складі: 1 стройовий офіцер, 1 політико-виховний офіцер, 1 представник УБ, які після тісного контакту з органами ГМ, цивільними властями в окремих місцевостях і представниками партій зарахують з доданих списків родини, які підлягають виселенню. В разі, якби якась з родин — згідно з доданим списком — не була виселена, доповідати, подаючи причини. З'ясують причини невиселення цих родин у першу чергу і складуть мені про них рапорт.

3) Виселенців концентрувати в полкових збірних пунктах, використовуючи для транспортування їхні власні вози та вози, мобілізовані в окремих виселюваних місцевостях, зокрема:

7 пп — на збірний пункт — Сенява

10 пп — на збірний пункт — Мунина

4 пп — на збірний пункт — Ляшки Довгі

Забезпечити конвої і захист збірних пунктів і виселенських комісій.

4) Після концентрації виселених у відповідній кількості на збірних пунктах вимагати у Штабі ДП колону автомашин для їх перевезення на пункти завантаження, визначені мною так:

7 пп — Городисько (організує 7 пп)

4 і 10 пп — Переворськ (організує 10 пп).

Пункти завантаження зайняти до дня 5.07.47 р. Охорону і конвої для станції завантаження Городисько визначить ком. 7 пп. Охорону і конвої для станції завантаження Переворськ — визначить ком. 4 пп.

5) Остаточним терміном повного виселення згідно з доданими списками[a] та цілковитого очищення терену від українських родин визначаю день 10.07.47 р. Командир 10 пп порозуміється з комендантом станції завантаження Белзець (3 ДП) щодо терміну завантаження виселених з даного району відповідальності родин і вимагатиме у квартирмейстерстві Дивізії транспортних засобів для цього.

Нинішнє виселення вважається остаточним і в разі ствердження недокладності в цій праці винних буде притягнуто до суворої відповідальності. За вчасне й докладне виконання нинішнього наказу покладаю відповідальність на командирів полків.

6) Виселення здійснити згідно з моїми попередніми наказами та інструкціями, а саме:

Наказ № 002 — від дня 24.04.47 р.[1]

Наказ № 003 — від дня 25.04.47 р.[2]

Начальник Штабу
VII Див[ізії] Піх[оти]
(-) майор Калимон

Командир
VII Дивізії Піхоти
(-) полковник Бобровський[3]

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 358 і 364.

a. Не публікується. Зберігся лише поіменний список виселених 7 пп родин з 15 сіл у Ярославському пов. (182 особи) й 3 сіл у Любачівському повіті (47 осіб).

1. Див. док. 81.

2. Див. док. 91.

3. Бобровський Зиґмунт, полковник ВП. Нар. 2.XII.1898 р. у Пшисуші пов. Опочно. З 1917 р. у ВП, під час окупації комендант V Району АК — Прага. 10.IV.1947 р. мобілізований до ВП і призначений командиром 11 ДП, розміщеної у Жарах. Після смерті полк. Яна Кобилянського 7.VII.1947 р. прийняв командування 7 ДП. 14.XI.1947 р. звільнений з війська з політичних причин.

204

1947 р., липня 6, Ряшів. — Наказ № 6 командування ОГ "Вісла" про утворення військових контрольних груп

Таємно

При виселенні українського і змішаного населення часто трапляються випадки, що це населення використовує найрізноманітніші засоби, щоб уникнути переселення.

Деякі залишаються на місці на підставі фальшивих документів, інші втікають з транспортів і повертаються на свої старі господарства, ще інші залишаються на місці внаслідок недокладної, а навіть несумлінної праці членів цивільних організацій та інституцій.

Не можна допустити до того, аби нинішнє виселення, здійснене за рахунок великих сум з Державної Скарбниці, великих зусиль війська, адміністрації, політичних партій, органів безпеки й багатьох інших інституцій, було виконане так, щоб за рік треба було повторювати цю акцію.

Щоб акція виселення була виконана цілковито, правильно й ефективно і чітко охопила всіх тих, котрі повинні бути виселені,

н а к а з у ю :

1. У кожному полку (бригаді), на терені якого евакуація вже здійснена чи доходить до кінця, створити "Контрольну Групу" у складі: ком. групи, його заст. з політ.-вих. справ, офіцер інформації, функціонер УБ і підрозділ війська чисельністю 30 рядових. Як офіцери, так і рядові цієї групи мусять бути старанно підібрані й відзначатися докладністю й сумлінністю в роботі. Командирам груп видати відповідні повноваження.

Завдання груп:

а) перевірити, чи на їхньому терені не залишилися родини чи особи, які повинні бути виселені, або чи немає втікачів з транспортів, які повернулися на своє старе місце проживання. В разі ствердження таких випадків ці особи мають бути негайно виселені й під конвоєм передані до найближчих пунктів завантаження;

б) контролювати перебіг акції виселення і оселення, ставити підрозділам завдання на місці й усувати зауважені недоліки;

в) особливо звертати увагу й чинити вплив на організацію ДРГМ, його забезпечення зброєю і амуніцією, вишкіл його підрозділів;

г) результати контролю доповідати мені службовим шляхом, до 5 днів, до 10.VII.1947 р. Про важливі випадки доповідати негайно.

2. Цей наказ довести також до відома всіх офіцерів, а особливо кожного командира підрозділу, що здійснює виселення.

Командувач ОГ "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ (-) полк. Гуебнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безпеки (-) полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань (-) підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
(-) полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 293-294.

205

1947 р., липня 8, Ряшів. — Оперативний наказ № 009 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Відомості про банди

1. Люблінське[a] воєводство.

У півд. частині повіту Біла Підляська й на терені пов. Володава діє банда УПА "Володі"[1]. Сталий підрозділ цієї банди налічує близько 30 добре озброєних і забезпечених людей. Ця банда з початком акції виселення на південних теренах посилилася напливовим елементом цивільної мережі до кількості 150 осіб. Після поповнення розпочала терористично-грабункові акції, спаливши 14 сіл у пов. Володава і здійснюючи грабунки продовольства й майна у цивільного населення. Дня 19 червня ц.р. підрозділ КВБ мав бій з бандою, в результаті якого було вбито командира банди Романечка Івана, пс. "Володя", і 3-х його офіцерів. Поза тим досі сотня зазнала незначних втрат. Крім того, на цьому терені відновлюють діяльність рідні банди ВіН — "Млота", "Ордона" і "Ястшембя". Ці невеликі чисельно банди діють, схоже, як банди УПА, малими групками по 6-9 осіб, здійснюючи напади, переважно грабункові, на Рільничі Кооперативи, каси громадських управ і т. д.

У р-ні пов. Грубешів і Томашів Любл. діють банди УПА — куреня "Беркута", що складається з 4-х сотень:

— сотня "Яра"[2] кількістю близько 38 осіб діє у півд.-сх. частині повіту Грубешів,

— сотня "Чауса"[3] кількістю близько 40 осіб діє у півд.-зах. частині пов. Грубешів і східній частині пов. Томашів Люблінський,

— сотня "Дуди" чисельністю близько 28 осіб діє у зах. частині пов. Грубешів і півд.-сх. частині пов. Томашів Люблінський,

— сотня "Давида" кількістю близько 40 осіб діє у півд.-сх. частині пов. Грубешів.

Крім того, у цих районах діють боївки СБ загальною чисельністю близько 75 осіб.

Банди отримали завдання розпорошитися на малі групки по 4-5 осіб і шляхом диверсійної діяльності (палення сіл, мінування доріг і т. п.) перешкоджати заселенню евакуйованих теренів польським населенням.

Зараз в результаті діяльності 3 ДП банди, що досі діяли на терені пов. Томашів Люблінський і Грубешів, переходять у білгорайські ліси, здійснюючи по дорозі терористичні і грабункові напади (напад на пасажирський поїзд на відтинку Красногруд—Звіринець дня 29.06.1947 р.).

У південній частині пов. Томашів Любл. і на терені пов. Любачів діють сотні куреня "Залізняка", з яких:

— сотня "Крука" зараз налічує близько 50 осіб і діє в районі Млини (3844), Кобильниця Руська (4448) і кобильницькі ліси,

— сотня "Калиновича" налічує близько 30 осіб і діє в районі з координатами (7228)—(5638), розбита на дрібні групки, натомість сам

"Калинович" з групою з 18 осіб перебуває у сенявських лісах (6838) і (7224),

— сотня "Сагайдачного"[4] діє в районі Молодича (5830) і Поребні (5422),

— сотня "Тучі", що попередньо налічувала 80 осіб, а зараз близько 60 осіб, діє у районі Бахів (6459), Нове Село (6654), Люблинець (7448),

— сотня "Шума", що попередньо налічувала понад 150 осіб, у 1-й декаді червня ц.р. була цілком ліквідована, втративши 88 убитих і 65 полонених. Нечисленні групки, що залишилися з цієї сотні, діють у районі Журавиця (8480) і Вербиця (8480).

Окрім п'яти сотень куреня "Залізняка" виявлено 8 кущів цього куреня загальною чисельністю близько 100 осіб.

Досі банди куреня "Залізняка" не виявляють більшої активності, обмежуючись дрібними грабунковими нападами на місцеве населення.

2. Ряшівське[a] воєводство і східна частина Краківського[a] в-ва.

Загалом усі банди, що належать до куреня "Байди" й "Рена", були або ж розбиті, або перейшли на терен Чехо–Словаччини (рештки сотень "Бурлаки", "Крилача", "Ластівки" і "Громенка") чи на терен Радянського Союзу ("Бір", "Хрін" і "Стах"). Таким чином повіти Перемишль, Сянік і Ліско зараз вільні від скупчених банд, натомість слід наголосити, що в цьому терені ще залишилися дрібні рештки розбитих банд, їх локальні кущі і дрібні групки жандармерії і СБ.

Розташування банд обох згаданих куренів за останніми відомостями таке:

а) курінь "Байди":

— група "Бурлаки" з рештками сотень "Крилача" і "Ластівки" разом з групою "Громенка" перебувають на чеському боці. Обидві групи просуваються у західному напрямку. Разом сили цих об'єднаних груп становлять зараз близько 100 осіб. Чеські підрозділи здійснюють проти них інтенсивні операції.

б) курінь "Рена":

— група "Біра" разом з рештою сотень "Хріна" і "Стаха" за донесеннями, отриманими від радянських частин, дня 6.07. ц.р. перебувала на терені Радянського Союзу у р-ні (2262)–(2464)–(2666). В результаті операцій радянських частин проти цієї банди в період від 29.06. до 6.07. ц.р. банда втратила вбитими й полоненими 22 бандити;

— група "Романа" разом з тереновою групою "Смирного" після бою дня 20 червня ц.р. на терені Чехо–Словаччини розділилася на 2 групи: одна з них чисельністю 40 осіб залишилась у Чехо–Словаччині, друга, сильніша, перейшла на терен 6 ДП і тепер діє в лісах між Пивничною і місц. Щавниця в районі гори Рогач (7672) і місц. Кокушка (8078). Слід підкреслити, що частини 6 ДП у дотеперішніх діях проти банди не завдали їй гідних уваги втрат.

II. Оцінка становища

Під кінець останнього місяця діяльності Оперативної Групи загальне становище виглядає так:

1. Банди зазнали дуже тяжких втрат (див. додаток 1)[б]. Можна вважати, що 2/3 загального складу банд УПА ліквідовані. Але слід виразно підкреслити, що доки залишиться хоча б 100 бандитів зі зброєю, завдання Оперативної Групи "Вісла" залишається невиконаним.

2. На терені ОГ "Вісла" ще знаходяться три осередки, у яких залишилися скупчені банди:

— повіт Новий Санч (банди "Романа" і "Смирного");

— повіт Любачів (банди "Калиновича", "Тучі" і "Крука");

— Люблінщина (сотня "Володі" й угруповання вищевказаних дрібних банд) (див. пункт 1).

3. Серед інших осередків знаходиться терен повітів Перемишль, Сянік, Ліськo, практично звільнений від банд, але він вимагає ще доочищення.

III. Оцінка праці окремих частин

Результати боротьби з бандитами подає додаток № 2[в]. Ці результати кожен ком. дивізії і полку повинен взяти до уваги і зробити з них відповідні висновки. Вимагаю, щоб протягом останнього місяця діяльності Групи всі дивізії виявили таку енергійність у боротьбі з бандами, як 3 ДП, яка в цій галузі має чудові результати. Зокрема, дуже енергійно мусять працювати 6, 7 і 9 ДП, дотеперішні результати яких є слабкими.

IV. Головна думка

1. Протягом липня м-ця зосередити всі зусилля на інших трьох осередках активності банд, щоб до моменту ліквідації ОГ не залишити на терені жодної скупченої банди.

2. До дня 15 липня ц.р. остаточно закінчити евакуацію українського населення.

3. Простежити за розвитком оселенської акції, яка на терені Ряшівського[а] в-ва дає загалом добрі результати, натомість на терені Люблінського і Краківського йде мляво.

4. Підштовхнути жниву акцію і простежити, щоб на терені ОГ "Вісла" все збіжжя було зібране вчасно.

V. Виконання

А. Завдання великих частин

Поділ зон відповідальності — дивись додаток № 3[в].

1. Підгрупа "Люблін".

До складу підгрупи "Люблін" входять: 3, 8 ДП і 14 ДП, що діє на півночі, з 11 комбінованим пп. Ком. 8 ДП оперативно підлягає командирові 3 ДП — ген.-майорові Меленасові, натомість його акції виселення, заселення і жниву контролює командир підгрупи "Люблін" полк. Кундеревич. Полк. Кундеревич відповідає за всі ці три акції на терені всієї Люблінщини.

У районі відповідальності:

а) протягом липня м-ця ц.р. цілковито знищити банди "УПА" "Володі", "Яра", "Чауса", "Дуди" й розпорошені групки інших сотень з куреня "Залізняка".

Одночасно з боротьбою з бандами УПА провадити боротьбу з рідними фашистськими бандами "Млота", "Ордона","Ястшемб'я" й іншими, що діють на цьому терені;

б) до дня 15 липня ц.р. здійснити цілковиту евакуацію українського населення і тих змішаних родин, які співпрацювали з бандами, звертаючи особливу увагу на східні повіти Люблінського[a] в-ва;

в) виселені села забезпечити від спалення і приготувати до оселенської акції;

г) співпрацюючи з Оселенськими Комітетами, допомагати їм у праці й пожвавити досить повільний темп заселення колишніх українських місцевостей;

д) допомагати у жнивній акції і запевнити безпеку праці згідно з попередніми наказами та простежити за вчасним збором усього збіжжя на своєму терені;

2. 7 Дивізія Піхоти (у складі: 4, 7 і 10 пп).

а) всіми частинами приступити у своєму районі відповідальності до безумовного винищення досі діючих там сотень "Калиновича", "Крука" і "Тучі".

Шляхом докладної розвідки терену, військової і аґентурної розвідки вистежити місця перебування окремих бандитських груп, їх схрони і криївки.

Акцію проти бандитів провадити так інтенсивно, щоб до кінця липня м-ця ц.р. на цьому терені не залишилося жодного бандита зі зброєю;

б) до дня 15 липня ґрунтовно дочистити терен і остаточно закінчити переселення решток українського населення;

в) перевірити безпеку польських сіл і виселених місцевостей і в разі потреби допомогти органам ГМ і ДРГМ у їх охороні від спалення і грабункових нападів;

г) оселенська і жнивна акції — як вище.

3. Підгрупа "Сянік" (у складі: 1 Дивізія ВВБ і 9 ДП).

Командир усіх сил, що входять до складу підгрупи, — полк. Гуебнер.

Район відповідальності — згідно з останніми наказами ком. 1 Дивізії ВВБ охоплює своїми частинами додатково Яслівський[a] пов.

Завдання:

а) до кінця липня міс. остаточно очистити повіти Перемишль—Сянік—Лісько від решток банд, кущів і патрулів СБ;

б) шляхом тісного контакту з чехо-словацьким командуванням Відтинка "Тепліце" і частинами радянської Прикордонної Охорони не втратити слідів банд "Бурлаки", "Громенка" і "Біра";

в) допомогти в акції оселення і забезпечити вже заселені та призначені під військове оселення терени;

г) звернути особливу увагу на цілковите і вчасне проведення жнивної акції на виселених теренах;

4. 6 Дивізія Піхоти (у складі: 1, 2 і 6 пп).

а) під особисту відповідальність ком. 6 ДП ліквідувати до кінця липня ц.р. сотню "Романа" і повністю очистити повіти Горлиці, Новий Санч і Новий Тарг від банд УПА;

б) до дня 15 липня ц.р. здійснити цілковиту евакуацію всіх жителів української національності в повіті Новий Тарг, ґрунтовно доочищаючи вже переселені повіти;

в) оселенська і жнивна акції — як у Підгрупі "Сянік";

5. Ударні батальйони (1 Дивізія ВВБ і 12 СБ).

Командир і водночас офіцер зв'язку командувача ОГ "Вісла" при командирові Відтинка "Тепліце" (Чехо–Словаччина) — м-р Бонковський.

Окремі завдання, час і місце використання регулюватимуться окремими наказами.

6. Воєводський Комендант ГМ.

У зв'язку з виявленими недоліками у виконанні служби дільницями ГМ — здійснити контроль у термін до 20.07.1947 р. роботи дільниць на терені воєводства, посилити вже існуючі й організувати нові дільниці в повітах Перемишль, Любачів, Ярослав і півд. частинах підкарпатських повітів.

Дільницям поставити завдання старанної охорони місцевості й боротьби з розпорошеними бандитами й кущами і збір та передачу інформації.

Б. Загальні розпорядження

1. Боротьба.

У даний момент інакше виглядає ситуація банд УПА на терені Підгрупи "Сянік", а інакше в Люблінщині й у районі відповідальності 7 і 6 ДП.

У зв'язку з цим тактику боротьби проти банд слід пристосувати до становища, а не триматися спазматично заяложених взірців.

Розпорошені малі бандитські групки й залишені відступаючими сотнями кущі й патрулі СБ здійснюють терористичні й грабункові напади з метою здобуття продовольства і взаємного інформування про ситуацію в терені. Вистеження їхніх шляхів і криївок, влаштування засідок у місцевостях і на стежках, охорона місцевостей військовими підрозділами, дільницями ГМ і ДРГМ спричинить незабаром до цілковитої їх ліквідації.

Більші згруповання банд, що діють на Люблінщині й у сх. частині Краківського[a] в-ва, базують своє постачання частково на ще не виселених українських селах, частково на приготованих наперед складах, схованих у добре замаскованих бункерах. Здійснення якнайшвидшого цілковитого переселення українського населення, старанний пошук і знищення цих бункерів змусять бандитів до відвертої діяльності, що в результаті спричиниться до швидкої їх ліквідації.

Отож як розвідувальні підрозділи, так і оперативні групи, що діють у терені, повинні пильно шукати всілякі сліди присутності банд. Збір усіх результатів спостереження дасть змогу відтворити мережу шляхів пересування банд, а потім здійснити операції і погоню згідно з попередньо поданими директивами.

Вимагаю від усіх командирів і солдатів сумлінності й пильності у виконанні поставлених їм завдань, суворого контролю підвладних і безкомпромісної, рішучої і затятої боротьби з бандитизмом.

2. Евакуація.

До дня 15 липня ц.р. повністю закінчити переселення українського населення на терені Люблінщини й у Новотарзькому[a] повіті. На всій території Оперативної Групи "Вісла" закінчити в той же термін остаточне доочищення від решток українських і тих змішаних родин, які співпрацювали з бандами УПА.

Усі командири частин згідно з наказом № 0065 від дня 6 липня 1947 р. проконтролюють свої райони відповідальності й усунуть з них усіх, хто, використовуючи різні способи, повернувся або ж потай залишився після переселення на своїх господарствах.

У порозумінні з управлінням безпеки подати в термін до дня 20 липня ц. р. характеристики на всіх працівників української національності і змішаних родин, зайнятих у промисловості, на залізниці, у лісництві і т. п., які за характером своєї праці підлягають переселенню в пізніший термін.

3. Заселення.

Ще раз підкреслюю з особливою наполегливістю, що темп акції заселення колишніх українських теренів, зокрема на Люблінщині, надто повільний. Слід продуктивно співпрацювати й усіляко допомагати Оселенським Комітетам, аби пожвавити цю працю і прискорити. В разі необхідності чинити тиск на виконавчі органи в терені, які працюють погано і мляво.

У частинах, що здійснюють переселення, використовувати порожні автомобілі, що повертаються зі станцій, для перевезення поселенців.

4. Жнивна акція.

Термін початку жнивної акції передбачений у час між 10 і 14 липня ц.р. Допомога війська транспортом (вози, коні) та справа харчування робочої сили буде врегульована спеціальним наказом.

Командири всіх частин повинні надати якнайширшу допомогу в організації гнучкого керівництва жнивною акцією і є відповідальними за докладне і вчасне збирання збіжжя у своєму районі діяльності.

5. Здобування відомостей.

а) підставою для діяльності військової розвідки є агентурна справа, ведена органами безпеки. З цією метою командири частин і підрозділів повинні підтримувати тісний контакт, співпрацювати й допомагати всіма засобами працівникам безпеки. Працівники безпеки зобов'язані натомість негайно переказувати всі здобуті агентурою відомості найближчим військовим підрозділам, особливо ті, які можна негайно використати.

Незалежно від розвідки органів безпеки військові командири повинні намагатися вербувати серед польського населення інформаторів, які, працюючи з великою самовідданістю й безкорисливістю, часто приносять війську велику користь. Можливою є виплата премій після погодження зі мною;

б) відповідно організована, навчена й добре діюча військова розвідка завжди осягає дуже добрі результати. Стеження за дорогами, стежками й криївками банд, влаштування на них засідок з метою схоплення полоненого, здобування всілякими способами "язика" — ось головні засади дій розвідувальних підрозділів.

Слід звернути увагу, що головним завданням розвідувальних груп є здобуття якомога більшої інформації про банди, а не бої з ними;

в) спеціальну увагу слід звернути на правильний допит полонених. Відомості, здобуті від полоненого, повинні дати образ стану й діяльності банди, з якої він походить, її останнього м. п., замірів і організаційної структури. Після попереднього допиту негайно відіслати полоненого разом з усіма документами до штабу Оперативної Групи "Вісла".

6. Різне.

Стверджено випадки, що солдати влаштовують у окремих місцевостях нічну стрілянину, чим непокоять місцеве населення. Подібні вибрики свідчать про брак дисципліни й негативно впливають на образ війська. Всі командири відповідають за те, щоб подібні випадки на майбутнє не повторилися. Слід запровадити суворий облік амуніції, а винних у необґрунтованому використанні зброї суворо карати.

Командувач Опер[ативної] Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ полк. Гюбнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
(-) підполк. Коссовський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. III, т. 513, а. 491-500.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Додаток не публікується. Втрати українського підпілля за період від 21.IV. до 7.VII.1947 р. — за даними Штабу ОГ "Вісла" — були такими: вбито — 456 осіб, полонено — 354, добровільно здалося — 32, виконано смертних вироків — 90, засуджено до ув'язнення — 29, передано чеською стороною — 16, з радянського боку вбито — 16, полонено — 19. До табору в Явожні відіслано 2500 осіб, запідозрених у співпраці з УПА, в ув'язненні без вироку перебувало — 388 осіб.

в. Додаток не публікується.

1. Інформація хибна. "Володя" — Іван Романечко — був провідником надрайону "Левада" в окрузі III ОУН (з XI.1945 р.). Загинув 19.VI.1947 р. в с. Заціше пов. Володава.

2. "Яр" — Василь Ярмола — командир сотні "Вовки" 1, 99 у курені "Беркута". Нар. 1914 р. в селі Вербиця пов. Рава Руська. Загинув у липні чи серпні 1947 р.

3. "Чаус" — Василь Краль — поручник УПА. Нар. 26.V.1913 р. у Дорошеві пов. Львів. В УПА з березня 1945 р., спочатку як стрілець, потім командир чоти в сотні "Куліша", скерований у квітні 1945 р. Штабом Військової Округи "Буг" з УРСР на терен

Володавського пов., потім Томашівського й Грубешівського. Після реорганізації чоти в самостійну сотню і включенні її на початку 1946 р. до складу куреня "Беркута" очолив сотню. Після її розгрому ВП у вересні 1947 р. дістався до Дравська у Щецінському в-ві, де на початку 1948 р. заарештований. 10.II.1949 р. Районний Військовий Суд у Любліні засудив його на кару смерті, замінену пожиттєвим ув'язненням. Звільнений з в'язниці у 1955 р., помер у 80-ті роки в Дзєржоньові, Єленьоґурського в-ва.

4. "Сагайдачний" (в оригіналі помилково "Загайдачний") — прізвище невідоме — у червні 1947 р. очолив сотню після загибелі "Бриля".

5. Див. док. 204.

206

1947 р., липня 9, Варшава. — Шифрограма № 540 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчица командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майорові С. Моссору

Цілком таємно

До вищих влад надійшла скарга, що виселення з південно-східних теренів буцімто не обмежується українським чи змішаним населенням, а охопило також ряд місцевостей, заселених безумовно польським населенням, яке, попри протести, підлягає безумовному виселенню.

Прошу проконтролювати й надіслати донесення для подання відповідним органам[1].

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 577.

1. Див. док. 120, 142, 207.

207

1947 р., липня 10, Ряшів. — Шифрограма командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчицу

На шифрограму № 540 від 9.7.1947 р.[1] доповідаю, що виселенню підлягають лише українські і ті змішані родини, які співпрацювали з УПА. Польські родини виселенню не підлягають. Якщо є скарги на виселення польських родин, прошу навести конкретні факти, без чого здійснення слідства неможливе.

Водночас доповідаю, що ряд українських родин виробили собі польські документи, що може бути причиною непорозумінь.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 577.

1. Див. док. 206.

208

1947 р., липня 10, Варшава. — З протоколу № 18 засідання Політбюро ЦК ПРП

Присутні: тов. Веслав, Томаш, Берман, Замбровський, Мінц, Радкевич, Спихальський.

Порядок денний:

1. Паризька конференція.
2. Конференція.
3. Справи, пов'язані з ПСП.
4. Різне.

...[a]До п. 4 пор[ядку] ден[ного].

3. Т. Спихальський поінформував про українську акцію. Слабо йде акція оселення на колишніх українських теренах. Тут слід орієнтуватися на створення державних господарств — насіннєвих та ін.

Підкреслено факт активізації банд у країні, акції яких мають грабунковий характер, і вбивства (Пухачів)[1].

4. Т. Спихальський поінформував, що у зв'язку з фактами компрометації Берлінґа[2] керівництво Військової Академії буде таким: Зараковський[3] і Кірхмаєр[4] (науковий дир.).

5. Т. Спихальський ознайомив Бюро з матеріалами Польського Іст[оричного] Інстит[уту] в Лондоні щодо ген. Моссора[5]. У світлі цих документів виникає потреба пересунути його на бокову лінію (викладач Акад[емії]). ...[a]

Вела протокол
(М. Руткевичева)

Оригінал, машинопис.
АНА, VI Відділ, ЦК ПРП, 295/V-3, а. 97.

a. Пропущено фрагмент протоколу, що не стосується українських справ.

1. 2.VII.1947 р. об'єднані підрозділи ВіН "Ускока", "Ордона" й "Віктора" вбили 21 мешканця села Пухачів пов. Любартів.

2. Берлінґ Зиґмунт (1896-1980), генерал-полковник ВП, правник. З 1915 р. у Польських Легіонах, 1918-1939 у Війську Польському, м. ін. начальник Штабу 15 ДП, командир 4 і 6 пп легіонів. У вересні 1939 р. потрапив до радянського полону. У 1943-1944 рр. командир 1 ДП ім. Т. Костюшка, потім 1 Армії ВП; 1949-1953 — комендант (начальник) Академії Генерального Штабу; з 1953 р. у відставці.

3. Йдеться про ген.-лейтенанта Болеслава Зарако-Зараковського, командувача Люблінського Округу.

4. Кірхмаєр Єжи (1895-1959), генерал-майор ВП, воєнний історик. З 1918 р. у Війську Польському, у вересні 1939 р. заступник начальника Оперативного Відділу Армії "Помор'я". В період окупації у Головному Командуванні АК. З вересня 1944 р. у ВП, м. ін. начальник Історичного Відділу Генерального Штабу. З 1947 р. начальник кафедри воєнного мистецтва Академії Генерального Штабу, з 1948 р. у відставці. 1951 р. необґрунтовано звинувачений і засуджений, у 1956 р. реабілітований.

5. С. Моссор під час перебування у таборі військовополонених опрацював і передав конспіративними каналами головнокомандувачеві ВП у Лондоні рапорт, у якому передбачав і обґрунтовував неминучу поразку Радянського Союзу у війні з Німеччиною. Копія цього рапорту, надіслана з Лондона до МНО, була однією з причин усунення ген. Моссора від роботи в Генеральному Штабі ВП, а згодом його арешту. Крім того, встановлено, що в 1943 р. ген. Моссор очолив групу польських офіцерів у складі комісії Міжнародного Червоного Хреста, запрошеної німцями до Катині.

209

1947 р., липня 10, Варшава. — Шифрограма № 541 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачам Варшавського й Люблінського Округів

Цілком таємно

У зв'язку з закінченням акції переселення українського населення у пов. Володава Люблінського[а] в-ва відміняю мій наказ № 00210/III[б] від 4 червня ц.р.[1] у справі створення Оперативної Групи кількістю 600 осіб зі складу 18 ДП.

Після отримання цього наказу Оперативну Групу розпустити, а боротьбу з бандитизмом надалі провадити згідно з моїми попередніми директивами.

Міністр національної оборони
(-) ген.-майор Спихальський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, Книга шифрограм Оперативної Групи "Вісла", а. 581.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Має бути: " № 00260/III".

1. Див. док. 177.

210

1947 р., липня 11, Люблін. — З ситуаційного звіту Командування Люблінського Округу Генеральному Штабові ВП за червень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у зв'язку з виселенням українців з Люблінського воєводства

Таємно

1. Політична ситуація.

На ділянці акції переселення здійснено тіснішу співпрацю адміністративних чинників, представників партій Демократичного Блоку, ГМ, УБ з командирами полків 14 ДП щодо визначення тих, хто підлягає переселенню.

Загалом, як і в попередні періоди, населення неохоче покидає свої садиби. Значною мірою переселенці, які залишаються під впливом ворожої пропаґанди, вірять, що їх переселять до Радянського Союзу чи зроблять працівниками державних маєтків, позбавленими власних господарств.

Піддаючись таким впливам, переселенці часто пробують відкупитися від переселення.

Духівництво також намагається перешкодити акції переселення, часто видаючи документи зі свідоцтвом римо-католицького віровизнання переселенців. Ці документи мають найсвіжіші дати. Для поширення ще більшого замішання розпускаються чутки, що разом з українськими родинами виселятимуть і суто польські родини, яких дезорієнтує вплив цих чуток.

Нерідкими є випадки, що польське населення погоджується на переселення, тільки б не перебувати поруч з українським населенням, від якого потерпіло й зазнало переслідувань під час окупації.

Початково величезна недовіра з боку переселенців змінюється радикально під час транспортування залізницею. Бачачи допомогу й опіку з боку війська, на кінцевому етапі транспортування сердечно дякують за допомогу й опіку.

Польське населення ставиться до солдатів із щораз більшою симпатією, бачачи в них опіку й допомогу в організації спокійного життя й безпеки в терені.

Якщо йдеться про оселення нового елемента на покинутих господарствах, адміністративні органи в тісному порозумінні з партіями Демократичного Блоку, ГМ, УБ намагаються оселити людей, певних політично, зважаючи на їхню придатність до праці на селі.

Ряд фактів свідчить про те (Володавський[а] повіт), що скеровані на осадництво намагалися використати цей момент і потрактувати цю справу як "мародерство", як це бувало на Повернених Землях. ...[б]

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 473, а. 2268-2270.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Пропущено фраґмент звіту, що стосується акції оселення і жнив на колишніх українських землях.

211

1947 р., липня 15, Варшава. — Протокол № 25 засідання Державної Комісії Безпеки[а]

Були присутніми: міністр Радкевич, ген.-полк. Корчиц, віце-міністр Вольський, ген.-майор Моссор, ген.-майор Світлік, ген.-майор Яроше-

вич, ген.-майор Стеца, полк. Корчинський, полк. Гольдер, полк. Кугль[1], полк. Гуебнер, полк. Тітков[2].

Порядок денний:

Нинішня ситуація безпеки на півд.-сх. теренах держави й завдання ОГ "Вісла".

Доповідає ген.-майор Моссор.

А. Бандитизм УПА

У боротьбі з бандами УПА Оперативної Групи "Вісла" можна виділити три фази діяльності банд.

1-ша фаза: з моменту прибуття більшої кількості війська на терени Ряшівського[6] в-ва банди розпорошилися на малі групки й, не вступаючи в боротьбу, залишилися в укритті. Ця фаза тривала близько 6-ти тижнів.

2-га фаза: після здійснення евакуації українського населення і позбавлення таким чином банд баз постачання, зв'язку і ліквідації цивільної мережі малі розпорошені бандитські групки почали групуватися й об'єднуватися, і то не тільки в сотні, але й по кілька сотень разом (напр., сотні "Ластівки", "Крилача", "Бурлаки" — перша декада червня).

3-тя фаза: у другій декаді червня сотні, що входять до складу куренів "Байди" і "Рена", втратили велику кількість убитими й полоненими й у значно зменшеному складі пробилися на південь у Карпати. Переважна їх частина (група "Бурлаки", "Громенка" й "Романа") перейшла чехо-словацький кордон, а група "Біра" і "Хріна" — кордон СРСР, залишаючи в Польщі тільки своїх законспірованих "провідників", кущі й патрулі Служби Безпеки[3].

I. З моменту початку діяльності оперативний простір ОГ "Вісла" охоплював тільки півд.-сх. частину Ряшівського[6] в-ва: пов. Лісько, Сянік, Перемишль і частково Любачів (3 пп).

На цьому терені в цей час діяли два різні типи банд:

1. Курені "Рена" і "Байди" — найбойовитіші й активні, їх би можна назвати "ґвардійськими".

2. Курінь "Залізняка" — менш наступальний, виявляє слабку активність у півн. частині Ярославського[6] пов. і Любачівського[6] пов.

У курені "Байди" було в цей час 4 сотні ("Бурлаки", "Ластівки", "Громенка" і "Крилача"), які налічували 413 бандитів; курінь "Рена" — 393 бандити (сотні "Біра", "Стаха", "Хріна", "Бродича"). Крім того, — 558 людей персонального складу районів і надрайонів обох куренів. Разом 1364 бандити. З цього ліквідовано — 519 убитих, 438 полонених — разом 957 бандитів. За кордон утекло 254, у Польщі залишилося 113 (кущі, боївки й СБ).

Загалом з цієї ґвардії ліквідовано 72 %.

За останніми відомостями, банди, що перебувають на терені Чехо-Словаччини ("Громенка", "Бурлаки"), практично об'єдналися. Їх рух вказує на дві можливості: або вони намагаються пройти до Австрії, згідно з отриманими попередньо наказами, або хочуть перечекати і потім знову перейти на територію Польщі.

Висновок:

Південна границя Ряшівського[б] в-ва мусить сильно охоронятися.

II. У другому місяці діяльність Оперативної Групи "Вісла" була розширена на пов. Ярослав, Любачів, Томашів Люблінський з метою ліквідації куреня "Залізняка" й інших банд, що там діяли (нововідкритий курінь "Беркута").

До пов. Ярослав перекинуто 7 ДП, яку згодом скеровано до давнього району діяльності 3 ДП — в Любачівське[б] [воєводство], а 3 ДП до пов. Томашів Люб[лінський]. З огляду на розпорошеність банд у цьому районі результати 7 ДП були слабші. 3 ДП повністю ліквідувала сотню "Шума" і на підставі розвідки виявила курінь "Беркута", що діяв у Томашівському[б] й Грубешівському[б] пов. Курінь "Беркута" складається з чотирьох сотень: "Яра" чисельністю близько 38 осіб, "Чауса" — 40 осіб, "Дуди" — близько 28 осіб і "Давида" — бл. 40 осіб. Не виявляє особливої активності.

Загалом на цьому терені було на початку близько 789 бандитів, а зараз залишилося близько 477 плюс певна, точно не встановлена, кількість особового складу районів.

III. У підкарпатській смузі в півд. частині пов. Горлиці й Новий Санч діяла банда "Романа" (давніша сотня "Бродича" з куреня "Рена"), яка, після приєднання до неї теренової банди "Смирного", налічувала бл. 120 осіб. Діяльність цієї банди мала переважно грабунковий характер. Останнім часом банда перейшла на терени Чехо-Словаччини, де після боїв основна її частина залишилася на чехо-словацькому терені разом з "Романом" і всіма ком. чот, а частина кількістю бл. 40 осіб з одним ком. чоти знову перейшла на територію Польщі. За останніми відомостями, ком. цієї решти покинув свій підрозділ і віддалився у невідомому напрямку. Після нього командування взяв на себе один з ройових і за кілька днів також утік. Група, що залишилася без ком., розбилася на малі групки по 3-4 осіб і блукає лісами у прикордонній смузі Новосанчівського[б] пов.

На терені Володавського[б] пов. і півд. частини пов. Біла Підляська діє банда "Володі", яка початково налічувала бл. 35 осіб, а потім у передевакуаційний період поповнилася українською молоддю до кількості бл. 110 осіб. Після загибелі к-ра "Володі" й кількох його офіцерів банда розпорошилася і зараз не виявляє більшої активності.

Висновок: Попри це підкарпатський (новосанчівський) район є важливим, оскільки існує можливість, що банди "Бурлаки" й "Громенка" захочуть повернутися на нашу територію.

IV. Центральна Люблінщина . На цій території діють рідні фашистські банди ВіН: "Ордона", "Ястшемб'я", "Ускока" і "Млота", які останнім часом здійснили вбивство в Пухачеві. Погоня за бандами триває. Досі схоплено 8 бандитів і заарештовано бл. 70 підозрілих осіб.

Висновок: Слід обов'язково очистити територію центральної Люблінщини, і для цього потрібно залишити там спеціальні військові відділи.

V. Назагал під час акції ліквідовано у військових діях 1661 бандита УПА, що складає бл. 75 % складу банд у квітні 1947 р.

Власні втрати: бл. 60 убитих.

У цей період бандити УПА, попри військові дії, вбили 6 ДРГМ-івців і 1 підофіцера, полоненого бандитами, а з цивільного населення тільки одну дитину.

Загальна оцінка — переважна частина банд перебуває на терені повітів Любачів і Томашів Любл. Повіти Сянік і Лісько очищені від бандитів — там залишились тільки "провідники", кущі й патрулі СБ, але ними не можна легковажити.

Організація і суспільно-господарча база банд розбиті.

Загальний висновок — треба провадити копіткий пошук аж до цілковитої ліквідації решток бандитизму на цих територіях.

Б. Евакуація

Загалом евакуйовано 123 500 осіб української національності і змішаної, запідозреної у співпраці з бандами. Залишається переселити ще бл. 7000 осіб. До дня 15 липня ц.р. переселення буде закінчено. Час від 15 до 25.07.47 р. призначений на контроль переселених теренів і доочищення решток, що залишаться.

В. Акція заселення

Досі акція заселення йде досить слабко й мусить підштовхуватися військовими чинниками. Загалом досі заселено 842 родини з інших повітів і здійснено переселення всередині тих самих повітів — 1510 родин. Слід вважати, що до кінця року колишні українські терени будуть заселені, за винятком півд.-сх. частини пов. Лісько й підкарпатської смуги, призначеної до заселення у пізніший термін.

Г. Жнивна акція

Початок жнивної акції відкладається на пізніший термін, ніж передбачалося. В цей момент вона перебуває у стадії організації і розгортається повільно. Дуже бажаним було б якесь загальне керівництво, яке б надавало їй відповідного темпу й пожвавило всю роботу.

Д. Проект остаточної ліквідації банд УПА

I. Засада:

1. У жодному разі не допустити перерви в діяльності й не дати перепочинку розбитим рештам банд.

2. Єдність керівництва усіх 4-х акцій.

II. У зв'язку з цим пропоную:

1. На командувача Оперативної Групи — полк. Світельського — начальника Штабу ВО № 2[4].

Начальником Штабу полк. Хілінського, якому слід було б залишити для допомоги 3-х офіцерів з нинішнього Штабу ОГ "Вісла".

2. Залишити весь апарат зв'язку.

3. Залишити начальника Служби Здоров'я.

4. Транспортні засоби (частину автомашин).

5. Єдине керівництво апарату безпеки й інформації і насичення мережі управлінь безпеки в усіх прикордонних повітах, від Горлиць аж до Грубешова.

6. Поповнення дільниць ГМ, організацій ДРГМ і насичення ділянками ГМ терену Люблінщини.

7. Сили війська й підрозділів КВБ:

з півночі — пов. Біла Підляська, Володава: підрозділ бл. 300 осіб з 14 ДП;

у р-н Любліна (центральна Люблінщина) — оперативний батальйон КВБ;

3 ДП — у своєму районі діяльності, включно з пов. Замостя;

8 ДП — з оперативним батальйоном КВБ, ескадр[оном] КВБ і спецбат[альйоном] КВБ (Сенява) — у р-н дотеперішньої діяльності 8 і 7 ДП. Командир усіх — ком. 8 ДП.

9 ДП — у дотеперішньому районі діяльності з м. п. полків: Перемишль, Журавиця, Сянік, Ліськo;

Бригада КВБ — у районі пов. Ліськo і півд. частині пов. Коросно;

Ком. Бригади — Сянік. Склад Бригади — 2 батальйони операт[ивні] КВБ, 3 спецбатальйони КВБ і в прикордонному трикутнику пов. Ліськo — батальйон ВОП.

З 6 ДП — бл. 300 осіб у районі Новий Санч та спецбатальйон КВБ, усі під ком. полку, розташованого зараз у Новому Санчі.

Е. Зимовий сезон

У зв'язку з діями підрозділів узимку слід було б утворити спеціальні нартярські підрозділи з частин війська і КВБ і вже забезпечити їх нартярським спорядженням, аби вони могли тренуватися.

У зимовий період забезпечити підкарпатський терен спеціально організованими нартярськими курсами.

Участь у дискусії взяли:

Ген. К о р ч и ц. Оскільки більшість банд УПА розбито і виселення українського населення в засаді закінчено, керівництво боротьбою з бандитизмом візьмуть на себе органи безпеки, військо в даному випадку надаватиме лише необхідну допомогу.

Полк. К о р ч и н с ь к и й. Ситуація безпеки на теренах воєводств: Ряшівського[6], Люблінського[6] і Краківського[6] так змінилася на краще, що немає потреби утримувати в терені ОГ "Вісла", а продовження боротьби з бандитизмом на цих теренах слід передати воєводським комітетам безпеки.

Полк. Г у е б н е р. Є думки, що перебування оперативної групи в терені до осені є необхідним.

Ген. С т е ц а. Зміна командування ОГ "Вісла" є недоцільною, оскільки нове командування не матиме належного авторитету, щоб віддати накази командувачам округів і директиви воєводам. Тому потрібно або залишити дотеперішнє командування ОГ "Вісла", або цілком її розпустити.

Полк. Н а р б у т т. Погоджується з пропозицією полк. Корчинського.

Ген. М о с с о р. Погоджується з пропозицією полк. Корчинського.

Мін. Р а д к е в и ч. У свой промові погоджується з оцінкою ситуації ген. Моссора. Стан безпеки на цих теренах дає можливість розпустити ОГ "Вісла" й передати подальше продовження боротьби з бандитизмом командувачам Військових Округів № 5 і 7 у співпраці з воєводськими комітетами безпеки. Але для забезпечення спокою на цих теренах — до осені не слід зменшувати кількості війська, а керівництво треба передавати таким чином, щоб не створювати щілин і не затримувати дій проти банд УПА[5].

Вів протокол: ген.-майор Стеца

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 643, а. 64-70.

а. В оригіналі помилково: "Центральної Комісії Безпеки".

б. В оригіналі з малої літери.

1. Кугль Стефан, полк. ВП. Нар. 19.II.1917 р. у Кельцах. Під час війни перебував у СРСР. З вересня 1943 р. у політичному апараті ВП, з 2.IV.1947 до 6.VII.1950 р. начальник Головного Управління Інформації ВП. Звільнений з армії за зловживання.

2. Тітков Валентин, полковник ГМ, заст. головного коменданта ГМ з політико-виховних питань.

3. Інформація хибна. Функція "провідника", як і функція адміністративної влади "куща", виступали виключно у структурі ОУН. Вони ніколи не були в структурі УПА, не були складовою частиною бойових сотень. СБ творила структуру, незалежну від ОУН і УПА.

4. Ця пропозиція була змінена. Див. док. 214.

5. Див. док. 214.

212

1947 р., липня 15, Перемишль. — Донесення командира 9 ДП полк. І. Величка командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-рові С. Моссору у справі виселення українських і змішаних родин, що залишилися в районі Перемишля

Цілком таємно

На виконання наказу № 6 від дня 6.VII.1947 р.[1] і оперативного наказу № 009 від дня 9.VII.1947 р.[2] — доповідаю:

Здійснена на терені пов. Перемишль перевірка результатів дотеперішньої акції переселення українців була закінчена сьогодні. Списки українців, які ще залишилися в терені, і т.зв. "змішаних", що співпрацюють з бандами, складені Пов[ітовим] УГБ Перемишль, були перевірені в терені військовими контрольними групами спільно з працівниками безпеки. Ці списки були підписані делегатом МГБ і начальником Пов. УГБ і включають загалом (без міста Перемишля) 487 родин — 1650

осіб (розкиданих по 73 селах 13 громад). У додатку подаю 1 прим. таблиці[а].

Першим днем переселення передбачається четвер 17.VII. ц.р. У зв'язку з цим прошу виділити:

— 50 вантажних автомобілів для переселенців з полкових збірних пунктів до станції завантаження Переворськ, згідно з доданим планом перевезень[б]; додана до Дивізії 4 авторота, після передачі для жнивної акції більшості автомобілів, має лише 7 автомобілів на ходу і сама не може виконати завдання перевезення переселенців, зокрема тому, що це завдання потрібно виконати швидко, протягом 5-6 днів;

— 5 поїздів для переселенців, з 24-годинними інтервалами, починаючи від дня 19.VII., год. 7.00. Станція завантаження — Переворськ.

Командир 9 Дрезденської Дивізії Піхоти
(полк. Величко)

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 79, а. 253.

а. Не публікується. Згідно з таблицями, додатковому виселенню підлягали: з громади Бірча — 25 родин (61 особа), Дубецько — 35 (139), Фредропіль — 40 (155). Красічин — 51 (212), Кривча — 47 (172), Куньківці — 23 (78), Оріхівці — 23 (77), Перемишль — село — 106 (325), Стібно — 10 (19), Риботичі — 73 (234), Войткова — 13 (56), Жогатин — 15 (120), Журавиця — 26 (63).

б. Не публікується.

1. Див. док. 204.

2. Див. док. 205.

213

1947 р., липня 16. — Наказ № 0010 командування ОГ "Вісла" щодо регулювання засад арешту й ув'язнення у таборі в Явожні українців, які повертаються на попереднє місце проживання

Таємно

Починають поширюватися випадки, що українські і змішані родини, виселені в рамках діяльності ОГ "Вісла", самовільно повертаються до своїх давніх місць проживання, пояснюючи це головно бажанням зібрати засіви.

Толерування такої поведінки уможливлює українцям можливу організацію розвідки, відновлення мережі зв'язку, а навіть формування нових банд.

У зв'язку з цим

наказую:

1. Всі військові підрозділи й пости ГМ і ДРГМ мусять постійно й пильно перевіряти й затримувати осіб, які були виселені й незаконно повернулися.

2. Всіх тих українців, виселених і тих, які незаконно повернулися, заарештувати й передати відділкам і Управлінням Громадської Безпеки.

3. Управління Безпеки — згідно з отриманими інструкціями[a] - скеровуватимуть цих осіб до табору праці в Явожні[1].

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-м-р Моссор

Заст. ком. Опер. Групи "Вісла"
з питань безп.
полк. Корчинський

Заст. ком. Опер. Групи "Вісла"
з політ.-вих. питань
полк. Сідзінський

Начальник Штабу Опер. Групи "Вісла"
(-) підполк. Коссовський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 688.

а Інструкції не виявлено.

1 З табірних книг випливає, що на підставі згаданого наказу в 1947 р. заарештовано й ув'язнено в концентраційному таборі 156 осіб, в т.ч.: у липні — 52, серпні — 65, вересні — 32, жовтні — 7. Перший транспорт 16 заарештованих прибув до Явожна 19.VII.1947 р. з в'язниці ПУГБ в Перемишлі.

214

1947 р., липня 17, Варшава. — Розпорядження № 00322/III Державної Комісії Безпеки у справі закінчення діяльності ОГ "Вісла" і продовження боротьби з УПА на терені Командування Краківського й Люблінського Округів

Цілком таємно

1. Оперативна Група "Вісла", створена за розпорядженням Державного Комітету Безпеки[a] № 00189/III від 17.IV.1947 р.[1] для ліквідації фашистсько-українських банд, що діяли на території воєводств: Люблінського[б], Ряшівського[б] і Краківського, в засаді справилася з поставленим перед нею завданням і до дня 15 липня ц. р. знищила бл. 75 % цих банд, а також виселила з цих теренів решту українського і змішаного населення.

Внаслідок цього корені бандитизму на цих просторах надламані й подальша централізована широкомасштабна боротьба проти нього вже не має сенсу, оскільки рештки розбитих банд розпорошилися і застосовують лише поодинокі й розрізнені акти саботажу, уникаючи відкритої боротьби.

В цих умовах їх цілковите винищення вимагає вже дещо менших сил і часткової децентралізації керівництва, однак мусить продовжу-

ватися далі неполегливо й безупинно, аж до повного встановлення безпеки на цих теренах.

II. У зв'язку з вищевикладеним наказую:

1. Оперативна Група "Вісла" підлягає ліквідації від дня 31 липня ц.р. з тим, що:

а) всі військові частини, приналежні до Військових Округів № 5 і 7, та частини ВВБ, що беруть участь в акції на цьому терені, залишаються на своїх місцях дії, яку продовжують, переходячи від дня 1.VIII. ц.р. (або ж раніше, відповідно до наказу ком-ча ОГ "Вісла") знову під командування Воєводських Комітетів Безпеки;

б) чотири бронепоїзди зі складу ОГ "Вісла" переходять від дня 1.VIII. ц.р. — аж до відміни: 2 у розпорядження ком-ча ВО № 5 і 2 — у розпорядження ком-ча ВО № 7; потрібні накази видасть комендант СОЗ — полк. Нарбутт;

в) інші частини ОГ "Вісла", сформовані іншими ВО, повертаються негайно до своїх постійних гарнізонів. 8 ДП у повному складі до нового місця постою КВО № 3 — згідно з наказом № 530 від дня 8.VII. ц.р.[2]

2. Ком-ч ОГ "Вісла" — ген.-м-р Моссор, погодивши це з III віце-міністром — ген.-м-ром Ярошевичем — і начальником IV Відділу Генерального Штабу[3], — видасть детальні розпорядження у справі розпуску господарчого апарату Групи й транспортування частин до своїх постійних гарнізонів[4].

3. Від дня 1 серпня 1947 р. подальше керівництво акцією боротьби з бандитизмом і остаточного очищення терену від українського і змішаного населення, яке співпрацює з бандами, а також організацією і стабілізацією безпеки переймуть аж до відкликання:

а) командувач ВО № 5 — ген.-лейт. Венцковський на терені ВО № 5 має для цього:

— всю 9 ДП,

— бригаду ВВБ (Сянік) у складі 2 батальйонів оперативних і 2 спеціальних ВВБ,

— підрозділ, виділений 6 ДП (Новий Санч), посилений 1 батальйоном оперативним і 1 спеціальним ВВБ,

— 1 оперативний батальйон ВВБ (р-н Добчиці),

— 2 бронемашини.

Пункт командування ген.-лейт. Венцковського на час тривання акції — Ряшів.

б) командувач ВО № 7 — ген.-лейт. Зарако-Зараковський на терені свого Округу має для цього:

— підрозділ, виділений 14 ДП,

— всю 3 ДП,

— 2 оперативні батальйони ВВБ (Люблін, Любачів),

— 1 спеціальний батальйон ВВБ (Сенява),

— 1 ескадрон ВВБ (Олешичі к. Любачева),

— 2 бронемашини.

4. До часу розпуску ОГ "Вісла" к-чі ВО № 5 і № 7 після узгодження з Воєводськими Комітетами Безпеки переймуть керівництво діяльністю в окремих районах таким чином, щоб утрималася безперервність акції.

Задля цього, негайно після отримання цього наказу, к-чі ВО № 5 і 7 порозуміються з к-чем ОГ "Вісла" — ген.-м-ром Моссором, докладно зорієнтуються у ситуації і в досі досягнутих результатах, а також у здобутому досвіді, організують свої штаби і спільно з ген.-м-ром Моссором складуть плани своїх майбутніх дій, які подадуть мені на затвердження до дня 30 липня ц.р.

5. Постачання частин ВО № 5 і 7, що беруть участь в акції, за журналом Нак[азів] № 6/46, п. 79 і 88 та директивами Департаменту Фінансів МНО № 5/0356 від дня 3 липня ц. р.

6. Донесення і звіти з акції — за схемою, прийнятою Оперативною Групою "Вісла".

Міністр громадської безпеки
(-) ген.-м-р Радкевич

Міністр національної оборони
ген.-лейт. Спихальський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 694-696.

а. Має бути: "Державної Комісії Безпеки".

б. В оригіналі з малої літери.

1. Див. док. 44.

2. До розпуску ОГ "Вісла" Штаб 8 ДП було перенесено до Лодзі. Див. док. 217.

3. Цю функцію виконував полк. Михайло Терлецький.

4. Див. док. 217.

215

1947 р., липня 19, Любачів. — Наказ № 063 командира 7 ДП полк. З. Бобровського у справі контролю й охорони колишніх українських теренів

Таємно

Останніми днями на терені відповідальності Дивізії трапилися такі випадки:

1. Виселені українці з'явилися на місц. терені з документами ДРУ, що дозволяли їм здійснити жнива.

2. Переслідувані бандити УПА виходять у поле з косами, серпами і дуже часто змішуються з цивільним населенням, що працює на жнивах, прагнучи таким чином уникнути затримання.

3. Останніми днями в сусідній дивізії бандерівці підпалили дуже багате село[1], значною мірою вже заселене — викликавши переполох; зазначу при цьому, що в цій місцевості було організовано ДРГМ, члени

якого, стомлені працею на землі, замість патрулювати вночі місцевість, спали.

У зв'язку з цим командир Дивізії

наказав:

1. Усіх виселених українців, які з'являються на терені відповідальності Дивізії з метою здійснення жнив, — заарештовувати й передавати УБ з метою відіслання їх до концентраційних таборів.

2. Усіх, хто працює у полі, перевіряти, але так, щоб не перешкоджати праці на жнивах.

3. Посилити охорону виселених сіл. Де виникає потреба з огляду на загрозу, зміцнити дільницю ГМ або ДРГМ, надаючи до кінця акції добрих інструкторів або ж по кілька солдатів під командуванням доброго підофіцера.

4. До останнього дня акції діяти всіма засобами й способами — як і досі — ще більше посилити мобільність власних підрозділів і стероризувати банди, які ще залишилися, до такої міри, щоб вони не встигли від цього охолонути під час можливої короткої перерви, яка може настати між закінченням дій Дивізії і діями нових частин, які прийдуть після нас.

5. К-рам і частинам, які нас замінять, — надати якнайдетальнішу інформацію щодо діяльності банд, боротьби з ними і стосунків з цивільним населенням. У зв'язку з цим приготувати відповідні матеріали на письмі до дня 24.07.47 р.

6. Усі пересування, приготування, пов'язані з від'їздом частин дивізії до гарнізонів, здійснювати якнайприхованіше, зі збереженням суворої військової таємниці, аби не збудити, з одного боку, переполоху чи ляку в цивільного населення, а з другого — не додати духу бандитам.

Розпочати агітацію серед місцевого населення, що військо доти буде на цих теренах, доки хоч один бандит ходитиме на свободі. Можлива заміна частин на цьому терені не викличе перерви у діях проти банд.

Про виконання цього розпорядження доповідати до дня 25.07.47 р.

Начальник
Оперативного Від. VII ДП
(-) майор Рочняк

Начальник Штабу VII ДП
(-) підполковник Калимон

Копія, машинопис.
ЦВА, 7 Дивізія Піхоти, IV. 310. 07, т. 25, а. 448-449.

1. Очевидно, йдеться про село Угринів Грубешівського пов., спалене 16.VI.1947 р. У ньому до виселення жило бл. 1200 українців.

216

1947 р., липня 21, Лодзь. — Обіжник заступника директора Центрального Правління Державного Репатріаційного Управління М. Олехновича воєводським відділам ДРУ у справі українців, які намагаються повернутися до попереднього місця проживання

Таємно

Часто трапляються випадки, що переселенці з акції "В" повертаються до давніх місць проживання для здійснення збору врожаю на підставі посвідчень на пільговий проїзд залізницею, виданих відділками ДРУ.

Категорично забороняю скеровувати переселенців з акції "В" до давніх місць проживання і видавати їм будь-які скерування й посвідки на безкоштовний проїзд.

Негайно повідомити про вказане підлеглі відділки ДРУ і пояснити, що в разі повернення до старих місць переселенці будуть інтерновані в таборах праці[1].

Оригінал, машинопис.
Державний Архів у Ольштині (далі — ДА Ольштин), Воєводський Відділ ДРУ (далі — ВВ ДРУ), 57, а. 16.

1. Йдеться про табір у Явожні. За видачу українцям дозволів на повернення за покинутим майном у серпні 1947 р. знято з посади повітового старосту в Гурові Ілавецькому, воєв. Ольштин. Див. АНА, МПЗ, 1032, а. 76.

217

1947 р., липня 22, Ряшів. — Оперативний наказ № 011 Штабу ОГ "Вісла"

Цілком таємно

I. Оцінка становища за період діяльності ОГ "Вісла"

А. Боротьба з бандами УПА.

1. Оперативна Група "Вісла" отримала як головне завдання знищення банд спочатку на терені Ряшівського[a] в-ва, а потім у Люблінському[a] і Краківському[a] в-вах.

2. Це завдання було в значній мірі виконане, а саме:

а) на всьому терені ОГ "Вісла" на нинішній день немає жодної компактної банди УПА;

б) основною і найбойовитішою частиною банд УПА були курені "Байди" й "Рена", що складалися з сотень "Бурлаки", "Крилача", "Ластівки", "Громенка" та "Біра", "Хріна", "Стаха" й "Романа". Всі ці сотні були суто лісовими, дуже бойовими, складені з найбільш затятих ватажків і бандитів, що мають на своєму сумлінні найбільшу кількість

убивств, підпалів і грабунків. Обидва ці курені були цілковито розгромлені, втративши близько 80 % свого бойового складу. Рештки пробилися кількома угрупованнями на територію Радянського Союзу й Чехо-Словаччини, де їх остаточно ліквідують союзницькі війська;

в) найсильніший після цих банд УПА курінь "Залізняка" менш бойовитий, він переважно переховувався по селах і звідти здійснював дрібні терористичні й грабункові напади. Хоч його й не ліквідовано дощенту, але він зазнав дуже великих втрат, не лише бойових, але й через дезертирство. Сотня "Шума" майже цілком ліквідована, а сотні "Калиновича", "Тучі" і "Крука" в цей момент налічують не більше ніж по 14-25 осіб;

г) порівняно найменших втрат зазнав курінь "Беркута", який у період прибуття Оперативної Групи був ґрунтовно законспірований на терені Томашівського[а] й Грубешівського[а] пов. і його виявили щойно в ході дій 3 ДП. Це група невеликих сотень (25-45 осіб) "Чауса", "Дуди", "Крилатого" і "Яра". Ліквідація решти куреня "Беркута" — це завдання 3 ДП, яка діятиме на терені вищевказаних повітів аж до остаточної ліквідації цих банд;

д) найменш бойовою була сотня "Володі", що діяла окремо у р-ні Володави й розпорошилася після втрати командира й офіцерів остаточно, причому є підстави припускати, що більшість її членів дезертирували. Однак, рештки цієї сотні, так само, як і групи банд ВіН "Млота" і "Ястшемб'я", що співпрацюють з нею, рівно ж і "Ордона" мусять бути дощенту ліквідовані;

е) слід ствердити, що на всіх колишніх українських теренах залишилися дрібні уламки банд і кущі та групки СБ. Ці бандитські групки, що налічують по 2-6 бандитів, ще можуть наробити багато шкоди і мусять бути протягом поточного року винищені до ноги;

є) внаслідок досі здійснених дій

убито	513	бандитів
схоплено	434	бандити
зголосилося добровільно	35	бандитів
передано з чеського боку	23	бандити
перейшло рад[янський] корд[он] і вбито	24	бандити
перейшло рад[янський] корд[он] і схоплено	10	бандитів
перейшло рад[янський] корд[он] і здалося	10	бандитів
схоплено у трансп[орті] в Освєнцімі	50	бандитів
виконано смертних вироків	112	бандитів
засуджено на ув'язнення	46	бандитів
залиш[илось] засуд[ити] схоплених	230	бандитів
Разом ліквідовано	1487	бандитів УПА

Бойові результати окремих полків подає таблиця — додаток № 1[б].

а) усі командири й рядові, які відзначились у боротьбі з бандитизмом, отримали відзнаки й подяки. Однак слід ствердити, що найбіль-

ша заслуга в цій тяжкій і складній боротьбі належить командирам рот і взводів, підофіцерам, а передовсім рядовим, які в цих діях виявили невтомну витривалість. відвагу й самовідданість, часто платячи ціну життя, ран чи втрати здоров'я.

Від імені міністра національної оборони висловлюю всім стройовим солдатам ОГ "Вісла" палку подяку за їхні зусилля і працю, вкладену в запровадження у цій чудовій частині Польщі ладу й порядку, і бажаю їм подальшої наполегливої праці для зміцнення і розвитку Народної Польщі.

Б. Акція переселення.

Одним із дуже важливих чинників, які поруч із бойовими результатами частин спричинилися спочатку до дезорганізації зв'язку, ліквідації цивільної організації УПА, позбавлення банд матеріальних баз і можливостей відновлення своїх сил, що в результаті дуже полегшило їх ліквідацію, — була акція переселення.

Загалом на терені діяльності ОГ переселено понад 135 тис. українського й того змішаного населення, якому доведено співробітництво з бандами.

Таким чином, раз і назавжди очищено півд.-східні терени від елементу, ворожого демократичній дійсності Польщі, й остаточно усунуто суспільно-господарську базу, на якій могли розвиватися фашистські банди УПА.

В. Акція заселення

В інтересах держави було не залишити терени, охоплені діяльністю ОГ, пустелею, а, навпаки, насадити на них польськість і запевнити їх безпеку. Саме тому від початку переселення почалася організація осадництва й заселення колишніх українських місцевостей. Ця акція розвивається і дає кращі результати. До цього моменту оселено 1710 родин з інших повітів Ряшівського[a] в-ва і здійснено внутрішнє переселення в тих самих повітах 1568 родин. Разом оселено 3278 родин, тобто близько 13 500 осіб. Заселення польських родин відбувається під кутом поповнення їх землеволодіння. Водночас із цією акцією запевнено безпеку польського населення шляхом заснування мережі нових, достатньо сильних і озброєних, дільниць ГМ і організації ДРГМ.

Г. Жнивна акція

Організована й керована Воєв. Правліннями Селянської Самодопомоги при активній допомозі війська, розвинулася і ведеться досить добре. Досі зібрано на всьому просторі 50 % колишнього українського збіжжя.

II. Реорганізація Оперативної Групи "Вісла"

А. Оперативна Група "Вісла", утворена за розпорядженням Державної Комісії Безпеки № 00189/III від дня 17.04.1947 р.[2], у переважній більшості виконала поставлене їй завдання ліквідації фашистсько-українських банд на терені Ряшівського[a], Люблінського[a] і Краківського[a] в-в. Завдання переселення українського населення виконане повністю, а оселенська і жнивна акції йдуть повним ходом.

Корені бандитизму вирвані й подальша централізована акція проти нього в широких масштабах недоцільна, оскільки рештки розбитих банд розпорошилися малими групками в терені і застосовують лише поодинокі, розрізнені акції саботажу, уникаючи відкритої боротьби.

Тим часом, з огляду на потребу здійснення демобілізації років, які відслужили, програмного навчання кадрів підофіцерів і контингенту рядових, а також для забезпечення цілком заслуженого відпочинку частинам, що три місяці безперервно воюють у незвично трудних теренових умовах, значна частина війська буде замінена іншими частинами.

При цьому слід особливо підкреслити і сповістити про це як усіх солдатів, так і цивільне населення, що боротьба з рештками бандитизму провадитиметься невідступно й безперервно до весни, або ж так довго, як це буде потрібно для цілковитого запровадження і зміцнення ладу й безпеки на цьому терені й ліквідації останнього бандита.

Б. Згідно з розпорядженням міністра національної оборони № 00322/III від дня 17 липня 1947 р.[3], остаточне доочищення терену від решток розбитих ОГ "Вісла" банд на території Краківського[a], Ряшівського[a] і Люблінського[a] в-в здійснять на своїх теренах командувачі Військових Округів № 5 і 7, які від дня 1 серпня ц. р. переймуть подальше керівництво акцією.

У зв'язку з цим

наказую:

1. 3 Дивізія Піхоти. Залишається і продовжує діяльність у дотеперішньому районі відповідальності, переходячи від дня 1.08.47 р. під командування ком-ча ВО 7.

2. Оперативна Підгрупа "Люблін". 11 комбінований полк піх. від'їде з зал. станції Біла Підляська до станції Жари залізничним транспортом № ВП/967 дня 27.07.47 р. о год. 6.00. Решта частин, згідно з розпорядженням № 00322/III від дня 1.08.47 р., переходять під командування командувача ВО 7.

3. 6 Дивізія Піхоти. Залишить у р-ні Нового Санча підрозділ, виділений згідно з наказом ком-ча ВО 5, — решта дивізії від'їде залізничним транспортом до сталого м. п. за таким планом:

а) 1 полк піх. — трансп. № ВП/960 від станції завант. Пивнична до станції Варшава — дня 28.07.47 р. о год. 6.00.

б) 2 полк піх. — транспорт № ВП/961 зі станції Горлиці до станції Пйотрків Трибунальський дня 28.07.47 р. о год. 6.00.

4. 7 Дивізія Піхоти. Від'їде залізничним транспортом до постійного м. п. у дні:

а) 4 полк піх. — трансп. № ВП/962 дня 27.07.47 р. о год. 6.00 зі станції Переворськ до станції Каліш, де буде здійснене переадресування транспорту:

— I батальйон — як транспорт № ВП/901 до станції Острув Вєлькопольський,

— III батальйон — як транспорт № ВП/902 до станції Плешев.

б) 5 полк піх. — трансп. № ВП/963 зі станції Белзець до станції Мєндзижеч дня 26.07.47 р. о год. 6.00.

в) 7 полк піх. — трансп. № ВП/964 дня 28.07.47 р. о год. 6.00 зі станції Переворськ до ст. Хожув Място, де настане переадресування:

— І батальйон — як транспорт № ВП/903 до станції Тарнівські Гори,

— III батальйон — як транспорт № ВП/903 до станції Ниса.

г) Штаб 7 ДП — трансп. № ВП/965 зі ст. Городисько Долішнє до станції Битом дня 28.07.47 р. о год. 6.00.

д) 10 полк піх. — трансп. № ВП/966 зі ст. Белзець до ст. Єленя Ґура дня 27.07.47 р. о год. 6.00.

е) 12 самостійний батальйон — трансп. № ВП/968 зі ст. Переворськ до станції Щецін Тужин дня 26.07.47 р. о год. 6.00.

5. 1 автомобільний полк — вишле автомобілі до окремих рідних частин такими транспортами: ...[в]

6. 8 Дивізія Піхоти. Згідно з оперативним наказом № 0010 від дня 16 липня ц. р.[4], стройові частини перейдуть до сталих гарнізонів у Лодзькому[а] в-ві, причому:

а) 32 полк піх. — трансп. № ВП/905 — зі ст. Звіринець до ст. Скєрнєвіце дня 29.07.47 р. о год. 6.00.

б) 36 полк піх. — трансп. № ВП/906 — зі ст. Звіринець до ст. Лович дня 29.07.47 р. о год. 10.00.

Транспорти 32 і 36 пп від'їдуть у складі одного потяга.

в) 34 полк піх. — трансп. № ВП/907 — зі ст. Звіринець до ст. Лодзь Каліська дня 30.07.47 р. о год. 6.00.

г) 19 батальйон саперів — трансп. № ВП/908 — 9 вагонів — зі ст. Звіринець переїде до зал. ст. Ясло дня 30.07.47 р. о год. 12.00, де згідно з наказом міністра національної оборони № 530/III від дня 8.07.47 р.[б] здійснить до кінця вересня ц.р. акцію розмінування терену повітів Ясло й Коросно.

7. Командири частин відповідають за чітке завантаження транспортів, враховуючи час завантаження: для полку піхоти — 4 години, для автомобільного полку — 6 годин.

Після завантаження коменданти транспортів запропонують начальникам станцій завантаження заповнені доручення зразка № 2 та приймуть за протоколом вагонне устаткування для людей і коней. На станціях вивантаження здадуть це устаткування за протоколом начальникові станції.

8. 1 Дивізія ВВБ. На дотеперішньому терені діяльності дивізії буде організована бригада "Сянік" у складі 2 батальйонів оперативних і 2 батальйонів спеціальних, згідно з наказами командувача Корпусу Військ Внутрішньої Безпеки, решта дивізії — згідно з розпорядженням № 00322 МНО і наказом ком-ча КВБ.

9. 9 Дивізія Піхоти. У повному складі залишається на дотеперішньому терені діяльності, цілковито переходячи від дня 1 серпня ц.р. під командування командувача ВО 5.

В. Квартирмейстерські розпорядження

1. Грошове забезпечення. Від дня 1 серпня ц.р. частини, що входять до складу Оперативної Групи "Вісла" й залишаються в акції, отримують грошовий додаток згідно з Ден. наказом № 6/47, поз. 79 і 88 та директивою Деп. Фін. № МНО 5/0356 від дня 3 липня ц. р.

2. Продовольче забезпечення. Частинам, що надалі залишаються в терені, надається основна норма плюс додаток як для тих, хто тяжко працює (відпадає безкоштовне харчування офіцерів з казана). Раціон мила за нормами для технічних військ від дня 1 серпня ц.р. буде дійсним лише для частин технічних військ.

Грошове й матеріальне забезпечення всіх частин забезпечуватимуть від дня 1 серпня ц.р. окремі ВО у своїй компетенції.

3. Усі частини, що входять до складу ОГ "Вісла", мають точно виконувати моє розпорядження про квартирмейстерське господарство № 013 Ч. журн. 0445/кварт. від дня 17.07.1947 р.[г] Квартирмейстер ОГ "Вісла" проконтролює і перевірить виконання цього наказу.

Г. Зв'язок

Начальник зв'язку ОГ "Вісла" простежить за здачею обладнання, що підлягає поверненню у зв'язку з реорганізацією ОГ і видасть детальні розпорядження зв'язкові на період до 1 серпня 1947 р.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-майор Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ
полк. Гюбнер

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп.
полк. Корчинський

Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань
підполк. Сідзінський

Начальник Штабу ОГ "Вісла"
полк. Хілінський

Копія машинопис.
АУОД, Кабінет Міністра Громадської Безпеки, 17/IX/140, а. 58-65.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Не публікується.

в. Пропущено детальні таблиці складу 11 залізничних транспортів, якими в період 26-28.VII.1947 р. перевезено 325 автомобілів до гарнізонів у Бидгощі, Дембіці, Кракові, Лодзі, Торуні, Варшаві і Вроцлаві.

г. Документа не виявлено.

1. Інформація помилкова. "Крилатий" був командиром другої чоти в сотні "Яра".

2. Див. док. 44.

3. Див. док. 214.

4. Оперативний наказ № 0010 не публікується. Він містить інформацію про номери транспортів, станції завантаження і призначення й дати перенесення окремих полків 8 ДП, що входили до складу ОГ "Вісла". Див. ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, 1886/10/52, а. 336-337.

218

1947 р., липня 24, Ряшів. — Звіт[1] м-ра М. Бунди[2] й підпор. З. Янкуна[3] про перевірку перебігу акції "Вісла" на терені Ґданського, Ольштинського і Щецінського воєводств

Таємно

Виконуючи отриманий наказ, ми ознайомилися в період до дня 9-21 липня ц.р. зі станом заселення й розміщення та настроями українського населення, переселеного ОГ "Вісла" з воєводств Ряшівського[а], Люблінського[а] й Краківського[а] (акція "В").

В цей період були перевірені, крім воєводських осередків, такі повіти й громади:

Повіти: Ґрифіце, Кошалін, Щецінек — з в-ва Щецінського[а]; Мальборк і Ельблонґ — з в-ва Ґданського[а]; Оструда і Суш — з в-ва Ольштинського[а].

Громади: (або села, що входять до складу цих громад), Бройце — пов. Ґрифіце; Боболіце[б] — пов. Кошалін; Чаплінек — пов. Щецінек; Журавєц — пов. Мальборк; Лукта — пов. Оструда; Рудзєніце[б] — пов. Суш.

З проведених розмов із начальниками окремих органів безпеки й міліції, секретарями комітетів ПРП, начальниками воєводських відділів і керівниками повітових поселенських секторів, старостами й війтами та іншими громадськими чинниками, а також із розмов з самими поселенцями, спираючись на статистичні дані й на підставі власних спостережень стверджено такий стан:

I. Характер прийняття й оселення українців

1. Початок акції заселення українського населення на теренах Повернених Земель, встановлений на 3-тю декаду квітня, практично був пересунутий на кілька днів.

Перші транспорти прибули на місце призначення лише дня 4 травня[4], і все-таки надто короткі терміни спричинилися до ряду недоліків організаційного характеру, а саме:

а) розпорядження Міністра Повернених Земель[5] про спосіб заселення Воєводський Відділ у Щеціні отримав 24 квітня, а прибуття транспортів заплановано вже на 27.IV.1947 р. Цей час не дозволив навіть докладно проінструктувати виконавчий апарат, не кажучи вже про координацію й організацію співпраці між відповідними інституціями;

б) інструкція[в] Міністерства Громадської Безпеки про виключення з заселення прикордонної смуги (50 км від сухопутного кордону і 30 км від морського кордону) й оселення не більше 10 % українців порівняно до сільського населення надійшла до більшості повітів з великим запізненням. Ці повіти розпочали оселення українців без врахування цих умов. А після отримання інструкції ДРУ[6] опинилися перед фактом поновного переселення, до того ж у той момент, коли поселенці вже встигли частково впорядкувати свої господарства і в

основному посадили картоплю. Такий випадок, м. ін., мав місце в пов. Дравсько (Щецінське[a] в-во), де ПУГБ повторно переселив 34 родини до іншого села, у якому, зрештою, вже не було вільних господарств.

2. На три воєводства, призначені для оселення, організовано 2 розподільчі пункти: Щецінек і Ольштин, які розподіляли транспорти за повітами згідно з планом, опрацьованим воєв[одськими] поселенськими відділами. З цих пунктів делегати Міністерства Повернених Земель відіслали частину транспортів на інші терени (з пункту Щецінек 1613 родин з Ряшівського[a] в-ва скерували до Вроцлавського[a] в-ва, а з пункту Ольштин — 252 родини з Люблінського[a] в-ва до Білостоцького[a] в-ва).

3. Від початку акції до дня 10.VII.1947 р. на терени Щецінського[a] в-ва прибуло 9677 родин, в тому числі 7720 родин з Ряшівського[a] в-ва й 1957 родин з Люблінського[a] в-ва. Всього прибуло 42003 особи, які привезли з собою 6332 коней й 11597 корів.

Початково на Щецінське[a] в-во передбачалося 8000 українських родин, а потім цю цифру збільшили до 11000 родин.

До дня 18.VII.1947 р. на терен Ольштинського[a] в-ва прибуло 12427 родин (51184 особи), 9095 коней і 15436 корів. І тут початково передбачали оселити 5000 родин, потім цю кількість збільшили до 13300.

4. Ґданське[a] в-во в першу хвилю не передбачалося заселяти українцями. Перші транспорти прибули тільки в середині червня. Лише за кілька днів перед прибуттям транспортів телеграфом було повідомлено Поселенський Відділ, не передано навіть інструкцій і способу заселення. Терен не був приготований, і тому тут видно найслабшу організацію в усій акції "В".

Від дня 15 червня до 10 липня ц.р. до Ґданського в-ва прибуло 1321 родина з Ряшівського[a] в-ва й 663 родини з Люблінського[a] в-ва, які привезли з собою 759 коней і 1361 корів.

Це населення оселене в 6-ти нововідкритих повітах.

5. При поділі українців на повіти (див. дод. № 1)[г] вирішальним чинником в усіх воєводствах були воєв. поселенські відділи, а потім повітові референти поділили населення на окремі громади. При цьому керувалися такими засадами:

а) кількістю вільних господарств у даному повіті чи громаді;

б) ступенем знищення вільних господарств, причому, за інструкцією Міністерства Повернених Земель, заселяли найперше найбільш знищені господарства, аби прискорити їх відновлення;

в) у пізніший період, після отримання інструкцій, процентним відношенням польського населення до новозаселеного українського населення.

При цьому слід зазначити, що насправді не вдалося зберегти встановленої прикордонної смуги безпеки і процентного співвідношення населення (див. дод.-схему № 1 і 2)[г].

Для прикладу подаю:

а) Щецінське[a] в-во виключило прикордонні сухопутні повіти з заселення, натомість до морських повітів скеровано найбільше укра-

їнців: гром. Ґоланьч Поморська[д] (пов. Ґрифіце), розташована за 13 км від моря, прийняла 661 особу; у гром. Карніце[е] — 8 км від моря — оселено 540 українців, що становить 25 % населення цього села. У повіті Члухів це співвідношення становить аж 27,3 %;

б) протяжність Кошалінського[а] повіту становить 42 км, і якби суворо дотримуватися прикордонної смуги, там треба було б 712 скерованих родин оселити у смузі 12 км, що з огляду на брак будівель неможливе, з іншого боку, коли їх остаточно поселено там, то слід було б забути про другу умову інструкції МГБ, тобто процентного співвідношення, тим більше, що південна частина повіту найбільш заліснена і може сприяти утворенню банд;

в) воєводське Управління Громадської Безпеки у Ґданську й Ольштині не отримало жодного розпорядження про прикордонну смугу й не виконує його.

У повіті Венґожево (Ольштинське[а] в-во), що налічує 7798 осіб (в тому числі 1100 німців) оселено 7500 українців, унаслідок чого польське населення опинилося там фактично в меншості. Це тим характерніше, що цей повіт межує з одного боку з Білостоцьким[а] в-вом, а з другого — з СРСР.

У повіті Мальборк (Ґданське[а] в-во) оселено 14 % українців порівняно до сільського населення. В окремих громадах і селах цей відсоток ще нижчий.

6. Але якби зараз органи безпеки хотіли домогтися виконання інструкції МГБ, на що, зрештою, вже настроїлися, то це б наразило на повторне переселення 50-60 % останньо оселеного населення, що з економічних міркувань було б дуже небажаним.

7. Під час розсилання українського населення з розподільчих пунктів місцевий поселенський апарат наткнувся на ряд труднощів технічного характеру, найбільшими з яких були:

а) мала кількість транспортних засобів (коней, возів), оскільки акція заселення відбувалася під час посівної кампанії;

б) брак автомобілів для підвезення населення до більш віддалених сіл (відстані сягали до 50 км);

в) труднощі у відшуканні розділених у транспортах родин (у Щецінському[а] в-ві мали місце 20 таких випадків).

II. Стан загосподарювання

1. Українське населення, поселене на Повернених Землях, можна за наданими господарствами поділити на 4 категорії:

а) тих, які отримали індивідуальні господарства;

б) тих, яких з огляду на брак будинків вмістили у спільних господарствах;

в) скерованих у держані господарства;

г) сільських, лісових, дорожних, цегельняних, тартакових і т. п. робітників, які працюють за фахом.

Ця група кількісно невелика, має порівняно непогані заробітки, що часом сягають до 1000 зл. на день. Точні дані відсутні.

Процентний склад кожної з цих категорій залежав від ємності повіту, кількості вільної землі й місцевої економічної структури. Місцеві адміністративні органи, однак, не мають докладних цифр щодо ємності свого реґіону. Подані ними дані не завжди відповідають дійсності. Як правило, вони не показують знищених господарств, аби потім не мати клопоту з їх відбудовою.

2. Господарська забудова.

За даними Щецінського[a] в-ва, на початку акції "В" там було, не рахуючи прикордонних повітів, 1542 вільні господарства, що не потребували ремонту, 3434 господарства, що вимагали 25 % ремонту, й 6985 господарств, знищених більше як на 25 %. Загалом 11961 господарство на 11000 родин.

Повернені повіти у Ґданському[a] в-ві могли прийняти тільки 600 родин, а отримали 1800 родин. Умови тут надзвичайно важкі, бо всі господарства вимагають ремонту.

В Ольштинському[a] в-ві з 14000 вільних господарств близько 10000 потребують ремонту. Звідси висновок, що велика кількість поселенців живе у зруйнованих будинках, і якщо зараз це не відчувається, то взимку це питання може стати проблемою. Щоправда, можна зауважити певну ініціативу відповідних чинників, як, напр.:

в Ольштині Сп[ілки] Селянської Сам[одопомоги], які виділили спеціально 2 ремонтні бригади, — і населення само частково приступає до відбудови знищень, однак цього недостатньо. Втім, бракує і деяких матеріалів, таких як: скло, залізо і т. п., брак кваліфікованих сил і певна млявість секторів відбудови дуже ускладнюють зріст відбудови. З побіжних підрахунків випливає, що на відбудову знищених господарства, виділених українцям, у Ґданському[a] в-ві потрібно 18 мільйонів зл., а в Ольштинському[a] в-ві — 278 мільйонів. Досі Міністерство Відбудови настроюється на відбудову прикордонних повітів, де все-таки ніхто не поселяється, і не хоче роздрібнювати своїх фахових сил.

3. Землі.

Простір Західних Земель, де попередньо було дуже багато великих господарств, має достатньо оброблюваних земель. У пов. Суш (Ольштинське[a] в-во) на загальну кількість 61253 га сільськогосподарських ужитків засіяно 28052 га, власність автохтонів — 720 га, колективні господарства займають 11 тис. га і державні господарства — 9668 га. Всього було зайнято 49440 га. Залишилося надати 11813 га, що після наділення 707 українських родин, прибулих до цього повіту, складає близько 16 га землі на родину. В інших повітах, як, напр., у Щецінку, — зараз припадає по 20 га на родину. Виняток становлять тут кілька повітів Ґданського[a] в-ва, неосушених, де населення відчуває брак землі. У громаді Журавєц – пов. Мальборк з 2861 га орної землі зараз надається на обробіток тільки 260 га. 80 українських родин не отримали тут жодного гектара.

4. Державні господарства.

Початково поселенці неохоче зголошувалися до праці у державних господарствах. Тепер, з огляду на важкі умови життя на індиві-

дуальних господарствах (брак будинків, продовольства, насіння і тяглової сили) і досить прийнятні в державних господарствах, приходять щораз більше. Господарств на цих теренах багато і в них може працювати більша кількість робітників, тим паче, що постійно виселяють німців, які там досі працюють.

У пов. Щецінек понад 100 більших господарств. У гром. Вудзєніца (пов. Суш) у 5-ти господарствах працює 28 українських родин зі 138 прибулих. В Ольштинському[a] в-ві близько 10 % прибулих, які не мали коней, скеровано до праці в господарствах.

Але в цьому є й негативні сторони. Населення, попри все, охочіше працює на власному шматкові землі і намагається його отримати. Поза тим, господарства не мають відповідної кількості будинків, і, врешті, зосередження більшої кількості українців суперечить інструкції МГБ.

5. Тяглова сила.

У цьому відношенні населення перебуває у тяжкій ситуації. Велика кількість родин взагалі не має коней. Якщо взяти до уваги, що, напр., до Ольштинського[a] в-ва прибуло 12427 родин з 9095 кіньми, то, рахуючи на одну родину по одному коневі, математично маємо 3312 родин без коней. Ця кількість насправді значно більша, бо деякі родини мають по двоє і більше коней.

У Щецінському[a] в-ві маємо 4345 українських родин, а у Гданському 562 родини, що не мають жодного коня. До пов. Ґрифіце (Щецінське[a] в-во), у якому досі було 600 господарів без коней, останньо прибуло 300 українських родин, що також не мають коней. Якщо взяти до уваги, що ґрунт, особливо у Гданському[a] в-ві, досить важкий і його не завжди можна обробити одним конем, то господарські труднощі в цьому плані ще більше посиляться.

6. Матеріальні умови.

Та частина українського населення, яка прибула найраніше, ще встигла засіяти яре збіжжя і посадити коренеплоди. Але її відсоток дуже малий. У пов. Щецінек засаджено 230 га картоплі й засіяно 70 га ячменю. Натомість у Гданському[a] в-ві, куди перші транспорти прибули після 15 червня, не встигли ні засіяти, ні засадити.

Відчувається брак зерна до сівби на осінь. У пов. Ґрифіце з 417 родин 314 не мають картоплі, ані озимого зерна, щоб пережити зиму.

Назагал матеріальна ситуація переселенців погана, а ще гірші перспективи, оскільки:

а) величезна більшість не встигла засіяти ярого збіжжя;

б) з огляду на брак тяглової сили багато ланів лежать облогом;

в) брак фондів на відбудову господарств, які вимагають досить великих вкладень;

г) резерв карток для нових поселенців замалий;

д) надто складний і забюрократизований спосіб залагодження справ, пов'язаних із загосподарюванням цих теренів. З кожною справою треба звертатися безпосередньо до вищих інстанцій за їхньою спеціальністю;

е) місцеві органи влади виявляють надто малу ініціативу в наданні допомоги поселенцям, а населення, яке осіло там попередньо, також лише налагоджує господарство;

є) повітові бюджети для допомоги осадникам, попри прибуття нових родин, не збільшуються.

III. Ставлення переселюваного населення до праці

1. Під цим оглядом українське населення можна поділити на 3 категорії:

1-ша — близько 60-70 % прибулих настроєні позитивно і сумлінно взялися за влаштування свого життя. Це люди задоволені, позитивно настроєні до влади й тішаться, що врешті можуть спокійно працювати.

2-га — близько 20 % це невдоволені, які б хотіли мандрувати й шукати собі кращих господарств. Багато з них чекають нової війни, зміни ситуації і повернення на південно-східні терени.

3-тя — решта — це самотні старі обох статей, каліки, які потребують опіки й допомоги з боку держави.

Але цей поділ не дуже точний. Виконання докладної оцінки складне, бо вся акція заселення ще не закінчена.

Часом поширюються чутки (напр., у Щецінському[a] в-ві) про те, що українців буцімто мають посадити в табори. Досить велика частина намагається дістати перепустки (див. дод. № 2)[г] на виїзд до старих місць для збору врожаю і перевезення збіжжя. Таких перепусток, як правило, не видають, тому часом трапляються випадки втечі (з Кошалінського[a] пов. виїхало в невідомому напрямку 4 родини) та досить часто самовільні виїзди, про що може свідчити зростання продажу квитків на залізниці до виселених воєводств. Ставлення до населення, яке там проживає, правильне. Певні непорозуміння зауважено тільки на спільних господарствах, що спричинене сусідськими суперечками.

Беручи загалом, більшість настроєна досить позитивно й енергійно береться до праці. Очевидно, цей стан значно поправився б, якби демократичні політичні партії та інші організації почали активну роботу з оселеним тут українським населенням.

IV. Шкільництво

Мережа польських шкіл на цих теренах досить густа. Оскільки українське населення розпорошене серед польських родин і, як правило, у значній меншості, в цей момент не виникає питання про створення українських шкіл. Українська молодь знає польську мову і з початком шкільного року піде до польських шкіл.

V. Інтеліґенція

Разом з переселенцями на терени Повернених Земель прибув певний, але незначний відсоток української інтеліґенції. До цього моменту управління безпеки не мають списків і не призначають спеціального нагляду. Частина інтеліґенції вже отримала працю, а частина ще чекає, оскільки окремі професійні осередки не знають, як їх використати.

У Щецінському[а] в-ві був випадок, що привезені туди чотири греко-католицькі священики втекли, і органи безпеки не знають навіть коли і в якому напрямку.

VI. Стан безпеки

До цього часу не зафіксовано випадків погіршення стану безпеки в результаті заселення українського населення. Але слід ствердити, що як органи безпеки, так і військові частини присвячують надто мало уваги новому елементові.

1. Управління Безпеки.

Трапилося так, що в період оселення українців на цих теренах начальники ПУГБ були відкликані на курси перепідготовки до Варшави, що назагал погано вплинуло на чітку діяльність управлінь. Можна зауважити, що працівники УБ слабо знають структуру українських організацій і методи їх діяльності, не мають відомостей про переміщення прибулого на їх терен українського населення. (Напр., ПУГБ-Щецін не знало, куди ділися 3 попи, які прибули в рамках акції "В". ПУГБ-Мальборк не знало, що українці отримують якусь допомогу від американської організації менонітів[7] на підставі спеціальних карток забезпечення — дод. № 3)[г]. Не всі працівники безпеки правильно зрозуміли інструкцію МГБ (УБ в Мальборку ще хоче розділяти українські родини). З випадків, які слід було б назвати, — розповсюдження на ПУГБ і станції ДАС у Гданську бандерівських листівок, знищення кількох надгробків на цвинтарі радянських солдатів у гром. Боболіце пов. Кошалін і повідомлення начальника Посел[енського] Від[ділу] в Гданську про буцімто контактування українців з нез'ясованими зв'язківцями.

2. Військо.

З боку війська, розміщеного на цьому терені, зацікавлення прибулими українцями — мізерне.

Начальники штабів дивізій навіть не знали про те, що на їх терен прибули українські родини. Комітети безпеки на своїх нарадах не обговорювали досі справи новопосталої у них ситуації, пояснюючи це браком будь-яких вказівок у цьому напрямку. Слід визнати, що окремі частини з власної ініціативи допомагали поселенським комітетам (автом[обільна] частина в Кошаліні).

VII. Загальні висновки

1. Загалом настрої населення є позитивними й не виявлено ворожого ставлення до держави й державної влади. При відповідній праці громадських організацій і матеріальній допомозі у відбудові, тягловій силі і відповідному підході українське населення на цих теренах швидко акліматизується.

2. Скрутне матеріальне становище вимагає негайного втручання всіх зацікавлених чинників, особливо в період близької осінньої сівби і жнив.

3. Бажано було б створити міжміністерську комісію, яка б здійснювала періодичний контроль на цих теренах.

4. Так само корисним було б знайомити працівників УБ на Повернених Землях зі структурою і методами діяльності українських фашистських організацій. Цю роботу могли б здійснити ті функціонери безпеки, які здобули відповідний досвід у діях ОГ "Вісла".

(-) м-р Бунда
(-) підпор. Янкун

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 28-38.

а. В оригіналі з малої літери.

б. В оригіналі помилково "Бабуліце" й "Будзєніце".

в. Інструкції не виявлено.

г. Додатки не публікуються.

д. В оригіналі помилково "Голондзь Поморський".

е. В оригіналі помилково "Карніца".

1. Звіт є додатком до док. 224.

2. Бунда Микола, майор ВП, офіцер Штабу ОГ "Вісла". Нар. 9.VI.1914 р. у Рівненській Слободі Поліського в-ва. 1.IX.1943 р. скерований з Червоної Армії до ВП на посаду ком. роти 5 пп 2 ДП. Після закінчення війни виконував обов'язки помічника начальника Оперативного Відділу КВО № 5, а з 22.III.1947 р. начальника II Розвідувального Відділу. 15.VI.1948 р. виїхав до СРСР.

3. Янкун Зигмунт, підпоручник УГБ, слідчий офіцер МГБ, відряджений до ОГ "Вісла".

4. 4.V.1947 р. до Ольштина прибуло два транспорти: Р-12 зі станції завантаження Ольшаниця пов. Ліско скерований до Ґіжицька (30 вагонів, 62 родини, 320 осіб, 10 коней, 110 корів) і Р-361 зі станції Белзець пов. Томашів Люблінський (55 вагонів, 159 родин, 561 особа, 55 коней, 96 корів). Див. ДА Ольштин, ВВ ДРУ, 307, а. 108.

5. Див. док. 37, пор. док. 227.

6. Див. док. 53.

7. Меноніти — відгалуження протестантського угруповання анабаптистів, що виникло у Франції в XVI ст. і визнавало тільки два таїнства — хрещення дорослих і причастя. Вони проповідували заборону воєн, зайняття посад і присяги.

219

1947 р., липня 24, Краків. — Організаційний наказ № 0014 командувача Краківського Округу ген.-лейт. М. Вєнцковського про організацію Оперативної Групи "Татри"

Цілком таємно

Розпорядженням міністра національної оборони № 00322/III[1] ліквідовується від дня 31.07. ц.р. ОГ "Вісла". Від дня 1.08. ц.р. продовження боротьби з УПА бере на себе ОГ "Татри"[2] під моїм командуванням з центром у Ряшеві.

До складу ОГ "Татри" входять:

а) вся 9 ДП;

б) частина, виділена з 6 ДП (Новий Санч), підсилена одним оперативним батальйоном і одним спеціальним батальйоном ВВБ;

в) бригада ВВБ (Сянік) у складі 2-х батальйонів оперативних і 2-х спеціальних;

г) 1 оперативний батальйон ВВБ (р-н Добчиці);

д) 2 панцерні потяги.

У зв'язку з цим

наказую:

1. Мій заст. з політ.-вих. питань полк. Сідзінський організує відповідний політ.-вих. апарат при штабі ОГ.

2. Начальник Штабу ВО 5 сформує Штаб ОГ в такому складі: начальник Штабу ОГ полк. Хілінський, Розвідувальний Відділ — начальник Відділу полк. Євченко, помічники: м-р Бунда, к-н Пьонтек, Оперативний Відділ — начальник Відділу м-р Орлік, помічник: м-р Вотруба з 27 ц. м., Відділ Сполучення м-р Шулдринський, Відділ Спеціального Зв'язку пор. Турек, пор. Коберський, Відділ Зв'язку полк. Снєгеров, начальник Таємної Канцелярії підпор. Юра. Канцелярію ОГ обов'язково забезпечити бланками книг вхідної кореспонденції, поквитувань і т. п.

3. Квартирмейстер ВО 5 у порозумінні з ОГ "Вісла" організує відповідний квартирмейстерський апарат до дня 25.07.[19]47 р. До дня 24 ц. м. організує транспортний взвод командування ОГ "Татри" у складі: ком. взводу, технічний підофіцер і відповідна кількість механіків з рухомим парком. Згаданий взвод забезпечити: 3 віллісами у дуже доброму стані, 3 доджами 3/4, 5 студебекерами. Ці автомобілі зняти з консервації, піддати детальному оглядові й забезпечити всім необхідним для польової роботи. Забезпечити цистерною і відповідною кількістю бензинових бочок. Командира взводу автомобілів забезпечити достатньою кількістю шляхових листів.

4. Начальник Відділу Інформації — полк. Шпаковський — виїде до ОГ "Вісла" й до дня 27.07. ц.р. організує відповідний апарат інф[ормації].

5. Начальник 1-го Відділу замовить круглу печатку з державним гербом "Оперативна Група "Татри".

Колективний виїзд до Ряшева офіцерів, призначених до ОГ "Татри", відбудеться від будинку Штабу ВО дня 25.07.47 р. о год. 8.00.

Заст. командувача з політ.-вих. питань полк. Сідзінський

Командувач Військового Округу-V ген.-л-т Венцковський

Начальник Штабу ВО-V
полк. Касея

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 630, а. 227-228.

1. Див. док. 214.

2. На супровідному листі, надісланому разом з цим наказом міністрові національної оборони, дописано від руки: "Шифровка начальника Ген[ерального] Шт[абу]

від 29.07.47, що маршал не згоден на офіційну назву ОГ і розпорядження виділити 50 т бензину на акцію. Отримують ком. ОВ 5 і III віце-мін[істр]. 29.07.[19]47 р. (підпис нерозбірливий)".

Зі збережених щоденних бойових рапортів 9 ДП випливає, що назва — Оперативна Група "Татри" — вживалася від 31.VII. до 5.VIII.1947 р. Від 6.VIII. з'явилася нова назва — Оперативна Група Військового Округу-V (ОГ-ВО-V). Див. док. 225.

220

1947 р., липня 24, Варшава. — Лист начальника Південно-Східного Відділу МЗС віце-міністрові національної оборони ген.-лейт. М. Спихальському у зв'язку з шифрограмою Charge d'affaires Посольства РП у Чехо-Словаччині Краєвського

Цілком довірчо
Дуже терміново

За дорученням Громадянина Міністра Закордонних Справ повідомляю Громадянинові Міністрові зміст шифрограми, отриманої від Charge d'Affaires Посольства РП у Празі гр. Краєвського:

"Я розмовляв з Ґотвальдом[1] і Свободою. Чехо-Словацький уряд висловлює згоду на подальше перебування польських частин на чехо-словацькій території аж до ліквідації банд у районі Гуменного, для чого надішле своїх офіцерів зв'язку. Оперативне керівництво залишає полякам, тільки просить про координування спільної акції. У Словаччину послано полк Корпусу Безпеки, кілька офіцерських шкіл. Аж до моменту прибуття цих частин і включення до акції з оперативних частин у Словаччині не буде звільнений річник, який зараз демобілізують".

Начальник
Південно-Східного Відділу[a]

Копія, машинопис.
АМЗС, Південно-Східний Відділ, т. 182, в. 12, а. 14.

a. Підпис нечіткий.

1. Ґотвальд Клемент (1896-1953), прем'єр коаліційного уряду Чехо-Словацької Республіки.

221

1947 р., липня 25[a], Ряшів. — Шифрограма № 340 командувача ОГ "Вісла" ген.-м-ра С. Моссора командирові 8 ДП полк. Я. Бєлецькому

Цілком таємно

Початок планової акції виселення українського населення у півд.-східній частині повіту Білгорай збігається з періодом жнив на цьому терені.

Негайне виселення з цих теренів близько 800[1] родин унеможливило б збирання збіжжя і позбавило б населення зерна, потрібного для життя й засіву.

У зв'язку з цим

наказую:

1. Виселення українського населення у півд.-сх. частині повіту Білгорай здійснить 8 ДП у термін від 2-го до 10-го серпня ц.р.

2. Командир 8 ДП видасть відповідне розпорядження Пов[ітовому] УБ, щоб повітові адміністративні органи взяли на себе керівництво жнивною акцією і щоб родини, які підлягають виселенню, до дня 2 серпня ц.р. зібрали й обмолотили принаймні своє жито.

3. Для здійснення акції виселення залишиться 36 пп у повному складі, оперативно підпорядкований командирові 3 ДП і забезпечений 3 ДП за зразком частин ОГ "Вісла".

4. Залізничний транспорт для 36 пп, передбачений рознарядкою 0011 від 24.7.[19]47 р.[2], продовжити до 10.08.[19]47 р., год. 10.00.

№ транспорту залишається без змін. Відповідальність за вчасний від'їзд 36 пп покладаю на командира 36 пп і командира 3 ДП.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-м-р Моссор

Оригінал, машинопис.
ЦВА, 8 Дивізія Піхоти, IV. 310. 08, т. 1886/10/52, а. 326.

а. Дата надіслання шифрограми.

1. За даними повітового староства у Білгораї, на терені повіту проживало 1323 українці.

2. Див. док. 228 і 232.

222

1947 р., липня 25, Люблін. — Бойове донесення № 032 начальника Штабу Підгрупи "Люблін" підполк. А. Мацєєвського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-рові С. Моссору

Цілком таємно

1. У зв'язку із закінченням акції переселення політична ситуація на терені повітів: Біла Підляська, Володава, Холм змінилась у позитивному напрямку. Дня 22 ц. м. з нагоди святкування третьої річниці ПКНВ у ряді місцевостей організовано урочисті збори. Контактні комісії демократичних партій вислали в терен своїх доповідачів. Окрім цивільних доповідачів виступали також доповідачі від ВП, яких щиро вітало новоприбуле польське населення. Участь місцевого населення в урочистостях свідчить про розуміння реальності.

Трапляються випадки повернення українців[а] з заходу чи з лісу на свої господарства. В кожному виявленому випадкові такі особи поводилися пихато. Польське населення вимагає викриття таких, напр., 11 пп у Тучній було повідомлено місцевим населенням про повернення виселеного українця Шимоника Івана. Згаданий чинив активний опір, твердячи, що коли ми не дозволимо йому зібрати жнива, він підпалить будівлі. В результаті цю особу заарештовано і передано УБ Біла Підляська.

2. Контрольна група 11 пп, що діє у місц. Полоски, виявила українця, який під час виселення утік до лісу, це Тадей Романюк. Коли цю особу хотіли забрати з його господарства, він вчинив рішучий опір, кидаючись по черзі на солтиса, ДРГМ-івців і солдатів. Стр. Дзєвінський хотів устрашити[б] українця пострілом вгору, але коли українець напав на нього з києм, то солдат чергою з автомата вбив його. Слідство в цій справі провадить офіцер Інформації 11 пп.

Начальник Штабу Підгрупи "Люблін"
підполк. Мацеєвський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Ґенеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 733, а. 644-645.

а. У тексті всюди з малої літери.
б. Так у тексті.

223

1947 р., липня 25[а], Варшава. — Шифрограма № 1536 міністра громадської безпеки С. Радкевича міністрові Повернених Земель В. Ґомулці про засади оселення українського населення у північних і західних воєводствах Польщі

1. МГБ не має застережень проти розміщення переселенців-українців поза прикордонною 50-км смугою на суходолі й 30 км від морського [кордону] й воєводських міст. Але МГБ категорично заперечує проти існуючої практики порушення цієї засади.

2. МГБ також категорично заперечує проти такої практики, що до окремих сіл поселяють по кількадесят українських родин, в той час коли багато сіл взагалі не задіяні в цій акції. МГБ домагатиметься виправлення цієї помилки.

МГБ, зважаючи на існуючі в цьому плані труднощі, може погодитися на збереження пропорції: 10 % українських родин на кожне окреме село чи селище. Це максимальна границя.

(-) С. Радкевич

Над текстом дописано від руки В. Ґомулкою: "Поселенський Департамент. Прошу це врахувати — виправити хиби акції оселення[1]. 25.VII.1947 р." *Під текстом:* "Відповідь довірча. 31.7.[1947]".

Копія, машинопис.
АНА, МПЗ, 784, а. 214.

а. Дата отримання шифрограми.

б. Відповіді на шифрограму не виявлено.

1. Див. док. 227.

224

1947 р., липня 25, Ряшів. — Звіт з діяльності ОГ "Вісла" за період від 20 квітня до 31 липня 1947 р.

Цілком таємно

I. Завдання Оперативної Групи "Вісла"

а) Оперативна Група "Вісла" отримала в принципі два паралельні завдання, а саме:

— ліквідація організацій і фашистських банд УПА,

— евакуація українського населення і тих змішаних родин, які співпрацювали з бандами.

Обидва вказані завдання початково охоплювали терен Ряшівського[а] в-ва, а згодом діяльність Оперативної Групи було поширено на східну частину Краківського[а] й Люблінського[а] в-ва.

б) Уже в ході діяльності виявилася необхідність здійснення акції заселення, оскільки в результаті евакуації значної кількості українського населення не можна було допустити, щоб великі терени залишилися цілком без населення.

Як акція заселення, так і пізніша акція жнив були похідними завданнями, не покладеними на ОГ "Вісла", але після докладного зорієнтування в терені з'ясувалося, що без широкої участі війська в обох акціях результати були б досить незначними, внаслідок чого народне господарство зазнало б великих втрат.

Урешті з власної ініціативи на північно-західні терени вислали спеціальну контрольну комісію, щоб вона зорієнтувалася на місці, яким чином здійснюється оселення на нових теренах евакуйованого Оперативною Групою українського населення, які настрої панують серед нього, які його життєві умови і т. д.

Зараз згідно з наказом міністра оборони № 00322 від дня 17 липня 1947 р.[1] подальше керівництво згаданими акціями на терені Ряшівського[а], Краківського[а] й Люблінського[а] в-ва передаю командувачеві ВО № 5 і 7, подаючи звіт за період 3-місячної діяльності Оперативної Групи "Вісла".

II. Боротьба з бандами УПА

А. Діяльність банд УПА за звітний період пройшла по черзі три фази:

1-ша фаза — (близько 6-ти тижнів). Після прибуття частин ОГ "Вісла" банди розпорошилися на малі групки, зовсім уникаючи боротьби.

2-га фаза — Після повної евакуації українського населення, що спричинилося до ліквідації баз постачання, системи зв'язку й повного розірвання цивільної мережі, розкидані в терені слабкі бандитські групки, нездатні власними силами навіть забезпечити себе продовольством, почали збиратися у більші групи, включно до кількох сотень у одній (напр., сотні "Ластівки", "Крилача", "Бурлаки").

3-тя фаза — Об'єднані сотні боївок куренів "Рена" і "Байди", переслідувані й биті без перерви частинами Оперативної Групи, після втрати великої кількості вбитими й полоненими, вичерпані й деморалізовані, пробилися на південь у Карпати. Їх поважна частина (група "Бурлаки", "Громенка" й "Романа") перейшла чехо-словацький кордон, група "Біра", "Хріна" з рештками "Стаха" — кордон СРСР, залишаючи на нашому терені незачеплений штаб (керівництво) "Закерзонського Краю", законспірованих "провідників", кущі й патрулі СБ.

Б. Сили банд УПА

На оперативному терені ОГ "Вісла" в момент початку акції діяли банди УПА кількістю 4 курені: "Беркута" (пов. Грубешів і Томашів), "Залізняка" (пов. Любачів і Перемишль), "Байди" (пов. Сянік і Лісько) і "Рена" (пов. Сянік, Ясло й Коросно).

Загальні сили діючих куренів разом із персоналом теренових органів становили близько 2400 осіб[2]. Крім того, цивільна організація УПА охоплювала багато тисяч членів, чисельність яких неможливо усталити. Порівняльна таблиця кількісного складу банд на початку діяльності ОГ і в кінцевій фазі акції — у додатку № 1.

В. Перебіг дій

1. У початковий період дій оперативний простір ОГ "Вісла" охоплював тільки півд.-сх. частину Ряшівського[a] в-ва — повіти Лісько, Сянік, Перемишль і частково Любачів.

На даному терені в цей період діяло 2 різні типи банд:

а) курені "Рена" і "Байди" — найчисельніші, найбойовитіші й найактивніші;

б) курінь "Залізняка", що проявляв малу активність у пов. Любачів і північній частині пов. Ярослав.

На підставі здобутих відомостей і досвіду Командування Оперативної Групи прийшло до висновку, що головним стрижнем військової і цивільної організації УПА є два найбойовитіші курені "Рена" і "Байди", на сумлінні яких найбільше вбивств і грабунків, отож протягом першого місяця діяльності головні зусилля було спрямовано на ліквідацію цих куренів з тим, що ця акція мала бути і провадилася невпинно до кінця діяльності ОГ "Вісла".

Ліквідацію менш бойовитого куреня "Залізняка" відкладено на пізніший період, проти нього від початку акції ведуться розвідувальні й бойові дії меншими силами.

У курені "Байди" в цей час було 4 сотні ("Бурлаки", "Ластівки", "Громенка" і "Крилача"), які налічували 413 бандитів.

У курені "Рена" 4 сотні ("Стаха", "Біра", "Хріна" і "Бродича") загальною чисельністю 393 бандити. Обидва курені, крім того, включали особовий склад районів і надрайонів — 558 осіб. Обидва бойові курені разом з тереновим складом — 1368 осіб.

З обох куренів Оперативна Група ліквідувала близько 950 бандитів. Решта, близько 200 осіб, перетнули чехо-словацький кордон, де чеські частини у тісній співпраці з польськими частинами досі ліквідували понад 45 бандитів, а близько 90 перетнули кордон Радянського Союзу, з яких радянські частини досі ліквідували близько 50 бандитів.

У даний момент рештки куреня "Байди", невпинно переслідувані чехо-словацькими військами, пробиваються у напрямку Австрії. Перебіг дій, які провадять чехо-словацькі частини, дозволяє припускати, що й ці недобитки найближчим часом будуть повністю ліквідовані.

За останніми відомостями, група банди "Романа" чисельністю 40 осіб, яка була у складі куреня "Байди" на терені Чехо-Словаччини, перейшла на польський бік, але вона цілком деморалізована, розбилася на малі групки по 3-4 особи, які блукають лісами у прикордонній смузі Новосанчівського[a] пов., здійснюючи лише дрібні грабункові напади в пошуках продовольства.

Отже, найбойовитіші й найактивніші банди були ліквідовані на терені Польщі на 78 %, а рештки бойового складу пробилися за кордон. Головні кадри банд УПА, таким чином, практично перестали існувати. Але слід ствердити, що на терені пов. Перемишль, Лісько і Сянік ще залишилися дрібні уламки цих банд, їх надрайонних і окружних "провідників", яких унаслідок охорони і дбайливої пильності органів УПА ліквідувати силою було неможливо.

Крім того, у більших містах, у яких за дорученням Міністерства Безпеки не здійснювали виселення, очевидно, залишилися деякі керівні елементи органів УПА, ліквідацію яких, як і виловлювання схованих у терені "провідників", повинні здійснити органи безпеки.

2. У другому місяці діяльність Оперативної Групи розширилася на повіти Ярослав, Любачів, Томашів Люб. з метою ліквідації куреня "Залізняка" й інших банд, які там діяли. Цей курінь через розпорошеність у терені, щоправда, не вдалося розгромити вщент, але він зазнав тяжких втрат не тільки в боях, а й від дезертирства. 3 Дивізія Піхоти цілком ліквідувала сотню "Шума", а інші сотні ("Калиновича", "Тучі" і "Крука") не налічують у цей момент більше ніж по 14-25 осіб. Під час дій, на підставі розвідки, на терені пов. Грубешів і Томашів відкрито курінь "Беркута", що складався з малих сотень "Яра", "Чауса", "Дуди" й "Давида" чисельністю загалом до 150 осіб. Цей курінь досі не виявляє великої активності й надалі розпорошений.

Загалом зі складу обох згаданих куренів, які налічували 789 бандитів і 249 членів теренових організаій (1038 осіб), ще залишилося близько 402 бандити та близько 70 осіб з кущів і патрулів СБ.

3. На терені Володавського[a] і півд. частини пов. Біла Підляська діяла банда "Володі", яка початково налічувала близько 35 осіб, згодом

поповнених у передевакуаційний період українською молоддю до чисельності близько 110 осіб. Після того, як було вбито ком. банди "Володю" й кількох його офіцерів, банда розпорошилась і зараз не виявляє жодної організованої діяльності.

4. Назагал внаслідок дій Оперативної Групи у військових операціях ліквідовано 1509 бандитів, що становить понад 75 % складу банд з квітня 1947 р. Крім того, повністю ліквідовано цивільну мережу, знищено таким чином соціальну й матеріальну базу банд УПА. З цієї мережі відіслано до табору відокремлення у Явожні 2781 бандита[3].

Слід ствердити, що в момент прибуття ОГ "Вісла" на терені в-в Ряшів, Люблін і Краків діяло 19 сотень УПА, а в теперішній момент на всіх цих теренах немає жодної компактної банди УПА.

Детальний перелік втрат банд і цивільної мережі — див. дод. № 2.

Дод. № 3 подає перелік здобутої зброї і спорядження.

Власні втрати становлять: вбитими — 61, пораненими — 91.

Висновки:

а) як згадувалося, на всьому терені ОГ "Вісла" не залишилося жодної компактної банди УПА. Але слід ствердити, що на всіх колишніх українських теренах залишилися дрібні уламки банд і кущі й групки СБ. Ці бандитські підрозділи, що налічують по кілька осіб, ще можуть завдати великої шкоди, й тому необхідно й надалі провадити безупинне очищення терену, яке мають вести як військові частини, так і органи безпеки;

б) найдокладніше очищений від банд терен Ряшівського[a] в-ва і все Підкарпаття;

в) невралгічним осередком тепер є Любачівський[a] пов., де власні сили малі й недостатньо чіткі оперативні дії 7 ДП були не в стані здійснити ґрунтовне очищення терену. Якби тут не було залишено достатніх сил, терен з часом міг би стати вогнищем активної бандитської акції;

г) порівняно велика кількість банд, щоправда, дрібних і розпорошених, залишається на терені пов. Томашів Люб. і Грубешів, але на підставі дотеперішніх результатів можна сподіватися, що 3 ДП цілком впорається з цим завданням;

д) загалом сили банд діями Оперативної Групи були зламані й розбиті. Проте, згідно з численними донесеннями, ще перед початком діяльності ОГ, як і в ході цієї діяльності, вважаю, що надзвичайно важливо продовжувати аж до зими включно акції проти решти бандитських груп, оскільки без цього неможливо буде вважати акцію запровадження ладу й безпеки на південно-східних теренах країни рішучо закінченою.

III. Акція переселення

За донесеннями, з початку весни кількість українського населення визначалася на теренах півд.-східних воєводств загалом у 20 тисяч.

Після смерті II віце-міністра національної оборони Міністерство Громадської Безпеки глибше зацікавилося питанням цієї меншості й

оцінило її кількість у 80000[4]. Тим часом в ході здійсненої акції евакуації переселено бл. 140000 українців, причому в терені ще залишилася певна кількість українських родин, які мають дуже майстерно підроблені польські документи. Оскільки такі родини будуть ворожими осередками для новоорганізовуваного життя польського населення на цьому терені, необхідною справою є функціонування спеціальних контрольних комісій, які займуться вивченням автентичності поданих документів і рекомендуватимуть запідозрені родини для можливого переселення.

У глибше розташованих повітах, не охоплених акцією ОГ, ще залишилася частина українського населення. Але не стверджено ні активних виступів цього населення, ні співпраці з бандами УПА, тому залишення його на місці не видається шкідливим[5].

Акція переселення, здійснена швидко й дуже чітко, значною мірою спричинилася до ліквідації бандитизму, призвівши до очищення півд.-східних теренів від ворожого щодо держави елемента й до цілковитої ліквідації раз і назавжди суспільної і господарської бази для поважніших сил фашистських банд УПА. Стверджую, що банди УПА вже не мають основи для подальшого існування на цих теренах.

Щоб не занапастити титанічних зусиль, яких вимагало переселення величезної маси українського населення й винищення банд УПА, слід на підставі здобутого досвіду зробити такі висновки:

1. Максимум зусиль спрямувати на докладну організацію гнучкої цивільної адміністрації на виселених теренах.

2. Здійснити старанний підбір старост, війтів і т. д.

3. Організувати й постійно зміцнювати акції політичних партій демократичного блоку.

4. Поширити мережу управлінь безпеки як на цих теренах, так і на півн.-західних землях, куди було евакуйовано українське населення, старанно добираючи на цю службу добрий і цілком певний елемент.

5. Не тільки утримати дотеперішнє посилення сил ГМ, але й збільшити їх наскільки можливо, розширюючи мережу дільниць ГМ на цьому терені.

6. Особливу увагу, як влад, так і політичних партій, звернути на якомога ширшу розбудову і зміцнення ДРГМ.

IV. Акція заселення

У зв'язку з широкою евакуаційною акцією виникла додаткова проблема заселення теренів, звільнених українським населенням. Це завдання, таке важливе для всього державного господарства, мало бути виконане якнайшвидше з огляду на необхідність зібрати збіжжя і освоєння цих теренів. Тим часом місцевий адміністративний апарат був надто слабким, урядові чинники переобтяжені занадто великою кількістю обов'язків — у результаті цього акція заселення у початковій фазі розвивалася досить слабо. Якщо ця акція була організована й дала в результаті великий ефект, то слід з усією рішучістю підкреслити, що це повністю заслуга ПРП, яка виконала головну частину завдання. З іншого боку, військо в міру сил і можливостей брало

участь у цій акції, підсилюючи її, забезпечуючи захист і безпеку як урядовим чинникам, так і поселенцям.

Командири всіх щаблів весь час підтримували тісні контакти з адміністративними органами й поселенськими комітетами й надавали якнайширшу допомогу прибулому населенню.

Тепер ця акція розвивається щораз успішніше й дає щораз кращі результати.

Досі поселено 1094 родини з інших повітів Ряшівського[a] в-ва і здійснено внутрішнє переселення 2231 родини. Всього поселено 3305 родин, тобто понад 13500 осіб.

Заселення здійснюється під кутом створення здорових господарств. Одночасно забезпечується безпека в новостворюваних польських поселеннях шляхом відкриття сильних дільниць ГМ і розбудови ДРГМ.

Спеціальним питанням є справа заселення цілком спорожненого виступу в півд.-сх. частині пов. Лісько. Цей терен слід охопити плановою акцією заселення протягом наступного року, після виключення державних лісових теренів, центрів деревообробної промисловості й видобутку[6].

Для запевнення безпеки на цьому терені, згідно з кількаразовими обґрунтуваннями Ком-ня ОГ, тут повинен діяти спеціальний оперативний батальйон ВОП. В іншому разі цей простір може стати притулком для решток розбитих банд, які ще блукають по нашому терені і проникають з Радянського Союзу й Чехос-Словаччини.

V. Жнивна акція

Жнивна акція, організована й керована Воєводським Правлінням Селянської Самодопомоги з активною допомогою війська, розвинулась і проходить загалом добре.

На терені Ряшівського[a] в-ва, завдяки енергії і праці ПРП, вона відбувається значно краще, ніж у Люблінському[a] воєводстві.

Досі на всьому просторі, залишеному українцями, зібрано близько 70 % збіжжя після українців. Є певні побоювання, що у півд.-східній частині пов. Лісько ще залишаться невеликі площі незібраного збіжжя, але враховуючи участь передбаченої кількості 500 членів ВСП, є надія, що жнивна акція дасть цілком позитивні результати.

VI. Загальна оцінка оселення українського населення на Повернених Землях

Ця акція була проведена загалом задовільно, з певними винятками, як, напр., на терені пов. Венґоборк[б], де її провели зовсім фатально. На терені цього повіту в цей момент українці становлять 48 % усього населення. Також і в інших повітах зосереджено понад 20 % українців. А якщо при цьому врахувати, що у пов. Венґоборк досі живе 1100 німців, то процент непевного елемента складе понад 50 % усього населення повіту. Таким чином, виникають сильні енклави ворожо настроєного українського населення, у яких незабаром почнеться інтенсивна пропаґанда проникнутого туди духівництва, інтеліґенції і членів фашистських організацій ОУН і УПА, українських освітян і,

врешті, деструктивна робота конспіраторів. Розвантаження таких скупчень (у зимовий період) є необхідним.

Загалом населення наставлене позитивно й у даний момент позбавлене ворожості. Можна припускати, що при відповідно налагодженій праці політичних партій, громадських організацій і матеріальній допомозі в організації життя у нових, безумовно тяжких умовах це населення пристосується і стане спокійним і творчим елементом.

Тяжке матеріальне становище цього населення вимагає надання негайної допомоги з боку держави й усього суспільства як у період осінньої сівби, так і в період зими й навесні.

З огляду на те, що місцеві органи безпеки південно-східних воєводств незнайомі з новооселеним елементом, бажано передати їм інформативні матеріали щодо роботи організацій ОУН і УПА.

Здійснений контроль охопив тільки в-ва Щецін, Ґданськ і Ольштин, але слід було б вивчити це питання на Любуській Землі й у Білостоцькому[a] в-ві.

У зв'язку з цим Ком-ня ОГ "Вісла" ставить питання про утворення спеціальної змішаної комісії, складеної з представників окремих міністерств, яка б контролювала і стежила за такою важливою з політичної точки зору справою, як розвиток новозаселених українським населенням господарств на Повернених Землях.

Детальні результати здійсненого контролю подаю в додатку.

VII. Вишкіл війська

За 3-місячний період бойових дій частин ОГ виявилися певні кардинальні недоліки в навчанні війська, а саме:

1. Якщо результати першого періоду діяльності були надто скупими, то не тільки тому, що більшість сил забрала акція евакуації, але головна причина полягала в тому, що польовий вишкіл офіцерів, підофіцерів і рядових був надто слабким. Траплялися численні випадки, що навіть офіцери, включно до окремих ком. полків, не вміли послуговуватися картою і компасом. Як правило, не вживали заходів безпеки як на марші, так і на постої. Крім частин, які діяли в цьому терені віддавна, інші частини не знали абсолютно засад боротьби в лісах і в гористих місцевостях.

2. Просто фатальні недоліки виявлено у вишколі солдатів, зокрема щодо консервації і поводження зі зброєю. Внаслідок цього Оперативна Група зазнала значних втрат через нещасні випадки. Так за три місяці втрати внаслідок нещасних випадків становлять 29 убитих і 97 поранених, в той час як загальні втрати в боях — 61 убитий і 91 поранений.

3. Усупереч тому, що 1-й Автомобільний Полк відмінно виконав усі завдання, поставлені Командуванням Групи, слід ствердити, що вишкіл водіїв стоїть не на належному рівні, що спричинилося до 11 автомобільних випадків, у яких загинуло 11 і було поранено 21 особу.

VIII. Дня 23 липня ц.р. відбулася остання нарада командирів дивізій, на якій було дано вказівки у зв'язку з закінченням діяльності Оперативної Групи "Вісла". Наказано:

1. Сповістити як усіх солдатів, так і цивільне населення, що боротьба з рештками бандитизму провадитиметься вперто й безперервно до весни або ж так довго, як це буде необхідно для повного запровадження й утвердження ладу й безпеки на цьому терені.

2. Не припиняти акцій ані на мить, плануючи приготування до від'їзду так, щоб частини діяли в терені якнайдовше.

Жоден штаб не може від'їхати, доки докладно не ознайомить з роботою штабу, який переймає дальшу акцію.

3. Новоприбулим командирам передати весь набутий досвід і порадити методи роботи, характерні для даного терену. У зв'язку з меншим кількісним складом рекомендувати подвоїти мобільність частин у терені, аби підтримати і зміцнити серед польського населення, ще тероризованого страхом перед відродженням банд, почуття впевненості й цілковитої безпеки.

4. Утримувати темп і енергійність дій до закінчення акції і сумлінно виконувати до кінця покладений державою і народом обов'язок.

Дня 26 липня подальше керівництво акцією на терені Люблінщини буде передано командувачеві ВО № 7, а дня 27 липня — на терені Ряшівського[a] і Краківського[a] в-в — командувачеві ВО № 5.

Дня 28 липня на кордоні в місц. Явожона відбудеться спільне нагородження офіцерів і рядових польськими й чеськими бойовими нагородами.

Дня 29 липня ц.р. Штаб Оперативної Групи "Вісла" буде ліквідовано.

IX. Умови боротьби, в яких діяли протягом трьох місяців частини Оперативної Групи "Вісла", були незмірно важкими; якщо Групі в цілому в переважній більшості вдалося виконати поставлене завдання, то лише ціною величезних зусиль рядових, підофіцерів і офіцерів ВП і КВБ, передовсім стройових і працівників УБ й Інформації, а також політ.-вих. заступників, котрим всім за їхню працю й сумлінність найсердечніше дякую.

За бойові заслуги й самовіддану працю відзначені 1062 солдати, враховуючи відзначення за останні два роки як війська, так і ГМ, УБ і СОЗ, які віддавна борються з УПА, але кількість наданих нагород цілком виправдана тяжкою і небезпечною акцією у місцевому незвично трудному терені.

Додатки: 3.

Командувач Оперативної Групи "Вісла"
ген.-лейт. Моссор

Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ полк. Гуебнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. ген.-м-р Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань полк. Сідзінський

Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла"
полк. Хілінський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 98, а. 15-26.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Тепер Венґожево.

1. Див. док. 214.

2. Дані завищені.

3. Дані занижені. До 25.VII.1947 р. до табору заслано 3164 особи. Всього в Явожні поміщено 3873 українці.

4. Див. док. 228, 232.

5. Див. док. 228, 232.

6. У повіті Лісько колишнім українським поселенцям належало 68 083 га ґрунтів. За відомостями Президії Повітової Національної Ради, на 1.1.1951 р. не загосподареними залишалося 46 195 га. Див. АНА, Міністерство Сільського Господарства і Рільничих Реформ, 2059, перелік колишніх українських господарств.

Додаток № 1

Цілком таємно

Підрахунок сил УПА (збройних сил і теренового особового складу) на терені діяльності Оперативної Групи "Вісла" на 1.04.-23.07.1947 р.

Підрозділи УПА	1.04.1947р., осіб	23.07.1947р., осіб
1. "Закерзонський Край" (Штаб)	29	25
2. Округа № 2 — Штаб	27	27
Сотня "Крука"	71	48
Сотня "Калиновича"	100	49
Сотня "Тучі"	90	59
Сотня "Шума"	101	28
Сотня "Бриля"	60	—
Сотня "Сагайдачного"	61	40
Сотня "Яра"	41	39
Сотня "Чауса"	51	32
Сотня "Дуди"	40	28
Сотня "Крилатий"	41	39
Сотня "Давида"	71	40
Всього:	789	402
Тереновий особовий склад району	249	70
Разом:	1038	472
3. Округа № 1 — Штаб	37	25
Особовий склад надрайонів	50	26
Сотня "Бурлаки"	120	41
- " - "Ластівки"	91	—
- " - "Громенка"	121	31
- " - "Крилача"	81	—

Підрозділи УПА	1.04.1947р., осіб	23.07.1947р., осіб
- " - "Стаха"	61	–
- " - "Біра"	90	32
- " - "Хріна"	121	49
- " - "Романа"	121	97
Всього:	983	301
Особовий склад районів	471	40
Всього:	1364	341
Загалом:	2402	813
З того в Польщі		563
З того в Чехо-Словаччині в дорозі до Австрії		160
З того в СРСР ліквідовуються		90

Усього після трьох місяців діяльності ОГ кількість бандитів і членів бойових організацій УПА зменшилася з 2402 осіб до 563 осіб.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 80.

1. Див. док. 217, прим. 1.

Додаток № 2

Таємно

Загальний перелік втрат УПА й цивільної мережі в результаті дій, здійснених частинами ОГ "Вісла" в період 20.04.–24.07.1947 р.

1. Вбито	519
2. Полонено	436
3. Здалося добровільно	35
4. Передано з чеського боку	23
5. Перейшло кордон СРСР і було вбито	24
6. Перейшло кордон СРСР і було полонено	10
7. Перейшло кордон СРСР і здалося	10
8. Серед евакуйованих схоплено в Освєнцімі бандитів УПА	50
9. Виконано смертних вироків	120[1]
10. Засуджено на пожиттєве ув'язнення	17
11. Засуджено на 10-15 років ув'язнення	30
12. Засуджено на 5-10 років ув'язнення	3
13. Засуджено на 2 роки ув'язнення	2
14. Серед заарештованих ще залишилося незасуджених бандитів	56
Загалом: ліквідовано вбитих, полонених і засуджених бандитів УПА	1335

Поза тим у в'язницях затриманих до розгляду справ	174
Поза тим відіслано до концентраційного табору в Явожні з цивільної мережі і співпрацівників	2781
Разом:	4290
Крім того, вбито з банди ВіН	11
Разом	4336
До дня 24.07.1947 — відійшло:	
— транспортів	431
— з людьми	136900

Примітка: 1. З кількості 436 полонених членів УПА слід було б відняти досить велику кількість засуджених на смерть і ув'язнення. Але слід зауважити, що таблиця не включає бандитів, померлих від ран і хвороб та дезертирів, кількість яких у кілька разів більша.

2. Серед убитих є 6 командирів сотень: "Ластівка", "Крилач", "Бриль", "Володя", "Дуда" і, ймовірно, курінний "Залізняк"[2].

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111 т. 511, а. 81.

1. Див. док. 149.
2. Див. док. 57.

Додаток № 3

Таємно

Загальний перелік здобичі частин ОГ "Вісла" за час 20.04. — 24.07.1947 р.[1]

Здобуто:

1. Коней	24
2. Корів	8
3. Возів	5
4. Важких кулеметів	11
5. Ручних - " -	103
6. Мінометів 50 мм	6
7. Рушниць протитанк.	3
8. Автоматів	171
9. Пістолетів	128
10. Карабінів	701
11. Дубельтівок	7
12. Ракетниць	7
13. Гранат	303
14. Набоїв до мінометів	212

15. - " - караб.	49 781
16. Мін протипіх.	531
17. Радіостанцій	2
18. Радіоприймачів	16
19. Телефонних станцій	2
20. Апаратів телефон.	13
21. Апаратів фотографічних	5
22. Друкарських машинок	20
23. Біноклів	9
24. Збіжжя у метрах	320

З н и щ е н о :

25. Схронів	1178
26. Куренів	302
27. Складів продовольства	30
28. Складів лікарських	8

та дуже багато запасних частин до зброї і дуже важливих документів, архіви, пропаґандистські матеріали і т. п.

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 82.

1. Зі збережених у ЦВА "Щоденників відомостей про неприятеля", які вела кожна дивізія, що входила до складу ОГ "Вісла", випливає, що принаймні 1/4 стрілецької зброї, здобутої в УПА, походила з припасів, зібраних у бункерах, виявлених і знищених військом. Див. ЦВА, IV. 310. 09, т. 96-111.

225

1947 р., липня 27, Ряшів. — Оперативний наказ № 001 Штабу Оперативної Групи Краківського Округу

Цілком таємно

Від дня 1.08.1947 р. подальшу акцію боротьби з бандитизмом на терені ВО № 5 провадитиме під моїм керівництвом Оперативна Група Округу, посилена частинами ВВБ.

До нинішнього моменту внаслідок діяльності Оперативної Групи "Вісла" бойові частини банд УПА ліквідовані на 78 %. Через виселення понад 137 тис. українського населення банди УПА втратили свою матеріальну базу і більшість цивільної мережі, яка безпосередньо співпрацювала з бандами. Натомість політичне керівництво цивільної мережі, ОУН (Організація Українських Націоналістів) і СБ (Служба Безпеки) надалі залишилися майже неушкодженими.

Загальна кількість активних бандитів на терені Ряшівського[a] в-ва й півд.-східної частини пов. Новий Санч Краківського[a] в-ва виглядає так:

у північній частині Ряшівського[a] в-ва (пов. Любачів і сх. частина пов. Ярослав) ще діє кілька неповних сотень УПА чисельністю бл. 200 осіб.

У південно-східній частині Ряшівського[a] в-ва (пов. Перемишль, Сянік, Лісько) діє бл. 100 членів банд УПА.

У південній частині пов. Горлиці і в півд.-східній частині пов. Новий Санч діє близько 40 осіб банди "Романа".

Ці банди діють дрібними, розпорошеними групками кількістю по 3-25 осіб, добре озброєні (карабіни, автомати, гранати) й забезпечені амуніцією.

Слід також врахувати можливість появи на цьому терені банд як з півночі, так і з півдня, оскільки ОУН, підтримувана й підбурювана міжнародною реакцією, маючи керівництво у великих містах Польщі й за кордоном, попри свою поразку, не шкодуючи подальших жертв, намагатиметься продовжувати свою злочинну діяльність на південно-сх. теренах Польщі, які, на її хибну думку, повинні бути складовою частиною т. зв. Самостійної України.

Завдання війська, КВБ, УБ й ГМ такі:

1. Остаточно ліквідувати банди й нелегальні організації на терені ВО 5 і не допустити їх відновлення.

З цією метою слід:

а) піднести на найвищий рівень мобільність оперативних груп, оперативно-розвідувальних груп і остаточно знищити рештки банд УПА;

б) головний наголос спрямувати на розвиток аґентурної розвідки для ліквідації ОУН.

2. Доповнити додатково списки українського населення, яке залишилося на терені повітів: Любачів, Ярослав, Перемишль і здійснити його виселення.

3. Надати адміністративним органам якнайбільшу допомогу в проведенні акцій заселення і жнив.

Закликаю всіх рядових і офіцерів вказаних формацій до жорстокої боротьби з метою винищення бандитизму на терені ВО 5. Ця боротьба мусить вестися непоступливо й безперервно й надалі й так довго, доки це буде потрібно до повного запровадження ладу, спокою і безпеки на цих теренах. Не можна змарнувати досягнень Оперативної Групи "Вісла". Слід підтримати й надати допомогу новоприбулому населенню, поселеному на колишніх українських теренах, потрібно співпрацювати з воєводською адміністрацією і управлінням повітів з метою узгодження їх дій та ініціатив з зусиллями солдатів.

З огляду на це

н а к а з у ю :

1. Бригада КВБ "Любачів" (3 батальйони — ескадрон кавалерії). Район відповідальності — пов. Любачів і півн.-сх. частина пов. Ярослав.

Частини розмістити:

1 батальйон — КП — Любачів

2 - " - — КП — Горинець

3 - " - — КП — Сенява

Ескадрон кавалерії — КП — Олешичі

Штаб бригади — КП — Любачів

З а в д а н н я :

а) знищити: банду "Тучі" чисельністю 60 осіб, що діє в районі Милків (6234),

— рештки банди "Калиновича" кількістю 49 осіб, що діє в районі Майдан Сенявський (7226), ліс Сенявський (7228), Мощаниця (7232),

— сотню "Сагайдачного"[б], давніше "Бриля", чисельністю 40 осіб, що діє у районі Молодич (5830), Радава (5624),

— сотню "Крука" чисельністю 48 осіб, що діє в районі Гнійниці (3850), Кальників (3446),

— кущі:

— "Верхратський" — 8 осіб, що діє в терені Верхрата (7274), Прусє (7078),

— "Лівчанський" — 10 осіб, що діє на терені Воля Велика (7672), Лівча (7464), Нове Село (7464),

— "Гораєцький" — 7 осіб, що діє на терені Жуків (7254), Гораєць (7256), Хотилів (6858),

— "Любінецький" — 10 осіб, що діє на терені Любінець Старий і Новий (7448), Кособуди (7250),

— "Борова Гора" — 13 осіб, що діє на терені Коровиця Сама (5258), Коровиця Лісова (5254), Майдан (5056),

— "Шутківський" — 9 осіб, що діє на терені Шутків (5450), Опака (5648), Борхів (5846),

— "Мак" — 10 осіб, що діє на терені Кобильниця Руська (4448), Кобильниця Волоська (4250),

— "Вигор" — 7 осіб, що діє на терені Маковисько (4628), Сурохів (4426), Висоцько (4030),

— "Медвідь" — 20 осіб, що діє на терені Цетуля[в] (5228), В'язівниця (5022), Бучина (5034),

— "Сірого" — 9 осіб, що діє на терені Радава (5624), Монастир (5418), Нелепковичі (5420),

— "Ярка" — 10 осіб, що діє на терені Стежки (6222), Дибків (6016).

2. 9 Дивізія Піхоти (у повному складі).

Район відповідальності — пов. Перемишль і східна частина пов. Березів.

З а в д а н н я :

знищити рештки боївок СБ, що діють групками по 2-4 особи на всьому терені відповідальності дивізії.

Викрити: докладну дислокацію теренових кадрів надрайону "Холодний Яр" чисельністю 5-13 осіб та кадрів таких районів, що входять до його складу:

— район "А-І" — 5 + 68 осіб, що діють у півн.-сх. районі повіту Перемишль,

— район "В-3" — 1 + 31 особа, що діють у районі західної частини пов. Перемишль,

— район "Г-5" — 2 + 2 + ? осіб, (встановити кількість кадрів), що діють у півд. і півд.-зах. частині пов. Перемишль і в північній частині пов. Сянік,

— район "Б-2" — 5 + 45 осіб, що діють у східній частині пов. Перемишль.

3. Бригада КВБ — "Сянік" + (5 батальйонів).

Район відповідальності: пов. Сянік, пов. Лісько, півд. частина пов. Коросно.

Частини розмістити:

1 батальйон — КП — Ветлина

2 - " - — КП — Воля Михова

3 - " - — КП — Балигород

4 - " - — КП — Буківсько

5 - " - — КП — Дукля

Штаб бригади — КП — Сянік

З а в д а н н я :

знищити: — рештки сотень "Біра", "Стаха", "Хріна", "Громенка" загальною кількістю близько 30 осіб, що діють у районі Гори Лопєнка (5696).

Виявити дислокацію надрайону "Бескид" — 4 + 2 особи й райони, що входять до його складу:

— "Бізоня" — 1 + 49 осіб, що діють, очевидно, в західній частині повіту Сянік,

— "Чарнота" — склад нез'ясований — півд.-зах. і півд. частина пов. Сянік,

— "Пухач" — 1 + 32 осіб, що діють у східній частині повіту Лісько,

— "Олег" або "Борис" — склад нез'ясований — діє у півд. частині пов. Лісько.

Виявити і знищити: СБ "Ромашко" — 1 + 5, що блукають у півд.-східній частині пов. Лісько.

4. 6 Дивізія Піхоти — (у складі 1 комб. полк з 6 ДП кількістю 300 осіб + 1 батальйон ВВБ).

Район відповідальності: південна частина пов. Горлиці і півд.-східна частина пов. Новий Санч.

Частини розмістити:

комбінований пп — КП — Новий Санч

1 батальйон ВВБ — КП — Лосє

З а в д а н н я :

знищити рештки розбитих банд "Смирного" й "Романа" кількістю 11 осіб, що блукають групками по 3-4 особи у прикордонній смузі в пов. Новий Санч.

Виявити дислокацію теренових кадрів надрайону "Верховина" 1-97 осіб та дислокацію теренових кадрів районів, що входять до його складу.

5. Начальник Відділу Зв'язку Округу організує зв'язок згідно з розпорядженням начальника Штабу Оперативної Групи ВО 5.

6. Комендант Громадянської Міліції в-ва Ряшів:

— провести нараду з повітовими комендантами і пояснити їм теперішню ситуацію в терені,

— організувати агентурну розвідку проти решток банд, що никають, і теренових кадрів (цивільної мережі),

— додатково організувати пункти ДРГМ на терені Ряшівського[а] в-ва і звернути особливу увагу на їх навчання,

— взяти під охорону виселені й заселені колишні українські господарства.

7. Донесення надсилати згідно розпорядження № 01 від 28.07.1947 р.

Командувач Військового Округу V
(-) ген.-лейт. Венцковський

Заст. ком-ча ВО V
з політ.-вих. справ
м-р Житинський

Начальник Штабу
дипл. полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 473, а. 2474-2479.

а. В оригіналі з малої літери.

б. В оригіналі "Загайдачного".

в. В оригіналі "Цедуля".

г. Документа не виявлено.

226

1947 р., липня 28, Варшава. — Лист заступника голови Верховного Військового Суду підполк. С. Маєвського і заступника головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевського начальникові Районного Військового Суду й районному військовому прокуророві у Ряшеві у зв'язку з розформуванням Військового Суду ОГ "Вісла"

Таємно

У зв'язку з розформуванням Військового Суду Оперативної Групи "Вісла" — в Ряшеві діятиме Військовий Суд, який виноситиме вироки у справах бандерівців, як Районний Військовий Суд у Ряшеві[1].

У зв'язку з цим слід надавати як тамт[ешньому] судові, так і прокуророві офіційні печатки Районного Військового Суду і Військового Прокурора Району в Ряшеві.

1-й заст. головного військ. прок. полк. Антоній Скульбашевський

1-й заст. голови Верх. Військ. Суду підполк. Станіслав Маєвський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Військовий Суд Оперативної Групи "Вісла", 3250/3/54, а. 23.

1. Див. док. 149.

227

1947 р., липня 31, Варшава. — Розпорядження Поселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель[1] про засади поселення українського населення у північних і західних воєводствах Польщі

Довірчо

Міністерство Повернених Земель пояснює, що поселенців із спеціальної акції "В" слід оселяти поза прикордонною сухопутною смугою 50 км і морською та воєводських міст — 30 км.

Цих поселенців слід розподіляти рівномірно по всьому повіті, причому неприпустимо скеровувати до окремих громад по кількадесят осіб, у той час як інші громади оминаються.

У разі невиконання цих засад, слід усувати дотеперішні недоліки, прагнучи до того, щоб кількість поселенців з акції "В" не перевищувала 10 % населення даної громади.

У разі відсутності індивідуальних господарств, цих поселенців слід доселяти до фільварків, недостатньо заселених, і визначати для цього менші фільварки площею до 200 га, беручи до уваги також можливість доселення до цих груп інших поселенців.

У разі скерування цих поселенців рільниками до ДЗФ-у, слід так само розкидати їх по маєтках у відповідності з поданою вище пропорцією.

Поселенці з акції "В" мають право на всіляку допомогу і навіть перевагу у такій допомозі щодо будівельних кредитів, посівної, забезпечення і т. д.

Спеціальну увагу слід звернути на забезпечення вказаних поселенців мертвим інвентарем (машини і сільськогосподарські знаряддя) згідно з § 10 Розпорядження від 9 січня 1947 р. у справі комісії сільськогосподарського поселення та з іншими розпорядженнями, особливо § 40 "Директив у справі дій, пов'язаних з видачею актів надання" від 30 січня 1947 р. У кожному разі, ці поселенці повинні отримати сільськогосподарські машини й знаряддя, оскільки привезені мало придатні до раціонального обробітку землі.

Поселенці зі спеціальної акції "В" в принципі не можуть переселятися до інших повітів Повернених Земель. Дозвіл на переселення може бути наданий лише у виняткових випадках, як от:

1) поділ родини, яка живе у господарчій спільноті,

2) переселення старших осіб чи інших, нездатних до праці, якщо вони збираються переселятися до рідних на терені Повернених Земель,

3) переселення членів родини, попередньо поселеної на Повернених Землях, зокрема в рамках військових поселень. Дозвіл на переселення у межах воєводства надає Поселенський Відділ Воєводського Управління в порозумінні з органами безпеки, а з одного воєводства до іншого — Міністерство Повернених Земель на пропозицію Воєводського Управління, узгоджену з органами безпеки. У пропозиціях про переселення повинна бути подана причина переселення, вказане рухоме майно, яке поселенець прагне перевезти, і ствердження, що він привіз його з собою (копія переселенського посвідчення), і додана згода поселенської влади повіту, до якого поселенець збирається переселитися.

Справа дозволу повернутися на Давні Землі є поза компетенцією Міністерства Повернених Земель, тому таких прохань не слід надсилати до МПЗ.

Директор Департаменту
Й. Петкевич

Копія, машинопис.
АНА, Генеральний Уповноважений Уряду РП з питань Репатріації, 503, а. 36-37.

1. Див. док. 234 і 238. 10.XI.1947 р. МПЗ видало воєводським управлінням нові директиви щодо розселення українського населення за такими засадами:

1) Неоселення поселенців з акції "В" у прикордонній сухопутній смузі 30 км, морській 10 км і воєводських міст 20 км, причому обмеження для сухопутної прикордонної смуги не стосуються смуги кордону з РРФСР і в цьому випадку діють загальні обмеження.

2) Подальше здійснення внутрішніх переміщень поселенців з акції "В" може бути здійснене лише у крайніх випадках, в особливо обґрунтованих випадках і при врахуванні загалу нинішніх засад.

3) Особливу увагу звернути на уможливлення всім поселенцям з акції "В" отримання праці й у зв'язку з цим відповідних умов утримання.

4) Основною метою переселення поселенців "В" є їх асиміляція у новому польському середовищі, і слід докласти всіх зусиль, щоб осягнути цю мету. Не вживати щодо цих поселенців окреслення "українець". В разі проникнення з поселенцями на Повернені Землі інтеліґентського елемента, його слід безумовно вміщувати окремо й віддалік від громад, де проживають поселенці з акції "В".

5) Свобода пересувань поселенців з акції "В" принципово має бути обмежена. Зокрема, неприпустиме залишення Повернених Земель і повернення на давні терени. Але нагляд за цим слід залишити відповідним органам безпеки. До них мають також складатися всілякі подання у таких справах. Непотрібним стає складання Управлінням Гром[адської] Безп[еки] довідок з цією метою для влад загальної адміністр[ації]. Влади загальної адміністрації мають приймати подання від поселенців з акції "В" виключно в справах звичайної компетенції

адміністр[ативно]-загального характеру, що відноситься до них. Подання поселенців з акції "В", що стосуються всіляких справ, які випливають зі спеціального характеру цієї акції, зокрема, справ переселень поза межі повітів, виїздів і т. п., мусять складатися до Повітового Управління Гром[адської] Безпеки. Крім того, Повітове Управління Гром. Безп. муситъ інформуватися про кожну справу, з якою поселенець з акції "В" звертається до органів загальної адм[іністрації]. Контакт з Пов. УГБ у справах поселенців з акції "В" має бути сталим і підтримуватися по можливості особисто.

6) При розміщенні поселенців з акції "В" можливе їх оселення у 60 % фактично заповненої ємності громади й 40 % теоретичної ємності громади. Але в цьому останньому випадку слід докласти зусиль до можливо швидкого доселення такої громади польським елементом, якого там бракує.

7) Не утворювати самостійних парцеляційних груп з поселенців з акції "В". Допустимим є збереження для них у парцеляційних групах % як для громад (див. п. 6).

8) Для ЗДЗФ вищевказане обов'язкове (див. п. 6).

9) При потребі переселень поселенців з акції "В" вибирати нові місця поселення там, де в громаді немає поселенців з акції "В" або ж їх кількість мінімальна. У рамках опрацьовуваного плану, як нижче вказано, слід докласти зусиль, щоб розвантажити від поселенців з акції "В" виниклі зараз великі скупчення таких поселенців.

У зв'язку з вищевказаним рекомендується опрацювати з окремими Воєв. Управліннями Гром. Безп. це питання і запропонувати Міністерству Повернених Земель остаточний проект вирішення справи надмірного чи невідповідного дотеперішнього поселення переселенців з акції "В".

Термін виконання (подання остаточного проекту) до дня 6 грудня 1947 р. Див. АНА, МПЗ, 784, а. 8-10.

228

1947 р., серпня 1, Варшава. — Інструкція Державної Комісії Безпеки № 0340/III Командуванню Краківського і Люблінського Округів про усталення засад поведінки з українцями, які залишаються на терені прикордонних повітів Люблінського воєводства після закінчення діяльності ОГ "Вісла"

Таємно

Українське і змішане населення, що співпрацювало з бандами, було виселене Оперативною Групою "Вісла" з усіх прикордонних повітів на півдні і сході. Залишились лише сумніви щодо виселення українців з тилу прикордонного простору в Люблінщині, а саме: з пов. Красностав, Замостя й Білгорай.

У цій справі слід дотримуватися таких директив:

1. У засаді всі українські родини з цих повітів без огляду на ступінь лояльності й партійну приналежність мають бути виселені. Винятки можуть робитися за згодою міністра національної оборони й міністра безпеки.

2. Виселення населення, яке назагал показало свою лояльність щодо демократичної Польщі, слід провести особливо старанно, роблячи йому всілякі полегшення у справі перевезення майна. Його слід виселити після жнив і обмолоту збіжжя та збирання картоплі в період між 15 і 31 вересня 1947 р. В окремих випадках можна продовжити цей термін до 15.10.[19]47 р.

3. У справі найближчої родини офіцерів ВП і працівників безпеки потрібно кожного разу скеровувати шифрований запит до міністра н[аціональної] о[борони] або міністра безпеки.

4. Українські родини демобілізованих і рядових дійсної служби потрібно виселити.

5. До дня 15.08.1947 р. слід подати віце-міністрові Вольському списки найбільш заслужених українських родин (відзначених за мужність і поранених солдатів 1 і 2 Армій, колишніх партизанів, заслужених у політичній боротьбі в період виборів). Ці родини згідно з директивою віце-міністра Вольського переселятимуть окремими транспортами на найкращі ділянки в Шльонську, що залишилися після державних маєтків, відданих у розпорядження Міністерством Землеробства.

6. На всіх виселених теренах слід підтримувати сталу діяльність контрольних бригад, які повинні ще кілька разів перевірити кожне виселене село, аби в ньому не залишилася жодна українська чи змішана родина, яка може співпрацювати з рештками банд УПА.

Міністр гром[адської] безпеки
(-) Мєтковський
віце-міністр — ген.-м-р

Міністр національної оборони
(-) Спихальський
генерал-полковник

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Кабінет Міністра Національної Оборони, IV. 110, т. 135, а. 212-213.

229

1947 р., серпня 1, Ряшів. — Розпорядження № 001 Штабу Оперативної Групи Краківського Округу щодо сформування розвідувальних підрозділів ВП, що діють під виглядом солдатів УПА

Цілком таємно

У результаті діяльності частин Оперативної Групи "Вісла" в повітах: Любачів, Перемишль, Ліско, Сянік, Новий Санч і Горлиці бойові частини УПА були розбиті й дезорганізовані, втратили більшість своїх людей, озброєння і техніки. Частина сотень УПА (сотні "Громенка", "Бурлаки" й частково "Романа") під натиском частин ВП відступила на терен Чехо-Словаччини, інші (як сотні: "Біра", "Хріна", "Стаха") — на терени СРСР, де їх переслідують і ліквідовують по частинах місцеві військові частини.

Недобитки бойових відділів УПА надалі блукають у районі Ряшівського в-ва малими силами, уникаючи зустрічі з військом, діють

дрібними групками чисельністю від 2-х до 4-х осіб переважно з метою здобути продовольчі засоби.

На терені воєводства залишилася, крім того, частина персоналу теренових кадрів УПА в особі "Районних Провідників", "Районних Господарських Референтів", "Районних Референтів Сл[ужби] Здоров'я", СБ, БСБ й "кущі"[1], завданням яких є освоєння районів, приготування припасів продовольства і вербування нових членів банд з-посеред новопоселеного населення.

Для цілковитої ліквідації решток банд і районних кадрів УПА командувач Оперативної Групи ВО-V

наказав:

командирам дивізій і бригад КВБ сформувати:

1. У кожній дивізії по 5 і в кожній бригаді КВБ по 3 розвідувальні підрозділи чисельністю від 20 до 30 осіб (озброєння і організаційні вказівки — в доданій інструкції).

2. З-посеред числа вищевказаних підрозділів вибрати в кожній дивізії по 2 і в кожній бригаді КВБ по 1 підрозділові розвідки, які слід переодягнути в бандерівське вбрання, зовнішньо уподібнити до банд[2]. Вони діятимуть партизанським способом, намагаючись нав'язати найближчі контакти з бандою (видаючи себе за бандерівські підрозділи) — з метою найшвидшої і найдієвішої ліквідації бандитських груп. Ці підрозділи отримають завдання від розвідувальних офіцерів ОГ ВО-V, уповноважених ком-чем ОГ ВО-V.

3. Кожному з підрозділів розвідки визначити окремий чітко окреслений район діяльності, щодо яких є певні дані, що в них є банди.

4. На час діяльності розвідувальних підрозділів звільнити райони від присутності інших військових частин, частин ГМ, ДРГМ і т. п. і звернути особливу увагу на організацію зв'язку, який би виключив можливість взаємного непорозуміння і взаємної стрілянини між розвідувальними підрозділами з одного боку й іншими військовими підрозділами, ГМ чи ДРГМ і т. п. з іншого боку.

5. Командування розвідувальними підрозділами централізувати.

6. Розвідувальні підрозділи повинні весь час перебувати виключно в терені, у своїх чітко окреслених і виключно для них призначених районах діяльності для розвідки, визначених командуванням ОГ ВО-V.

7. Зв'язок з рідними частинами розвідувальні підрозділи мусять підтримувати виключно за допомогою кодового зв'язку.

8. Про сформування розвідувальних підрозділів, вказаних у пункті 1 і 2, доповідати до дня 5.8.1947 р.

Начальник Розвідувального Відділу
Оперативної Групи ВО-V
полк. Євченко

Начальник Штабу
Оперативної Групи ВО-V
полк. Хілінський

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізії Піхоти, IV. 310. 09, т. 11, а. 1-2.

Інструкція № 1

про організацію і спосіб діяльності розвідувальних підрозділів ОГ ВО-V

1. Розвідувальні підрозділи сформувати з найкращого особового складу частин дивізій, надати найкращі підофіцерські кадри й офіцерів з метою інтенсивного вишколу, щоб у найкоротший термін розвідувальні підрозділи могли розпочати діяльність щодо ознайомлення з тереном.

2. Озброєння: на кожен розвідувальний підрозділ по 2-3 ркм, 70 % автоматів, 30 % карабінів, гранати.

3. У міру наявних можливостей надавати розвідувальним підрозділам по 1 радіостанції короткого діапазону.

4. Постачання: для постачання розвідувальних підрозділів (які діятимуть в терені, переважно відірвані від своїх частин) — організувати проміжні пункти постачання (під керівництвом спеціально виділеного для цього офіцера), які постачатимуть розвідувальні підрозділи безпосередньо. Посередні пункти постачання утримувати в суворій таємниці. Підрозділи забезпечувати сухим продовольством.

5. Спосіб діяльності в акції ознайомлення: всіми наявними й можливими засобами нав'язувати тісний зв'язок і взаємодію з органами УГБ й ГМ та зі своїми сусідами. В міру виникнення можливості використовувати для ознайомчих дій собак, яких спеціально для цього підібрати з ГМ.

6. Кожного підозрілого озброєного трактувати як бандита, намагаючись найперше взяти його живцем, а якщо це неможливо — знищити.

Начальник Розвідувального Відділу
ОГ ВО-V полк. Євченко

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 78, а. 141.

1. Інформація хибна. Див. док. 211, прим. 3.
2. Підрозділи ВП, що діяли під виглядом УПА, вступили в акцію у великому масштабі вперше в липні 1946 р. Тоді у всіх полках 8 і 9 ДП, що воювали з УПА на терені Ряшівського в-ва, сформовано окремі підрозділи чисельністю від 20 до 100 солдатів, чудово озброєних і переодягнутих в мундири УПА. Рішення про утворення таких груп прийняло Політбюро ЦК ПРП на засіданні 17.VI.1946 р. (ЦВА, IV. 111, т. 455, а. 295). Про їхню діяльність систематично інформували начальника Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчица. Цілком певно відомо, що на терені Сяніцького повіту систематично діяли чотири такі групи з 32 пп, а в Березівському й Ліському повітах по чотири групи з 36 пп, 34 пп й 37 полку легкої артилерії. Такі самі групи сформували 26 пп, 28 пп і 30 пп, що входили до складу 9 ДП. Тереном їх діяльності були Ярославський, Любачівський і Перемишильський повіти (ЦВА, IV. 111, т. 733, а. 252 і наступні). У червні 1947 р. власну групу, що діяла під криптонімом "чота "Чумака", сформувало ВУГБ у Ряшеві. Її завданням було викриття місця перебування і схоплення провідника ОУН Ярослава Старуха ("Стяга"). Для організації й вишколу групи використали Ярослава Гамівку ("Вишинського"), колишнього господарського референта Округи 1 ОУН (1945–V.1947), а потім службовця УГБ. Діяльність "чоти "Чумака" закінчилася невдачею. Див. док. 168.

230

1947 р., серпня 3, Перемишль. — Наказ командувача 9 ДП полк. І. Величка командирам 28 і 30 пп про сформування підрозділів ВП, які б діяли за зразком УПА

Цілком таємно

Командир Дивізії

наказав:

До дня 5.8.47 р. з розвідувальних взводів полку створити розвідувальні підрозділи чисельністю 30 осіб. Ці підрозділи переодягнути в бандерівський одяг і зовнішньо уподібнити до банд. Вони діятимуть партизанськими методами.

Ці підрозділи отримають спеціальне завдання від офіцерів розвідки ОГ ВО-V.

Про виконання цього наказу доповісти до дня 5.8.47 р. телефоном чи по радіо.

Заст. Начальника Штабу 9 Дивізії Піхоти
Начальник 1 Відділу 9 ДП
(к-н мгр. Модлінґер)[1]

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 38, а. 57.

1. Модлінґер Єжи, капітан ВП. Нар. 6.IX.1900 р. у Львові. Випускник юридичного факультету Львівського університету. З липня 1944 р. у ВП, виконував м. ін. функції слідчого офіцера 9 ДП, начальника 1 Відділу Штабу 9 ДП (18.XII.1946-26.II.1948). Згодом, до 24 грудня 1960 р., працював у судових органах і прокуратурі ВП.

231

1947 р., серпня 12, Бидґощ. — Рапорт Командування Поморського Округу[1] начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчицу про ситуацію українців, оселених у Ґданському і Щецінському воєводствах[2]

Таємно

На терени воєводства Ґданськ і Щецін у місяцях червні й липні прибув значний відсоток українського населення, переселеного з Ряшівського воєводства.

Прибуле населення зараз перебуває у дуже тяжких матеріальних умовах. Житлові умови надзвичайно тяжкі, оскільки майже всі господарства вимагають ремонту. Це ж стосується живого інвентаря і ступеня загосподарювання. Та частина українського населення, яка

прибула найраніше, ще встигла посадити картоплю й посіяти яре збіжжя. Але її відсоток дуже малий.

У повіті Щецінек засаджено 230 га картоплі й засіяно 70 га ячменю. Натомість у Ґданському[а] в-ві, куди перші транспорти прибули після 15 червня, не встигли ні засіяти, ні засадити. Відчувається брак зерна для весняної сівби. У повіті Ґрифіце з 417 прибулих родин 314 не має ні картоплі, ні зерна, щоб пережити зиму.

Назагал матеріальна ситуація переселенців виглядає погано, а ще гірші перспективи, оскільки:

– величезна більшість не встигла засіяти весняного збіжжя — з огляду на брак тяглової сили багато поля лежить облогом,

– брак фондів на відбудову господарств, які вимагають досить великих вкладень,

– карткові нормативи для новопоселених недостатні,

– надто ускладнений і забюрократизований спосіб вирішення питань, пов'язаних з освоєнням цих теренів. З кожною справою потрібно звертатися безпосередньо до вищої інстанції за її профілем,

– місцеві органи влади виявляють надто мало ініціативи у справі допомоги поселенцям, а населення, яке попередньо там осіло, так само щойно загосподарьовується,

– повітові бюджети допомоги переселенцям, незважаючи на прибуття нових родин, не збільшуються.

Інструкція Міністерства Громадської Безпеки про виключення з заселення прикордонної смуги (50 км від сухопутного кордону й 30 км від морського кордону) і про поселення не більше 10 % українців порівняно з сільським населенням надійшла до більшості повітів з великим запізненням[б]. Ці повіти розпочали поселення українців без врахування даних умов. А після отримання інструкції ПУГБ стали перед фактом поновного переселення, до того ж саме тоді, коли поселенці встигли частково впорядкувати свої господарства і в більшості посадити картоплю.

Ґданське[а] в-во було повідомлене всього за кілька днів до прибуття транспорту й навіть не отримало інструкції про спосіб заселення. В результаті не вдалося зберегти рекомендовану прикордонну смугу безпеки і процентного співвідношення населення.

Якби зараз органи безпеки хотіли виконати інструкції МГБ, на що, зрештою, вони вже наставлені, то це б наразило на поновне переселення 50-60 % останньо поселеного населення, що з економічних поглядів було б дуже небажано.

Надто короткий термін, виділений на підготовку до прийняття переселенців, спричинився до цілого ряду організаційних недоліків, як, наприклад, розпорядження Міністерства Повернених Земель про спосіб заселення Воєв[одське] Управління у Щеціні отримало 24.04., а прибуття транспортів заплановано вже на 27 квітня [19]47 р. За цей час не можна було навіть докладно проінструктувати виконавчий апарат, не кажучи вже про співпрацю і взаємодію між відповідними інституціями.

Але слід враховувати, що якщо господарська ситуація цих людей негайно не виправиться, то стан безпеки на даних теренах може стати загрозливим, оскільки їх матеріальні нестатки можуть спричинити випадки грабунково-політичного характеру.

Заст. командувача Військ[ового] Округу II з політ.-вих. питань
(-) полк. Лясота

Командувач Військового Округу II
дипл. полк. Світельський

На полі першої сторінки дописано рукою ген.-полк. В. Корчица: "Яка ситуація в цьому плані в КВО III і IV. Що потрібно для поліпшення становища. Доповісти! 18.08.47".

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 630, а. 248-249.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Інструкції не виявлено.

1. Поморський Військовий Округ (№ 2) з командуванням у Бидґощі включав терен воєводств Ґданського, Кошалінського, Поморського (зараз Бидґощське) і Щецінського.

2. Копії рапорту КВО № 2 Генеральний Штаб ВП передав до відома МГБ і МПЗ. Див. АНА, МПЗ, 784. а. 221-222.

232

1947 р., серпня 14, Люблін. – Обіжник люблінського воєводи В. Рузґи з рекомендацією повітовим старостам у Холмі, Білій Підляській, Білгораї, Грубешові, Томашові Люблінському й Володаві скласти переліки українців, які залишилися на їх терені після закінчення акції "Вісла"

Таємно

Доручаю негайно скласти й відразу переслати на адресу Суспільно-Політичного Відділу поіменні переліки всіх українців, які зараз проживають на терені вашого повіту[1].

Переліки повинні включати все українське населення, яке після здійснення дотеперішньої акції "В" знаходиться на вашому терені, незалежно від причин і підстави залишення. Переліки слід скласти в 3 примірниках, з чого 1 має бути надісланий до Воєводського Управління, а два інші залишаються у старостві.

Люблінський воєвода
В. Рузґа

Оригінал, машинопис.
ДА Люблін, Воєводське Управління, Суспільно-Політичний Відділ, 55, а. 49.

1. Див. ДА Люблін, Воєводське Управління, Суспільно-Політичний Відділ, 74, 75. Поіменні й кількісні переліки українських родин, які залишились після акції "В" у пов. Біла Підляска, Білгорай, Холм, Грубешів, Томашів і Володава. 22.VIII.1947 р. в засідці, організованій УПА під селом Мірче пов. Грубешів, загинуло 17 солдатів Оперативної Групи "Варенж" (2 автомобілі потрапили на міни). Наступного дня, на нараді за участю командирів 3 ДП, 9 пп, старости, начальника ПУГБ й повітового коменданта ГМ у Грубешові, командувач Люблінського Округу ген.-лейт. Б. Зарако-Зараковський наказав "Усунути з державної адміністрації і самоуправління працівників-українців або запідозрених у співпраці з бандами (війти громад, службовці староства, функціонери УБ)" (ЦВА, IV. 111, т. 630, а. 270-272). 22-30.IX.1947 р. здійснено виселення українців з пов. Грубешів і Томашів Любельський (110 родин, 421 особа) і з пов. Володава (66 родин, 193 особи). За оцінкою Державної Комісії Безпеки, в Люблінському в-ві ще залишалося понад 2,5 тис. українців, головно у пов. Замостя і Красностав. Див. ЦВА, IV. 111, т. 474, а. 26 і 122.

233

1947 р., серпня 21, Прага. — Шифрограма посла РП у Чехо-Словаччині С. Вербловського[1] Міністерству Закордонних Справ РП про перехід частин УПА з Польщі на терен Словаччини

Станевич[2] бачив під час розмови з місцевим МЗС листа ген. Піки[3], у якому той доповідає, що на Словаччину проникають нові банди у Пряшівських і Чергівських горах, окрім банд "Громенка", "Бурлаки" і "Кременя"[4], проти яких у Словаччині ведуться операції.

Піка стверджує, що польське командування зобов'язалося унеможливити проникнення через кордон нових банд, і на виконанні цієї обіцянки наполягає у Ряшеві чеський офіцер зв'язку — у польського командування. Піка просить також втрутитися чеське МЗС.

Ця ініціатива Піки здається мені дуже підозрілою, тому прошу з'ясувати цю справу до відповіді у місцевому МЗС[5].

Вербловський

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 492, а. 1650.

1. Вербловський Стефан, посол РП у Празі в 1944-1948 рр., згодом віце-міністр закордонних справ.
2. Станевич Роман, charge d'affaires Посольства РП у Чехо-Словаччині.
3. Піка Геліодор, чехо-словацький генерал, заступник начальника Генштабу Чехо-Словацької Армії (1945-1949), після комуністичного перевороту заарештований і засуджений. Під час війни виконував обов'язки начальника військової місії ЧСР у Москві.
4. Сотня "Громенка" перейшла кордон 17.VI.1947 р., сотня "Бурлаки" 20-21.VI.1947 р., об'єднані сотні "Біра", "Хріна" і "Стаха" перебували на терені ЧСР 15-19.VI.1947 р. у районі Руміни.
5. Директор Політичного Департаменту МЗС Я. Ольшевський переслав 25.VIII.1947 р. копію шифрограми міністрові національної оборони. Див. док. 235.

234

1947 р., серпня 22, Ольштин. — Лист ольштинського воєводи В. Яськевича Поселенському Департаментові Міністерства Повернених Земель у зв'язку з труднощами в реалізації розпорядження МПЗ щодо засад розміщення українського населення

Довірчо

Довірчим листом Мін[істерства] Повернених Земель від 31.VII. ц.р.[1] було доручено перенести поселенців з акції "В" на інші господарства, якщо вони живуть ближче 50 км від сухопутного кордону держави або за 30 км від морського кордону держави або воєводського міста. Після усунення цих недоліків у громаді не може бути більше 10 % загалу поселенців з акції "В".

У зв'язку з вищевказаним я змушений повідомити, що на терені даного воєводства це не може бути виконане, якщо переважна більшість поселенців з акції "В" не буде знову виселена з Ольштинського[a] воєводства.

Після визначення зон, у яких не можна поселяти поселенців з акції "В", шляхом визначення границь на 50 км повітряною лінією від сухопутного кордону держави і 30 км від Ольштина й морського берега, для поселення залишилось би близько 2/5 терену воєводства, до того ж його південної частини, заселеної місцевим польським населенням, а саме: весь пов. Суш, 70 % пов. Оструда, 90 % пов. Нідзіца, 90 % пов. Щитно, 90 % пов. Мронгово, 10 % пов. Решель, 80 % пов. Моронг, 15 % пов. Пасленк. На цих теренах загалом живе близько 200 тис. населення разом з німцями і з місцевим польським неперевіреним населенням. Беручи ідеальне здійснення переселення, тобто якби вдалося у кожній громаді, навіть у кожному місті включно з прикордонням Білостоць[кого][a] й Варшавсь[кого][a] воєв[одств] поселити тільки по 10 % переселенців з акції "В", ми могли б тоді на терені нашого воєводства мати лише 20 тис., а решта, 34600 осіб, повинна бути переселена на терен іншого воєводства. Зараз на терені, дозволеному до заселення переселенцями з акції "В", їх проживає близько 10350 осіб, себто решту 44250 осіб з акції "В", які мешкають на терені забороненої зони, слід було б переселити, до того ж за межі Ольштинського[a] воєв. Адже беручи до уваги, що не вдасться, зокрема у південних пов., заселити кожну громаду ідеально 10 % поселенців з акції "В", кількість 10 350 поселенців з акції "В", які вже живуть на цьому терені, становить певне переповнення особами власне цієї акції.

Водночас повідомляю, що з огляду на наявність найбільшої кількості вільних господарств у пов[ітах] вздовж державного кордону головну масу переселенців з акції "В" поселили власне там. Ці люди вже частково влаштувалися. Так само і з цього огляду виконання даного запізнілого розпорядження є справою трудною. Враховуючи вказані моменти, уклінно прошу знову продумати видані розпорядження і поінформувати мене, чи я повинен здійснювати переселення поселенців з акції "В", а якщо так, то кого й куди. З огляду на

загроженість прикордонного терену в Білостоцькому[а] й Варшавському[а] воєв. всілякими бандами й д[уже] велику насиченість місцевим польським населенням, ще непевним національно, зі свого боку вважаю небажаним дальше збільшення заселення цих повітів поселенцями з акції "В".

На мою думку, це населення буде менш небезпечним елементом на прикордонні держави, ніж на границі з іншими воєводствами, тому прошу дозволити залишити поселенців з акції "В" у дотепер визначених місцях, а подальші переселення здійснювати лише у випадках виявлення небезпечних тенденцій у окремих осіб з цієї групи і на пропозицію органів безпеки. [б]Зазначу, що позиція Воєводського Управління Громадської Безпеки у справі обговорюваного розпорядження Міністерства ПЗ згідна з моєю, про що Мін. ГБ було повідомлене начальником ВУГБ[б].

До моменту прийняття остаточного рішення у вказаних питаннях я не здійснюватиму ніяких дальших кроків[2]. Натомість решта розпоряджень, що були в листі, виконуються й надалі виконуватимуться.

Для полегшення прийняття рішення окремо надсилаю таблицю[в] переліку окремих груп населення за повітами.

Воєвода
мгр. В. Яськевич

Оригінал, машинопис.
АНА, МПЗ, 784, а. 225-226.

а. В оригіналі з малої літери.

б-б. Фрагмент тексту дописаний від руки.

в. Не публікується.

1. Див. док. 227.

2. Див. док. 238.

235

1947 р., серпня 27, Варшава. — Лист міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського директорові Політичного Департаменту МЗС Я. Ольшевського у зв'язку з шифрограмою посла РП у Чехо-Словаччині

Таємно

На Вашого листа № 444/47 від 25.08. ц. р.[1] повідомляю: відомості про буцімто проникнення нових банд з теренів Польщі на територію Чехо-Словаччини у районах Пряшівських і Чергівських гір, подані в листі ген. Піки, перебільшені.

У період діяльності Оперативної Групи "Вісла" банди на терені Краківського[а] й Ряшівського[а] в-в були повністю розгромлені. Більшість бандитів було вбито й полонено, а частина банд (кількістю близько 200 осіб у липні ц. р.) під командуванням "Громенка" й

"Бурлаки" перейшли на територію Чехо-Слаоваччини, з якими зараз чехо-словацькі влади ведуть боротьбу. Від цього часу на терені Краківського[a] й Ряшівського[a] в-в організованих банд не зафіксовано. Незважаючи на це, в терені діють військові оперативні групи, які виловлюють поодиноких бандитів, що переховуються досі.

Але слід ствердити, що хоча польсько-чехо-словацький кордон на відтинку вищезгаданих воєводств добре забезпечений нашими посиленими прикордонними частинами, але з огляду на труднощі терену могли бути випадки переходу кордону окремими бандитами, які зуміли уникнути зустрічі з військом.

Перехід кордону окремими дрібними групами бандитів не складає поважних труднощів, і цьому неможливо запобігти цілковито. Свого часу до нас з Чехо-Словаччини переходили досить великі банди, попри те, що чехи мали тоді забезпечений кордон.

Міністр національної оборони
Жимерський
маршал Польщі

Копія, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т .492, а. 1651-1652.

a. В оригіналі з малої літери.
1. Див. док. 233.

236

1947 р., серпня 28, Варшава. — Аналіз діяльності ОГ "Вісла" за період від 20 квітня до 31 липня 1947 р.[1]

Таємно

1. Оцінка діяльності

а) Вступ.

Період організації і початкової стадії діяльності ОГ "Вісла" характеризувався на терені східних повітів Ряшівського[a] в-ва посиленою активністю банд УПА й мобільністю української цивільної теренової мережі щодо диверсій, господарчого саботажу і пропаґанди. ОУН започаткувала в березні широку пропаґандистсько-терористичну акцію, підтриману водночас кампанією у пресі за кордоном (американська і англійська окупаційні зони в Німеччині), рахуючись, окрім того, з усе виразнішими можливостями реальної співпраці з польським політичним підпіллям (передовсім з НЗС у Ряшівському[a] в-ві, яких майже зовсім не торкнулася акція здачі).

Вирішення українського питання шляхом безумовного очищення теренів від банд і цивільної мережі було прийняте у період, що не сприяв розгортанню широкої бойової акції проти рухливих груп у лісах (весна); з іншого боку, масове виселення українського населення у період пізнього переднівка наразило його на значні матеріальні

втрати, яких не в змозі компенсувати місцеві адміністративні влади на новому місці поселення. Значна частина з-посеред 140 000 виселених становитиме протягом тривалого часу поважне обтяження для розвитку господарського потенціалу в-в Ольштинського[a], Гданського[a] і Щецінського[a].

б) Оцінка ступеня важливості завдань, довірених ОГ "Вісла".

Слід констатувати, що слушною була оцінка ситуації в терені, яка стосувалася:

– розміщення і стану УПА,

– опанування терену УПА,

– ставлення до нинішньої ситуації населення, не пов'язаного з ОУН.

Висновки з цієї оцінки спричинили необхідність застосування тактики постійного руху з метою насичення терену військом в окремих фазах дій. Непропорційний розподіл сил і засобів залежно від дійсних потреб, викликаних розвитком ситуації у першій фазі дій, був спричинений виключно браком точних організаційних даних щодо сили й розташування банд і структури цивільної мережі. Тактика "прочісування" гірських теренів, дуже заліснених, забирала надто багато сил, не даючи в результаті бажаного ефекту (напр., операція в районі лісового масиву "Хрищата" 11-12.V.47). Перша фаза дій (від 24.IV. до 15.V.) виявила, окрім 50 000 виселених осіб, порівняно малі втрати банд у боротьбі: 63 вбиті й 73 полонені бандити. Крім того, слід зауважити, що в цей період понад 50 % бойового складу частин ОГ "Вісла" було залучено виключно у ведення акції виселення (організація збірних пунктів, виселення, охорона, конвої і т. п.), отож його не можна було використати для боротьби. Напр., 6 ДП протягом 2 місяців використала 80 % свого складу на акцію виселення, 1 пп — 60 %; в інших фазах розподіл сил був більше на користь боротьби з бандами. Майже повністю облишивши тактику "прочісування" терену, ми використали здобутий досвід отримання інформації (засідки, підслуховування, спостереження, полонені), використання якої дало змогу підвищити мобільність більшої кількості менших оперативних груп, не стримуючи водночас акції виселення.

Боротьба з бандитизмом і акція виселення, співпадаючи в часі, взаємно координувалися залежно від посилення операцій при використанні здобутих інформаційних матеріалів.

Похідні завданя, як охорона акції жнив, охорона нафтових свердловин і т. п., використовували у II фазі постійно бл. 1000 осіб (9 ДП — 500 ос., 3 ДП — 350 ос., охорона свердловин — 150 ос.). Охорона теренів, передбачених під посіви, була включена до загального плану боротьби й не вплинула на зменшення ступеня її інтенсивності.

в) Агентурна розвідка і співпраця з УБ й ГМ.

Інформативні матеріали, використані при усталенні плану дій ОГ "Вісла" й отримані в підготовчий період, виявилися недостатніми, надто загальними чи й узагалі неправдивими в оцінці ситуації. Місцеві органи безпеки (особливо ГМ) обмежувалися виключно обороною дільниць, зовсім не ведучи розвідки. Отож цей стан значною

мірою вплинув на незначну активність оперативних груп у 1 фазі дій (тактика "прочісування"). З іншого боку, УПА роздрібнила свої підрозділи, стаючи ще більш невловимим противником. Українське населення найчастіше не давало бажаного розвідувального матеріалу; цей матеріал найчастіше був запізнілий, неактуальний або фальшивий. До певної міри можна було розраховувати тільки на розвідку серед польського населення, хоч і стероризованого бандами й цивільною мережею ОУН. Отож, основу для здійснення операцій здобували переважно шляхом військової розвідки (II фаза дій), що призвело до бойового контакту з бандами, переслідування й розпорошення або ліквідації їхніх сил. Співпраця з ГМ, мізерна кількісно в порівнянні до потреб і загрожена терором, не давала бажаних результатів у початковий період. Пізніше зміцнення сил ГМ 1500 особами дозволило передати їй охорону теренів, охоплених акцією заселення і місцевостей, у яких концентрували суто польське населення.

г) Планування оперативної акції і виконання.

Загальні плани оперативної акції, опрацьовані Ком-ням ОГ "Вісла", залишали ініціативу окремим командирам великих частин і виділених оперативних груп при детальному опрацюванні отриманих завдань і коригуванні зусиль підлеглих підрозділів на власному терені відповідальності. Вихід з цього терену зобов'язував повідомити про виникнення такої ситуації сусідів і Ком-я ОГ "Вісла", яке приймало рішення про склад подальшої погоні. (Напр., погоня за бандою "Бурлаки" — загальна траса 260 км — здійснювалася по черзі 8 ДП, 9 ДП, КВБ від 4.V. до 20.V.1947 р.). Доцільно прийнята тактика заміни сил давала результати лише в разі боротьби з чисельною бандою, оскільки поточне здобування інформації про трасу погоні завжди наводило на відповідні сліди. Але ця тактика не могла бути відповідною щодо кілька- чи кільканадцятиособових банд, мобільніших за військо, які краще використовували терен під час утечі.

Здійснення кожної акції залежало від ступеня вишколу підрозділів. За винятком 3, 8 і 9 ДП, решта полків не виявили у початковий період своєї діяльності відповідного рівня бойової підготовки. Особливо виразно цей стан виявився у молодших офіцерів, які часто були нездатні виконати поставлені перед ними завдання. Постійний наголос на суворому дотриманні засад "Правил боротьби піхоти" щодо боротьби в лісі й гористій місцевості, співставлених з конкретними ситуаціями в терені й поєднання з контролем точного виконання наказів і розпоряджень принесли успіх в операціях. Поза тим, низький рівень бойової підготовки рядових був причиною значних власних втрат у результаті нещасних випадків, порівняно до бойових втрат (вбитими: 29/61, пораненими 97/91). Вину за недостатню дбайливість про консервацію зброї і техніки та легковажне ставлення до навчання слід покласти на командирів окремих частин, а не на умови боротьби, тим більше, що до складу всіх комбінованих полків було включено найкращий елемент у частинах.

Забезпечення оперативних груп діяло бездоганно. Подолання місцевих труднощів вимагало від квартирмейстерського апарату значної

ініціативи при використанні різноманітних засобів і способів транспортування всілякого постачання.

2. Ситуація в терені після ліквідації ОГ "Вісла"

Стан безпеки на терені дій ОГ "Вісла" в момент її ліквідації слід вважати задовільним порівняно з періодом до 24.IV.47 р.

Акцією виселення у Ряшівському[a] в-ві охоплено 95 846 осіб, у Люблінському[a] в-ві 44 728 осіб. Отож, якщо зараз можна констатувати, що ця акція у Ряшівському[a] в-ві цілком порвала цивільну теренову мережу ОУН, не залишаючи можливості опертя бандам УПА, то в Люблінському[a] в-ві аналогічна мережа, хоча й значно ушкоджена, діє надалі, становлячи базу дій УПА.

Особливо вигідну різницю можна зауважити в Ряшівському[a] в-ві, де розпорошені дрібні групи банд втратили свій виразний агресивний характер, здійснюють виключно грабункові напади (продовольство, одяг). У спорадичних випадках мали місце підпали покинутих сіл (додаток № 1)[1]. На терені Люблінського[a] в-ва натомість ситуація не була опанована достатньою мірою. Започаткована ОГ "Вісла" операція 3 ДП у пов. Томашів Люб. — Грубешів проти банд куреня "Беркута" втратила гостроту після ліквідації Оперативної Групи. Стан безпеки погіршився, крім того, від 7.VIII., коли на терен Польщі перейшли з СРСР 2 сильні невідомі банди УПА, відразу здійснивши напади на військо й населення. Слід ствердити, що від середини серпня банди УПА на терені Люблінського[a] в-ва посилили свою діяльність, навіть не зустрічаючи серйозного опору. В результаті мали місце протягом 2 тижнів 3 напади[2] на військові підрозділи (9 пп, загалом 31 убитий і 45 поранених солдатів ВП). Крім того, банди почали акцію підпалів сіл, покинутих українським населенням. Протягом серпня місяця згоріло загалом понад 350 господарств у 22 місцевостях, причому деякі з них згоріли цілковито (додаток № 2)[б].

На особливу увагу заслуговує факт співпраці УПА з бандами НЗС і ВіН, напр., дня 20.VIII. банда УПА разом з НЗС "Запори" напали на м. Янівка і Гулешів пов. Володава. Спалено загалом 56 господарств польського населення, 1 особу вбито.

Загальне порівняння складу банд зараз порівняно з періодом перед початком діяльності ОГ "Вісла" подає додаток № 2[б]. В обох воєводствах банди УПА було ліквідовано на бл. 75 %, але цивільна мережа, що є джерелом живої сили для УПА, не була ліквідована такою мірою на теренах обох воєводств. Отже, якщо в Ряшівському[a] в-ві на загальну кількість бл. 96 000 осіб виселених і бл. 2100 осіб, вміщених у таборі відокремлення у Явожні, можна оцінити ступінь вирішення українського питання на бл. 95 %, то аналогічно в Люблінському[a] в-ві при 45000 виселених і 700 ув'язнених у таборі українська проблема була розв'язана на бл. 70 %. Труднощі в оцінці фактичного стану спричинені браком по можливості докладних відомостей щодо перевірки населення у Люблінському[a] в-ві, проте вказані цифри можна вважати правдоподібними.

3. Висновки

1) Уся діяльність ОГ "Вісла" спричинилася до того, що:

а) на терені Ряшівського[а] в-ва ліквідовані активні банди УПА при одночасному порушенні цивільної мережі ОУН. Проте з метою ґрунтовного очищення терену слід продовжувати акцію включно до самої зими. Особливу увагу слід звернути на терен Любачівського[а] пов., де залишилися порівняно найбільші уламки банд;

б) у Люблінському[а] в-ві порушено цивільну мережу ОУН при недостатній боротьбі з бандами УПА. Боротьбу з бандитизмом слід безумовно посилити, повністю використовуючи здобутий досвід щодо боротьби й розвідки. Дії в терені повинні виявляти цілковите обізнання з засадами "Правил боротьби піхоти", стаючи практичною перевіркою бойового вишколу офіцерів і рядових.

Сталий нагляд і контроль операт[ивних] груп з боку вищих ком-в повинні ґарантувати спрямованість і дієвість здійснюваних акцій.

2) Розширити мережу управлінь безпеки на теренах східних повітів обох воєводств, старанно добираючи до цієї служби цілком певний елемент.

3) Посилити дотеперішній стан сил ГМ, розширюючи мережу дільниць.

4) Звернути увагу як адміністративних органів, так і політичних партій на можливу найширшу розбудову й посилення ДРГМ, особливо на теренах, охоплених заселенням.

5) Звернути велику увагу на створення гнучкої адміністрації на виселених теренах, надаючи великої ваги старанному доборові війтів і солтисів.

6) Організувати й постійно посилювати акції політичних партій демократичного блоку[в].

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 83-90.

а. В оригіналі з малої літери.

б. Додатки відсутні.

в. Підписи під документом відсутні.

1. Аналіз діяльності ОГ "Вісла" опрацював ген.-лейт. С. Моссор.

2. 10.VIII.1947 р. в р-ні села Долгобичів, 16.VIII.1947 р. в Пісочній і 22.VIII.1947 р. в р-ні села Мірче.

237

1947 р., вересня 5, Варшава. — Декрет про перехід у власність держави майна, що залишилося після осіб, переселених до СРСР[1]

На підставі ст. 4 Конституційного Закону від дня 19 лютого 1947 р. про устрій і сферу діяльності найвищих органів Польської Речіпосполитої і закону від дня 4 липня 1947 р. про уповноваження Уряду щодо видавання декретів з силою закону (Зб. З. Р. П. № 49, п. 252) — Рада Міністрів постановляє, а Рада Держави затверджує таке:

Ст. 1. Все рухоме й нерухоме майно осіб, переселених до СРСР, що залишилося на території Польської Держави, переходить в силу самого права з моменту переселення цих осіб у власність Держави без відшкодування.

Ст. 2.1. Права третіх осіб на підставі умов про перенесення власності майна, про яке йдеться у ст. 1, укладених правно перед днем переселення, залишаються збереженими.

2. Майно переходить у власність Держави вільним від усіх боргів і обтяжень, за винятком службового, утримання якого в силі визнає за необхідне повітова влада загальної адміністрації. Справа відповідальності Держави за борги й обтяження буде врегульована окремими постановами.

Ст. 3.1. Перехід майна у власність Держави і дату цього переходу (ст. 1) усталюють шляхом рішення окружні ліквідаційні управління, а щодо земельного нерухомого майна — повітові органи влади загальної адміністрації.

2. Розпорядження Міністра Фінансів і Міністра Землеробства й Земельних Реформ, видане в порозумінні з відповідними міністрами, усталить спосіб рішення про перехід майна у власність Держави.

3. Особа, яка висловлює претензію на майно, охоплене рішенням, про яке йдеться в абз. 1, може звернутися до суду з позовом про визнання її власності. В разі правочинного визнання її власності відповідна влада (абз. 1) розпоряджається про відновлення адміністративного розгляду. Це відновлення може не відбутися щодо перейнятого у власність Держави земельного нерухомого майна, натомість власники цього майна отримають у даному випадку права, передбачені в ст. 2 декрету від 28 листопада 1945 р. про перехід певного земельного нерухомого майна для земельної реформи й осадництва (Зб. З. Р. П. № 57, п. 321).

Ст. 4.1. Узаконення в довічних книгах чи громадських реєстрах переходу у власність Держави майна, про яке йдеться у ст. 1, і викреслення боргів та обтяжень (ст. 2, абз. 1) здійснюється за поданням влади (ст. 3, абз. 1) на підставі рішення, що усталює право власності цього майна на користь Держави. Для викреслення сервітутів необхідно подати офіційну копію правочинного рішення повітової влади загальної адміністрації щодо їх нечинності.

2. Документи, подання і вписи в довічні книги чи громадські реєстри, згідні з приписами цього декрету, звільняються від судових оплат і сплати до скарбниці.

Ст. 5.1. Охорона майна, вказаного в ст. 1, і виконання всіх дій, пов'язаних із збереженням його субстанції, так само й спрямованих на його використання у межах звичайних господарських потреб, належать до компетенції окружних ліквідаційних управлінь.

2. Міністр Фінансів усталить шляхом розпорядження, виданого в погодженні з Міністрами Громадської Адміністрації і Землеробства й Земельних Реформ, повноваження окружних ліквідаційних управлінь у сфері охорони й тимчасового користування цим майном, визначить категорії майна, які буде передано в розпорядження відповідних з

огляду на вид майна влад, а також усталить повноваження цих влад у галузі управління.

3. Земельні нерухомості, які перейшли у власність Держави в силу ст. 1, включаються до Державного Земельного Фонду з тим, що повноваження, визначені в абз. 1 цієї статті, чинні аж до моменту видачі рішення, про яке йдеться у ст. 3, мають повітові влади загальної адміністрації.

Ст. 6.1. Кожна державна влада, самоуправління, правна чи фізична особа, отримавши відомість про майно, окреслене у ст. 1, повинна негайно повідомити про це відповідне окружне ліквідаційне управління, щодо земельної нерухомості — відповідну повітову владу загальної адміністрації.

2. Кожен, хто здійснює управління, і кожен, хто посідає майно, окреслене в ст. 1, повинен негайно сповістити про це майно, включно з усіма рахунками й доказами та готівкою, що є в нього на руках, відповідне окружне ліквідаційне управління, а щодо земельної нерухомості — повітову владу загальної адміністрації.

Ст. 7.1. Той, хто порушує приписи ст. 6 абз. 2, підлягає карі ув'язнення до п'яти років або арештові та штрафові до 200 000 злотих чи одному з цих покарань.

2. Якщо винуватець діє ненавмисно, він підлягає карі арешту і штрафу до 100 000 злотих або одному з цих покарань.

3. Відповідальними за рішення є окружні суди.

Ст. 8. Виконання цього декрету доручається Міністрам: Фінансів, Землеробства і Земельних Реформ та Громадської Адміністрації.

Ст. 9. Цей декрет запроваджується у життя від дня оголошення.

Президент Речіпосполитої
Болеслав Берут

Голова Ради Міністрів
Юзеф Циранкевич

за Міністра Фінансів
Тадеуш Дітріх

за Міністра Землеробства і Земельних Реформ
Станіслав Ткачов

за Міністра Громадської Адміністрації
Владислав Вольський

"Збірник Законів РП", 1947 р., № 59, п. 318, с. 980-981.

1. Цей декрет було змінено 28.IX.1949 р. (Зб. З. Р. П., № 53, п. 404). У власність Державної Скарбниці перебрано в цей час також майно правних осіб, в т. ч. українських організацій і світських та церковних інституцій, діяльність яких, у зв'язку з переселенням до СРСР їх членів, визнано безпредметною. Цю зміну запроваджено з метою делегалізації Греко-Католицької церкви в Польщі. На підставі декрету від 27.VII.1949 р. "Про перебрання у власність Держави земельних нерухомостей, що не є у фактичному володінні власників, розташованих у деяких повітах Білостоцького, Люблінського, Ряшівського і Краківського воєводств" (Зб. З. Р. П., № 46, п. 339) перебрано нерухоме майно, що було власністю українського населення, виселеного в рамках акції "Вісла". Див. дод. № 10.

238

1947 р., вересня 13, Варшава. — Лист директора Департаменту Інспекції Міністерства Повернених Земель полк. Г. Торуньчика ольштинському воєводі В. Яськевичу в справі стану й засад розміщення українського населення на терені Ольштинського воєводства

Таємно

На продовження телефонної розмови, яку мав громадянин воєвода з Директором Департаменту Інспекції, Міністерство Повернених Земель просить надіслати звіт[1] про деталі перевищення норм і засад розміщення переселенців з акції "В".

Крім того, Міністерство просить надіслати план врегулювання відхилень з означенням терміну виконання.

Міністерство підкреслює, що чинними є такі засади розміщення переселенців з акції "В".

1. Родини кат[егорій] А і Б можна розміщувати в селах і фільварках тільки поодинці.

2. Родини кат. В можна розміщувати в селах і фільварках у кількості до 6 родин і не більше 1 % від кількості осіб, осілих попередньо.

3. Родини кат. А чи Б не можна селити в тих самих місцевостях, що родини кат. В, й навпаки.

4. Смуга 50 км від сухопутних і 30 км від морських кордонів держави має бути вільною від переселенців цієї категорії.

5. Їх не можна поселяти в безпосередній близькості від кордонів Давніх Земель[2].

Директор Департаменту Інспекції
(полк. Г. Торуньчик)

На полі документа дописано рукою ольштинського воєводи: "Нач[альник] Окрайні[3]. МПЗ надалі ставить завдання, неможливі для виконання в п. 4 і 5. Прошу про звіт".

Оригінал, машинопис.
ДА Ольштин, Воєводське Управління, 1342, а. 84.

1. Див. док. 227 і 234. Ольштинський воєвода В. Яськевич надіслав до МПЗ 25.IX.1947 р. звіт такого змісту:

"Акція "В" на терені Ольштинського воєводства була розпочата дня 4 травня 1947 р. Переселенців розмістили згідно інструкції МПЗ, п. 5, літ. "г" та інструкції, виданої ольштинським воєводою 30.IV.47 р. № кн. Посел. 12/47/1, і цю останню було вручено трьом інспекторам, делеґованим до цієї акції МПЗ. Окрім того, інструкція ольштинського воєводи була також надіслана інспектором Гр. Стажинським до відома МПЗ.

В інструкції МПЗ і ольштинського воєводи, а також на конференціях у Міністерстві Повернених Земель і Громадської Адміністрації, на які було делеґовано в. о. начальника Поселенського Відділу місц. воєводства Гр. Едмунда Клоса, не було мови про те, щоб кількість переселенців з акції "В" не перевищувала 10 % населення даної громади.

Натомість на конференції Міністерства Громадської Адміністрації була мова про 30-кілометрову берегову й прикордонну сухопутну смугу сусідньої країни. Це питання порушив Гр. Клос з огляду на перешкоди з боку дільниць Військ Охорони Прикордоння. У відповідь на це заступник держсекретаря Гр. Вольський заявив, що ця справа буде погоджена з Міністерством Громадської Безпеки, а незалежно від того доручив надалі оселяти вищезгаданих переселенців з урахуванням інструкції, цитованої на початку.

До 20.VI. ц. р. суворо застосовувалися подані вище інструкції, натомість після цього дня, з огляду на використаний запас означень родин за категоріями, а поза тим тому, що в багатьох випадках категорії, якщо вони й позначалися, то викликали певні сумніви, і вони не викликали довіри. Як приклад подаю: на розподільчий пункт зголошувалося багато переселенців з акції "В", які подавали документи про свою приналежність до Польської Робітничої Партії, а також документи, видані місцевими органами УГБ й осередками Військової Переселенської Бригади, щодо їх лояльності як громадян, часто відзначених бронзовими й срібними хрестами за заслуги для Відродження Народної Польщі, проте вони мали категорії А чи Б. Отож трудно було усталити, до якої категорії слід було віднести цих переселенців.

Акція "В" була закінчена 24.VII. ц.р. Мушу зазначити при цьому, що конкретне розпорядження Міністерства ПЗ від 31.VII. ц.р. про спосіб розміщення цих переселенців надійшло до місц. воєводства лише 13.VIII. ц.р., тобто після закінчення переселенської акції "В".

З огляду на наявні вже факти в розміщенні цих переселенців, зараз з'являються такі труднощі в урегулюванні згаданих справ:

Якщо йдеться про загальне заселення повітів переселенцями з акції "В", то 10 %-на пропорція перевищена від 30 до понад 70 %, за винятком повітів: Лідзбарк Варм., Оструда, Ольштин, Мронґово, Нідзіца, Щитно, Піш і Решель.

З огляду на послаблення спірних справ між місцевими поляками й осадниками у південних повітах, осадництво переселенців акції "В" не перевищило 10 % з цієї причини, а лише в останній фазі, коли північні повіти були вже повністю насичені цими переселенцями. Останні транспорти було скеровано до південних повітів.

Розміщення переселенців з акції "В" до 10 % було неможливе з огляду на те, що північні повіти, а саме: Бранево, Гурово Ілавецьке й Венґожево, були дуже слабо заселені, а їх ємність була дуже велика, попередньо ж прибулі осадники оселилися групами, займаючи цілі громади чи колонії, і їх, з огляду на загосподарювання, не можна було усунути, отож і врахувати директиви МПЗ.

Як приклад наводжу: повіт Венґожево на 1.V.1947 р., тобто перед початком акції "В", налічував близько 10200 мешканців, а ємність його при вільних господарствах становила понад 1075 господарств, де було поселено 1760 родин, 7427 осіб, що складає 72 % попереднього населення.

До п. 1. Листа Міністерства Повернених Земель від дня 13.IX. ц.р. № журн. 482/111/47/Тй. пояснюю таке:

Родини з категорії А і Б в принципі розміщувалися поодинці в громадах з. кожного транспорту, але після розміщення кількох транспортів в окремих повітах не раз опинялося в одній громаді по кілька родин з різних транспортів.

До п. 2. Родини категорій Б і В оселяли по кілька родин з одного транспорту. При масі транспортів у деяких громадах повітів: Венґожево, Бранєво опинилося по 25 родин, що було згідне з першою інструкцією МПЗ.

До п. 3. вищезгаданого Розпорядження: родини категорій А чи Б розміщувались у тих самих громадах, що й родини з категорією В чи без застережень, тому що перша інструкція МПЗ не передбачала під цим оглядом жодних застережень.

До п. 4-5. Якщо йдеться про 50-км прикордонну смугу з сусідньою державою і про 30-кілометрову приморську смугу, а також про 30-кілометрову смугу від воєводського міста й повітів, що безпосередньо межують з центральною Польщею, то Ольштинське воєводство могло бути охоплене переселенцями з акції "В" тільки в повітах: Решель, Мронґово і Моронґ, а частково в повітах: Ґіжицько, Пасленк і Лідзбарк Вармінський.

Якщо Воєводське Управління має виконати в повному обсягові п. 4 і 5, то близько 70 % переселенців з акції "В" мусило б бути переселено на терени інших воєводств.

Як видно з вищевказаного, зараз є неможливою річчю осаджувати поселенців з акції "В" у інших повітах на терені даного воєводства. Може бути здійснена лише часткова регуляція щодо пунктів: 1, 2, 3 розпорядження Міністерства Повернених Земель від дня 13.IX. ц.р. Див. АНА, МПЗ, 786, с. 235-237.

2. Йдеться про землі, що були в межах польської держави перед 1 вересня 1939 р.
3. Окрайні Францішек, начальник Поселенського Відділу Воєводського Управління в Ольштині.

239

1947 р., вересня 19, Варшава. — Ухвала Економічного Комітету Ради Міністрів про призначення кредиту українському населенню, оселеному в Ґданському, Ольштинському, Щецінському і Вроцлавському воєводствах

Економічний Комітет РМ ухвалив:

1) Зобов'язати міністра відбудови призначити на вищевказані цілі загальну суму 450 млн зл.[1] державного кредиту з Державного Інвестиційного Плану на 1947 р. негайно після здійснення virement[a] згідно з поданням міністрів відбудови й Повернених Земель від дня 9 вересня та після ухвалення Економічним Комітетом пропозиції голови ЦУП про додаткові кредити на 1947 р.

2) Зобов'язати міністра відбудови включити до проекту Інвестиційного Плану на 1948 р. суму, потрібну на закінчення акції.

3) Зобов'язати міністра відбудови забезпечити в 1947-1948 рр. 20 000 родин осадників, поселених шляхом спеціальної акції на П[овернених] З[емлях], будівельними матеріалами, потрібними для найнеобхіднішого ремонту будівель і тієї фахової роботи, якої поселенець не в стані виконати.

4) Зобов'язати міністра сполучень, міністра національної оборони, міністра землеробства і земельних реформ і міністра промисловості й торгівлі полегшити міністрові відбудови транспортування вказаних будівельних матеріалів засобами транспорту, що є у їхньому розпорядженні, при застосуванні максимальних знижок у перевізній оплаті.

5) Зобов'язати міністра землеробства і земельних реформ і міністра Повернених Земель врахувати в акції надання права земельної власності в програмі поточного року наявність нових поселенців, осаджених під час акції.

Копія, машинопис.
АНА, МПЗ, 792, а. 26.

a. Virement (фр.) — перенесення бюджетних кредитів, передбачене приписами фінансового права.

1. Кредит розподілено за воєводствами: Ґданське — 160 млн, Познанське — 32 млн, Щецінське — 114 млн зл.

240

1947 р., вересня 19, Бидгощ. — З декадного звіту Командування Поморського Округу за період від 5 до 15 вересня 1947 р. начальникові Генерального Штабу ВП. Оцінка ситуації українського населення

Таємно

Згідно з організаційним наказом МНО № 0191 (Орг) від дня 11.11.1946 р. подаю декадний звіт про стан безпеки на терені Військового Округу № II за період від 5.09. до 15.09.1947 р.

...[a]Акція переселення українців

Останнім часом можна зауважити посилення активності серед українських переселенців з південних воєводств на Західні Землі. У зв'язку з цим Пов[ітове] Ком[андування] ГМ у Старогарді почало реалізацію плану "В", що має на меті поділ переселенців на малі групи, щоб не дати їм можливості підтримувати між собою сталий контакт.

На підставі отриманих даних з в-в Щецін і Ґданськ можна ствердити, що катастрофічна господарська й економічна ситуація українського населення може в найближчий період спричинити поганий вплив на безпеку цих теренів, особливо у в-ві Ґданськ.

Українське населення потребує матеріальної допомоги. Його переселення у період перед жнивами є однією з причин. Крім того,

українці переважно отримали зруйновані господарства, не мають ані сільськогосподарських знарядь, ані зерна. Отож переселенці під впливом злиднів можуть бути схильними до бандитизму й антидержавних виступів. Поліпшення їхнього побуту шляхом надання допомоги й попередження небажаних виступів значною мірою залежить від адміністративних органів влади...[а]

Начальник Оперативного Відділу
КВО II
полк. Полляк

В. О. начальника Штабу
КВО II
(-) м-р Дзіда

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 475, а. 201.

а. Пропущено початковий і кінцевий фрагменти звіту, що не стосуються українського питання.

241

1947 р., вересня 22[а], Дембіца. — Зі звіту командира 20 самостійного батальйону саперів 9 ДП за період від 8 до 20 вересня 1947 р. Виявлення і знищення бункера крайового провідника ОУН "Закерзонського Краю" Я. Старуха ("Стяга")

...[б]Дня 17.09.[19]47 р. виявлено бункер керівника[в] УПА в Польській країні — "Стяга"[г]. Розміщення цього бункера на карті 1:100000 смуга М 34-71 на перехресті 76/73. При розмінуванні цього бункера знято одну комбіновану міну зі снаряда 150 мм радянського походження. Друга міна вибухнула. Міни було влаштовано таким чином, що до снаряда замість запальника ударного встановлено запальник MUW, чеку якого витягнуто за допомогою тонкого дроту. Дріт було протягнуто поміж двома видовбаними дощинками до вентиляційних отворів, а далі всередину бункера, звідки міну можна було підірвати. Дощинки були закопані в землю на 10-20 см, так само, як і снаряд. Того ж дня зробили спробу ракетами й вибуховим матер[іалом] змусити залогу бункера здатися, але вона цього не зробила, натомість двоє з них — [в т. ч.] особистий секретар "Стяга" — намагалися втікати, та як тільки вони вискочили з бункера, їх застрелили.

Дня 18.09.47 р. з бункера видобули рештки ще трьох згорілих насмерть[2], серед них і "Стяга". З бункера витягнули також цілий мішок документів, списаного й чистого паперу, 2 радянські ркм, 1 ППШ, 2 десятизарядки й пістолети, потім 5 друкарських машинок та інше канцелярське й санітарне приладдя, кілька шматків білизняного матеріалу, постіль і кухарсько-господарське начиння.

Дня 19.09.47 р. бункер перевірили й з'ясували, що більше відгалужень немає. Цей бункер складався з трьох кімнаток: 1/3,5-3,5 м; 2/2-1,5 м; 3/2,5-2,5 м та коридора з виходом і з нішами 0,5-0,5 м внизу біля виходу. Бункер споруджено методом підкопу, а землю винесено кудись далеко.

Так само дня 19.09.47 р. виявлено бункер "Цигана"[3]. Розташування бункера — координати 74/73. При перевірці, чи бункер не замінований, його залога, що складалася з попа[4] й другого невідомого[5], пробувала врятуватися втечею, але натрапила на військове кільце оточення, і попа було вбито, а другого поранено, і він сам намагався добити себе, стріляючи в підборіддя, але вижив і його відіслали до шпиталю в Любачеві. З бункера видобуто дві машини цінних донесень різними мовами й паперів, вбрання й літургійні предмети, 4 друкарські машинки, два гектографи, скриньки з друкарським шрифтом, радіо, запасні комплекти мундирів (військових), а також цивільний [одяг], запасне взуття, швацьку машину й господарсько-кухонне начиння. Бункер мав вхід з лісу, а сам знаходився під стежкою, яка вела через галявину. Бункер складався з довгого коридора й однієї кімнатки[6].

Командир 20 сам. бат. саперів
(-) начальник штабу
підпор. Скорупка

Копія, машинопис.
ЦВА, 9 Дивізія Піхоти, IV. 310. 09, т. 73, с. 217-218.

а. Дата надіслання донесення командирові 9 ДП.

б. Пропущено початковий фраґмент з переліком ліквідованих бункерів, складів зброї і продовольства.

в. Так в оригіналі. Має бути "провідника".

г. В оригіналі помилково "Сцяга".

1. "Стяг" — Ярослав Старух — український незалежницький діяч, крайовий провідник Організації Українських Націоналістів "Закерзонського Краю", використовував також пс. "Ярлан", "г", "1001", "Стояр". Нар. 17.XI.1910 р. в Золотій Слободі пов. Бережани, в родині Тимофія і Анни з Тетрицьких. Його батько був послом до австро-угорського парламенту від Національно-Демократичної Партії, а в 1919 р. членом уряду Західно-Української Народної Республіки й комісаром Бережан.

Я. Старух студіював право в університеті ім. Яна Казимира у Львові, звідки був виключений за приналежність до ОУН. З 1936 р. редагував тижневик "Нове Село", який разом з додатком для молоді "Молоде Село" (1936-1938) був неофіційним органом ОУН для Волині. В 1929 р. вступив до ОУН, за рік увійшов до складу Крайової Екзекутиви ОУН, а з 1935 р. виконував обов'язки заступника крайового провідника цієї організації на терені Волині. Після вбивства міністра внутрішніх справ Б. Перацького заарештований і ув'язнений у концентраційному таборі в Березі Картузькій. У 1938 р. його знову заарештували й у травні 1939 р. в процесі членів ОУН у Рівному засудили на 13 років ув'язнення. Після вибуху війни перебував у Кракові, виконуючи обов'язки заступника С. Бандери з питань пропаґанди. Після початку німецько-радянської війни повернувся до Львова. Був одним з ініціаторів створення 22.VI.1941 р. Українського Національного Комітету й проголошення незалежності України. У грудні 1942 р. заарештований ґестапо й ув'язнений у львівській в'язниці на вул. Лонського, звідки його за кілька місяців визволила спеціальна група ОУН. Від осені 1943 до літа 1944 р. керував підпільною радіостанцією "Самостійна Україна", що конспіративно діяла в Карпатах. На початку 1945 р. призначений крайовим провідником

ОУН "Закерзонського Краю". Був автором кільканадцяти публікацій, надрукованих під псевдонімом "Ярлан", перекладених польською і англійською мовами. Загинув 17.IX.1947 р. в районі села Монастир пов. Любачів.

2. З ситуаційного донесення Ряшівського Відділка ВОП № 8 від дня 23.IX.1947 р. випливає, що разом зі "Стягом" загинули: "Ігор" (секретар-друкар), "Донський" (ординарець "Стяга"), "Чорноморець" (посада невідома), "Змійко" (стрілець охорони). Див. ЦВА, IV. 310. 69, т. 21, с. 616.
3. У цьому бункері містився Технічний Осередок "Вулкан" Крайового Проводу ОУН, що займався опрацюванням і виданням пропагандистських матеріалів. До складу Осередка, т. зв. "крайового технічного звена" входили: командир звена — "Циган", "Скала", технік — "Довгий", перекладач — "Книга", четверо помічників — "Чарнота", "Кармелюк", "Липа" й "Береза". "Циган" — прізвище невідоме — 8.IX.1947 р. залишив бункер разом з двома вояками з пс. "Чорт" і "Крутій". Подальша доля невідома.
4. Йдеться про греко-католицького священика д-ра Адама Слюсарчика, пс. "Книга". Нар. 24.VIII.1912 р. в Дубрівці, пов. Самбір. Закінчив Греко-Католицьку Духовну семінарію в Перемишлі, потім студіював теологію і право в Римі й Відні. В технічному осередку займався перекладом підпільних видань ОУН англійською мовою.
5. Йдеться про Ірона Кудлайчука, пс. "Довгий", керівника технічного осередка. 6.VIII.1948 р. Районний Військовий Суд у Ряшеві засудив його до смертної кари. Вирок виконано 6.X.1948 р.
6. Бункер "Стяга" знайшла і знищила група саперів під командуванням підпор. Зєнтари.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

Перелік місцевостей, за воєводствами й повітами, з яких виселено українське населення в ході акції "Вісла"[1]

Ряшівське воєводство

Повіт Березів

Назва місцевості	Дата[2]	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Бахір	15-20.05	37	729	—
Динів	"	54	3720	—
Гарта	"	10	1393	—
Грошівка	28.04-10.05	90	—	—
Гута	"	57	—	—
Яблониця Руська	"	268	—	—
Ясенів	"	167	—	—
Коштова	"	203	687	—
Лісківка	10-15.05	54	—	—
Поруби	"	183	—	—
Улюч	"	550	—	—
Воля Володська	"	370	—	—
Разом		2043	6529	—

Повіт Горлиці

Баниця	11-15.06	549	—	56
"	26-30.06	57	—	—
Бортне	25-31.05	472	4	14
Боднарка	11-15.06	433	64	—
Білянка	"	119	—	10
Білична	"	230	7	33
Бліхнарка	26-30.06	383	41	40
Бодаки	"	70	—	—
Брунари Вижні	"	128	—	36
Брунари	"	395	36	45

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Чорна	11-15.06	326	—	9
Довге	25-31.05	20	14	14
Фолюш	"	28	40	10
Гладишів	11-15.06	634	18	42
Ганьчова	"	258	80	26
Гута Висовська	"	29	52	3
Ізби	"	209	—	14
Яшкова	"	75	8	6
Ясінка	"	182	—	—
Климківка	"	120	128	42
Конечна	26-30.06	283	7	11
Крива	11-15.06	156	—	6
Кунькова	"	169	—	30
Квятонь	"	170	8	15
Лещини	26-30.06	146	9	18
Лосє	"	324	100	63
Маластів	11-15.06	300	—	10
Мацина Велика	"	51	194	34
Незнайова	25-31.05	3	4	—
Новиця	26-30.06	221	—	29
Пантна	11-15.06	462	—	14
Прегонина	"	238	—	—
Прислуп	"	95	—	4
Пстружне	"	28	15	20
Радоцина	"	35	—	6
Реґетів	"	718	4	12
Ропа	26-30.06	52	2363	109
Ропиця Руська	"	195	170	39
Ропки	11-15.06	75	—	14
Розділля	"	239	40	55
Рихвалд	"	55	133	6

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Сенькова	11-15.06	8	1099	—
Сквиртне	"	95	16	—
Смерековець	26-30.06	571	29	8
Ставиша	11-15.06	450	—	5
Шимбарк	26-30.06	125	720	18
Снітниця	"	415	5	77
Устя Горлицьке	"	163	270	90
Вапенне	11-15.06	63	105	15
Воловець	26-30.06	94	4	—
Висова	11-15.06	105	136	3
Ждиня	26-30.06	508	25	5
Разом		11329	5948	1118

Повіт Ярослав

Біла Гора	06-10.06	15	23	—
Бобрівка	16-20.06	54	102	—
Боратин	01-05.06	37	—	—
"	16-20.06	10	—	—
Бучина	01-05.06	69	—	—
Будзинь	16-20.06	160	163	—
Бики	01-05.06	65	—	—
Цаплапи	16-20.06	26	59	—
Цетуля	16-20.06	547	189	—
Халупки	"	39	73	—
Харатини	01-05.06	181	—	—
Ходанє	01-05.06	32	—	—
Хожів	"	19	—	—
"	16-20.06	32	—	—
Хотинець	01-05.06	112	—	—
"	16-20.06	628	81	—
Храпи	"	72	—	—
Цидили	01-05.06	79	43	—
Частковичі	"	16	—	—
"	"	7	—	—
Черці	"	67	225	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Черці	16-20.06	103	—	—
Чудовичі	01-05.06	14	—	—
"	16-20.06	7	—	—
Діброва	"	45	—	—
Дубровець	06-10.06	40	201	—
Дібча	01-05.06	108	19	—
Добра	16-20.06	396	—	—
Дуньковичі	06-10.06	95	749	—
Дибків	06-20.06	315	353	—
Грабовець	16-20.06	66	48	—
Гелюш	28.04-10.05	40	100	—
Ігнаше	16-20.06	94	9	—
Кальників	06-10.06	60	—	—
Корчмарі	01-05.06	64	20	—
Казимерка	01-20.06	125	—	98
Конти	"	18	387	—
Колонія Польська	16-20.06	3	182	—
Конячів	28.04-10.05	128	—	—
Корчова	16-20.06	221	459	—
Копань	"	72	12	—
Корениця	16-20.06	29	169	—
"	28.04-10.05	337	—	—
Ковалі	16-20.06	68	—	—
Крамарівка	15-20.05	80	873	—
Красне	16-20.06	41	152	—
Кравці	01-05.06	9	—	—
Кругель	01-05.06	7	—	—
Крупки	"	15	133	—
Криве	25-31.06	25	19	—
Ляшки	"	460	1372	—
Лежахів	16-20.06	38	320	—
Лутків	"	27	—	—
Лази	01-20.06	377	347	—
Мачуги	01-05.06	61	16	—
Майдан Сенявський	16-20.06	70	1862	—
Маковисько	15.05-20.06	106	325	—
Монастир	"	342	336	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
М'якиш Новий	28.04-10.06	215	457	—
М'якиш Старий	"	63	110	—
Миротин	01-05.06	11	—	—
Місани	"	13	304	—
Мішталі	01-20.06	7	—	—
Млини	16-20.06	112	71	—
Молодич	"	242	411	—
Нелепмоль	06-10.06	90	160	—
Ниновичі	01-05.06	377	63	—
Осини	15-20.05	3	39	—
Острів	01-20.06	139	—	—
Палюхи	16-20.06	27	—	—
Павлова	01-05.06	15	154	—
Повкині	15-20.06	106	—	—
Полнятичі	01-20.06	14	—	—
Пігани	16-20.06	12	171	—
Пискоровичі	"	65	—	—
Пічкурі	"	156	39	—
Півода	"	92	866	—
Порохник	15-20.05	10	1742	—
Радава	16-20.06	567	220	—
Радавка	"	18	—	—
Радимно	01-20.06	144	—	—
Рокетниця	"	39	—	—
Розбір	"	230	—	—
Розвениця	01-05.06	9	—	—
Рудка	16-20.06	65	746	—
Рудики	"	36	21	—
Ришкова Воля	"	74	3152	—
Ріплин	01-20.06	47	—	—
Сетна	"	12	66	—
Сенява	"	7	955	—
Сколошів	"	29	—	—
Скуратки	"	67	4	—
Слобода	"	—	43	—
Слоти	"	83	44	—
Сурохів	"	318	—	—
Сурмачівка	16-20.06	219	34	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Шувсько	16-20.06	43	879	—
Шмуле	"	17	57	—
Свєбодна	15-20.05	91	435	—
Стежки	01-20.06	137	79	—
Святе	16-20.06	14	—	—
Теребінь	"	114	10	—
Тухля	01-05.06	194	55	—
Тураки	"	58	—	—
Тварде	"	3	118	—
Варцаби	"	52	—	—
Венґерка	15-20.06	67	721	—
В'язівниця	16-20.06	218	1098	—
Ветлин	28.04-20.06	439	211	—
Вінцковичі	01-20.06	18	—	—
Вовчасте	16-20.06	27	422	—
Воля Рокетницька	01-20.06	13	—	—
Воля Розвеницька	"	11	—	—
Воля Шувська	"	23	584	—
Воля Венгерська	11-20.05	21	798	—
Воля Запалівська	16-20.06	113	258	—
Вилева	16-20.06	771	—	—
Висоцько	"	184	—	—
Заґробля	15-20.05	5	22	—
Заліська Воля	01-05.06	658	—	—
Залазє	"	169	—	—
Заміхів	01-20.06	69	—	—
Замістя	"	37	—	—
Запалів	"	291	651	4
Заставне	"	107	18	—
Разом		14122	25709	102

Повіт Ясло

Бжезова	25-31.05	21	277	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Дошниця	25-31.05	42	230	—
Граб	"	108	10	46
Галбів	"	3	—	—
Явір'є	"	17	20	—
Котань	"	76	—	—
Митаж	"	2	477	—
Оженна	"	72	7	7
Перегримка	"	32	281	8
Ростайне	"	43	4	4
Святкова Вел.	"	20	10	5
Скальник	"	5	232	—
Святкова Мала	"	52	—	—
Свіржова Руська	"	9	11	—
Вишеватка	"	4	12	7
Жидівське	"	27	134	—
Разом		533	1705	77

Повіт Коросно

Барвінок	25-31.05	37	52	—
Гирова	"	118	81	7
Ясьонка	"	1	1089	—
Мшана	"	147	65	—
Мисцова	"	60	79	142
Надолє	"	4	404	—
Вільховець	"	80	35	31
Поляни	"	40	170	5
Терстяна	"	4	172	—
Тилява	"	91	44	64
Вільшня	25-31.05	2	—	—
Завадка Рим.	25-31.05	62	94	4
Зиндранова	"	109	65	—
Разом		755	2350	253

Повіт Лісько

Бахлява	28.04-10.05	190	23	—
Березка	"	689	306	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Березка	10-15.05	145	—	—
Бережниця	28.04-10.05	250	—	—
"	10-15.05	170	100	—
Бібрка	28.04-10.05	523	176	—
Бреликів	"	370	196	111
Березовець	"	51	36	—
Бук	"	212	—	—
Буковець	"	567	85	—
Хотінь	"	513	—	—
Тісна	"	512	159	—
Чашин	"	579	412	22
Дзюрдзів	"	251	52	—
Глинне	15-20.05	96	217	4
Горянка	28.04-10.05	366	120	—
Городок	"	59	—	—
Гучвиці	"	50	—	—
Гільське	"	7	—	—
Гузелі	"	278	111	—
Янківці	"	222	200	67
Яворець	10-15.05	479	—	—
Кальниця	"	50	—	—
Кобильське	"	78	—	—
Криве	28.04-10.05	320	—	—
Лісько	20-25.05	105	2143	—
Ліщовате	28.04-10.05	243	—	—
Лішня	"	50	—	56
Лучки	"	76	59	—
Луг	"	55	—	—
Лукавиця	10-25.05	41	221	—
Лукове	"	523	70	—
Манів	"	95	—	—
Манастирець	"	272	—	—
Мичківці	28.04-10.05	370	203	—
Мичків	10-25.05	763	350	—
Новосілки	28.04-10.05	657	295	—
Облази	10-15.05	43	—	—
Вільхова	"	307	225	—
Вільшаниця	15-20.05	562	505	20
Орелець	28.04-10.05	521	122	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Пашова	28.04-10.05	1054	—	—
Полянки	"	468	—	—
Полянчик	"	210	—	—
Присліп	"	70	—	—
Радейова	"	125	—	—
Райське	"	50	—	—
Романова Воля	"	225	—	—
Ропенка Долішня	15-31.05	212	385	255
Руденка	28.04-10.05	432	43	—
Рибне	15-20.05	150	—	—
Середниця	"	178	—	—
Середнє Велике	28.04-10.05	46	15	—
Смільник	"	271	—	—
Солина	20-25.05	310	310	—
Солинка	28.04-10.05	169	300	—
Станькова	"	758	287	159
Стефкова	10-25.05	835	344	—
Стежниця	20-25.05	180	—	—
Струбовиська	28.04-10.05	30	—	—
Студене	"	305	—	—
Середнє Село	"	840	303	—
Тернава Долішня	"	271	429	17
Тернава Горішня	"	40	449	9
Терка	"	196	143	—
Творильне	"	514	—	—
Тискова	"	175	—	—
Угерці	"	553	541	27
Устрики Горішні	"	59	—	—
Веремінь	"	243	20	—
Ветлина	"	200	—	—
Воля Горянська	15-25.05	368	—	—
Воля Мигова	10-15.05	286	—	—
Вовковия	10-25.05	275	120	75

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
За Лісом	10-25.05	162	—	—
Заброддя	28.04-10.05	200	—	—
Загочев'я	"	457	—	—
Завадка	"	695	—	—
Завій	"	292	150	—
Здвижень	"	180	49	—
Жерденка	"	211	15	—
Жерниця Нижня	"	382	14	—
Жерниця Вижня	"	200	—	—
Зубряче	"	60	—	—
Разом		24647	10303	882

Повіт Любачів

Башня Долішня	"	46	329	—
Башня Горішня	"	38	452	—
Бобле	10-15.05	41	—	—
Борхів	25-31.05	18	152	8
Борова Гора	"	58	39	—
Брусно	"	49	431	—
Будомир	"	96	100	90
Цівків	10-15.05	448	17	—
Хотилюб	"	165	12	—
Чесанів	"	105	13	—
Дахнів	"	195	14	—
Данахи	25-31.05	16	—	—
Діброва	01-05.06	108	—	—
Долини	10-15.05	16	—	—
Диків Новий	"	239	9	—
Диків Старий	"	436	—	—
"	05-10.06	85	—	—
Дев'ятир	25-31.05	143	12	—
Футори	01-05.06	144	—	—
Гораєць	"	144	—	—
Гребля	"	318	502	—
Голодівка	25-31.05	18	115	4

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Горинець	25-31.05	47	934	—
Горинець	05-10.06	23	—	—
Гута	"	4	—	—
Гута Рожанецька	15-30.05	14	769	—
Андріївка	10-15.05	67	—	—
Кадлубиська	"	7	—	—
Кобильниця Руська	15-10.06	249	271	—
"	"	56	168	—
Кобильниця Волоська	"	127	—	—
Корняги-Діброва	25-31.05	20	240	63
Коровиця Голодівська	"	169	461	24
Коровиця Лісова	"	42	73	52
Коровиця Сама	"	101	278	65
Лисячі Ями	"	76	730	98
Любачів	"	23	4344	—
Люблинець	10-15.05	874	16	—
"	05-10.06	31	—	—
Лівча	"	440	176	—
Лукавець	"	30	1375	24
Маєрівка	21-25.06	68	33	—
Мілків	"	129	—	13
Молодів	25-31.05	182	785	—
Монастир	06-15.07	88	8	—
Мощаниця	10-15.05	149	5	—
Німстів	"	96	425	—
Наріль Село	"	21	668	—
Нове Село	"	240	8	—
Нова Гребля	25-31.05	25	26	2
Новини Горинецькі	"	4	48	—
Опака	"	21	138	27
Олешичі	10-15.05	75	—	—
Пижили	"	32	20	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Плазів	10-15.05	76	—	—
Полісся	25-31.05	15	—	—
Прусе	"	193	116	—
Пугачі	"	36	113	—
Радруж	"	33	115	—
Руда	"	34	137	—
Руда Рожанецька	10-15.05	29	—	—
Сколин	05-10.06	88	—	—
Сопот-Бігале	25-31.05	4	380	10
Сопот-Галане	25-31.05	12	27	—
Старе Село	10.05-10.06	454	154	—
Шутків	25-31.05	29	116	82
Томси	"	32	149	—
Улазів	10-15.05	631	28	—
"	15.05-10.06	189	194	—
Ушківці	25-31.05	61	81	—
Верхрата	"	645	—	—
Великі Очі	16-20.06	60	721	—
Витки	10-15.05	41	—	—
Воля Велика	"	6	—	—
Вілька Горинецька	25-31.05	56	281	—
Вілька Зміївська	"	59	43	12
Забіла	10-15.05	40	82	—
Залісся	01-05.06	3	40	—
Залуже	10-15.05	333	365	—
Змійовиська	25-31.05	18	299	18
"	16-20.06	85	215	—
Жуків	10-15.05	296	25	—
"	15-20.05	137	144	—
Разом		10083	17988	588

Повіт Перемишль

Аксманичі	28.04-10.05	285	—	—
Арламів	15-20.05	216	—	—
Бабичі	28.04-10.05	146	1143	—
"	"	132	—	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Бахірець	28.04-10.05	97	1003	—
Бахів	15-20.05	10	—	—
Батичі	"	4	385	—
"	28.04-10.05	59	—	—
Берендійовичі	"	14	250	—
Белвин	"	130	1200	—
Бірча	"	152	120	—
Бірча Стара	"	226	990	—
Болестрашичі	"	38	—	—
Брилинці	25-31.05	111	193	—
Брижава	"	125	179	—
"	28.04-10.05	35	—	—
Березка	"	82	—	—
Бушковичі	"	40	610	—
Тисова	28.04-10.05	30	—	—
Хирина	"	144	—	—
Хиринка	"	21	—	—
Даровичі	"	36	122	—
Добрянка	"	311	15	—
Дрогоїв	15-20.05	11	90	—
Дрогобичка	"	8	—	—
"	28.04-10.05	45	2405	—
Дуньковички	"	31	470	—
Фредропіль	"	395	—	—
Гаї	10-15.05	222	—	—
"	15-20.05	125	—	—
Грозьова	28.04-10.05	634	—	—
Горохівці	"	278	—	—
Германовичі	15-20.05	91	285	1
Гнатковичі	"	9	129	—
Грушовичі	"	154	62	—
Гутисько	10-15.05	72	430	—
Гуречко	"	25	508	17
Гурко	20-25.05	28	103	13
Гута	15-20.05	13	48	—
Гута Березька	28.04-10.05	73	—	—
Іскань	15-20.05	9	—	—
Ямна Долішня	10-15.05	94	—	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Ямна Горішня	10-15.05	337	—	—
Ясениця Сівчинська	20-25.05	6	275	—
Явірник Руський	28.04-10.05	217	—	—
Юречкова	"	1006	—	—
Кальників	15-20.05	75	140	—
Кальварія Пацлавська	"	10	397	—
Кам'янка	"	116	—	108
Кашичі	"	10	415	—
Кичари	"	42	—	—
Клоковичі	28.04-10.05	37	—	—
Княжичі	"	230	—	—
Конюша	"	98	—	—
Конюшки	"	4	66	—
Кописно	25-31.05	27	69	—
Корманичі	"	960	—	—
Коритники	25-31.05	144	220	—
Котів	10-15.05	30	—	—
Корінець	15-20.05	30	18	—
Крайна	28.04-10.05	49	—	—
Красічин	10-15.05	37	261	—
Креців	20-25.05	205	—	205
Коровники	15-20.05	6	430	—
Кругель Великий	25-31.05	14	180	—
Кречкова	28.04-10.05	91	—	—
Кривча	"	224	490	—
Куп'ятичі	10-15.05	31	—	—
Купна	28.04-10.05	230	—	—
Куньківці	"	72	360	—
Кузьмина	15-20.05	403	—	110
Ліщава Долішня	10-15.05	685	—	—
"	20-25.05	586	—	263
Ліщава Горішня	"	304	—	304
Ліщавка	15-20.05	498	—	334
Липа	28.04-10.05	287	—	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Лази	10-15.05	26	—	—
Лутівня	28.04-10.05	78	65	—
Лодинка	"	133	—	—
Лімна	"	320	—	—
Лучиці	15-20.05	33	120	—
Мацьковичі	"	30	315	—
Макова	20-25.05	86	54	—
Малява	28.04-10.05	181	25	—
Малковичі	20-25.05	11	192	—
Маргель	"	18	—	—
Молодовичі	28.04-10.05	45	—	—
"	10-15.05	50	47	—
Накло	28.04-10.05	39	550	—
Негрибка	"	198	—	—
"	15-20.05	6	950	—
Ненадова	28.04-10.05	44	3156	—
Новосільці Козицькі	"	246	—	—
"	10-15.05	114	—	—
Вільшани	25-31.05	1	1	1
Орли	15-20.05	11	392	—
Оріхівці	10-15.05	21	—	—
Острів	28.04-10.05	93	615	—
Пикуличі	15-20.05	15	675	—
Підбуковина	28.04-10.05	31	139	—
Посада Риботицька	15-20.05	56	—	—
Поздяч	28.04-10.05	677	—	—
Пралківці	25-31.05	13	239	—
Передмістя Дубецьке	28.04-10.05	68	921	—
Перекопань	20-25.05	40	483	18
Придатки Гутиські	10-15.05	37	—	—
Речпіль	28.04-10.05	79	390	—
Рокшиці	25-31.05	64	19	—
Розтока	15-20.05	199	—	188
Рудавка	10-15.05	30	—	—
Руське Село	28.04-10.05	118	45	—
Рушельчичі	"	284	406	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Риботичі	20-25.05	60	1240	—
Сільниця	28.04-10.05	25	119	—
Селиська	20-25.05	157	408	34
Скопів	28.04-10.05	194	542	—
Слонне	"	14	270	—
Сільча	"	78	—	—
Станіславчик	15-20.05	14	311	6
Стібно	28.04-10.05	6	980	—
Сівчина	"	139	—	—
Сливниця (Нагірчани)	25-31.05	69	245	—
Середня	28.04-10.05	390	140	—
Тернавка	25-31.05	127	171	—
Торки	28.04-10.05	177	75	—
Трійця	"	23	—	—
Трійчичі	15-20.05	2	316	—
Тростянець	28.04-10.05	857	—	—
Вуйковичі	15-20.05	18	298	—
Валява	"	10	167	—
Вапівці	28.04-10.05	80	120	—
Вовче	20-25.05	8	—	1
Вітошинці	28.04-10.05	250	—	—
Войткова	28.04-10.05	515	—	—
Войтківка	"	460	—	—
Воля Корінецька	20-25.05	17	128	—
Воля Крецівська	"	285	—	285
Воля Кривецька	"	538	224	—
Вишатичі	28.04-10.05	166	1080	—
Залісся	25-31.05	9	274	—
Заліски	15-20.05	13	—	—
Жогатин	28.04-10.05	142	—	—
"	10-15.05	305	—	—
Журавиця	28.04-10.05	225	2100	—
Разом		20797	33349	1889

Повіт Ряшів

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Явірник Польський	10-15.05	62	1420	—

Повіт Сянік

Бальниця	10-15.05	85	—	—
Белхівка	28.04-10.05	181	—	—
Биківці	"	260	143	24
Черемха	"	276	151	—
Чистогорб	"	86	—	—
Дальова	"	75	75	4
"	25-31.05	21	106	—
Долина	"	—	164	46
"	10-15.05	167	68	—
Добра Шляхетська	28.04-10.05	29	15	—
Довжиця	"	309	—	—
Дубенський	"	36	—	—
Душатин	"	13	—	—
Голучків	"	543	28	—
Явірник	"	421	—	—
Кам'яне	"	105	—	—
Кам'янка	10-15.05	34	—	—
Карликів	28.04-10.05	80	—	—
Команьча	"	353	97	171
Кожушне	"	65	—	—
Королик Польський	25-31.05	24	513	—
Куляшне	28.04-10.05	307	3	—
Ляхава	"	159	—	—
Ліски	"	47	125	—
Липовець	"	112	—	—
Лішня	"	—	378	10
Мочари	"	75	—	—
Мокре	"	473	189	109
Морохів	"	311	40	5
Нагоряни	"	15	112	—
Вільхівці	"	444	438	95

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Полонна	10-20.05	394	130	—
Поляни Суровичні	"	3	—	—
Помірки	"	25	—	—
Посада Яслиська	10-20.05	92	124	—
Прелуки	"	18	—	—
Прибишів	"	26	4	—
Радошиці	28.04-10.05	163	—	—
Ракова	"	650	52	—
Ратнавиця	"	48	—	—
Ропа	"	60	—	—
Розпутє	"	259	—	—
Розтоки	"	12	—	—
Рудавка Яслинська	"	15	—	—
Репедь	"	124	—	—
Семушова	10-15.05	451	—	—
Солонне	28.04-10.05	43	—	—
Сировиця	"	18	—	—
Щавне	"	10	21	—
Токарня	"	76	—	—
Туринське	"	223	—	—
"	10-15.05	10	—	—
Тирява Сільна	15-20.05	441	4	34
Тирява Волоська	28.04-10.05	780	492	—
Вапниська	"	108	—	—
Великополе	"	228	196	47
Вислок	"	747	—	—
Воля Яворова	"	78	19	—
Воля Нижня	"	250	256	—
Воля Петрова	28.04-10.05	42	—	—
Воля Сенькова	"	104	11	1
Воля Вижня	"	103	—	—
Волиця	"	261	13	—
Вілька	25-30.05	7	—	—
Війське	28.04-10.05	193	—	—
Загір'є	10-15.05	100	1871	318

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Збоїська	28.04-10.05	113	—	—
Загутинь	"	116	103	22
Залуже	"	237	43	3
Заслав'є	"	8	158	12
Завадка Морохівська	28.04-10.05	15	—	—
Разом		11582	5991	901

Люблінське воєводство

Повіт Холм

Селище	21-25.06	—	162	17

Повіт Грубешів

Америка	01-05.07	1	—	—
Аннопіль	21-25.06	4	—	—
Білополе	"	4	186	—
Бережниця	"	12	420	2
Бояничі[a]	06-15.07	44	18	—
Будинин	"	185	27	—
Бусьно	21-25.06	3	230	—
Цеблів[a]	06-15.07	24	9	—
Цегельня[a]	21-25.06	10	245	2
Теляж[a]	06-15.07	14	18	—
Тихобір	16-20.06	36	64	16
Хохлів	25-30.06	101	42	—
Хлоп'ятин	01-05.06	174	—	9
Хоробрів[a]	06-15.07	81	67	—
Черничин	16-20.07	201	360	9
Чортовичі	"	9	268	—
Чумів	"	5	—	—
Довжнів	"	327	73	8
Долгобичів	"	181	415	12
Дубенка	21-25.06	31	1743	7
Деканів	"	26	555	—
Грабовець-Гора	"	8	600	10
Голуби	01-05.07	141	153	27
Гатовичі[a]	06-15.07	39	59	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Голендри	21-25.06	6	29	—
Гонятин	16-20.06	127	63	—
Горощичі	"	5	97	—
Городло	01-05.07	16	2480	41
Городло	21-25.07	73	—	39
Городиловичі[a]	"	49	72	—
Городище	"	101	74	5
Гостинне	16-20.06	3	498	3
Грубешів	01-05.07	64	—	—
Гільче	"	42	21	—
Гусинне	21-25.06	9	715	—
Янки	"	16	354	—
Яностріз	"	4	—	—
Ярославець	01-05.07	25	634	36
Ясениця	21-25.06	10	36	2
Юзефин	"	14	105	35
Кобло	"	3	500	—
Конюхи	16-20.06	8	352	—
Конотопи[a]	06-15.07	39	72	—
Копитів	16-20.06	21	744	1
Корків	26-30.06	59	3	—
Космів	21-25.06	45	329	3
Костяшин	"	92	—	4
Которів	26-30.06	2	400	—
Козодави	"	15	2	17
Крилів	"	15	1056	6
Кулаковичі	21-25.06	10	487	3
Курманів	"	1	245	—
Лещків[a]	"	192	154	—
Ліски	"	216	336	—
Лівча	26-30.06	56	33	—
Лубів[a]	"	78	135	—
Махнівок	06-15.07	65	59	—
Маличі	16-20.06	7	304	—
Масломичі	"	78	3	1
Матче	"	51	510	—
Мйончин	06-15.07	61	436	3
Меняни	16-20.06	10	170	—
"	06-15.07	6	84	12
Мірче	"	2	405	3

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Модринь	01-05.07	2	202	—
Мошків[a]	06-15.07	120	12	—
Монятичі	21-25.06	3	398	72
Моложів	01-05.07	3	245	—
Миців	26-30.06	210	128	—
Нелєдев	16-20.06	13	1050	—
Ниновичі[a]	06-15.07	49	12	—
Новосілки	16-20.06	10	480	—
Нисмичі[a]	"	51	21	—
Оборовець	"	10	256	—
Ощів	"	101	4	—
Осердів	06-15.07	89	21	—
Павловичі[a]	"	29	9	—
Пісочне[a]	"	30	217	—
Потурин	26-30.06	6	117	—
Печигори[a]	06-15.07	14	12	—
Пивовщина[a]	26.06-15.07	74	32	—
Полянка[a]	21-25.06	13	16	—
Перемислів[a]	06-15.07	177	56	43
Переводів	16-20.06	115	25	—
Пшигорите	"	66	127	13
Раціборовіце	"	16	600	—
Радостув	01-05.07	2	147	2
Рогатка	21-25.06	20	—	—
Русин[a]	"	157	163	5
Савчин[a]	06-15.07	118	7	—
Себечів[a]	"	249	5	17
Скежиньце	"	4	5	—
Скригічин	16-20.06	15	203	3
Славенцін	01-05.07	21	685	—
Старгород	"	40	12	—
Старосілля	21-25.06	4	—	—
Степанковіце	"	1	477	8
Стшельце	"	7	157	—
Стрижів	"	9	1134	—
Сулимів	"	30	20	—
Шпиколоси	16-20.06	19	488	—
Шиховичі	"	47	—	39
Шмитків[a]	06-15.07	37	3	—
Сліпче	16-20.06	6	170	6

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Свидники	16-20.06	15	502	—
Теребінь	16-20.06	9	700	—
Туханє	21-25.06	5	142	8
Тучапи	06-15.07	8	232	—
Тшещани	06-15.07	8	254	—
Тудорковичі[a]	"	449	14	—
Убродовичі	21-25.06	4	1150	—
Уханька	"	71	297	—
Угринів	"	557	114	—
Вербковичі	16-20.06	50	—	—
Верешин	06-15.07	9	24	—
Верешин	16-20.06	129	32	—
Винники	06-15.07	64	6	—
Вербіж[a]	"	95	—	—
Витків	16-20.06	94	116	—
Вишнів	01-05.07	2	74	2
Войславичі[a]	06-15.07	41	55	—
Воля Уханська	21-25.06	3	276	20
Вижлів	26-30.06	92	34	—
Задубці	21-25.06	11	502	—
Завалів	16-20.06	2	875	—
Зосин	21-25.06	4	432	—
Жнятин	16-28.06	396	13	—
Жабче	16.06-15.07	127	182	—
Жуків	16-28.06	25	421	25
Жужіль[a]	06-15.07	43	85	—
Разом		7635	31328	580
		Повіт Красностав		
Сенниця	06-15.07	8	162	—
		Повіт Томашів		
Бірки	16-20.06	170	—	—
Бориси	06-15.07	29	4	—
Ходиванці	01-05.07	20	300	—
Диниска	26-30.06	142	132	—
Горай	01-05.07	17	—	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Городиславичі	06-15.07	7	78	—
Гребенне	21-25.06	742	672	29
Губинок	16-20.06	97	48	—
Гута Снядецька	06-15.07	4	86	—
Ярчів	01-05.07	10	202	—
Копське	06-15.07	5	74	—
Корчмин	26-30.06	375	—	—
Корчів[a]	16-30.06	165	99	—
Коргині	06-15.07	36	78	—
Корні	21-25.06	593	—	—
Кривиця	"	327	103	4
Кунки	06-15.07	30	500	—
Лосинець	"	57	437	—
Лужки	21-25.06	25	793	—
Махнів	26-30.06	214	—	—
Майдан	06-15.07	7	2740	—
Михалів	06-15.07	34	286	—
Мости-Містечко	21-25.06	83	55	—
Мриголоди	06-15.07	57	31	—
Нетреба	01-05.07	122	—	—
Новосілки	16-30.06	105	41	—
Псари	06-15.07	11	1129	—
Піддубці[a]	16-30.06	384	153	—
Пшевалє	06-15.07	28	126	—
Руда Любицька	01-05.07	80	4	—
Річиця	16-30.06	522	55	—
Селиська	21-25.06	167	235	—
Стаї[a]	26-30.06	41	243	—
Сушів	"	103	—	—
Щеп'ятин	06-15.07	147	65	—
Свєнц	"	4	4	—
Тарношин	"	25	111	—
Телятин	"	9	388	—
Тенятиська	21-25.06	139	109	—
Угнів[a]	16-30.06	323	1154	—
Ульґівок	"	254	63	—
Василів	16-20.06	169	217	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Верешиця	16-30.06	4	356	—
Вербиця	"	437	—	—
Волиця	"	26	176	6
Ворохта[a]	16-15.07	39	96	—
Вілька Вербицька	16-30.06	58	—	—
Затилє	06-15.07	84	—	—
Завади	"	7	131	—
Зубовичі	"	8	132	—
Разом		6504	12343	39

Повіт Замостя

Горишів Польський	21-25.07	7	935	3

Краківське воєводство

Повіт Новий Санч

Андріївка	06-15.07	57	179	—
Барановець	"	7	164	—
Берест	01-05.07	569	17	12
Бінчарева	"	258	208	8
Богуша	"	368	47	8
Чачів	06-15.07	14	365	—
Чорна	"	39	51	—
Дубне	"	148	9	—
Фльоринка	01-05.07	909	95	13
"	06-15.07	25	—	—
Фрицова	"	11	672	—
Яструбик	"	241	24	—
Кам'янна	01-05.07	40	23	—
Котів	"	28	58	5
Королева Руська	"	290	178	13
Криниця Село	"	270	140	—
Крижівка	"	51	—	5
Лелюхів	06-15.07	17	39	—
Людовики	"	207	103	—
Лабова	"	181	390	—

Назва місцевості	Дата	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення до виселення
Лабова	06-15.07	9	45	—
Лосє	01-05.07	265	—	—
Матієва	06-15.07	33	24	—
Милик	"	63	221	—
Мохначка Вижня	01-05.07	284	17	41
Мохначка Нижня	"	263	136	—
Мушина	06-15.07	26	2254	—
Мушинка	01-05.07	274	36	—
Нова Весь	06-15.07	505	43	—
Перунка	01-05.07	443	13	—
Полянка	"	373	28	—
Поворозник	06-15.07	451	103	—
Розтока Велика	"	252	4	—
Складисте	"	28	15	—
Слонечна	"	39	142	—
Тилич	01-05.07	254	359	317
Угринь	"	35	9	—
Ваврка	"	179	30	—
Вірховня	06-15.07	448	128	—
Вірховня Велика	"	67	27	—
Войкова	"	315	8	—
Жегестів	"	37	332	—
Злоцьке	"	66	113	—
Разом		9251	6849	422

Повіт Новий Тарг

Біла Вода	06-15.07	134	31	—
Чорна Вода	01-05.07	473	6	—
Явірки	06-15.07	118	244	—
Шляхтова	"	96	185	—
Разом		821	466	—

Українське населення, виселене під час акції "Вісла", за повітами і воєводствами

Краківське воєводство

Повіт	Кількість місцевостей	Кількість виселеного населення	Кількість польського населення, що залишилося	Кількість українського населення для виселення
Новий Санч	21	8439	6849	422
Новий Тарг	4	821	466	—
Разом	25	9260	7315	422

Ряшівське воєводство

Березів	12	2043	6529	—
Горлиці	51	11329	5948	1118
Ярослав	119	14122	25709	102
Ясло	16	533	1705	77
Коросно	13	755	2350	253
Лісько	82	24647	10303	882
Любачів	75	10083	17988	588
Перемишль	137	20797	33349	1889
Ряшів	1	62	1420	—
Сянік	68	11582	5991	901
Разом	587	95953	111292	5810

Люблінське воєводство

Холм	1	—	162	17
Грубешів	128	7635	31328	580
Красностав	2	8	162	—
Томашів	52	6504	12343	39
Замостя	1	7	935	3
Разом	183	14154	44930	639
Всього	795	119367	163537	6871

ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 512, а.246-254, 272-274, 309-311, 315-316; 513, 444-445, 452-455, 505, 524-525, 552-555, 576-577, 673-674, 678-680, 690-693. Por. Edward Lenik. Działalność Grupy Operacyjnej "Wisła", докторська дисертація (машинопис), ДВА, Варшава, 1967, дод. № 28, с. 126-148.

[a] Місцевості, включені до УРСР на підставі польсько-радянського договору від 15.11.1951 р. про обмін прикордонними теренами. Частину польського населення, поселеного в цих місцевостях замість виселених у 1947 р. українців, переселено в листопаді 1951 р. до повіту Устрики Долішні, приєднаного до Польщі. Див.

ЦДАЖР, фонд 4959. Перелік місцевостей з повітів Грубешів і Томашів Любельський, приєднаних до УРСР. Пор. АНА, Уповноважений Уряду з Питань Переселень, 2; Зб. З.Р. П. № 11 від 6.III.1952 р.

1. Публікований перелік неповний. Він не враховує понад 100 місцевостей Люблінського воєводства (повіти Біла Підляська, Білгорай, Холм, Володава й Замостя), з яких також виселили українців. У матеріалах Оперативної Групи "Вісла" списків українців, виселених із цих місцевостей, не виявлено. Зі статистики виселення, опрацьованої Генеральним Штабом ВП, випливає, що з повіту Біла Підляська виселено 9266 осіб (30 транспортів), з повіту Білгорай 203 особи (1 транспорт), з повіту Холм 3133 особи (10 транспортів), з повіту Володава 6543 особи (24 транспорти), з повіту Замостя 230 осіб (2 транспорти).

   За відомостями, опрацьованими в кінці 1950 р. повітовими народними радами, у повоєнних кордонах Польщі українці проживали у щонайменше 1738 місцевостях, в т.ч.:

   Краківське в-во — 49 місцевостей. Повіти: Новий Санч — 44, Новий Тарг — 4, Вадовичі — 1. Ряшівське в-во — 726 місцевостей. Повіти: Березів — 28, Горлиці — 56, Ярослав — 90, Ясло — 32, Коросно — 21, Ліско — 129, Любачів — 70, Ланьцут — 13, Перемишль — 155, Переворськ — 15, Сянік — 111. Люблінське в-во — 963 місцевості. Повіти: Біла Підляська — 123, Білгорай — 46, Холм — 191, Грубешів — 195, Красностав — 15, Красник — 10, Любартів — 7, Пулави — 1, Радзинь — 14, Томашів Любельський — 169, Володава — 139, Замостя — 62.

   З частини цих місцевостей, кількість яких складно усталити на нинішньому етапі досліджень, українське населення було цілковито виселене до УРСР у 1944-1946 роках. Див. АНА, МЗ і ЗР, 2057, 2058, 2059, перелік земельної нерухомості українців нижче 100 га у воєводствах Краківському, Ряшівському й Люблінському. Статистичне зведення повітових народних рад на день 1.01.1951 р. (за громадами, гмінами й повітами).

2. Дати, опубліковані в переліку, — крайні дати звітів командування ОГ "Вісла", що подавалися переважно що п'ять днів Генеральному Штабові ВП. Вони містили назви місцевостей, охоплених виселенською акцією у звітний період, кількість виселеного й залишеного населення (окремо в разі повторних виселень). Докладні денні дати виселень окремих місцевостей у більшості випадків не подавалися.

Додаток № 2

Перелік транспортів з виселеним українським населенням, висланих з районів: Сянік, Горлиці, Переворськ у період від 29.IV до 1.VII.1947 р.

Таємно

Начальникові Генерального Штабу

Подаю кількісний перелік переселених українців разом із живим інвентарем, які з районів: "Сянік", "Переворськ" і "Горлиці" були перевезені залізничними транспортами до західних районів розміщення у період від 29.IV до 1.VII.1947 р.

Загалом перевезено

З району	Кількість транспортів	осіб	коней	корів	кіз (овець)
Сянік	155	47562	4410	10812	8904
Горлиці	54	14086	1455	6131	5109
Переворськ	55	21916	3658	6241	1169
Разом	264	83564[1]	9523	23184	15182

Попри загальний брак вагонів Керівництво залізниці здійснило транспортування чітко й у належному порядку.

Переліки виселених українців з інших регіонів (Н. Санч, Белзець, Вербковичі, Грубешів, Хотилів, Малашевичі, Буг Володавський та інші) подам після закінчення акції переселення.

3 додатки (на 13 арк.)

1 липня 1947 р.

Начальник IV Відділу Ком. Військ.
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 513, а. 593-606.
Пор. АНА, ЦП ДРУ, XII/119, а. 123-136.

1. З детального аналізу транспортів випливає, що загальна кількість українців, виселених з р-ну Сянік, Горлиці й Переворськ, була меншою і складала 82740 осіб. Ця різниця, очевидно, є результатом помилки, допущеної в ході переписування переліку транспортів.

Кількісний перелік виселених українців і живого інвентаря з району "Сянік" у період з 29.IV до 4.VI. 1947 р.[2]

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
P-10	268	29	43	78	Щавне-Куляшне	29.IV	Слупськ	3.V.
P-11	285	60	61	39	Команьча	"	Слухув	"
P-12	305	10	89	10	Ольшаниця	"	Ґіжицько	7.V.
P-13	262	46	41	62	Команьча	30.IV	Слухув	3.V.
P-14	322	—	76	91	Щавне-Куляшне	30.IV.	Бартошиці	9.V.
P-15	235	18	34	84	Новосільці	"	Мястко-Битів	3.V. 4.V.
P-16	235	55	184	—	Лупків	1.V.	Домінек	7.V.
P-17	249	24	69	31	Ольшаниця	30.IV.	Мястко	4.V.
P-18	241	14	62	79	Залуж	"	Щецінек	4.V.
P-19	275	30	111	—	Ліско-Лукавиця	"	Білоґард	5.V.
P-20	270	50	56	58	Команьча	1.V.	Ґіжицько	7.V.
P-21	213	68	43	29	Щавне-Куляшне	2.V.	Бартошиці	9.V.
P-22	325	38	66	105	Загуж	1.V.	"	7.V.
P-23	299	36	79	46	Ольшаниця	"	Тшебятув	8.V.
P-24	306	22	79	48	"	"	Слупськ	7.V.
P-25	219	23	121	—	Ліско-Лукавиця	3.V.	Дравсько Країнське	7.V.
P-26	309	38	84	38	Залуж	2.V.	Свідвін	8.V.
P-27	298	38	57	123	Новосільці-Гнєвош	1.V.	Карліно	6.V.
P-28	312	71	72	109	Щавне-Куляшне	2.V.	Кожибє	8.V.
P-29	295	42	57	77	Команьча	"	Битів	"
P-30	305	23	85	—	Ольшаниця	"		"
P-31	285	84	13	44	"	3.V.	Дравсько Країнське	7.V.
P-32	332	23	216	—	Ліско-Лукавиця	"	Млинари	8.V.
P-33	290	16	51	52	Залуж	4.V.	Щецінек	9.V.
P-34	539	10	92	56	Сянік	3.V.	Млинари	8.V.
P-35	302	33	55	23	Загуж	2.V.	Кошалін	"
P-36	240	26	49	74	Команьча	3.V.	"	"
P-37	327	51	88	139	Риманів	2.V.	Свідвін	7.V.
P-38	240	16	89	49	Ольшаниця	3.V.	Домінек	9.V.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-39	305	25	66	70	Новосільці	4.V.	Ґіжицько	12.V.
Р-40	897	24	127	60	Сянік	"	Суш	9.V.
Р-41	250	52	57	33	Щавне-Куляшне	"	Карліно	"
Р-42	320	40	78	101	Риманів	"	Домінек	"
Р-43	294	37	50	62	Команьча	3.V.	Моронґ	8.V
Р-44	203	62	76	110	Риманів	"	Моронґ	8.V.
Р-45	281	15	89	37	Ольшаниця	4.V.	Карліно	9.V.
Р-46	277	61	18	58	Ліско-Лукавиця	"	Ґрифіце	11.V.
Р-47	396	21	66	44	Сянік	5.V.	Пасленк	12.V.
Р-48	354	38	62	128	Загуж	4.V.	Битів	"
Р-49	210	24	44	54	Залуж	4.V.	Ґрифіце	"
Р-50	314	38	68	68	Щавне-Куляшне	5.V.	Битів	"
Р-51	224	34	5	—	Команьча	4.V.	Пасленк	10.V.
Р-52	322	9	99	50	Ольшаниця	5.V.	Потенґово	11.V.
Р-53	258	52	76	45	Ліско-Лукавиця	"	"	"
Р-54	247	29	65	77	Залуж	"	"	"
Р-55	366	31	96	68	Загуж	"	Пасленк	12.V.
Р-56	376	10	67	32	Сянік	6.V.	"	"
Р-57	480	26	73	61	Новосільці	"	Моронґ	"
Р-58	375	37	62	140	Щавне	5.V.	"	"
Р-59	257	22	48	50	Залуж	"	Карліно	"
Р-60	315	19	97	42	Ольшаниця	6.V.	Славно	11.V.
Р-61	268	16	60	30	Ліско-Лукавиця	"	Карліно	"
Р-62	328	11	46	98	Залуж	7.V.	Свідвін	14.V.
Р-63	314	46	83	52	Загуж	"	Славно	11.V.
Р-64	375	50	11	42	Сянік	"	Кошалін	14.V.
Р-65	315	84	64	41	Щавне-Куляшне	"	Ґіжицько	15.V.
Р-66	156	38	36	24	Команьча	"	Бартошиці	"
Р-67	306	22	91	51	Ольшаниця	6.V.	Ґрифіце	13.V.
Р-68	342	32	77	46	"	7.V.	Свідвін	14.V.
Р-69	242	60	59	42	Лупків	8.V.	Тшебятув	"
Р-70	257	15	72	53	Залуж	"	Домінек	"
Р-71	340	37	75	70	Загуж	6.V.	Тшебятув	13.V.
Р-72	191	11	76	49	Сянік	7.V.	Карліно	"
Р-73	319	35	34	56	Щавне-Куляшне	"	"	"

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-74	364	57	70	98	Загуж	"	Кошалін	14.V.
Р-75	380	18	79	77	Ольшаниця	"	Домінек	"
Р-76	304	63	38	41	Ліськo-Лукавиця	8.V.	Лідзбарк	13.V.
Р-77	326	15	88	55	Ольшаниця	"	Яніково	14.V.
Р-78	245	54	54	24	Залуж	"	Слупськ	"
Р-79	241	26	123	84	Ліськo-Лукавиця	"	Лідзбарк	13.V.
Р-80	386	15	76	65	Сянік	"	Яніково	14.V.
Р-81	384	31	86	86	Загуж	"	Славно	"
Р-82	227	32	66	50	Лупків-Щавне-Куляшне	9.V.	Щецінек	13.V.
Р-83	297	25	106	25	Ольшаниця	"	Чаплінек	14.V.
Р-84	343	54	83	86	Загуж	8.V.	Слупськ	"
Р-85	297	23	95	40	Ольшаниця	9.V.	Карліно	"
Р-86	439	52	111	65	Ліськo-Лукавиця	10.V.	Щецінек	13.V.
Р-87	249	21	59	48	Залуж	9.V.	Карліно	14.V.
Р-88	248	7	72	36	Сянік	10.V.	Валч	"
Р-89	327	43	78	99	Загуж	9.V.	Чаплінек	"
Р-90	310	28	80	124	Ольшаниця	10.V.	Бінче	15.V.
Р-91	479	28	114	108	Ліськo-Лукавиця	"	Млинари	16.V.
Р-92	374	44	102	66	Загуж	9.V.	Валч	14.V.
Р-93	314	16	74	52	Ольшаниця	10.V.	Ґрифіце	15.V.
Р-94	315	53	80	102	Ліськo-Лукавиця	10.V.	Члухув	16.V.
Р-95	383	16	72	66	Залуж	"	"	"
Р-96	379	25	89	28	Загуж	"	Ґрифіце	15.V.
Р-97	315	35	80	65	Ольшаниця	11.V.	Кошалін	16.V.
Р-98	303	25	69	105	Загуж	10.V.	Слупськ	"
Р-99	342	31	89	71	Ліськo-Лукавиця	11.V.	Лідзбарк	18.V.
Р-100	376	46	89	76	Загуж	"	Слупськ	16.V.
Р-101	339	10	82	51	Ольшаниця	"	Славно	17.V.
Р-102	322	36	57	76	Ліськo-Лукавиця	12.V.	Бінче	16.V.
Р-103	353	55	79	55	Загуж	11.V.	Ґжмьонца	17.V.
Р-104	339	57	32	67	Ольшаниця	12.V.	Славно	"
Р-105	357	37	86	19	Ліськo-Лукавиця	13.V.	Моронґ	19.V.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
P-106	301	22	67	41	Залуж	11.V.	Кошалін	16.V.
P-107	386	49	54	108	Загуж	12.V.	Рацібуж	"
P-108	330	80	11	29	Ольшаниця	"	Країнський Бінче	17.V.
P-109	390	46	96	66	Ліськo-Лукавиця	14.V.	Староґард	19.V.
P-110	303	41	62	106	Загуж	12.V.	Бінче	16.V.
P-111	332	17	94	34	Ольшаниця	13.V.	"	17.V.
P-112	220	9	66	56	Сянік	12.V.	Валч	17.V.
P-113	284	26	58	43	Залуж	"	Бінче	"
P-114	100	6	18	21	Загуж	13.V.	Дравсько	20.V.
P-115	284	12	73	44	Ольшаниця	"	Староґард	18.V.
P-116	269	52	51	49	Ліськo-Лукавиця	15.V.	Бартошиці	20.V.
P-117	248	8	60	52	Залуж	13.V.	Бінче	17.V.
P-118	327	20	87	37	Ольшаниця	14.V.	Лобез	18.V.
P-119	309	5	72	34	Сянік	13.V.	Староґард	18.V.
P-120	234	10	37	43	Залуш	14.V.	Лобез	18.V.
P-121	348	16	66	56	Ольшаниця	"	Хощно	19.V.
P-122	246	16	55	45	Залуж	"	Староґард	"
P-123	215	12	54	27	Сянік	16.V.	Дравсько	20.V.
P-124	320	10	84	69	Ольшаниця	15.V.	Країнське Валч	21.V.
P-125	225	12	45	42	Загуж	"	Хощно	19.V.
P-126	341	23	84	75	Ольшаниця	"	Плоти	20.V.
P-127	246	19	76	36	"	16.V.	Моронґ	21.V.
P-128	259	18	95	21	"	"	Квідзинь	23.V.
P-129	304	21	77	61	"	17.V.	Бартошиці	22.V.
P-130	219	29	56	46	Залуж	15.V.	Плоти	20.V.
P-131	260	26	53	98	Ліськo-Лукавиця	16.V.	Кентшин	21.V.
P-132	227	21	44	56	Залуж	"	Лемборк	23.V.
P-133	293	20	91	76	Ольшаниця	17.V.	Штум	"
P-134	249	3	51	76	Залуж	16.V.	Моронґ	21.V.
P-135	191	4	62	25	Ліськo-Лукавиця	17.V.	Бартошиці	22.V.
P-136	213	21	61	84	Залуж	"	"	"
P-137	301	25	85	74	Ольшаниця	18.V.	Ґіжицько	23.V.
P-138	214	30	69	61	Залуж	"	Лідзбарк	"
P-139	251	24	65	107	Ліськo-Лукавиця	"	Ґіжицько	"
P-140	263	10	55	27	Залуж	19.V.	Лідзбарк	24.V.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-141	328	28	83	7	Ліско-Лукавиця	18.V.	Староґард	23.V.
Р-142	360	21	95	50	Ольшаниця	"	"	"
Р-143	322	9	38	35	Залуж	"	Ґіжицько	26.V.
Р-144	312	26	59	97	Ольшаниця	19.V.	Хощно	24.V.
Р-145	255	15	43	40	Залуж	22.V.	Щецінек	26.V.
Р-146	260	12	93	63	Ольшаниця	19.V.	Хощно	24.V.
Р-147	247	7	55	40	Залуж	23.V.	Домінек	28.V.
Р-148	186	14	41	64	Ліско-Лукавиця	20.V.	Староґард	25.V.
Р-149	319	27	107	5	Ольшаниця	"	Ліздбарк	24.V.
Р-150	366	6	93	63	Сянік	18.V.	"	23.V.
Р-151	344	9	94	15	"	20.V.	Старогард	25.V.
Р-152	348	21	60	167	Ліско-Лукавиця	22.V.	Лобез	27.V.
Р-153	278	21	76	86	"	21.V.	Ґіжицько	26.V.
Р-154	379	32	86	36	Ольшаниця	23.V.	Моронґ	28.V.
Р-155	307	9	61	39	Сянік	"	Сквежина	26.V.
Р-156	125	3	10	14	Ліско-Лукавиця	24.V.	Тщцянка	30.V.
Р-157	270	4	65	37	Сянік	23.V.	Мястко Заходнє	28.V.
Р-158	432	30	68	85	Залуж	25.V.	Кентшин	29.V.
Р-159	213	13	47	34	Сянік	26.V.	Ґура Сль.	30.V.
Р-160	308	22	43	48	"	28.V.	Новоґруд над Бобрем	1.VI.
Р-161	238	19	53	34	"	"	Курово Познанське	1.VI.
Р-162	271	25	60	41	"	"	Бранєво	4.VI.
Р-163	206	23	50	55	"	29.V.	"	"
Р-164	164	16	45	40	"	30.V.	Мєндзижеч	"
Разом	4756 2[1]	4410	1081 2	8904				

Варшава, 22 червня 1947 р.

Начальник IV Відділу Військ. Ком. Генерального Штабу дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 513, а. 593-599.
АНА, ЦП ДРУ, XII/119, а. 124-130.

[a] Цей і подальший заголовки переліків — як в оригіналі.

[1] У підрахункові є помилка. Насправді загальна кількість українців, виселених з району "Сянік", менша і складає 46454 особи.

Кількісний перелік переселених українців з району "Горлиці" в період від 28.V. до 30.VI.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
P-201	336	28	99	44	Ясло	28.V.	Тшцянка	31.V.
P-202	363	16	71	—	Коросно	"	Любєнь Ліґницький	2.VI.
P-203	250	41	99	114	Ясло	29.V.	Вонсош	"
P-204	385	18	77	194	Коросно	"	Новоґруд	6.VI.
P-205	273	30	84	—	"	31.V.	Свєбодзін	5.VI.
P-206	295	44	117	186	Ясло	"	Бранєво	"
P-207	270	40	100	98	"	1.VI.	Пашувка	6.VI.
P-208	199	28	83	82	"	2.VI.	Квідзинь	9.VI.
P-209	115	12	29	60	"	3.VI.	Сквєжина	7.VI
P-210	82	16	10	10	Сянік	5.VI.	Битомек Вроцлавський	10.VI.
P-211	269	21	131	88	Загужани	9.VI.	Ґлембочице	14.VI.
P-212	274	10	160	50	Горлиці	10.VI.	Ґлоґув	"
P-213	282	28	134	55	Загужани	"	Тшцянка	"
P-214	311	20	216	240	Горлиці	11.VI.	Ліґниця	"
P-215	243	50	30	53	Загужани	"	Мєткув	15.VI.
P-216	265	19	154	89	Горлиці	"	Курово	14.VI
P-217	254	46	107	142	Загужани	12.VI.	Ліґниця	15.VI.
P-218	293	11	164	60	Горлиці	11.VI	Сьрода Сл.	16.VI.
P-219	221	35	98	110	Загужани	12.VI.	Лєшно Гор.	"
P-220	341	15	129	78	Горлиці	"	Мєндзижеч Познанський	"
P-221	259	42	106	83	Загужани	13.VI.	Сцінава	17.VI.
P-222	311	13	165	53	Горлиці	12.VI.	Пшемкув	"
P-223	259	20	113	78	Загужани	15.VI.	Тшцянка	19.VI.
P-224	296	20	262	175	Горлиці	13.VI.	Свєбодзін	18.VI.
P-225	260	19	—	85	Загужани	15.VI.	Кожухув	20.VI.
P-226	243	33	164	172	Горлиці	14.VI.	Ґвізданув	18.VI.
P-227	265	34	86	81	Загужани	16.VI	Новоґруд	22.VI.
P-228	383	50	146	117	Горлиці	15.VI.	Ґвізданув	18.VI.
P-229	279	26	123	207	Загужани	17.VI.	Ліґниця	21.VI.
P-230	325	37	159	119	Горлиці	15.VI.	Ґлоґув	20.VI.
P-231	256	41	131	77	"	16.VI.	Курово	"
P-232	326	16	148	48	"	16.VI.	Волув Сл.	22.VI.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-233	260	21	98	176	Загужани	17.VI.	Мілошице	"
Р-234	333	17	143	49	Горлиці	"	Мєндзижеч	"
Р-235	249	21	106	108	Загужани	18.VI.	Тшебніца	24.VI.
Р-236	318	14	105	67	Горлиці	"	Свєбодзін	22.VI.
Р-237	182	17	151	275	Загужани	19.VI.	Кожухув	25.VI.
Р-238	184	16	67	36	Загужани-Горлиці	18.VI.	Тшцянка	23.VI.
Р-239	241	24	133	38	Горлиці	19.VI.	Любєнь Ліґ.	"
Р-240	234	33	104	98	Загужани	"	Тшебніца	22.VI.
Р-241	232	25	95	63	Загужани	20.VI.	Ґлоґув	25.VI.
Р-242	266	23	112	57	Горлиці	"	Курово н/Нотецю	25.VI.
Р-243	262	46	—	78	Загужани	21.VI.	Шпротава	24.VI.
Р-244	244	21	132	74	Горлиці	20.VI.	Ліґниця	"
Р-245	229	35	145	118	Загужани	22.VI.	Волув Сл.	26.VI.
Р-246	273	24	130	247	Горлиці	21.VI.	Ґожув	25.VI.
Р-247	239	45	153	171	"	23.VI.	Курово	27.VI.
Р-248	323	33	116	87	"	22.VI.	Олава	25.VI.
Р-249	236	43	129	112	Загужани	23.VI.	Ґрембоціце	28.VI.
Р-250	249	17	117	62	Горлиці	23.VI.	Ляськовіце	26.VI.
Р-251	213	32	103	41	Загужани	25.VI.	Зєльона Ґура	29.VI.
Р-252	133	17	66	44	Горлиці	24.VI.	Ґрембоціце	28.VI.
Р-253	209	41	114	16	Загужани	26.VI.	Нова Сіль	2.VII.
Р-254	204	31	117	44	Загужани	27.VI.	Міліч	1.VII.
Разом	14086[1]	1455	6131	5109				

Варшава, 30 червня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 513, а. 603-605.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 131-133.

[1] Підрахунок хибний. Має бути: 14096.

Кількісний перелік переселених українців з району "Р" — зал. станція Переворськ — разом з живим інвентарем за період від 1.V. до 25.VI.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-301	354	39	99	18	Переворськ	1.V.	Кошалін	6.V.
Р-302	319	87	104	7	Переворськ	1.V.	Валч	7.V.
Р-303	481	45	137	19	Переворськ	2.V.	Лідзбарк	"
Р-304	515	44	141	54	Переворськ	3.V.	Славно	"
Р-305	347	88	102	3	Переворськ	4.V.	Щецінек	10.V.
Р-306	527	26	162	28	Переворськ	5.V.	Лідзбарк	8.V.
Р-307	392	26	156	13	Переворськ	"	Кентшин	9.V.
Р-308	419	39	119	27	Переворськ	"	Валч	11.V.
Р-309	503	50	110	38	Переворськ	6.V.	Лідзбарк	10.V.
Р-310	247	134	134	38	Переворськ	"	Битів	13.V.
Р-311	543	60	154	58	Переворськ	"	Ґіжицько	10.V.
Р-312	515	139	119	—	Горличина	7.V.	Слупськ	13.V.
Р-313	479	70	91	4	Переворськ	"	Бартошиці	12.V.
Р-314	287	94	106	8	Горличина	"	Кошалін	"
Р-315	301	64	113	—	Переворськ	9.V.	Кентшин	"
Р-316	390	54	113	—	Горличина	"	I Мястко II Барково	15.V.
Р-317	501	40	105	8	Переворськ	10.V.	Ілава	14.V.
Р-318	449	54	97	4	Горличина	"	Кентшин	"
Р-319	375	48	107	11	Переворськ	11.V.	Кентшин	"
Р-320	383	32	102	46	Переворськ	13.V.	Хощно	18.V.
Р-321	378	37	110	17	Горличина	15.V.	Лемборк	20.V.
Р-322	354	78	98	4	Переворськ	16.V.	Ельблонґ	21-22.V.
Р-323	354	78	98	4	Переворськ	17.V.	Ґіжицько	20.V.
Р-324	353	46	90	20	Переворськ	21.V.	Лобез	24.V.
Р-325	402	100	136	3	Переворськ	25.V.	Домінек	29.V.
Р-326	385	60	111	37	Переворськ	30.V.	Ґіжицько	1.VI.
Р-327	370	34	105	50	Переворськ	31.V.	Штум	4.VI.
Р-328	323	77	84	18	Переворськ	1.VI.	Ґіжицько	5.VI.
Р-329	296	56	98	24	Переворськ	2.VI.	Квідзинь	6.VI.
Р-330	299	73	92	2	Переворськ	3.VI.	Ґіжицько	7.VI.
Р-331	391	58	106	14	Переворськ	4.VI.	Млинари	9.VI.
Р-332	344	80	100	39	Переворськ	6.VI.	Орнета	"
Р-333	494	40	101	3	Городисько Долішнє	6.VI.	Сонтопи Мазурські	"
Р-334	340	87	110	31	Переворськ	7.VI	Кентшин	10.VI.
Р-335	454	84	119	19	Городисько	7.VI.	Ґіжицько	11.VI.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станция вивантаження	Дата приїзду
Р-336	392	65	102	54	Переворськ	7.VI.	Орнета	12.V.
Р-337	460	98	129	13	Городисько	8.VI.	Моронґ	12.VI.
Р-338	409	100	116	22	Переворськ	9.VI.	Ґіжицько	13.VI.
Р-339	470	88	124	10	Городисько	8.VI.	Сонтопи	12.VI.
Р-340	363	68	95	17	Переворськ	9.VI.	Ґіжицько	14.VI.
Р-341	534	117	155	6	Городисько	9.VI	Ґіжицько	13.VI.
Р-342	332	82	100	13	Переворськ	10.VI.	Сонтопи	14.VI.
Р-343	321	18	95	61	Городисько	12.VI.	Орнета	15.VI.
Р-344	383	84	100	17	Переворськ	12.VI.	Поповіце	16.VI.
Р-345	547	90	153	6	Городисько	13.VI.	Орнета	17.VI.
Р-346	381	77	105	36	Переворськ	13.VI.	Волув Сл.	18.VI.
Р-347	401	112	142	14	Городисько	14.VI.	Пасленк	17.VI.
Р-348	384	74	101	18	Переворськ	15.VI.	Олава	18.VI.
Р-349	522	63	161	18	Городисько	15.VI.	Орнета	19.VI.
Р-350	336	43	78	53	Переворськ	16.VI.	Олесниця	21.VI.
Р-351	526	63	156	26	Городисько	15.VI.	Ґіжицько	19.VI.
Р-352	460	36	126	57	Городисько	16.VI.	Воля Біск.	19.VI.
Р-353	349	98	131	33	Переворськ	18.VI.	Міліч	23.VI.
Р-354	329	35	101	9	Городисько	22.VI.	Оструда	25.VI.
Разом	21763	3632	6199	1152				
Р-355	153	26	42	17	Городисько	28.VI.	в дорозі[1]	?
Разом	21916	3658	6241	1169				

Варшава, 30 червня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т. 513, а. 600-602.
АНА, ЦП ДРУ, т.XII/119, а. 134-136.

[1] Транспорт Р-355 вивантажено 2 липня 1947 р. на станції Лідзбарк Вармінський.

Додаток № 3

Перелік транспортів з виселеним українським населенням, висланим з районів: Буг Володавський, Вербковичі, Грубешів, Белзець, Новий Санч, Переворськ, Хотилів, Холм за період від 4.VI. до 16.VIII.1947 р.

Таємно

Начальникові Генерального Штабу ВП
у Варшаві

Подаю кількісний перелік переселених українців разом з живим інвентарем, які були перевезені залізничним транспортом з районів: Буг Володавський, Холм, Вербковичі, Грубешів, Белзець, Новий Санч, Переворськ (решта) й Хотилів до західних районів розміщення в період від 4.VI. до 16.VIII.1947 р.

Загалом перевезено:

З району	Кільк. трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)
Буг Володавський	24	6543	2367	3583	7902
Вербковичі-Грубешів	27	8886	2033	2421	4781
Белзець	39	16900	2336	4354	2875
Новий Санч	42	10510	687	5904	3640
Переворськ (решта)	6	1775	296	533	288
Хотилів	30	9266	2566	4526	12420
Холм	10	3133	652	1224	2209
Разом	178	57013	10937	22545	24115
Загалом	442	140577	20460	45729	49297

Попри загальний брак вагонів і великі технічні труднощі залізнична служба здійснила транспортування чітко й у належному порядку.

Особливого відзначення заслуговує персонал Відділу Військового Транспорту Міністерства Сполучення та персонал Краківської ОДДЗ, які працювали з повною посвятою для добра загальної справи.

Водночас доповідаю про дати вивантаження на станції призначення таких транспортів:

1) Р-253 вивантажено на ст. Нова Сіль — дня 2.VII.1947 р.
2) Р-254 вивантажено на ст. Міліч — дня 1.VII.1947 р.
3) Р-355 вивантажено на ст. Лідзбарк — дня 2.VII.1947 р.

Дод[атків] 7.

21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 776-789.
Пор. АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 146-159.

Кількісний перелік переселених українців з району "Л" разом з живим інвентарем за період від 4.VI. до 27.VII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-417	320	134	181	361	Буг Волод.	4.VI.	Ґіжицько	8.VI.
Р-418	135	46	58	125	"	5.VI.	Бартошиці	9.VI.
Р-419	271	83	130	65	"	8.VI.	Орнета	13.VI.
Р-420	322	137	183	361	"	9.VI.	Орнета	13.VI.
Р-421	292	112	—	216	"	11.VI.	Сонтопи	15.VI.
Р-422	348	145	205	224	"	13.VI.	Суш	17.VI.
Р-423	305	117	161	81	"	14.VI.	Лідзбарк	18.VI.
Р-424	281	125	188	239	"	16.VI.	Оструда	20.VI.
Р-425	320	130	183	236	"	18.VI.	Олесниця	23.VI.
Р-426	316	126	207	410	"	20.VI.	Сцінава	25.VI.
Р-427	328	125	173	643	"	21.VI.	Кентшин	24.VI.
Р-428	329	136	220	482	"	22.VI.	Дзвєжути	26.VI.
Р-429	256	114	163	410	"	24.VI	Хоцівель	29.VI.
Р-430	321	128	186	618	"	26.VI.	Новоґард	1.VII.
Р-431	244	137	218	507	"	28.VI.	Ґіжицько	2.VII.
Р-432	293	100	182	484	"	29.VI.	Ґжмьонца	3.VII.
Р-433	308	101	176	456	"	1.VII.	Бранєво	5.VII.
Р-434	347	97	163	445	"	3.VII.	Димінек	8.VII.
Р-435	256	14	135	373	"	4.VII.	Нідзіца	7.VII.
Р-436	346	96	158	457	"	6.VII.	Доліце	10.VII.
Р-437	271	59	126	177	"	7.VII.	Олецко	11.VII.
Р-438	171	70	113	435	"	14.VII.	Моронґ	19.VII.
Р-439	137	32	66	74	"	19.VII.	Карліно	24.VII.
Р-440	26	3	8	23	"	27.VII.	Дравсько	31.VII.
Разом	6543	2367	3583	7902				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 778-779.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 148-149.

Кількісний перелік переселених українців з району "Л" разом з живим інвентарем за період від 19.VI. до 8.VIII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-395	320	49	128	268	Вербковичі	19.VI.	Олесниця	23.VI.
Р-396	354	57	85	174	"	20.VI.	Жміґруд	24.VI.
Р-337	364	59	105	226	"	21.VI.	Ґіжицько	"
Р-398	289	49	76	80	Грубешів	22.VI.	Мислібуж	27.VII.
Р-399	369	98	115	122	Вербковичі	23.VI.	Пижице	"
Р-400	236	81	72	162	"	24.VI.	Ґіжицько	"
Р-401	405	99	106	246	"	27.VI.	Оструда	1.VII.
Р-402	412	109	99	137	"	29.VI.	Елк	3.VII.
Р-403	432	127	109	176	"	30.VI.	Пижице	5.VII.
Р-404	404	107	102	228	"	1.VII.	Хоцівель	6.VII.
Р-405	247	122	98	216	"	2.VII.	Мронґово	6.VII.
Р-406	360	92	71	191	"	3.VII.	Ґданськ	9.VII.
Р-407	315	48	66	118	"	5.VII.	Ельблонґ	8.VII.
Р-408	217	61	55	83	"	"	Лідзбарк	9.VII.
Р-409	270	85	75	167	"	11.VII.	Кентшин	14.VII.
Р-410	347	115	102	268	"	13.VII.	Бартошиці	17.VII.
Р-411	256	62	72	232	"	17.VII.	Лідзбарк	20.VII.
Р-412	424	72	105	214	"	18.VII.	Млинари	22.VII.
Р-501	413	100	111	376	"	20.VII.	Ґрабсько	24.VII.
Р-502	485	58	125	275	"	21.VII.	Староґард	25.VII.
Р-503	492	96	119	240	"	23.VII.	Ліпяни	27.VII.
Р-504	412	102	98	124	"	25.VII.	Битів	30.VII.
Р-505	355	75	93	154	"	29.VII.	Мястко	1.VIII.
Р-506	275	58	87	107	"	30.VII.	Доліце	3.VIII.
Р-507	203	22	68	152	Довґий Кут	4.VIII.	Білоґард	8.VIII.
Р-508	133	19	50	41	Звіринець	4.VIII.	Лобез	"
Р-509	97	10	29	4	"	8.VIII.	Білоґард-Тихово	12.VIII
Разом	8886	2033	2421	4781				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 780-781.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 150-151.

Кількісний перелік переселених українців з району "Л" разом з живим інвентарем за період від 2.V. до 12.VIII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата виїзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-361	562	—	—	—	Белзець	2.V.	Пасленк	5.V.
Р-362	559	101	156	—	"	3.V.	Кентшин	6.V.
Р-363	586	33	75	—	"	4.V.	Валч	10.V.
Р-364	636	36	99	26	"	4.V.	Ґіжицько	9.V.
Р-365	438	59	97	—	"	5.V.	Домінек	12.V.
Р-366	454	78	138	30	"	6.V.	Моронґ	10.V.
Р-367	466	56	144	59	"	8.V.	Ґжмьонца	12.V.
Р-368	430	48	93	36	"	9.V.	Пасленк	13.V.
Р-369	594	74	165	33	"	11.V.	Бінче	15.V.
Р-370	468	69	135	67	"	"	Ґіжицько	"
Р-371	307	49	85	—	"	13.V.	Ґіжицько	18.V.
Р-372	555	62	129	25	"	24.V.	Лідзбарк	28.V.
Р-373	407	53	111	80	Сусець	"	Ґіжицько	28.V.
Р-374	485	23	122	60	Белзець	26.V.	Ґіжицько	29.V.
Р-375	580	76	150	130	Сусець	27.V.	Лідзбарк	31.V.
Р-376	298	26	74	6	Белзець	28.V.	Ґіжицько	1.VI.
Р-377	171	25	47	12	Сусець	30.V.	Лідзбарк	4.VI.
Р-378	153	13	47	48	"	3.VI.	Млинари	9.VI.
Р-379	248	24	79	68	Белзець	8.VI.	Сонтопи	13.VI.
Р-380	591	130	166	22	"	11.VI.	Орнета	15.VI.
Р-381	170	17	41	27	"	10.VI.	Орнета	15.VI.
Р-382	294	47	73	74	"	14.VI.	Кентшин	19.VI.
Р-383	582	136	146	334	"	16.VI.	Оструда	21.VI.
Р-384	361	50	119	130	"	18.VI.	Оструда	20.VI.
Р-385	415	80	128	107	"	20.VI.	Ліґниця	26.VI.
Р-386	852	42	182	61	"	23.VI.	Ілава	26.VI.
Р-387	350	91	192	45	"	24.VI.	Ольштин	26.VI.
Р-388	559	145	161	66	"	25.VI.	Прущ Ґд.	1.VII.
Р-389	296	71	92	124	"	26.VI.	Ольштин	30.VI.
Р-390	449	90	147	136	"	28.VI.	Мислібуж	2.VII.
Р-391	483	91	134	251	"	30.VI.	Лемборк	7.VII.
Р-392	505	87	135	65	"	"	Ґіжицько	5.VII.
Р-393	528	102	156	184	"	2.VII.	Ґроново	7.VII.
Р-394	404	54	112	129	"	4.VII.	Мястко	10.VII.
Р-395	504	79	143	108	"	8.VII.	Новоґард	12.VII.
Р-413	424	39	107	76	"	15.VII.	Бартошиці	19.VII.
Р-414	190	17	52	77	"	17.VII.	Нідзіца	21.VII.
Р-415	202	27	63	52	"	25.VII.	Хошно	28.VII

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата виїзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-416	353	42	59	94	"	12.VIII.	Члухув	16.VIII.
Разом	16900	2336	4354	2875				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 782-783.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 152-153.

Кількісний перелік переселених українців з району Новий Санч разом з живим інвентарем за період від 28.VI. до 22.VII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	овець (кіз)	станція завантаження	дата від'їзду	станція вивантаження	дата приїзду
Р-255	324	13	151	62	Грибів	28.VI.	Суленцін	3.VII.
Р-256	286	12	158	45	"	"	Ліпно	6.VII.
Р-257	262	3	154	58	"	29.VI.	Любич Ліґ.	4.VII.
Р-258	251	7	134	35	"	29.VI.	Пшемкув	"
Р-259	244	15	167	77	"	30.VI.	Волув Сл.	6.VII.
Р-260	252	13	166	129	Новий Санч	"	Шпротава	4.VII.
Р-261	263	8	158	56	Грибів	"	"	5.VII.
Р-262	249	9	174	47	"	1.VII.	Хосянув	6.VII.
Р-263	203	17	113	60	Новий Санч	30.VI.	Ліґниця	6.VII.
Р-264	240	18	135	68	Грибів	1.VII.	Сквєжина	"
Р-265	220	18	120	69	Новий Санч	"	Ліґниця	"
Р-266	250	11	170	57	Грибів	2.VII.	Всхова	"
Р-267	265	23	116	62	Новий Санч	"	Хойнув	7.VII.
Р-268	257	11	167	59	Грибів	"	Олесниця	"
Р-269	251	29	142	78	Новий Санч	4.VII.	Тшцянка	8.VII.
Р-270	269	5	165	25	Грибів	3.VII.	Мілошице	9.VII.
Р-271	274	6	165	55	"	4.VII.	Меткув	"
Р-272	246	9	158	45	"	"	Олесниця	"
Р-273	277	5	159	67	"	5.VII.	Сцінава	9.VII.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата виїзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-274	269	20	172	56	"	"	Хойнув	10.VII.
Р-275	278	34	149	45	Новий Санч	6.VII.	Любич Ліґ.	9.VII.
Р-276	286	6	143	107	Грибів	"	Ґожув	11.VII.
Р-277	223	24	149	114	Грибів	"	Ліґниця	9.VII.
Р-278	218	28	152	638	Грибів	7.VII.	Куново	11.VII.
Р-279	278	19	159	108	Грибів	8.VII.	Волув Сл.	13.VII.
Р-280	255	25	152	22	"	"	Олесниця	11.VII.
Р-281	278	32	133	72	"	9.VII.	Олесниця	12.VII.
Р-282	357	71	748	87	"	9.VII	Менкіня	14.VII.
Р-283	297	9	154	190	"	10.VII	Суленцін	14.VI.
Р-284	318	22	101	122	"	10.VII	Зельона Ґура	14.VII.
Р-285	308	8	97	234	Пивнична	14.VII	Волув Сл.	18.VII.
Р-286	245	17	91	113	Жегестів	13.VII	Хойнув	19.VII.
Р-287	241	3	66	39	Пивнична	16.VII	Ґожув	20.VII.
Р-288	248	20	95	59	Жегестів	15.VII	Хойнув	19.VII.
Р-289	269	4	116	112	"	15.VII	Свебодзін	20.VII.
Р-291	243	15	59	56	Ольшаниця	14.VII	Куново	19.VII.
Р-292	172	15	73	37	"	16.VII	Намислув	21.VII.
Р-293	354	38	87	120	Ліско-Лукавиця	17.VII	Тшебніца	23.VII.
Р-294	239	39	49	82	Щавне-Куляшне	20.VII	Глоґув	24.VII.
Р-295	184	18	57	54	Новосільці	21.VII	Ґура Сл.	25.VII.
Р-296	25	3	10	1	"	23.VII	"	"
Р-297	42	—	20	18	Н.Загуж	22.VII	"	"
Разом	10510	687	5904	3640				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 784-785.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 152.

Кількісний перелік переселених українців з району "Р" разом з живим інвентарем за період від 9.VII. до 19.VII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-356	327	58	120	41	Переворськ	9.VII.	Ґура Сл.	13.VII.
Р-357	332	46	73	23	"	11.VII.	Бартошиці	15.VII.
Р-358	327	58	120	27	"	13.VII.	Моронґ	17.VII.
Р-359	339	55	86	109	"	14.VII.	Бартошиці	18.VII.
Р-360	335	69	99	82	"	18.VII.	Орнета	21.VII.
Р-361	115	10	35	6	Городисько	19.VII.	Славно	24.VII.
Разом	1775	296	533	288				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 786.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 156.

Кількісний перелік переселених українців з району "Л" разом з живим інвентарем за період від 28.VI. до 21.VII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-450	246	44	67	342	Хотилів	28.VI.	Лемборк	3.VII.
Р-451	391	81	131	382	"	1.VII.	Пасленк	4.VII.
Р-452	378	102	130	386	"	3.VII.	Новоґард	7.VII.
Р-453	254	75	126	432	"	4.VII.	Кентшин	6.VII.
Р-454	359	85	160	563	"	5.VII.	Бранєво	7.VII.
Р-455	329	87	112	414	"	6.VII.	Хощно	9.VII.
Р-456	206	46	95	260	"	"	Моронґ	8.VII.
Р-457	338	100	165	568	"	8.VII.	Лідзбарк	10.VII.
Р-458	332	102	171	708	"	8.VII.	Домінек	11.VII.
Р-459	298	78	111	431	"	9.VII.	Бартошиці	12.VII.
Р-460	312	93	179	438	"	10.VII.	Елк	"
Р-461	335	94	149	610	"	11.VII.	Столоко	14.VII.
Р-462	309	73	114	476	"	"	Ілава	13.VII.
Р-463	374	79	180	664	"	12.VII.	Лідзбарк	14.VII.
Р-464	345	92	145	470	"	"	Ґіжицько	15.VII.
Р-465	297	92	122	433	"	13.VII.	Сонтопи	"
Р-466	308	117	224	468	"	"	Пасленк	"

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-467	310	102	210	365	"	14.VII.	Богачево	17.VII.
Р-468	303	113	255	515	"	"	Мронґово	16.VII.
Р-469	321	105	229	349	"	15.VII.	Нідзіца	18.VII.
Р-470	337	112	205	464	"	"	Кентшин	"
Р-471	327	100	156	414	"	16.VII.	Орнета	19.VII.
Р-472	261	65	123	279	"	"	Бараново	"
Р-473	237	77	149	331	"	17.VII.	Щитно	20.VII.
Р-474	385	67	134	—	"	18.VII.	Моронґ	"
Р-475	295	83	159	442	"	19.VII.	Ілава	21.VII.
Р-476	268	69	152	151	"	"	Лідзбарк	22.VII.
Р-477	263	79	129	215	Хотилів	20.VII.	Сонтопи	22.VII.
Р-478	248	76	115	423	Хотилів	20.VII.	Валч	24.VII.
Р-479	300	77	129	427	Хотилів	21.VII.	Лобез	25.VII.
Разом	9266	2566	4526	12420				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 787-788.
АНА, ЦП ДРУ, т. XII/119, а. 157-158.

Кількісний перелік переселених українців з району "Х" разом з живим інвентарем за період від 8.VII. до 30.VII.1947 р.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-480	447	93	168	462	Холм	8.VII.	Кошалін	13.VII.
Р-481	478	74	195	232	"	9.VII.	Ґрифіце	14.VII.
З-482	411	85	180	228	"	10.VII.	Слупськ	15.VII.
Р-483	407	127	190	338	"	11.VII.	Пасленк	15.VII.
Р-484	465	87	150	187	"	12.VII.	Кентшин	16.VII.
Р-485	352	63	126	184	"	13.VII.	Бранєво	16.VII.
Р-486	307	63	111	161	"	16.VII.	Орнета	19.VII.
Р-487	77	20	25	292	"	18.VII.	Пасленк	21.VII.

№ трансп.	осіб	коней	корів	кіз (овець)	Станція завантаження	Дата від'їзду	Станція вивантаження	Дата приїзду
Р-488	140	28	51	86	"	27.VII.	Дравско	31.VII.
Р-489	49	12	28	39	"	30.VII.	Щецінек	4.VIII.
Разом	3133	652	1224	2209				

Варшава, 21 серпня 1947 р.

Начальник IV Відділу
Генерального Штабу ВП
дипл. полк. Терлецький

Оригінал, машинопис.
ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 789.
АНА, ЦП ДРУ, XII/119, а. 159.

Додаток № 4

Розміщення транспортів з українським населенням, виселеним до воєводств північної і західної Польщі, в період від 1 травня до 16 серпня 1947 р. (за повітами оселення)

Білостоцьке воєводство

Повіт	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Елк	2	724	202	278	575
Олецко	1	271	59	126	177
Разом	3	995	261	404	752

Ґданське воєводство

Ґданськ	2	919	237	232	257
Ельблонґ	3	1197	228	320	306
Квідзинь	3	754	102	276	127
Лемборк	3	1334	193	355	666
Старґард	1	413	100	111	376
Штум	2	663	54	196	126
Разом	15	5280	914	1490	1858

Кошалінське воєводство

Бялоґард	3	575	62	208	156
Битів	3	1622	354	419	435
Члухув	16	5175	614	1390	1427
Дравско	6	985	156	265	201
Колобжеґ	10	2547	265	641	540
Кошалін	22	7006	1050	2024	1902
Мястко	8	2520	323	643	544
Славно	7	2321	217	556	358
Слупськ	3	827	90	240	172
Щецінек	12	3551	596	1117	1608
Свідвін	4	1306	132	295	321
Валч	8	2734	305	737	684
Разом	104	31169	4164	8535	8348

Ольштинське воєводство

Повіт	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Бартошице	15	4347	692	1100	1504
Бранєво	18	6240	1256	2188	2795
Дзялдово	19	6624	965	2094	2383
Ґіжицько	31	11462	1976	3411	3085
Ґурово Ілав.	2	712	30	164	120
Кентшин	14	5056	967	1662	2212
Моронґ	17	5397	917	1765	2315
Нідзіца	3	767	136	416	799
Оструда	6	2111	471	702	1005
Ольштин	2	646	162	284	169
Пасленк	17	6256	805	1719	2114
Піш	1	383	84	100	17
Решель	8	2856	553	781	1015
Суш	6	3202	407	892	1271
Щитно	2	566	203	369	813
Разом	161	56625	9678	17647	21617

Опольське воєводство

Намислув	3	541	75	268	193
Нємодлін	3	815	38	421	246
Олесно	3	800	33	339	393
Рацібуж	1	386	49	54	108
Разом	10	2542	195	1082	940

Познанське воєводство

Піла	6	1437	124	565	305

Щецінське воєводство

Хощно	7	2059	212	540	770
Ґрифіце	6	1964	222	511	450

Повіт	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Лобез	8	2255	245	593	854
Мислібуж	2	729	139	223	216
Новоґард	3	1203	309	459	1137
Старґард	16	4934	606	1423	2180
Пижице	5	1914	475	588	1102
Разом	47	15058	2208	4337	6709

Вроцлавське воєводство

Ґура Сл.	8	1645	173	557	300
Ліґниця	8	2149	252	1088	1013
Любін	4	1145	112	584	434
Міліч	3	907	186	333	251
Олесьниця	7	2012	299	997	755
Олава	3	956	124	334	167
Сьруда Сл.	2	650	82	912	147
Тшебніца	3	837	92	297	326
Волув	10	2887	364	1424	1269
Валбжих	2	759	156	336	543
Вроцлав	2	517	56	195	108
Злотория	4	1027	80	474	290
Разом	56	15491	1976	7521	5603

Зеленоґурське воєводство

Глоґув	4	1070	106	463	314
Мєндзижеч	3	838	48	317	167
Нова Суль	4	733	93	275	386
Жепін	1	353	55	79	55
Сквєжина	3	662	39	225	167
Стшельце Кр.	2	540	37	303	103
Суленцін	7	2219	239	618	615
Шпротава	6	1560	122	721	461
Свєбодзін	4	1156	68	567	354
Всхова	1	250	11	170	57
Зелена Ґура	2	531	54	204	163

Повіт	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Жагань	3	958	74	206	323
Разом	40	10870	946	4148	3165
Загалом	442	139467	20466	45729	49297

Джерело: ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV.111, т.513, а.592-605, 776-787. Пор. E.Lenik. Działalność Grupy Operacyjnej "Wisła", с.222-244. Додаток № 33.

За основу взято адміністративний поділ країни на воєводства й повіти з 1.VII.1950 р. В ході акції "Вісла" воєводства Кошалінське, Опольське й Зеленоґурське не існували. Повіти, з яких їх утворили, попередньо входили до складу Сльонсько-Домбровського воєводства (пов. Немодлін, Олесно, Рацібуж), Вроцлавського воєводства (пов. Ґлоґув, Намислув, Нова Суль, Шпротава, Жаґань), Познанського воєводства (пов. Мєндзижеч, Жеплін, Сквєжина, Суленцін, Стшельце Краєньскє, Свєбодзін, Всхова, Зельона Ґура), Щецінського воєводства (пов. Бялоґард, Битув, Члухув, Дравско, Колобжеґ, Кошалін, Мястко, Славно, Слупськ, Свідвін, Щецінек, Валч).

Додаток № 5

Розміщення транспортів з українським населенням, виселеним до воєводств північної і західної Польщі, в період від 1 травня до 16 серпня 1947 р. (за районами виселення)

Білостоцьке воєводство

Район виселення	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Грубешів	1	412	109	99	137
Томашів Люб.	1	312	93	179	438
Володава	1	271	59	126	177
Разом	3	995	261	404	752

Ґданське воєводство

Біла Підляська	1	246	44	67	342
Грубешів	3	1086	240	248	685
Ясло	1	199	28	83	82
Ліськo	2	552	38	186	97
Переворськ	4	1398	203	411	95
Томашів	3	1570	338	451	501
Сянік	1	227	21	44	56
Разом	15	5280	914	1490	1858

Кошалінське воєводство

Білгорай	1	203	22	68	152
Біла Підляська	3	915	272	435	1741
Холм	4	1047	218	427	815
Горлиці	4	1016	128	550	394
Грубешів	2	767	177	191	278
Ліськo	25	7685	756	1976	1142
Лежайськ	1	115	10	35	6
Переворськ	10	3795	818	1173	158
Сянік	46	12997	1401	2965	2954
Томашів	4	2022	220	449	162
Володава	3	510	132	237	542
Замостя	1	97	10	29	4
Разом	104	31169	4164	8535	8348

Опольське воєводство

Район виселення	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Горлиці	4	902	105	423	579
Ліськo	1	172	15	73	37
Новий Санч	4	1082	26	532	216
Сянік	1	386	49	54	108
Разом	10	2542	195	1082	940

Ольштинське воєводство

Біла Підляська	22	6786	1881	3474	8672
Холм Люблінський	5	1608	360	602	1162
Ясло	1	295	44	117	186
Грубешів	9	2766	757	790	1814
Ліськo	18	5484	484	1581	965
Лежайськ	13	5694	932	1611	237
Переворськ	26	10176	1561	2819	714
Сянік	27	8978	767	1742	1643
Томашів Люб.	26	10928	1410	2770	1656
Володава	14	3910	1482	2141	4568
Разом	161	56625	9678	17647	21617

Познанське воєводство

Горлиці	3	725	64	314	169
Ясло	1	336	28	99	44
Ліськo	1	125	3	10	14
Новий Санч	1	251	29	142	78
Разом	6	1437	124	565	305

Щецінське воєводство

Біла Підляська	3	1007	265	371	1227
Холм Любельський	1	478	74	195	232
Грубешів	7	2746	593	733	1228
Ліськo	16	4923	389	1158	1077
Новий Санч	1	218	28	152	638
Сянік	10	2748	227	626	419

Район виселення	Кількість				
	транспортів	населення	коней	корів	нерогатої худоби
Томашів	3	1146	196	353	296
Володава	3	923	338	507	1485
Замостя	1	133	19	50	41
Переворськ	2	736	78	192	66
Разом	47	15058	2208	4337	6709
Зеленогурське воєводство					
Горлиці	15	4042	373	1770	1340
Ясло	1	115	12	29	60
Коросно	2	658	48	161	194
Лісько	1	315	53	80	102
Новий Санч	11	3004	142	1588	934
Сянік	9	2333	274	461	441
Томашів Люб.	1	353	42	59	94
Разом	40	10870	946	4148	3165
Вроцлавське воєводство					
Горлиці	18	4833	510	2305	1839
Грубешів	2	674	105	213	442
Ясло	2	520	81	199	212
Коросно	1	363	16	71	—
Лісько	1	354	38	87	120
Новий Санч	18	4696	349	3135	1405
Переворськ	5	1777	350	533	181
Сянік	4	464	34	134	107
Томашів	2	881	136	272	166
Володава	3	929	356	572	1130
Разом	56	15491	1976	7523	5603
Загалом	442	139467	20466	45729	49297

Джерело: ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 513, а. 592-605, 776-787. Пор. E.Lenik. Działalność Grupy Operacyjnej "Wisła", с. 181-197. Додаток № 31.

Додаток № 6

Географія проживання українців у Польщі
після VII 1944 р. і VII 1947 р.

Територія, заселена українцями перед виселенням у ході акції "Вісла"

Територія, на яку переселили українців у ході акції "Вісла"

Додаток № 7

Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Ряшівського воєводства. Стан на 1.01.1951 р.[1]

Повіт	Кільк. громад	Кільк. госп.	Площа в га в момент перебрання	В тому:			Площа до розподілу (запас землі)	Розподіл						Решта запасу землі (реманент)
				Земельні угіддя	ліси	неужитки		передано		госп., що виникли після 6.IX.1944 р.		Збільшення госп., що існували до 1944 р.		
								ДСГ	с/г артілі	кільк.	га	кільк.	га	
Березів	28	2050	5207	4338,2	582,4	286,4	4662,7	3602	—	116	322,1	144	144,3	2395,3
Горлиці	56	4618	58132	41847,5	14087,9	2196,6	24847,1	6490,8	874,2	1268	10482,3	184	631,3	9602,3
Ясло	32	427	18948,1	7530,4	11266,1	151,6	6552,7	1024,8	332,4	281	2061,6	132	339,7	3306,6
Ярослав	96	9803	34396,9	33001,4	—	1325,5	33966,4	17667,8	1423,7	2517	10836,8	1730	3006,5	9863,5
Коросно	21	2311	21373,8	14494,7	6225,2	653,9	13359,9	—	—	844	5343,1	163	359,6	7657,2
Лісько	129	7414[2]	64450,9	57492,4	5817,7	1140,9	56181,4	6352	277,7	1108	4631,7	758	1896	46195,4
Любачів	70	15934	87404,5	57995,6	26122,2	3286,7	41070,9	29448,2	959,6	1262	5216,9	3211	8288,1	11779,7
Ланьцут	13	646	2384	2329,1	10	44,9	2384	—	15,4	256	996,7	—	—	1371,9
Переворськ	15	384	692,8	654,4	5,8	32,6	692,8	—	—	—	—	92	235	457,8
Перемишль	155	13472	42708,3	33333,9	6970,7	2403,7	31742,2	7114,4	951	4151	14898,2	484	1237,3	10311,9
Сянік	111	9003	49851,6	41995,4	6889	966,7	43214,7	11218	724,5	1104	5328,8	627	3344,5	28001,6
Разом	726	66062	385479,9	295013	77977	12489,5	258674,8	82918	5558,5	12907	60148,2	7525	19482,3	130943,2

Джерело: *МЗ і ЗР, 2059, Колишні українські земельні нерухомості менше 100 га в Ряшівському воєводстві. Статистичний перелік Відділів Землеробства і Земельних Реформ Президій Повітових Народних Рад на 1.01.1951 р.*

[1] Переліки колишніх українських господарств виконані на підставі вимірювань, здійснених у рамках статистичних земельних переписів. Крім інформації про розподіл, містять детальні списки місцевостей, у яких до 1947 р. жили українці.

[2] Господарства у Ліському пов. без 3633 га громади Тарнава Нижня.

Додаток № 8

Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Краківського воєводства. Стан на 1.01.1951 р.

Повіт	Кільк. громад	Кільк. госп.	Площа в га в момент перебрання	В тому:			Площа до розподілу (запас землі)	Розподіл						Решта запасу землі (ремаиент)
				Земельні угіддя	ліси	неужитки		передано		госп., що виникли після 6.IX.1944 р.		Збільшення госп., що існували до 1944 р.		
								ДСГ	с/г артілі	кільк.	га	кільк.	га	
Новий Санч	44	4492	31917,3	22624,4	8727,4	–	20399,4	658	86,3	1839	13484	374	1289,2	7984,8
Новий Тарг	4	531	5497,2	3268,7	2045,4	–	3590,5	–	–	33	187,8	7	45,8	3356,9
Вадовіце	1	2	3,9	1	–	–	3,9	–	–	–	–	–	–	3,9
Разом	49	5025	37418,4	25894,1	10772,8	–	23993,8	658	86,3	1872	13671,8	381	1343	8033,9

АНА, МЗ і ЗР, 2057. Колишнє українське земельне майно менше 100 га в Краківському воєводстві. Статистична таблиця Відділів Землеробства і Земельних Реформ Президій Повітових Народних Рад на 1.01.1951 р.

Додаток № 9

Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Люблінського воєводства. Стан на 1.01.1951 р.

Повіт	Кільк. громад	Кільк. госп.	Площа в га в момент перебрання	В тому:			Площа до розподілу (запас землі)	Розподіл						Решта запасу землі (ремаиент)
				Земельні угіддя	ліси	неужитки		передано		госп., що виникли після 6.IX.1944 р.		Збільшення госп., що існували до 1944 р.		
								ДСГ	с/г артілі	кільк.	га	кільк.	га	
Біла Підляська	123	3442	23031,7	20251	771,6	2108,6	23031,7	3697,8	3506,5	2005	14229,3	53	216,9	3230,1
Білгорай	46	3197	19956	19363,2	213,3	179,5	19956	–	704,8	–	–	116	565,5	18685,6
Холм	191	7845	42171,1	39281,3	–	2890,4	42151,1	1815	1073	475	23882,3	514	1782,9	14473,6
Грубешів	195	11093	56218	51508,5	1534,2	3175,3	56178,8	3182,2	1415,4	9750	45888,9	–	–	7282,9
Красник	1	190	720	566	126	28	594	–	–	–	–	–	–	594[1]
Красностав	15	770	3016,2	2848,9	64,4	102,9	3016,2	–	334,7	696	2681,5	–	–	–
Любартів	7	304	1716,5	716,5	–	–	1716,5	–	–	–	–	–	–	1716,5[2]
Пулави	1	1	4,4	4	–	0,4	4,4	–	–	1	4,4	–	–	–
Радзинь	14	165	1471,8	1353,1	69,6	49,1	1433,5	–	–	91	915,2	56	171,3	347
Томашів Люб.	169	11473	40618,2	39804,1	32	794,7	40618,2	3273,4	1496,2	47	3667,8	242	772,8	33044,2
Володава	139	9026	62140,2	53112,8	4603,6	4423,8	57555,2	22033,8	3622,9	1431	9668,2	8	27,9	30912,6
Замостя	62	1281	6496,5	5420,8	982	928	5629,8	–	146,6	487	3234,2	316	963,3	1281,5
Разом	963	48717	257560,6	234230,7	8396,7	14680,7	251885,4	34003,2	12300,1	15802	104171,8	1305	4500,6	111568
Загалом	1738	119804	680458,9	532512,4	97146,5	27178,2	534554	117579,2	17944,9	30581	177991,8	9211	25325,9	250545,1

АНА, МЗ і ЗР, 2058. Колишнє українське земельне майно менше 100 га в Люблінському воєводстві. Статистичні таблиці Відділів Землеробства і Земельних Реформ Президій Повітових Народних Рад на 1.01.1951 р.

[1] Приблизна площа, визначена на підставі даних ДРУ. Використовувалася орендарями й репатріантами.

[2] Площа, використовувана орендарями й репатріантами.

Додаток № 10

Декрет від 27 липня 1949 р.[1] про перебрання у власність Держави земельного нерухомого майна, що не залишається у фактичному посіданні власників, розміщеного в деяких повітах Білостоцького, Люблінського, Ряшівського і Краківського воєводств

На підставі ст. 4 Конституційного Закону від 19 лютого 1947 р. про влаштування і сферу діяльності найвищих органів Польської Речіпосполитої й закону від 2 липня 1949 р. про уповноваження уряду до видавання декретів з силою закону (З.З.Р.П. № 41, п. 302) — Рада Міністрів постановляє, а Рада Держави затверджує таке:

Ст. 1. 1. Можуть перебиратися у власність Держави повністю або частково земельні нерухомості, розміщені у воєводствах: Білостоцькому, Люблінському, Ряшівському і Краківському в межах прикордонної смуги, передбаченої у розпорядженні Президента Речіпосполитої від 23 грудня 1927 р. про кордони Держави (З.З.Р.П. за 1937 р., № 11, п. 83), та в повітах: Білгорайському, Красноставському й Люблінському Люблінського воєводства та Березівському й Переворському Ряшівського воєводства, якщо вони не перебувають у фактичному посіданні власників.

2. Припис абз. 1 відноситься також до нерухомостей, розташованих на теренах, окреслених у цьому абзаці, що залишаються у вжитку, державі чи розпорядженні третіх осіб, якщо власник не проживає на місці.

Ст. 2. 1. Держава перебирає земельні нерухомості у власність у стані, вільному від обтяжень, за винятком ґрунтових сервітутів, утримання яких у силі виконавча влада визнає за доцільне.

2. Справи відповідальності Держави за обтяження перебраних нерухомостей врегулюють окремі приписи.

Ст. 3. 1. Про перебрання земельних нерухомостей у власність Держави оголошує повітова влада загальної адміністрації.

2. Міністр Землеробства і Рільничих Реформ у порозумінні з Міністром Громадської Адміністрації усталить шляхом розпорядження спосіб окреслення перебраних у власність Держави земельних нерухомостей у разі, якщо їх границі затерті, та спосіб дії у випадку, коли власник нерухомості невідомий.

Ст. 4. 1. Ухвала про перебрання земельної нерухомості у власність Держави є підставою для оприлюднення у вічних книгах і в збірниках документів на пропозицію повітової влади загальної адміністрації переходу власності до Державної Скарбниці.

2. Одночасно з оприлюдненням права власності Державної Скарбниці підлягають викресленню з вічної книги всі обтяження за винятком утриманих в силі службових ґрунтів.

3. Приписи попередніх абзаців застосовуються відповідно до оприлюднення власності і звільнення від обтяжень у збірнику складених документів.

Ст. 5. 1. Колишнім власникам і співвласникам нерухомостей, перейнятих у власність Держави, в силу цього декрету, належить виключне право:

1) отримувати у власність господарства (ділянки) з інших ґрунтів згідно з приписами декрету від 6 вересня 1944 р. про здійснення земельної реформи (З.З.Р.П. за 1945 р., № 3, п. 13) та декрету з 6 вересня 1946 р. про земельний устрій і осадництво на терені Повернених Земель і колишнього Вільного Міста Ґданська (З.З.Р.П. № 49, п. 279) з першістю перед іншими особами, за винятком осіб, вказаних у ст. 10, абз. 2 декрету від 6 вересня 1944 р., у ст. 18, абз. 1, пункти 1-4 і абз. 2 декрету від 6 вересня 1946 р. та в ст. 3, абз. 2 закону від 16 червня 1948 р. про права осіб, які перед 13 вересня 1944 р. отримали у володіння ґрунти, що входять до складу земських нерухомостей, призначених для земельної реформи (З.З.Р.П., № 33, п. 222).

2) або також до набуття нерільничого майна згідно з приписами декрету від 6 грудня 1946 р. про передачу Державною нерільничого майна на терені Повернених Земель і кол. Вільного Міста Ґданська (З.З.Р.П., № 71, п. 289) з першістю перед іншими особами, за винятком осіб, згаданих у ст. 7 цього декрету.

2. Право звернутися з поданням про надання майна згідно абз. 1 вигасає через два роки після видачі остаточного рішення про перебрання нерухомості або набуття чинності рішення І інстанції.

Ст. 6. 1. Обтяження, забезпечені на перебраній у власність Держави нерухомості чи частині нерухомості, переноситься до вічної книги чи збірки документів про нерухомості, наданій на підставі ст. 5 абз. 1 колишньому власникові чи співвласникові перебраної нерухомості.

2. Припис абз. 1 не відноситься до службових ґрунтів.

3. Перенесення, окреслене в абз. 1, здійснюється на подання зацікавленої особи чи повітового керівництва загальної адміністрації місця розташування наданої нерухомості.

Ст. 7. 1. До суми виплати за господарство (ділянку) чи нерільниче майно, набуте згідно приписів, вказаних у ст. 5, абз. 1, колишньому власникові чи співвласникові нерухомості, перебраної у власність Держави, зараховується вартість цієї останньої нерухомості (чи вартості частки в цій нерухомості). Ця вартість встановлюється:

1) в разі набуття господарства (ділянки) згідно з приписами декрету від 6 вересня 1944 р. про здійснення земельної реформи чи декрету від 6 вересня 1946 р. про земельне влаштування осадництва на терені Повернених Земель і колишнього Вільного Міста Ґданська — на підставі оцінки, виконаної згідно з тими ж приписами, що й оцінка наданого господарства (ділянки);

2) в разі набуття нерільничого майна згідно з приписами декрету від 6 грудня 1946 р. про передачу Державою нерільничого майна на терені Повернених Земель і колишнього Вільного Міста Ґданська — на підставі оцінки, усталеної за приписами декрету від 6 вересня 1946 р. про земельний устрій і осадництво на терені Повернених Земель і кол. Вільного Міста Ґданська.

2. Якщо у випадках невиразності границь перебраної нерухомості бракує достатніх доказів щодо площі і якості ґрунтів, що входять до її складу — вартість цієї нерухомості приймається в розмірі 200 ц жита.

3. Рішення про оцінку нерухомості перебраної у власність Держави, з метою зарахування її вартості чи вартості частки в цій нерухомості в рахунок належності за набуте господарство (ділянку) чи нерільниче майно, видає повітова влада загальної адміністрації відповідно до місця розташування нерухомості, перебраної у власність Держави.

Ст. 8. 1. Виконання прийнятих перед запровадженням у життя цього декрету судових рішень, а також проваджені чи початі судові справи про повернення посідання чи видачу нерухомостей, розташованих на терені, окресленому в ст.1, підлягають відкладенню на подання властей загальної адміністрації І інстанції чи Генеральної Прокуратури.

2. Судочинство може бути розпочате на подання сторони після закінчення одного року від дня відкладення, якщо вона подасть доказ, що не були розпочаті дії, передбачені в ст. 3.

Ст. 9. Виконання цього декрету доручається Міністрам: Землеробства і Земельних Реформ, Громадської Адміністрації і Юстиції.

Ст. 10. Цей декрет вступає в силу з дня оголошення.

Президент Речіпосполитої: Б. Берут
Голова Ради Міністрів: Ю.Циранкевич
Міністр Землеробства і Земельних Реформ: Я. Домб-Коцьол
Міністр Громадської Адміністрації: Вл. Вольський
Міністр Юстиції: Г.Свьонтковський

Збірник Законів РП за 1949 р., № 46, п. 339, с. 963-964.

ОБҐРУНТУВАННЯ

З південно-східної прикордонної смуги й кількох сусідніх повітів значна кількість сільського населення була перенесена на Помор'я (акція "В"). Залишені ним господарства, як покинуті, було взято в розпорядження держави. Є також певна кількість сільських господарств, покинутих під час останньої війни, власники яких разом з родиною загинули.

Поза тим деякі господарства покинули злочинні особи, що брали участь у акціях саботажу і втекли.

З огляду на те, що назагал повернення власників на згадані покинуті господарства малоймовірне, виникла потреба — для раціонального влаштування місцевих стосунків — перебрання у власність Держави цих господарств (ст. 1) і використання їх для доповнення мізерних господарств решти місцевого населення або на створення осадничих господарств. В деяких випадках це буде потрібно навіть тоді, коли власники згаданих господарств, залишивши їх, призначили

уповноважених з-посеред іншого населення чи віддали ці господарства в оренду.

Власники перебраних у власність Держави господарств мають право першості в набутті інших господарств згідно з декретом від 6 вересня 1944 р. про здійснення земельної реформи і декретом від 6 вересня 1946 р. про землевлаштування й осадництво на терені Повернених Земель і колишнього Вільного Міста Ґданська, або ж у набутті нерільничого майна згідно з декретом від 6 грудня 1946 р. про передачу Державою нерільничого майна на терені Повернених Земель і колишнього Вільного Міста Ґданська (ст. 8).

Але оскільки на цю мету не можна резервувати відповідного запасу землі надто довго, згадане право до подання відповідної заяви діє протягом 2 років (ст. 6, абз. 2).

Копія, машинопис.
АНА, Рада Міністрів, мікрофільм 23171, а. 1436-1437. Протокол № 15 засідання Ради Міністрів 20.VII.1949 р.

1. Проект декрету було опрацьовано в червні 1948 р. Юридичним Відділом Міністерства Землеробства і Земельних Реформ. 4.VIII.1948 р. текст проекту розіслали зацікавленим міністерствам і воєводським управлінням для відгуку. Праця над декретом супроводжувалася численними конференціями, організованими Міністерством Землеробства, присвяченими врегулюванню статусу колишніх українських земель, м. ін. 18-19.III.1948 р. в Криниці, 17.IX.1948 р. у Варшаві й 4-6.X.1948 р. у Вроцлаві. Див. АНА, Міністерство Землеробства і Земельних Реформ, 317; АНА, МГА, 780, а. 67-73.

Додаток № 11 **Організаційна структура Оперативної Групи "Вісла" в I і II фазах акції**

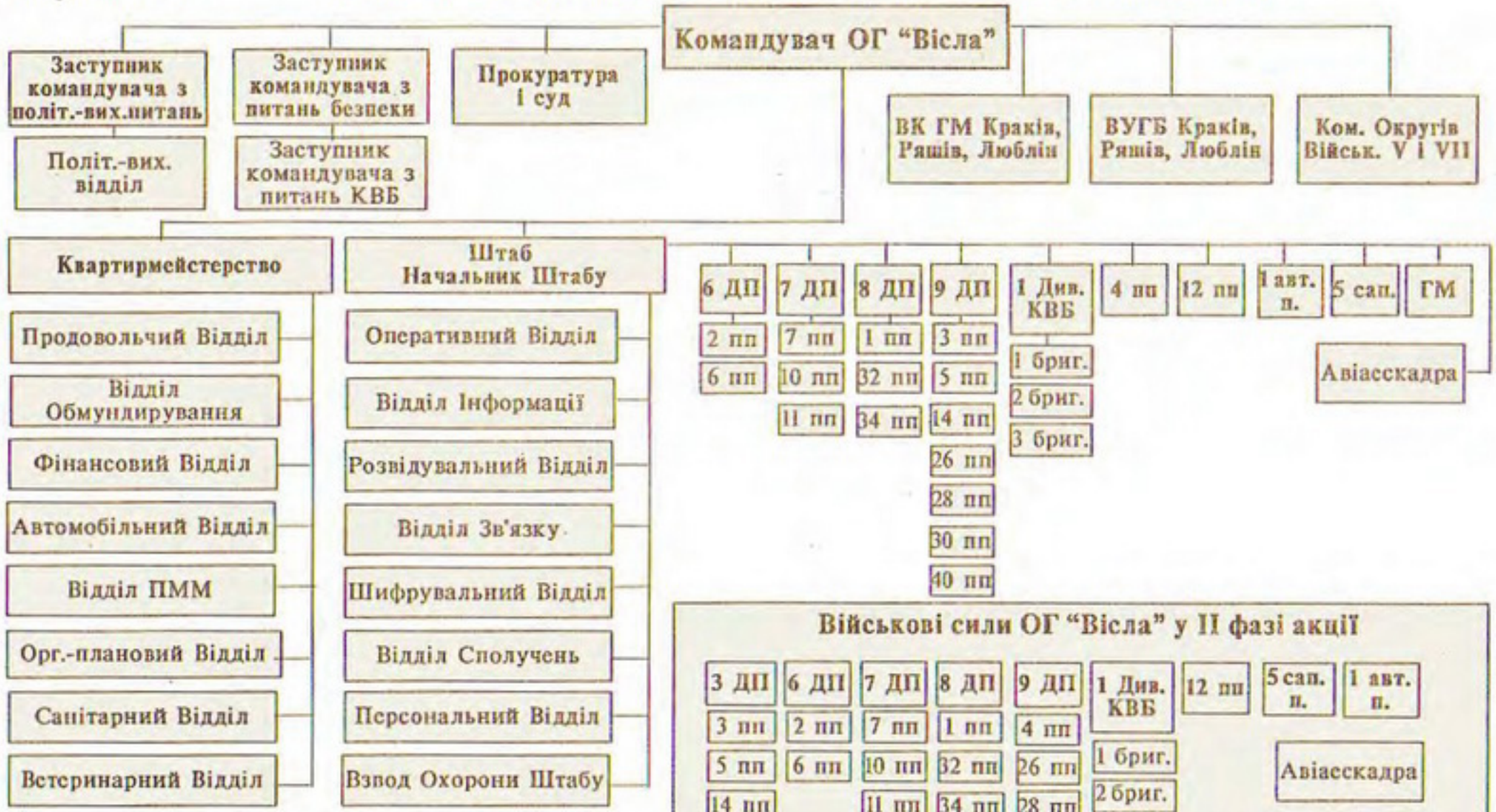

Джерело: *ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 511, а. 10-12, Пор. Szcześniak A. B., Szota W. Z. Op. cit., s. 547.*

Військові сили ОГ "Вісла" у II фазі акції

3 ДП	6 ДП	7 ДП	8 ДП	9 ДП	1 Див. КВБ	12 пп	5 сап. п.	1 авт. п.
3 пп	2 пп	7 пп	1 пп	4 пп	1 бриг.		Авіаскадра	
5 пп	6 пп	10 пп	32 пп	26 пп	2 бриг.			
14 пп		11 пп	34 пп	28 пп	3 бриг.			
			36 пп	30 пп				

Джерело: *ЦВА, Генеральний Штаб ВП, IV. 111, т. 512, а. 84-87, 200-205.*

Додаток № 12

Організаційна структура УПА

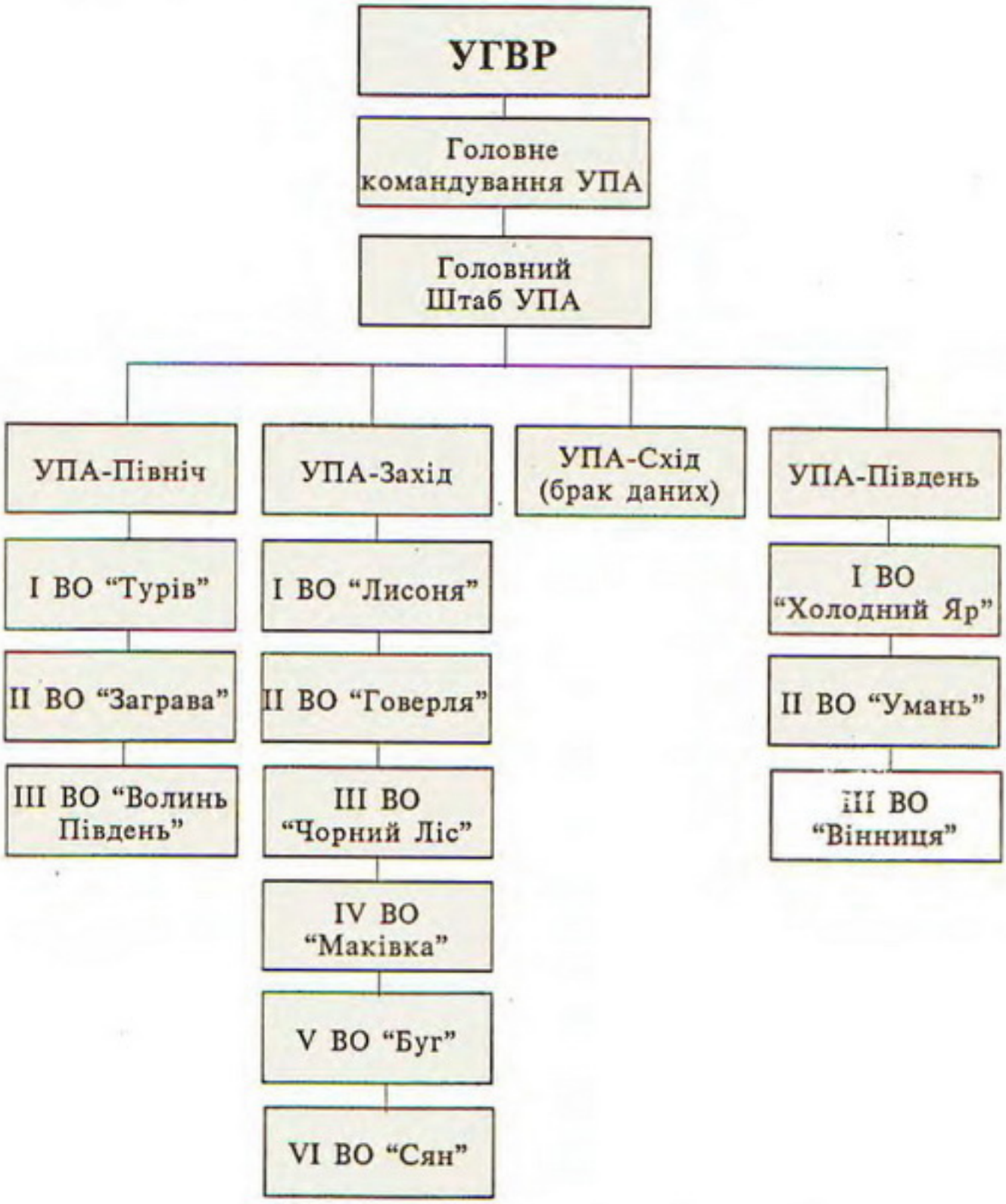

Джерело: *Мірчук Петро. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. Мюнхен, 1953. С. 194-211.*

Примітка: *ВО – військовий округ*

Додаток № 13

Організаційна структура УПА у Польщі — 1947 р.

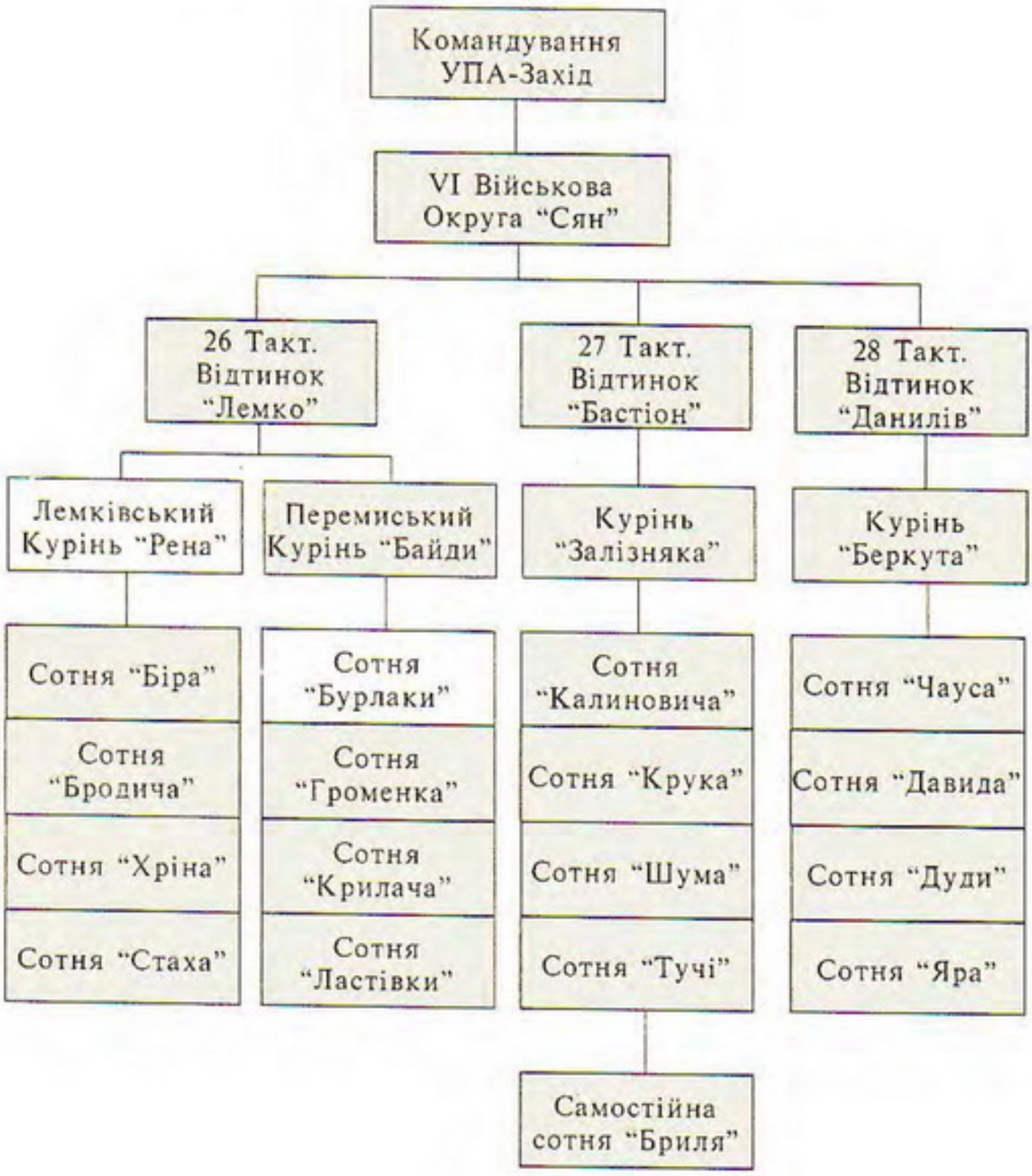

Джерело: *ДА ст. м. Варшави, Сер. 450/50, том I, а. 27-31. Пор. Szcześniak A. B., Szota W. Z. Droga do nikąd. Warszawa, 1973. S. 515.*

Додаток № 14

Організаційна структура ОУН у Польщі — 1947 р.

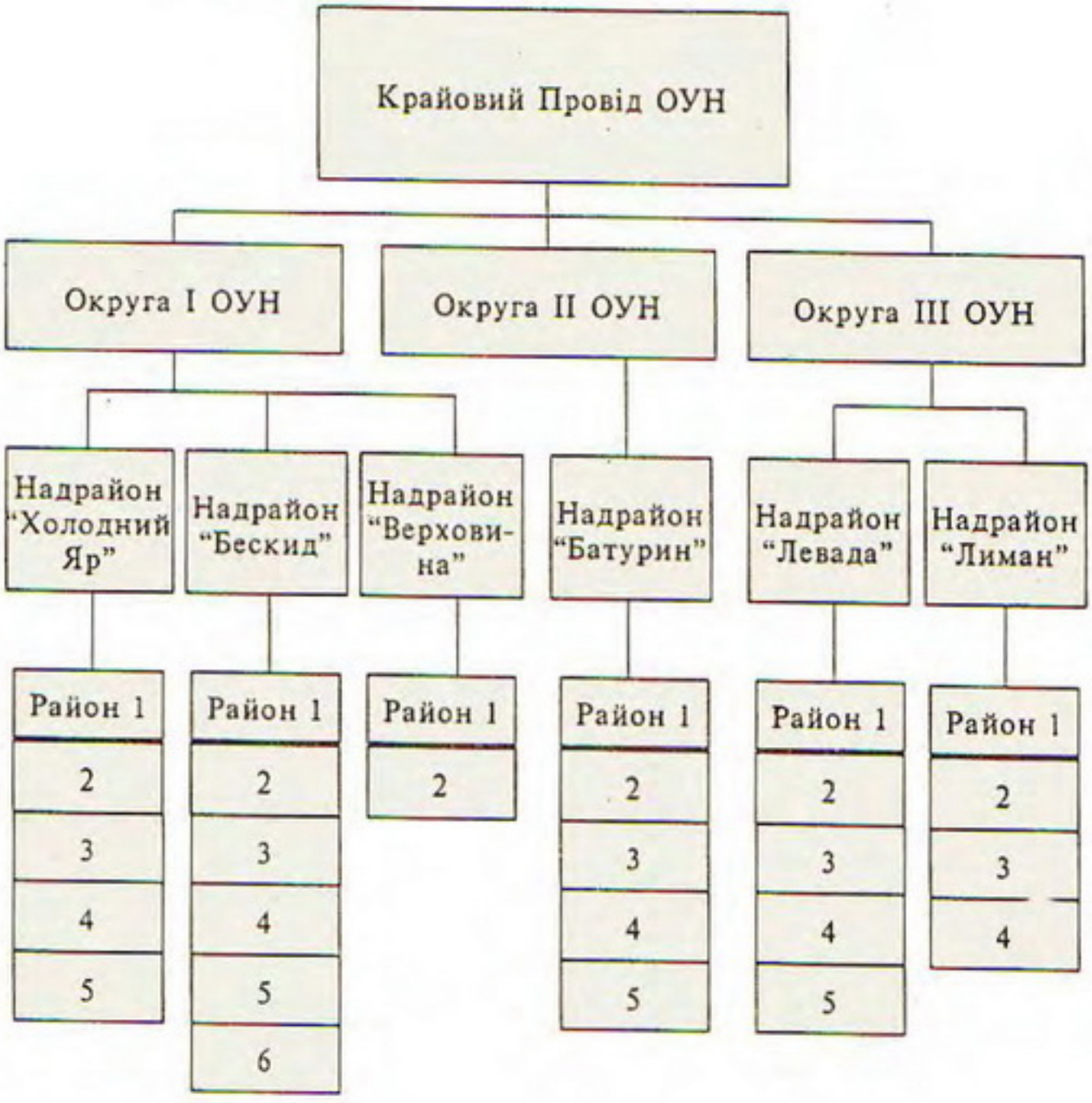

Джерело: ДА ст. м. Варшави, Сер. 450/50, том, I, а. 27-31. Пор. Szcześniak A. B., Szota W. Z. Droga do nikąd. Warszawa, 1973. S. 515.

Додаток № 15

Українці, засуджені на смертну кару в 1947 р.

Засуджені судом у:	Місяць												Разом
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
ВСР Люблін	2	–	–	–	–	2	–	13	2	5	–	–	24
ВСР Люблін на виїздній сесії в:													
Грубешів	–	–	–	–	–	–	–	7	8	–	–	–	15
Томашів Люб.	–	–	–	–	–	–	–	3	11	4	–	–	18
Замостя	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	1
ВСР Ряшів	2	2	3	2	4	1	4	–	6	2	18	2	46
ВСР Ряшів на виїздній сесії в:													
Перемишль	–	–	–	19	4	3	–	–	–	–	1	–	27
Сянік	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	2
ВСОГ "В"	–	–	–	–	19	51	40	26	37	–	–	–	173
ВСР Краків	–	–	1	–	–	15	14	24	4	5	–	–	63
ВСР Ольштин	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	1
ВСР Щецін	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	–	1
ВСР Варшава	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	1
Разом	4	2	4	25	26	73	59	73	68	16	19	2	372

Джерело: *Український Архів, Картотека прізвищ українців, засуджених на смертну кару, страчених і померлих у в'язницях Польщі в 1944-1956 рр.*

Додаток № 16

Українці, засуджені на смертну кару в 1944-1956 рр.[1]

Засуджені судом у:	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1955	1956	Разом
Люблін	2	10	11	24	6	2	—	—	—	—	55
Холм	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	6
Грубешів	—	—	—	15	—	1	—	—	—	—	16
Томашів Люб.	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	18
Замостя	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2
Ряшів	—	21	18	200	41	14	—	1	—	1	296
Перемишль	—	21	5	27	6	—	—	—	—	—	59
Сянік	—	1	3	21	—	—	—	—	—	—	25
Краків	—	—	—	63	1					—	64
Ольштин	—	—	—	1	11	—	—	—	—	—	12
Варшава	—	—	—	1	9	2	2	—	3	—	17
Щецін	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	3
Разом	2	58	39	372	75	20	2	1	3	1	573

Джерело: *Український Архів, Картотека прізвищ українців, засуджених на смертну кару, страчених і померлих у в'язницях Польщі в 1944-1956 рр.*

[1] З 58 засуджених на смертну кару в 1945 р. — страчено 53, в 1946 р. — страчено 38. До квітня 1947 р., тобто до початку акції "Вісла", засуджено на смертну кару 31 українця, помилувано 5. Всього в 1947 р. засуджено на смертну кару 372 особи, в тому 173 Військовим Судом ОГ "Вісла". Помилування застосували до 31 засудженого.

У 1948 р. до смерті засуджено 75 українців. Це передусім колективні процеси в Перемишлі й Ряшеві 112 вояк УПА, полонених влітку 1947 р. на терені Чехословаччини, під час переходу до американської зони окупації Німеччини, і депортованих 22 травня 1948 р. до Польщі. У Варшаві процес 21 вояків сотень "Хріна" і "Стаха", звинувачених в участі в засідці на ген. Сверчевського (9 смертних вироків), а в Ольштині 11 смертних вироків членам цивільної мережі ОУН і розбитих відділів УПА з Томашівського й Грубешівського пов., які зуміли дістатися до Ольштинського в-ва.

Список вояків УПА, страчених у 1944-1956 рр., закінчують: Командувач УПА "Закерзонського Краю" полк. Мирослав Онишкевич "Орест", засуджений на смертну кару 3 червня і страчений 6 липня 1950 р. та начальник Служби Безпеки "Закерзонського Краю" Петро Федорів "Дальнич", засуджений 20 січня і страчений 11 квітня 1950 р.

Останній голосний процес за приналежність до УПА, закінчений смертним вироком, відбувся 8 березня 1961 р. в Перемишлі проти командувача 27 Тактичного Відтинка УПА "Бастіон" Івана Шпонтака "Залізняка" (див. док. 57, прим. 2).

Додаток № 17

Українці, засуджені на смертну кару Військовим Судом Оперативної Групи "Вісла" в період від 14 травня до 10 вересня 1947 р.

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Дмитришин Петро	14.V.47	22.V.47	"Липа"	с. "Хріна"
Герман Теодор	"	"	"Чорний"	с. "Громенка"
Музика Михайло	"	"	"Сміх"	с. "Громенка"
Дацько Михайло	15.V.47	"	—	СКВ
Головатий Семко	"	"	"Лісковий"	с. "Калиновича"
Боднар Михайло	16.V.47	"	—	СКВ
Марчак Іван	"	"	—	СКВ
Минько Розалія	"	"	"Малина"	СКВ
Васьків Йосип	"	"	"Орел"	с. "Біра"
Гирч Олександр	17.V.47	"	"Кучера"	с. "Стаха"
Кош Іван	"	"	—	с. "Стаха"
Лещавський Станіслав	"	"	"Крутий"	с. "Ворона"
Кілочко Дмитро	19.V.47	"	"Голуб"	с. "Ластівки"
Бобко Степан	"	"	"Ягода"	с. "Ластівки"
Савка Степан	"	"	"Джміль"	с. "Ластівки"
Космовський Іван	"	"	"Корінь"	с. "Ластівки"
Войцеховський Іван	"	"	—	СКВ
Соколик Михайло	"	"	—	СКВ
Любінський Йосип	20.V.47	"	"Гонт"	СКВ
Бошкович Мирон	3.VI.47	3.VI.47	"Бистрий"	с. "Крука"
Демкович Микола	"	"	—	СКВ
Ґбур Йосип	"	9.VI.47	—	СКВ
Демкович Михайло	"	3.VI.47	"Черемха"	СКВ
Дмитришин Павло	"	"	"Нечай"	СКВ
Іваницький Іван	"	"	"Крук"	с. "Громенка"
Нога Олександр	"	"	"Вишня"	СКВ
Шевчик Ярослав	"	"	"Береза"	с. "Бурлаки"
Баб'як Параскевія	4.VI.47	9.VI.47	"Оля"	СКВ

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Бамбурак Віктор	4.VI.47	4.VI.47	"Бас"	с. "Ластівки"
Гарасим Олександр	4.VI.47	4.VI.47	"Карпо"	СКВ
Харидчак Петро	6.VI.47	6.VI.47	"Шпак"	с. "Крилача"
Лешко Іван	"	"	"Богдан"	–
Налисник Степан	"	"	"Лис"	с. "Громенка"
Трухан Іван	"	"	–	с. "Крука"
Тиравський Михайло	"	"	–	СКВ
Врощак Андрій	"	"	"Лис"	СКВ
Вуйчик Теодор	"	"	–	СКВ
Вовк Йосип	7.VI.47	9.VI.47	"Горошок"	СКВ
Гавриляк Роман	9.VI.47	"	–	с. "Громенка"
Качмар Іван	"	"	"Береза"	с. "Яра"
Хованець Йосип	10.VI.47	10.VI.47	"Канарек"	с. "Бурлаки"
Кордиляк Михайло	"	"	"Гавриляк"	с. "Громенка"
Мелех Петро	"	"	"Шпак"	с. "Крука"
Пітух Йосип	"	"	"Квітка"	с. "Стаха"
Домарадз Михайло	11.VI.47	11.VI.47	"Панас"	с. "Біра"
Горак Галина	"	"	"Катя"	СКВ
Якубович Дмитро	"	"	"Зелений"	СКВ
Одинець Василь	"	"	"Оріх"	с. "Крука"
Боднар Степан	"	"	"Славко"	с. "Крука"
Лучко Микола	13.VI.47	13.VI.47	"Сук"	с. "Бродича"
Горечко Михайло	17.VI.47	24.VI.47	"Михайло"	СКВ
Ківер Дмитро	"	помил., 15 р.	"Чумак"	с. "Крука"
Ольха Василь	18.VI.47	24.VI.47	"Василь"	СКВ
Соляр Іван	"	"	"Стибій"	с. "Громенка"
Стадницький Володимир	"	15 років	"Лісовик"	СКВ
Гичко Василь	"	24.VI.47	"Оріх"	СКВ
Процак Михайло	18.VI.47	24.VI.47	"Голуб"	СКВ
Бак Михайло	20.VI.47	"	"Рибак"	СКВ
Томашевський Степан	"	"	"Рисіх"	СКВ

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Бурхала Микола	25.VI.47	1.VII.47	"Кривонос"	СКВ
Суп Владислав	"	1.VII.47	"Бистрий"	СКВ
Козьоринський Петро	25.VI.47	2.VII.47	"Лоза"	с. "Бурлаки"
Борсук Гнат	26.VI.47	1.VII.47	"Лис"	СКВ
Ковальчик Юліан	26.VI.47	2.VII.47	"Дружба"	с. "Крилача"
Рапач Михайло	"	2.VII.47	"Дубенко"	с. "Ластівки"
Оліярчик Володимир	"	"	"Тріска"	с. "Ластівки"
Гатала Йосип	"	"	"Калина"	СКВ
Цвік Іван	"	помил., 10 р.	"Квітка"	СКВ
Дзівик Владислав	27.VI.47	2.VII.47	"Дзьобенко"	с. Громенка
Сич Михайло	"	"	"Сірко"	с."Калиновича"
Ядчишин Ярослав	28.VI.47	8.VII.47	"Шрам"	с. "Крилача"
Добош Гриць	2.VII.47	"	"Лоза"	с. "Крилача"
Лишик Ілько	"	"	"Завзятий"	с. "Крилача"
Каламай Микола	"	"	"Громовий"	СКВ
Трефенко Степан	"	24.VII.47	"Рак"	с. "Крилача"
Гук Василь	3.VII.47	8.VII.47	"Гард"	с. "Шума"
Красник Григорій	"	"	"Дубовий"	с. "Шума"
Івахів Володимир	4. VII.47	"	"Ворона"	с. "Чауса"
Кітор Василь	"	"	"Старий"	СКВ
Левицький Михайло	"	"	"Веселий"	с. "Ластівки"
Петрицький Микола	"	"	"Ясен"	с. "Ластівки"
Пістун Володимир	"	"	–	СКВ
Гуменний Степан	8.VII.47	15.VII.47	"Кома"	СКВ
Лисик Михайло	"	"	"Сосновий"	с. "Яра"
Васелина Михайло	8.VII.47	15.VII.47	"Чумак"	СКВ
Кібала Степан	9.VII.47	"	"Прут"	с. "Громенка"
Смичинський Ярослав	"	"	"Книш"	с. "Громенка"
Бурда Владислав	"	"	"Гудзик"	с. "Громенка"
Туцький Любомир	"	помил., 15 р.	"Тарас"	с. "Громенка"

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Кубрак Володимир	9.VII.47	15.VII.47	"Грушка"	с. "Громенка"
Козак Дмитро	"	"	"Луг"	с. "Тучі"
Стех Микола	"	довічне	"Чорний"	с. "Тучі"
Диякон Микола	11.VII.47	24.VII.47	"Бойдур"	с. "Бурлаки"
Гамуляк Іван	"	"	"Журавель"	с. "Бурлаки"
Гордій Степан	"	довічне	"Меч"	с. "Тучі"
Онишко Степан	"	24.VII.47	"Груша"	с. "Тучі"
Каламай Микола	"	довічне	"Моряк"	с. "Тучі"
Нивинський Михайло	12.VII.47	24.VII.47	"Когут"	с. "Громенка"
Полівка Василь	"	24.VII.47	"Касьян"	с. "Орленка"
Бурницький Станіслав	15.VII.47	24.VII.47	"Рів"	с. "Бурлаки"
Радош Михайло	"	29.VII.47	"Острий"	с. "Ластівки"
Свєнти Петро	"	24.VII.47	"Мороз"	с. "Ластівки"
Леськів Григорій	16.VII.47	24.VII.47	"Морозенко"	с. "Шума"
Стасік Степан	"	15 років	"Шумовий"	с. "Біса"
Мінда Михайло	"	24.VII.47	"Мак"	с. "Крилача"
Дмитрів Станіслав	17.VII.47	24.VII.47	"Дорош"	с. "Чауса"
Жолондек Володимир	"	24.VII.47	"Борис"	с. "Чауса"
Пельчарський Іван	25.VII.47	10 років	"Нив"	с. "Громенка"
Бучковський Павло	"	29.VII.47	"Бак"	с. "Громенка"
Сурівка Мирон	"	12 років	"Сливка"	с. "Громенка"
Глишик Степан	"	10 років	"Могила"	с. "Громенка"
Госечко Іван	"	15 років	"Вільха"	с. "Громенка"
Мніх Микола	"	29.VII.47	"Курило"	с. "Громенка"
Солтис Павло	"	"	"Чумак"	с. "Шума"
Купецький Панько	25.VII.47	"	"Олень"	с. "Шума"
Басалік Ярослав	25.VII.47	"	"Соловей"	с. "Шума"
Чорнописький Іван	29.VII.47	26.VIII.47	"Вівчур"	с. "Бурлаки"
Цвян Михайло	"	"	"Франк"	с. "Крилача"
Козак Степан	"	"	"Левко"	с. "Бурлаки"
Даровський Степан	"	15 років	"Чижик"	с. "Бурлаки"

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Мороз Михайло	29.VII.47	15 років	"Сорока"	с. "Бурлаки"
Цельняк Михайло	7.VIII.47	14.X.47	"Олег"	с. "Громенка"
Влашинович Микола	"	"	"Довбуш"	с. "Крука"
Герак Марія	8.VIII.47	помил., 15 р.	"Марійка"	УЧХ
Попеловський Павло	11.VIII.47	26.VIII.47	"Іскра"	с. "Бриля"
Равський Іван	"	"	"Ротмир"	с."Калиновича"
Салік Василь	"	"	"Савур"	с."Калиновича"
Тхір Йосип	"	10.IX.47	"Аркас"	БСБ
Василик Микола	"	"	"Шпаченко"	с. "Громенка"
Коцаба Андрій	"	10 років	"Прут"	с. "Громенка"
Ясенко Лев	12.VIII.47	26.VIII.47	"Шум"	с. "Яра"
Сосновський Володимир	"	"	"Граб"	с. "Громенка"
Сид Василь	"	брак інформ.	"Сук"	с. "Тучі"
Вахняк Олександр	"	26.VIII.47	"Лісовик"	с. "Бурлаки"
Сикала Іван	13.VIII.47	10.IX.47	"Орлик"	СКВ
Войтович Микола	"	26.VIII.47	"Білий"	СКВ
Кордупель Петро	14.VIII.47	помил., 15 р.	"Луговий"	с. "Тучі"
Макушка Іван	"	26.VIII.47	"Мачуга"	с. "Тучі"
Возниця Павло	"	10.IX.47	"Максим"	с. "Біра"
Роман Йосип	19.VIII.47	26.VIII.47	"Чупур"	с. "Крилача"
Ксьондзик Іван	20.VIII.47	11.IX.47	"Чорноморець"	СКВ
Мазур Григорій	25.VIII.47	"	"Дзвін"	с. "Бриля"
Муц Йосип	26.VIII.47	"	"Смерека"	СКВ
Онишкевич Йосип	"	довічне	"Мартиняк"	СКВ
Тхір Михайло	"	1.X.47	"Скала"	с. "Стаха"
Солтис Андрій	"	12 років	"Свист"	СКВ
Зеленка Павло	"	10.IX.47	"Сирий"	с. "Яра"
Швед Іван	28.VIII.47	15.IX.47	"Довгий"	СКВ

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Куземчак Микола	29.VIII.47	15.IX.47	"Сірко"	с. "Хріна"
Біль Роман	3.IX.47	11.IX.47	"Бідота"	с. "Тучі"
Млодовець Григорій	3.IX.47	17.X.47	"Кіс"	с. "Шума"
Климко Іван	"	помил., 15 р.	"Сагайдачний" "Сабойда"	с. "Яра" с. "Шума"
Охрим Йосип	"	1.X.47	"Білий" "Соловей"	с. "Чауса" с. "Дуди"
Савка Іван	4.IX.47	помил., довічне	"Ялиця" "Сікора"	с. "Ластівки" с. "Бурлаки"
Кулик Іван	"	11.IX.47	"Грім"	с. "Ластівки"
Стефанюк Іван	"	брак інформ.	"Меч"	СКВ
Жолинський Михайло	"	11.IX.47	"Богдан"	с. "Шума"
Банах Василь	5.IX.47	15.IX.47	"Береза"	Провід р-ну III, надр. "Лиман"
Гриців Михайло	"	"	"Щиголь"	БСБ
Гнатейко Володимир	"	"	"Зорян"	с. "Шума"
Кухар Степан	"	11.IX.47	"Арсен"	с. "Громенка"
Курасевич Михайло	"	1.X.47	"Чорноморець"	с. "Громенка"
Москаль Михайло	"	11.IX.47	"Дунай"	с. "Хріна"
Глубіш Андрій	6.IX.47	15.IX.47	"Бусько"	с. "Шума"
Дудич Іван	8.IX.47	1.X.47	"Гусак"	с. "Громенка"
Кравецький Василь	"	помил., 15 р.	"Соловей"	с. "Громенка"
Пудлик Андрій	"	15.IX.47	"Бистрий"	с. "Громенка"
Тхорик Петро	"	"	"Врубель"	с. "Біра"
Бойко Михайло	9.IX.47	1.X.47	"Комар"	БСБ
Черніґа Францішек	"	"	"Лев"	с. "Громенка"
Добрянський Антін	"	"	"Канарок"	с. "Стаха"
Ґадовський Василь	"	"	"33/1 б"	Видавництво "Перемога"

Прізвище, ім'я	Дата		Псевдонім	Організаційна приналежність
	винесення вироку	виконання вироку		
Іванисік Богдан	9.IX.47	1.X.47	"Богдан"	с. "Хріна"
Полівка Михайло	"	15.IX.47	"Голуб"	БСБ
Рудавський Андрій	"	"	"Їж"	с. "Громенка"
Барник Іван	10.IX.47	1.X.47	"Човен"	СКВ
Бревка Василь	"	14.IX.47	"Кавка"	с. "Громенка"
Кормош Микола	10.IX.47	1.X.47	"Блиск"	с. "Громенка"
Курило Максим	"	14.IX.47	"Крутій"	с. "Шума"
Муц Іван	"	1.X.47	"Кривонос"	СКВ
Омелян Володимир	"	"	"Олень"	с. "Шума"
Сірчинський Дмитро	10.IX.47	"	"Савич"	с. "Шума"
Бумбар Іван	"	"	"Граб"	с. "Калиновича"
Кулешко Павло	"	"	"Діброва"	с. "Шума"
Усьневич Ілько	"	"	"Явір"	с. "Шума"
Зінько Микола	"	довічне	"Пізній"	с."Калиновича"
Сьома Іван	"	1.X.47	"Сливка"	с. "Шума"
Васій Михайло	"	"	"Малий"	СКВ

Скорочення: с. – сотня; СКВ – Самооборонний Кущовий Відділ; УЧХ – Український Червоний Хрест; БСБ – Боївка Служби Безпеки;

Джерело: *опрацьовано на підставі документів Військового Суду Оперативної Групи "Вісла". Див. ЦВА, ВСОГ "В", 3253/3/54.*

ІЛЮСТРАЦІЇ

Фото 1. Ген.-майор Стефан Моссор, ком. ОГ "Вісла"

Фото 2. Полк. Миколай Хілінський, нач. штабу ОГ "Вісла"

Фото 3. Полк. Болеслав Сідзінський, заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-виховних питань

Фото 4. Полк. Олександр Євченко, нач. Розвід. Відділу ОГ "Вісла"

Фото 5. Полк. Францішек Лейтль, квартирмейстер ОГ "Вісла"

Фото 6. Полк. Остап Стеца, нач. Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП

Фото 7. Ген.-лейт. Миколай Венцковський, ком. Краківського округу

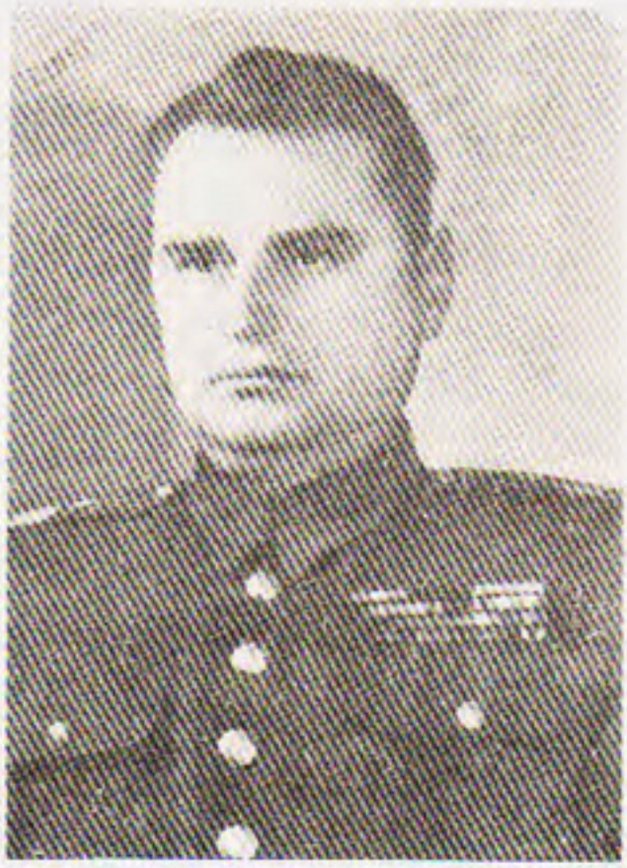

Фото 8. Ген.-лейт. Мечислав Меленас, ком. 3 ДП

Фото 9. Полк. Віктор Сеніцький, ком. 6 ДП

Фото 10. Полк. Ян Кобилянський, ком. 7 ДП

Фото 11. Полк. Зигмунт Бобровський, ком. 7 ДП

Фото 5. Полк. Францішек Лейтль, квартирмейстер ОГ "Вісла"

Фото 13. Підполк. Ян Герхард, ком. 34 пп

Фото 14. Полк. Мар'ян Малиновський, суддя Військового Суду ОГ "Вісла"

Фото 15. Пор. Людвік Кєлтика, суддя Військового Суду ОГ "Вісла"

Фото 16. К-н Ян Праусе, військовий прокурор ОГ "Вісла"

Фото 17. Ярослав Старух ("Стяг"), крайовий провідник ОУН "Закерзонського Краю"

Фото 18. Полк. Мирослав Онишкевич ("Орест"), ком. VI Військової Округи УПА "Сян"

Фото 19. Петро Федорів ("Дальнич"), нач. Служби Безпеки "Закерзонського Краю"

Фото 20. М-р Василь Мартин Мізерний ("Рен"), ком. 26 Тактичного Відтинка УПА "Лемко"

Фото 21. М-р Іван Шпонтак ("Залізняк"), ком. 27 Тактичного Відтинка УПА

Фото 22. М-р Петро Миколенко ("Байда"), ком. перемиського куреня УПА

Фото 23. Пор. Стефан Стебельський ("Хрін"), ком. сотні

Фото 24. Ст. серж. Григорій Янковський ("Ластівка"), ком. сотні

Фото 25. Пор. Михайло Дуда ("Громенко"), ком. сотні

Фото 26. Підпор. Григорій Левко ("Крук"), ком. сотні

Фото 27. Підпор. Іван Шиманський ("Шум"), ком. сотні

Фото 28. Підпор. Григорій Мазур ("Калинович"), ком. сотні

Фото 29. Підпор. Ярослав Коньолек ("Крилач"), ком. сотні

Фото 30. Підпор. Володимир Шигельський ("Бурлака"), ком. сотні

Wojskowa Prokuratura
Rejonowa
w Krakowie.

dnia 17. 1948.

ZAŚWIADCZENIE Nr.

Zaświadcza się, że Ob. Szuk
Hayl l. Gregorza
urodz. 12 III 1898 w Hierbin
został w dniu dzisiejszym zwolniony z aresztu, z dyspozycji Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Krakowie. — Wymieniony(a) udaje się do miejsca swego stałego zamieszkania.

m. p.

Фото 31. Посвідчення Районної Військової Прокуратури в Кракові, яке видавалося в'язням, звільненим з концтабору в Явожні

MINISTER OBRONY NARODOWEJ

Nr .....

Warszawa, dnia 25 kwietnia 1947 r.

WOJSKO POLSKIE
Naczelne Dowództwo
Sztab Generalny Wojska Polskiego
Nr 330/K
24 IV 1947 r.

P E Ł N O M O C N I C T W O

Na podstawie uchwały Prezydium Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 1947 roku - mianuję generała brygady Stefana M O S S O R A Pełnomocnikiem Rządu na okres akcji likwidacyjnej dowództwa nad UPA oraz akcji przesiedleńczej ludności ukraińskiej.

Zakres Pełnomocnictwa określa Uchwała Prezydium Rady Ministrów.

MINISTER
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

Wpisać do akt
[illegible]
23/IV 47

Фото 32. Позноваження, видане ген.-майором С. Моссору на здійснення акції "Вісла"

WOJEWODA RZESZOWSKI
L. SPP. III/7/9/47.

DO OBYWATELI WOJ. RZESZOWSKIEGO!

W ostatnich tygodniach Rząd Rzeczypospolitej przedsięwziął odpowiednie kroki, celem uwolnienia miejscowej ludności z pod terroru band faszystowskich U. P. A. W związku z tym Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR) rozpoczął przesiedlanie pozostałej na tym terenie ludności ukraińskiej, która stanowiła naturalną pomoc dla banderowców.

Akcja ta wykorzystana została przez nieodpowiedzialne elementy, wrogie Państwu i Demokracji, dla wywołania niepokoju wśród społeczeństwa i dezorganizacji życia spokojnej ludności. Elementy te rozpowszechniają nieprawdziwe wiadomości o zupełnym wysiedleniu całej ludności z terenów objętych akcją.

Bezpodstawność rozsiewanych plotek i cel polityczny wrogów Państwa Polskiego jest jasny: wywołanie zamieszania w życiu gospodarczym i utrudnianie odbudowy zniszczonego kraju.

Plotki te muszą się spotkać ze zdecydowaną odprawą ze strony trzeźwo myślącego społeczeństwa. Spokojna ludność miejscowa musi zrozumieć, że w interesie Państwa Polskiego leży jak najrychlejsze zapewnienie na tych terenach spokojnych warunków życia i pracy.

Nikt z ludności polskiej tych powiatów nie będzie przesiedlony.

Wzywam wszystkich obywateli, w ich własnym interesie, do zdecydowanego przeciwstawienia się rozpowszechnianym plotkom, zachowania zupełnego spokoju i pozostania przy swoich warsztatach pracy oraz dalszego prowadzenia wiosennych prac na roli.

Szerzycieli zamętu, rozsiewających kłamliwe i fałszywe wiadomości, należy oddawać w ręce Władz Bezpieczeństwa.

p. o. WOJEWODA:
(—) JAN MIREK

Rzeszów, dnia 12 maja 1947 r.

Фото 33. Відозва ряшівського в-ди до польського населення у зв'язку з акцією "Вісла"

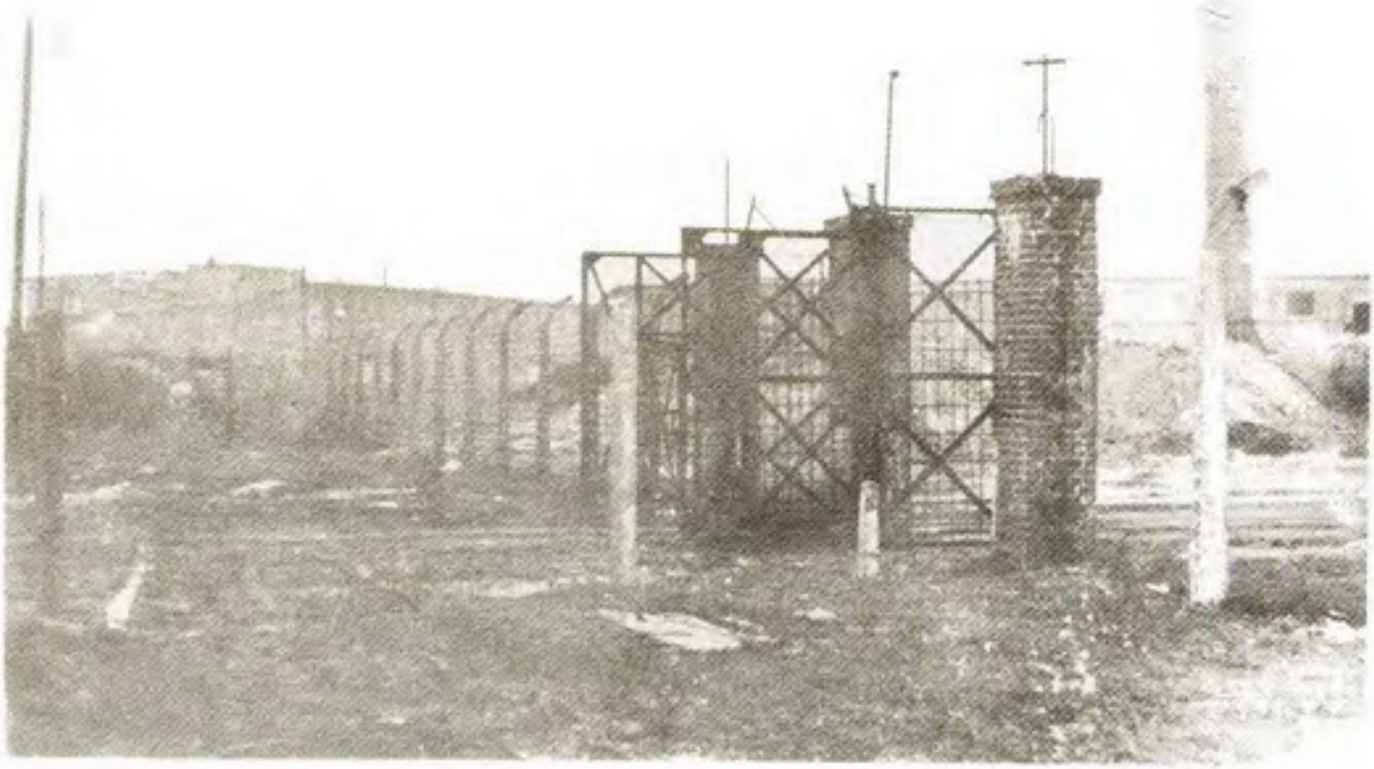

Фото 34. Головна брама концентраційного табору в Явожні. 1959 р.

Фото 35. Фрагмент муру навколо концтабору в Явожні. 1959 р.

Фото 36. Табірний барак у Явожні. 1959 р.

Джерело: Фото 1-16, 26, 32, 33 — ЦВА у Рембертові; фото 21, 23-25, 27-28, 31 — Український Архів; фото 34-36 — Архів Головної Комісії з Вивчення Злочинів проти Польського Народу; фото 17-20, 22, 29-30 — "Літопис УПА", т. 13-16.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1. 1947 р., січня 27, Ряшів — З плану дій № 001 Оперативного Відділу Штабу 9 ДП від 1 до 14 лютого 1947 р. 41
2. 1947 р., січня 28, [Варшава]. — Звіт інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Ф. Столінського керівникові Відділу Ф. Мазуру з виборчої акції у Ряшівському воєводстві 43
3. 1947 р., січня 31, Ряшів — Наказ командира 9 ДП полк. І. Величка у справі проведення обліку українського населення 45
4. 1947 р., січня 31, Ряшів. — З ситуаційного донесення Ряшівського Відділення Військ Охорони Прикордоння № 8. Інформація про знищення шпиталю УПА 46
5. 1947 р., лютого 10, Сянік. — Рапорт командира 8 ДП полк. Яна Бєлецького міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському у справі перенесення частин, що входять до складу дивізії, з теренів Бещад до сталих гарнізонів біля Лодзі . . 48
6. 1947 р., лютого 14, Новий Тарг. — Лист новотарзького повітового старости Л.Леї Суспільно-Політичному Відділові Воєводського Управління у Кракові в справі виселення лемків 54
7. 1947 р., лютого 20, Краків. — Лист командувача Краківського округу генерал-майора М. Вєнцковського до міністра національної оборони Польщі маршала М. Жимерського у зв'язку з рапортом командира 8 ДП 56
8. 1947 р., лютого 20, Варшава. — Зі звіту заступника начальника Генерального Штабу генерал-майора С. Моссора з інспекції Воєводських Комітетів Безпеки в Катовіцах, Кракові й Любліні голові Державної Комісії Безпеки, міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському. Пропозиція виселення українців . 57
9. 1947 р., лютого 21, Ряшів. — Зі звіту Розвідувального Відділу Штабу 9 ДП за період від 11 до 20 лютого 1947 р. Характеристика діяльності підпілля 59
10. 1947 р., лютого 25, Ряшів. — З рапорту № 20 засідання Воєводського Комітету Безпеки в Ряшеві Державній Комісії Безпеки. Пропозиція виселення українців 60
11. 1947 р., березня 6, Краків. — З ситуаційного звіту Командування Краківського Округу Державній Комісії Безпеки за лютий 1947 р. Пропозиція виселення лемків з Новосанчівського повіту 61
12. 1947 р., березня 11, Варшава. — Телефонограма Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП Командуванню Люблінського Округу у зв'язку з проханним відновити переселення українців з Польщі до УРСР 62
13. 1947 р., березня 11, Люблін. — Телефонограма начальника Штабу Командування Люблінського Округу полк. Н.Кундеревича начальникові Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП генерал-майорові О. Стеці у зв'язку зі спробою відновити переселення українців з Польщі до УРСР 63

14. 1947 р., березня 12, Варшава. — Депеша посла СРСР у Польщі В. Лебедєва заступникові голови Ради Міністрів УРСР В. Старченкові у справі усталення терміну підписання кінцевого протоколу договору від 9 вересня 1944 р. 64

15. 1947 р., березня 27, Варшава. — Протокол № 19 засідання Державної Комісії Безпеки 64

16. 1947 р., березня 27, Варшава. — З характеристики стану безпеки країни в період від 1 до 25 березня 1947 р., опрацьованої Оперативним Відділом III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП. Пропозиція виселення українців 67

17. 1947 р., березня 28, [Сянік]. — Телефонограма Командування Краківського Округу начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчицові про смерть віце-міністра національної оборони генерал-полковника К. Свєрчевського 68

18. 1947 р., березня 28, Варшава. — Радіоповідомлення Міністерства Національної Оборони про смерть генерал-полковника К. Свєрчевського 70

19. 1947 р., березня 29, Варшава. — З протоколу № 3 засідання Політбюро Центрального Комітету Польської Робітничої Партії 71

20. 1947 р., березня 29, Варшава. — Коментар Польського Радіо, переданий у зв'язку з перевезенням до Варшави останків генерал-полковника К. Свєрчевського 72

21. 1947 р., березня 29, Варшава. — "На службі Речі Посполитої" - коментар "Жиця Варшави" у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Свєрчевського 74

22. 1947 р., березня 30, Ряшів. — Рапорт № 22 з засідання Воєводського Комітету в Ряшеві Державній Комісії Безпеки 75

23. 1947 р., березня 30, Ряшів. — Пропозиції Штабу 9 ДП щодо щодо удосконалення боротьби з підпіллям на терені Ряшівського воєводства 79

24. 1947 р., березня 31, Варшава. — "Куля українського фашиста". Коментар "Дзєнніка Людового" у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Свєрчевського. 80

25. 1947 р., квітень, Люблін. — Зі звіту ВК ПРП в Любліні для ЦК ПРП за період від 10 березня до 10 квітня 1947 р. Вимога виселити українців. 81

26. 1947 р., квітня 1, Варшава. — Ухвала Ради Міністрів РП про вшанування пам'яті генерал-полковника К. Свєрчевського 82

27. 1947 р., квітня 2, Варшава. — З протоколу № 4 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 83

28. 1947 р., квітня 2, Варшава. — Наказ міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського й міністра громадської безпеки генерал-майора С. Радкевича про здійснення військової операції проти УПА у зв'язку зі смертю генерал-полковника К. Свєрчевського 83

29. 1947 р., квітня 8, Варшава. — Інформативна нотатка начальника II Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бургіна віцеміністрові полк. Р. Ромковському 85

30. 1947 р., квітня 10, Варшава. — Інформативна нотатка начальника II Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бургіна віцеміністрові Р. Ромковському 85

31. 1947 р., квітня 11, Варшава. — З протоколу № 5 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 86

32. 1947 р., квітня 11, Варшава. — Рапорт III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В.Корчицу про результати боротьби проти УПА на терені Ліського й Сяніцького повітів 87

33. 1947 р., квітня 11, Варшава. — Рапорт начальника Оперативного Відділку III (Оперативного) Відділу Генерального Штабу ВП підполковника Коссовського начальникові Генерального Штабу ВП генерал-полковникові В. Корчицу про обставини смерті генерал-полковника К. Сверчевського 90

34. 1947 р., квітня 12, Варшава. — Протокол № 20 засідання Державної Комісії Безпеки 93

35. 1947 р., квітня 12, Перемишль. — З бойового донесення № 00102 Штабу 9 ДП Командуванню Краківського Округу. Інформація про знищення шпиталю УПА в районі села Аксманичі 93

36. 1947 р., квітня 12, Люблін. — Зі звіту командувача Люблінського Округу генерал-лейтенанта Б. Зарако-Зараковського Генеральному Штабові ВП за березень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у Люблінському воєводстві 95

37. 1947 р., квітня 14, Варшава. — Директиви для властей загальної адміністрації, військових, оселенчих і Державного Репатріаційного Управління у зв'язку з планованим виселенням українського населення 96

38. 1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М. Жимерського до міністра національної оборони ЧСР генерала армії Л. Свободи у зв'язку з акцією "Вісла" 98

39. 1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М.Жимерського міністрові національної оборони СРСР генералові армії Н. Булганіну у зв'язку з акцією "Вісла" 99

40. 1947 р., квітня 16, Варшава. — З протоколу № 6 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 99

41. 1947 р., квітня 16, Варшава. — Протокол № 21 засідання Державної Комісії Безпеки 100

42. 1947 р., квітня 16, Варшава. — Проект організації спеціальної акції "Схід" 102

43. 1947 р., квітня 16, Варшава. — Донесення начальника IV Відділу Генерального Штабу ВП полк. М. Терлецького заступникові начальника Генерального Штабу ВП генерал-майорові С. Моссору з ін-

формацією щодо передбачуваного Міністерством Громадської Адміністрації розміщення виселеного українського населення . . . 107

44. 1947 р., квітня 17, Варшава. — Розпорядження Державної Комісії Безпеки для Оперативної Групи "Вісла" 108

45. 1947 р., квітня 17, Варшава. — Обіжник віце-міністра громадської адміністрації В. Вольського повітовим старостам Краківського, Люблінського й Ряшівського воєводств про призначення Ю. Беднаржа уповноваженим МГА з питань переселення українського населення 113

46. 1947 р., квітня 17, Варшава. — Наказ начальника Генерального Штабу ВП генерал-полковника В. Корчица і начальника Головного Політично-Виховного Управління ВП генерал-майора Я. Зажицького командувачам військових округів і дивізій та їх заступникам з політико-виховних питань у зв'язку з акцією "Вісла" 114

47. 1947 р., квітня 17, Варшава. — Розпорядження начальника Головного Політично-Виховного Управління ВП генерал-майора Я. Зажицького заступникам командувачів військових округів з політико-виховних питань у зв'язку з акцією "Вісла" 117

48. 1947 р., квітня 17, Прага. — Нота Посольства РП у Чехословаччині Міністерству Закордонних Справ ЧСР у зв'язку з акцією "Вісла" . 118

49. 1947 р., квітня 17, Сянік. — Звіт слідчої комісії у справі обставин смерті генерал-полковника К. Сверчевського 118

50. 1947 р., квітня 18, Варшава. — Організаційний наказ Міністерства Національної Оборони для Оперативної Групи "Вісла". Ч.І 128

51. 1947 р., квітень, Варшава. — Організаційний наказ Міністрства Національної Оборони для Оперативної Групи "Вісла". Ч.ІІ 130

52. 1947 р., квітня 18, [не пізніше 18], Варшава. — План виселення українського населення, опрацьований Міністерством Повернених Земель 134

53. 1947 р., квітня 18, Лодзь. — Інструкція Центрального Правління Державного Репатріаційного Управління у справі акції "Вісла" . . 139

54. 1947 р., квітня 18, Москва. — Нота посла РП в СРСР М. Нашковського заст. міністра закордонних справ СРСР А. Вишинському в справі акції "Вісла" 142

55. 1947 р., квітня 18, Прага. — Відповідь Міністерства Закордонних Справ ЧСР на ноту Посольства РП в Чехословаччині у справі акції "Вісла" 143

56. 1947 р., квітня 18, Варшава. — Інформаційна нотатка начальника ІІ Відділу Міністерства Громадської Безпеки полк. Ю. Бурґіна для віце-міністра полк. Р. Ромковського 143

57. 1947 р., квітня 20, Сянік. — План дій Оперативної Групи "Вісла" . . 144

58. 1947 р., квітня 20, Сянік. — Розпорядження 001 заступника командувача ОГ "Вісла" з політико-виховних питань підполк. Б. Сідзінського 151

59. 1947 р., квітня 21, Лодзь. — Додаток до інструкції Центрального Правління Державного Репатріаційного Управління у справі санітарної опіки над українським населенням 153

60. 1947 р., квітня 22, Сянік. — Ситуаційне донесення 001 Штабу ОГ "Вісла" 154

61. 1947 р., квітня 22, Сянік. — Директиви Начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського до дій частин ВП проти УПА 157

62. 1947 р., квітня 22, Сянік. — Оперативний наказ 003 Штабу ОГ "Вісла" 159

63. 1947 р., квітня 22, Сянік. — Інструкція на виселення для командування ОГ "Вісла" 161

64. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при командирі дивізії, що входить до складу ОГ "Вісла" 165

65. 1947 р., квітня 22, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" командирові конвою залізничного транспорту з виселеним українським населенням 166

66. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція для офіцера УБ при командирі конвою залізничного транспорту 168

67. 1947 р., квітня 22, м.п. — Наказ 001 Штабу 7 ДП 169

68. 1947 р., квітня 22, Краків. — Донесення заступника начальника Окружного Військового Суду в Кракові м-ра М. Малиновського голові Верховного Військового Суду полк. В. Ґарновському 170

69. 1947 р., квітня 23, Варшава. — З протоколу 7 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 171

70. 1947 р., квітня 23, Прага. — Лист міністра національної оборони ЧСР генерала армії Л. Свободи послові РП у Чехо-Словаччині С. Вєрбльовському про готовність посилити безпеку кордону з Польщею у зв'язку з акцією "Вісла" 173

71. 1947 р., квітня 23, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" командирові частини, що проводить виселення 173

72. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при командирові частини, що здійснює виселення 175

73. 1947 р., квітня 23, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" для коменданта полкового збірного пункту 177

74. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція для представника УБ при комендантові полкового переселенського пункту 178

75. 1947 р., квітня 23, Сянік. — Інструкція командування ОГ "Вісла" комендантові пункту завантаження 179

76. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Інструкція представникові УБ при комендантові пункту завантаження 181

77. 1947 р., квітня 23. — Наказ заступника командира 11 пп з політико-виховних справ поручника П. Базюка у зв'язку з виїздом полку на акцію "Вісла" 182

78. 1947 р., квітня 24, Варшава. — Ухвала Президії Ради Міністрів у справі акції "Вісла" 183

79. 1947 р., квітня 24, Сянік. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора командирові 8 ДП полк. Я. Бєлецькому у справі арештів серед українського населення 185

80. 1947 р., квітня 24, Куляшне. — Наказ командира 7 ДП полк. Я. Кобилянського командирові 7 пп Я. Собесяку у справі арештів серед українського населення 185

81. 1947 р., квітня 24, Куляшне. — Спеціальний наказ 002 Штабу 7 ДП 186

82. 1947 р., квітня 24, Варшава. — Шифрограма 376 III віце-міністра національної оборони генерал-майора П. Ярошевича квартирмейстерові ОГ "Вісла" підполк. Ф. Лейтлу 188

83. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — "Спадкоємці Гітлера" — конспект бесіди, опрацьований Політико-Виховним Відділом ОГ "Вісла" 188

84. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — "До одурманених членів банд УПА". — Листівка ОГ "Вісла" 192

85. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — "До місцевого населення". — Листівка ОГ "Вісла" 193

86. 1947 р., квітень, Куляшне. — "Боротьба з бандами — наш солдатський обов'язок". — Конспект солдатської бесіди, підготованої Політико-Виховним Відділом 7 ДП 194

87. 1947 р., квітня [не пізніше 24], Сянік. — Наказ 1 заступника командувача ОГ "Вісла" з питань безпеки полк. Г. Корчинського для членів оперативної групи МГБ 196

88. 1947 р., квітня 25, Варшава. — Уповноваження уряду РП генерал-майорові С. Моссору для здійснення акції "Вісла" 196

89. 1947 р., квітня 25, Варшава. — Шифрограма 382 третього віце-міністра національної оборони генерал-майора П. Ярошевича командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майорові С. Моссору 197

90. 1947 р., квітня 25, Куляшне. — Спеціальний наказ Штабу 7 ДП . . . 197

91. 1947 р., квітня 25, Куляшне. — Наказ № 003 Штабу 7 ДП 199

92. 1947 р, квітня 25, Краків. — Зі звіту командувача Краківського округу генерал-лейтенанта М. Вєнцковського Державній Комісії Безпеки за період з 10 до 20 квітня 1947 р. 202

93. 1947 р., квітня 25, Сянік. — "Тереновий порадник солдата" опрацьований Політично-Виховним Відділом ОГ "Вісла" 202

94. 1947 р., квітня 26, Сянік. — Розпорядження № 5 Начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського про часткову зміну оперативного наказу № 003 від 22.IV.1947 р. 205

95. 1947 р., квітня 26, Сянік. — Телефонограма командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора командирові 9 ДП полк. І. Величкові . 206

96. 1947 р., квітня 27, Сянік. — Ситуаційне донесення № 002 Штабу ОГ "Вісла" Генеральному Штабові ВП 207

97. 1947 р., квітня 27, Сянік. — Телефонограма віце-міністра громадської безпеки полк. Г. Корчинського начальникові II Відділу МГБ полк. Ю. Бургіну 208

98. 1947 р., квітня 27, Бірча. Бойовий наказ штабу 30 пп 209
99. 1947 р., квітня 28, Сянік. — Телефонограма командувача ОГ "Вісла" ген.-м-ра С. Моссора міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському про початок виселення українців 210
100. 1947 р., квітня 28, Чесанів. — Бойове донесення № 003 штабу 3 пп командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові 211
101. 1947 р., квітня 28, Кривча. — Бойове донесення № 007 штабу 5 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові 212
102. 1947 р., квітня 28, Княжичі. — Бойове донесення № 002 штабу 28 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові 213
103. 1947 р., квітня 28, Бірча. — Бойове донесення № 0129 штабу 30 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові 214
104. 1947 р., квітня 28, Перемишль. — З бойового донесення № 00111 Штабу 9 ДП командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссору. Оцінка політичної ситуації 215
105. 1947р., квітня 28, Сянік. — План другої фази дій ОГ "Вісла" 216
106. 1947 р., квітня 28, Варшава. — З протоколу наради начальників воєводських управлінь служби громадської безпеки в МГБ. 219
107. 1947 р., квітня 29, м. п. — Шифрограма № 4 командира 6 ДП підполк. В. Сеніцького начальникові Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінському 219
108. 1947 р., квітня 29, м. п. — Шифрограма № 6 заступника командира 6 ДП полк. М. Санака командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові 220
109. 1947 р., квітня 29, Полонна. — Бойове донесення № 05 штабу 7 пп командирові 7 ДП полк. Я. Кобилянському 220
110. 1947 р., квітня 29, Щавне. — Характеристика транспорту Р-10 з виселеним українським населенням 222
111. 1947 р., квітня 30, Варшава. — Шифрограма № 390 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссорові 223
112. 1947 р., квітня 30, Варшава. — З повідомлення № 288 начальника Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП ген.-м-ра О. Стеци. Діяльність ОГ "Вісла" 223
113. 1947 р., квітня 30, Мацьковичі. — Бойове донесення № 008 штабу 14 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові 224
114. 1947 р., травня 1, Перемишль. — З бойового донесення № 00113 Штабу 9 ДП командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майору С. Моссорові. Оцінка політичної ситуації 225
115. 1947 р., травня 1, Сянік. — Лист заступника командувача ОГ "Вісла" з питань безпеки полк. Г. Корчинського Окружній Дирекції Польської Державної Залізниці у Кракові у справі виселення залізничників-українців з Перемиського повіту 226
116. 1947 р., травня 1, Краків. — Шифрограма № 269 командувача Краківського Округу генерал-лейтенанта М. Вєнцковського командувачеві ОГ "Вісла" генерал-майорові С. Моссору 227

117. 1947 р., травня 2, Сянік. — Оперативний наказ № 004 Штабу ОГ "Вісла" 227

118. 1947 р., травня 2, Варшава. — Рапорт начальника Кабінету Міністра Національної Оборони полк. С. Лентовського маршалові Польщі М. Жимерському про перебування у Штабі ОГ "Вісла" . . 231

119. 1947 р., травня 2, Бірча. — З бойового донесення штабу 30 пп командирові 9 ДП полк. І. Величкові. Оцінка політичної ситуації . . 233

120. 1947 р., травня 2, Перемишль. — Ситуаційне донесення № 35 перемиського старости Воєводському Управлінню у Ряшеві 234

121. 1947 р., травня 3, Варшава. — З протоколу № 8 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 235

122. 1947 р., травня 3, Варшава. — Протокол № 22 засідання Державної Комісії Безпеки 236

123. 1947 р., травня 3, Варшава. — Повідомлення № 1 про оперативну ситуацію і діяльність Оперативної Групи "Вісла" та частин ВП і ВВБ на теренах Ряшівського, Люблінського і Краківського в-в на 2 травня 1947 р. 238

124. 1947 р., травня 3, Сянік. — Інструкція щодо боротьби з УПА, опрацьована Штабом ОГ "Вісла" 240

125. 1947 р., травня 3, Сянік. — Шифрограма № 1576 командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському 244

126. 1947 р., травня 5, Варшава. — Директива № 7 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського для ОГ "Вісла" . . 245

127. 1947 р., травня 5, Сянік. — Лист генерал-майора С. Моссора військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-ну Я. Праусе у справі випадку на пункті завантаження у Сяноку 246

128. 1947 р., травня 5, Варшава. — Шифрограма № 397 голови Найвищого Військового Суду ВП полк. В. Ґарновського і заступника головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевського начальникові Військового Суду ОГ "Вісла" м-ру М. Малиновському і військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе 248

129. 1947 р., травня 6, Варшава. — Підсумковий протокол до договору від 9 вересня 1944 р. між Польським Комітетом Національного Визволення і Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки у справі переселення польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР 249

130. 1947 р., травня 7, Варшава. — Повідомлення Уряду Польської Речіпосполитої і Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки про закінчення переселення польських громадян з території УРСР до Польщі й українського населення з території Польщі до УРСР 250

131. 1947 р., травня 7, Сянік. — Донесення командувача ОГ "Вісла" генерал-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалові Польщі М. Жимерському у відповідь на директиву № 7 251

132. 1947 р., травня 7, Сянік. — Рапорт командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора міністрові національної оборони маршалові Польщі М. Жимерському у зв'язку з інформацією про напад УПА на транспорт з виселеним українським населенням 254

133. 1947 р., травня 8, Сянік. — Звіт про зустріч представників командування ОГ "Вісла" й чехословацької армії 255

134. 1947 р., травня 8, Краків. — Рапорт командувача Краківського Округу ген.-лейтенанта М. Венцковського міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському в справі інформації про атаку УПА на конвой транспорту з виселеним українським населенням 257

135. 1947 р., травня 8, Краків. — Інформація "Дзєнніка Польскєго" про перебування делегації уряду УРСР у Кракові 258

136. 1947 р., травня 8, Сянік. — Донесення квартирмейстера ОГ "Вісла" підполк. Ф. Лейтля ген.-майорові С. Моссору про ситуацію виселюваного населення 259

137. 1947 р., травня 9, Сянік. — Оперативний наказ № 005 Штабу ОГ "Вісла" 259

138. 1947 р., травня 9, Варшава. — Лист міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського міністрові промисловості й торгівлі Г. Мінцу щодо українців, які працюють у нафтовій промисловості 264

139. 1947 р., травня 9, м.п. — Звіт заступника командира ДП з політико-виховних справ м-ра К. Піщека заступникові командувача ОГ "Вісла" з політико-виховних справ підполк. Б. Сідзінському про перебіг акції виселення українського населення в період від 26 квітня до 9 травня 1947 р 265

140. 1947 р., травня 10, Сянік. — Оперативний наказ № 006 Штабу ОГ "Вісла" 271

141. 1947 р., травня 10, Варшава. — Шифрограма № 413 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полковника В.Корчица командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору 276

142. 1947 р., травня 10, Рушельчичі. — Протокол голови Громадського Управління Польської Народної Партії у Кривчі про виселення українського населення 277

143. 1947 р., травня 11, Сянік. — Рапорт делегатури МГБ при ОГ "Вісла" міністрові громадської безпеки ген.-майорові С. Радкевичу за період від 1 до 10 травня 1947 р. 278

144. 1947 р., травня 12, Варшава. — Службова нотатка директора Поселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель Я. Пєнткевича у справі акції "Вісла" 282

145. 1947 р., травня 12, Варшава. — Шифрограма № 418 заступника головного прокурора ВП полк. А. Скульбашевського військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе 283

146. 1947 р., травня 12, Ряшів. — Відозва ряшівського воєводи Я. Мірка до польського населення у зв'язку з акцією "Вісла" 284

147. 1947 р., травня 12, Варшава. — Лист директора Економічно-Соціального Департаменту Міністерства Промисловості й Торгівлі інж. Ґеде Центральному Правлінню Промисловості Рідкого Палива в Кракові у зв'язку з акцією "Вісла" 285

148. 1947 р., травня 14, Варшава. — Лист директора Персонального Бюро Міністерства Сполучення Р. Раковського Міністерству Громадської Безпеки у справі залізничників української національності, що працюють на терені Перемиського повіту 285

149. 1947 р., травня 15, Сянік. — Звіт про діяльність Військового Суду ОГ "Вісла" за період від 22 квітня до 15 травня 1947 р. начальникові Департаменту Юстиції МНО підполк. Г. Гольдерові й голові Верховного Військового Суду полк. В. Ґарновському 286

150. 1947 р., травня 15, Загір'я. — Наказ командира 7 ДП полк. Я.Кобилянського командирам полків у справі складення списків українського і змішаного населення, досі не охопленого виселенням . . . 288

151. 1947 р., травня 15, Краків. — Інформація газети "Напшуд" про плановане виселення змішаних польсько-українських родин з терену Перемиського повіту на західні землі 289

152. 1947 р., травня 16, Сянік. — Рапорт делегатури МГБ при ОГ "Вісла" міністрові громадської безпеки ген.-майорові С. Радкевичу за період від 11 до 16 травня 1947 р. 289

153. 1947 р., травня 16, Сянік. — Вирок Військового Суду ОГ "Вісла" у справі Розалії Минько, пс. "Малина" 291

154. 1947 р., травня 18, Володава. — Протокол з'їзду активу ПРП з терену Володавського повіту 293

155. 1947 р., травня 19, Варшава. — Шифрограма № 96 начальника Департаменту Служби Юстиції МНО і головного прокурора ВП підполк. Г. Гольдера начальникові Військового Суду ОГ "Вісла" м-ру М. Малиновському і військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе 296

156. 1947 р., травня 20, Варшава. — Протокол № 23 засідання Державної Комісії Безпеки 297

157. 1947 р., травня 22, Варшава. — З протоколу № 11 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 301

158. 1947 р, травня 23, Ряшів. — Інструкція про боротьбу з УПА у другій фазі акції, опрацьована Штабом ОГ "Вісла" 302

159. 1947 р., травня 23, Варшава. — Шифрограма № 436 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору 304

160. 1947 р., травня 24, м. п. — Шифрограма № 138 начальника Штабу 9 ДП підполк. Е. Ґінальського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору 305

161. 1947 р., травня 25, м. п. — Шифрограма № 35 заступника командира 6 ДП підполк. М. Санака командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору 305

162. 1947 р., травня 26, Сянік. — Лист командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора командувачеві Люблінського округу ген.-лейте-

нантові Б. Зарако-Зараковському у справі розширення меж дій ОГ "Вісла" на терен Люблінського воєводства 306

163. 1947 р., травня 26, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора у справі поліційних собак, призначених для боротьби з УПА 306

164. 1947 р., травня 26, Ряшів. — Розпорядження № 7 начальника Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінського щодо використання поліційних собак у боротьбі з УПА 307

165. 1947 р., травня 26, Ряшів. — Інструкція Штабу ОГ "Вісла" щодо використання поліційних собак для боротьби з частинами УПА . . . 308

166. 1947 р., травня 26, м.п. — Шифрограма № 23 командира 6 ДП полк. В. Сеницького начальникові Штабу ОГ "Вісла" полк. М. Хілінському 309

167. 1947 р., травня 27, Варшава. — Інструкція начальника Департаменту Служби Юстиції МНО й верховного прокурора ВП підполк. Г. Гольдера військовому прокуророві ОГ "Вісла" к-нові Я. Праусе щодо процедури виконання смертних вироків над засудженими солдатами УПА 309

168. 1947 р., травня 28, Ряшів. — "Проект остаточного впорядкування південної і східної прикордонної смуги", опрацьований Штабом ОГ "Вісла" і присланий на затвердження міністрові національної оборони Польщі М. Жимерському 310

169. 1947 р., травня 28, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора у справі зміцнення охорони й контролю збірних пунктів і пунктів завантаження виселеного українського населення 316

170. 1947 р., травня 28, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора про контролювання місцевостей, охоплених акцією виселення 316

171. 1947 р., травня 28, Варшава. — Лист інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Я. Труша керівникові Відділу Ф. Мазурові у зв'язку з виселенням українського населення з Люблінського воєводства 317

172. 1947 р., травня 29, Ряшів. — Наказ командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора про засади призначення грошових винагород за вбитого чи полоненого солдата УПА 317

173. 1947 р., травня 30, Ельблонг. — Донесення інспектора Міністерства Повернених Земель С. Орчиковського директорові Департаменту Інспекції МПЗ у зв'язку з прибуттям до Ельблонга першого транспорту виселеного українського населення 318

174. 1947 р., червень, Люблін. — Зі звіту ВК ПРП у Любліні ЦК ПРП за період від 15 травня до 15 червня 1947 р. Оцінка перебігу акції виселення й поселення у Люблінському воєводстві 318

175. 1947 р., червня 3, Ряшів. — Розпорядження командування ОГ "Вісла" про лікування поранених солдатів УПА 320

176. 1947 р., червня 3, Краків. — Лист краківського воєводи М.Рубінського Міністрові Громадської Адміністрації з вимогою виселення лемків з Новосанчівського й Новотарзького повітів 320

177. 1947 р., червня 4, Варшава. — Наказ № 00260/III міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачеві Варшавського Округу ген.-лейтенантові Г. Пашкевичу й командувачеві Люблінського Округу ген.-лейтенентові Б. Зарако-Зараковському у справі утворення оперативної групи для боротьби з УПА на терені повіту Бєльськ Підляський і Соколів Підляський . 321

178. 1947 р., червня 8, Варшава. — З протоколу № 13 засідання Політбюро ЦК ПРП 322

179. 1947 р., червня 9, Ряшів. — Оперативний наказ № 008 Штабу ОГ "Вісла" 323

180. 1947 р., червня 9, Варшава. — Шифрограма № 471 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчица командувачеві військ авіації ген.-майорові А. Ромейкові 330

181. 1947 р., червня 9, Ряшів. — Лист начальника Військового Суду ОГ "Вісла" м-ра М. Малиновського начальникові Департаменту Служби Юстиції МНО і верховному прокуророві ВП полк. Г. Гольдерові у справі засудженої на смертну кару Розалії Минько . 331

182. 1947 р., червня 10, Любачів. — З бойового донесення 005 начальника Штабу 7 ДП м-ра Я. Калимона начальникові Розвідувального Відділу ОГ "Вісла" полк. А. Євченкові. Оцінка політичної ситуації у районі дій 7 ДП 331

183. 1947 р., червня 11, Краків. — "Бандити УПА втрачають підтримку". Інформація "Дзєнніка Польськєго" про виселення лемків з Горлицького повіту 332

184. 1947 р., червня 14, Варшава. — З протоколу № 14 засідання Політичного Бюро ЦК ПРП 333

185. 1947 р., червня 14, Варшава. — Протокол № 24 засідання Державної Комісії Безпеки 334

186. 1947 р., червня 14, Краків. — Лист краківського воєводи Міністерству Громадської Адміністрації у справі виселення лемків з Новосанчівського повіту 336

187. 1947 р., червня 16, Варшава. — Розпорядження № 00275/III Державної Комісії Безпеки у справі продовження діяльності ОГ "Вісла" . 337

188. 1947 р., червня 16, Люблін. — Зі звіту Командування Люблінського Округу Генеральному Штабові ВП за період від 1 до 10 червня 1947 р. Виселення українців з Володавського повіту 339

189. 1947 р., червня 16, Варшава. — Лист квартирмейстерства Корпусу Внутрішньої Безпеки міністрові Повернених Земель В. Ґомулці у справі вивезення картоплі, залишеної українським населенням, виселеним з терену Ліського повіту 339

190. 1947 р., червня 17, Перемишль. — Лист начальника Штабу 9 ДП підполк. Е. Ґінальського начальникові Розвідувального Відділу ОГ "Вісла" полк. О. Євченкові у справі лікування поранених солдатів УПА 340

191. 1947 р., червня 18, Краків. — Відозва Переселенсько-Осадничого Комітету до польського населення у зв'язку з планованим виселенням лемків з Новосанчівського повіту 341

192. 1947 р., червня 21, Варшава. — Шифрограма № 502 начальника IV Відділу Генерального Штабу ВП полк. М. Терлецького командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майору С. Моссору 342

193. 1947 р., червня 21, Любартів. — Денний наказ № 54 Штабу 7 Дивізії Піхоти 342

194. 1947 р., червня 23, [Люблін]. — Звіт інструктора Організаційного Відділу ЦК ПРП Я. Труша керівникові Відділу Ф. Мазурові про ситуацію на Люблінщині у зв'язку з виселенням українського населення 343

195. 1947 р., червня 24, Люблін. — Шифрограма № 334 начальника Штабу Командування Люблінського Округу полк. Н. Кундеревича начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полковникові В. Корчицу 344

196. 1947 р., червня 26, Варшава. — Лист директора Оселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель Й. Петкевича до квартирмейстерства Корпусу Внутрішньої Безпеки у справі картоплі, залишеної виселеним українським населенням 345

197. 1947 р., червня 26, Люблін. — Лист I секретаря ВК ПРП в Любліні С. Шота заступникові командувача Люблінського Округу полк. М. Єкелю у справі виселення українців з Білгорайського повіту . 345

198. 1947 р., червня 27, Седльце. — Бойове донесення № 001 начальника Штабу Групи "Північ" підполк. С. Серба командувачеві Підгрупи ОГ "Вісла" полк. Н. Кундеревичу 346

199. 1947 р., липень, Люблін. — Зі звіту ВК ПРП у Любліні для ЦК ПРП за період від 18 червня до 15 липня 1947 р. Оцінка перебігу виселенської і оселенської акції у Люблінському воєводстві 347

200. 1947 р., липень, Люблін. — З рапорту начальника ВУГБ в Любліні підполк. Ф. Татая міністрові громадської безпеки ген.-майору С. Радкевичу за червень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у Люблінському воєводстві 348

201. 1947 р., липень, Краків. — Зі звіту ВК ПРП у Кракові за липень 1947 р. Оцінка настроїв польського суспільства у зв'язку з виселенням лемків з Новосанчівського повіту 348

202. 1947 р., липня 3, Варшава. — З протоколу № 17 засідання Політбюро ЦК ПРП 349

203. 1947 р., липня 3, Любартів. — Наказ № 21 командира 7 ДП полк. З. Бобровського у справі відновлення виселення українського населення з Ярославського й Любачівського повітів 350

204. 1947 р., липня 6, Ряшів. — Наказ № 6 командування ОГ "Вісла" про утворення військових контрольних груп. 351

205. 1947 р., липня 8, Ряшів. — Оперативний наказ № 009 Штабу ОГ "Вісла" 353

206. 1947 р., липня 9, Варшава. — Шифрограма № 540 начальника Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчица командувачеві ОГ "Вісла" ген.-майорові С. Моссору 360

207. 1947 р., липня 10, Ряшів. — Шифрограма командувача ОГ "Вісла" ген.-майора С. Моссора начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчицу 360

208. 1947 р., липня 10, Варшава. — З протоколу № 18 засідання Політбюро ЦК ПРП 361

209. 1947 р., липня 10, Варшава. — Шифрограма № 541 міністра національної оборони маршала Польщі М. Жимерського командувачам Варшавського й Люблінського Округів 362

210. 1947 р., липня 11, Люблін. — З ситуаційного звіту Командування Люблінського Округу Генеральному Штабові ВП за червень 1947 р. Оцінка політичної ситуації у зв'язку з виселенням українців з Люблінського воєводства 362

211. 1947 р., липня 15, Варшава. — Протокол № 25 засідання Державної Комісії Безпеки 363

212. 1947 р., липня 15, Перемишль. — Донесення командира 9 ДП полк. І. Величка командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-ру С. Моссору у справі виселення українських і змішаних родин, що залишилися в районі Перемишля 368

213. 1947 р., липня 16. Ряшів. — Наказ № 0010 командування ОГ "Вісла" щодо регулювання засад арешту й ув'язнення у таборі в Явожні українців, які повертаються на попереднє місце проживання 369

214. 1947 р., липня 17, Варшава. — Розпорядження № 00322/III Державної Комісії Безпеки у справі закінчення діяльності ОГ "Вісла" і продовження боротьби з УПА на терені Командування Краківського й Люблінського Округів 370

215. 1947 р., липня 19, Любачів. — Наказ № 063 командира 7 ДП полк. З. Бобровського у справі контролю й охорони колишніх українських теренів 372

216. 1947 р., липня 21, Лодзь. — Обіжник заступника директора Центрального Правління Державного Репатріаційного Управління М.Олехновича воєводським відділам ДРУ у справі українців, які намагаються повернутися до попереднього місця проживання . . . 374

217. 1947 р., липня 22, Ряшів. — Оперативний наказ № 011 Штабу ОГ "Вісла" 374

218. 1947 р., липня 24, Ряшів. — Звіт м-ра М. Бунди й підпор. З. Янкуна про перевірку перебігу акції "Вісла" на терені Ґданського, Ольштинського і Щецінського воєводств 380

219. 1947 р., липня 24, Краків. — Організаційний наказ № 0014 командувача Краківського Округу ген.-лейт. М. Вєнцковського про організацію Оперативної Групи "Татри" 387

220. 1947 р., липня 24, Варшава. — Лист начальника Південно-Східного Відділу МЗС віце-міністрові національної оборони ген.-лейт.

М. Спихальському у зв'язку з шифрограмою chargé d'affaires Посольства РП у Чехо-Словаччині Краєвського 389

221. 1947 р., липня 25, Ряшів. — Шифрограма № 340 командувача ОГ "Вісла" ген.-м-ра С. Моссора командирові 8 ДП полк. Я. Бєлецькому 389

222. 1947 р., липня 25, Люблін. — Бойове донесення № 032 начальника Штабу Підгрупи "Люблін" підполк. А. Мацєєвського командувачеві ОГ "Вісла" ген.-м-рові С. Моссору 390

223. 1947 р., липня 25, Варшава. — Шифрограма № 1536 міністра громадської безпеки С.Радкевича міністрові Повернених Земель В. Ґомулці про засади оселення українського населення у північних і західних воєводствах Польщі 391

224. 1947 р., липня 25, Ряшів. — Звіт з діяльності ОГ "Вісла" за період від 20 квітня до 31 липня 1947 р. 392

225. 1947 р., липня 27, Ряшів. — Оперативний наказ № 001 Штабу Оперативної Групи Краківського Округу 403

226. 1947 р., липня 28, Варшава. — Лист заступника голови Верховного Військового Суду підполк. С.Маєвського і заступника головного прокурора ВП полк. А.Скульбашевського начальникові Районного Військового Суду й районному військовому прокуророві у Ряшеві у зв'язку з розформуванням Військового Суду ОГ "Вісла" . 407

227. 1947 р., липня 31, Варшава. — Розпорядження Поселенського Департаменту Міністерства Повернених Земель про засади поселення українського населення у північних і західних воєводствах Польщі 408

228. 1947 р., серпня 1, Варшава. — Інструкція Державної Комісії Безпеки № 0340/III для Командування Краківського і Люблінського Округів про усталення засад поведінки з українцями, які залишаються на терені прикордонних повітів Люблінського воєводства після закінчення діяльності ОГ "Вісла" 410

229. 1947 р., серпня 1, Ряшів. — Розпорядження № 001 Штабу Оперативної Групи Краківського Округу щодо сформування розвідувальних підрозділів ВП, що діють під виглядом солдатів УПА . . 411

230. 1947 р., серпня 3, Перемишль. — Наказ командувача 9 ДП полк. І. Величка командирам 28 і 30 пп про сформування підрозділів ВП, які б діяли за зразком УПА 414

231. 1947 р., серпня 12, Бидгощ. — Рапорт Командування Поморського Округу начальникові Генерального Штабу ВП ген.-полк. В. Корчицу про ситуацію українців, оселених у Ґданському і Щецінському воєводствах 414

232. 1947 р., серпня 14, Люблін. — Обіжник люблінського воєводи В. Рузги з рекомендацією повітовим старостам у Холмі, Білій Підляській, Білгораї, Грубешові, Томашові Любельському й Володаві скласти переліки українців, які залишилися на їх терені після закінчення акції "Вісла" 416

233. 1947 р., серпня 21, Прага. — Шифрограма посла РП у Чехо-Словаччині С. Вербловського Міністерству Закордонних Справ РП про перехід частин УПА з Польщі на терен Словаччини 417

234. 1947 р., серпня 22, Ольштин. - Лист ольштинського воєводи В. Яськевича Поселенському Департаментові Міністерства Повернених Земель у зв'язку з труднощами в реалізації розпорядження МПЗ щодо засад розміщення українського населення 418

235. 1947 р., серпня 27, Варшава. - Лист міністра національної оборони маршала Польщі М.Жимерського директорові Політичного Департаменту МЗС Я. Ольшевському у зв'язку з шифрограмою посла РП у Чехословаччині 419

236. 1947 р., серпня 28, Варшава. - Аналіз діяльності ОГ "Вісла" за період від 20 квітня до 31 липня 1947 р. 420

237. 1947 р., вересня 5, Варшава. - Декрет про перехід у власність держави майна, що залишилося після осіб, переселених до СРСР . . . 424

238. 1947 р., вересня 13, Варшава. - Лист директора Департаменту Інспекції Міністерства Повернених Земель полк. Г. Торуньчика ольштинському воєводі В. Яськевичу в справі стану й засад розміщення українського населення на терені Ольштинського воєводства 427

239. 1947 р., вересня 19, Варшава. - Ухвала Економічного Комітету Ради Міністрів про призначення кредиту українському населенню, оселеному в Ґданському, Ольштинському, Щецінському і Вроцлавському воєводствах 429

240. 1947 р., вересня 19, Бидгощ. — З декадного звіту Командування Поморського Округу за період від 5 до 15 вересня 1947 р. начальникові Генерального Штабу ВП. Оцінка ситуації українського населення 430

241. 1947 р., вересня 22, Дембіца. — Зі звіту командира 20 самостійного батальйону саперів 9 ДП за період від 8 до 20 вересня 1947 р. Виявлення і знищення бункера крайового провідника ОУН "Закерзонського Краю" Я. Старуха ("Стяга") 431

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

1. Перелік місцевостей, за воєводствами й повітами, з яких виселено українське населення в ході акції "Вісла" 437
2. Перелік транспортів з виселеним українським населенням, висланих з районів: Сянік, Горлиці, Переворськ у період від 29.IV до 1.VII.1947 р. 464
3. Перелік транспортів з виселеним українським населенням, висланим з районів: Буг Володавський, Вербковичі, Грубешів, Белзець, Новий Санч, Переворськ, Хотилів, Холм за період від 4.VI до 16.VIII.1947 р. 474
4. Розміщення транспортів з українським населенням до воєводств північної і західної Польщі в період від 1 травня до 16 серпня 1947 р. (за повітами оселення) 483
5. Розміщення транспортів з українським населенням, виселеним у воєводства північної і західної Польщі в період від 1 травня до 16 серпня 1947 р. (за районами виселення) 487
6. Географія проживання українців в Польщі після VII. 1944 і VII. 1947р. 490
7. Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Ряшівського в-ва. Стан на 1.I.1951 р. 491
8. Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Краківського в-ва. Стан на 1.I.1951 р. 492
9. Перелік колишніх українських господарств площею менше 100 га на терені Люблінського в-ва. Стан на 1.I.1951 р. 493
10. Декрет від 27 липня 1949 р. про перебрання у власність Держави земельного нерухомого майна, що не залишається у фактичному посіданні власників, розміщеного в деяких повітах Білостоцького, Люблінського, Ряшівського і Краківського воєводств 494
11. Організаційна структура Оперативної Групи "Вісла" в I і II фазах акції 498
12. Організаційна структура УПА 499
13. Організаційна структура УПА в Польщі — 1947 р. 500
14. Організаційна структура ОУН в Польщі — 1947 р. 501
15. Українці, засуджені на смертну кару в 1947 р. 502
16. Українці, засуджені на смертну кару в 1944-1956 рр. 503
17. Українці, засуджені на смертну кару Військовим Судом Оперативної Групи "Вісла" в період від 14 травня до 10 вересня 1947 р. . . . 504

ІЛЮСТРАЦІЇ

1. Ген.-майор Стефан Моссор, ком. ОГ "Вісла"
2. Полк. Миколай Хілінський, нач. штабу ОГ "Вісла"
3. Полк. Болеслав Сідзінський, заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-виховних питань
4. Полк. Олександр Євченко, нач. Розвід. Відділу ОГ "Вісла"
5. Полк. Францішек Лейтль, квартирмейстер ОГ "Вісла"
6. Полк. Остап Стеца, нач. Оперативного Відділу Генерального Штабу ВП
7. Ген.-лейт. Миколай Венцковський, ком. Краківського округу
8. Ген.-лейт. Мечислав Меленас, ком. 3 ДП
9. Полк. Віктор Сеніцький, ком. 6 ДП
10. Полк. Ян Кобилянський, ком. 7 ДП
11. Полк. Зигмунт Бобровський, ком. 7 ДП
12. Полк. Ігнаци Величко, ком. 9 ДП
13. Підполк. Ян Ґерхард, ком. 34 пп
14. Полк. Мар'ян Малиновський, суддя Військового Суду ОГ "Вісла"
15. Пор. Людвік Келтика, суддя Військового Суду ОГ "Вісла"
16. К-н Ян Праусе, військовий прокурор ОГ "Вісла"
17. Ярослав Старух ("Стяг"), крайовий провідник ОУН "Закерзонського Краю"
18. Полк. Мирослав Онишкевич ("Орест"), ком VI Військової Округи УПА "Сян"
19. Петро Федорів ("Дальнич"), нач. Служби Безпеки "Закерзонського Краю"
20. Майор Василь Мартин Мізерний ("Рен"), ком. 26 Тактичного Відтинка УПА
21. Майор Іван Шпонтак ("Залізняк"), ком. 27 Тактичного Відтинка УПА
22. Майор Петро Миколенко ("Байда"), ком. перемиського куреня УПА
23. Пор. Стефан Стебельський ("Хрін"), ком. сотні
24. Ст. серж. Григорій Янковський ("Ластівка"), ком. сотні
25. Пор. Михайло Дуда ("Громенко"), ком. сотні
26. Підпор. Григорій Левко ("Крук"), ком. сотні
27. Підпор. Іван Шиманський ("Шум"), ком. сотні

28. Підпор. Григорій Мазур ("Калинович"), ком. сотні

29. Підпор. Ярослав Коцьолек ("Крилач"), ком. сотні

30. Підпор. Володимир Щигельський ("Бурлака"), ком. сотні

31. Посвідчення Районної Військової Прокуратури в Кракові, яке видавалося в'язням, звільненим з концтабору в Явожні

32. Повноваження, видане ген.-майорові С. Моссору на здійснення акції "Вісла"

33. Відозва ряшівського воєводи до польського населення у зв'язку з акцією "Вісла"

34. Головна брама концентраційного табору в Явожні. 1959 р.

35. Фрагмент муру навколо концтабору в Явожні. 1959 р.

36. Табірний барак у Явожні. 1959 р.

Джерело: *Фото 1-16, 26, 32, 33 — ЦВА у Рембертові; фото 21, 23-25, 27-28, 31 — Український Архів; фото 34-36 — Архів Головної Комісії з Вивчення Злочинів проти Польського Народу; фото 17-20, 22, 29-30 — "Літопис УПА", т. 13-16.*

Іменний покажчик

А

Абрагам Роман, ген.-м-р 107, 108
Альбрехт 83
Амільовський 120-123
Андреюк Василь 294
Андрусечко Анна 292
Андрусяк Василь ("Різун") 49, 52
Антошляк 121
Арендарський Леопольд, пор. 222
"Арпад" 46, 48

Б

Баб'як Параскевія ("Оля") 504
Базюк П., пор. 182, 183
"Байда" - див. Миколенко Петро
Бак Михайло ("Рибак") 505
"Балай" - див. Булас Теодор
Бамбурак Віктор ("Бас") 505
Банасінський, м-р 129
Банах Василь ("Береза") 509
Бандера Василь 81
Бандера Олександр 81
Бандера Степан 42, 80, 81
Барабаш, м-р 117
Бардах Юліуш, м-р 143
Барник Іван ("Човен") 510
"Барон", пор. 52
Басалік Ярослав ("Соловей") 507
Бах-Желевський фон дем, ген. 191
"Бджілка" 46, 48
Беднаж Анджей 233
Беднаж Юзеф 17, 113, 114, 340
"Береза" 433
Березовський, полк. 17, 41
"Беркут" - див. Сорочак Володимир
Берлінг Зигмунт, ген.- полк. 361
Берман Якуб 71, 72, 83, 86, 99, 171, 183, 235, 251, 301, 322, 333, 349, 361
Бєлецький Ян, полк. 23, 48, 51, 68, 69, 84, 90, 119-123, 129, 185, 299, 389
Бєньковський 171
Бєрут Болеслав ("Томаш") 12, 71, 72, 83, 86, 99, 127, 171, 225, 240, 244, 246, 250, 301, 322, 333, 349, 350, 361, 426, 496
Бжиський Богдан, хор. 258
Бинда Іван ("Залізний") 240
Білоус Ярослав ("Щур") 127
Біль Роман ("Бідота") 509
"Бір" - див. Шишканинець Василь
Бісс Юзеф ("Вацлав"), пор. 13
Блюмський, хор. 120-122
Бобко Степан ("Ягода") 504
Бобровський Зигмунт, полк. 350, 350, 372
"Богдана" 95
Боднар Михайло 290, 504
Боднар Степан ("Славко") 505
Бозюк Володимир, о. 291
"Бойко" 264,
Бойко Михайло ("Комар") 509
Бонковський, м-р. 357
Борейша 86
Борейша Єжи 127
Боровець-Бульба Тарас 42
Борович Володимир ("Чорний") 127
Боровський Віктор 75
Борсук Гнат ("Лис") 506
Бошкович Мирон ("Бистрий") 504
Брандштеттер, полк. 65
Бревка Василь ("Кавка") 510
Бревка Остап ("Клим") 127
"Бриль", сотник 34, 42, 324, 329, 360, 400, 402, 405, 500
"Бродич" - див. Гробельський Роман
Бронов, м-р 256
Булас Теодор ("Балай") 264
Булганін Ніколай, ген. армії, маршал 98, 99, 142
"Бульба", сотник 52
Бумбар Іван ("Граб") 510
Бунда М., м-р 9, 75, 380, 387, 388
Бургін Юлій, полк. 85, 143, 208
Бурда Владислав ("Гудзик") 506
"Бурий", сотник 53
"Бурлака" - див. Щигельський Володимир
Бурницький Станіслав ("Рів") 507
Бурхала Микола ("Кривонос") 506

Бучек, підполк. 225
Бучковський Павло ("Бак") 507
Бяли, стр. 268

В

Ваврищук Матвій 294, 296
Вайхерт, стр. 268
Варшава 199
Васелина Михайло ("Чумак") 506
Василевський Й. 80, 121
Василик Микола ("Шпаченко") 508
Васій Михайло ("Малий") 510
Васьків Йосип ("Орел") 290, 504
Вахняк Олександр ("Лісовик") 508
Вевюра 120, 121
Величко Ігнаци, полк. 42, 43, 45, 46, 75, 77, 79, 94, 206, 212, 213-215, 224-226, 233, 299, 368, 369, 414
Вельніке Вільгельм ("Сян") 94
Вєжбіцький, стр. 268
Вєжхановський, пор. 221
Вєнцковський Миколай Казимир (Прус-Вєнцковський), ген.-.лейт. 23, 31, 56, 57, 61, 68, 69, 90, 119-123, 126, 202, 227, 255, 257, 258, 371, 387, 388, 407
Вєрбловський Стефан 98, 417
Вєрушевський 121
"Вєслав" - див. Гомулка Владислав
Вигнанський, підполк. 41, 94, 214, 252
Висоцький 293, 294
Вишинський Андрій 142, 143
"Вишинський" - див. Гамівка Ярослав
Відовський, пор 199
"Віктор" 361
Вісьнєвський Т. 17
Віташевський 71
Вітольд - див. Юзвяк Францішек
Владика Вєслав, проф. 10
Власов Андрій, ген. 190, 191, 202
Влашинович Микола ("Довбуш") 508
Вовк Йосип ("Горошок") 505
Воднар, полк. 297
Вознесенський Дмитро, полк. 69, 70, 89, 248
Возниця Павло ("Максим") 508
Войтович Микола ("Білий") 508
Войтушак Вацлав 342
Войцеховський Еміль ("Білий") 127
Войцеховський Іван 504
Воловський Яцек 75
"Володя" - див. Романечко Іван
Волянський, м-р 129
Волянський Ян 280, 281
Воляс С. 258
Вольський Владислав (Антоній Пивоварчик) 19, 57, 59, 63, 86, 93, 97, 98-101, 108, 113, 140, 183, 236, 237, 245, 251, 297, 299, 334, 335, 340, 363, 411, 426, 428, 496
Вольський З. 97, 98
"Ворон" 89
Вороний, підпор. 224
Вотруба, м-р 388
Врощак Андрій ("Лис") 505
Врублевський Станіслав, м-р, підполк. 147, 150, 171, 212
Вуйчик Теодор 505

Г

Габер Самуель - див. Малиновський Мар'ян
Гавриляк Роман 505
Газельмаєр Теофіль 172
Гайке Вольф-Дітріх 73
Гамівка Ярослав ("Вишинський", "Метеор", "УНРРА") 315, 413
Гамерський Стефан ("Бойовчик"), стр. 127
Гаммершмідт Якуб (Галицький Якуб), пор. 172
Гамуляк Іван ("Журавель") 507
Гарасим Олександр ("Карпо") 505
Гатала Йосип ("Калина") 506
Герасименко, полк. 18
Герман Теодор ("Чорний") 288, 290, 504
Герман Ян, полк. 78, 85
Гершман, ген. 143
Гирч Олександр ("Кучера") 504
Гичко Василь ("Оріх") 505
Гіммлер 73
Гітлер 189, 191, 192, 202, 268
Глишик Степан ("Могила") 507
Гнатейко Володимир ("Зорян") 509
Голдисевич Томаш 277
Головатий Семко ("Лісковий") 288, 290, 504
Гольдер Генрик, підполк., полк. 32, 65, 67, 286, 296, 297, 309, 310, 331, 364
Горак Галина ("Катя") 505
Гордій Степан ("Меч") 507
Горечко Михайло ("Михайло") 505

Госечко Іван ("Вільха") 507
Гошко Михайло 240
Граб Стефан, свящ. 237
Грабовський А. 14
Гребеняк Ярослав, свящ. 333
"Григор", "Григір" - див. Гук Мирослав
Гриценко, м-р 60
Гриців Михайло ("Щиголь") 509
Гробельський Роман ("Бродич","Роман"), пор. 34, 42, 47, 49, 52, 53, 324, 326, 329, 354, 355, 364, 365, 374, 393, 394, 401, 404, 406, 411, 500
"Громенко" - див. Дуда Михайло
Гук Василь ("Гард") 506
Гук Мирослав ("Григір") 238, 281
Гуменний Степан ("Кома") 506
"Гуцул" 46
Гюбнер Юліуш (Гуебнер, Хюбнер), підполк., полк., ген.-м-р 25, 43, 86, 100, 128, 149, 156, 161, 208, 218, 230, 236, 255, 256, 263, 276, 315, 329, 352, 356, 359, 364, 367, 379, 399

Ґ

Ґадовський Василь ("33/1 б") 509
Ґарновський Владислав, полк. 170, 171, 248, 286
Ґая, капр. 268
Ґбур Йосип 504
Ґеде 71, 285
Ґерак Марія ("Марійка") 508
Ґерхард Ян, підполк., полк. 17, 68-70, 90, 91, 119-123, 270
Ґеча Петро ("Білий") 127
Ґігонь Людвік 258
Ґінальський Едмунд, підполк. 42, 43, 46, 60, 75, 77, 94, 215, 305, 340, 341
Ґлубіш Андрій ("Бусько") 509
Ґоляш Стефан ("Мар") 233, 281
Ґомулка Владислав ("Веслав") 15, 19, 71, 72, 83, 86, 99, 171, 183, 210, 211, 224, 232, 235, 301, 339, 361, 381, 392
Ґотвальд Клемент 389
Ґраєта, пор. 117
Ґресь Стефан 294, 296
Ґроеґер (Ґроґер), підполк., полк., д-р 132, 247, 341
Ґубринович А. 251
Ґустав Владислав 232

Д

"Давид" - див. Приступа Семен
Далечковський, пор. 199
"Дальнич" - див. Федорів Петро
"Дар" 95
Даровський Степан ("Чижик") 507
Дацько Михайло 288, 290, 504
Демельов, полк. 256
Демкович Микола 504
Демкович Михайло ("Черемха") 504
Денько Микола, свящ. 237
Дзєвінський, стр. 391
Дзівик Владислав ("Дзьобенко") 506
Дзіда, м-р 431
Дзіман Михайло ("Левко") 232, 233
Дзягва, хор. 199
Диякон Микола ("Бойдур") 507
"Дідик", сотник 53
Дітріх Тадеуш 426
Дмитришин Павло ("Нечай") 504
Дмитришин Петро ("Липа") 288, 290, 504
Дмитрів Станіслав ("Дорош") 507
Добош Гриць ("Лоза") 506
Добрянський Антін ("Канарок") 509
"Довгий" - див. Кудлайчук Ірон
"Довгорукий" 239
Долінський 71
Домарадз Михайло ("Панас") 505
Домарадзький, к-н 221
Домб-Коцьол Я. 496
Домбровський Ярослав 74
Доніфацій 121
"Донський" 433
Донський Михайло 55
"Дора" 46, 48
Дровняк Никифор (Криницький) 349
"Дружба" 46, 48
"Дуда" - див. Янчук Євген
Дуда Мирослав, м-р, полк. 78, 168, 176, 179, 182
Дуда Михайло ("Громенко"), пор. 34, 42, 43, 48, 49, 52, 53, 144, 216, 260, 261, 308, 323, 324, 327, 354, 356, 364, 365, 374, 393, 394, 400, 406, 411, 417, 419, 500
Дуда Теодор, підполк., полк. 75, 77, 78, 219
Дудич Іван ("Гусак") 509
Дупляк Ян 84
Дурас, стр. 268

Дутка, к-н 117, 199
Душинський М. 127

Є

"Євген" 52
Євченко Олександр, полк. 75, 331, 332, 340, 388, 412, 413
Єкель Міхал, полк. 343-345
Єнджиховський 171

Ж

Желязко Мирон 346
Живєнь, пор. 48
Жимерський Міхал ("Роля"), маршал 20, 23, 35, 48, 52, 56-59, 64, 66, 83, 84, 93, 98-101, 104, 110, 129, 133, 142, 183, 184, 197, 210, 223, 231, 236, 237, 240, 244-246, 251, 254, 257, 264, 278, 304, 310, 321, 338, 362, 419, 420
Житинський Станіслав, м-р 246, 247, 407
Жолинський Михайло ("Богдан") 509
Жолондек Володимир ("Борис") 507
"Жубрид", к-н 49, 53
"Жук" 46, 48

З

Завадзький Александр, ген.-м-р 69-71, 90
Завєруха Зигмунт, підполк., д-р 132
Заврел, підполк. 256
"Загайдачний" - див. "Сагайдачний"
Зажицький Януш (Нойгебауер), ген.-м-р 114, 116, 117, 236
"Залізний" - див. Бинда Іван
"Залізняк"- див. Шпонтак Іван
Замарліцький, м-р 212
Замбрович Й. 251
Замбровський Роман 71, 72, 86, 99, 171, 235, 301, 322, 333, 349, 361
Заюк Павло 294
"Запора" 423
Зараковський, підполк. 287
Зарако-Зараковський Болеслав, ген.-л-т 95,306,321,361, 371, 417
"Зарічний" 46
Зеленка Павло ("Сирий") 508
Зєнтара, підпор. 433
Зінько Микола ("Пізній") 510
Злобін, полк. 256
"Змійко" 433

І

Іванисік Богдан ("Богдан") 510
Іваницький Іван ("Крук") 504
Іваняк, м-р 315
Івахів Володимир ("Ворона") 506
"Ігор" 433
Ільницький, полк. 119
Іткін, полк. 256

Й

Йонас, м-р 257

К

"Кавка" 46
Кавула Петро ("Руслан") 254
Каламай Микола ("Громовий") 506
Каламай Микола ("Моряк") 507
Каленюк Омелян, о. 291
Калимон Ян, м-р 170, 185, 187, 198, 201, 288, 331, 343, 351, 373
"Калина" 48
"Калинович" - див. Мазур Григорій
Каліновський З. 315
Камінський Мечислав, ген., бригаденфюрер 74, 191
"Карлик" 46, 48
"Кармелюк", сотник 53, 433
Карчевський, к-н 119, 120
Касея, полк. 388
Качмар Іван ("Береза") 505
Квятковський Станіслав, м-р 172
Кеневич Болеслав, ген.-лейт. 43, 59
Керзон 11
Керстен Кристина, проф. 10, 12
Кєлтика Людвік, пор. 32, 283, 287, 292, 293
Кєрнік Владислав 15
Кібала Степан ("Прут") 506
Ківер Дмитро ("Чумак") 505
Кілочко Дмитро ("Голуб") 504
Кірхмаєр Єжи, ген.-м-р 361
Кітор Василь ("Старий") 506
Клей Люціус дю Біньо, ген. 80, 81
Кліх Станіслав, взв. 292, 293
Клішко 349
Климко Іван ("Сагайдачний", "Сабойда") 509
Клос, підполк. 340
Клос Едмунд 428
Клос Казимир 292
Кнаціум Катерина 346
"Книга" - див. Слюсарчик Адам

Коберський, пор. 388
Кобилянський Ян, полк. 129, 170, 185, 187, 198, 201, 220, 288, 299, 343, 351
Ковалевич, к-н 256
Ковальський 171
Ковальчик Юліан ("Дружба") 506
Кожицький Антоній 183, 184, 250, 251
Кожушко Микола, полк. 89
Козак Дмитро ("Луг") 507
Козак Степан ("Левко") 507
Козьоринський Петро ("Лоза") 506
Колос Михайло ("Чумак") 240
Коля 71
Комар В. ген. м-р 98
Конефка Лев 224, 225
"Коник", підпор. 43, 49, 52, 150
Копцюх, хор. 221
Кордиляк Михайло ("Гавриляк") 505
Кордупель Петро ("Луговий") 508
Корманова 171
Кормош Микола ("Блиск") 510
Корнашевський 121
Коросьціньскі, підполк. 47
Корчинський Гжегож, полк. 25, 32, 84, 86, 93, 100, 128, 149, 156, 161, 166, 168, 176, 179, 182, 196, 208, 218, 226, 230, 232, 252, 256, 263, 276, 281, 287, 291, 297, 299, 310, 329, 331, 352, 359, 364, 367, 368, 370, 379, 399
Корчиц Владислав, ген.-полк. 15, 17, 23, 59, 68, 69, 87, 89, 90, 114, 116, 118, 129, 236-238, 276, 297, 300, 330, 344, 360, 363, 367, 413, 414, 416
Космовський Іван ("Корінь") 504
Коссовський, підполк. 89, 90, 92, 304, 307, 309, 359, 370
Костшева 269
Косцюшко Т. 80, 361
Коцаба Андрій ("Прут") 508
Коциловський Йосафат 16, 17, 61
Коцьолек Ярослав ("Крилач") 34, 42, 43, 46, 48, 94, 127, 144, 146, 150, 217, 260, 261, 323, 324, 354, 364, 374, 393, 394, 400, 402, 500
Кош Іван 504
Кравецький Василь ("Соловей") 509
Краєвський 86, 389
Краль Василь ("Чаус") 34, 42, 52, 353, 355, 359, 365, 375, 394, 400, 500
Красник Григорій ("Дубовий") 506
Кратко Юзеф, полк. 71, 219
Краузе Гельмут ("Мар'ян") 94
"Кремінь" 417
Крикун, к-н 256
"Крилатий" 28, 324, 325, 375, 379, 400
"Крилач" - див. Коцьолек Ярослав
Криса, к-н 270
Крисінський, підпор. 69, 121-123
Крисяк, пор. 210, 214, 234
"Крук" - див. Левко Григорій
Крупа 232
"Крутій" 433
"Ксеня" ("Н-27") 253
Ксьондзик Іван ("Чорноморець") 508
Кубік 119
Кубрак Володимир ("Грушка") 507
Кугль Стефан, полк. 89, 364, 368
Кудлайчук Ірон ("Довгий") 433
Куземчак Микола ("Сірко") 509
Кулешко Павло ("Діброва") 510
Куліговський 86
"Куліш", сотник 359
Кулик Іван ("Грім") 509
Куля, стр. 269
Кунах 293
Кундеревич Нікодим, полк. 30, 63, 64, 338, 344, 346, 355
Купецький Панько ("Олень") 507
Курасевич Михайло ("Чорноморець") 509
Курило Максим ("Крутий") 510
Куріата Броніслав, ген.-м-р 43
Кухар Степан ("Арсен") 509
Кухарський, м-р 225
Кухарський Станіслав, пор. 343
Кучер Михайло ("Яр"), підпор. 42, 48, 49, 52

Л

Лабуз Юзеф 61
Лавко 231
Лакота Григорій 17
Ланцут Д. Й., підполк. 78
Лапінський Лев ("Зенон", "Ревучий", "Орловський") 150
Лапот 349
"Ластівка" - див. Янковський Григорій
Лебедєв Віктор 64, 251
Левицький Михайло ("Веселий") 506

Левіковський Вацлав 86
"Левко" - див. Дзіман Михайло
Левко Григорій ("Крук") 34, 42, 150, 260, 261, 263, 324, 326, 353, 355, 356, 375, 394, 400, 405, 500
Лейтль Францішек, підполк. 128, 188, 197, 259
Ленік Едвард 462
Лентовський Станіслав, полк. 27, 184, 231, 232, 233
Ленчук, підпор. 199
Лесик 124
Леськів Григорій ("Морозенко") 507
Лешко Іван ("Богдан") 505
Лешавський Станіслав ("Крутий") 504
Лея Лех 54, 55
"Липа" 433
"Липа" - див. Дмитришин Петро
Лисяк 212
"Лис" 48
Лисик Михайло ("Сосновий") 506
Лишик Ілько ("Завзятий") 506
Ліпський 121
"Лісковий" - див. Головатий Семко
Лісовський, підполк. 210, 214, 234
Літковуц Шимон 346
Ліхова 258
Луговський 122
Лучко Микола ("Сук") 505
Лучник, підпор. 120-123
Любінський Йосип ("Гонт") 504
Лясота, полк. 416
Ляшков, підполк. 211
Льоедль Єжи, серж. 292, 293

М

"Магістер", "Мгр" 46, 48
"Магістр" - див. Совган Ярослав
Маєвський Станіслав, підполк. 407, 408
Мазур Григорій ("Дзвін") 508
Мазур Григорій ("Калинович") 34, 42, 150, 260, 264, 291, 324, 326, 353-356, 375, 394, 400, 405, 500
Мазур Ф. 43, 83, 317, 343, 349
Маковський Мирослав, пор. 286, 287
Макушка Іван ("Мачуга") 508
"Малина" - див. Минько Розалія
Малиновський Мар'ян (Габер Самуель), м-р 32,170, 171, 248, 287, 293, 296, 331
Малисек 121
Малярчик Олександр 270
"Мар" - див. Голяш Стефан
Марчак Іван 290
"Мар'ян" - див. Краузе Гельмут
Маслов Михайло, ген.-м-р 69, 70, 99, 143
Мастей Тадеуш 333
Мацєєвський А., підполк. 390, 391
Мацьонжик, підпор. 129
Машков А. І. 251
Меленас Мєчислав, ген.-м-р 344, 345, 355
Мелех Петро ("Шпак") 505
Мельник Андрій 42, 81
Метник Андрій 345
Мєрославський Людвік 74
Мєтковський Мєчислав, полк., ген.-м-р 297, 300, 301, 411
Миколенко Петро (Савченко Микола, "Байда"), пор. 30, 34, 41-43, 52, 144, 150, 217, 260, 262, 354, 364, 374, 393, 394, 500
Минько Йосип 292
Минько Розалія ("Малина") 32, 290-293, 331, 504
"Мирон" 49
Мізерний Василь ("Рен"), м-р 30, 34, 42, 43, 47, 49, 52, 53, 233, 271, 276, 313, 354, 364, 365, 374, 393, 394, 500
Мінда Михайло ("Мак") 507
Мінц Гіларій 71, 72, 83, 86, 171, 235, 264, 301, 322, 333, 361
Мірек Ян 284
"Мірник" 46
Мірчук Петро 499
Місило Євген 6, 7, 10, 14, 16, 127
Міславська 346
Міхаляк 121
Млодовець Григорій ("Кіс") 509
"Млот" 353, 356, 365, 375
Мніх Микола ("Курило") 507
Модзелевський Зигмунт 98, 251
Модлінгер Єжи, к-н 414
Молоєц Б. 72
Молотов Вячеслав 333, 334
Монтримович 121
Морель Соломон, к-н 172
Мороз Михайло ("Сорока") 508
Москаль Михайло ("Дунай") 509
Моссор Стефан, ген.-м-р, ген.-лейт., ген.-полк. 17, 19, 20, 22, 25, 27,

28, 31, 32, 57, 58, 60, 65, 66, 69, 86, 93, 99, 100, 102, 104, 107, 108, 128, 149, 156, 161, 184, 185, 196, 197, 206, 208, 210, 211, 215, 218, 220, 223, 225, 227, 230-233, 236-238, 244, 246, 247, 251, 254, 256, 259, 263, 276, 277, 283, 287, 297, 298, 304-306, 309, 310, 315-317, 320, 329, 330, 334, 335, 338, 339, 342, 352, 359, 360-364, 368, 370-372, 379, 389, 390, 399, 424
Музика Михайло ("Сміх") 288, 290, 504
Мусяльський 121
Мусь Володимир 43
"Муха" 46, 48
Муц Іван ("Кривонос") 510
Муц Йосип ("Смерека") 508

Н

Налисник Степан ("Лис") 505
Нарбутт-Робб Ігнаци, полк. 100-102, 297, 300, 334, 335, 367, 371
"Наука" 48
Нашковський Мар'ян 142, 333
"Нехрист" 95
Нивинський Михайло ("Когут") 507
Ніколашкін, підполк. 125, 127
Німець Ганна 225
Новак 86
Новаковський, підпор. 256
Нога Олександр ("Вишня") 504
Ногаль 120,121
Норберт, св. 237, 238

О

Одинець Василь ("Оріх") 505
Ожеховський Ян 277
Окрайні Францішек 427, 429
Окс 83
Олекса Петро ("Убіч") 127
Олехнович М. 374
Оліярчик Володимир ("Тріска") 506
Ольковський Ян, м-р 126, 257, 258
Ольха Василь ("Василь") 505
Ольшевський Я. 417, 419
Омелян Володимир ("Олень") 510
Ондрашек Віт, полк. 78, 209, 255
Онишкевич Йосип ("Мартиняк") 508
Онишкевич Мирослав ("Орест"), полк. 28, 33, 34, 503
Онишко Степан ("Груша") 507
"Ордон" 353, 356, 361, 365, 375
"Орест" - див. Онишкевич Мирослав
"Орленко", сотник 324, 327, 330
Орлік, м-р 256, 388
Орловська 86
Орловський, підполк. 75
Орчиковський Станіслав 318
Оська 291
Охрим Йосип ("Білий", "Соловей") 509

П

Пагач Альфред 337
Пасенкевич К., д-р 258, 341, 342
Пашкевич Густав, ген.-л-т 321, 322
Пашуля Ганна 225
Пельчарський Іван ("Нив") 507
"Пень" - див. Солтис Іван
Перко, полк. 128
Перко Еміль, ген.-м-р 208, 209
Перун Дмитро 55
Петрицький Микола ("Ясен") 506
Петровський М. 11
Пєрацький Броніслав 81, 432
Пєткевич Й. 98, 138, 282, 283, 345, 409
Пиріг Тимофій 346
Підгорний Микола 15
Пізло С., м-р 78
Піка Геліодор, ген. 417, 419
Пістун Володимир 506
Пітух Йосип ("Квітка") 505
Піщек К., м-р 117, 187, 198, 201, 265, 270
Плюто Станіслав, підполк. 270
Повнак Василь 345
Повнак Іван 345
Поксінський Єжи, проф. 10
Полівка Василь ("Касьян") 507
Полівка Михайло ("Голуб") 510
Полляк, полк. 431
Попеловський Павло ("Іскра") 508
Попіль Михайло, свящ. 333
Попка В. 17
Поплавський Станіслав, ген.-полк. 86
Почонтек 212
Праусе Ян, к-н 32, 246, 248, 283, 287, 292, 296, 297, 309
Приступа Семен ("Давид") 34, 42, 52, 324, 330, 353, 365, 394, 400, 500
"Прірва" - див. Штендера Євген
Процак Михайло ("Голуб") 505
Пругар-Кетлінг Броніслав, ген.-лейт. 253, 254

Пудлик Андрій ("Бистрий") 509
Пуласкі 80
Пултужицький Броніслав, ген.-лейт. 334, 336
Пшонський Михайло, полк. 89, 297, 301, 334, 336
Пьонтек, к-н 388

Р

Равський Іван ("Ротмир") 508
Радкевич Станіслав, ген.-м-р 20, 59, 64-66, 71, 83, 84, 86, 93, 99-101, 104, 110, 171, 183, 197, 233, 235, 236, 278, 289, 297, 300-302, 322, 333, 335, 338, 348, 349, 361, 363, 368, 372, 391
Радош Михайло ("Острий") 507
Райхель, підпор. 225
Раковецький, ст. стр. 268
Раковський Р. 285, 286
Ралдугін, підполк. 75, 129
Рапач Михайло ("Дубенко") 506
"Рат" 46, 48
"Рен" - див. Мізерний Василь
Риглішин 119
Риковський, к-н 340
Ринца Мар'ян, капр. 258
"Різун" -див. Андрусяк Василь
Рожковський, полк. 129
Розенберг, підпор. 62
Рокосовський Костянтин, маршал 52
"Роман" - див. Гробельський Роман
Роман Йосип ("Чупур") 508
Романечко Іван ("Володя") 353, 355, 359, 365, 375, 394, 395, 402
Романів 124
Романовський 119
Романюк Тадей 391
Ромащенко М. А. 251, 258
Ромейко Александер, ген.-м-р 232, 233, 330
Ромковський Роман, ген.-м-р 85, 148
Рос Єжи 75
Роткевич Ян, ген. 16-18, 89
Ротницький, полк. 17
Рочняк, м-р 199, 373
Рубінський Мар'ян 320
Рудавський Андрій ("Іж") 510
Ружанський Юзеф, підполк. 125-127
Рузга В. 319, 416
Русецький І. П. 251, 258
"Руслан" -див. Кавула Петро
Руткевичева Марія 71, 72, 83, 86, 100, 171, 235, 302, 322, 333, 350, 361
Рутковський Ян, полк. 89

С

Савка Іван ("Ялиця", "Сікора") 509
Савка Степан ("Джміль") 504
"Сагайдачний", "Загайдачний" 28, 354, 360, 400, 405
Сай Михайло 345
Сай Стефан 345
Сайко А., м-р 330
Салік Василь ("Савур") 508
Санак Мечислав, підполк., полк. 220, 305
Сапа Тадей 277
Сапа Яків 277, 278
Сарнецький 121
Сатановський, полк. 133
Свєнти Петро ("Мороз") 507
Свєрчевський Кароль, ген.-полк. 6, 9, 10, 19, 20, 22-24, 28, 47, 48, 68-75, 80, 82, 83, 85, 89-93, 115, 118-127, 191, 193, 198, 202, 203, 268, 291, 341, 343, 503
Свєтлік Конрад, ген.-м-р 43, 65, 67, 84, 93, 100, 236, 253, 258, 297, 334, 335, 337, 363
Світельський, полк. 366, 416
Свйонтковський Генрик 67, 496
Свобода, пор. 199
Свобода Людвік, ген. армії 98, 173, 389
Святли Юзеф, м-р, полк. 102, 126
Селенец, к-н 208
Сенейко Марія 346
Сенейко Юстина 346
Сеніцький В., підполк., полк. 129, 219, 255, 256, 299, 309
Серба С., підполк. 346, 347
Серединський Теодор 221
Сид Василь ("Сук") 508
Сикала Іван ("Орлик") 508
Сич Михайло ("Сірко") 506
Сідзінський Болеслав, підполк. 100, 111, 117, 128, 149, 151, 153, 156, 161, 165, 168, 175, 178, 181, 208, 218, 230, 247, 256, 263, 265, 276, 305, 329, 352, 359, 370, 379, 388, 399
Сірчинський Дмитро ("Савич") 510
"Скакун" 292
"Скала" 433

Скібінський, м-р 68
Скібінський, стр. 268
Скорупка, підпор. 432
Скрипченко, м-р 211
Скульбашевський Антоній, полк. 70, 89, 126, 248, 283, 407, 408
Скульський, підполк. 93
Скшешевський 171
Слизень, к-н 214
Слідзевський, м-р, д-р 132
Сломка 121
Слотвінський 120
Слюсарчик Адам ("Книга") 433
"Сметана" 46, 48
"Смирний" -див. Федак Михайло
Смичинський Ярослав ("Книш") 506
Смігельська Ірина 333
Смігельський Стефан 333
"Сміх" - див, Музика Михайло
Снєгєров, полк. 388
"Сніг" 46, 48
Собесяк Я. 185
Собін Максим 55
Сова Степан ("Хмара"), стр. 127
Совган Ярослав ("Магістр") 95
Соколик Михайло 504
Сокорський 71, 171
"Соловій" 240
Солтик, м-р 119
Солтис Андрій ("Свист") 508
Солтис Іван ("Пень"), стр. 46-48
Солтис Павло ("Чумак") 507
Соляр Іван ("Стибій") 505
"Сопран" 94, 95
Сорока 265
Сорочак Володимир ("Беркут", "Ворон"), ст. с-т, к-н 28, 30, 34, 42, 49, 52, 330, 353, 359, 360, 365, 375, 393, 394, 423, 500
Сосновський Володимир ("Граб") 508
Сохацький, м-р 62, 330
Спихальський Мар'ян, ген. -м-р, ген.- лейт., ген.-полк. 64, 66, 71, 83, 86, 93, 99-101, 104, 129, 133, 171, 235-237, 297, 301, 322, 333, 334, 349, 361, 372, 389, 411
Стадницький Володимир ("Лісовик") 505
Стажинський 428
Сталін Йосиф 11
Станевич Роман 417, 418
Станішевський Влодзімєж, пор. 172
Старух Тимофій 432
Старух Ярослав ("Стяг", "Ярлан") 28, 33, 34, 233, 254, 315, 413, 431-433
Старченко Василь 64, 250, 251, 258
Стасік Степан ("Шумовий") 507
"Стах", сотник 24, 34, 42, 47, 48, 49, 52, 53, 126, 127, 144, 146, 186, 216, 217, 260, 271, 323, 354, 364, 374, 393, 394, 401, 406, 411, 417, 500, 503
Стахор Станіслав, капр. 292, 293
Сташинський Богдан 81
Стащук, підпор. 256
Стебельський Стефан ("Хрін"), пор., м-р 24, 34, 42, 46-49, 52, 53, 60, 68, 126, 144, 146, 186, 209, 216, 217, 233, 238-240, 260, 261, 270, 271, 323, 324, 327, 354, 364, 374, 393, 394, 401, 406, 411, 417, 500, 503
Стефанюк Іван ("Меч") 509
Стех Микола ("Чорний") 507
Стеца Остап, ген.-м-р 19, 63, 65, 66, 89, 93, 98, 100,101, 138, 223, 236, 237, 367, 368
Столінський Фелікс 43, 44
Стопчак 120, 121
Стриховський Прокіп 224
Стройновський Юліуш, проф. 127
Стшелецький Мар'ян, к-н 343
Стшельчик 122
"Стяг" - див. Старух Ярослав
Суп Владислав ("Бистрий") 506
Сурівка Мирон ("Сливка") 507
Суський Тадеуш, стр. 343
"Сян" - див. Вельніке Вільгельм
Сьома Іван ("Сливка") 510
Сьрода 121-123

Т

Тальма Вацлав, підпор. 342
Тарабан Микола ("Туча"), сотник 34, 42, 150, 260, 261, 263, 264, 324, 326, 354-356, 375, 394, 400, 405, 500
"Тарас" 53
Тарасюк Антоній 294, 296
Тарновський Віктор, ст. стр. 343
Татай Францішек, підполк. 343, 344, 348
Тендорф Генрик 346
Теник Андрій ("Ялівець"), стр. 127

Терлецький Міхал, полк. 107, 108, 342, 372, 464, 469, 471, 473-476, 478-482
Тетрицька Анна 432
Тиравський Михайло 505
Титко Іван 221
Тітков Валентин, полк. 364, 369
Ткачов Станіслав 232, 233
Тлях Йозеф, полк. 208, 209
"Томаш" - див. Бєрут Болеслав
Томашевський Степан ("Рисік") 505
Торуньчик Г., полк. 427
Трефенко Степан ("Рак") 506
Трубни, підполк. 47
Трухан Іван 505
Труш Ян 317, 343
Турек, пор. 388
Туренець Антоній 294, 296
Туцький Любомир ("Тарас") 506
"Туча" - див. Тарабан Микола
Тхір Йосип ("Аркас") 508
Тхір Михайло ("Скала") 508
Тхорик Петро ("Врубель') 509
Тшаска Мєчислав, к-н 258
Тшесньовський 120

У

Ундерко, м-р 128,
"Ускок" 361, 365
Усьневич Ілько ("Явір") 510

Ф

Федак Михайло ("Смирний") 324, 326, 329, 354, 355, 365, 406
Федоренко Михайло 225
Федорів Петро ("Дальнич") 34, 47, 48, 503
Фейгін Анатолій, полк. 89, 100-102, 118, 125
Фельчинський 235
Филипович 251
Фіндер П. 72
Фінц, стр. 269
Фрайтаг Фріц, ген. 73
Франк 73
Франковський, стр. 269
Фріце, к-н 208

Х

Харидчак Петро ("Шпак") 505
Хархаліс Остафій, о. 126, 291
Хиляк Євген, свящ. 237
Хиляк Йосиф, свящ. 333
Хілінський Михайло, полк. 61, 62, 128, 149, 156, 157, 159, 161, 165, 168, 175, 178, 181, 185, 205, 206, 208, 218, 219, 230, 244, 247, 263, 276, 304, 307, 309, 315, 316, 318, 320, 329, 352, 366, 379, 388, 399, 407, 412
Хмелевський Мар'ян 293-296
Хмель Ян, капр. 198
Хованець Йосип ("Канарек") 505
"Хома" 47, 52
"Хрін" - див. Стебельський Стефан
Хюбнер Юліуш - див. Гюбнер Юліуш

Ц

Цвік Іван ("Квітка") 506
Цвян Михайло ("Франк") 507
Цельняк Михайло ("Олег") 508
Цесарський, к-н 119-123
"Циган" 432, 433
Циранкевич Юзеф 183, 184, 426
Цімура, підполк. 41, 87, 119
Цішевський, стр. 268
Цоколь А. А. 251, 258

Ч

Чапліцький Юзеф, полк. 93, 100, 101, 219, 315
"Чарнота" 433
"Чаус" - див. Краль Василь
Черніга Францішек ("Лев") 509
Чернушко Едвард, к-н 343
Черняк Юзеф 199
Чиковський, серж. 346
"Чорний", сотник 49, 52, 325
"Чорний" - див. Герман Теодор
"Чорноморець" 433
Чорнописький Іван ("Вівчур") 507
"Чорт" 433
"Чумак" 315, 413
"Чумак" - див. Колос Михайло
Чумер Йосип 224, 225

Ш

Шалапата, м-р 75, 215, 226
Шандрук Павло, ген. 73
Шанявський, полк. 297
Шашкевич Маркіян 343
Шварц Збігнєв, підпор. 286
Швед Іван ("Довгий") 508
Шевчик Ярослав ("Береза") 504
Шемберг Петро, підполк. 127
Шеремета Стефан, свящ. 237

Шиманський Іван ("Шум") 34, 42, 150, 260, 261, 263, 264, 291, 324-326, 354, 365, 375, 394, 400, 500
Шимоник Іван 391
Шир 71, 86
Шишканинець Василь (Козєринський Іван, "Бір"), пор. 34, 42, 47, 49, 52, 53, 84, 123, 124, 126, 127, 144, 146, 186, 216, 217, 228, 229, 260, 261, 324, 327, 354, 356, 364, 374, 393, 394, 401, 406, 411, 417, 500
Шот Станіслав 82, 295, 319, 343, 345-347
Шота В. З. 14, 205, 498, 500, 501
Шпаковський Ф., підполк., полк. 119-122, 388
Шпондровський, полк. 331
Шпонтак Іван ("Залізняк", "Леміш", "Дубровик", "25"), м-р 30, 34, 42, 144, 150, 217, 260, 263, 314, 324, 326, 353-355, 364, 365, 375, 393, 394, 402, 500, 503
Штендера Євген ("Прірва") 14, 324, 325, 330
Шуберт, к-н 117
"Шугай" 240
Шудлік 232
Шудлік Анджей 232
Шулдринський, м-р 388
"Шум" - див. Шимянський Іван

Щ

Щесьняк А. Б. 14, 205, 498, 500, 501
Щигельський Володимир ("Бурлака") 34, 42-44, 48, 52, 94, 144, 150, 260, 261, 323, 324, 327, 354, 356, 364, 365, 374, 393, 394, 400, 411, 417, 420, 422, 500

Ю

Юзвяк Франціщек (Вітольд), ген.-м-р 59, 64, 66, 67, 93, 100, 236, 237, 334, 335
Юра, підпор. 388
Юшкевич 121

Я

"Ягода", м-р 330
Ядчишин Ярослав ("Шрам") 506
Якубович Дмитро ("Зелений") 505
Якубовська Ванда 127
Янковська Катерина 225
Янковська Марія 225
Янковський 225
Янковський Григорій ("Ластівка") 34, 42, 43, 52, 87-89, 144, 146, 150, 216, 217, 228, 260, 261, 323, 324, 327, 354, 364, 374, 393, 394, 400, 402, 500
Янковський Казимир, стр. 198
Янкун Зиґмундт, підпор. 9, 380, 387
Янчук Євген ("Дуда"), сотник 34, 42, 52, 324, 325, 330, 353, 355, 365, 375, 394, 400, 402, 500
"Яр", ком. чоти 124, 126
"Яр" - див. Кучер Михайло
"Яр" - див. Ярмола Василь
Яремин Іван, о. 291
Яркевич 294
"Ярлан" - див. Старух Ярослав
Ярмола Василь ("Яр"), сотник 34, 353, 355, 359, 365, 375, 379, 394, 400, 500
Ярош, підпор. 200
Ярошевич Петро, ген.-м-р 133, 188, 197, 322, 334, 363, 371
Ярошевський, к-н 200
"Ястшемб" 353, 356, 365, 375
Ястшембський 183
Яськевич В. 418, 419, 427, 428

Географічний покажчик

А

Аахен 94
Австрія 73, 364, 394, 401
Аксманичі, с. 93, 94, 213, 234, 448
Алкін Гора 150
Америка 80, 455
Андріївка 447, 460
Андрухів 255
Аннопіль 455
Арламів, с. 291, 448
Аушвіц 81, 171, 172

Б

Бабичі, с. 345, 448
Баксхайлер 94
Балигород, м. 50, 68, 70, 84, 88, 91-93, 106, 108, 112, 119-126, 144, 169, 186, 187, 216, 239, 260, 271, 274, 298, 313, 314, 406
Бальниця 53, 453
Баниця, с. 333, 437
Баня 200
Барановець 460
Бараново, ст. 481
Барвінок 85, 255, 443
Барково, ст. 472
Бартошиці, ст. 258, 465, 466, 468, 472, 475-477, 480
Бартошицький пов. 484
Барчев 95
Батичі 449
Бахів 209, 354
Бахів 261, 437
Бахлява 200, 443
Башня Горішня 446
Башня Долішня 446
Белвин 449
Белзець, ст. 206, 222, 262, 351, 378, 387, 464, 474, 477
Белхівка 200, 453
Бендзіни В. 231
Береги Горішні 260
Бережани 220, 432
Бережанський пов. 47, 432
Бережниця 444, 455
Бережниця Нижня 200
Березів 20
Березівський пов. 13, 30, 41, 49, 57, 76, 77, 89, 127, 261, 340, 405, 413, 437, 462, 491, 494
Березка 209, 443, 444, 449
Березовець 444
Берендійовичі 449
Берендовичі 213, 234
Береска 200, 265, 270
Берест 460
Берлін 191, 195
Бескиди - див. Бещади
Беско, ст. 160
Бєльсько - Підляський пов. 321
Бєщади, Бескиди 23, 48, 52, 126, 150, 305
Бжезова 442
Бидгощ 379, 414, 416, 430
Бики 439
Биківці 453
Бистре 271
Битів 221, 465, 466, 472, 476
Битівський пов. 483, 486
Битом, ст. 378
Битомек Вроцлавський, ст. 470
Бібрка 444
Біла Вода, с. 36, 55, 61, 461
Біла Гора 439
Біла Підляська, ст., м. 377, 391
Білгорай 348, 390
Білгорайський пов. 13, 30, 231, 327, 344, 345, 389, 390, 410, 416, 417, 487, 493, 494
Білична 437
Білогард 30, 465, 476
Білопідляський пов. 63, 64, 81, 344, 346, 353, 365, 367, 390, 394, 416, 417, 487, 488, 493
Білополе 455
Білорусія 12
Білосток 75
Білостоцьке в-во 11, 34, 65, 68, 321, 381, 382, 398, 418, 419, 427, 483, 487, 494
Білосточчина 322

Білянка 437
Бінчарева 460
Бінче, ст. 467, 468, 477
Бірки 324, 458
Бірча, м. 52, 112, 209, 214, 233, 239, 298, 313, 340, 369, 449
Бірча Стара 449
Бліхнарка 437
Бобле 446
Боболіце 380, 386
Бобрівка 439
Бовино 225
Богачево, ст. 481
Богуша 460
Бодаки 437
Боднарка 437
Болестрашичі 449
Болехів 108
Боличі 345
Боратин 439
Боринський р-н 53
Бориня 188
Бориси 458
Борова Гора 446
Бортне 437
Борхів 405, 446
Боско, ст. 205
Бояничі 455
Бранєво, ст. 469, 470, 475, 480, 481
Бранєвський пов. 428, 429, 484
Бреликів 444
Брест н/Бугом 28, 99, 142
Брижава 449
Брилинці 449
Броди, м. 73
Бройце 380
Брунари 437
Брунари Великі 232
Брунари Вижні 437
Брусно 446
Буг, р. 28, 224
Буг Володавський, ст. 33, 222, 464, 474, 475
Будзинь 439
Будинин 455
Будомир 263, 446
Бук 444
Буківсько 112, 200, 220, 221, 266, 269, 406
Буковець 444
Буковець Великий 262
Буковиця 200
Бусьно 455
Бучина 405, 439
Бушковичі 449
Бялогардський пов. 483, 486

В

Ваврка 461
Вадовіцький пов. 492
Валбжиський пов. 485
Валч, ст. 467, 468, 472, 477, 481
Валчівський пов. 483, 486
Валява 452
Вапенне 439
Вапівці 225, 452
Вапниська 454
Варцаби 442
Варшава 7, 14-16, 28, 31, 33, 34, 43, 47, 48, 53, 57, 58, 62, 64, 66, 67, 69-74, 78, 80-83, 85-87, 90, 93, 96, 98-100, 102, 107, 108, 113, 114, 117, 120, 126-128, 130, 132, 134, 136, 140, 143-145, 150, 155, 156, 171, 183, 184, 188, 191, 196, 197, 205, 216, 218, 219, 223, 227, 231, 235-238, 244, 248-250, 254, 259, 264, 276, 282, 283, 285, 287, 288, 296, 297, 301, 304, 309, 311, 315, 317, 321, 322, 330, 333, 334, 337, 339, 342, 345, 349, 360-363, 370, 377, 379, 389, 391, 407, 408, 410, 419, 420, 424, 427, 429, 462, 469, 471, 473-476, 478-482, 497, 500, 501, 502, 503
Варшавське в-во 65, 66, 68, 321, 418, 419
Василів 459
Великі Капушани 150
Великі Очі 262, 448
Великополе 200, 239, 274, 454
Величка 259
Венгерка 442
Венгожевський (Венгоборкський) пов. 382, 397, 428, 429
Венява 76
Вербиця, с. 354, 359, 460
Вербів, с. 52
Вербіж 458
Вербківці 222
Вербковичі 458, 464, 474, 476
Веремінь 200, 445
Верешин, с. 330, 458
Верешиця 460
Верховини, с. 13

Верхрата, с. 263, 325, 405, 448
Весела 326
Ветлин 442
Ветлина 260, 406, 445
Вєльополе, м. 155
Вижлів 458
Вилева 442
Винники 458
Вислок 454
Вислок, р. 103
Вислок Великий, с. 52, 87
Висова 439
Висоцько 405, 442
Височани 200
Витки 448
Витків 458
Вишатичі 452
Вишеватка 443
Вишнів 458
Вишня, р. 218, 230
Відень 44, 433
Війське, с. 185, 454
Вілька 454
Вілька Вербицька 460
Вілька Горинецька 448
Вілька Зміївська 448
Вільнюс 170
Вільхівці 453
Вільхова 200, 444
Вільховець 443
Вільхувата, р. 272
Вільшани 451
Вільшаниця 206, 208, 224, 239, 444
Вільшанка, фільв. 239
Вільшня 443
Вінцковичі 442
Вірховня 461
Вірховня Велика 461
Вітошинці, с. 213, 452
Вовковия, Волковия 124, 150, 445
Вовчасте 442
Вовче 452
Войкова 461
Войтківка 452
Войткова 150, 260, 313, 369, 452
Волинь 16, 42, 74, 432
Волиця, с. 186, 200, 454, 460
Волковия див. Вовковия
Воловець 439
Володава 293, 294-296, 310, 312, 338, 343, 375
Володавський пов. 33, 63, 81, 95, 293, 296, 306, 319, 321, 322, 339, 343, 344, 353, 359, 360, 362, 363, 365, 367, 390, 394, 416, 417, 423, 487, 488, 489, 493
Володж 127
Волув Сльонський 470, 471, 473, 478, 479
Волувський пов. 485
Воля 73, 77
Воля Біскупя, ст. 473
Воля Велика 325, 405
Воля Венгерська 442
Воля Вижня 454
Воля Володська 437
Воля Горянська 445
Воля Запалівська 442
Воля Корінецька 452
Воля Крецівська, с. 185, 452
Воля Кривецька 212, 452
Воля Матяшова 200
Воля Михова, Воля Мигова 260, 271, 406, 445
Воля Нижня 454
Воля Олешицька 262, 315
Воля Петрова, с. 186, 200, 220, 221, 454
Воля Розвеницька 442
Воля Рокетницька 442
Воля Сенькова, с. 186, 220, 221, 454
Воля Уханська 458
Воля Шувська 442
Воля Яворова 200, 454
Вонсош 470
Ворохта 460
Вронки 78
Вроцлав 14, 29, 53, 379, 497
Вроцлавське в-во 34, 65, 381, 429, 485, 486, 489
Вроцлавський пов. 485
Всхова, ст. 478
Всховський пов. 485, 486
Вудзєніца 384
Вуйковичі 452
В'язівниця 405, 442

Г

Гаї 449
Галбів 443
Галичина 270
Ганьчова 438
Гарта 437
Гатовичі 455

Гелюш 440
Германовичі 449
Гирова 443
Гільське 444
Гільче 456
Гічва 126, 200
Гладишів, с. 333
Глинне 444
Гнатковичі 449
Гнєвош 465
Гнійниця 405
Голендри 456
Голинь, с. 47
Голодівка 446
Голуби 455
Голучків 453
Гонятин 456
Гораєць 211, 405, 446
Горбки 200
Горинець 405, 447
Гориці 326
Горишів Польський 460
Горлиці 26, 55, 61, 100, 207, 217, 222, 229, 245, 260, 313, 332, 333, 377, 464, 470, 471
Горлицький пов. 30, 48, 55, 58, 76, 77, 154, 210, 231, 232, 236, 262, 309, 324, 326, 329, 332, 333, 357, 365, 367, 404, 406, 411, 437, 462, 487, 488, 489, 491
Горличина, ст. 472
Городиловичі 456
Городиня, с. 330
Городиславичі 459
Городисько 222, 351, 472, 473, 480
Городисько Долішнє, ст. 378, 472
Городище 456
Городло 456
Городок 444
Горохівці 213, 449
Горощичі 456
Горянка 444
Гостинне 456
Граб 443
Грабовець 440
Грабовець-Гора 455
Гребенне 459
Гребля 446
Греція 155
Грибів 222, 478, 479
Грозьова 449
Грошівка 437
Грубешів 33, 239, 417, 464, 474, 476, 502, 503
Грубешівський пов. 33, 42, 63, 81, 95, 207, 222, 324, 325, 330, 344, 347, 353, 360, 365, 367, 373, 375, 393, 395, 416, 417, 423, 455, 462, 487, 488, 489, 493, 503
Грубешівщина 12
Грушовичі 449
Губинок 459
Гувники 260
Гузелі 444
Гулешів 428
Гуменне 85, 208, 256, 389
Гуречко 449
Гурко 262, 449
Гурне 112
Гусинне 456
Гута 437, 447, 449
Гута Березька 209, 449
Гута Висовська 438
Гута Рожанецька 447
Гута Снядецька 459
Гутисько 449
Гучвиці 201, 444

Ґ

Ґвізданув 470
Ґданськ 317, 318, 346, 382, 386, 476, 495, 497
Ґданське в-во 9, 34, 65, 380-384, 398, 414-416, 421, 429, 430, 483, 487
Ґданський пов. 483
Ґжмьонца 467, 475, 477
Ґіжицький пов. 429, 484
Ґіжицько 387, 465, 466, 468, 469, 472, 473, 475-477, 480
Ґлембочице 470
Ґлогув 470, 471, 479
Ґлогувський пов. 485, 486
Ґожув, ст. 471, 479
Ґоланьч Поморська 382
Ґрабсько, ст. 476
Ґрац 73
Ґрембоціце, ст. 471
Ґрифіце, ст. 466, 467, 481
Ґрифіцький пов. 380, 382, 384, 415, 484
Ґроново, ст. 477
Ґура Сльонська, ст. 469, 479, 480
Ґурово-Ілавецький пов. 374, 428
Ґурсько-Сльонський пов. 485

Д
Дальова 453
Данахи 446
Даровичі 449
Дахнів 446
Дев'ятир 446
Деканів 455
Дембіца 379, 431
Дембіцький пов. 76
Демблін 78
Дзвєжути, ст. 475
Дзєжгонь 126
Дзєржоньов 360
Дзюрдзів 200, 444
Дзял 200
Дзялдовський пов. 484
Дибків 405, 440
Диків Новий 446
Диків Старий 446
Димінек, ст. 475
Диниска 458
Динів 76
Діброва 440, 446
Дібча 440
Дніпропетровськ 345
Добра 440
Добра Шляхецька, с. 185, 260, 261, 453
Добрянка 449
Добчиці 371, 388
Довге 438
Довгий Кут 222, 476
Довжиця, с. 222, 453
Довжнів 455
Долгобичів, с. 424, 455
Долина, с. 186, 200, 201, 453
Долини 446
Доліце, ст. 475, 476
Домінек, ст. 465-467, 469, 472, 477, 480
Дорошів 359
Дошниця 443
Дравський пов. 381, 483, 486
Дравсько, Дравсько Країнське 360, 465, 468, 475, 482
Дрезден 74, 191
Дрогобич 43
Дрогобичка 212, 449
Дрогоїв 224, 449
Дубенка 455
Дубенський 453
Дубецько 369
Дубне 460
Дубрівка 433
Дубровець 440
Дукля 85, 112, 217, 406
Дуклянський перевал 13, 144, 271, 306
Дуньковичі 440
Дуньковички 449
Дуплиська 127
Душатин 271, 272, 453

Е
Елк, ст. 476, 480
Елкський пов. 483
Ельблонг 318, 472, 476
Ельблонзький пов. 380, 483

Є
Європа 6, 188
Єлєня Гура 378
Єлєньогурське в-во 360

Ж
Жабче 458
Жаганьський пов. 486
Жари 351, 377
Ждиня 439
Жегестів 222, 461, 479
Жепінський пов. 485
Жеплінський пов. 486
Жерденка 200, 446
Жерниця 52, 126, 150
Жерниця Вижня 200, 446
Жерниця Нижня 200, 446
Живець 238
Жидівське 443
Жмігруд 476
Жнятин 458
Жогатин, с. 44, 216, 313, 327, 369, 452
Жубраче, Зубряче 271, 273, 274, 446
Жужіль 458
Жуків 211, 405, 448, 458
Журавєц 380, 383
Журавиця 226, 227, 234, 286, 354, 367, 369, 452

З
Забіла 448
Заброддя 446
Забродь 200
Завади 460
Завадка, с. (Боратинський р-н) 53
Завадка, с. (Ліський пов.) 48, 291-293, 446

Завадка Морохівська 200, 270, 271, 455
Завадка Риманівська 443
Завалів 458
Завій 47
Загір'є 454
Загір'я, с., ст. 186, 200, 201, 205, 208, 224, 227, 239, 274, 288
Загіряни 222
Загороди 225, 326
Загочеве, Загочев'я 200, 446
Загробля 442
Загуж 35, 50, 112, 160, 465-468
Загужани, ст. 470-471
Загутинь 200, 201, 232, 455
Задубці 458
"Закерзонський Край", Закерзоння 5, 28, 33, 47, 254, 393, 400, 431, 433, 503
Залазь 442
Заліски 209, 452
За Лісом 446
Залісся 452
Заліська Воля 442
Заліщицький пов. 127
Залуж, Залуже, ст. 160, 206-208, 224, 239, 465-469
Залуже 448, 455
Заміхів 442
Замістя 442, 503
Замостя 314, 502
Замостський пов. 367, 410, 417, 460, 462, 487, 489, 493
Запалів 442
Заслав 200, 201
Заслав'є 455
Заставне 442
Засяне 225
Затиле 460
Західна Лемківщина 53, 55, 329
Західна Німеччина 95
Західна Україна 11, 13, 16, 190
Західний Берлін 102
Західно-Українська Народна Республіка 63, 432
Захсенхаузен 81
Заціше 359
Збоїська 200, 455
Звіринець, ст. 30, 222, 353, 378, 476
Здвижень 200, 446
Зелена Гура, Зельона Гура 170, 471, 479
Зеленогурське в-во 34, 222, 330, 485, 486, 489
Зеленогурський пов. 485, 486
Зиндранова 306, 443
Злоторийський пов. 485
Злоцьке 461
Змійовиська 448
Золота Слобода 432
Зосин 458
Зубовичі 460

І

Ігнаше 440
Ізби 438
Ілава 172, 472, 477, 480
Іскань 209, 449
Іспанія 55, 69, 80, 82

К

Кадлубиська 447
Казимерка 440
Каліш, ст. 377
Калуський пов. 47
Кальварія Пацлавська 450
Кальників 262, 326, 405, 440, 450
Кальниця 200, 201, 444
Каміллюс
Камінки 272
Кампіноська Пуща 191
Кам'яне 200, 453
Кам'янець-Подільський 301
Кам'янка 450, 453
Кам'янки 201, 271
Кам'янна 460
Канада 330
Карів 264
Карликів, с. 186, 200, 220, 221, 270, 453
Карліно, ст. 465-467, 475
Карніце 382
Карпати 364, 393, 432
Карпатська Україна 52, 53, 150
Катинь 362
Катовіце 23, 30, 53, 57, 93, 135, 138, 139, 172, 284
Катовіцьке в-во 65, 171
Кашичі 450
Квасниця 200
Квідзинський пов. 483
Квідзинь, ст. 468, 470, 472
Квятонь 438
Кентшин, ст. 468, 469, 472, 475-477, 480, 481

Кентшинський пов. 484
Кєлецьке в-во 53
Кєлчава 201
Кєльце 283, 284, 317, 368
Київ 15, 64, 231, 233, 248
Київська губ. 62
Київська Русь 270
Кичари 450
Климківка 438
Клоковичі 450
Княжичі 213, 234, 450
Кобильниця Волоська 263, 405, 447
Кобильниця Руська 353, 405, 447
Кобильське 444
Кобло 456
Ковалі 440
Кожибє 465
Кожухув, ст. 470, 471
Кожушне 453
Козодави 456
Кокушка 354
Колобжеґ 191
Колобжезький пов. 483, 486
Колоничі 46, 273, 274
Колонія Польська 440
Кольбушовський пов. 76
Команьча, м. 63, 105, 112, 120, 160, 169, 186, 187, 205, 208, 217, 220, 222, 224, 227, 239, 256, 262, 267, 272, 274, 280, 291, 453, 465, 466
Комарно 171
Конечна 438
Конотопи 456
Конти 440
Конюхи 456
Конюша 213, 234, 450
Конюшки 450
Коняче 440
Копань 440
Кописно 450
Копитів 456
Копичинецький пов. 127
Копське 459
Кореница, ст. 261, 262
Коритники 225, 450
Корінець 450
Корків 456
Корманичі 213, 234, 450
Корні 459
Корняги-Діброва 447
Коровиця Голодівська 447
Коровиця Лісова 405, 447
Коровиця Сама 405, 447
Коровники 450
Королева Руська 460
Королик Польський 453
Коросненський пов. 489, 491
Коросно 16, 26, 72, 91, 109, 119, 144, 145, 207, 217, 229, 245, 260, 309, 470
Корчів 459
Корчмарі 440
Корчмин 459
Космів 456
Кособуди 405
Костків 326
Костяшин 456
Котань 443
Котів 209, 450, 460
Которів 456
Кошалін 47, 84, 386, 465-468, 472, 481
Кошалінське в-во 9, 34, 221, 416, 483, 486, 487
Кошалінський пов. 380, 382, 385, 386, 483, 486
Кошиці 257
Коштова 437
Кравці 440
Крайна 233, 450
Краків 8, 20, 21, 30, 32, 33, 52, 53-55, 61, 74, 118, 126, 132, 133, 156, 170, 172, 202, 226, 227, 237, 248, 254, 257, 258, 283-290, 292, 297, 304, 313, 320, 321, 330, 332, 336, 341, 342, 348, 379, 387, 432, 498, 502, 503
Краківське в-во 7, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 22, 27, 34, 36, 45, 53, 58, 61, 65, 66, 68, 84, 113, 171, 224, 238, 300, 320, 341, 354, 355, 357, 367, 370, 374, 376, 377, 380, 392, 395, 399, 403, 419, 420, 427, 460, 462, 492, 494
Крамарівка 440
Красічин 369, 450
Красне 440
Красницький пов. 493
Красногруд 353
Красноставський пов. 13, 239, 410, 417, 458, 462, 493, 494
Кремпна 231
Креців 450
Кречкова 209, 450
Крива 438

Кривань, гори 94
Криве, с. 47, 124, 146, 440, 444
Кривиця 459
Кривча 212, 277, 369, 450
Крижівка 460
Крилів 456
Криниця, м. 49, 310, 312, 313, 349, 497
Криниця Село 460
Кропачев 43
Кругель 440
Кругель Великий 213, 450
Крупки 440
Кузьмина, с. 47, 150, 260, 450
Кулаковичі 456
Куляшне, ст., с. 160, 169, 185, 186, 194, 197, 199-201, 205, 208, 224, 228, 239, 258, 266, 268, 332, 453, 465-467, 479
Кульно, с. 13
Кунки 459
Кунківці, Куньківці 225, 369, 450
Кункова, Кунькова 333, 438
Куново, ст. 479
Купна 209, 214, 450
Куп'ятичі 450
Курманів 456
Курово, ст. 470, 471
Курово над Нотецю, ст. 471
Курово Познанське, ст. 469
Кьольн 127

Л

Лабова 460, 461
Лаборець, р. 85
Лавочне 53
Лавришки 43
Лази 201, 440, 451
Ламбіновіце 78, 172
Ланьцут, м. 262
Ланьцутський пов. 58, 76, 77, 262, 491
Лежайськ 77
Лежайський пов. 487, 488
Лежахів 262, 326, 440
Лелюхів 460
Лемборк, ст. 468, 472, 477, 480
Лемборкський пов. 483
Лемківщина 11-14, 16, 20, 21, 26, 30, 42, 45, 61, 238, 342
Ленінград 191
Леніно 191
Лентовня 225, 283
Лешків 456
Лещава Долішня, Ліщава Долішня, с. 89
Лещини 438
Лещків 456
Лєшно Гор., ст. 470
Либохора, с. 52
Липа 450
Липа Горішня 259
Липа Долішня 259
Липовець 453
Липсько 325
Лисячі Ями 447
Литва 12
Лівча 239, 405, 447, 456
Лігниця 470, 471, 477-479
Лігницький пов. 485
Лідзбарк, Лідзбарк Вармінський, ст. 467-469, 472-477, 480, 481
Лідзбаркський пов. 428, 429
Лідіце 270
Лімна 233, 260, 315, 451
Ліпно, ст. 478
Ліпяни, ст. 476
Ліски 453, 456
Лісківка 261, 437
Ліський пов. 10, 15, 16, 26, 30, 44, 47-49, 53, 57, 60, 68, 75-77, 83, 87, 89, 126, 144-146, 186, 210, 216, 217, 219, 232, 238, 245, 280, 291, 292, 313, 330, 339, 340, 354-356, 364, 366, 367, 387, 393, 394, 397, 400, 404, 406, 411, 413, 443, 462
Лісько 15, 20, 44, 50, 51, 53, 91, 92, 112, 119, 120, 121, 124, 126, 147, 169, 186, 187, 224, 231, 239, 313, 340, 367, 444, 465-469, 479, 487, 488, 489, 491
Лісько Грушка 200
Лішня, с. 291, 444, 453
Ліщава 233
Ліщава Горішня 450
Ліщавка 450
Ліщина 239
Ліщовате 444
Лобез, ст. 468, 469, 472, 476, 481
Лобезький пов. 485
Лович, ст. 378
Лодзь 23, 48, 51, 53, 56, 127, 139, 153, 313, 372, 374, 378, 379
Лодзьке в-во 50, 53, 63, 378
Лодинка 451
Лодинка Горішня 209, 214

Лондон 64, 301, 362
Лопєнка, г. 406
Лосє, с. 333, 406, 438, 461
Лосинець 459
Лубів 456
Луг 444
Лужиці 74
Лужки 459
Лукавець 447
Лукавиця, ст., с. 160, 206, 208, 224, 239, 444, 465-469, 479
Лукове, с. 60, 200, 444
Лукта 380
Лупків, ст. 35, 50, 146, 148, 160, 173, 206, 208, 224, 227, 239, 465, 466
Лупківський перевал 13
Лутівня 451
Лутків 440
Лухів Горішній 326
Лухів Долішній 326
Луцьк 249
Лучиці 451
Лучки 200, 444
Любартів 342, 350
Любартівський пов. 361, 493
Любачів, м. 15, 20, 26, 94, 103, 108, 109, 112, 144, 145, 149, 156, 186, 217, 219, 229, 231, 233, 261, 262, 291, 298, 313, 326, 331, 343, 371, 372, 404, 405, 432, 447
Любачівський пов. 15, 16, 30, 42, 57, 76, 77, 89, 147, 150, 211, 217, 233, 245, 254, 260-263, 280, 314, 315, 324, 329, 332, 350, 351, 353, 355, 357, 364-366, 393-395, 404, 411, 413, 424, 433, 462, 491
Любєнь Лігницький, ст. 470, 471
Любич Лігницький, ст. 478, 479
Любича Королівська, ст. 262
Любінський пов. 485
Люблинець 354, 447
Люблін 8, 14, 15, 20, 26, 29, 30, 33, 45, 53, 57, 61, 63, 75, 78, 81, 82, 93, 95, 100, 103, 135, 138-140, 153, 166, 167, 180, 181, 217, 222, 249, 278, 288, 289, 295, 297, 318, 319, 335, 338, 339, 342-348, 362, 367, 371, 390, 416, 417, 498, 502, 503
Люблінське в-во 7, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 22, 206, 27, 30, 33, 34, 36, 45, 58, 65, 67, 68, 74, 82, 84, 89, 95, 113, 216, 217, 224, 236-239, 245, 260, 295, 296, 300, 306, 314, 317, 318, 321, 334, 335, 337, 338, 347, 348, 353, 355, 356, 360, 362, 367, 370, 374, 376, 377, 380, 381, 392, 395, 397, 410, 417, 423, 424, 455, 462, 493, 494
Люблінський пов. 210, 494
Люблінщина 12-14, 28, 78, 216, 237, 310, 313, 343, 355, 357, 358, 365, 367, 399, 410
Любуська Земля 398
Людовики 460
Лясковіце, ст. 471
Ляшки 440
Ляшки Довгі 350
Львів 11, 21, 47, 70, 108, 150, 231, 233, 315, 414, 432
Львівське в-во 171
Львівський пов. 359

М

Маєрівка 447
Мазанарес 74
Мазовше, Мазури 75, 101
Майдан 405, 459
Майдан Сенявський 405, 440
Макова 451
Маковисько 405, 440
Макув Подгалянський, ст. 257
Маластів 438
Малашевичі 464
Маличі 456
Малковичі 451
Малявя 260, 451
Мальборк 386
Мальборкський пов. 380, 382, 383
Манів, с. 48, 274, 444
Маргель 451
Масломичі 456
Матієва 461
Матче 456
Махнів 459
Махнівок 456
Мацина Велика 438
Мацьковичі 224, 451
Мачуги 440
Медика 150, 256
Мельнів, с. 95
Меняни 456
Мєлецький пов. 76
Мєндзижецький пов. 486

Мєндзижеч, Мєндзижеч Познанський, ст. 222, 378, 469-471
Мєнкіня, ст. 479
Мєткув, ст. 470, 478
Милик 461
Милків 405
Милківські ліси 291
Миротин 441
Мислібуж, ст. 476
Мислібузький пов. 485
Мисцова 443
Митаж 443
Михалів 459
Миців 457
Мичків 444
Мичківці 444
Мілків 447
Міліцький пов, 485
Міліч, ст. 471, 473, 474
Міловіце 78
Мілошице, ст. 471, 478
Мірче, с. 417, 424, 456
Місани 441
Мішталі 127, 441
Мйончин 456
Млинари, ст. 465, 467, 472, 476, 477
Млини 353, 441
Модринь 457
Мокре, с. 127, 200, 265, 268, 270, 453
Молодич 94, 354, 405, 441
Молодів 447
Молодовичі 451
Моложів 457
Монастир, с. 254, 325, 405, 433, 440, 447
Монастирець, Манастирець 112, 444
Монятичі 457
Моронг, ст. 466-469, 473, 475, 477, 480, 481
Моронзький пов. 418, 429, 484
Морохів, с. 186, 200, 268, 270, 453
Москва 19, 62, 63, 69, 70, 72, 80, 142, 207, 301, 332, 417, 418
Мости-Містечко 459
Мохначка Вижня 461
Мохначка Нижня 461
Мочари 453
Мошків 457
Мощаниця 261, 262, 405, 447
Мриголоди 459
Мронгово, ст. 476, 481
Мронговський пов. 418, 428, 429
Мунина 262, 350
Мучне, с. 330
Мушина 461
Мушинка 461
Мхава 200
Мшана 443
Мюнхен 47, 73, 81, 499
М'якиш Новий 441
М'якиш Старий 441
Мястківський пов. 483, 486
Мястко, Мястко Заходнє 465, 469, 472, 476, 477

Н

Нагоряни 200, 453
Надолє 443
Надсяння 11
Накло 451
Намислівський пов. 484, 486
Намислув, ст. 479
Наріль Село 447
НДР 64
Небещани 200, 266
Негрибка 451
Незнайова 438
Нелепковичі 405
Нелепмоль 441
Нелєдев 457
Ненадова 212, 451
Несвіж 336
Нетреба 459
Нємодлінський пов. 484, 486
Нижня Сілезія, Нижній Шльонськ 30, 138, 342
Ниновичі 326, 441, 457
Ниса 378
Ниса Лужицька 70, 74, 82
Нисмичі 457
Нідзіца 33, 475, 477, 481
Нідзіцький пов. 418, 428, 484
Німеччина 34, 52, 53, 55, 74, 81, 94, 150, 188, 190, 195, 264, 281, 329, 330, 362, 420, 503
Німстів 447
Ніський пов. 76
Нова Вєсь 461
Нова Гребля 447
Нова Сіль, ст. 471, 474
Нове Загір'я 200, 201
Нове Село 354, 405, 447
Новий Загуж, ст. 479

Новий Люблінець, Новий Любінець 211, 263, 405
Новий Санч 16, 26, 28, 52, 61, 98, 103, 118, 173, 222, 229, 342, 367, 371, 377, 388, 406, 474, 478, 479
Новий Тарг 26, 54
Новини 325
Новини Горинецькі 447
Новиця 488
Новогард, ст. 477, 480
Новогардський пов. 485
Новогруд, Новогруд над Бобрем, ст. 469, 470
Новосанчівський пов. 30, 55, 61, 62, 236, 314, 320, 321, 324, 326, 336, 341, 348, 355, 357, 365, 394, 403, 404, 406, 411, 460, 462, 488, 489, 492
Новосілки 169, 200, 444, 457, 459
Новосільці 465, 466, 479
Новосільці Козицькі 451
Новосульський пов. 485, 486
Новотарзький пов. 30, 36, 55, 61, 314, 320, 321, 325, 326, 357, 358, 461, 462, 492
Нью-Йорк 45

О

Облази 444
Оборовець 457
Оженна 443
Олава, ст. 471, 473
Олавський пов. 485
Олесниця, ст. 473, 475, 476, 478, 479
Олесницький пов. 485
Олеснівський пов. 484, 486
Олецко, ст. 475
Олецький пов. 483
Олешичі 261, 262, 371, 405, 447
Ольховіце 112
Ольшаниця 120, 160, 387, 465-469, 479
Ольштин 29, 30, 33, 75, 107, 126, 134-136, 139, 140, 153, 154, 166, 167, 180, 181, 219, 222, 282, 288, 332, 342, 374, 381-383, 387, 418, 477, 502
Ольштинське в-во 9, 34, 135, 136, 154, 264, 282, 330, 380-384, 398, 418, 421, 427-429, 484, 488, 503
Ольштинський пов. 428, 484
Опака 405, 447
Опольська Сілезія 172
Опольське в-во 34, 172, 484, 486, 488
Опочненський пов. 351
Орел 191
Орелець 444
Оріхівці 369, 451
Орли 451
Орнета, ст. 472, 473, 475, 477, 480, 481
Освєнцім 25, 29, 30, 135, 138-140, 153, 166, 167, 172, 180, 181, 222, 236, 278, 289, 342, 375, 401
Осердів 457
Осини 441
Ославиця 112
Остришне, с. 232
Острів 225, 326, 441, 451
Островиця 231
Острув Вєлькопольський, ст. 377
Оструда, ст. 473, 475-477
Острудський пов. 380, 418, 428, 484
Осухи 326
Отвоцк 57
Охота 191
Ощів 457

П

Павлова 441
Павловичі 457
Павлокома, с. 13
Палюхи 441
Пантна 438
Париж 45, 73
Парчів 296
Пасленк, ст. 466, 477, 480, 481
Пасленкський пов. 418, 429, 484
Пашова, с. 35, 185, 292, 445
Пашувка, ст. 470
Пекари 262
Переводів 457
Переворськ 156, 160, 206, 208, 222, 224, 228, 239, 268, 328, 351, 369, 377, 378, 464, 472-474, 480
Переворський пов. 57, 76, 487, 488, 489, 491, 494
Перегримка 443
Передмістя Дубецьке 212, 451
Перекопань 451
Перемислів 457
Перемиське в-во 11, 42, 238
Перемиський пов. 15, 16, 30, 41, 44, 47, 48, 57, 76, 77, 89, 94, 146, 147, 150, 210, 216, 217, 223, 226, 245, 261, 262, 277, 279, 280, 283, 285, 286, 289, 315, 318, 323, 354-357,

364, 368, 393, 394, 404-406, 411, 413, 448, 462, 491
Перемишль 15, 17, 20, 26, 47, 56, 61, 89, 93, 94, 103, 108, 112, 119, 144-150, 156, 186, 206, 213-215, 219, 225, 226, 231, 234, 244, 252, 256, 261, 283, 286, 289, 290, 313-315, 340, 341, 367-370, 414, 433, 502, 503
Перунка 461
Петербург 46
Печигори 457
Пивнична 354. 377, 479
Пивовщина 457
Пижили 447
Пижице, ст. 476
Пижицький пов. 485
Пикуличі, с. 48, 94, 451
Писарівці, ст. 160, 199, 200, 205, 208, 224, 228, 239, 269
Пискоровичі, с. 13, 441
Північна Пруссія 71
Півода 441
Пігани 441
Підбуковина 451
Підгаєцький пов. 52
Підглибоке 200
Піддубці 459
Підкарпаття 35, 216, 245, 395
Під Кляштором 200, 201
Підляшшя 42, 75
Під Обшаром 200
Піла, ст. 282
Пільський пов. 484
Пінськ 248
Пісочна 424
Пісочне 457
Пічкурі 441
Пішський пов. 428, 484
Пйотрків (Трибунальський) 75, 377
Плазів, м. 211
Плазів, с. 211, 448
Плешев, ст. 377
Плоти, ст. 468
Повкині 441
Поворозник 349, 461
Погорільце 47
Поділля 42, 73
Поздяч 451
Познанське в-во 430, 484, 486, 488
Познань 29, 30, 53, 138, 171, 191, 342
Полісся 448
Полнятичі 441
Полонна 169, 200, 220, 494
Поліське в-во 387
Полоски 391
Полтавщина 43
Поляни 443
Поляни Суровичні 454
Полянка 457, 461
Полянки 445
Полянчик 445
Польща 6-19, 21-25, 27-29, 31, 34-36, 42, 44, 45, 52, 54-64, 66, 67, 70-75, 78, 80, 82, 85, 86, 89, 92,95, 98, 99, 102, 114, 118, 127, 142, 143, 151, 172, 173, 175, 183, 184, 189-198, 202, 203-205, 210, 223, 224, 231, 233, 244-246, 249-251, 457, 264-271, 284, 289, 292, 294-296, 304, 310, 315, 318, 320, 321, 329, 336-340, 342, 362, 364, 365, 376, 389, 391, 394, 401, 404, 408, 411, 417-420, 423-429, 431, 483, 490, 500, 501, 502, 503
Помірки 454
Поморське в-во 172, 416
Помор'я 322, 349, 496
Пораж 200, 267
Поребня 354
Порохник 441
Поруби 437
Посада Риботицька 260, 451
Посада Яслиська 454
Постолів 200, 201
Потенгово, ст. 466
Потуліце 78, 172
Потурин 457
Прага 118, 143, 173, 208, 389, 417
Пральківці 451
Прегонина 438
Прелуки 260, 272, 454
Прибошів 200, 220, 221, 454
Придатки Гутиські 451
Прислуп, Присліп 438, 445
Пришиб'янка 209
Пробіжна 127
Прусє 405, 448
Прусік 200
Пруссія 20
Прушків 116
Пруш Ґданський 477
Пряшівські гори 417, 419
Псари 325, 459

Пстружне 438
Пугачі 448
Пукасівка 301
Пулава 127, 200
Пулавський пов. 493
Пухачув 361, 365
Пшевалє 459
Пшемкув, ст. 470, 478
Пшигорите 457
Пшисуша 351

Р

Рава Руська 150
Рава-Руський пов. 264, 359
Радава 405, 441
Радавка 441
Радейова 445
Радеїв 146
Радзинський пов. 493
Радимно 218, 225, 441
Радом 75
Радоступ 457
Радоцина 438
Радошиці 255, 274, 454
Радруж 448
Радянський Союз - див. СРСР
Райське 291, 445
Ракова, с. 95, 185, 238, 239, 293, 454
Ратнавиця 127, 200, 454
Раціборовіце 457
Рацібуж Країнський, ст. 468
Рацібужський пов. 484, 486
Регетів 333, 438
Рембертів 7
Репедь 200, 454
Речпіль 225, 451
Решельський пов. 418, 428, 429, 484
Рибне 445
Риботичі 291, 364, 452
Рим 433
Риманів 208, 465, 466
Ринявець 333
Рихвальд 438
Ришкова Воля 441
Рівненська Слобода 387
Ріки 260
Ріплин 441
Річиця 459
Рогатка 457
Рогач, г. 354
Розбір 441
Розвениця 441
Розділля 438
Розпутє 454
Розтока 451
Розтока Велика 461
Розтоки 200, 220, 221, 454
Розтоки Долішні 200
Рокетниця 441
Рокетниця, ліс 324
Рокшиці 451
Романова Воля 445
Ропа 438, 454
Ропєнка 35, 216, 280
Ропенка Долішня 445
Ропиця Руська 438
Ропки 438
Росія, РРФСР 43, 45, 69, 333, 348, 409
Ростайне 443
Руда 448
Руда Любицька 459
Руда Рожанецька 448
Рудавка 451
Рудавка Яслинська 454
Рудзєніце 380
Рудики 441
Рудка 441
Руміна 417
Русин 457
Руське 255, 256
Руське Село 212, 451
Рушельчичі 212, 277, 278, 451
Рябе 271, 273, 274
Ряшів, м. 8, 13, 15, 16, 20, 26, 30, 32, 33, 41, 43, 45-47, 53, 56, 59, 60, 69, 75, 78, 79, 95, 100, 103, 106, 109, 111, 127, 129, 131, 132, 145, 148-150, 156, 171, 188, 197, 218, 222, 233, 234, 248, 256, 262, 264, 284, 287, 288, 297, 302, 306-308, 310, 313, 315-317, 320, 323, 331, 351, 353, 360, 371, 374, 380, 387-389, 433, 392, 403, 407, 411, 413, 417, 498, 502, 503
Ряшівське в-во 7, 9, 11, 14, 17, 18, 20, 22, 27, 34, 36, 43-46, 48, 50, 53, 58-60, 66-68, 74, 76, 79, 84, 88, 92, 93, 113, 125, 210, 217, 224, 236-238, 245, 256, 260, 264, 299, 318-320, 336, 337, 339, 345, 354, 355, 364, 365, 367, 370, 374, 376, 377, 380, 381, 392, 393, 395, 397, 399, 403, 404, 407, 411, 413, 414, 419, 420, 423, 424, 427, 437, 462 491, 494

Ряшівський пов. 57, 76, 453, 462
Ряшівщина 44

С

Савчин 457
Садиба Черняківська 73
Самбірський пов. 127, 330, 433
Свєбодзін, ст. 470, 471, 479
Свєбодзінський пов. 485, 486
Свєбодна 442
Свєнц 459
Свидник 85
Свидники 458
Свідвін, ст. 465, 466
Свідвінський пов. 483, 486
Свіржова Руська 443
Святе 442
Святкова Велика 443
Святкова Мала 443
Себечів 457
Седльце 346
Селиська 452, 459
Селище 455
Семушова, с. 185, 454
Сенниця 458
Сенява, м. 262, 332, 350, 367, 371, 405, 441
Сенявський ліс 405
Сенькова 231, 439
Середнє Велике 201, 445
Середнє Село 200, 445
Середниця 445
Середня 212, 452
Сетна 441
Сибір 225, 237, 295, 346
Сировиця 454
Сівчина 209, 452
Сільниця 213, 452
Сільча 234, 452
Скальник 443
Сквєжина, ст. 469, 470, 478
Сквєжинський пов. 485, 486
Сквиртне 439
Скежиньце 457
Скєрнєвіце, ст. 53, 378
Складисте 461
Сколин 448
Сколошів 441
Скопів 452
Скригічин 457
Скуратки 441
Славенцін 457
Славнівський пов. 483, 486
Славно, ст. 466, 467, 472, 480
Сливниця (Нагірчани) 452
Сліпче 457
Слобода 262, 441
Словаччина 73, 94, 143, 150, 389, 417
Словенія 73
Слонечна 461
Слонне, Солонне 452, 454
Слоти 441
Слупськ 30, 222, 465, 467, 472, 481
Слупський пов. 483, 486
Слухув, ст. 465
Сльонсько-Домбровське в-во 486
Смерековець 439
Смільник 271, 445
Снітниця, с. 232,439
Соколово-Підляський пов. 321
Солина 445
Солінка, Солинка 146, 445
Сонтопи, Сонтопи Мазурські, ст. 472, 473, 475, 477, 480, 481
Сопот 448
Сосновець 248
СРСР, Радянський Союз 8, 10, 25, 34, 49, 52, 54, 57, 59, 60, 62-64, 67-72, 86-88, 92, 98, 99, 101, 118, 142, 143, 1717, 173, 189, 192, 202, 207, 215, 224, 231, 233, 248, 251, 256, 265, 269, 270, 295, 315, 317, 332, 334, 336, 345, 354, 362-364, 368, 375, 382, 387, 393, 394, 397, 401, 411, 423-425, 427
Ставиша 439
Стаї 459
Станіславів (Івано-Франківськ) 100
Станіславівщина 52
Станіславчик 452
Станькова 292,293, 445
Стара Бірча 209, 214
Стара Любовна 98, 118, 173
Старгород 457
Старгардський пов. 483, 485
Старе Село 448
Старий Диків 211, 261, 262
Старий Любінець 405
Старогард 430, 468, 469, 476
Старосілля 457
Старувка 73, 74
Стежки 405, 442
Стежниця 445
Степанковіце 357
Стефкова 50, 53, 445

Стібно 369, 452
Столоко, ст. 480
Сторожі Великі 200
Страшевичі 127
Стрижів 457
Стрийський пов. 53
Струбовиська 445
Студене 445
Ступниця 209
Ступниця, струмок 209
Стшельце 457
Стшельцівський пов. 485, 486
Суковате, Сукувате 201, 271
Сулєнцін, ст. 478, 479
Суленцінський пов. 485, 486
Сулимів 457
Сурмачівка 441
Сурохів 405, 441
Сусець, ст. 325, 477
Сухі Ріки 49
Суш, ст. 466, 475
Сушів 459
Сушків 200, 201
Сушський пов. 380, 383, 384, 418, 484
Східна Європа 6
Східна Словаччина 85
Сцінава, ст. 470, 475, 478
США 14, 43, 52, 264, 281, 329
Сян, р. 13, 144, 145, 209, 212, 218, 225, 230, 261, 262
Сянік, м. 17, 20, 23, 25-27, 30, 32, 44, 48, 50-52, 56, 68, 69, 70, 90, 92, 95, 100, 102, 103, 108, 109, 112, 118-121, 129, 131, 133, 144, 145, 147, 148, 151, 154, 156, 157, 159-161, 165, 166, 168-170, 173, 175, 177-179, 181, 185-188, 192, 193, 196, 202, 205-208, 210, 216, 218, 219, 222, 224, 226, 227, 231, 232, 239, 240, 244, 246, 251, 254-256, 259, 261, 262, 264, 269, 271, 274, 275, 278, 285, 287, 289-292, 306, 313, 328, 331, 367, 371, 388, 406, 464-470, 502, 503
Сяніцький пов. 15, 16, 26, 30, 41, 44, 47, 49, 52, 63, 68, 76, 77, 83, 87, 89, 124, 127, 144-146, 155, 186, 202, 205, 210, 216, 217, 219, 221, 223, 232, 238, 245, 256, 271, 291, 313, 323, 354-356, 364, 366, 393, 394, 404, 406, 411, 413, 453, 462, 487, 488, 489, 491
Сянічок 127, 200
Сьрода Сльонська, ст. 470
Сьрудський пов. 485

Т

Тарнава Горішня, Тернава Горішня 200, 445
Тарнава Долішня, Тернава Долішня 200, 445
Тарнава Нижня 491
Тарнів 344
Тарнівські Гори, ст. 378
Тарнобжезький пов. 76, 333
Тарногород 326
Тарношин 459
Тварде 442
Творильне, с. 44, 87, 146, 445
Теляж 455
Телятин 459
Тенятиська 459
Теребінь 442, 458
Тересполь над Бугом, м. 62
Терка 445
Тернавка 452
Тернопіль 322
Терстяня 443
Тилич 461
Тилявя, с. 306, 443
Тирявя Волоська, с. 105, 112, 185, 454
Тирява Сільна, с. 186, 454
Тискова 445
Тисова, с. 89, 449
Тисовець 200
Тихобір 455
Тихово, ст. 476
Тісна, с. 24, 47, 49, 68, 84, 87-89, 91-93, 120-122, 124-126, 146, 271, 273, 274, 291, 444
Токарня 200, 220, 221, 454
Томашів, Томашів Любельський 231, 502, 503
Томашівський пов. 30, 42, 78, 81, 95, 150, 207, 222, 261, 306, 324, 325, 343, 344, 353, 360, 365, 366, 375, 387, 393-395, 416, 417, 423, 458, 462, 487, 489, 493, 503
Томси 448
Торки 452
Торонто 48, 73
Торунь 379
Тринча 262
Трійця 452
Трійчичі 452

Тростянець 112, 340, 452
Трускавє 191
Тудорковичі 458
Тураки 442
Туринське 200, 201, 454
Турківський пов. 52, 188
Турниця, ліс 324
Туханє 458
Тухля 324, 442
Тучапи 326, 458
Тучна 391
Тшебніца, ст. 471, 479
Тшебніцький пов. 485
Тшебятув, ст. 465, 466
Тшещани 458
Тщянка, ст. 469-471, 478

У

Убродовичі 458
Угерці 445
Угнів 459
Угринів, с. 373, 458
Угринь 461
Україна, УРСР, Самостійна Україна 6, 11-16, 18-20, 22, 24, 34, 43-45, 47, 52, 53, 61-64, 74, 89, 114, 157, 192, 203, 205, 213, 224, 249-251, 258, 263, 264, 270, 320, 330, 359, 404, 432, 462
Улазів 211, 448
Улюч 260, 437
Ульгівок 459
УРСР - див. Україна
Устє Горлицьке 333, 439
Устрики Горішні 106, 260, 445
Устрики Долішні 53
Устя Руське 76
Уфа 43
Уханька 458
Ушківці 448

Ф

Фастівець 62
Фінляндія 64
Фльоринка 460
Фолюш 438
Франція 70, 142, 387
Фредропіль 213, 234, 369, 449
Фрицова 460
Фришарка 326
Футори 446

Х

Хабівка 235, 255, 257
Халупки 439
Харатини 439
Хирина 209, 214, 449
Хиринка 209, 214, 449
Хільське, с. 87, 146
Хлівна, р. 272-274
Хлівний, ліс 272
Хлоп'ятин 455
Хмільок 326
Ходань 439
Ходиванці 458
Ходча 124
Хожів 439
Хойнув, ст. 478, 479
Холм 11, 222, 338, 474, 481, 503
Холмський пов. 344, 390, 416, 417, 455, 462, 488, 493
Холмщина 11, 42, 52
Холовичі, с. 94
Хоробрів 455
Хосянув, ст. 478
Хотилів 222, 405, 464, 474, 480, 481
Хотилюб 446
Хотинець 439
Хохлів 455
Хоцівель 475, 476
Хоцінь, Хотінь 201, 444
Хощнівський пов. 484
Хощно, ст. 468, 469, 472, 477, 480
Храпи 439
Хрищата, Хрещата, г., ліс 47, 84, 256, 271, 272, 276, 421
Хучвиці 260, 272, 273

Ц

Цаплапи 439
Царинське, с. 330
Цеблів 455
Цегельня 455
Центральна Польща 92
Цетуля, с. 329, 405, 439
Цидили 439
Циприхівка 200
Цівків 446

Ч

Чаплінек 380, 467
Частковичі 439
Чачів 460
Чашин 200, 444
Чекай 200
Ченстохова 75
Чергівські гори 417, 419

Черемха 146, 453
Черничин 455
Черці 439, 440
Чесанів, м. 211, 263, 446
Чеське Будейовіце 78
Чехословаччина 8, 17, 25, 34, 47, 57, 71, 77, 78, 92, 98, 101, 143, 144, 150, 155, 178, 186, 191, 256, 257, 280, 315, 336, 354, 357, 364, 365, 375, 389, 394, 397, 401, 411, 417, 419, 420, 500
Чистогорб 453
Члухівський пов. 382, 483, 486
Члухув, ст. 467, 478
Чорна 271, 273, 438, 460
Чорна Вода, с. 36, 55, 61, 461
Чорне 271
Чортовичі 455
Чудовичі 440
Чумів 455

Ш

Швейцарія 254
Шимбарк 439
Шиховичі 457
Шихотори, с. 330
Шкварки, ст. 262
Шляхтова, с. 55, 61, 461
Шльонськ 73, 411
Шмитків 457
Шотландія 322
Шпротава, ст. 471, 478
Шпротавський пов. 485, 486
Штум, ст. 468, 472
Штумський пов. 318, 483
Шутків 405, 448

Щ

Щавне, ст., с. 30, 199-201, 205, 222, 258, 454, 465-467
Щавниця 354
Щакова, ст. 291
Щеп'ятин 459
Щербанівка 271, 274
Щецін 33, 53, 140, 153, 154, 219, 231, 233, 288, 328, 332, 342, 378, 380, 386, 415, 502, 503
Щецінек, ст. 29, 30, 107, 134-136, 138-140, 153, 166, 167, 180, 181, 219, 222, 282, 342, 381, 465, 469, 472, 482
Щецінецький пов. 380, 383, 384, 415, 483, 486
Щецінське в-во 34, 55, 136, 282, 360, 380-386, 398, 414, 416, 421, 429, 430, 484, 486, 488
Щитнівський пов. 418, 428, 484
Щитно 33, 481

Ю

Юзефин 456
Юречкова 450

Я

Яблінка 271, 274
Яблінки, с. 10, 75, 146, 274
Яблониця Руська 437
Явір'є 443
Явірки, с. 36, 55, 61, 461
Явірник 453
Явірник Польський 453
Явірник Руський 112, 150, 260, 450
Явожина 399
Явожно 6, 8, 25, 27, 29-31, 33-35, 55, 78, 126, 138, 171, 172, 185, 233, 235, 237, 238, 278, 290, 291, 297, 301, 333, 359, 369, 370, 374, 395, 400, 402, 423
Яворівський пов. 263
Ямна Горішня 450
Ямна Долішня 449
Янівка, м. 423
Янки 456
Яностріз 456
Ярослав, м. 11, 14, 51, 56, 112, 114, 119, 145, 148, 149, 156, 170, 217-220, 230, 262, 283, 314, 326
Ярославець 456
Ярославський пов. 13, 16, 30, 42, 57, 76, 77, 89, 127, 150, 217, 260-262, 314, 318, 324, 329, 332, 350, 351, 357, 364, 365, 393, 394, 404, 413, 491
Ярчів 459
Ясениця 456
Ясениця Сівчинська 209, 450
Ясенів 437
Ясінка 438
Яслиська 144, 313
Яслівський пов. 16, 48, 55, 58, 77, 154, 231, 262, 305, 313, 326, 329, 356, 378, 393, 442, 462, 487, 488, 489, 491
Ясло 26, 131, 148, 156, 207, 222, 245, 257, 260, 262, 309, 378, 470
Яструбик 460
Ясьонка 443
Яшкова 438

Перелік основної літератури про акцію "Вісла"

Chojnowska A. Przesiedlienie ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne w 1947 r., praca magisterska, Wydział Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego. — Warszawa, 1991.

Chojnowska A. Przesiedlienie ludności ukraińskiej na Ziemie Odzyskane w 1947 r. // Przegląd Powszechny, 1991. — nr. 12.

Chojnowska A. Przesiedlienie ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne w 1947 r. // Zeszyty Historyczne, 1992 — nr. 102.

Czapla J. Działalność terrorystyczna kurenia UPA "Żeleźniaka" i jego likwidacja (kwiecień 1944 – listopad 1947), praca magisterska, Wojskowa Akademia Polityczna (WAP), Warszawa, 1961.

Fedoruk J. Praca polityczno-wychowawcza w Grupie Operacyjnej "Wisła" (kwiecień – lipiec 1947 r.), praca magisterska, WAP, Warszawa, 1967.

Juchniewicz M. Udział 7 Łużyckiej Dywizji Piechoty w akcji "Wisła" // Wojskowy Przegląd Historyczny, 1962. — nr. 4.

Kardynał K. Udział 7 Łużyckiej Dywizji Piechoty w akcji Grupy Operacyjnej "Wisła", praca magisterska, WAP, Warszawa, 1967.

Kominek J. Działalność propagandowa aparatu politycznego wojska i jego skuteczność podczas walk z UPA (w okresie G.O. "Wisła" 17.04-31.07.1947r.), praca magisterska, WAP, Warszawa, 1967.

Kwilecki A. Łemkowie, zagadnienie migracji i asymilacji — Warszawa, 1976.

Lenik E. Działalność Grupy Operacyjnej "Wisła", praca doktorska (maszynopis), WAP, Warszawa, 1967.

Łukasiewicz G. Wokół genezy i przebiegu Akcji "Wisła" (1947 rok) // Dzieje Najnowsze, 1974. — nr. 4.

Misiło E. Deportacje, obóz w Jaworznie // Tygodnik Powszechny, 1990, 11.III. — nr. 10.

Misiło E. Akcja "Wisła" // Mówią wieki, 1991. — nr. 3.

Misiło E. Polska polityka narodowościowa wobec Ukraińcow 1944-1947 // Polska – Polacy – mniejszości narodowe. — Wrocław-Warszawa-Kraków, 1992.

Місило Є. Українці в Польщі (1944-1947): генеза акції "Вісла" // Україна і Польща між минулим і майбутнім. — Львів, 1991.

Olszański T. Andrzej. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947 // "Więź", 1991. — nr. 11-12.

Pudło K. Łemkowie. Proces wrastania w środowisko Dolnego Śląska 1947-1985. — Wrocław, 1987.

Redziński M. 8 DP w walce z bandami UPA na południowo-wschodnim obszarze Polski (lipiec 1945 – lipiec 1947), praca magisterska, WAP, Warszawa, 1966.

Sikorski F. Kabewiacy w akcji "Wisła". — Warszawa, 1989.

Szcześniak A., W.Z.Szota. Droga do nikąd. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. — Warszawa, 1973.

Трухан М. Акція "Вісла" // "Віднова", 1985. — nr. 3.

Трухан М. Українці в Польщі після другої світової війни 1944-1984. — Новий Йорк, 1990.

Tyliszczak M. 9 Drezdeńska Dywizja Piechoty w walce z UPA i polskim podziemiem zbrojnym (maj 1945 – listopad 1947), praca magisterska, WAP, Warszawa, 1966.

Warszawski D. Akcja "Wisła" // "Tu teraz", 1985. — nr. 36.

Winnicki M. Osadnictwo ludności ukraińskiej w województwie Olsztyńskim. — Olsztyn, 1965.

ЗМІСТ

Вступне слово 5
Передмова 7
Документи 39
Додатки 435
Ілюстрації 511
Перелік документів 513
Перелік додатків 529
Іменний покажчик 533
Географічний покажчик 544
Перелік основної літератури про акцію "Вісла" 561

Українознавча бібліотека НТШ, число 8

АКЦІЯ "ВІСЛА". Документи
Впорядкування і редакція Євгена Місила
Переклад з польської Івана Сварника

Технічна редакція Ярослава Лазуркевича
Комп'ютерний набір Ірини Мадай
Плантування Лілії Саламін
та Лесі Клакович

Формат 70×100 1/16. Папір друк № 1.
Друк офс. Гарнітури "Таймс" та "Праґматика".
Ум. друк. арк. 46,44. Наклад 5000.
Зам 57 5

Наукове товариство ім. Шевченка у Львові
290013, м. Львів, вул. ген. Чупринки, 21.

Віддруковано з готових діапозитивів у
Жовківській друкарні видавництва
Отців Василіян "Місіонер".

Акція "Вісла" належить до
них актів етноциду, вчи
Європи, в середині XX ст.
ного населення, що тися
ло на обширних тере
та Бугу. Характерні
ла" - жорстока, блис
поєднанні з селек
кроваві переслідуу
льових судів, конц
них вироків. Внаслі
нах "Закерзоння'
етнокультура, в той
розпорошення населен
тором денаціоналізації та
слідковується тяглість
дициї в методах виконав
тодах передвоєнних
України. Симптома
"кінцеве розв'язання
Польщі" стало доко
владні структури
визнати в діях 1947
вандалізму своїх
свідчуючи живу
сумної шовініс

безпрецедентнених у центрі
супроти автохтончоліттями проживанах на захід від Сяну
особливості акції "Віскавична депортація, в
цією "неблагонадійних",
вання, використання по-
таборів, тюрем та смерт-
док акції на значних тере-
зруйнована унікальна
час як асиміляційне
ня стало ключовим фак-
етнічного терору. Про-
імпершовіністичної тра-
ців акції "Вісла" та ме-
пацифікаторів Західної
тично, що сьогодні, коли
українського питання в
наним фактом, можно-
цієї країни відмовляються
р. ознаки народовбивчого
комуністичних предтеч, за-
чість у сучасній державі
тичної політичної традиції.